

Coordonatori:

MONA-MARIA PIVNICERU CĂTĂLIN LUCA

Mona-Maria PIVNICERU, Cătălin LUCA

Vlad CIOFU, Sofia LUCA, Daniel MIRĂUȚĂ

GHID DE AUDIERE A COPILULUI ÎN PROCEDURI JUDICIARE

Ediția a 2-a

ASOCIAȚIA ALTERNATIVE SOCIALE

Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare

Ediția a 2-a

Editura Hamangiu:

Str. Mitropolit Filaret nr. 39-39A, Sector 4, București, O.P. 5, C.P. 91

Tel./Fax: 021.336.04.43; 031.805.80.21; Vânzări: 021.336.01.25; 031.425.42.24

E-mail: redactia@hamangiu.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CIOFU, VLAD

Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare / Vlad Ciofu, Sofia Luca, Daniel Mirăuță ; coord.: Mona-Maria Pivniceru, Cătălin Luca. - Ed. a 2-a. - București : Editura Hamangiu, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-27-2473-3

I. Luca, Sofia

II. Mirăuță, Daniel

III. Pivniceru, Mona Maria (coord.)

IV. Luca, Cătălin (coord.)

ASOCIAȚIA ALTERNATIVE SOCIALE

Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare

Ediția a 2-a

Coord.: **Mona-Maria Pivniceru, Cătălin Luca**

Autori:

Mona-Maria Pivniceru

Cătălin Luca

Vlad Ciofu

Sofia Luca

Daniel Mirăuță

Editura
Amangiu
2024

Asociația Alternativă Sociale este o organizație nonguvernamentală care lucrează de peste 27 de ani pentru promovarea justiției prietenoase cu copiii prin asistență directă pentru creșterea rezilienței copiilor și părinților implicați în proceduri judiciare, sprijinirea reformei sistemului de justiție (pilotarea sistemului de probațiune în România, realizarea infrastructurii necesare instrumentării cauzelor cu copii, formare pentru specialiști, realizarea de studii și cercetări și a altor publicații de specialitate, colaborare și advocacy la nivel național și internațional)^[1].

Despre autorii „Ghidului de audiere a copilului în proceduri judiciare”

(ediția a doua revizuită și adăugită)

Mona-Maria PIVNICERU Prof. univ. dr. Mona-Maria PIVNICERU are o carieră impresionantă ca judecător, parcurgând toate treptele profesionale (judecătorie, tribunal, curte de apel, Înalta Curte de Casație și Justiție). În perioada 2013-2022 a fost judecător la Curtea Constituțională a României. A fost Ministru al Justiției, membru permanent al Consiliului Superior al Magistraturii. Deține două doctorate în drept, iar în domeniul literaturii juridice are peste 55 de publicații realizate în calitate de unic autor, coautor și coordonator, multe dintre acestea fiind premiate de Uniunea Juriștilor din România. Reprezintă o sursă valoroasă de inspirație pentru specialiști și viitori specialiști din domeniul dreptului.

Cătălin LUCA Dr. Cătălin LUCA este psiholog clinician principal cu practică privată ce deține competențe în expertiza psihologică, este cadru didactic asociat la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, formator avizat de Colegiul Psihologilor din România și formator colaborator la Institutul Național al Magistraturii. Are specializări postdoctorale în managementul cercetării avansate (2011) și expertiza medico-legală psihiatrică (2013). Este autor și coautor al mai multor lucrări, articole și cercetări dintre care cu relevanță pentru domeniu sunt: „Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților” (Editura Hamangiu, 2016); „Expertiza psihologică a copilului abuzat/neglijat” (Editura Hamangiu, 2014); „Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare” (Editura Hamangiu, 2009); „Analiză privind sistemul de justiție pentru copii din România” (Alternativa Sociale, 2010); „Remigrarea copiilor români” (Alternativa Sociale, 2012). Informații suplimentare

---

[1] www.alternativesociale.ro.

privind experiența și activitatea sa profesională pot fi obținute accedând pagina de web www.catalinluca.ro.

Vlad CIOFU

Vlad CIOFU este absolvent al Facultății de Drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în anul 2003, Master în Științe penale la Facultatea de Drept a Universității din București (2004). În perioada 2005-2010 a activat ca avocat în Baroul Iași, apoi ca judecător în cadrul unor complete specializate în judecarea cauzelor penale și civile de minori și familie, în prezent fiind judecător la Tribunalul Iași, Secția I Civilă. Este și absolvent al Facultății de Psihologie și Științe ale Educației din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în 2020, deține un Master în Psihologie Clinică și Psihoterapie 2020-2022, iar în prezent este doctorand la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației.

Sofia LUCA

Sofia LUCA a activat peste 25 ani ca judecător, instrumentând în special cauze penale cu inculpați și victime minore. Deține un master în Științe penale și o specializare postuniversitară în Psihologie judiciară. Are experiență de formator și expert în cadrul unui număr însemnat de seminare și conferințe naționale și internaționale, în domeniile justiției pentru minori, prevenirii și combaterii violenței împotriva copiilor, violenței de gen și a traficului de persoane. Este coautor al unor ghiduri de bune practici, studii, lucrări de specialitate și publicații în domeniul justiției pentru minori, traficului de ființe umane, deontologiei profesiei de magistrat, ca de exemplu: „Traficul de ființe umane. Infractor. Victimă. Infrațiune” (2005); „Probațiunea și Justiția Restaurativă în România și Italia. Cercetări socio-juridice și studii aplicate de asistență socială” (2008); „Deontologia profesiei de magistrat. Repere contemporane” (2008); „Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare” (2009).

**Daniel
MIRĂUȚĂ**

Daniel MIRĂUȚĂ este absolvent al Facultății de Drept din Cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Și-a început cariera de judecător în anul 2007 la Iași, unde a îndeplinit și funcția de purtător de cuvânt. Din anul 2018 este judecător în cadrul Secției penale a Curții de Apel Iași. De-a lungul carierei sale a fost și formator colaborator în cadrul Școlii Naționale de Grefieri (2009-2013), pe disciplinele Drept procesual civil și Drept procesual penal. Este autorul mai multor articole pe teme juridice.

Argument

Deși copiii sunt implicați adesea în procedurile judiciare, nu se poate spune că justiția este întotdeauna adaptată la situația acestora. Prezența cadrelor intimidante, lipsa de informații și explicații adaptate vârstei copilului, abordarea insuficientă a conceptului de familie, procedurile excesiv de lungi sau, dimpotrivă, prea expeditiv, precum și lipsa unor standarde în privința audierii acestora pot duce la încălcarea garanțiilor privitoare la drepturile copilului, precum și la (re)traumatizarea lui.

Procedurile judiciare au un impact considerabil asupra copilului, iar în situația în care sistemul juridic național nu dispune de proceduri și practici adaptate copiilor, aceștia se confruntă cu obstacole deosebite în încercarea de a-și exercita drepturile. De aceea, este important ca justiția să aibă întotdeauna în vedere interesul superior al copilului, indiferent de identitatea acestuia și de actele comise, iar sistemul judiciar și nejudiciar să fie adaptat la drepturile, nevoile și interesele specifice ale copilului.

Consecință a matricei psiho-juridice specifice copilului, ghidul de față urmărește orientarea profesionistului în drept în abordarea optimă a cazurilor în care este implicat copilul (ca parte, martor, în conflict cu legea penală, victimă etc.), în scopul netraumatizării lui suplimentare ca urmare a demersului judiciar.

Spre exemplu, în materie procesual civilă, nu există reguli specifice privind audierea copilului. Modalitățile de desfășurare a ascultării, neavând o reglementare procedurală, sunt lăsate la libera apreciere a judecătorului, de ale cărui abilități speciale depind practica audierii, fără a se putea verifica măsura în care comunicarea este adaptată nevoilor copilului și dacă abilitățile sau cunoștințele copilului au fost evaluate corespunzător.

De asemenea, furnizarea de informații după pronunțarea hotărârii judecătorești nu are o reglementare specială, copilul trebuind a fi, totuși, informat într-un limbaj simplu și clar cu privire la drepturile și opțiunile pe care le are, inclusiv în privința atacării hotărârii judecătorești.

Justiția în interesul copilului înseamnă nu doar proceduri judiciare și garanții însoțitoare ale drepturilor acestuia. Înseamnă, în primul rând, observarea persoanei copilului victimă, a trăirilor sale și a gradului său de percepție plasat într-un context situațional particular și, în mod esențial, semnifică valorificarea individualității copilului prin ascultarea sa. Pentru aceasta, copilul trebuie să fie informat despre întregul parcurs procesual, asupra drepturilor sale, a modalităților de valorificare a lor și asupra consecințelor pe care le antrenează poziția sa. Nu în ultimul rând, informarea trebuie să se poarte asupra conținutului hotărârii judecătorești și asupra punerii sale în aplicare.

Justiția prietenoasă cu copilul înseamnă a vedea copilul, sens în care trebuie adaptate mecanismele tehnice și tehnicile de interviu la nivelul de înțelegere al

copilului, precum și folosirea de personal specializat în psihologia dezvoltării copilului, pe lângă specializarea intervievatorului în acest sens.

Dacă ne referim la copilul martor, acesta compare în instanță prin simplul fapt că a perceput un eveniment, o stare, o împrejurare ori o situație legată de infracțiunea ce constituie obiect al judecății, indiferent de vârsta sa. Chiar dacă, juridic vorbind, poziția de martor este mai confortabilă decât aceea a copilului victimă, statutul de copil este remanent și el trebuie tratat ca atare, atât în privința tehnicilor de audiere, a suportului emoțional care trebuie susținut de specialiști, cât și a conduitei intervievatorului care trebuie să ia în considerare evitarea stresului pentru copil (contactul cu persoana acuzată, audieri repetate etc.) și necesitatea de a-i oferi copilului accesul la servicii de sprijin pe tot parcursul procesului de către specialiști.

În acest scop, structura ghidului include o abordare psihologică, de natură a reflecta caracteristicile esențiale de vârstă ale copilului care interesează procesul judiciar și care reclamă un tratament adecvat, necesară în operațiunea de audiere a copilului. Sub acest aspect prezintă relevanță procedeul tehnic al audierii, al cărui scop este de a facilita comunicarea între copil și magistrat, în vederea decelării realității celor afirmate, distingând între fabulație/minciună – adevăr, întrebări/atitudini care facilitează dialogul și cele care închid, blochează ori deviază răspunsurile ce pot fi date de copil.

De asemenea, ghidul structurează încrederea pe care trebuie să se fundamenteze relația dintre magistrat și copil, tehnica audierii urmărind în mod esențial respectarea principiilor generale ale protecției și promovării drepturilor copilului în strânsă legătură cu principiul aflării adevărului de către magistrat.

Pentru a acoperi ipostazele juridice variate în care se poate afla copilul în raport cu procedurile judiciare, ghidul a valorizat noțiunile de drept civil și procesual civil, drept penal și procesual penal, fiecare dintre acestea structurate pe un fundament internațional având ca obiect de reglementare drepturile copilului.

Noțiunile explicitate în ghid pot constitui un instrument de lucru al magistratului sau al altor profesioniști ai dreptului, indiferent de ipostaza judiciară în care se află copilul.

Complexitatea acestor situații juridice a fost dezvoltată prin reguli specifice fiecăreia dintre ele, ghidul urmărind a diferenția, în funcție de natura procedurii, conduita profesioniștilor în raport cu copilul, în scopul protecției și ocrotirii sale în procedurile judiciare.

Acesta este scopul prezentei lucrări care reprezintă o aplicație practică a unui complex interdisciplinar de concepte și practici psihologice și de reguli juridice cu caracter național și internațional, toate având ca finalitate valorizarea și respectarea drepturilor copilului în raport cu ipostazele juridice în care acesta se află.

**Mona-Maria Pivniceru
Cătălin Luca**

Cuprins

Capitolul I. Documente internaționale în materia drepturilor copilului

<i>Mona-Maria Pivniceru, Cătălin Luca</i>	1
I. Cadrul universal de protecție a drepturilor copilului	1
I.1. Idei principale	4
II. Principalele documente europene de protecție a drepturilor copilului	4
II.1. Recomandări ale Comitetului de Miniștri	5
III. Principiile generale ale protecției și promovării drepturilor copilului	6
III.1. Principiul interesului superior al copilului	6
III.2. Principiul egalității șanselor și nediscriminării	7
III.3. Principiul responsabilizării părinților cu privire la respectarea și garantarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părintești	10
III.4. Principiul primordialității responsabilității părinților cu privire la respectarea și garantarea drepturilor copilului	10
III.5. Principiul descentralizării serviciilor de protecție a drepturilor copilului, intervenția multisectorială și parteneriatul dintre instituțiile publice și organismele private autorizate	12
III.6. Principiul asigurării unei îngrijiri individualizate și personalizate pentru fiecare copil	12
III.7. Principiul respectării demnității copilului	12
III.8. Principiul ascultării opiniei copilului și luării în considerare a acesteia, ținând cont de vârsta și gradul său de maturitate	13
III.9. Principiul asigurării stabilității și continuității în îngrijirea, creșterea și educarea copilului ținând cont de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică în cazul luării unei măsuri de protecție	15
III.10. Principiul celerității în luarea oricărei decizii cu privire la copii	15
III.11. Principiul asigurării protecției împotriva abuzului și exploatării copilului	16
III.11.1. Protecția copilului împotriva oricăror forme de violență, vătămare sau abuz, abandon sau neglijență, rele tratamente	16
III.11.2. Protocoalele facultative ale Convenției	17
III.12. Principiul interpretării fiecărei norme juridice referitoare la drepturile copilului în corelație cu ansamblul reglementărilor din această materie	20
<i>Bibliografie</i>	21

Capitolul II. Interviuul copilului victimă/martor pentru proceduri judiciare – perspectivă psihologică

<i>Cătălin Luca, Mona-Maria Pivniceru</i>	22
I. Sugestibilitatea la copil	22
I.1. Definiție. Mecanisme și factori de determinanță	22
I.2. Modalități de scădere a sugestibilității la copii. Reguli de bază	27
I.3. Vârsta copilului ca factor de sugestibilitate	28
I.4. Strategii care contribuie la sugestibilitatea copilului	36

I.5. Tipuri de întrebări	47
I.5.1. Întrebările deschise	47
I.5.2. Întrebările directive	51
I.5.3. Întrebările care oferă opțiuni	54
I.5.4. Întrebările sugestive	56
II. Etapele unui interviu nesugestiv	57
II.1. Considerații generale	57
II.2. Pregătirea interviului	58
II.3. Introducerea și realizarea relației	61
II.4. Explicarea și exersarea regulilor de comunicare	63
II.5. Exersarea memoriei episodice	66
II.6. Tranziția către subiectul interviului	69
II.7. Adunarea de informații prin explorarea unuia sau mai multor incidente	72
II.8. Pauza	75
II.9. Aspecte finale și încheierea interviului	76
II.10. Abordarea de tip pâlnie și împerecherea întrebărilor pe parcursul interviului	78
III. Particularități culturale, socio-economice, de etnie, religie și limbă ale copilului cu posibil impact asupra interviului	79
<i>Bibliografie</i>	83

Capitolul III. Ascultarea copilului în procedurile judiciare civile

<i>Vlad Ciofu</i>	93
I. Dreptul copilului de a fi ascultat	93
I.1. Sediul materiei	93
I.2. Semnificația juridică a noțiunii de discernământ	94
I.2.1. Semnificația juridică de discernământ în dreptul civil	94
I.2.2. Dreptul copilului de a fi ascultat. Excepții de la regula incapacității absolute	96
I.2.3. Obligativitatea ascultării copilului	98
I.2.4. Evaluarea opiniei copilului	100
II. Participarea copilului în procedurile judiciare civile	102
II.1. Ipostaze ale copilului în procesul civil	102
II.2. Capacitatea procesuală a copilului	104
III. Ascultarea copilului în procedurile judiciare civile	106
III.1. Pregătirea ascultării	106
III.1.1. Înștiințarea copilului	107
III.1.2. Locul ascultării	111
III.1.3. Participanții la procedura de ascultare a copilului	114
III.1.4. Timpul de ascultare	121
III.2. Ascultarea propriu-zisă a copilului	122
III.2.1. Aducerea la cunoștință a drepturilor procesuale și pregătirea copilului în vederea ascultării	122
III.2.2. Stabilirea unei relații cu copilul	126
III.2.3. Relatarea liberă	131
III.2.4. Adresarea întrebărilor	137

III.2.5. Responsabilizare și încurajare _____	141
III.2.6. Încheierea ascultării _____	141
IV. Evaluarea ascultării copilului _____	142
V. Considerații finale _____	144
V.1. Importanța ascultării copilului _____	144
V.2. Necesitatea stabilirii unor bune practici în materie de audiere _____	145
Bibliografie _____	146

Capitolul IV. Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale

<i>Sofia Luca</i> _____	150
I. Justiția prietenoasă cu copilul _____	150
I.1. Necesitatea unei justiții adaptată copiilor _____	150
I.2. Copiii victimă în procesul penal _____	151
II. Persoanele chemate la audierea copilului victimă _____	153
II.1. Reprezentanții legali _____	153
II.2. Audierea prin intermediul sau în prezența unui psiholog sau a unui alt specialist în consilierea victimelor _____	159
II.3. Prezența la audiere a altor persoane desemnate de organul judiciar. Audierea prin interpret _____	165
II.4. Consiliere și reprezentare juridică _____	167
III. Locul unde se desfășoară audierea _____	172
III.1. Importanță și justificare _____	172
III.2. Evitarea contactului vizual dintre victimă și autorul infracțiunii _____	174
III.3. Incintele concepute sau adaptate audierii copiilor _____	175
IV. Pregătirea copilului victimă _____	178
IV.1. Importanța și necesitatea pregătirii copilului victimă în vederea audierii _____	178
IV.2. Persoanele responsabile de pregătirea copilului în vederea audierii _____	180
V. Pregătirea profesionistului care realizează audierea copiilor victime _____	185
V.1. Pregătirea profesională specializată a profesionistului și pregătirea procedurii de audiere _____	185
V.1.1. Pregătirea profesională specializată a persoanei care realizează audierea _____	186
V.1.2. Pregătirea specialiștilor în vederea recunoașterii victimelor cu nevoi specifice de protecție _____	190
V.2. Pregătirea profesionistului în vederea audierii victimei copil _____	192
V.2.1. Planificarea audierii _____	192
V.2.2. Identificarea și evaluarea nevoilor victimei și luarea măsurilor de protecție _____	194
V.2.3. Alegerea momentului audierii _____	201
V.2.4. Întocmirea planului de ascultare a victimei _____	202
VI. Audierea propriu-zisă _____	203
VI.1. Dreptul copilului de a-și exprima opinia _____	203
VI.2. Etapele audierii propriu-zise _____	208
VI.2.1. Stabilirea relației de încredere _____	208

VI.2.2. Furnizarea de informații privind scopul audierii, drepturile specifice și etapele de derulare a acesteia _____	210
VI.2.3. Prezentarea regulilor de desfășurare a audierii _____	212
VI.2.4. Relatarea liberă. Etapă cheie a audierii _____	214
VI.2.5. Etapa adresării de întrebări _____	215
VI.2.6. Realizarea echilibrului dintre drepturile victimei și ale inculpatului pe parcursul audierii _____	218
VI.2.7. Durata audierii și pauzele de pe parcursul acesteia _____	222
VI.2.8. Încheierea audierii _____	223
VII. Consemnarea celor declarate de persoana vătămată _____	224
VIII. Garanții procedurale pentru victimele infracțiunilor _____	227
Concluzii _____	229
<i>Bibliografie</i> _____	230

Capitolul V. Audierea copilului martor în procedurile judiciare penale

<i>Sofia Luca</i> _____	236
I. Situația copilului martor în procedurile judiciare penale _____	236
II. Procesul de pregătire a audierii copilului martor _____	239
II.1. Pregătirea profesională specializată a profesionistului _____	239
II.2. Planificarea procedurii de audiere _____	240
II.2.1. Persoanele chemate la audierea martorului copil _____	240
II.2.2. Evaluarea capacității martorului de a depune mărturie _____	244
II.2.3. Luarea în considerare a măsurilor de protecție a martorilor copii _____	245
II.2.4. Măsuri și proceduri speciale pentru obținerea mărturiei copilului. Alegerea momentului și locului audierii. Înregistrarea declarației _____	249
II.2.5. Întocmirea planului de audiere _____	254
II.3 Pregătirea martorului copil în vederea audierii _____	255
III. Audierea propriu-zisă a copilului martor. Fazele audierii _____	257
III.1. Debutul audierii propriu-zise _____	257
III.1.1. Stabilirea relației de încredere _____	258
III.1.2. Prezentarea și explicitarea regulilor procedurale, a drepturilor și obligațiilor _____	261
III.1.3. Prezentarea și explicitarea regulilor de interviu _____	264
III.2. Etapa relatării libere. Debut și metode de susținere _____	265
III.3. Etapa întrebărilor _____	266
III.4. Finalizarea interviului _____	269
III.5. Consemnarea declarației martorului copil _____	271
Concluzii _____	273
<i>Bibliografie</i> _____	274

Capitolul VI. Audierea copilului în conflict cu legea penală

<i>Daniel Mirăuță</i> _____	277
I. Introducere _____	277
II. Definirea unor noțiuni _____	282
II.1. Vârsta răspunderii penale _____	282

II.2. Relevanța stării de minorat asupra aplicării unei proceduri speciale _____	284
II.2.1. În faza de urmărire penală _____	285
II.2.2. În faza judecării _____	285
II.2.3. Garanție procesuală necondiționată _____	286
II.3. Prezumția de minoritate _____	286
II.4. Minorul cu vârstă mai mică de 14 ani _____	287
II.2. Noțiunea de audiere _____	289
II.3. Profesionistul care conduce audierea _____	291
III. Cadrul legal național și internațional _____	291
IV. Scopul audierii _____	293
V. Caracterul special al procedurii de audiere a copilului în conflict cu legea penală _____	293
V.1. Justificarea unei proceduri speciale _____	294
V.2. Nevoia unei justiții mai prietenoase cu copiii _____	294
VI. Pregătirea audierii de către organul judiciar _____	296
VI.1. Specializarea organului judiciar care realizează audierea _____	296
VI.2. Specializarea judecătorului _____	297
VI.2. Pregătirea audierii și studierea materialelor scrise _____	299
VI.2.1. Planul de audiere _____	299
VI.2.2. Obiectivele audierii _____	299
VI.2.3. Studierea pieselor scrise _____	300
VI.2.3.1. Studierea dosarului cauzei _____	300
VI.2.3.2. Referatul de evaluare _____	300
VI.2.3.3. Alte acte _____	302
VII. Momentul audierii _____	303
VII.1. Obligatorietatea audierii în cadrul procedurilor fondului cauzei _____	303
VII.2. Obligatorietatea ascultării în cadrul unor proceduri auxiliare fondului cauzei _____	305
VII.3. Impedimente legale privind audierea _____	308
VII.3.1. Refuzul de a fi audiat sau dreptul la tăcere _____	308
VII.3.1.1. Modalități de exprimare a refuzului de a fi audiat _____	308
VII.3.1.2. Revenirea asupra refuzului de a fi audiat _____	309
VII.3.2. Motive medicale _____	310
VII.3.3. Interdicția reaudierii _____	311
VIII. Locul audierii _____	312
VIII.1. Varietatea locurilor audierii _____	312
VIII.2. Nepublicitatea ședinței de judecată _____	314
VIII.2.1. Conținutul garanției nepublicității ședinței de judecată _____	314
VIII.2.2. Justificarea nepublicității ședinței de judecată _____	314
VIII.2.3. Excepții de la nepublicitatea ședinței de judecată _____	316
VIII.3. Îndepărtarea din sala de judecată a copilului în conflict cu legea penală _____	318
VIII.4. Climatul locului audierii. Adaptarea locului audierii _____	318
VIII.5. Folosirea mijloacelor tehnice _____	320
VIII.5.1. Audierea prin videoconferință _____	320

VIII.5.1.1. Cazuri în care este posibilă audierea prin videoconferință	320
VIII.5.1.2. Avantajele și dezavantajele audierii prin videoconferință	321
VIII.5.2. Înregistrarea declarației	322
IX. Persoane care participă la audierea copilului în conflict cu legea penală	323
IX.1. Direcția generală de asistență socială și protecție a copilului	323
IX.2. Serviciul de probațiune	324
IX.3. Persoanele responsabile de creșterea minorului	325
IX.3.1. Principiul citării persoanelor responsabile de creșterea minorului atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecății	325
IX.3.2. Persoanele responsabile de creșterea minorului	326
IX.3.3. Limite ale obligativității citării persoanelor responsabile de creșterea minorului	328
IX.3.4. Rațiunea obligativității citării persoanelor responsabile de creșterea minorului	329
IX.4. Prezența apărătorului	332
IX.5. Prezența interpretului	334
IX.6. Prezența unui psiholog	336
IX.7. Permitearea prezenței și a altor persoane	336
X. Limbajul audierii și comunicarea dintre organul judiciar și persoana audiată	336
X.1. Limbajul audierii	336
X.1.1. Principiul asigurării participării efective a minorului la procedura care îl privește	337
X.1.2. Legătura psihologică dintre organul judiciar și minor	339
X.1.3. Celeritatea procedurilor	341
XI. Audierea propriu-zisă	342
XI.1. Comunicarea scopului întrevederii	342
XI.2. Identificarea minorului	343
XI.3. Aducerea la cunoștință a acuzației	343
XI.4. Comunicarea drepturilor și a obligațiilor	344
XI.4.1. Drepturile generale specifice calității de suspect sau inculpat	344
XI.4.2. Drepturi specifice calității de suspect sau inculpat minor	346
XI.4.3. Obligații procesuale impuse minorului	346
XI.4.4. Informarea scrisă	347
XI.4.5. Informarea persoanelor responsabile de creșterea minorului	347
XI.5. Relatarea liberă	348
XI.6. Întrebările	349
XI.7. Consemnarea declarațiilor	351
XI.8. Alte reguli procedurale privind audierea	353
XI.9. Tactica de audiere în cazul existenței mai multor acuzați	354
XII. Audieri speciale	355
XII.1. Audierea în cazul procedurii recunoașterii învinuirii	355
XII.2. Audierea unor categorii speciale de copii aflați în conflict cu legea penală	357
XIII. Evaluarea audierii	358
<i>Bibliografie</i>	359

Capitolul I.

Documente internaționale în materia drepturilor copilului

Mona-Maria Pioniceru, Cătălin Luca

<i>Considerații generale</i>	<p>Reglementările internaționale recunosc copilului, ca persoană și nu ca o extensie a părinților, calitatea de titular al tuturor drepturilor ce derivă din acest statut, cu sublinierea particularităților bio-psiho-sociale ale acestuia, de natură a-i limita capacitatea juridică în diferite situații.</p> <p>Toate acestea reclamă intervenția unor măsuri de asistență, protecție și ocrotire a copilului corespunzător stadiului său de dezvoltare ontogenetică.</p> <p>Această din urmă particularitate imprimă vulnerabilitate drepturilor copilului, deoarece, deși formal identice, conținutul lor și forțele de aplicare diferă în funcție de procesul de dezvoltare a copilului, reclamând imperativ intervenția principiului interesului superior al copilului^[1].</p>
------------------------------	---

I. Cadrul universal de protecție a drepturilor copilului

<i>Convenția cadru</i>	<p>Organizația Națiunilor Unite a adoptat în 1989 Convenția asupra Drepturilor Copilului^[2], document internațional care sintetizează ansamblul de drepturi civile, politice, economice, sociale și cultural-educaționale ale copilului într-un tot denumit Carta Internațională a Drepturilor Copilului.</p>
<i>Tipologia drepturilor copilului</i>	<p>Tipologia drepturilor copilului, așa cum a fost structurată de Comitetul pentru Drepturile Copilului, se prezintă astfel:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Drepturile civile și libertățile politice:</i><ol style="list-style-type: none"> a. Dreptul la nume și naționalitate (art. 7); b. Dreptul la păstrarea identității personale (art. 8); c. Libertatea de expresie (art. 13);

^[1] P. Alston, J. Parker, A. Seymour, *Children, Rights and Law*, Clarendon Press, Oxford, 1992, p. 5.

^[2] Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989 și intrată în vigoare la 2 septembrie 1990. România a ratificat Convenția prin Legea nr. 18/1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la drepturile copilului, publicată în M. Of. nr. 109 din 28 septembrie 1990. Convenția a adoptat următoarele protocoale opționale: Protocolul opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului asupra participării copiilor la conflictele armate; Protocolul opțional la Convenția cu privire la drepturile copilului asupra vânzării, prostituției și pornografiei copiilor.

	<ul style="list-style-type: none"> d. Accesul liber la informație (art. 17); e. Libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei (art. 14); f. Libertatea de asociere și a întrunirilor pașnice (art. 15); g. Protecția vieții private, a onoarei și reputației (art. 16); h. Dreptul de a nu fi supus torturii ori altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante [art. 37 lit. a)]. <p>2. <i>Dreptul la protecție și ocrotire în mediul familial, dreptul la asistență alternativă și protecția interesului superior al copilului:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. Dreptul la ocrotire părintească (art. 5); b. Obligațiile părinților pentru creșterea și dezvoltarea copilului [art. 18 alin. (1) și (2)]; c. Separarea de părinți (art. 9); d. Reîntregirea familiei (art. 10); e. Obligația de întreținere [art. 27 alin. (4)]; f. Asistența alternativă a copiilor lipsiți de mediul familial (art. 20); g. Adopția (art. 21); h. Transferul și împiedicarea ilegală a copilului de a se reîntoarce în străinătate (art. 11); i. Protecția împotriva abuzului și neglijenței, a relexor tratamente (art. 19) precum și dreptul la asistență și recuperare fizică și psihologică în scopul reintegrării sociale a copiilor abuzați și neglijanți (art. 39); j. Dreptul la revizuire periodică a măsurilor de plasament (art. 25). <p>3. <i>Dreptul la asigurarea sănătății și bunăstării:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. dreptul la supraviețuire și dezvoltare [art. 6 alin. (2)]; b. dreptul copiilor handicapați de a li se asigura o viață decentă și îngrijiri speciale (art. 23); c. dreptul la sănătate și la servicii medicale (art. 24); d. dreptul la securitate socială, precum și la servicii de asistență socială [art. 26 și art. 18 alin. (3)]; e. dreptul la un standard de viață decent (art. 27). <p>4. <i>Dreptul la educație, timp liber și activități culturale:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. dreptul la educație, inclusiv la orientarea școlară și profesională (art. 28); b. obiectivele educației (art. 29); c. dreptul la timp liber, recreere și activități culturale (art. 31). <p>5. <i>Măsuri speciale de protecție a drepturilor copilului:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. Protecția copiilor aflați în dificultate:<ul style="list-style-type: none"> i. copii refugiați (art. 22); ii. copii în conflictele armate (art. 38), inclusiv recu-
--	--

	<p>perare, fizică și psihologică în vederea reintegrării sociale (art. 39).</p> <p>b. Protecția copiilor care au săvârșit infracțiuni:</p> <ol style="list-style-type: none"> i. Administrarea justiției juvenile (art. 40); ii. Copiii lipsiți de libertate prin orice formă de deținere, în închisoare sau plasament în centre speciale [art. 37 lit. b), c) și d)]; iii. Condamnarea minorilor, în special abolirea pedepsei capitale și a detenției pe viață [art. 37 lit. b), c) și d)]; iv. Recuperarea fizică și psihologică în scopul reintegrării sociale (art. 39). <p>c. protecția copiilor supuși exploatării:</p> <ol style="list-style-type: none"> i. exploatarea economică, inclusiv munca forțată a copiilor (art. 32); ii. abuzul de droguri (art. 33); iii. exploatarea sexuală și abuzul sexual (art. 34); iv. alte forme de exploatare (art. 36); v. vânzarea, traficul și răpirea (art. 35). <p>d. drepturile copiilor care aparțin minorităților sau grupurilor indigene.</p> <p>Convenția identifică totodată obligațiile pe care le au statele în privința educației, protecției dezvoltării copiilor cu determinarea factorilor familiali și sociali de natură a realiza aceste deziderate.</p> <p><i>Alte instrumente internaționale universale</i></p> <p>Alte instrumente internaționale universale privesc abordarea activă a delincvenței juvenile și au fost materializate în două rezoluții ale Organizației Națiunilor Unite:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Regulile Standard Minimale ale Națiunilor Unite în Administrarea Justiției Juvenile (Regulile de la Beijing adoptate în 1985 prin rezoluția Adunării Generale 40/33)^[1]; – Principiile Națiunilor Unite pentru Prevenirea Delincvenței Juvenile (Principiile de la Riyadh adoptate în 1990 prin rezoluția Adunării Generale 45/112)^[2]; – Regulile Națiunilor Unite pentru Protecția Minorilor Privăți de Libertate (adoptate în 1990 prin Rezoluția Adunării Ge-
--	--

^[1] [https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori\(Regulile%20de%20la%20Beijing\).pdf](https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori(Regulile%20de%20la%20Beijing).pdf), accesat la data de 01.03.2024.

^[2] https://irp.md/library/legislation/international_legislation/398-principiile-natiunilor-unite-pentru-prevenirea-delincvenței-juvenile.html, accesat la data de 01.03.2024.

	<p>nerale 45/113)^[1];</p> <ul style="list-style-type: none"> – Liniile directoare de acțiune privind copiii implicați în sistemul de justiție penală (adoptate prin Rezoluția Consiliului Economic și Social 30/1997)^[2]; – Regulile Minimale ale Națiunilor Unite pentru elaborarea măsurilor neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo 1990)^[3].
--	--

I.1. Idei principale

<i>Două elemente de structură</i>	Documentele internaționale în materie de copii acoperă în realitate întregul set al drepturilor omului, având în schimb și unele inovații majore, de exemplu, dreptul de participare care semnifică faptul că înșiși copiii sunt informați asupra drepturilor lor; pe de altă parte, Convenția introduce două elemente de structură care amprentează întregul set de reglementări: interesul superior al copilului (art. 3), prin care se filtrează toate acțiunile ce privesc copilul, și principiul prin care părinții sau orice alt responsabil legal trebuie să îndrume și să ocrotească exercitarea drepturilor copilului în raport cu capacitățile evolutive ale acestuia (art. 5).
<i>Reguli specifice copilului</i>	De asemenea, reglementările internaționale sunt de natură a aplica reguli specifice copilului, indiferent de situația juridică în care acesta se află, inclusiv în situația în care se află în conflict cu legea.

II. Principalele documente europene de protecție a drepturilor copilului

<i>Statuarea drepturilor copilului la nivel european</i>	Constanța preocupărilor în materia drepturilor copilului s-a materializat la nivel european prin adoptarea unor convenții și recomandări care substanțializează drepturile fundamentale ale copilului, ce acoperă integral persoana copilului care, fiindă umană fiind, are un titlu suficient pentru a pretinde și exercita aceste drepturi.
<i>La nivelul Uniunii Europene</i>	Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene ^[4] situează copilul în centrul preocupărilor sale, așa cum indică art. 24 al Cartei intitulat <i>Drepturile copilului</i> .

[1] <http://www2.ohchr.org/english/law/juvenile.htm> accesat la data de 01 septembrie 2009.

[2] http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_2_9.pdf accesat la data de 25 septembrie 2009.

[3] <https://digitallibrary.un.org/record/105347>, accesat la data de 01.03.2024.

[4] http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf, accesat la data de 01.03.2024.

<p><i>La nivelul Consiliului Europei</i></p>	<p><i>Convenția Europeană pentru exercitarea drepturilor copilului</i>^[1]</p> <p>Convenția Europeană pentru exercitarea drepturilor copilului reprezintă instrumentul care a definit procedurile specifice în exercitarea concretă a drepturilor copiilor, care trebuie să aibă posibilitatea să-și exercite drepturile în special în procedura de familie care-i afectează; să fie informați în privința drepturilor lor și să-și poată exprima opiniile cu recunoașterea importanței parentale în protejarea și promovarea drepturilor și intereselor copiilor, care necesită și implicarea statelor membre în protecția și promovarea acestora.</p> <p><i>Convenția din 17/07/2006 asupra relațiilor personale care privesc copii</i>^[2], ce are drept scop stabilirea principiilor generale care trebuie să se aplice hotărârilor privind relațiile personale, a măsurilor asiguratorii și a garanțiilor adecvate pentru a asigura exercitarea normală a relațiilor personale și înapoierea imediată a copiilor la terminarea perioadei de vizită, precum și stabilirea unei cooperări între toate autoritățile centrale și toate celelalte organe competente pentru ameliorarea relațiilor personale dintre copii și părinții lor, ca și cu celelalte persoane care au legături de familie cu acești copii.</p>
--	--

II.1. Recomandări ale Comitetului de Miniștri

	<p>În materia delincvenței juvenile, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat mai multe recomandări. Aceste recomandări au la bază principiul priorității absolute a prevenirii, cel a reducerii intervenției justiției penale, precum și cel a necesității participării comunității la politica în materie penală. Principalele recomandări în materie: Recomandarea R(85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale^[3]; Recomandarea R(85)4 asupra violenței în cadrul familiei^[4]; Recomandarea 1065 (1987) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei referitoare la comerțul și alte forme de exploatare a copiilor^[5]; Recomandarea R(87)19 despre organizarea</p>
--	--

[1] Adoptată de Consiliul Europei în anul 1996, intrată în vigoare la 1 august 2000. România nu a ratificat această Convenție. <http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/Defaultfr.asp>.

[2] Publicată în M. Of. nr. 257 din 17 aprilie 2007 și intrată în vigoare la data de 17 aprilie 2007.

[3] Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985 la cea de-a 387-a reuniune a Delegaților Miniștrilor (<https://rm.coe.int/16805e3be1>, accesat la 1 martie 2024).

[4] Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 26 martie 1985 la cea de-a 382-a reuniune a Delegaților Miniștrilor (<https://rm.coe.int/168046253e>, accesat la 1 martie 2024).

[5] <https://rm.coe.int/09000016807ad3d6>, accesat la 1 martie 2024.

	prevenirii criminalității ^[1] ; Recomandarea R(87)7 asupra principiilor referitoare la răspândirea videogramelor cu caracter violent, brutal sau pornografic ^[2] ; Recomandarea R(91)11 referitoare la exploatarea sexuală, pornografie și prostituție, precum și la traficul de copii și tineri adulți ^[3] ; Recomandarea R(88)6 referitoare la reacțiile sociale privind comportamentul delincent al copiilor din familiile de emigranți ^[4] .
--	--

III. Principiile generale ale protecției și promovării drepturilor copilului

III.1. Principiul interesului superior al copilului

<i>Consacrare</i>	Acest principiu a fost consacrat prin art. 3 din Convenția cu privire la drepturile copilului și are incidență atât în sfera drepturilor nepatrimoniale, cât și în cea a drepturilor patrimoniale ale copilului ^[5] . De asemenea, Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene inserează în art. 24 alin. (2) primordialitatea interesului superior al copilului în toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt realizate de autorități publice sau instituții private ^[6] . Tot astfel, Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii ^[7] , în materie de relații personale dintre un copil și părinții săi, stabilește, în art. 4, că restrângerea acestor relații personale se va face doar în măsura în care interesul superior al copilului o reclamă ori relațiile copilului cu
-------------------	---

^[1] Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 17 septembrie 1987 la cea de-a 410-a reuniune a Delegaților Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608119&SecMode=1&DocId=694410&Usage=2>.

^[2] Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 20 martie 1987 la cea de-a 405-a reuniune a Delegaților Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=607693&SecMode=1&DocId=693320&Usage=2>.

^[3] Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 09 septembrie 1991 la cea de-a 461-a reuniune a Delegaților Miniștrilor, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=572467&SecMode=1&DocId=597998&Usage=2>.

^[4] Adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 18 aprilie 1988 la cea de-a 416-a reuniune a Delegaților Miniștrilor <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608962&SecMode=1&DocId=696974&Usage=2>.

^[5] În același sens, art. 6 din Convenția europeană privind exercitarea drepturilor copilului; art. 7 alin. (1) din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 13 decembrie 2006, ratificată de România prin Legea nr. 221/2010, publicată în M. Of nr. 792 din 26 noiembrie 2010.

^[6] Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, 2012/C 326/02, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 26 octombrie 2012, disponibilă pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>, accesat la 21.01.2024.

^[7] Adoptată la Strasbourg, la 15 mai 2003, ratificată de România prin Legea nr. 87/2007, publicată în M. Of. nr. 257 din 17 aprilie 2007.

	<p>unul dintre cei doi părinți ai săi vor fi supravegheate, în măsura în care interesul superior al copilului nu impune întreținerea de relații nesupravegheate.</p> <p>De asemenea, cercetarea și procedurile penale în materie de abuzuri și exploatare sexuală se desfășoară cu respectarea interesului superior al copilului, cât și cu respectarea drepturilor copilului^[1].</p> <p>Principiul interesului superior al copilului impune ca orice proces decizional care-l privește pe copil să răspundă următoarelor cerințe: identificarea tuturor opțiunilor posibile la o situație problemă; evaluarea rezultatelor previzibile opțiunilor găsite situației individuale date; aproximarea șanselor de a produce rezultatele prefigurate pentru fiecare din opțiunile posibile; determinarea valorii specifice fiecăreia dintre rezultatele în competiție^[2].</p>
<i>Flexibilitatea principiului</i>	<p>Toate acestea fac din interesul superior al copilului^[3] un principiu flexibil, adaptabil fiecărei situații în parte în care copilul se află, decizia asupra probabilității diferitelor rezultate fiind luată în funcție de circumstanțele concrete în care se găsește copilul și intenția protectivă de a-i oferi un standard de viață superior^[4].</p>
<i>Variabilitatea conținutului principiului</i>	<p>Conținutul principiului nu este predeterminat, ci este variabil în funcție de etapa de dezvoltare a copilului, favorizând unitatea și coerența drepturilor copilului în sensul concilierii universalității drepturilor copiilor cu varietatea tradițiilor socioculturale.</p>

III.2. Principiul egalității șanselor și nediscriminării

<i>Climatul socio-juridic configurat de documentele internaționale</i>	<p>Climatul socio-juridic configurat prin documentele internaționale afirmă principiul egalității de șanse și nediscriminare, orice discriminare fiind resimțită ca un dezechilibru al șanselor^[5].</p> <p>Dreptul la discriminare este un drept inerent persoanei. Convenția cu privire la Drepturile Copilului inserează în art. 2 alin. (1) obligația statelor de a garanta drepturile stabilite prin</p>
--	---

[1] Art. 30 alin. (1) din Convenția Consiliului Europei cu privire la protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată la 25 octombrie 2007, ratificată prin Legea nr. 252/2010, publicată în M. Of. nr. 885 din 29 decembrie 2010.

[2] D. Balahur, *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 95.

[3] Art. 6 lit. a) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată în M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014.

[4] E. Florian, *Protecția drepturilor copilului*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 8.

[5] Art. 2 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, publicată în M. Of. nr. 109 din 28 septembrie 1990.

	<p>Convenție tuturor copiilor din jurisdicția lor, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, de naționalitate, apartenență etnică sau origine socială, de situația materială, incapacitatea fizică, de statutul la naștere sau de statutul dobândit al copilului, al părinților sau al reprezentanților legali ai acestuia. Statele sunt obligate să ia toate măsurile de protejare a copilului împotriva oricăror forme de discriminare sau de sancționare, pe considerente ținând de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau de convingerile părinților, ale reprezentanților săi legali sau ale membrilor familiei sale [art. 2 alin. (2)].</p> <p>Discriminarea este definită în mod similar în Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului^[1], indicându-se elementele considerate a fi discriminare în art. 1 alin. (1): a) înlăturarea unei persoane sau a unui grup de la accesul la diverse grade de învățământ; b) limitarea la nivel inferior a educației unei persoane sau grup; c) instituirea sau menținerea unor sisteme sau instituții de învățământ separate pentru persoane sau grupuri sub rezerva art. 2^[2].</p> <p>Principiul nediscriminării a fost inserat în dispozițiile art. 21 alin. (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene^[3].</p> <p>La nivel național, Legea nr. 272/2004, prin art. 7 inserează principiul nediscriminării^[4].</p>
--	--

^[1] Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, adoptată de Conferința generală a ONU pentru Educație, știință și cultură la 14 decembrie 1960, intrată în vigoare la 22 mai 1962. România a ratificat Convenția la 20 aprilie 1964.

^[2] Art. 2 enumeră situațiile admise de state care nu sunt considerate a fi discriminare: a) crearea sau menținerea de sisteme sau instituții de învățământ separate pentru cele două sexe când aceste sisteme sau instituții prezintă înlesniri echivalente de acces la învățământ, dispun de cadre didactice cu aceeași calificare și permit să urmeze aceleași programe de studii sau studii echivalente; b) crearea sau menținerea de sisteme sau instituții de învățământ particulare dacă aceste instituții au drept obiect nu asigurarea educației unui grup oarecare, ci sporirea posibilităților de învățământ pe care le oferă puterea publică, dacă funcționarea lor corespunde aceluși țel și dacă învățământul predat este conform cu normele care ar fi putut fi prescrise sau aprobate de către autoritățile competente, în special pentru învățământul de același grad.

^[3] Art. 21 alin. (1) din Carta drepturilor fundamentale dispune: se interzice discriminarea de orice fel bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea, etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală.

^[4] Art. 7 din Legea nr. 272/2004 dispune: Drepturile prevăzute de prezenta lege sunt garantate tuturor copiilor fără nicio discriminare, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, de naționalitate, apartenență etnică sau origine socială, de situația materială, de gradul și tipul unei deficiențe, de statutul la naștere sau de statutul dobândit, de dificultățile de

	De asemenea, punerea în aplicare a măsurilor privind drepturile victimelor se realizează prin asigurarea mecanismelor necesare înlăturării discriminării ^[1] .
<i>Conținut</i>	Discriminarea semnifică orice deosebire, excludere, restricție sau preferință care să aibă ca scop sau efect limitarea sau anularea recunoașterii folosinței sau exercițiului în condiții de egalitate a drepturilor și libertăților fundamentale ^[2] . Discriminarea presupune un tratament juridic diferit aplicabil aceleiași categorii de subiecte de drept sau unor situații care nu se deosebesc în mod obiectiv și rezonabil ^[3] . Principiul egalității în drepturi presupune instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite ^[4] . Prin urmare, situațiilor egale trebuie să le corespundă un tratament juridic egal, iar situațiilor diferite trebuie să le corespundă un tratament juridic diferențiat ^[5] . Situațiile în care se află anumite categorii de persoane trebuie să difere în esență pentru a justifica deosebirea de tratament, iar această deosebire trebuie să se bazeze pe un criteriu obiectiv și rațional ^[6] . De asemenea, principiul egalității șanselor și nediscriminării ^[7] vizează și sprijinirea copiilor cu dizabilități în sensul creării posibilităților unui standard adecvat de viață pentru aceștia ^[8] . Plasarea reclamanților în clase alcătuite doar din elevi romi a fost reținută de Curtea Europeană a Drepturilor Omului ca nejustificată, încalcându-se astfel art. 14 (interzicerea discriminării) din Convenție, coroborat cu art. 2 (dreptul la educație)

formare și dezvoltare sau de alt gen ale copilului, ale părinților ori ale altor reprezentanți legali sau de orice altă distincție.

^[1] Art. 2 din Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată la 25 octombrie 2007, ratificată prin Legea nr. 252/2010 publicată în M. Of. nr. 885 din 29 decembrie 2010.

^[2] Art. 1 din Convenția internațională cu privire la eliminarea oricăror forme de discriminare rasială, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965. Intrată în vigoare la 4 ianuarie 1969, conform dispozițiilor art. 19. România a aderat la Convenție la 14 iulie 1970, prin Decretul nr. 345, publicat în B. Of. nr. 92 din 28 iulie 1970. Prin Legea nr. 144/1998, publicată în M. Of. nr. 261 din 13 iulie 1998, România și-a retras rezerva formulată la art. 22; Art. 1 din Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1981, ratificată de România prin Decretul nr. 342/1981, publicat în B. Of. nr. 94 din 1981.

^[3] Curtea Constituțională, decizia nr. 263/2009, publicată în M. Of. nr. 170 din 18 martie 2009.

^[4] Curtea Constituțională, decizia nr. 1/1994, publicată în M. Of. nr. 69 din 16 martie 1994.

^[5] I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*, Ed. Servo-Sat, Arad, 2003, p. 400.

^[6] Curtea Constituțională, decizia nr. 366/2014, publicată în M. Of. nr. 644 din 2 septembrie 2014.

^[7] Art. 6 lit. b) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

^[8] Art. 1 alin. (1) din Convenția privind persoanele cu dizabilități. Adoptată la New York de ONU, la 13 decembrie 2006, ratificată de România prin Legea nr. 221/2010.

	din Protocolul nr. 1 la Convenție, deoarece separarea copiilor romi pentru necunoașterea suficientă a limbii croate nu s-a bazat pe competențele lingvistice (teste determinante în luarea măsurii plasării separate a copiilor romi), programa educațională predată ulterior nu s-a axat pe probleme lingvistice, iar progresul copiilor nu a fost monitorizat clar ^[1] .
--	---

III.3. Principiul responsabilizării părinților cu privire la respectarea și garantarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părintești

<i>Conținut</i>	Potrivit acestui principiu ^[2] părinții sunt principalii gestionari ai drepturilor copilului ca reprezentanți legali ai acestuia și, prin urmare, titularii unui complex de obligații corelative ^[3] . Obligațiile acestora sunt complinite de o asistență specializată de natură a crește capacitatea acestora de a se ocupa și îngriji copiii. Astfel, copiii lipsiți temporar sau permanent de mediul lor familial sau care, pentru protejarea intereselor lor, nu pot fi lăsați în acest mediu, au dreptul la măsuri specifice de protecție și asistență din partea statului, sub forma protecției alternative, cum ar fi plasamentul familial „kafalah” din dreptul islamic și adopția sau, în caz de necesitate, plasarea în instituții corespunzătoare de îngrijire a copiilor, alegerea soluției urmând a ține cont de necesitatea unei anumite continuități în educarea copilului, precum și de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică, așa cum dispune art. 20 din Convenție. Pentru aceleași situații, art. 44 din Legea nr. 272/2004 reglementează măsurile de protecție alternativă care includ instituirea tutelei, măsurile de protecție specială (plasamentul, plasamentul în regim de urgență și supravegherea specializată).
-----------------	---

III.4. Principiul primordialității responsabilității părinților cu privire la respectarea și garantarea drepturilor copilului

<i>Răspunderea părinților</i>	Responsabilitatea comună a părinților sau, după caz, a reprezentanților legali în creșterea și dezvoltarea copilului, ca principiu, a fost fundamentată prin art. 18 din Convenția privind drepturile Copilului ^[4] .
-------------------------------	--

[1] CEDO, *Cauza Orsus ș.a. contra Croației*, Marea Cameră, Hotărâre din data de 16 martie 2010.

[2] Art. 6 lit. c) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

[3] E. Florian, *op. cit.*, p. 13.

[4] Art. 18 din Convenția privind drepturile copilului prevede: 1. Statele părți vor depune eforturi pentru asigurarea recunoașterii principiului potrivit căruia ambii părinți au responsabilități comune pentru creșterea și dezvoltarea copilului. Părinții sau, după caz, reprezentanții săi legali sunt princi-

	<p>Răspunderea pentru creșterea și dezvoltarea copilului aparține în primul rând părinților, care trebuie să se implice în toate deciziile, acțiunile și măsurile privitoare la copil întreprinse de autoritățile publice, de organismele private autorizate sau dispuse de instanțele judecătorești. Răspunderea cu privire la respectarea și garantarea drepturilor copilului^[1] revine în mod egal ambilor părinți, fără a se face vreo distincție după cum copilul este din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptat^[2].</p>
<p><i>Răspunderea colectivității</i></p>	<p>O responsabilitate subsidiară în privința protecției și asistenței copiilor revine colectivității locale, care are obligația de a sprijini părinții sau un alt reprezentant legal al copilului, sens în care vor dezvolta servicii diversificate corespunzătoare nevoilor copilului.</p> <p>Potrivit art. 113 din Legea nr. 272/2004, autoritățile administrației publice locale au obligația să analizeze și să promoveze respectarea drepturilor copilului din unitățile administrativ-teritoriale, asigurând prevenirea separării copilului de părinții săi, precum^[3] și protecția specială a copilului lipsit, temporar sau definitiv, de îngrijirea părinților săi. Tot astfel, conform art. 114 din aceeași lege, au obligația de a implica colectivitățile locale în procesul de identificare a nevoilor comunității și de soluționare la nivel local a problemelor sociale care privesc copiii, scop în care pot fi create structuri comunitare consultative cuprinzând oameni de afaceri locali, preoți, cadre didactice, medici, consilieri locali, polițiști etc., cu rolul de a soluționa unele cazuri concrete, cât și de a răspunde de nevoile globale ale colectivității, care vor beneficia de programe de formare în domeniul asistenței sociale și protecției copilului.</p>

palii responsabili de creșterea și dezvoltarea copilului. Aceștia trebuie să acționeze, în primul rând, în interesul suprem al copilului. 2. Pentru garantarea și promovarea drepturilor enunțate în prezenta convenție statele părți vor acorda ajutor corespunzător părinților și reprezentanților legali ai copilului în exercitarea responsabilității care le revine în legătură cu creșterea copilului și vor asigura crearea instituțiilor, așezămintelor și serviciilor de îngrijire a copiilor. 3. Statele părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura copiilor ai căror părinți muncesc dreptul de a beneficia de serviciile și așezămintele de îngrijire a copiilor, pentru care ei îndeplinesc condițiile cerute.

^[1] Art. 6 lit. d) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

^[2] Art. 16 alin. (1) din Constituția României, art. 31 alin. (1) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

^[3] Textul reprezintă o transpunere în dreptul național a dispozițiilor art. 3 alin. (2) și (3) din Convenția privind drepturile copilului.

III.5. Principiul descentralizării serviciilor de protecție a drepturilor copilului, intervenția multisectorială și parteneriatul dintre instituțiile publice și organismele private autorizate^[1]

<i>Conținut</i>	Monitorizarea respectării principiilor și a drepturilor recunoscute copilului precum și controlul activităților de protecție și promovare a drepturilor sale se realizează atât la nivel central, cât și la nivel local prin organisme specializate.
-----------------	--

III.6. Principiul asigurării unei îngrijiri individualizate și personalizate pentru fiecare copil

<i>Conținut</i>	Acest principiu dă consistență principiului promovării interesului superior al copilului ^[2] . Aplicarea principiului ^[3] se înscrie atât în coordonatele normale ale cadrului familial, cât și ca forme de intervenție suplimentare de către specialiștii din domeniul protecției copilului, care au ca scop sprijinirea ocrotirii părintești ori de suplinire a acestuia în situația copilului lipsit temporar sau definitiv de ocrotirea părintească. Principiul impune îngrijiri speciale în situația copilului cu dizabilități.
-----------------	--

III.7. Principiul respectării demnității copilului^[4]

<i>Conținut</i>	Principiul respectării demnității copilului semnifică dreptul copilului de a fi perceput în considerarea propriei sale naturi drept o persoană unică și inconfundabilă, dincolo de vulnerabilitatea dată de vârstă și gradul de maturitate ^[5] . De asemenea, principiul a fost înscris în Liniile directoare ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei ^[6] la secțiunea privind demnitatea copilului, astfel: 1) Copiii ar trebui tratați cu atenție, sensibilitate, echitate și respect pe parcursul oricărei proceduri sau cauze, acordându-se o atenție specială situației personale, bunăstării și nevoilor lor specifice, precum și un respect deplin pentru integritatea lor fizică și psihică. Acest tratament ar trebui să fie oferit copiilor în orice situație în care aceștia intră în contact cu procedurile judiciare, nejudiciare sau alte acțiuni, indiferent de statutul și capacitatea lor juridică în cadrul orică-
-----------------	---

[1] Art. 6 lit. e) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

[2] E. Florian, *op. cit.*, p. 19.

[3] Art. 6 lit. f) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

[4] Art. 6 lit. g) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

[5] Art. 37 lit. c) din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

[6] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei *privind justiția în interesul copilului*, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010, și expunerea de motive, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 3 ianuarie 2024.

	rei proceduri sau cauze. 2) Copiii nu vor fi supuși torturii sau altor pedepse și tratamente crude, inumane sau degradante. Aceasta înseamnă că nu-i pot fi aplicate copilului pedepse fizice sau alte tratamente umiltoare sau degradante ^[1] , nu-i poate fi afectată imaginea publică, viața intimă, privată și familială și nu poate fi supus nici unei forme de exploatare ^[2] .
--	---

III.8. Principiul ascultării opiniei copilului și luării în considerare a acesteia, ținând cont de vârsta și gradul său de maturitate

<i>Conținut</i>	Acțiunea principiului ^[3] este generală și însoțește dreptul fundamental al copilului la liberă exprimare, atât în relațiile cu autoritățile judiciare sau administrative, cât și în relațiile cu părinții. Există o corelație între dreptul copilului de a fi ascultat și măsura în care opinia sa este valorizată, ultima componentă fiind configurată de vârsta și gradul de maturitate al copilului, care vor fi însă supuse interesului său superior, în acest sens făcându-se distincție între consultarea copilului și luarea consimțământului său ^[4] .
<i>Consacrare</i>	În această materie, art. 12 alin. (2) din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului dispune: „în acest scop se va da copilului în special posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care-l privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau o instituție corespunzătoare, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională”. Similar, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene înscrie, cu valoare de principiu, în art. 24 alin. (1) ascultarea copilului. Copiii au dreptul la protecție și îngrijirile necesare pentru asigurarea bunăstării lor. Ei își pot exprima liber opinia. Aceasta se ia în considerare în problemele care îi privesc în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate. Tot astfel, Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, în art. 7 alin. (3), dispune: statele părți vor asigura copiilor cu dizabilități dreptul de a-și exprima liber opiniile în toate aspectele care îi privesc, ținând seama de opiniile lor în funcție de vârstă și gradul de maturitate, în condiții de egalitate cu ceilalți copii și că, în realizarea acestui drept, li se asigură asistența adecvată dizabilității și vârstei. De asemenea, Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii ^[5] stabilește în art. 6 că un

[1] Art. 37 lit. a) din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

[2] E. Florian, *op. cit.*, p. 19.

[3] Art. 6 lit. h) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

[4] Curtea Constituțională, decizia nr. 82/2003, publicată în M. Of. nr. 89 din 26 martie 2003.

[5] Adoptată la Strasbourg la 15 mai 2003, ratificată de România prin Legea nr. 87/2007, publicată în M. Of. nr. 257 din 17 aprilie 2007.

	<p>copil considerat, conform dreptului intern, că are suficient discernământ, are dreptul, exceptând cazul în care ar fi în mod evident contrar interesului său superior: să primească orice informație relevantă, să fie consultat, să își exprime opinia. Opiniilor și dorințelor, precum și sentimentelor constatate trebuie să li se acorde atenția cuvenită. Tot astfel, în materia adopției (Convenția Europeană în materia adopției de copii)^[1], în situația în care consimțământul copilului nu este necesar, în temeiul art. 5 alin. (1) (care stabilește persoanele ce trebuie să își dea consimțământul la adopție) și alin. (3) (care stabilește obligativitatea autorității competente de a lua consimțământul, cu excepția cazului în care copilul care suferă de un handicap ce-l împiedică să-și exprime un consimțământ valabil), acesta este consultat, în măsura în care este posibil, iar opinia și dorințele sale sunt luate în considerare ținând seama de gradul său de maturitate. Se poate renunța la această consultare dacă aceasta este în mod vădit contrar copilului (art. 6 din Convenție).</p>
<p><i>Jurisprudență semnificativă</i></p>	<p>Eșecul instanțelor de judecată de a ține cont de o opinie clar exprimată de minoră în condițiile în care personalitatea, motivele și dorințele copilului au o importanță crucială în luarea deciziei, au dus la reținerea încălcării art. 8 din Convenția EDO. În cauză, s-a discutat dacă custodia a două fetițe sub vârsta de 7 ani, care și-au pierdut părinții într-un accident auto, trebuia acordată bunicilor, în condițiile în care o mătușă și soțul ei își doreau, de asemenea, custodia fetițelor. În primă instanță, custodia fetiței mai mici, cu vârsta de 2 ani la acea epocă, a fost acordată bunicilor, iar custodia fetiței de 7 ani, la acea epocă, a fost acordată mătușii și soțului ei. În instanța de apel, sesizată de bunici, nu s-a programat nicio audiere, însă dorința fetiței mai mari, deja publică, de a locui cu mătușa și unchiul său a fost ignorată de instanță, acordându-se custodia bunicilor, reținându-se că, deși fetița mai mare era foarte clară în exprimarea dorințelor sale, era foarte tânără și a relevat o instabilitate emoțională atunci când a fost chestionată de oficialii instanței. Or, audierea copilului, a mătușii și a unchiului era indispensabilă în luarea unei decizii pentru viitorul fetiței, de natură a schimba circumstanțele de fapt, în cauză, caracterul copilului, motivele și dorințele sale jucând un rol esențial^[2].</p>

^[1] Convenția europeană în materia adopției de copii, adoptată la Strasbourg la 27 noiembrie 2008, ratificată prin Legea nr. 138/2011, publicată în M. Of. nr. 515 din 21 iulie 2011.

^[2] CEDO, *Cauza Jucius și Juciuviene contra Lituaniei*, hotărârea din 25 noiembrie 2008.

III.9. Principiul asigurării stabilității și continuității în îngrijirea, creșterea și educarea copilului ținând cont de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică în cazul luării unei măsuri de protecție

<i>Aria de incidență a principiului</i>	Aria de aplicație a principiului privește situațiile în care se impune luarea unor măsuri de protecție (tutela etc.), măsuri de protecție specială (plasamentul în regim de urgență, adopția etc.), însă privește și asigurarea stabilității, continuității, îngrijirea, creșterea și educarea copilului care fac din decizia separării copilului de familie o soluție de ultimă instanță ^[1] . Acest principiu ^[2] are incidență și în cazul prevenirii separării de familie a copilului aflat în dificultate, situație în care sunt obligatorii acordarea de servicii și prestații pe baza evaluării psihosociale a copilului și a familiei sale, asigurarea informării și consilierii părinților, precum și a terapiei și oficiilor de mediere.
---	--

III.10. Principiul celerității în luarea oricărei decizii cu privire la copii

<i>Urgența maximă</i>	Orice măsură, decizie sau procedură în care sunt implicați copiii trebuie să se ia cu o maximă urgență, diligența care trebuie manifestată având un caracter excepțional ^[3] pentru a nu lipsi nici un moment copilul de asistență și ocrotire, indiferent de circumstanțele speciale în care acesta s-ar afla ^[4] . Pentru protejarea interesului superior al copilului și cu respectarea statului de drept, în toate procedurile care implică copii trebuie aplicat principiul urgenței în soluționarea lor ^[5] .
<i>Diligență excepțională</i>	De asemenea, instanțele, în judecarea cauzelor de drept al familiei (filiație, custodie, răpire parentală), ar trebui să exercite o diligență excepțională pentru a evita orice risc de consecințe negative asupra relațiilor de familie.
<i>Decizii provizorii</i>	Tot astfel, când este necesar, autoritățile judiciare ar trebui să ia în considerare posibilitatea de a adopta decizii provizorii sau hotărâri preliminare care să fie monitorizate o anumită perioadă de timp și revizuite ulterior ^[6] , cu respectarea legii, autoritățile judiciare trebuie să aibă posibilitatea de a adopta decizii

[1] E. Florian, *op. cit.*, p. 23.

[2] Art. 6 lit. i) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

[3] CEDO, *Cauza Fiala contra Rep. Cehe*, hotărârea din 18 iulie 2006, parag. 78.

[4] M.-M. Pivniceru, C. Luca, *Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 86.

[5] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei *privind justiția în interesul copilului*, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010, și expunerea de motive, pct. 1, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 3 ianuarie 2024.

[6] *Ibidem*, pct. 52.

	care sunt imediat executorii în cazul în care acest lucru ar fi în interesul superior al copilului ^[1] .
<i>Durata rezonabilă a procedurii</i>	Codul civil stabilește rezonabilitatea timpului în care trebuie să se desfășoare procedurile privitoare la copil, spre a nu afecta interesul său superior și relațiile de familie ^[2] . La nivel de principiu, este înscrisă celeritatea în luarea oricărei decizii față de copil ^[3] .
<i>Criterii de filtrare a duratei procesului</i>	Dreptul de acces la un tribunal, care implică analiza duratei procedurilor și a dreptului la executarea deciziilor justiției, a fost analizat în jurisprudența Curții europene a drepturilor omului prin intermediul art. 6 parag. 1 din Convenție. Pentru a stabili dacă a fost respectată obligația de celeritate a procedurilor, Curtea filtrează procedura examinată prin criteriile statuate în jurisprudența sa referitoare la complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului, comportamentul autorității judiciare și miza litigiului pentru reclamant ^[4] .

III.11. Principiul asigurării protecției împotriva abuzului și exploatării copilului

III.11.1. Protecția copilului împotriva oricăror forme de violență, vătămare sau abuz, abandon sau neglijență, rele tratamente

<i>Cadru juridic general</i>	Copilul trebuie protejat împotriva oricăror forme de violență, vătămare sau abuz ^[5] , fizic sau verbal, de abandon sau neglijență, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv abuz sexual, în timpul cât se află în îngrijirea părinților sau a unuia dintre ei, a reprezentantului ori reprezentanților legali sau a oricărei persoane căreia i-a fost încredințat, sens în care statele vor lua toate măsurile legislative, administrative, școlare și educative corespunzătoare [art. 19 alin. (1) din Convenția privind drepturile copilului]. Aceste măsuri de protecție, potrivit art. 19 alin. (2) din aceeași convenție, vor cuprinde, după caz, proceduri eficiente pentru stabilirea de programe sociale care să asigure sprijinul necesar copilului și celor cărora le-a fost încredințat, precum și pentru identificarea, denunțarea, acționarea în instanță, anchetarea, tratarea și urmărirea cazurilor de rele tratamente aplicate copilului, și, dacă este cazul, procedurilor de implicare judiciară.
<i>Protecția copilului</i>	De asemenea, copilul trebuie să fie protejat împotriva exploa-

[1] *Ibidem*, pct. 53.

[2] Art. 263 alin. (4) C. civ.

[3] Art. 6 lit. j) din Legea nr. 272/2004.

[4] CEDO, *Cauza Mezl contra Rep. Cehe*, hotărârea din 9 ianuarie 2007, parag. 95.

[5] Art. 6 lit. k) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

<i>Împotriva exploatării economice/constrângerii la vreo muncă ce comportă un risc potențial</i>	tării economice și de a nu fi constrâns la vreo muncă ce comportă vreun risc potențial sau care este susceptibil să îi compromită educația ori să îi dăuneze sănătății sau dezvoltării sale fizice, mentale, spirituale, morale sau sociale [art. 32 alin. (1) din Convenție], asigurând cadrul legislativ, administrativ, social și educativ, în special prin fixarea unei liste minime de angajări, adoptarea unei reglementări cu privire la orele și condițiile de muncă, prevederea unor pedepse ori a altor sancțiuni corespunzătoare pentru aplicarea acestui articol [art. 32 alin. (2) din Convenție].
<i>Protecția copilului împotriva oricărei forme de exploatare sexuală/abuz sexual</i>	Convenția obligă statele să protejeze copilul contra oricărei forme de exploatare sexuală și de violență sexuală, prin luarea tuturor măsurilor naționale, bilaterale și multinaționale pentru a împiedica incitarea sau constrângerea copiilor să se dedea la activități sexuale ilegale; exploatarea copiilor în scopul prostituției sau al altor practici sexuale ilegale; exploatarea copiilor în scopul producției de spectacole sau de materiale cu caracter pornografic (art. 34 din Convenția privind drepturile copilului).
<i>Protecția copilului împotriva oricărei forme de exploatare</i>	Copilul trebuie protejat contra oricărei forme de exploatare dăunătoare oricărui aspect al bunăstării sale (art. 36 din Convenția privind drepturile copilului).
<i>Protecția copilului împotriva torturii sau la tratamente crude, inumane sau degradante</i>	De asemenea, art. 37 din Convenție privește obligațiile statelor privind nesupunerea copilului la tortură sau la tratamente crude, inumane sau degradante și drepturile copilului privat de libertate.

III.11.2. Protocoalele facultative ale Convenției

	Acest cadru juridic general este completat cu Protocolul facultativ referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă ^[1] , prin care statele se obligă să incrimineze cel puțin actele și activitățile privind vânzarea de copii ^[2] , prostituția copiilor ^[3] și pornografia infantilă ^[4] descrise în art. 3, mă-
--	---

^[1] Deschis spre semnare la New York la 6 septembrie 2000. România a ratificat Protocolul prin Legea nr. 470/2001, publicată în M. Of. nr. 601 din 25 septembrie 2001.

^[2] *Vânzarea de copii* este considerat orice act sau tranzație prin care un copil este transferat de orice persoană sau grup de persoane către o altă persoană ori către un alt grup contra cost sau contra oricăror alte avantaje materiale [art. 2 lit. a) din Protocol].

^[3] *Prostituția copiilor*, în sensul Protocolului, reprezintă folosirea copiilor pentru activități sexuale, contra cost sau contra oricăror alte avantaje materiale [art. 2 lit. b) din Protocol].

^[4] *Pornografia infantilă* înseamnă orice reprezentare, prin orice mijloace, a copiilor angajați într-o activitate sexuală explicită, reală ori simulată, sau orice altă expunere a organelor sexuale ale copiilor, în principal în scopuri sexuale [art. 2 lit. c) din Protocol].

	<p>surile pe care trebuie să le ia statele pentru a-și stabili competențele în privința acestor infracțiuni, indicându-se și criteriile de stabilire a acestora după locul comiterii infracțiunii, și a competenței proprii după cetățenia și reședința autorului și cetățenia victimei etc.</p> <p>Prin art. 8 sunt indicate principalele măsuri pe care trebuie să le ia statele, în toate stadiile procedurii, pentru a proteja drepturile și interesele copiilor victime ale practicilor interzise de Protocol. Măsurile privesc adaptarea procedurilor la necesitățile speciale ale copiilor victime, mai ales dacă au calitatea de minori, informarea acestora despre dreptul și scopul lor asupra procedurii și a deciziei luate în locul lor, prezentarea și examinarea în cursul procedurii atunci când drepturile lor sunt afectate, a punctelor lor de vedere, acordarea de sprijin adecvat copiilor victime în toate stadiile procedurii, protecția vieții lor private și prevenirea difuzării oricărei informații care ar putea duce la identificarea lor, protecția siguranței copiilor victime, a familiei lor și a martorilor acuzării de intimidare și represalii, derularea procedurilor incluzând și executarea hotărârilor sau a deciziilor prin care se acordă o indemnizație copiilor victime, protejarea interesului superior al copilului în tratamentul copiilor victime în sistemul de justiție penală, asigurarea unei protejări corespunzătoare juridică și psihologică a persoanelor care lucrează cu victimele infracțiunii, măsuri de a asigura siguranța și integritatea persoanelor și/sau organizațiilor implicate în prevenirea și/sau protecția și reabilitarea victimelor infracțiunilor, dacă este cazul.</p> <p><i>Protocolul facultativ</i> la Convenția privind drepturile copilului cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate^[1], care, în principiu, vizează ca obligațiile statelor de a lua toate măsurile necesare pentru a împiedica participarea copiilor sub 18 ani la ostilități.</p>
<p><i>Convenția O.I.M.</i></p>	<p>Convenția O.I.M. nr. 182/1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor^[2] este instrumentul prin care statele se obligă să elimine cele mai grave forme ale muncii copilului definite în art. 3^[3].</p>

^[1] Adoptat și deschis spre semnare, ratificare și aderare prin Rezoluția Adunării Generale A/RES/54/263 din 25 mai 2000. România a ratificat Protocolul prin Legea nr. 567/2001, publicată în M. Of. nr. 692 din 31 octombrie 2001.

^[2] Adoptată la cea de-a 87-a sesiune a Conferinței Generale a O.I.M. la Geneva la 17 iulie 1999. România a ratificat Convenția prin Legea nr. 203/2000, publicată în M. Of. nr. 577 din 17 noiembrie 2000.

^[3] Potrivit art. 3 din această Convenție, expresia cele mai grave forme ale muncii copiilor include: a) toate formele de sclavie sau practicile similare, ca de exemplu: vânzarea de sau comerțul cu copii, servitutea pentru datorii și munca de servitor, precum și munca forțată sau obligatorie, inclusiv recrutarea forțată sau obligatorie a copiilor în vederea utilizării lor în conflictele armate; b)

<i>La nivelul Uniunii Europene</i>	La nivelul Uniunii Europene, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene ^[1] prevede dreptul copilului la protecție și îngrijire ^[2] , interzicerea torturii și a pedepselor inumane sau degradante ^[3] , interzicerea sclaviei și a muncii forțate ^[4] , interzicerea muncii copiilor ^[5] de natură a asigura protecția acestora sub aspectele vizate.
<i>La nivelul Consiliului Europei</i>	La nivelul Consiliului Europei, pe lângă aplicabilitatea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale ^[6] , o serie de convenții sectoriale privesc sau sunt incidente și în privința copiilor ^[7] .
<i>La nivel național</i>	La nivel național, Legea nr. 272/2004 definește abuzul, formele sale și modalitatea internațională de săvârșire ^[8] , neglijare și forme de manifestare ^[9] . Exploatarea copilului corespunde definiției exploatării inserate în Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane ^[10] , ca, de altfel, și a traficului de copii ^[11] . Toate aceste acte normative complinesc cadrul reglementărilor la nivel național în privința abuzului, neglijării, exploatării, traficului de copii, precum și a celorlalte forme de violență asupra copilului care se pot produce atât în familii, cât și în instituții

utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul prostituției, producției de material pornografic sau de spectacole pornografice; c) utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul unor activități ilicite, mai ales pentru producția și traficul de stupefiante, așa cum le definesc convențiile internaționale pertinente; d) muncile care, prin natura lor sau prin condițiile în care se exercită, sunt susceptibile să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului. România a ratificat această convenție prin Legea nr. 203/2000, publicată în M. Of. nr. 557 din 17 noiembrie 2000.

^[1] Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene se aplică statelor membre numai atunci când pun în aplicare legislația Uniunii Europene.

^[2] Art. 24 pct. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

^[3] Art. 4 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

^[4] Art. 5 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

^[5] Art. 32 pct. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

^[6] Adoptată la Roma în 1950, intrată în vigoare la 3 septembrie 1953. Convenția a fost amendată prin Protocolul nr. 11, intrat în vigoare la 1 octombrie 1998. România a ratificat Convenția și Protocoloalele sale adiționale prin Legea nr. 30/1994, publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994. Protocolul nr. 11 a fost ratificat prin Legea nr. 79/1995, publicată în M. Of. nr. 147 din 13 iulie 1995, Protocolul nr. 14 a fost ratificat prin Legea nr. 39/2005, publicată în M. Of. nr. 238 din 22 martie 2005.

^[7] Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane adoptată la Strasbourg la 3 mai 2005. Ratificată de România și publicată în M. Of. nr. 662 din 19 iulie 2006.

Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale adoptată la Lanzarote la 25 octombrie 2007. Ratificată de România prin Legea nr. 252/2010, publicată în M. Of. nr. 885 din 29 decembrie 2010.

^[8] Art. 89 alin. (1) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

^[9] Art. 89 alin. (2) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

^[10] Art. 2 pct. 2 din Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, M. Of. nr. 783 din 11 decembrie 2001.

^[11] Art. 13 alin. (1) din Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane.

	<p>publice ori private adresate copilului și/sau familiei, precum și în afara acestora.</p> <p>Violența în familie este definită prin Legea nr. 217/2003^[1]. Protecția victimelor infracțiunii este reglementată prin Legea nr. 211/2004^[2]. Pe de altă parte, Codul penal incriminează o serie de conduite interzise prin legislația internațională, iar Codul de procedură penală reglementează principalele drepturi și garanții procesuale aplicabile copiilor victime.</p> <p>Cadrul juridic reglementator este puternic normat, urmărindu-se acordarea protecției complete a copilului împotriva abuzului, neglijenței și a exploatării, obligația aparținând statului român de a stabili un cadru legal și conceptual comun și de acțiune în care toate instituțiile cu atribuții în domeniu să acționeze în complementar și multidisciplinar, în vederea prevenirii și înlăturării efectelor secundare în privința copiilor aflați în aceste ipoteze.</p>
<p><i>Jurisprudența CEDO</i></p>	<p>Aplicarea unei pedepse corporale unui copil de 15 ani, care agresase și rănisese un elev mai mare din școala sa, prin lovirea acestuia de către un ofițer de poliție cu un mănunchi de nuiele, în timp ce alți doi ofițeri de poliție îl țineau dezbrăcat, aplecat pe o masă, a fost reținută de Curte ca fiind o „violență instituționalizată”, încălcându-se astfel art. 3 din Convenție (interzicerea tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante)^[3].</p>

III.12. Principiul interpretării fiecărei norme juridice referitoare la drepturile copilului în corelație cu ansamblul reglementărilor din această materie^[4]

<p><i>Corelări interpretative</i></p>	<p>Interpretarea și aplicarea tratatelor internaționale în materia drepturilor omului vor avea prioritate de aplicare față de reglementările interne. Astfel, dispozițiile constituționale care garantează drepturile omului trebuie interpretate și aplicate în concordanță cu prevederile tratatelor la care România este parte, sens în care art. 20 alin. (2) din Constituție stabilește prioritatea de aplicare a reglementărilor internaționale, dreptul național aplicându-se atunci când standardul de protecție național este mai ridicat în raport de cel internațional care ar avea vocație de aplicare în materie.</p> <p>Completitudinea de reglementare în privința drepturilor copilului impune corelarea interpretativă cu celelalte dispoziții</p>
---------------------------------------	---

^[1] Art. 2 din Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței domestice, republicată în M. Of. nr. 948 din 15 octombrie 2020.

^[2] Art. 2, art. 6, art. 24 alin. (1), art. 23 alin. (2), (3) și (4) din Legea nr. 211/2004.

^[3] CEDO, *Cauza Tyrer contra Regatului Unit*, hotărârea din 25 aprilie 1978.

^[4] Art. 6 lit. l) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

	legale care conțin prevederi în privința copiilor, precum și de reglementările internaționale în materie așa cum dispune art. 20 alin. (2) din Constituția României ^[1] .
--	--

BIBLIOGRAFIE

1. Balahur, D., *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*, Ed. All Beck, București, 2001.
2. Deleanu, I., *Instituții și proceduri constituționale*, Ed. Servo Sat, Arad, 2003.
3. Florian, E., *Protecția drepturilor copilului*, Ed. C.H. Beck, București, 2007.
4. Pivniceru, M.-M., Luca, C., *Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților*, Ed. Hamangiu, București, 2016.
5. CEDO, *Cauza Tyrer contra Regatului Unit*, hotărârea din 25 aprilie 1978.
6. CEDO, *Cauza Fiala contra Rep. Cehe*, hotărârea din 18 iulie 2006.
7. CEDO, *Cauza Mezl contra Rep. Cehe*, hotărârea din 9 ianuarie 2007.
8. CEDO, *Cauza Jucius și Juciuviene contra Lituaniei*, hotărârea din 25 noiembrie 2008.
9. CEDO, *Cauza Orsus ș.a. contra Croației*, Marea Cameră 1 martie 2010, Hotărârea din 16 martie 2010.
10. Curtea Constituțională, decizia nr. 1/1994, publicată în M. Of. nr. 69 din 16 martie 1994.
11. Curtea Constituțională, decizia nr. 82/2003, publicată în M. Of. nr. 89 din 26 martie 2003.
12. Curtea Constituțională, decizia nr. 263/2009, publicată în M. Of. nr. 170 din 18 martie 2009.
13. Curtea Constituțională, decizia nr. 366/2014, publicată în M. Of. nr. 644 din 2 septembrie 2014.

---

^[1] „Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”.

Capitolul II.

Interviul copilului victimă/martor pentru proceduri judiciare – perspectivă psihologică

Cătălin Luca, Mona-Maria Pioniceru

I. Sugestibilitatea la copil

I.1. Definire. Mecanisme și factori de determinanță

<i>Definire</i>	În esență, sugestibilitatea se referă la comportamentul, imaginile sau cuvintele din mediu care exercită o influență asupra comportamentului unei persoane. Însă, această definiție lasă nespecificat mecanismul responsabil pentru influență, în special dacă aceasta rezultă din mecanisme cognitive sau sociale ^[1] . Sugestibilitatea se referă, în general, la erorile care apar atunci când o persoană este expusă la informații care sunt false sau la presiunea socială care încurajează anumite tipuri de răspunsuri ^[2] .
<i>Definirea sugestibilității după Ceci și Bruck</i>	În 1995, Ceci și Bruck defineau sugestibilitatea ca fiind „gradul în care encodarea ^[3] , stocarea, recuperarea și raportarea evenimentelor pot fi influențate de o gamă largă de factori interni sau externi”. Această definiție extinde sugestibilitatea dincolo de memorie și implică faptul că indivizii pot face afirmații despre care știu că nu sunt adevărate sub presiunea reală sau imaginară a altcuiva ^[4] . Ea permite luarea în considerare a unor factori cognitivi și sociali, însă nu implică faptul că memoria originală poate fi alterată. Factorii cognitivi și sociali pot fi sugestii subtile, așteptări, stereotipuri, întrebări sugestive, ame-

^[1] S. Ceci, A. Hritz & C. Royer (2016). „Understanding suggestibility”, în W.T. O'Donohue & M. Fanetti (Eds.), *Forensic interviews regarding child sexual abuse: A guide to evidence-based practice*, Springer International, Publishing, p. 145.

^[2] M. Cyr (2022). *Conducting Interviews With Child Victims Of Abuse And Witnesses Of Crime. A Practical Guide*, Routledge, p. 31.

^[3] *Encodare* – conversia unui input senzorial într-o formă capabilă să fie procesată și depozitată în memorie. Encodarea este prima etapă a procesării memoriei, urmată de reținere și apoi de recuperare (APA Dictionary of Psychology, 2015, p. 368).

^[4] E. Olafson (2007). „Children's Memory and Suggestibility”, în K.C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, p. 21.

	<p>nințări, mituiri etc., care pot modifica în mod subconștient amintirile sau pot determina copiii să-și modifice în mod conștient declarațiile fără a modifica memoria evenimentului. Ea se referă la situația în care copilul își poate aminti exact ce s-a întâmplat, dar alege, din diferite motive, să nu relateze acea informație. Aceasta este situația în care copilul acceptă presiunea socială și minte pentru a face pe plac persoanei semnificative pentru el. Este posibil ca acesta să fi fost conștient de anumite așteptări înainte de producerea evenimentului și aceste așteptări îi pot influența percepția asupra comportamentelor sau evenimentelor ulterioare. Deși aceste așteptări pot avea un efect benefic, respectiv de a face copilul conștient de anumite comportamente, ele pot avea și un impact negativ atunci când comportamentele de îngrijire sau ambigue sunt interpretate greșit. De exemplu, în contextul discordiei familiale și separării, un părinte poate sugera copilului că celălalt părinte îi face rău, iar aceste așteptări create copilului îi pot influența percepția asupra comportamentelor sau evenimentelor viitoare, interpretând comportamente fără intenția de a obține satisfacție sexuală (de exemplu, îmbrățișări, atingeri sau activitățile de igienă) ca tentative de abuz sexual.</p>
<p><i>Factorii care pot altera memoria originală</i></p>	<p>Cercetările au identificat situații în care memoria originală a copilului poate fi alterată, modificată după producerea evenimentului de factori endogeni și exogeni, ceea ce susține că procesul de encodare se poate face într-o manieră prelungită. Factorii endogeni cu influență sunt reprezentați de gândire^[1], reflecțiile personale^[2] și ruminarea^[3], iar factorii exogeni de conversații cu alte persoane și expunerea la informații corecte sau eronate. Reflecțiile personale, eforturile depuse pentru a da sens și ruminarea evenimentului recent, pot să-i modifice copilului propriile reprezentări și perspectiva asupra eveni-</p>

^[1] *Gândire* – comportament cognitiv în care ideile, imaginile, reprezentările mentale sau alte elemente ipotetice ale gândirii sunt experimentate sau manipulate. În acest sens, gândirea include imaginarea, amintirea, rezolvarea problemelor, visarea cu ochii deschiși, asocierea liberă, formarea conceptelor și multe alte procese. Se poate spune că gândirea are două caracteristici definitorii: (a) este acoperită, adică nu este direct observabilă, ci trebuie dedusă din comportament sau autoporturi și (b) este simbolică, adică pare să fie implică operații asupra simbolurilor sau reprezentărilor mentale, a căror natură rămâne obscură și controversată (*APA Dictionary of Clinical Psychology*, 2013, p. 586).

^[2] *Autorefecție* (reflecție personală) – examinarea, contemplarea și analiza propriilor gânduri și acțiuni. Condiția sau capacitatea pentru aceasta se numește autoreflexivitate (*APA Dictionary of Clinical Psychology*, 2013, p. 523).

^[3] *Ruminare* – gânduri repetitive sau teme care interferează cu alte forme de activitate mentală. Este o caracteristică comună a tulburării de anxietate generalizată și a tulburării obsesiv-compulsive (*APA Dictionary of Psychology*, 2015, p. 928).

	<p>mentului. Un factor endogen este reprezentat de conversațiile cu ceilalți despre evenimentul trăit, mai ales dacă evenimentul nu este pe deplin înțeles de către copil, poate aduce o schimbare în interpretarea acestei reprezentări^[1]. S-a demonstrat^[2] că anumiți factori sunt mai susceptibili de a fi influenți, ca de exemplu vorbirea despre un eveniment cu cineva familiar, mai degrabă decât cu un străin sau discuția cu o mamă care are o capacitate mai mare de elaborare și este capabilă să comunice informații contextuale (timp, loc) sau perspective (sunet, culoare). Elaborarea cognitivă, ruminarea și reflexiile personale sunt mai puțin spontane la copii și cel mai adesea implică participarea unui adult la dezvoltarea lor. Chiar dacă o mamă adresează întrebări deschise unui copil când discută despre evenimente negative care s-au întâmplat, dacă ea îi oferă explicații cauzale, poate influența memoria copilului, încurajându-l să ia în considerare evenimentul și să detalieze asupra lui^[3].</p>
<i>Rolul lor</i>	<p>Este important de subliniat că factorii endogeni și exogeni, pe de o parte, pot juca un rol în menținerea și întărirea amintirilor, încetinind procesul natural de uitare, însă, pe de altă parte, pot contribui și la scăderea acurateței amintirilor personale.</p>
<i>Menținerea și modificarea memoriei după eveniment</i>	<p>Deoarece procesul cognitiv de encodare are loc și după eveniment, este important de verificat ce experiențe ar fi putut ajuta la menținerea sau creșterea memoriei, la perturbarea sau distorsionarea amintirii^[4]. Mireille Cyr^[5] sugerează evaluarea cu atenție a: 1) măsurii în care copilul a fost supus întrebărilor sugestive de către prima persoană care a auzit dezvăluirea sau părinți și 2) dacă o intervenție terapeutică ar fi putut transforma perspectiva copilului asupra experienței lui, respectiv reprezentarea în memoria sa de bază.</p>
<i>Sugestibilitatea produsă în timpul</i>	<p>Sugestibilitatea produsă în tipul audierii poate fi cauzată cel puțin de două tipuri de erori ale intervievatorului: prin adresa-</p>

[1] G.F. Principe, E. Schindewolf (2012). Natural conversations as a source of false memories in children: Implications for the testimony of young witnesses, *Developmental Review*, 32, 205-223; K. Salmon, E. Reese (2015). Talking (or not talking) about the past: The influence of parent – child conversation about negative experiences on children's memories, *Applied Cognitive Psychology*, 12, 791-801.

[2] G.F. Principe, E. Schindewolf (2012), *op. cit.*, 205-223; K. Salmon, E. Reese (2015), *op. cit.*, 791-801.

[3] P.M. Paz-Alonso, R.P. Larson, P. Castelli, D. Alley, G.S. Goodman (2009). „Memory development: Emotion, stress, and trauma”, în M.L. Courage, N. Cowan (Eds.), *The development of memory in infancy and Childhood*, 2nd ed., Psychology Press, pp. 197-239.

[4] L. Baker-Ward, P.A. Ornstein, L.P. Starnes (2009). „Children's understanding and remembering of stressful experiences”, în J.A., Quas & R. Fivush (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive, and social considerations*, Oxford University Press, pp. 28-59.

[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, *op. cit.*, p. 18.

<i>audierii</i>	rea de întrebări sugestive sau prin oferirea de feedback negativ la răspunsurile date de copil ^[1] .
<i>Monitorizarea sursei amintirilor. Definiție</i>	Monitorizarea sursei este definită ca fiind conștientizarea de către o persoană cu privire la sursele unei amintiri ^[2] . De exemplu, credința falsă a unui copil că ceva ce a discutat cu părinții lui i s-a întâmplat (de exemplu, un abuz sexual), că a fost un eveniment pe care copilul l-a experimentat de fapt.
<i>Factori care influențează credibilitatea și fidelitatea relatării copilului. Monitorizarea sursei</i>	<p>Credibilitatea și fidelitatea relatării unui copil pot fi influențate de cât de bine poate acesta identifica modul în care a învățat despre lucrurile pe care le povestește și de cât de bine poate distinge între diferite versiuni ale unor evenimente similare^[3]. Pentru a putea să-și reamintească detalii despre incidente specifice din mai multe situații similare, copilul trebuie să discrimineze sursa detaliului, inclusiv cu ce ocazie a fost asociat, în ce locație s-a întâmplat, când a avut loc etc.^[4].</p> <p>Atunci când un eveniment nu a fost recent sau când copilul avea puține cunoștințe sau înțelegere despre el, amintirea copilului este mai puțin completă, monitorizarea sursei este afectată și copilul este mai vulnerabil la sugestii^[5]. Din aceste motive se recomandă ca interviuarea copilului să se facă cât mai repede posibil după presupusul eveniment abuziv^[6].</p> <p>Când își descrie experiențele, copilul trebuie să poată să facă diferența între cunoștințele pe care le deține din experiența directă și să le distingă de cunoștințele dobândite din alte surse, cum ar fi mass-media, conversațiile cu alții sau chiar propria imaginație^[7].</p> <p>Cercetările^[8] care au studiat asocierile dintre conștientizarea sursei de către copii și reamintirea experiențelor multiple de presupus abuz subliniază importanța monitorizării sursei pentru reamintirea episodică.</p> <p>Monitorizarea sursei poate fi deosebit de dificilă pentru copiii foarte mici întrucât ei încă învață cum să păstreze două repre-</p>

[1] E. Olafson (2007). „Children’s Memory and Suggestibility”, *op. cit.*, p. 24.

[2] *Ibidem*.

[3] M.K. Johnson, S. Hashtroudi & D.S. Lindsay (1993). Source monitoring. *Psychological Bulletin*, 114, 3-28.

[4] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach & P.W. Esplin (2018). *Tell Me What Happened. Questioning Children About Abuse*, John Wiley & Sons, p. 68.

[5] M.E. Pipe, M.E. Lamb, Y. Orbach & P.W. Esplin (2004). Recent research on children’s testimony about experienced and witnessed events. *Developmental Review*, 24, 440-468.

[6] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach & P.W. Esplin (2018), *op. cit.*, p. 21.

[7] G.F. Principe & E. Schindewolf (2012). Natural conversations as a source of false memories in children: Implications for the testimony of young witnesses. *Developmental Review*, 32, 205-223.

[8] K.L. Thierry, M.E. Lamb & Y. Orbach (2003). Awareness of the origin of knowledge predicts child witnesses’ recall of alleged sexual and physical abuse. *Applied Cognitive Psychology*, 17, 953-967.

	zentări distincte pentru experiențele lor – un cadru general (scenariu/script) ^[1] , care descrie care sunt componentele de bază ale unor astfel de experiențe, și memoria anumitor experiențe particulare ale clasei de experiențe ^[2] .
<i>Importanța conștientizării sursei</i>	S-a constatat ^[3] că presupusele victime ale abuzului sexual, cu vârste între 3 și 11 ani, care erau mai conștiente de sursa cunoștințelor lor, își aminteau mai multe detalii episodice (dar nu detalii mai generice) despre experiențe multiple de abuz decât copiii care erau mai puțin conștienți de sursă.
<i>Vârsta și natura memoriei implantate</i>	Cât de ușor este să se implanteze credințe false la preșcolari depinde de vârsta acestora și de natura memoriei implantate ^[4] . Sunt autori ^[5] care susțin că monitorizarea sursei se îmbunătățește substanțial între vârstele de 3 și 5 ani pentru copiii cu o dezvoltare medie.
<i>Ambiguități în privința monitorizării sursei la copiii mici</i>	Cu toate acestea, sarcina de monitorizare a sursei nu este eficientă de multe ori la copiii de 3 și 4 ani ^[6] . În cazul copiilor mai mari de 3 sau 4 ani, dacă sunt învățați să-și monitorizeze sursele amintirilor și să facă distincția între evenimentele pe care le-au trăit efectiv față de evenimentele despre care li s-a spus, le scad erorile în relatare și le crește rezistența la întrebările sugestive ^[7] .
<i>Capabilitatea copiilor școlari în monitorizarea sursei</i>	Copiii de vârstă școlară sunt mai capabili să facă diferența între evenimentele pe care le-au trăit personal, evenimentele despre care li s-au spus sau au auzit. În situația în care există o îngrijorare cu privire la sursa unei amintiri, solicitați copilului să clarifice și să extindă discuția pentru a identifica de unde provin informațiile, deși acest lucru poate fi dificil pentru preșco-

^[1] Memoria de script (scenariu) – apare când un eveniment se repetă într-un mod foarte asemănător de la un moment la altul, ca în cazul abuzului sexual intrafamiliar sau al abuzului fizic. Această informație tinde să se grupeze sub o memorie numită „script”. Memoria de script este o schemă care grupează și organizează evenimente familiare și de rutină. Atunci când regăsesc informații grupate în acest fel, atât copiii, cât și adulții tind să raporteze evenimentele într-un mod condensat și să ofere doar detalii care sunt comune de la un eveniment la altul (Roediger & Gallo, 2002). Această situație dă naștere la o relatare mai săracă și mai scheletică a evenimentelor trăite. Din acest considerent în timpul unui interviu cu un copil este de preferat să se lucreze pe anumit episod/specific pentru a obține cât mai multe detalii.

^[2] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach & P.W. Esplin (2018), *op. cit.*, p. 21.

^[3] K.L. Thierry, M.E. Lamb & Y. Orbach (2003), *op. cit.*, 953-967.

^[4] E. Olafson (2007). „Children’s Memory and Suggestibility”, *op. cit.*, p. 28.

^[5] K.J. Saywitz & T.D. Lyon (2002). „Coming to grips with children’s suggestibility”, în M.L. Eisen, G.S. Goodman & J.A. Quas (eds.), *Memory and suggestibility in the forensic interview*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., pp. 86-87.

^[6] E. Olafson (2007). „Children’s Memory and Suggestibility”, *op. cit.*, p. 28.

^[7] K.P. Roberts (2002). Children’s ability to distinguish between memories from multiple sources: Implications for the quality and accuracy of eyewitness statements. *Developmental Review*, 22, 403-435.

	lari și copiii cu dizabilități de dezvoltare, adresând întrebări de tipul: „De unde știi asta?”; „Spune-mi tot ce ai auzit când...”; „Spune-mi tot ce ai văzut când...?” ^[1]
--	---

I.2. Modalități de scădere a sugestibilității la copii. Reguli de bază

<i>Modalități de bază pentru scăderea sugestibilității copilului</i>	Modalități pentru a scădea sugestibilitatea copilului sunt ca, la începutul interviului, să i se explice acestuia și să fie exersate reguli de bază privind comunicarea cu interviuatorul, respectiv copilul să spună când nu înțelege o întrebare, când nu știe răspunsul, să corecteze interviuatorul dacă greșește și să spună adevărul.
<i>Înțelegerea întrebării</i>	1. Prima regulă, care se referă la înțelegerea întrebărilor este necesară deoarece studiile ^[2] au arătat despre copii că, atunci când depun mărturie în instanță, aceștia tind să răspundă la întrebări chiar dacă nu le înțeleg semnificația, că pot da răspunsuri ciudate/stranii la întrebările pe care nu le înțeleg. Studiile au remarcat că informarea/avertizarea copiilor că pot spune că nu înțeleg întrebarea le permite, în special celor de vârstă școlară, să ia în considerare această regulă în timpul interviului.
<i>Scopul regulii</i>	Scopul regulii de a spune interviuatorului că nu știe răspunsul este de a informa copilul că nu ar trebui să inventeze răspunsuri care să-i placă interviuatorului și că poate spune că nu știe sau că nu își amintește informația. Această regulă este susținută de cercetarea ^[3] realizată de Poole și Lamb (1998) care au conchis despre copii că ei știu că adulții așteaptă un răspuns atunci când li se adresează o întrebare, iar când un profesor le adresează o întrebare la școală, trebuie să ofere răspunsul „corect”. Prin urmare, simt presiunea că trebuie să răspundă la o întrebare chiar dacă nu știu răspunsul și, în plus, sunt destul de reticenți să răspundă cu „nu știu” atunci când li se adresează întrebări directive („Când s-a întâmplat?”; „Unde erai?”) sau cu opțiuni („S-a întâmplat asta ieri sau săptămâna trecută?”). Sublinierea acestei posibilități pare să le permită unor copii să spună interviuatorului că nu știu răspunsul ^[4] . Situațiile

[1] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*. The American Professional Society of the Abuse of Children (APSAC), p. 11, disponibil pe <https://www.apsac.org/guidelines>.

[2] S.P. Brubacher, D.A. Poole, J.J. Dickinson (2015). The use of ground rules in investigative interviews with children: A synthesis and call for research. *Developmental Review*, 36, 15-33.

[3] D.A. Poole & M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, Washington, DC: American Psychological Association.

[4] S.P. Brubacher, K.P. Roberts, M. Powell (2012). Retrieval of episodic versus generic information: Does the order of recall affect the amount and accuracy of details reported by children about repeated events?, *Developmental Psychology*, 48(1), 111-122.

	în care copiii nu știu răspunsul sau nu sunt siguri de răspunsul lor pot duce la erori care se vor repeta și în interviurile ulterioare, indicând contaminarea memoriei ^[1] .
<i>Corectarea intervievatorului</i>	2. Următoarea regulă transmite copilului să corecteze intervievatorul dacă acesta greșește. Potrivit aceleiași cercetări ^[2] care subliniază despre copii că au tendința, mai degrabă, să nu corecteze spontan un adult care repetă în mod eronat unele dintre informațiile pe care le-a oferit. Mai mult, cercetările ^[3] efectuate în contextul în care copiii erau intervievați, fără să li se transmită și să fie exersată această posibilitate, au constatat că doar o treime au corectat intervievatorul. Din acest motiv, este recomandată exersarea regulii pentru a indica copilului că, dacă intervievatorul greșește (de exemplu, copilul spune că era îmbrăcat, iar intervievatorul introduce că era îmbrăcat în pijamale deoarece abuzul s-a petrecut seara, cu toate că acesta putea să fie îmbrăcat în alte haine deoarece nu se schimbase în pijamale), copilul ar trebui să corecteze intervievatorul.
<i>Relatarea adevărului de către copil</i>	3. Ultima regulă solicită copilului să spună adevărul și să relateze doar lucruri care s-au întâmplat de fapt. Cercetări ^[4] mai recente au arătat că abilitatea de a distinge între adevăr și minciună nu este legată de practica de a spune adevărul, în timp ce promisiunea de a spune adevărul este mai des asociată cu relatările veridice.

I.3. Vârsta copilului ca factor de sugestibilitate

<i>Vârsta cronologică. Sugestibilitate crescută</i>	Vârsta cronologică rămâne cel mai puternic predictor al sugestibilității la copii ^[5] . În general, odată cu creșterea în vâr-
---	---

[1] D.A. Brown, M.E. Lamb (2017). „A contextually and developmentally sensitive view of children’s memory development: Between the laboratory and the field”, în A.S. Dick, U. Muller (Eds.). *Advancing developmental science: Philosophy, theory, and method*, New York, NY, Routledge, pp. 119-132.

[2] D.A. Poole & M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, Washington, DC: American Psychological Association.

[3] A.D. Evans, K.P. Roberts, H.L. Price, C.P. Stefek (2010). The use of paraphrasing in investigative interviews, *Child Abuse & Neglect*, 34, 585-592; K.P. Roberts, M.E. Lamb (1999). Children’s responses when interviewers distort details during investigative interviews, *Legal and Criminological Psychology*, 4, 23-31.

[4] T.D. Lyon, S. Dorado (2008). Truth induction in young maltreated children: The effects of oath taking and reassurance on true and false disclosures, *Child Abuse & Neglect*, 32(7), 738-748; V. Talwar, A.M. Crossman (2012). Children’s lies and their detection: Implications for child witness testimony, *Developmental Review*, 32(4), 337-359.

[5] S. Ceci, A. Hritz & C. Royer (2016). „Understanding suggestibility”, *op. cit.*, p. 145.

	<p>stă, acuratețea memoriei copiilor se îmbunătățește și sugestibilitatea scade^[1]. Copiii mai mici, în special preșcolarii, fac mai multe greșeli când răspund la întrebări sugestive, decât copiii mai mari^[2]. Deoarece copiii mai mici înregistrează mai puține informații, sunt mai vulnerabili la presiunea interviuatorilor care caută anumite tipuri de detalii. Chiar dacă adolescenții au mai multe abilități cognitive și, prin urmare, nu sunt la fel de ușor de influențat, ei au o sensibilitate mai ridicată la recompense^[3] și o teamă semnificativă de respingere socială^[4], caracteristici care le pot crește sugestibilitatea în timpul interviurilor pentru utilizări judiciare.</p> <p>Cercetarea^[5] empirică a demonstrat că și printre cele mai vulnerabile grupe de vârstă (preșcolarii), nu toți copiii cedează influențelor negative, devenind sugestivi. Nici un alt factor (inteligența, personalitatea, nevoia de a se conforma, monitorizarea sursei^[6] etc.) nu a fost un predictor la fel de puternic al erorilor de sugestibilitate precum vârsta cronologică. Această conștientizare i-a determinat pe cercetători să examineze diferențele individuale care ar putea fi folosite de profesioniștii din domeniul judiciar pentru a identifica copiii, fie deosebit de vulnerabili, fie foarte rezistenți la sugestiile false. S-a demonstrat că abilitățile lingvistice, controlul inhibitor^[7], comportamentul</p>
--	--

^[1] L.C. Malloy, J.A. Quas (2009). „Children's suggestibility: Areas of consensus and controversy”, în K. Kuehnle, M. Connell (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegations: A comprehensive guide to assessment and testimony*, John Wiley & Sons Inc., pp. 267-297.

^[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 36.

^[3] J. Chein, D. Albert, L. O'Brien, K. Uckert, L. Steinberg (2011). Peers increase adolescent risk taking by enhancing activity in the brain's reward circuitry, *Developmental Science*, 14(2), 1-10.

^[4] J. Ansado, V. Chiasson, M.H. Beauchamp (2014). „Croissance cerebrale et neurodéveloppement a l'adolescence [Adolescent brain growth and neurodevelopment]”, în M. Claes, L. Lannegrand-Willems (Eds.), *La psychologie de l'adolescence*, Montreal, Les Presses de l'Université de Montreal, pp. 45-71.

^[5] K.A. Clarke-Stewart, L.C. Malloy & V.D. Allhusen (2004). Verbal ability, self-control, and close relationships with parents protect children against misleading suggestions, *Applied Cognitive Psychology*, 18(8), 1037-1058. doi: 10.1002/acp.1076.

^[6] Procesul prin care se determină originile amintirilor, cunoștințelor sau credințelor cuiva, cum ar fi dacă un eveniment a fost trăit personal, auzit sau văzut la televizor (*APA Dictionary of Psychology*, 2015, p. 1010).

^[7] Nivelul de îndeplinire zilnică a sarcinilor care este necesar pentru ca o persoană să îndeplinească roluri tipice în societate, inclusiv menținerea independenței și îndeplinirea așteptărilor culturale privind responsabilitatea personală și socială. Categoriile specifice în care comportamentul adaptativ este de obicei evaluat includ autoajutorarea, mobilitatea, îngrijirea sănătății, comunicarea, abilitățile domestice, abilitățile de consum, utilizarea comunității, abilitățile academice practice și abilitățile profesionale. Limitările comportamentului adaptativ reprezintă unul dintre criteriile de diagnosticare sau clasificare a dizabilității intelectuale și de stabilire a competenței de a fi judecat (*APA Dictionary of Psychology*, 2015, p. 221). Competența de a fi judecat în instanță este determinată de capacitatea persoanei, la momentul judecății, de a înțelege și aprecia procedura

	adaptativ ^[1] și calitatea relațiilor parentale reprezintă 32% din variația sugestibilității la copiii.
<i>Tendințe inverse de vârstă</i>	Afirmația că vârsta cronologică rămâne principalul factor de vulnerabilitate la sugestie a fost nuanțată, respectiv că în unele situații există „tendințe inverse de vârstă” – copiii mai mari fiind mai sugestibili, atât la sugestibilitatea indusă de interviuator ^[2] , cât și la sugestibilitatea generată de factori externi individului ^[3] . S-a demonstrat despre copiii de 5-6 ani că au fost mai predispuși, decât cei de 3-4 ani, să relateze în mod eronat despre cauzele evenimentelor neclare sau care au mai multe înțelesuri, inferențe făcute de aceștia ca fiind experiențe reale. Această predispoziție are probabil la bază caracteristica de dezvoltare a copiilor mai mari de a genera inferențe plauzibile care ar putea fi interpretate greșit ca amintiri ale evenimentului trăit sau observat. În cercetarea ^[4] lor, Ceci, Papierno și Kulkofsky (2007) au remarcat că: „La copii, indiferent dacă se are în vedere tendința de dezvoltare sau dezvoltarea inversă, nu vârsta în sine este motorul, ci cunoștințele și strategiile subiacente care pot varia în funcție de vârstă”. Se precizează ^[5] că în context de „înțeles conectat” ^[6] ar trebui, de asemenea, să fie așteptate tendințe inverse de vârstă. Este important de re-

penală împotriva sa, de a avea un grad rezonabil de înțelegere când se consultă cu un avocat, de a face și exprima alegeri dintre opțiunile disponibile (APA Dictionary of Psychology, 2015, p. 220). Această competență este determinată în SUA de un *forensic psychologist* (psiholog expert).

^[1] Comportamentul adaptativ este un concept diferit de inteligență. Comportamentele adaptative sunt comportamente învățate care reflectă competența practică și socială a unui individ de a satisface cerințele vieții de zi cu zi. Limitările comportamentului adaptativ reprezintă unul dintre criteriile de diagnosticare sau clasificare a dizabilității intelectuale și de stabilire a competenței de a fi judecat (APA Dictionary of Psychology, 2015, p. 19).

^[2] K. Finnila, N. Mahlberga, P. Santtilaa, K. Sandnabbaa, P. Niemib (2003). Validity of a test of children's suggestibility for predicting responses to two interview situations differing in their degree of suggestiveness, *Journal of Experimental Child Psychology*, 85, 32-49.

^[3] G.F. Principe, A. Tinguely & N. Dobkowski (2007). Mixing memories: The effects of rumors that conflict with children's experiences, *Journal of Experimental Child Psychology*, 98, 1-19.

^[4] S.J. Ceci, P.B. Papierno & S.C. Kulkofsky (2007). Representational Constraints on Children's Memory and Suggestibility, *Psychological Science*, 18, 503-509.

^[5] S. Ceci, A. Hritz & C. Royer (2016). „Understanding suggestibility”, *op. cit.*, p. 148.

^[6] Înțelesul conectat se referă la situația când persoana pune în relație ceva cu altceva, stabilește o relație între lucruri, fenomene etc. Într-o cercetare (Brainerd, Reyna & Ceci, 2008), copiilor li s-a citit o listă care prezenta materiale potențial legate tematic sau semantic precum: zahăr, miere, bomboane, acru, ciocolată, mâncare. Apoi, după un timp, li s-a citit din nou lista care includea un cuvânt legat semantic, dar care nu a fost prezent în lectura inițială (de exemplu, dulce) și li s-a cerut să recunoască cuvintele. Copiii mai mari, mai des decât copiii mai mici, au identificat în mod eronat cuvântul dulce ca fiind citit inițial. Deoarece copiii mai mari au mai multe cunoștințe semantice decât copiii mai mici și pentru că acestea pot fi activate mai ușor, respectiv formează automat asocieri cu cuvintele prezentate. Astfel, paradigma de înțeles conectat are ca rezultat tendințe inverse de vârstă, copiii mai mari fac mai multe erori induse de sugestibilitate decât preșcolarii.

	<p>marcat că analizele „tendenței inverse de vârstă” subliniau despre relatările făcute de copiii care au depus mărturie că atât copiii mici cât și cei mari au fost influențați de alți copii cu care au vorbit (le descriau acte similare) cu puțin timp înainte de interviu. În scenariile în care nu există diferențe legate de vârstă, copiii mai mici sunt semnificativ mai sugestibili decât cei mai mari.</p>
<p><i>Copiii din aceeași grupă de vârstă. Diferențe individuale</i></p>	<p>Mireille Cyr subliniază^[1] că la copiii din aceeași grupă de vârstă poate exista o mare variabilitate a capacităților și a nivelului de dezvoltare. De exemplu, interviuarea a doi copii de 4 ani va necesita ajustări care să reflecte diferențele cognitive, lingvistice și dezvoltarea socio-emoțională. S-a demonstrat^[2] că abilitățile cognitive și lingvistice particulare fiecărui copil le permit acestora să folosească strategii de memorare mai bune, adițional față de creșterea înțelegerii întrebărilor și a capacității de a le răspunde. O bună dezvoltare socio-emoțională permite copiilor să se adapteze la situația particulară a interviului^[3]. Mulți copii abuzați manifestă o întârziere a dezvoltării socio-emoționale, care le poate afecta participarea la interviu^[4]. Ei au relații mai sărace cu părinții lor și această situație poate avea multe repercusiuni, respectiv copiii abuzați au avut deficiențe în capacitatea de a-și recunoaște, exprima, înțelege și controla emoțiile^[5], tind să inverseze rolurile de îngrijitor și să manifeste comportamente de control mai mult decât alți copii^[6]. Acești copii au o imagine mai negativă despre ei înșiși, iar fetele</p>

[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 54.

[2] J. Korkman, P. Santtila, T. Drzewiecki, K.N. Sandnabba (2008). Failing to keep it simple: Language use in child sexual abuse interviews with 3-8-year-old children, *Psychology, Crime & Law*, 14(1), 41-60; A.G. Walker (2013). *Handbook on questioning children: A linguistic perspectives*, Washington, DC, ABA Center on Children and the Law.

[3] K. W. Alexander, J.A. Quas, G.S. Goodman (2002). Theoretical advances in understanding children's memory for distressing events: The role of attachment, *Developmental Review*, 22, 490-519; Y. Chae, S. J. Ceci (2005). Individual differences in children's recall and suggestibility: The effect of intelligence, temperament, and self-perceptions, *Applied Cognitive Psychology*, 19(4), 383-407.

[4] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 69.

[5] M.-E. Pipe, K. Salmon (2009). „Memory development and forensic context”, în M.L. Courage, N. Cowan (Eds.), *The development of memory in infancy and childhood*, 2nd ed., New York, Psychology Press, pp. 241-282; D. Cicchetti, S.L. Toth (2015). „Child maltreatment”, în M.E. Lamb, R.M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental science*, vol. 3, New York, John Wiley & Sons, pp. 513-563.

[6] S. L. Toth, D. Cicchetti, J. Madie, R. N. Emde (1997). Representations of self and other in the narratives of neglected, physically abused, and sexually abused preschoolers, *Development and Psychopathology*, 9(4), 781-796.

	raportează în mod specific mai multe sentimente de rușine și mai puține sentimente de mândrie ^[1] .
<i>Vârsta mentală și factori de întârziere</i>	Vârsta mentală ^[2] a copilului este un aspect important de luat în considerare pentru interviul de investigație. Atunci când sunt indicii sau dovezi de întârziere mentală, aceasta poate fi determinată de către un psiholog clinician cu instrumente dedicate de testare. Mai multe cercetări au identificat la copiii care au fost victime ale abuzurilor, în special ale abuzurilor sexuale, că prezintă mai multe riscuri să aibă întârzieri în dezvoltarea funcționării cognitive, în utilizarea și înțelegerea limbajului. ^[3] Într-un studiu publicat în anul 2008, Jacinthe Dion și Mireille Cyr au remarcat la copiii care au fost abuzați sexual că aceștia au avut o întârziere de mai mult de un an și jumătate în dezvoltarea cognitivă și verbală. Referitor la copiii cu dizabilități intelectuale, aceștia au limite semnificative în ceea ce privește funcționarea cognitivă, comportamentul de adaptare și frecvent au dificultăți de limbaj și comunicare ^[4] . Având în vedere aceste realități demonstrate, Mireille Cyr recomandă ^[5] specialiștilor care interviuează copiii victime să adapteze întrebările și mai ales să folosească un vocabular potrivit pentru înțelegerea unui copil care este cu aproximativ 2 ani mai mic decât copilul chestionat. În cazul persoanelor cu dizabilități intelectuale, interviul trebuie realizat în funcție de nivelul de dezvoltare al vârstei mentale și nu al vârstei cronologice reale ^[6] . Prin respec-

[1] Cicchetti D., S.L. Toth (2015). „Child maltreatment”, în M.E. Lamb, R.M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental science*, vol. 3, New York, John Wiley & Sons, pp. 513-563; J. Kim, D. Cicchetti (2006). Longitudinal trajectories of self-system processes and depressive symptoms among maltreated and nonmaltreated children, *Child Development*, 77(3), 624-639.

[2] Nivelul de dezvoltare intelectuală măsurat printr-o serie de sarcini cognitive și prin comparație cu semenii de vârstă cronologică. Vârsta mentală este folosită cel mai frecvent pentru evaluarea copiilor și a celor cu deficiențe cognitive, dar și din ce în ce mai mult la adulții în vârstă. Vârsta mentală poate fi exprimată ca vârsta la care este atins, de obicei, acel nivel de dezvoltare (Matsumoto, 2009, p. 22). Identificarea vârstei mentale oferă informații despre ce știe un copil la o anumită vârstă, a deprinderilor dobândite până la momentul respectiv.

[3] I.-M. Eigsti, D. Cicchetti (2004). The impact of child maltreatment on expressive syntax at 60 months, *Developmental Science*, 7(1), 88-102; G.S. Goodman, B.L. Bottoms, L. Rudy, S.L. Davis, B.M. Schwartz-Kenney (2001). Effects of past abuse experiences on children's eyewitness memory, *Law and Human Behavior*, 25(3), 269-298.

[4] J. Dion, J. Bouchard, L. Gaudreault & C. Mercier (2012). „L'agression sexuelle envers les enfants ayant une déficience intellectuelle: Enquête, traitement et prévention”, în M. Hébert, M. Cyr & M. Tourigny (Éds). *L'agression sexuelle envers les enfants*, Tome II (pp. 9-54), Québec: Les Presses de l'Université du Québec.

[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 34.

[6] I. V. Daignault, M. Hébert (2009). Profiles of school adaptation: Social, behavioral and academic functioning in sexually abused girls, *Child Abuse & Neglect*, 33(2), 102-115; J. Dion, M. Cyr, N. Richard, P. McDuff (2006). The influence of cognitive skills, age and characteristics of sexual

	<p>tarea capacităților copilului se evită ca acesta să se simtă incompetent să înțeleagă și să răspundă la întrebări. Cu cât copilul se simte mai competent și mai confortabil, cu atât mai mult se încurajează colaborarea lui și este mai probabil ca interviul să dureze mai mult.</p>
<p><i>Adolescența și scăderea sugestibilității</i></p>	<p>În general, odată cu creșterea în vârstă, acuratețea memoriei copiilor se îmbunătățește și scade sugestibilitatea, aspect valabil pentru toate evenimentele și contextele^[1]. Aceste caracteristici ale dezvoltării sugerează că, la copiii mici, trebuie avute așteptări realiste cu privire la capacitatea lor de a relata informații detaliate – aceștia fac relatări scurte și cu puține detalii importante din punct de vedere criminalistic, iar adesea copiii mai mici fac mai multe greșeli când răspund la întrebările sugestive, comparativ cu copiii mai mari. Chiar dacă adolescenții au mai multe abilități cognitive și nu sunt la fel de ușor influențați, vulnerabilitatea lor la sugestibilitate în timpul interviurilor investigative este reprezentată de sensibilitatea mai ridicată la recompensă^[2] și teama semnificativă de respingere^[3]. Adolescenții care au fost abuzați în copilărie relatează amintiri mai scurte și mai generale decât cei care nu au fost abuzați^[4], iar aceia care suferă de depresie sau tulburare de stres post-traumatic fac relatări autobiografice mai generale, care au mai puțin conținut emoțional sau senzorial, și relatează mai des acțiunile din perspectiva unui observator^[5]. Din perspectivă psihologică și relațională, adolescenții ezită mai mult să raporteze violența suferită din cauza rușinii, fricii de stigmatizare sau</p>

assault on the reporting of alleged victims, *Child Abuse & Neglect*, 30(8), 945-960; M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 34.

^[1] L. C. Malloy, J.A. Quas (2009). „Children's suggestibility: Areas of consensus and controversy”, în K. Kuehnle, M. Connell (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegations: A comprehensive guide to assessment and testimony*, Hoboken, NJ, John Wiley & Sons Inc., pp. 267-297.

^[2] J. Chein, D. Albert, L. O'Brien, K. Uckert, L. Steinberg (2011). Peers increase adolescent risk taking by enhancing activity in the brain's reward circuitry, *Developmental Science*, 14(2), 1-10.

^[3] J. Ansado, V. Chiasso, M.H. Beauchamp (2014). „Croissance cerebrale et neurodéveloppement à l'adolescence [Adolescent brain growth and neurodevelopment]”, în M. Claes, L. Lannegrand-Willems (Eds.), *La psychologie de l'adolescence*, Montreal, Les Presses de l'Université de Montreal, pp. 45-71.

^[4] Z. Given-Wilson, M. Hodes, J. Herlihy (2018). A review of adolescent autobiographical memory and the implications for assessment of unaccompanied minors' refugee determinations, *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 23(2), 209-222; A.E. Greenhoot, R.J. Johnson, J. Legerski, L.A. McCloskey (2009). „Stress and autobiographical memory functioning”, în J.A. Quas & R. Fivush (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive, and social considerations*, Oxford University Press; K. Valentino, S.L. Toth, D.Cicchetti (2009). Autobiographical memory functioning among abused, neglected, and nonmaltreated children: The overgeneral memory effect, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(8), 1029-1038.

^[5] Z. Given-Wilson, M. Hodes, J. Herlihy (2018), op. cit., 209-222.

	de a nu fi crezuți, din cauza sancțiunilor parentale, din cauză că prietenii lor ar putea afla ca urmare a interviului judiciar, se simt adesea intimidăți, vinovați, le este rușine de situația în care se află ^[1] .
<i>Particularități. Situații de creștere a sugestibilității</i>	În general sugestibilitatea adolescenților, despre care se spune că este mai mică decât la vârstele inferioare, poate crește atunci când o întrebare, prin tonul folosit de interviewer sau formularea ei, sugerează că se așteaptă anumite informații ^[2] . Aceste constatări sugerează că adesea au capacități mai scăzute decât acelea pe care le atribuie adesea adulții, ceea ce face dezvăluirea lor mai dificilă, iar aceste deficiențe pot avea consecințe negative în cadrul interviurilor sugestive ^[3] .
<i>Imposibilitatea stabilirii cu certitudine a veridicității relatării</i>	Nu este niciodată posibil ca un profesionist să determine cu certitudine dacă relatarea unui copil este adevărată sau face descrieri false, decât dacă există un martor la fapte ^[4] . Multe relatări false conțin caracteristici despre care profesioniștii cred că sunt asociate cu mărturia adevărată, cum ar fi detaliile personale și corecțiile spontane ^[5] .
<i>Riscul interviurilor repetate</i>	În interviuri care au fost repetate, relatările false au devenit rapid asemănătoare cu o relatare adevărată în ceea ce privește numărul de detalii oferite, spontaneitatea declarației, numărul de detalii noi, contradicțiile din relatare, elaborarea detaliilor și coeziunea povestirii. Doar consistența în narațiune îi diferențiază pe cei care relatează adevărul de cei care relatează fals. Atunci când relatările false sunt repetate în interviuri sugestive, ele dobândesc calități suplimentare care le fac din ce în ce mai credibile, uneori chiar mai mult decât relatările reale. Dacă primele cuvinte ale copilului au fost luate în timpul unui interviu foarte sugestiv, există un risc mare să le altereze narațiunea și ca aceste inexactități să persiste în timp ^[6] .

[1] R. McElvaney, S. Greene, D. Hogan (2012). Containing the secret of child sexual abuse, *Journal of Interpersonal Violence*, 27(6), 1155-1175; K.M. Staller, D. Nelson-Gardell (2005). A burden in your heart': Lessons of disclosure from female preadolescent and adolescent survivors of sexual abuse, *Child Abuse & Neglect*, 29(12), 1415-1432; M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 61.

[2] G. H. Gudjonsson (2013). „Interrogative suggestibility and compliance”, în A.M. Ridley, F. Gabbert, D. J. La Rooy (Eds.), *Suggestibility in legal contexts: Psychological research and forensic implications*, Chichester: Wiley Blackwell, pp. 45-61.

[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 61.

[4] S.J. Ceci, M. Bruck (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony*, Washington, DC, American Psychological Association.

[5] M. Bruck, S.J. Ceci & H. Hembrooke (1998). Reliability and credibility of young children's reports: From research to policy and practice. *American Psychologist*, 53(2), 136-151. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.2.136>.

[6] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., pp. 48-49.

<i>Inconsecvențele în relatări</i>	Inconsecvențele ^[1] și narațiunile false nu se corelează statistic. Inconsecvențele sunt destul de frecvente atunci când copiii relatează evenimente pe care le-au trăit. Este demonstrat că și în cadrul interviurilor sugestive se pot obține mai multe detalii, iar declarațiile copilului pot fi mai puțin consecvente în timp ^[2] .
<i>Inconsecvență. Distincția de contradicție</i>	Inconsecvențele nu sunt sinonime cu contradicțiile și, prin urmare, trebuie să fie diferențiate de contradicții care sunt frecvent observate atunci când copiii își schimbă răspunsurile la întrebările la care se răspunde cu „da” – sau – „nu”, și la aceleași întrebări adresate repetat în unul sau mai multe interviuri. Este mai probabil ca apariția contradicțiilor să fie rezultatul întrebărilor nepotrivite adresate de intervievator, decât al memoriei copilului ^[3] . Inconsecvențele pot apărea din mai multe motive: – copiii își pot aminti informații noi și diferite atunci când sunt întrebați în momente diferite despre un eveniment trecut. Când sunt întrebați cu întrebări deschise, în special copiii foarte mici, tind să raporteze un procent mare de informații noi care sunt corecte – până la 75% din informațiile raportate într-un al doilea interviu de investigație ^[4] ; – copiii își pot imagina că, atunci când le este adresată aceeași întrebare a doua oară într-un interviu de investigație sau în diferite interviuri, ei introduc adesea informații diferite și noi. Această situație aduce schimbări în narațiune.
<i>Inconsecvențe. Narațiune diferită și exactă</i>	Inconsecvențele trebuie distinse de contradicții. Inconsecvențele pot dezvălui o narațiune diferită, dar care poate fi exactă, ceea ce se poate întâmpla și atunci când copilului i se pun întrebări repetate la care se răspunde cu „da” – sau – „nu”.
<i>Impactul întrebărilor folosite de intervievator</i> <i>Necesitatea atitudinii nesugestive a intervievatorului</i>	Întrebările folosite de intervievator au un impact puternic asupra sugestibilității copiilor și, din acest motiv, întrebările deschise ar trebui întotdeauna să fie preferate, iar întrebările directive ar trebui să fie folosite acolo unde este posibil în locul întrebărilor directive care oferă opțiuni. Atitudinea intervievatorului în timpul investigației este foarte importantă deoarece acesta poate transmite subtil a priori convingerile sau ipotezele sale, influențând astfel relatarea copilului.

[1] Inconsecvență/inconsistență/neconcordanță – schimbare în relatarea copilului sau introducerea de informații noi.

[2] L. C. Malloy, J. A. Quas (2009). „Children’s suggestibility: Areas of consensus and controversy”, în K. Kuehnle și M. Connell (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegations: A comprehensive guide to assessment and testimony*, Hoboken, John Wiley & Sons Inc., pp. 267-297.

[3] Y. Orbach & M. E. Lamb (2001). The relationship between within-interview contradictions and eliciting interviewer utterances, *Child Abuse & Neglect*, 25(3), 323-333.

[4] N. R. Hamond & R. Fivush (1991). Memories of Mickey Mouse: Young children recount their trip to Disneyworld, *Cognitive Development*, 6(4), 433-448.

<i>Complexitatea sugestibilității copilului</i>	Complexitatea sugestibilității copilului este o combinație a variabilelor cognitive și psihosociale ale sale și, cel mai adesea, nu este reprezentată de o singură variabilă ^[1] .
<i>Elemente de determinare a calității mărturiei unui copil</i>	Calitatea mărturiei unui copil este determinată de intersecția dintre maturitatea cognitivă și socială, experiențele din afara audierilor formale și contextul interviului copilului ^[2] .

I.4. Strategii care contribuie la sugestibilitatea copilului

<i>Identificarea biasului de confirmare și respingere</i>	Viziunea predominantă ^[3] este că interviewerul ar trebui să fie neutru față de o acuzație de abuz sexual asupra copilului, să exploreze, analizeze mai multe ipoteze și explicații alternative și să verifice eventualele biasuri ^[4] care ar putea explica o acuzație ^[5] . Acest avertisment ^[6] derivă, parțial, din critica conform căreia profesioniștii care interviuează copiii cu privire la un posibil abuz sexual au bias de confirmare, respectiv acordă atenție și importanță informațiilor care susțin abuzul sexual și ignoră sau nu țin cont de informațiile care nu susțin acuzația. Opusul său este biasul de respingere, adică privilegierea informațiilor care nu sprijină abuzul sexual și ignorarea informațiilor care susțin abuzul sexual.
<i>Contaminarea declarației copilului</i>	Este în general acceptat faptul că un interviu de investigație a unui copil mic poate fi coercitiv sau sugestiv și, astfel, interviewerul poate modela răspunsurile copilului. Dacă amintirea

[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 50.

[2] D. A. Poole & M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, Washington, DC: American Psychological Association, p. 49.

[3] K. C. Faller (2007). „Interviewer Objectivity and Allegations of Sexual Abuse”, în K. C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, p. 49.

[4] Bias – 1. Parțialitate/părtinire: o înclinație sau predispoziție pentru sau împotriva a ceva. 2. Orice tendință sau preferință, cum ar fi părtinirea răspunsului sau părtinirea testului. (APA Dictionary of Psychology, 2015, p. 123)

Uneori termenul de «bias» are înțeles de prejudecată care reprezintă o atitudine negativă față de o altă persoană sau grup formată înainte de orice experiență cu acea persoană sau grup. Prejudecățile includ o componentă afectivă (emoții care variază de la nervozitate ușoară până la ură), o componentă cognitivă (ipoteze și convingeri despre grupuri, inclusiv stereotipuri) și o componentă comportamentală (comportamente negative, inclusiv discriminare și violență). Ei tind să fie rezistenți la schimbare, deoarece denaturează percepția individului cu prejudecăți asupra informațiilor referitoare la grup. Exemple de prejudecăți: rasă, sex, vârstă cronologică, dizabilitate etc. 2. Orice atitudine sau viziune preconcepțată, fie că este favorabilă sau nefavorabilă (APA Dictionary of Psychology, 2015, p. 822).

[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 86.

[6] American Academy of Child and Adolescent Psychiatry (1997). Practice parameters for the forensic evaluation of children and adolescents who may have been physically or sexually abused. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 375-568.

	unui copil despre evenimente a fost modelată într-un interviu, acea influență subminează fidelitatea răspunsurilor copilului și, prin urmare, nu mai este o amintire exactă a evenimentelor reale ^[1] .
<p><i>Modalități investigative care afectează fidelitatea declarațiilor</i></p>	<p>Prejudicata interviuatorului este detectabilă atunci când se observă la interviuator tendința de a căuta unilateral dovezi care confirmă convingerile sale preexistente, în timp ce ignoră dovezile care nu le confirmă^[2]. Interviuatorul poate accepta necritic relatările vagi și improbabile ale unui copil care confirmă ideile sale preconcepute, în timp ce relatările care nu susțin prejudiciile interviuatorului este posibil să fie minimalizate sau ignorate^[3]. De exemplu, un interviuator părtinitor poate intra în camera de interviu cu idei preconcepute, respectiv siguranța că minorul a fost abuzat. Dacă copilul, în relatările sale, nu răspunde acestei așteptări, interviuatorul poate adresa întrebări sugestive până când relatările copilului devin mai potrivite cu ceea ce se așteaptă să audă el. Pe lângă faptul că interviuatorul caută doar informații care să-i confirme ipotezele, acesta împiedică dezvăluirile care ar putea produce informații contradictorii^[4], ceea ce poate avea efecte dezastruoase cu privire la aflarea adevărului. În timp ce unele instrumente de investigație criminalistică au fost evaluate empiric și ajustate în funcție de efectele așteptării (de exemplu, identificarea persoanei), interviuarea copilului, în care așteptările sunt mari, sunt puțin cercetate^[5]. Potențialul de bias de confirmare ar putea fi destul de problematic în cazurile care implică un abuz sexual asupra copilului, deoarece majoritatea cazurilor nu au indicatori fizici, iar copilul este adesea singurul martor al presupusului abuz. În aceste cazuri declarațiile copiilor oferă dovada centrală și, eventual, singura dovadă. Prejudicata/biasul interviuatorului a fost identificată ca o caracteristică centrală a interviului sugestiv.</p>

[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 135.

[2] R. B. Cialdini (2009). *Influence: Science and practice* (5th ed.), Pearson; S. M. Kassin, I.E. Dror & J. Kukucka (2013). The forensic confirmation bias: Problems, perspectives, and proposed solutions, *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2, 42-52; S.J. Ceci, M. Bruck (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony*, American Psychological Association.

[3] M. C. Duke, E.R. Uhl, H. Price, J.M. Wood (2016). *Avoiding Problems in Child Abuse Interviews and Investigations*, în W. T. O'Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, pp. 219-236.

[4] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 43.

[5] M. Rohrabough, K.London, A.K.Hall (2016). *Planning the Forensic Interview*, în W. T. O'Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, pp. 197-218.

	<p>Atunci când intervievatorul ascultă pentru proceduri judiciare un copil în modul în care dorește, dar creându-i convingeri greșite despre experiențele prin care a trecut, majoritatea copiilor spun ceea ce intervievatorul vrea să audă^[1]. Din păcate, dacă intuiția sau convingerile intervievatorului au fost incorecte, relatările copilului devin contaminate.</p> <p>Prejudecata intervievatorului poate apărea atât în investigațiile oficiale, realizate în context judiciar de polițist, procuror, judecător, cât și în investigațiile neoficiale, realizate de părinți, frați, prieteni, profesori, medici, psihoterapeuți etc. Convingerile preconcepute ale intervievatorilor nu sunt întotdeauna corecte și acesta este motivul pentru care trebuie realizat un interviu nesugestiv în context judiciar. Prejudecățile produse de cunoștințele anterioare ale intervievatorilor ar putea contamina fidelitatea declarațiilor făcute în timpul interviului^[2].</p>
<p><i>Necesitatea alegerii informațiilor înainte de interviu</i></p>	<p>Având în vedere efectele, magnitudinea ridicată și dăunătoare care pot fi generate de părtinirea intervievatorului, o întrebare adresată de specialiști a fost dacă și cât de mult intervievatorii ar trebui să adune informații înainte de a efectua interviul.</p> <p>Mulți cercetători și practicieni susțin că este practic ca intervievatorii, înainte de a efectua interviul, să aibă cunoștințe adecvate despre traiectoria dezvoltării copilului^[3], componența familiei copilului, condițiile și particularitățile de locuit, programul de îngrijire etc.^[4]. Toate aceste informații sunt necesare pentru a realiza un interviu adecvat etapei de dezvoltare a copilului^[5].</p>
<p><i>Riscurile interviului</i></p>	<p>S-a dezbătut dacă informațiile anterioare deținute de inter-</p>

^[1] S.J. Ceci, M. Bruck (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony*, Washington, DC, American Psychological Association.

^[2] M. Rohrabough, London K., A.K. Hall (2016). *Planning the Forensic Interview*, în W. T. O'Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, pp. 202-203.

^[3] D.A. Poole & M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, Washington, DC: American Psychological Association; K.J. Saywitz & L. Camparo (1998). Interviewing child witnesses: A developmental perspective, *Child Abuse & Neglect*, 22 (8), 825-843. doi: 10.1016/S0145-2134(98)00054-4.

^[4] M. Morgan (1995). *How to interview sexual abuse victims*. Thousand Oaks, CA: Sage. Office of the Attorney General (2014, May 22). Attorney General Holder Announces Significant Policy Shift; D.A. Poole & M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, American Psychological Association.

^[5] J. Anderson, J. Ellefson, J. Lashley, A. Lukas Miller, S. Olinger, A. Russell, J. Weigman (2010). The CornerHouse forensic interview protocol: RATA®, *Thomas M. Cooley Journal of Practical and Clinical Law*, 12 (2), 193-331.

în orb	<p>viator despre acuzațiile specifice din caz contribuie la crearea unui bias/prejudecăți. Unii specialiști^[1] susțin că interviurile în orb ale copiilor nu sunt propice pentru a obține un interviu complet, respectiv în care să fie explorate și ipoteze alternative și să fie obținute informații necesare pentru a judeca validitatea acuzației^[2]. Conform acestei presupuneri, majoritatea cercetătorilor și profesioniștilor din domeniul protecției copilului recomandă ca interviewerul să adune informații cu privire la evenimentele în cauză pentru a realiza o analiză complexă pentru interviu, respectiv: să adune informații specifice acuzației, examinând cu atenție documentele dosarului care cuprinde declarațiile presupusei victime, presupusului făptuitor, declarațiile date de martori și a persoanei care a făcut sesizarea, documente medicale, evaluări sociale și psihologice realizate anterior.</p>
Colectarea informațiilor de fundal	<p>S-a afirmat^[3] despre colectarea informațiilor de fundal că acestea „sunt necesare înainte de efectuarea interviului deoarece conduc la un interviu mai bun în comparație cu interviurile realizate în orb, deoarece aflarea acuzațiilor și a informațiilor despre copil îl pot ajuta pe interviewer să planifice și să testeze ipotezele alternative”.</p>
Întărirea selectivă. Formele ei	<p>O altă strategie, care poate crește sugestibilitatea copilului, este întărirea selectivă care poate fi pozitivă sau negativă, în funcție de anumite tipuri specifice de răspunsuri date de copil. Întărirea selectivă este pozitivă când este exprimată de interviewer prin gesturi de aprobare, exprimarea acordului față de ceea ce tocmai a spus copilul, lăudarea lui, folosirea de recompense (oferirea de dulciuri, promisiunea de jucării etc.), ori indicarea faptului că prezintă calități dezirabile precum inteligent, frumos și amabil. Formele negative ale întăririi selective pot fi manifestate de interviewer atunci când dezaprobă, cri-</p>

[1] S.K. Hewitt (1999). *Assessing allegations of sexual abuse in preschool children*, Thousand Oaks, CA: Sage; D.A. Poole, M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, American Psychological Association; M. Morgan (1995). *How to interview sexual abuse victims*, Thousand Oaks, CA: Sage; Office of the Attorney General (2014, May 22). Attorney General Holder Announces Significant Policy Shift, disponibil pe: <http://www.justice.gov/opa/pr/attorney-general-holder-announces-significant-policy-shift-concerning-electronic-recording>; J. Anderson, J. Ellefson, J. Lashley, A. Lukas Miller, S. Olinger, A. Russell, J. Weigman (2010), *op. cit.*, 193-331.

[2] D.C. Raskin & P.W. Esplin (1991). Statement validity assessment: Interview procedures and content analysis of children's statements of sexual abuse, *Behavioral Assessment*, 13 (3), 265-291.

[3] D.A. Poole & M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, American Psychological Association.

	<p>tică relatările copilului sau îi spune că sunt incomplete, inadecvate sau dezamăgitoare^[1]. Un mod subtil de întărire selectivă poate fi transmis prin intermediul limbajului corpului^[2] și paraverbal^[3]. De exemplu, atunci când se transmite certitudinea prin „Mmm-hmm” sau „A, da!”, acestea sunt folosite numai după anumite tipuri de răspuns din partea copilului^[4]. De asemenea, criticile sau laudele nu trebuie făcute ca răspuns la informații specifice furnizate de copil, respectiv informații pe care intervievatorul a dorit să le audă.</p>
<p><i>Atitudinea intervievatorului</i></p>	<p><i>Climatul emoțional care predomină în timpul interviului</i> poate contribui la creșterea sugestibilității copilului. Prin atitudinea verbală și nonverbală, intervievatorul poate crea o atmosferă în care copiii să se simtă intimidați sau confortabil atunci când fac relatări^[5].</p> <p>Răspunsul copilului poate fi modelat de indiciile nonverbale care însoțesc întrebările. De exemplu, tonul, gesturile și expresiile faciale ale unui intervievator pot transmite informații despre răspunsurile așteptate sau pot întări selectiv răspunsul sau lipsa acestuia, la fel ca și repetarea întrebărilor^[6].</p> <p>Dominanța intervievatorului poate fi transmisă printr-o atitudine rece, distantă sau confruntătoare care crește stresul și anxietatea copiilor, în comparație cu o atitudine neutră și suportivă.</p>
<p><i>Impactul climatului emoțional pozitiv</i></p>	<p>Copiii care, în timpul interviului, nu trebuie să-și gestioneze stresul și anxietatea generate de interacțiunea cu intervievatorul pot utiliza resursele cognitive și emoționale pentru a-și regla comportamentul, concentra atenția și efortul pe sarcina cognitivă, respectiv pe căutarea detaliilor^[7]. Copiii se simt confortabil să relateze și se simt motivați să continue să discute subiecte dificile cu adulții atunci când aceștia au o atitudine relaxată, zâmbitoare, calmă, caldă și utilizează întărirea pozitivă</p>

[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., pp. 43-44.

[2] Reprezintă expresia sentimentelor și gândurilor, care pot fi sau nu verbalizate, prin postură, gest, expresie facială sau alte mișcări. De exemplu, furia este de obicei indicată de o expresie facială în care există linii în jos pe frunte, obraji și gură, iar mâinile pot fi strânse. Limbajul corpului este adesea numit comunicare nonverbală (*APA Dictionary of Psychology*, 2015, p. 137).

[3] Aspecte nonverbale ale vorbirii care transmit informații ascultătorilor, inclusiv accent, ritm, înălțime, tempo și timbru (*Oxford Dictionary of Psychology*, 2015). Acestea contribuie la transmiterea unor semnificații suplimentare, nuanțând mesajul și facilitând decodarea acestuia. Este modul în care spunem ceva, nu ceea ce spunem.

[4] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., pp. 43-44.

[5] B. Earhart, D.J. La Rooy, S.P. Brubacher & M.E. Lamb (2014). An examination of «don't know» responses in forensic interviews with children, *Behavioral Sciences & The Law*, 32, 746-761.

[6] *Ibidem*.

[7] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 44.

	care trebuie să fie legată de sarcina pe care o are de făcut copilul și nu de persoana lui (de exemplu, „Mi-ai spus o mulțime de lucruri care mă ajută să înțeleg ce s-a întâmplat” în comparație cu, „Ești foarte frumoasă, inteligentă și vorbăreată!”).
<i>Susținerea copilului în exces. Consecințe negative</i>	Utilizarea de interviuri prea susținătoare poate influența copiii mai mici și adolescenții, care sunt mai conștienți de respingerea socială, să răspundă părților interviuatorului doar ca să-i facă pe plac ^[1] .
<i>Repetarea întrebărilor Efectul negativ asupra memoriei copilului</i>	Întrebările repetate în cadrul interviului sau a mai multor interviuri, chiar dacă sunt nesugestive sau extrem de sugestive, îi determină pe copii să tindă să-și modifice răspunsul ^[2] . Majoritatea copiilor sub vârsta de 7 ani au dificultăți în a explica de ce se repetă o întrebare, iar copiii începând cu această vârstă adesea consideră că răspunsul lor la întrebare trebuie să fi fost greșit și, prin urmare, vor crește inexactitatea răspunsurilor în timp. Cercetarea ^[3] arată că modificarea răspunsului apare mai des în situațiile când întrebarea conține opțiuni („Ți-a spus să nu vorbești despre asta?”; „S-a întâmplat asta acum câteva zile sau a trecut mai mult?”), în comparație cu întrebările deschise („Spune-mi mai multe despre mâna lui care freca piciorul tău”). În contextul în care a fost martor la producerea unui eveniment sau este presupus a fi victima unui abuz, copilul poate să fie interviuat neoficial și oficial în mod repetat în perioade lungi de timp ^[4] . În general, atunci când acestea sunt sugestive, repetarea interviurilor are un efect negativ asupra memoriei copiilor, până la punctul în care devine dificil să distingem dacă evenimentele descrise sunt adevărate sau nu ^[5] .
<i>Repetarea interviurilor. Efecte negative</i>	Suplimentar, prin repetarea interviurilor, copiii pot confunda informațiile accesate din memoria lor cu informațiile noi pe care le-au învățat în timpul acestor interviuri, în special ca

[1] R. Underwager, H. Wakefield (1990). *The real world of child interrogations*, Springfield, Charles C. Thomas Pub Ltd.; J. Ansado, V. Chiasson, M.H. Beauchamp (2014). „Croissance cerebrale et neurodeveloppement a l'adolescence [Adolescent brain growth and neurodevelopment]”, în M. Claes, L. Lannegrand-Willems (Eds.), *La psychologie de l'adolescence*, Montreal, Les Presses de l'Universite de Montreal, pp. 45-71.

[2] D.F. Bjorklund, B. Bjorklund, R. Brown & W. Cassel (1998). Children's susceptibility to repeated questions: How misinformation changes children's answers and their minds, *Applied Developmental Science*, 2, 99-111.

[3] P. Howie, L. Nash, N. Kurukulasuriya & A. Bowman (2012). Children's event reports: Factors affecting responses to repeated questions in vignette scenarios and event recall interviews, *British Journal of Developmental Psychology*, 30(4), 550-568.

[4] T.D. Lyon, Malloy L.C., Quas J.A., Talwar V.A. (2008). Coaching, truth induction, and young maltreated children's false allegations and false denials, *Child Development*, 79(4), 914-929.

[5] S.J. Ceci, S. Kulkofsky, J.Z. Klemfuss, C.D. Sweeney & M. Bruck (2007). Unwarranted assumptions about children's testimonial accuracy. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 311-328.

	<p>urmare a întrebărilor sugestive și speculațiilor făcute de interviuator. Dorința lor de a coopera și confuziile din memoria autentică pot explica de ce copiii se conformează întrebărilor tendențioase repetate și răspunsurile lor devin din ce în ce mai puțin exacte în timpul interviurilor multiple. Atunci când copiii fac relatări lipsite de temeinicie de la un interviu la altul, care reflectă erori de omisiune sau comitere, credibilitatea lor poate fi apreciată negativ^[1].</p>
<p><i>Repetarea interviurilor. Efecte pozitive cu condiția utilizării întrebărilor deschise</i></p>	<p>Alte cercetări^[2] au identificat și avantaje ale interviurilor repetate, cu condiția ca acestea să nu utilizeze întrebări sugestive. Prin utilizarea întrebărilor deschise copiii pot relata detalii diferite pe parcursul mai multor interviuri. Utilizarea întrebărilor deschise poate oferi acces la informații noi și copiii să raporteze diferite detalii în interviuri diferite. Capacitatea de a repeta prin ce au trecut poate permite reminiscența^[3] (adăugarea de noi detalii) sau hipermezia^[4] (creșterea cantității de detalii). Repetarea relatării evenimentului în interviuri succesive scade pierderea de informații prin uitare, care apare în mod natural în timp, ajută la menținerea acelei amintiri, scade sugestibilitatea și crește reamintirea, situație care pare deosebit de benefică dacă copilul trebuie să depună mărturie după o perioadă îndelungată.</p>
<p><i>Interviul de consolidare. Efecte pozitive</i></p>	<p>Puterea unui interviu de consolidare este uneori mai mare atunci când primul interviu de investigație vine la scurt timp după dezvăluire, mai degrabă decât la câteva săptămâni după și când în interviul inițial copilul produce o narațiune detaliată. Repetarea interviurilor îl poate învăța pe copil cum să-și relateze amintirile și, prin urmare, el va avea nevoie de mai puțin întrebări specifice pentru a relata complet evenimentele. Un alt argument care susține repetarea interviului de investigație se referă la situația în care copilul este reticent să relateze și</p>

^[1] C. Peterson (2011). Children's memory reports over time: Getting both better and worse, *Journal of Experimental Child Psychology*, 109, 275-293.

^[2] D. La Rooy, C. Katz, L.C. Malloy, M.E. Lamb (2010). Do we need to rethink guidance on repeated interviews?, *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(4), 373-392; L.C. Malloy, J.A. Quas (2009). „Children's suggestibility: Areas of consensus and controversy”, în K. Kuehnle, M. Connell (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegations: A comprehensive guide to assessment and testimony*, Hoboken, John Wiley & Sons Inc., pp. 267-297.

^[3] *Reminiscența* – fenomen în virtutea căruia evocarea unei amintiri sau a unui eveniment mnezic se ameliorează cu vremea, îndeosebi după un interval de timp consecutiv unei învățări complete [...] și este atribuit procesului de consolidare mnezică (Larousse, *Marele Dicționar al Psihologiei*, 2006, p. 1031).

^[4] *Hipermezia* – Creștere a potențialului de reactualizare a informațiilor. Creșterea capacității de recuperare a informației stocate în memorie (*Dicționar ilustrat de psihologie englez-român*, 2004, p. 171).

	<p>există motive întemeiate să se creadă că s-a întâmplat ceva. În această situație, un al doilea interviu de investigație ajută la adâncirea legăturii de încredere cu copilul și poate determina obținerea unei dezvăluiri. În cazul în care există mai multe evenimente de raportat, copilul poate obosi și, în această situație, se recomandă un al doilea interviu de investigație în care poate relata detalii ce nu au fost încă dezvăluite^[1].</p>
<p><i>Introducerea de informații. Efecte negative</i></p>	<p>Introducerea de informații. Această tehnică este similară cu cea a întrebărilor sugestive și presupune introducerea de către interviuator în interviu a unor informații corecte sau inexacte care nu au fost menționate anterior de către copil^[2]. Gradul de sugestibilitate al copilului este o funcție a cantității de informație transmise de întrebare, informație care nu a fost furnizată mai întâi de interviuat^[3]. De exemplu, „Sigur s-a întâmplat la tine în cameră, când mama ta nu era acasă. Așa-i?”; „El ți-a spus să nu vorbești despre asta, nu-i așa?”. Cercetările^[4] au demonstrat că, în general, introducerea de informații în discuție îl poate face pe copil să fie de acord cu detaliile inexacte oferite de interviuator și îi reduce acuratețea relatărilor. Despre copiii mai mici s-a demonstrat că sunt deosebit de vulnerabili la efectele negative ale acestei metode.</p>
<p><i>Presiunea socială. Riscul conformării la norma de grup a copiilor victimă și martori</i></p>	<p>Presiunea socială constă în influența exercitată de interviuator asupra copilului pentru a-l determina să-și schimbe gândurile, atitudinile și chiar valorile, relatând și acționând într-un anumit fel^[5]. Cercetările^[6] indică faptul că, atât copiii, cât și unii adulți tind să răspundă în moduri care se conformează normei de grup. Un exemplu este cazul unui copil interviuat, căruia i se spune de către interviuator că a primit deja informații de la o altă persoană, de exemplu de la fratele său, cu privire la eveniment. Această strategie mai este aplicată de intervie-</p>

[1] N. Schreiber, L.D. Bellah, Y. Martinez, K.A. McLaurin, R. Strok, S. Garven & J.M. Wood (2006). Suggestive interviewing in the McMartin Preschool and Kelly Michaels Daycare abuse cases: A case study, *Social Influence*, 1(1), 16-47. <https://doi.org/10.1080/15534510500361739>.

[2] M.C. Duke, E.R. Uhl, H. Price, J.M. Wood (2016). „Avoiding Problems in Child Abuse Interviews and Investigations”, în W. T. O’Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, p. 225.

[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 38.

[4] M.C. Duke, E.R. Uhl, H. Price, J.M. Wood (2016). „Avoiding Problems in Child Abuse Interviews and Investigations”, în W. T. O’Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, p. 225.

[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 45.

[6] S. Garven, J.M. Wood, R.S. Malpass, J.S. Shaw (1998). More than suggestion: The effect of interviewing techniques from the McMartin preschool case. *Journal of Applied Psychology*, 83(3), 347-359; S.J. Ceci, M. Bruck (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children’s testimony*, American Psychological Association.

	vatori atunci când mai mulți copii ar fi putut fi victime sau martori la un eveniment care s-a produs într-o colectivitate (grădiniță, școală, club sportiv, centru de plasament etc.) ^[1] .
<i>Efecte negative induse de interviewer</i>	Cu intenția de a ajuta un copil, pe care îl percepe ca fiind timid sau că îi este frică să vorbească, i se spune că fratele sau sora sa a spus deja că s-a întâmplat ceva rău. Procedând astfel se pune presiune asupra copilului pentru a-și schimba descrierea evenimentului sau experienței ca să se conformeze cu descrierile făcute de ceilalți. Copilul, crezând că ceilalți martori au dreptate ^[2] sau simțindu-se reticent să-i contrazică, poate confirma greșit ceea ce au spus. În mod similar, a-i spune unui copil preșcolar despre colegii săi că au raportat un abuz poate crește credința copilului că ar fi putut fi abuzat. Pe măsură ce evenimentul devine mai plauzibil, copilul poate ajunge să accepte sugestiile de abuz ca fiind amintiri reale ^[3] . În situația copilului martor, pentru a evita problemele cu alte persoane, interviewerii folosesc presiunea socială pentru că speră să-i facă pe copii să se simtă mai confortabil când dezvăluie incidentele abuzive. Contextul devine extrem de sugestiv când copiilor martori li se spun detaliile relatărilor altor copii, presându-i astfel să furnizeze informații care sunt în concordanță cu acele relatări ^[4] . Deși ar putea fi acceptabil ca un interviewer să informeze la începutul unui interviu că și alți copii au fost chestionați, nu ar trebuie furnizată nicio informație despre ceea ce au spus acești copii ^[5] .
<i>Stimularea imaginației copilului în cadrul interviului. Efecte negative</i>	Invitarea copilului să-și imagineze, să speculeze sau să-și dea cu părerea despre un eveniment din trecut prin utilizarea imaginației, să se prefacă (situația „de ca și cum”), sau să i se adreseze invitația de a rezolva un mister în timpul unui interviu de investigație ^[6] („Imaginează-ți că...”; „Să presupunem că...”; „Dacă ai încerca să rezolvi...”) îl poate face să fie mai sugestiv. Mai multe studii au găsit efecte negative asupra acurateței relatărilor, atunci când copiii au fost forțați să inventeze răspunsuri, respectiv să genereze un răspuns chiar dacă nu știu să răspundă la o anumită întrebare. În al doilea interviu luat

[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., pp. 45-46.

[2] R.B. Cialdini (2009). *Influence: Science and practice*, 5th ed., Pearson, p. 97.

[3] M.C. Duke, E.R. Uhl, H. Price, J.M. Wood (2016). „Avoiding Problems in Child Abuse Interviews and Investigations”, în W. T. O’Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, pp. 219-236.

[4] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., pp. 45-46.

[5] M.C. Duke, E.R. Uhl, H. Price, J.M. Wood (2016), op. cit., p. 225.

[6] N. Schreiber, L.D. Bellah, Y. Martinez, K.A. McLaurin, R. Strok, S. Garven & J.M. Wood (2006). Suggestive interviewing in the McMartin Preschool and Kelly Michaels Daycare abuse cases: A case study, *Social Influence*, 1(1), 16-47. <https://doi.org/10.1080/15534510500361739>.

	<p>acelorași copii, aceștia au făcut de două ori mai multe erori de memorie decât copiii cărora li s-a permis să spună „Nu știu”. În interviu ulterioare mai multe studii au găsit efecte negative similare asupra acurateții relatărilor făcute de copii, chiar și atunci când aceștia nu au mai fost încurajați să speculeze. Cercetările^[1] au demonstrat, mai ales despre copiii cu vârsta între 5-8 ani care sunt creativi și imaginativi, că sunt mai sugestibili și dezvoltă mai multe narațiuni false ca răspuns la întrebările sugestive.</p> <p>Acestea indică evident faptul că, atunci când copiilor li se cere să-și imagineze, speculeze, să-și dea cu părerea, ei vor inventa răspunsuri și, mai târziu, pot interpreta greșit aceste detalii fabricate, respectiv că vor fi amintiri reale.</p>
<i>Stereotipul intervievatorului</i>	<p>Introducerea stereotipului de către intervievator se realizează atunci când afirmă în timpul interviului despre caracteristicile negative ale unei persoane sau eveniment, caracteristici care pot fi adevărate sau false^[2]. De exemplu, a-i spune copilului că presupusul făptuitor „a făcut lucruri rele” ori „a încercat să te amenințe” poate influența relatarea copilului pentru a se potrivi cu percepțiile intervievatorului.</p>
<i>Concluzii</i>	<p>Există un consens destul de larg între cercetători și practicieni că biasul de confirmare al intervievatorului, întărirea selectivă, atitudinea nesupportivă, întrebările repetate, presiunea socială, utilizarea imaginației și stereotipurile pot genera relatări false, cu scopul de a „ajuta copilul”. Intervievatorul trebuie să-și amintească că interviul se desfășoară cu scopul aflării adevărului, să rămână „neutru și cu mintea deschisă”^[3] pe parcursul interviului. Desfășurarea interviului înregistrat audio/audio-video poate fi obiectiv analizată ulterior, maximizându-se astfel șansele ca adevărul să prevaleze.</p>
<i>Orizont informațional larg cu privire la abuzul sexual. Necesitatea</i>	<p>Având în vedere schimbările sociale substanțiale specifice post-modernității, conștientizarea generală a problemei abuzului sexual a crescut. Lumea socială a copiilor s-a schimbat substan-</p>

[1] L.A. Henry, G.H. Gudjonsson (2003). Eyewitness memory, suggestibility, and repeated recall sessions in children with mild and moderate intellectual disabilities, *Law and Human Behavior*, 27(5), 481-505; L.A. Henry, G.H. Gudjonsson (1999). Eyewitness memory and suggestibility in children with mental retardation, *American Journal on Mental Retardation*, 104(6), 491-508.

[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 45.

[3] American Academy of Child and Adolescent Psychiatry (1990). Guidelines for the Clinical Evaluation for Child and Adolescent Sexual Abuse, disponibil la: https://www.aacap.org/AACAP/Policy_Statements/1990/Guidelines_for_the_Clinical_Evaluation_for_Child_and_Adolescent_Sexual_Abuse.aspx.

Idem (1997). Practice parameters for the forensic evaluation of children and adolescents who may have been physically or sexually abused, *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 375-568.

<p><i>intervențiilor specializate imediate/generarea de acuzații false</i></p>	<p>țial: cunoștințele sexuale avansate, care sunt adesea sursa de îngrijorare cu privire la un posibil abuz sexual, sunt mai ușor de obținut decât în trecut. De exemplu, accesul timpuriu al copiilor la internet^[1], prin intermediul telefoanelor mobile, tablete etc. (fără limitarea accesului prin aplicații de acord parental), la materiale cu caracter sexual explicit, educația sexuală și programele de prevenire a abuzului sexual. În plus, cercetările^[2] sugerează că cel mai comun mod în care copiii obțin cunoștințe sexuale avansate, pe care apoi le pot imita, este prin observarea persoanelor implicate în activitate sexuală. Mai mult, prin mass-media și alte surse, copiii pot ajunge să afle că uneori oamenii fac acuzații false de abuz sexual, ceea ce ar putea crește probabilitatea ca unii copii să le facă.</p> <p>Profesioniștii, părinții și publicul larg cunosc mai multe despre existența, semnele și simptomele abuzului sexual, ceea ce duce probabil la luarea în considerare mai rapidă a abuzului sexual ca posibilă explicație atunci când copiii prezintă semne și simptome. În plus, informațiile despre gama de intervenții, atunci când abuzul sexual este pretins sau fundamentat, ar putea stimula nu numai semnalări care impun intervenții imediate, dar și acuzații false^[3].</p>
--	---

^[1] D. Finkelhor, K. Mitchell & J. Wolak (2000). „Online victimization: A report on the Nation’s youth. Washington, DC: Department of Justice, National Center for Missing and Exploited Children”, <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/online-victimization-report-nations-youth>, accesat la data de 01.03.2024.

^[2] B. Boat & M. Everson (1994). „Exploration of anatomical dolls in sexual abuse evaluations: Current research and practice”, în G. Goodman & B. Bottoms (Eds.), *Child victims, child witnesses*, Guilford Press, p. 67.

^[3] K.C. Faller (2007). *Interviewing Children about sexual abuse. Controversies and best practice*, Oxford University Press, p. 49.

I.5. Tipuri de întrebări

<p><i>Categoriile de întrebări.</i> <i>Clasificarea lor</i></p>	<p>Un subiect mult studiat privind interviurile copiilor victime pentru proceduri judiciare se referă la influența tipului de întrebare asupra relațiilor din memorie pe care le fac copiii. Este o provocare realizarea interviurilor cu copiii foarte mici, copii care ezită să dezvăluie sau copiii cu dizabilități mentale. Tipul întrebării/solicitării adresate are un impact pervaziv^[1] asupra acurateței și organizării răspunsurilor copiilor și poate influența cantitatea de informații, cât și acuratețea acestora^[2]. Întrebările au fost clasificate în funcție de cantitatea de detalii obținute și de exactitatea probabilă a acestor detalii în întrebări: deschise, directive, cu prezentare de opțiuni și sugestive^[3].</p>
---	--

I.5.1. Întrebările deschise

<p><i>Definire.</i> <i>Recomandarea</i> <i>folosirii lor</i></p>	<p>Comunitatea științifică, dar și practicienii sunt de acord că adresarea întrebărilor deschise, numite și invitații, care sunt solicitări largi, deschise folosind fie întrebări, fie verbe imperative/îndemnuri care încurajează răspunsurile narative, pentru a obține informații reamintite liber de la copil^[4]. Invitațiile sunt recomandate deoarece: permit copiilor să furnizeze propria relatare fără a fi furnizate sau implicate cantități semnificative de informații de către interviewer, nu limitează opțiunile copiilor când răspund și, de obicei, sunt nesugestive^[5]; copilul accesează informații din memoria de reamintire și acestea adesea sunt mai precise, iar răspunsurile sunt mai detaliate și</p>
--	--

[1] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., John Wiley & Sons Inc., p. 59.

[2] K.J. Saywitz, G.S. Goodman, E. Nicholas & S.F. Moan (1991). Children's memories of a physical examination involving genital touch: implications for reports of child sexual abuse, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 59(5), 682-91; M.E. Lamb, Y. Orbach, I. Hershkowitz, P.W. Esplin & D. Horowitz (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse & Neglect*, 31(11-12), 1201-1231.

[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 119.

[4] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 12; M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 119.

[5] M.E. Lamb, Y. Orbach, I. Hershkowitz, P.W. Esplin & D. Horowitz (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol, *Child Abuse & Neglect*, 31(11-12), 1201-1231.

	mai lungi; oferă mai multă flexibilitate în alegerea aspectelor evenimentului pe care dorește să-l descrie ^[1] ; permit exploatarea relatării în lățime și profunzime ^[2] .
<i>Categoriile de invitații</i>	Literatura de specialitate ^[3] și protocoalele de interviu ^[4] prezintă o clasificare în mai multe categorii a invitațiilor, astfel:
<i>Generale</i>	1. Invitațiile generale sunt largi, deschise, invită la o narațiune cronologică și solicită copilului să detalieze ceva ce tocmai a spus (de exemplu, „Spune-mi tot ce s-a întâmplat de la început până la sfârșit”; „Spune-mi tot ce știi despre asta”; „Spune-mi tot ce a făcut [numele]”, „Spune-mi totul despre atingere”; „Spune-mi totul, chiar și lucrurile despre care crezi că nu sunt importante”). Vizează acțiuni și conțin cuvinte precum „întâmpnat” și „făcut”. Ele generează răspunsuri mai detaliate decât cele care solicită descrieri (de exemplu, „Spune-mi totul despre Mihai”). Eficiența acestui tip de invitații centrate pe acțiuni se datorează, atât faptului că acțiunile sunt cele mai importante caracteristici ale situațiilor de maltratare, cât și faptului că acțiunile privesc aspectele experiențelor pe care copiii și le amintesc cel mai bine.
<i>De urmărire</i>	2. Invitațiile de urmărire ajută, în special pe copiii mai mici, să dezvolte relatarea până la sfârșitul evenimentului, deoarece, din cauza capacității de atenție mai reduse, își opresc relatarea înainte de a comunica sfârșitul evenimentului („Și apoi, ce s-a întâmplat?”).
<i>De segmentare</i>	3. Invitațiile de segmentare facilitează concentrarea copilului pe o perioadă foarte scurtă de timp din cadrul evenimentului descris pentru a oferi mai multe informații și sunt folosite după o amânare inițială completă și liberă pentru a continua exploatarea presupusului eveniment, fără a pierde cronologia. În

[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 119.

[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 12.

[3] J.L. Johnson, K. McWilliams, G.S. Goodman, A.E. Shelley & B. Piper (2016). „Basic Principles of Interviewing the Child Eyewitness”, în W. T. O’Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, pp. 187-191; K.C. Faller (2007). *Interviewing Children about sexual abuse. Controversies and best practice*, Oxford University Press, pp. 81-83; Y. Orbach & M.-E. Pipe (2018). „Investigarea problemelor principale”, în M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy & C. Katz (coord.). *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. ASCR, pp. 167-168; M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., John Wiley & Sons Inc., pp. 59-64; M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 119.

[4] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., pp. 11-14; National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) (2021). *Protocolul Internațional de Intervievare a Copilului Bazat pe Dovezi – forma revizuită*.

	<p>general, și-au dovedit eficiența în rândul copiilor care înțeleg conceptele de timp (școlarii)^[1], dar unii copiii de 4 și 5 ani pot fi capabili să le înțeleagă și să le răspundă^[2]. Acestea mai sunt numite ca fiind „încadrări în timp” și se pot referi la un singur moment, pot solicita informații despre ceva care s-a întâmplat înainte sau imediat după acel moment sau acțiune precisă („Spune-mi tot ce s-a întâmplat [de la o acțiune menționată de copil] până la [altă acțiune menționată de copil]”; „Care a fost primul lucru pe care l-a făcut când s-a așezat în patul tău?”; „Ai spus că te-a pupat pe burtă, apoi ce s-a întâmplat?”). Intervievatorii ar trebui să utilizeze solicitările „înainte” și „după” cu prudență, ținând cont de faptul că, copiii mici pot avea dificultăți cu aceste concepte, în special cu ceea ce s-a întâmplat „înainte”^[3].</p>
<p><i>Cu indicii</i></p>	<p>4. Invitațiile cu indicii^[4] mai sunt denumite uneori și solicitări de „adâncime”, deoarece sunt folosite pentru a sonda mai adânc pentru obținerea de informații suplimentare și semnalează copilului informația pe care a relatat-o anterior (cuvinte, fraze sau acțiuni) pentru a-l sprijini să se concentreze pe furnizarea mai multor detalii despre acea informație. Ele pot fi folosite atât pentru detaliile centrale, cât și periferice. („Spune-mi mai multe despre [repetă cuvintele copilului]”; „Spune-mi totul despre [repetă cuvintele copilului]; „Ce s-a întâmplat când [repetă cuvintele copilului]”)^[5].</p> <p>Ca invitația să nu devină sugestivă, indiciul trebuie mai întâi să fie furnizat de copil. Indiciile pot fi de mai multe tipuri: legate de contextul fizic sau de starea psihică, acțiuni, vizuale, auditive, verbale, senzoriale etc^[6].</p> <p>Sunt autori^[7] care au subliniat că invitațiile care se referă la verbele de acțiune („Spune-mi mai multe despre faptul că te-a pupat pe gură”) generează mai multe detalii de la copil decât</p>

[1] Y. Orbach & M.E. Lamb (2007). Young Children’s References to Temporal Attributes of Allegedly Experienced Events in the Course of Forensic Interviews, *Child Development*, 78 (4), 1100-1120.

[2] K. Gagnon & M. Cyr (2017). Sexual abuse and preschoolers: Forensic details in regard of question types, *Child Abuse & Neglect*, 67, 109-118.

[3] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 12.

[4] Reamintirea cu indicii – vizează recuperarea informațiilor din memorie cu ajutorul unor indicii care adesea sunt semantice. Reamintirea cu indicii diferă diferă de reamintirea liberă prin faptul că este prezentat un indiciu sau un cuvânt care are legătură cu informațiile reținute. Acest lucru ajută în procesul de recuperare a memoriei (*Oxford Dictionary of Psychology*, 2015).

[5] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 13.

[6] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 120.

[7] M.E. Lamb, K.J. Sternberg, Y. Orbach, P.W. Esplin, H. Stewart & S. Mitchell (2003). Age differences in young children’s responses to open-ended invitations in the course of forensic interviews. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(5), 926-934. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.5.926>.

	<p>cele referitoare la alte tipuri de indicii și, din acest motiv, se recomandă ca, în situația în care copilul a relatat o acțiune, este mai bine să se facă referire la ea din nou în invitație („Spune-mi mai multe despre mâna lui care te mângâia pe țâță” versus „Spune-mi despre mâna lui pe țâța ta”; „Spune-mi totul despre cum se freca cu mâna ta”; Spune-mi totul despre cum îți punea mâna la gură”).</p> <p>Pe lângă folosirea verbelor de acțiune, folosirea indicilor care implică o emoție, în special negativă, crește cantitatea de detalii oferite de copil^[1].</p> <p>Exemple de invitații cu indicii: „Mai devreme ai spus [repetă cuvintele copilului]. Spune mai multe despre asta”; „Ce s-a întâmplat când [repetă cuvintele copilului]”. „Mai înainte ai spus iurt. Spune-mi mai multe despre asta”; „Ai spus că era lipicios. Spune-mi mai multe despre lipicios”; „Ai spus că îți era frică, spune-mi mai multe despre asta”.</p> <p>Se consideră adesea util ca interviewerul să noteze cuvintele, expresiile, acțiunile rostite de copil, ca apoi să fie folosite în formularea invitațiilor cu indicii ulterioare.</p> <p>În contextul în care abuzul a avut loc de mai multe ori, formularea de invitații referitoare la emoțiile negative raportate de copil face posibilă căutarea mai multor informații despre un anumit eveniment, mai degrabă decât detalii generice^[2].</p> <p>Invitațiile cu indicii pot fi utilizate și în faza de tranziție spre faza de fond a interviului în care se explorează subiectul de îngrijorare^[3]. De exemplu, dacă copilul menționează o acțiune și/sau numele presupusului făptuitor, se recomandă o invitație cu indicii. În cazul în care copilul relatează că s-a întâlnit cu dvs. „Ca să vorbesc despre prostia pe care mi-a făcut-o Mihai”, poate fi invitat: „Spune-mi tot ce s-a întâmplat când Mihai ți-a făcut prostia”. Dacă copilul are dificultăți să răspundă la „Spune-mi tot ce s-a întâmplat”, poate fi întrebat „Care a fost primul lucru care s-a întâmplat când Mihai ți-a făcut prostia?” Pentru a-l sprijini pe copil să construiască narațiunea se pot adresa următoarele invitații: „Apoi ce s-a întâmplat?”; „Ce s-a întâmplat când [repetă cuvintele copilului]?”^[4]</p>
--	--

[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 120.

[2] Y. Karni-Visel, I. Hershkowitz, M.E. Lamb & U. Blasbalg (2019). Facilitating the Expression of Emotions by Alleged Victims of Child Abuse During Investigative Interviews Using the Revised NICHD Protocol, *Child Maltreatment*, 24(3), 310-318.

[3] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 26.

[4] *Ibidem*, p. 14.

	S-a demonstrat ^[1] superioritatea invitațiilor cu indicii față de întrebările directive, deoarece îi ajută pe copii să înțeleagă mai bine întrebările și s-a evidențiat utilitatea ^[2] acestora și la copiii cu vârste cuprinse între 3 și 5 ani, respectiv că aceștia le înțeleg și le răspund corespunzător.
<i>Descriptive</i>	5. Invitațiile descriptive folosesc substantive pentru a invita copilul să ofere răspunsuri elaborate de reamintire și să nareze despre o persoană, un loc sau un lucru. Prin adăugarea expresiei „totul despre” sau „orice” la întrebare se invită copilul să răspundă cu mai multe cuvinte și detalii descriptive despre persoană sau loc. Interviewatorul ar trebui să aștepte până când invitațiile bazate pe acțiune au fost epuizate, deoarece cercetările au arătat că invitațiile descriptive sunt mai puțin productive („Spune-mi totul/orice despre [locul unde s-a întâmplat]”; Spune-mi totul/orice despre [persoana care a făcut asta]”; Spune-mi totul/orice despre ce îți amintești despre cameră”).

I.5.2. Întrebările directive

<i>Întrebări directive. Explorarea caracteristicilor de bază ale incidentelor</i>	Prin intermediul întrebărilor directive se pot explora cinci caracteristici de bază ale incidentelor: 1) participanți („Cum arăta persoana [sau numele persoanei identificate de copil]?”; „Cine a fost acolo?”); 2) locație („Unde erai?” „Cum arăta locul?”); 3) acțiuni specifice ^[3] („Ce a făcut persoana [sau numele
---	---

[1] E.C. Ahern, T.D. Lyon (2013). Facilitating maltreated children's use of emotional language, *Journal of Forensic Social Work*, 3(2), 176-203.

[2] K. Gagnon, M. Cyr (2017). Sexual abuse and preschoolers: Forensic details in regard of question types, *Child Abuse & Neglect*, 67, 109-118.

[3] Pentru a obține detalii suplimentare importante acestea se pot nuanța cu solicitări adresate copilului care să se concentreze asupra:

– A ce s-a întâmplat cu mâinile, gura și îmbrăcămintea („Spune-mi despre lucrurile rele pe care le-a făcut [numele presupusului făptuitor]”; „Spune-mi tot ce s-a întâmplat cu mâinile tale. /Ce ai făcut cu mâinile tale?”; „Spune-mi tot ce s-a întâmplat cu mâinile [numele presupusului făptuitor]. /Ce a făcut [numele presupusului făptuitor] cu mâinile lui?; „Spune-mi tot ce s-a întâmplat cu gura ta/Ce ai făcut cu gura ta?”; „Spune-mi tot ce s-a întâmplat cu gura [numele presupusului făptuitor]. /Ce a făcut [numele presupusului făptuitor] cu gura lui?”; „Cum ai știut ce să faci?”; „Spune-mi tot ce s-a întâmplat cu hainele tale/Unde erau hainele tale?”).

– Percepțiilor fizice relevante (ceea ce a văzut, auzit, gustat, mirosit sau simțit („Spune-mi tot ce ai văzut înainte/când/după [cuvintele copilului]; „Spune-mi tot ce ai auzit.”; „Cum ai gustat?”; „Spune-mi ce ai mirosit?”; „Cum s-a simțit corpul tău când/după ce [numele presupusului făptuitor] te-a atins?”).

– Dinamicilor dintre ei („Ce a spus [numele presupusului făptuitor] când/după ce te-a atins/lovit?”; „Ce ți-a spus [numele presupusului făptuitor] despre ceea ce făceați?”; Cum te-ai simțit în legătură cu [numele presupusului făptuitor] când l-ai cunoscut prima dată?”; „Cum te-ai simțit în legătură cu [numele] înainte să te atingă/să te lovească?”; „La ce te gândeai când s-a întâmplat?”;

	persoanei identificate anterior de copil]?”); 4) conversații ^[1] („Ce ți-a spus persoana [sau numele persoanei identificate de copil]?”); 5) stările emoționale ale participanților ^[2] (de exemplu, „Cum te-ai simțit când...”; „Ce a făcut sau a spus persoana pentru a te face să crezi că este [inserați numele emoției sugerate de copil]...?”) ^[3] .
<i>Rolul lor</i>	Acestea ghidează atenția copilului asupra conținutului pe care l-a dezvăluit, caută informații suplimentare și generează mai puține detalii per solicitare la copiii cu vârsta de 5 ani sau mai mari ^[4] .
<i>Momentul folosirii lor</i>	Utilizarea lor ar trebui menținută la un nivel minim și este recomandat să fie folosite după epuizarea invitațiilor deschise, înainte de pauza planificată ^[5] .
<i>Posibilitatea obținerii anumitor tipuri de informații</i>	Întrebările directive („cine?”, „când?”, „unde?”, „ce?”, „ce altceva?”, „cum?”), formulate cu grijă, sunt adesea utile în obținerea anumitor tipuri de informații pe care ar putea să nu le relateze atunci când răspund la invitații ^[6] și astfel copiii vor menționa adesea detalii idiosincratice ale abuzului, care conferă credibilitate ^[7] relatărilor.
<i>Variatatea întrebărilor directive.</i>	Unele întrebări directive sunt mult mai deschise și încurajează răspunsurile detaliate („Cum te-a mângâiat?”), decât altele

„La ce te-ai gândit după ce s-a întâmplat?”; „Ce părere ai despre [numele presupusului făptuitor acum?”; „Ce s-a întâmplat cu tine de când ai spus?”; „Ce părere ai despre ceea ce ți s-a întâmplat?”).

^[1] Relatări relevante despre conversațiile dintre copil și suspect, despre motivațiile copilului de a dezvălui comportamentul abuziv sau de a întârzia dezvăluirea și despre declarațiile conexe făcute de copil altor persoane și reacțiile lor pot fi adresate aproape de sfârșitul interviului. Copiii, dar și unii adulți pot avea dificultăți în a-și aminti textual ceea ce s-a spus în conversații, astfel încât răspunsurile lor sunt mai susceptibile de a reflecta mai degrabă semnificația generală a ceea ce a fost spus („Ce a spus [numele] înainte/când/după [cuvintele copilului care descriu evenimentul]?”; „Ce ai spus înainte/când/după [cuvintele copilului care descriu evenimentul]?”; „Ce s-a întâmplat prima dată când ai spus cuiva?”; „Ce ai făcut/spus?”; „Ce a făcut/a spus [numele destinatarului divulgării]?”; „Ce s-a întâmplat după ce ai spus?”; „Cum te-ai decis să povestești?”).

^[2] Solicitățile care cer copilului să descrie sentimente, reacții și gânduri produc adesea detalii relevante din punct de vedere judiciar („Cum te-ai simțit când [cuvintele copilului care descriu evenimentul]? (de exemplu, „Cum te-ai simțit când [nume] te-a atins?”; „Spune-mi tot ce ai simțit.”; „La ce te-ai gândit /La ce te gândeai când te-a atins [numele]?”; Cum te-ai simțit/La ce te-ai gândit după ce [numele] te-a atins?”; „Ce crezi despre tot ceea ce s-a întâmplat?”). Deoarece adesea copiii dau răspunsuri cu un singur cuvânt la acest tip de întrebări, de exemplu la solicitarea „Cum te-ai simțit?”, copilul răspunde cu „aiurea”, este util ca solicitarea să fie asociată cu o invitație (de exemplu, „Ai spus că te-ai simțit aiurea. Spune-mi mai multe despre asta”).

^[3] Saywitz K.J., Lyon T.D., Goodman G.S. (2011). „Interviewing children”, în Myers J.E.B. (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment*, 3rd ed., Sage, p. 344.

^[4] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 15.

^[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 121.

^[6] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 15.

^[7] K.J. Saywitz, T.D. Lyon, G.S. Goodman (2011). „Interviewing children”, în J.E.B. Myers (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment*, 3rd ed., Sage, p. 345.

<i>Răspunsuri obținute</i>	(„Ce culoare avea tricoul lui”), iar altele pot solicita copilului detalii specifice care nu au fost stocate în memoria sa („Ce culoare avea părul lui?”), ceea ce poate întări, la unii copii, obiceiul de a încerca să ghicească și să dea un răspuns care poate părea plauzibil, în loc să-i spună intervievatorului că nu știe răspunsul ^[1] .
<i>Întrebări directive mai puțin preferate („de ce?” și „cum?”)</i>	Din cadrul întrebărilor directive sunt mai puțin preferate, în special, întrebările „de ce?” și „cum?”, deoarece sunt solicitante din punct de vedere cognitiv și necesită operații cognitive și metacognitive precum amintirea, reflectarea și raționamentul, cât și lingvistice cu privire la cauzalitate și, din aceste motive ar trebui folosite la copiii cu vârste de peste 5 ani, deoarece unii dintre aceștia le înțeleg ^[2] .
<i>Limitarea întrebărilor la care se poate răspunde cu un singur cuvânt/presupunere</i>	De asemenea, intervievatorul ar trebui să limiteze utilizarea întrebărilor la care se poate răspunde cu ușurință cu un singur cuvânt sau cu o presupunere („Unde locuiește?”; „Câți ani aveai?”; „Care este numele lui/ei?”; „Câți ani are?”), deoarece copiii se pot simți obligați să răspundă și în efortul de a fi cooperanți vor putea răspunde adesea cu cea mai bună presupunere. Riscul de a oferi presupuneri mai poate apărea atunci când copilului mic i se solicită informații temporale („Când s-a întâmplat?”; „La ce oră?”) despre numere („Câte persoane au fost”) și culoare („Ce culoare aveau hainele lui?”) ^[3] .
<i>Obținerea unor potențiale dovezi coroborative</i>	Informațiile despre contextul abuzului obținute prin întrebări directive pot conduce la potențiale dovezi coroborative (unde și când a avut loc), instrumente sau elemente utilizate (jucării sexuale, diferite obiecte, filmare sau fotografiere cu telefonul mobil etc.) sau prezentate (pornografie pe internet, obiecte de amenințare pentru a se supune etc). În funcție de natura cazului (tipul de abuz: fizic, sexual, neglijare; exploatare sexuală/trafic de persoane; martor sau victimă la violența în familie), alături de ceea ce copilul a relatat, el va putea indica și alte aspecte specifice pe care intervievatorul va dori să le exploreze. Intervievatorii vor dori să investigheze despre anumite fapte (ce parte a corpului a copilului a fost implicată; tipul de penetrare/atingere; informații despre posibilă satisfacție sexuală a suspectului – erecție, ejaculare etc.) În această etapă a explorării trebuie să formuleze solicitări suplimentare într-un mod cât mai nesugestiv urmate de cereri de urmărire („Spune-mi orice s-a întâmplat când [repețiți cuvintele copilului]”; „Apoi ce s-a întâmplat?”; „Spune-mi mai multe despre [repețiți cu-

^[1] *Ibidem*, p. 344.

^[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 121.

^[3] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 16.

	vintele copilului]”; „Ce s-a întâmplat când [repetăți cuvintele copilului]”), astfel încât copilul să ofere relatări din memoria de reamintire ^[1] .
--	---

1.5.3. Întrebările care oferă opțiuni

<i>Caracteristici</i>	Acestea limitează, în general, răspunsul pe care copilul îl poate da la opțiunile specifice furnizate de intervievator și, de obicei, se concentrează pe aspecte ale evenimentului pe care copilul nu le-a descris încă ^[2] .
<i>Limitarea răspunsurilor copilului</i>	Astfel, copilul este pus să aleagă între două sau mai multe opțiuni pentru a vedea dacă aceste informații sunt stocate în memoria lui. Solicitățile care încep cu: „este”, „sunt”, „a făcut”, „au”, „are” îi cer copilului să confirme, să respingă sau să aleagă dintre informațiile prezentate de intervievator ^[3] .
<i>Probabilitate scăzută de a obține răspunsuri acurate</i>	Copilului îi este ușor să răspundă scurt la acest tip de întrebări, ele facilitează oferirea de răspunsuri chiar dacă nu înțelege cuvintele folosite de intervievator, răspunsurile nu conțin detalii idiosincratice ^[4] sau noi, încurajează ghicitul atunci când copilul nu știe sau nu este sigur ducând la inconsecvență și inexactitate, iar un copil reticent să vorbească despre ce s-a întâmplat poate oferi cu ușurință răspunsuri scurte, derutante sau răspunde fals cu „nu” ^[5] . Prin urmare, răspunsurile la acest tip de întrebări este puțin probabil să conducă la dovezi care să confirme sau să infirme acuzațiile ^[6] .
<i>Necesitatea înlocuirii lor cu întrebări directive mai deschise</i>	Adresarea lor accesează memoria de recunoaștere (este mai ușor să recunoști decât să-ți amintești), cresc riscul răspunsurilor inexacte, inconsecvente, înșelătoare, neconvingătoare și ar trebui înlocuite cu întrebări directive mai deschise, care încurajează narațiunea copilului ^[7] . Informațiile furnizate de intervievator în acest tip de întrebări pot fi incorecte și riscă să contamineze memoria copilului, dacă acesta răspunde la o întrebare când nu a encodat informația ^[8] .
<i>Riscul de a provoca răspunsuri fals</i>	Întrebările la care copilul are posibilitatea să răspundă cu „da” sau „nu”, pe lângă faptul că răspunsul dat este lipsit de detalii,

[1] *Ibidem*, p. 37.

[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 122.

[3] *Ibidem*.

[4] Idiosincrazie. **1.** Un obicei sau o calitate a corpului sau a minții specifice unui individ. **2.** Un răspuns anormal la un agent (de exemplu, un medicament) care este specific unui individ (*APA Dictionary of Psychology*, 2015, p. 522).

[5] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 17.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

[8] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 122.

<p><i>pozitive/fals negative</i></p>	<p>sunt deosebit de susceptibile la diferite prejudecăți (biasuri) de răspuns și cresc riscul de a provoca atât răspunsuri fals pozitive, cât și fals negative. Rezultatele fals negative sunt și mai probabile atunci când întrebarea la care se primește un răspuns „da”/„nu” include un termen de polaritate negativă, cum ar fi „orice/oricare” („S-a mai întâmplat orice altceva?”) și, din acest motiv, ar trebui evitate. Includerea unei „opțiuni deschise” („sau”, „cineva”, „ceva”, „în altă parte”) nu elimină problema, deoarece copiii tind încă să aleagă una dintre opțiunile concrete și să ofere răspunsuri minime^[1].</p>
<p><i>Introducerea negației. Risc de sugestibilitate mai ridicat</i></p>	<p>Acestea pot fi făcute mai sugestive prin transformarea în întrebări care conțin o negație (de exemplu, forma negativă la „Ți-a spus el să păstrezi un secret?” este „Nu ți-a spus el să păstrezi un secret?”) sau întrebări care etichetează („El ți-a spus să păstrezi secret. Așa-i că el ți-a spus?”). Întrebările cu termeni negativi și întrebările care etichetează sunt în mod deosebit susceptibile de a afecta răspunsurile copiilor preșcolari, care sunt mai vulnerabili la presiunea intervievatorului. Din fericire, aceste două tipuri de întrebări nu sunt greu de evitat^[2]. La fel ca întrebările directive, întrebările la care se răspunde cu „da”/„nu” pot fi generale („A spus ceva?”) sau specifice („Ți-a spus să nu spui?”)^[3].</p>
<p><i>Reducerea cantității de informații sugestive. Asocierea cu o invitație de continuare deschisă</i></p>	<p>Cu toate aceste riscuri, uneori, pentru a clarifica unele detalii legale importante poate fi necesară adresarea de întrebări directive sau la care se răspunde cu „da” sau „nu”, însă cel mai potrivit ar fi după pauza din timpul interviului, când se verifică dacă lipsesc unele informații (cuvinte folosite, amenințări exercitate, fotografierea/filmarea incidentului etc., de către presupusul făptuitor)^[4]. Pentru a reduce cantitatea de informații sugestive, se recomandă ca aceste întrebări să fie formulate cu atenție și ori de câte ori copilul dă un răspuns scurt la o întrebare cu variante multiple de răspuns sau răspunde afirmativ la o întrebare de tip „da”/„nu”, se recomandă asocierea cu o invitație/întrebare de continuare deschisă pentru elaborarea răspunsului. Invitația deschisă de elaborare poate fi adresată și atunci când copilul răspunde cu „nu” la o întrebare de tip „da”/„nu”. De exemplu, intervievatorul întreabă „Vecinul tău a făcut ceva cu mâinile tale?”, copilul răspunde cu „nu”. Intervievatorul poate continua spunând: „Spune-mi mai multe</p>

[1] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 29.

[2] K.J. Saywitz, T.D. Lyon, G.S. Goodman (2011). „Interviewing children”, în J.E.B. Myers (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment*, 3rd ed., Sage, p. 345.

[3] *Ibidem*.

[4] M. Cyr *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 122.

	despre asta”, iar copilul ar putea răspunde: „Nu a făcut nimic, dar a făcut cu mâinile lui”. Dacă un copil răspunde „da” la întrebarea „A spus ce s-ar întâmpla dacă ai spune cuiva?” interviuatorul poate continua: „Spune-mi tot ce-ți amintești despre ce a spus?” ^[1] .
<i>Remediul oferit de interviuator</i>	Interviuatorul poate sprijini copilul să dea un răspuns cât mai precis posibil amintindu-i că, dacă nu știe răspunsul sau nu și-l aduce aminte, să spună „nu știu” sau „nu-mi amintesc” ^[2] .

1.5.4. Întrebările sugestive

<i>Caracteristici. Efecte negative</i>	Acestea introduc conținut nedeclarat, respectiv nu a fost menționat anterior de către copil în interviu și au potențial de a contamina orice informație suplimentară relatată de acesta ^[3] . Suplimentar, îl pot confuza sau induce în eroare pe copil, făcându-l să accepte ipotezele explicite sau implicite ale interviuatorului, să răspundă afirmativ, să confirme evenimente sau comportamente ale unor întâmplări pe care nu le-a trăit, ^[4] compromițându-se astfel fidelitatea răspunsurilor copilului ^[5] . Ele ar putea implica presiune asupra copilului pentru a confirma sau infirma ipoteza interviuatorului ^[6] („Te-a rănit când te-a atins? [când copilul nu a menționat anterior că a fost atins]”).
<i>Intervenții considerate sugestive</i>	Orice intervenție care furnizează informații care nu au fost menționate de către copil cu privire la identitatea presupusului făptuitor sau acțiunile acestuia, indiferent de tipul de întrebare folosită, este considerată o intervenție sugestivă ^[7] .

[1] K.J. Saywitz, T.D. Lyon, G.S. Goodman (2011). „Interviewing children”, în J.E.B. Myers (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment* (3rd ed.), Sage, p. 345.

[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 122.

[3] *Ibidem*, p. 123.

[4] Y. Orbach & M.-E. Pipe (2018). „Investigarea problemelor principale”, în M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy & C. Katz (coord.), *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară*. Ed. Asociației de Științe Cognitive din România, pp. 172-173.

[5] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., John Wiley & Sons, pp. 96-97.

[6] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 123.

[7] *Ibidem*.

II. Etapele unui interviu nesugestiv

II.1. Considerații generale

<i>Dinamica interviului</i>	Situația interviului este dinamică, atât interviuatorul cât și copilul se influențează reciproc prin implicare, relație, stiluri de întrebări și răspunsuri, comportament nonverbal etc. ^[1] .
<i>Funcția interviului în proceduri judiciare</i>	Funcția interviului pentru proceduri judiciare este de a strânge probe în mod obiectiv sub formă de declarații ale victimei cu privire la abuz, fără ca aceasta să fie intimidată, sfătuită ce să spună, mituită (cu dulciuri, jucării sau că se va termina foarte repede etc.) ori întrebări sugestive. Organul judiciar, dacă este cazul, dispune o evaluare medico-legală pentru a determina existența sau absența oricăror probe fizice și informează victima/reprezentantul legal despre măsurile de sprijin și protecție, respectiv consiliere psihologică și juridică gratuită și compensațiile financiare pe care le pot solicita conform legislației ^[2] . Semnalarea unui abuz sexual asupra copilului este o problemă gravă pentru toți cei implicați (respectiv, copil, făptuitor, membrii familiei, prieteni, membrii comunității, serviciile de asistență socială, medici, școli etc.) și din acest motiv fiecare semnalare de abuz asupra copilului trebuie tratată și investigată cu profesionalism, chiar dacă aceasta se dovedește că este nefondată.
<i>Importanța specializării</i>	Este important ca interviul copilului să fie realizat de o persoană instruită într-o tehnică nesugestivă de ascultare a copilului. Dacă abordarea cazului nu se realizează într-un mod obiectiv, profesionistul din domeniul judiciar își va submina propria anchetă ocolind căutarea adevărului despre ceea ce s-a întâmplat și riscă să își piardă credibilitatea, nu doar pentru cazul în lucru, dar și pentru alte cazuri pe care le interviuează.
<i>Obiectivitatea, neutralitatea și imparțialitatea interviuatorului</i>	Profesionistul care efectuează interviul trebuie să rămână obiectiv, neutru și imparțial pe tot parcursul interviului și investigației. Acesta nu ar trebui să judece copilul sau persoana care a semnalat, să facă inferențe sau să formuleze concluzii. A fi neutru nu înseamnă distant sau rece. Copiii relatează cel mai bine atunci când se simt confortabil cu interviuatorul și, din acest motiv, ar trebui încurajată o atitudine zâmbitoare, re-

^[1] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., Hoboken, NJ, John Wiley & Sons, p. 48.

^[2] Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor cu modificările și completările ulterioare, publicată în M. Of. nr. 505 din 4 iunie 2004.

	<p>laxată, calmă și caldă din partea intervievatorului, care reduce stresul și anxietatea copilului^[1]. Încurajarea sau întărirea pozitivă sunt necesare pentru a sprijini eforturile copiilor și pentru a-i motiva să continue. Se recomandă^[2] ca acestea să fie legate de sarcină („Mi-ai spus o mulțime de lucruri și chiar mă ajută să înțeleg ce s-a întâmplat”) și nu de persoana copilului („Ești foarte bun!”; „Ce inteligent ești!”), deoarece crește sugestibilitatea, inclusiv la adolescenți care sunt mai conștienți de respingerea socială. Încurajarea și întărirea ar trebui folosite în timpul interviului de investigație în perioadele de tranziție, înainte de a aduce în discuție subiectul interviului de investigație sau în timpul relatării despre evenimentul investigat – dar și în pauzele naturale din interviu. Specialiștii sunt avertizați^[3] să nu folosească interviuri de investigație prea susținătoare care ar putea influența copiii să răspundă în mod eronat, doar pentru a-i face pe plac intervievatorului.</p>
--	---

II.2. Pregătirea interviului

<p><i>Locul desfășurării interviului</i></p>	<p>Este recomandat ca interviul să se desfășoare într-o cameră simplă, cu scaune confortabile, lipsită de distrageri ale atenției (jucării, animale din pluș, dulciuri etc.), iar copilul nu ar trebui plasat cu fața spre geamul încăperii. Copilul nu trebuie separat de intervievator printr-un birou, ci între ei ar putea exista o măsuță joasă și transparentă, care permite vizualizarea limbajului nonverbal al copilului. Trebuie închise toate telefoanele mobile și alte echipamente electronice care au notificări, iar în cazul în care interviul este făcut de polițist, să nu fie îmbrăcat în uniformă și să se asigure că nicio armă nu este vizibilă^[4].</p>
<p><i>Informații premergătoare de bază</i></p>	<p>Înainte de interviul propriu-zis, trebuie adunate cât mai multe informații de bază despre copil, familie și sursele din jurul relatării (prima persoană căreia i-a făcut dezvăluirea copilul sau alte persoane cărora copilul le-a făcut relatări formale sau informale despre abuz, ce au discutat și reacția destinatarului căruia i-a făcut dezvăluirea)^[5]. Informațiile de bază ar mai</p>

[1] K.J. Saywitz, C.R. Wells, R.P. Larson, S.D. Hobbs (2019). Effects of interviewer support on children's memory and suggestibility: Systematic review and meta-analyses of experimental research, *Trauma, Violence & Abuse*, 20(1), 22-39.

[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 45.

[3] R. Underwager, H. Wakefield (1990). *The real world of child interrogations*, Charles C. Thomas Pub Ltd., p. 68.

[4] M. Krueger (2016). „Forensic Interviewing and Charging: A Prosecutor's Perspective”, în W. T. O'Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, p. 63.

[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 118.

	trebui să cuprindă, dar fără a se limita la, vârstă, data nașterii, progres sau întârzieri în dezvoltare, afecțiuni medicale, cuvintele utilizate de copil pentru descrierea diferitelor părți ale corpului, dinamica familiei (divorț, migrație, deces, violență familială, consum de alcool în exces etc.), numele animalului de companie (dacă are), promiscuitate în familie și posibile motivații pentru acuzații false ^[1] . În mod ideal nimeni altul decât intervievatorul și copilul nu ar trebui să fie în cameră, iar intervievatorul ar trebui să evite purtarea oricăror obiecte (insigne, brățări, coliere etc.) care ar putea distra atenția copilului ^[2] .
<i>Durata interviului</i>	Durata unui interviu poate varia în funcție de mai mulți factori, respectiv vârsta copilului, fapte, repetitivitatea abuzului și protocolul nesugestiv utilizat. Este important de reținut că adesea copiii pot deveni epuizați emoțional și precauți în timpul unui interviu și, prin urmare, poate fi necesară luarea unor mici pauze sau programarea unui interviu suplimentar.
<i>Alegerea și aplicarea unui singur protocol de interviu nesugestiv</i>	De asemenea, înainte de realizarea interviului, este recomandat ca intervievatorul să aleagă un protocol de interviu nesugestiv ^[3] cu care este familiarizat și/sau a fost specializat, pe

[1] M. Krueger (2016), *op cit.*, p. 64.

[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, *op. cit.*, pp. 103-104.

[3] **Interviul cognitiv (Cognitive interview)** – este o metodă de interviuare a martorilor oculari și a victimelor despre ceea ce își amintesc de la locul infracțiunii. A fost creat în anii '80 de R.P. Fisher și R.E. Geiselman pentru martorii adulți, iar în anii '90 a fost modificat și adaptat pentru copii de K.J. Saywitz, R.E. Geiselman și G.K. Bornstein. Cercetările au demonstrat că interviul cognitiv are mai mult succes cu copiii mai mari, începând cu preadolescența, decât cu copiii mai mici. Copiii mai mici au mai multe dificultăți să adere la componentele mai avansate ale interviului cognitiv, dificultăți care s-ar putea datora unor particularități de dezvoltare.

Interviul cognitiv îmbunătățește în mod fidel procesul de recuperare a memoriei, s-a descoperit că provoacă amintiri fără a genera relatări inexacte sau confabulații și este din ce în ce mai folosit în investigațiile poliției. Sunt disponibile pentru profesioniști programe de formare și manuale.

Interviul în trepte (Step-Wise Interview) – a fost dezvoltat de J.C. Yuille, R. Hunter, R. Joffe și J. Zaparniuk (1993) ca metodă de interviuare a copiilor în cazuri de presupus abuz sexual. Centrul Interviului Step-Wise este organizarea pașilor interviului pentru a minimiza traumatizarea copilului în timpul interviuării, pentru a maximiza cantitatea și calitatea informațiilor furnizate, pentru a reduce contaminarea informațiilor furnizate și menține integritatea procesului de interviu. Termenul „în trepte” se referă la utilizarea unui set de pași în timpul interviului: (1) Construirea raportului, (2) Solicitarea reamintirii a două evenimente specifice, (3) A spune adevărul, (4) Introducerea subiectului de îngrijorare, (5) Narațiunea liberă, (6) Întrebări generale, (7) Întrebări specifice (dacă este necesar), (8) Ajutoare pentru interviu (dacă este necesar) și (9) Încheierea interviului. Sunt disponibile pentru profesioniști programe de formare și manuale.

Protocolul NICHD (National Institute of Child Health and Human Development Protocol) a fost dezvoltat la sfârșitul anilor '90 inspirându-se, printre altele, din procedurile Interviului Cognitiv și Interviul Step-Wise. A fost revizuit în 2018 de M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach și P.W. Esplin, iar ultima revizuire disponibilă este realizată în anul 2021 (Cyr, 2022, pp. 173-184). Versiunea anterioară a Protocolului NICHD (SP) sublinia factorii cognitivi asociați cu capacitățile de memorare ale copiilor, însă acorda mai puțină atenție factorilor sociali și problemelor emoționale

care sunt asociați cu reticența copiilor. Acesta cuprinde mai multe faze: A) Introducere; B) Construirea relației și discuții preliminare; C) Înțelegerea regulilor de desfășurare a interviului; D) Construirea în continuare a relației și exersarea memoriei episodice; E) Faza de fond; F) Dezvăluirea informațiilor; G) Finalizarea interviului.

Rezultatele obținute până în prezent folosind versiunea NICHHD revizuit (RP) au constatat: o rată semnificativ mai mare de dezvăluire a abuzului sexual și fizic; mărește credibilitatea percepută a declarațiilor făcute de copii; interviuatorii sunt mai susținători (nesugestiv) în fazele preliminare și de tranziție, iar copiii au manifestat mai puțină reticență în faza de fond, în ciuda absenței comentariilor de susținere; s-au obținut mai multe detalii criminalistice în faza de tranziție, cât și în faza de fond; scade anxietatea, distragerea și crește sentimentul de încredere și autoeficacitatea copiilor. Aplicarea protocolului NICHHD dă rezultate bune cu copiii foarte mici, începând cu vârsta de 3 ani, însă acesta și-a demonstrat eficiența când este adaptat și aplicat și la adolescenți, copiii cu dizabilități mentale și adulți. Protocolul este disponibil în variantă gratuită și sunt accesibile manuale și programe de formare pentru specialiști.

Protocolul de interviu judiciar CornerHouse (*The CornerHouse forensic Interview Protocol*) – cunoscut anterior cu numele RATAC (*Rapport, Anatomy, Identification, Touch Inquiry, Abuse Scenario, and Closure*) Acest protocol de interviu de investigație a fost dezvoltat de CornerHouse și este parte integrantă a unui curs intitulat „ChildFirst” – dezvoltat de Institutul de Cercetare a Procurorilor Americani. Protocolul este semi-structurat și receptiv la dezvoltarea copilului, poate fi utilizat cu copiii victime și martori care au suferit toate formele de abuz, neglijare sau alte infracțiuni comise cu violență. Acest protocol, similar cu Interviul Step-Wise, include diferite etape: crearea de alianțe, etichetarea părților corpului, întrebări despre atingere, evenimentul abuziv și încheierea. A fost optimizat în timp, suportând patru revizui, iar recent (2017), a fost încorporată în formatul interviului o practică narativă și s-a demonstrat că aceasta crește numărul de detalii raportate despre abuz. Este utilizat pe scară largă în Statele Unite. Acest protocol de interviu utilizează păpuși detaliate corect anatomic și diagrame corporale pentru identificarea anatomiei și pentru a descrie acțiunile experimentate, deși utilizarea acestor ajutoare este controversată. Protocolul este disponibil în variantă gratuită și sunt accesibile programe de formare pentru specialiști.

Tehnica de elaborare a narațiunii (*The Narrative Elaboration Technique – NET*) a fost dezvoltată inițial de K.J. Saywitz și L. Snyder (1996) și este o intervenție pentru antrenamentul memoriei care ajută la structurarea reamintirii copilului, oferindu-i acestuia vizualizări externe, ajutoare sau carduri de reamintire și desene care reprezintă categorii specifice de informații (de exemplu, participanți, decor, acțiuni, stări conversaționale și afective relevante pentru evenimentul țintă). Descrisă ca o procedură de pregătire și instruire a copiilor pentru interogare și ca un format pentru interviuri de investigație, această procedură originală are 4 componente principale: A) Pregătirea interviului; B) Reamintirea liberă a evenimentului țintă; C) Memento-uri cu indicații; D) Întrebări ulterioare specifice. Această procedură a fost adaptată pentru copiii preșcolari (2001) și pentru copiii cu dificultăți de învățare (2007). De asemenea, ajută la reducerea efectelor unui coeficient de inteligență scăzut asupra capacității copiilor de a relata detalii.

Interviul Judiciar pentru Copii (*Forensic Interviewing of Children*) – ultima revizuire a acestui protocol a fost publicată în 2023 de către *American Professional Society on the Abuse of Children* (APSAC) și este o actualizare a seriei din 2012 a Ghidului de practică APSAC, intitulat „Interviu în cazurile de copii suspectați de abuz”. Liniile directoare reflectă cunoștințele actuale despre cele mai bune practici legate de interviurile judiciare și ar trebui luate în considerare împreună cu Manualul APSAC 2018 privind maltratarea copiilor, ed. a 4-a (în special capitolul 19, „Când se interviează copiii: o revizuire și o actualizare” de K.J. Saywitz, T.D. Lyon și G.S. Goodman). Acestea sunt aspiraționale și menite să încurajeze cel mai înalt nivel de competență privind intervierea copilului, oferă direcții pentru formarea profesioniștilor care efectuează interviuri judiciare pentru copii. Ele nu sunt menite să stabilească un standard legal de îngrijire sau un standard rigid de practică de la

	care îl va aplica întru-totul, respectând ordinea etapelor și fiind conștient de scopul și utilitatea fiecăreia dintre ele. Nu se recomandă combinarea părților din protocoalele de interviu standardizate deoarece pot fi afectate validitatea și fidelitatea interviului, iar în situația în care interviul copilului va fi contestat acesta nu poate fi analizat de un expert independent după instrucțiunile elaborate de autori.
<i>Avantajele utilizării unui protocol de interviu</i>	Literatura de specialitate ^[1] subliniază că utilizarea unui protocol de interviu are o serie de avantaje pentru interviewer: structura interviului oferă îndrumări acolo unde este cazul, oferind ajutor în etapele dificile ale interviului; compensează formarea profesională insuficientă; poate reduce anxietatea intervievatorului și vulnerabilitatea la provocări, intervievatorii putând să-și justifice și să-și apere munca.

II.3. Introducerea și realizarea relației

<i>Crearea și menținerea unei relații de încredere</i>	În această etapă intervievatorul, într-o manieră neutră, începe prin a se prezenta pe sine, profesia lui și activitatea pe care o va face, începând astfel să dezvolte o relație cu copilul. Obiectivul este de a stabili o relație și un mediu de încredere astfel încât copilul să se poată acomoda în rolul pe care va trebui să-l aibă în timpul interviului, respectiv să vorbească despre lucruri pe care le știe și care i s-au întâmplat ^[2] . De altfel, în această etapă se mai obțin indicii cu privire la nivelul de dezvoltare a copilului și a dispoziției sale psihologice, stilul lingvistic, dacă copilul înțelege sau nu întrebările și oferă răspunsuri adecvate. Este recomandat ca intervievatorii să fie atenți să mențină relația pe parcursul întregului interviu ^[3] . Menținerea relației se poate face prin manifestarea unui interes real pentru bunăstarea copilului („Te simți bine?; „Ești OK?”; „Pot face ceva să te simți mai bine?”), oferirea de sprijin neutru din punct de vedere al conținutului (de exemplu, folosirea prenumelui copilului, adoptarea unei posturi relaxate și deschise), utilizarea unor declarații de susținere („Mmm-hmmm...”; „Înțeleg...”; „OK...”) și a zâmbetului.
--	---

care se așteaptă ca profesioniștii să le respecte în toate cazurile. Ele cuprind informații valoroase despre: atributele pe care sunt necesare intervievatorului; scopul interviurilor pentru procedurile judiciare; contextul interviului; tipuri de întrebări și componentele interviului. Protocolul este disponibil în variantă gratuită și sunt accesibile programe de formare pentru specialiști.

^[1] K.C. Faller (2007). *Interviewing Children about sexual abuse. Controversies and best practice*, Oxford University Press, pp. 81-83.

^[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 104.

^[3] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 10.

<p><i>Abordarea unor evenimente pozitive</i></p>	<p>În această etapă copilul este invitat să povestească despre un eveniment recent și plăcut din viața lui, i se adresează întrebări deschise despre anumite aspecte ale aceluși eveniment, iar interviewerul trebuie să aibă răbdare și să nu întrerupă copilul. Interviewatorul adresează întrebări deschise despre subiecte (animale de companie, școală, profesori, activități preferate etc.) care sunt, în general, confortabile pentru un copil^[1].</p>
<p><i>Abordarea evenimentelor după protocolul NICHD-RF</i></p>	<p>Suplimentar, Protocolul NICHD-RF, pe baza observațiilor asupra copiilor intervievați, include în această etapă invitarea copilului să povestească despre ceva plăcut și ceva neplăcut care i s-a întâmplat. Cercetările au arătat că invitarea copiilor să vorbească despre stările lor interne – emoții, senzații, gânduri – le permite să ofere mai multe informații și detalii despre acestea^[2]. Mireille Cyr (2022, p. 104) Se subliniază^[3] că nu trebuie să fie utilizate întrebări închise și specifice (de exemplu, „Ai frați?”; „Ești la școală?”; „Locuiești cu mama sau cu tata?”; „Înveți bine la școală”; „De obicei, ești cuminte?”), ci întrebări deschise pentru a-l familiariza cu aceste noi tipuri de întrebări și pentru a evita situațiile de stânjenire a copilului care pot fi generate de întrebări pe care nu le înțelege, care-l pun într-o lumină negativă sau la care nu poate răspunde. În funcție de conținutul răspunsului, interviewerul poate continua cu un aspect sau detaliu numit de copil („Spune-mi mai multe despre «să fac lego»”; „Spune-mi mai multe despre «am crezut că mă înec»” – dacă copilul a oferit aceste conținuturi). Deoarece în cadrul interviului copilul trebuie să relateze evenimente reale care s-au întâmplat, Protocolul NICHD-RF recomandă prudență în alegerea activităților care implică fantezie și imaginație (jocuri video/electronice, vizionarea de filme, emisiuni sau desene animate la TV, povești etc.). Pentru relatările care implică activități plăcute și neplăcute scopul este de a invita copilul să vorbească spontan despre emoțiile, sentimentele și gândurile sale („Spune-mi mai multe despre «sunt bucuros când fac lego»”; „Spune-mi mai multe despre «speriat că mă înec»” – dacă copilul a dat acces la aceste conținuturi). Pentru a preveni copilul să abordeze spontan și prematur motivul interviului de investigație este important să se vizeze locurile în care s-au întâmplat acele activități plăcute și neplăcute. De exemplu, dacă evenimentul suspectat că a avut loc este la clubul de dans, se recomandă să vizați activitățile care au avut loc la</p>

^[1] M. Krueger (2016), *op. cit.*, pp. 57-80.

^[2] Y.Karni-Visel, I. Hershkowitz, M.E. Lamb & U. Blasbalg (2019). Facilitating the Expression of Emotions by Alleged Victims of Child Abuse During Investigative Interviews Using the Revised NICHD Protocol, *Child Maltreatment*, 24(3), 310-318.

^[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, *op. cit.*, p. 104.

	școală, grădiniță sau acasă. Dacă, în această fază, este relatată de către copil o situație dificilă care îi provoacă suferință este important să-l întrebați dacă vreun adult știe de această situație și îi poate oferi sprijin ^[1] .
<i>Timpul afectat acestei etape</i>	Deoarece este considerat un exercițiu „de încălzire” nu se recomandă petrecerea unui timp exagerat pentru această etapă, totuși timpul necesar pentru a dezvolta în mod adecvat relația poate varia în funcție de protocolul de interviu nesugestiv folosit și de copil. În general, această etapă ar trebui să dureze câteva minute.
<i>Monitorizarea relației cu copilul</i>	Interviutorul ar trebui să monitorizeze, în plan secund, pe tot parcursul întregului interviu relația sa cu copilul. Menținerea atenției și identificarea situației de scădere a dinamicii relației, poate fi gestionată de interviutor prin explorarea modului în care copilul se simte și poate încerca să restabilească relația, folosind întrebări („Cum te simți acum?”; „Vrei la baie?”; „Dorești un pahar cu apă?”) înainte de a continua.
<i>Stabilirea ritmului interviului de către copil</i>	Ritmul unui interviu este stabilit în primul rând de copil. Interviutorul trebuie să fie sensibil la nevoile copilului și să aprecieze cât de dificil poate fi pentru copil să vorbească despre evenimente, mai ales cu un străin. Copilul nu trebuie presat să răspundă la întrebări, să nu i se adreseze întrebări „de ce?” și ar trebui să se evite corectarea excesivă a copilului ^[2] .

II.4. Explicarea și exersarea regulilor de comunicare

<i>Predictibilitate și contracararea sugestivității naturale</i>	În această etapă, se urmărește înțelegerea mai clară de către copil a sarcinii cu care se confruntă și contracararea sugestivității naturale. Aceste reguli, deși sunt explicate și exersate în faza de început a interviului, pot fi consolidate, atunci când este relevant și necesar, inclusiv în fazele ulterioare ale interviului. Ele orientează copilul către așteptările interviutorului din cadrul interviului, permit și încurajează copilul să dea răspunsuri exacte, reduc înclinația de a ghici, cresc dorința de a cere clarificări și acuratețea informațiilor oferite de copil ^[3] . Regulile trebuie prezentate pe rând, formulate succint și simplu. În general, protocoalele de interviu nesugestive oferă exemple concrete despre modul în care ar trebui introduse și exersate. Este posibil ca exersarea regulilor să nu fie necesară
--	---

[1] Protocolul Internațional de Interviuare a Copilului Bazat pe Dovezi – forma revizuită. National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Protocol (RP), 2021, p. 3.

[2] M. Krueger (2016), *op. cit.*, p. 65.

[3] APSAC Taskforce (2023), *Forensic Interviewing of Children*, *op. cit.*, p. 20.

	<p>la adolescenți, cu toate acestea interviuatorul trebuie să țină cont că victimele minore ale abuzurilor sexuale au un regres de 2 ani în dezvoltarea mentală și că în situația copiilor cu dizabilități mentale trebuie evaluată vârsta mentală și, prin urmare, comunicarea care are loc trebuie adaptată vârstei mentale a copilului.</p>
<p><i>Reguli de comunicare comune în protocoale internaționale nesugestive</i></p>	<p>Bazate pe cercetări, experiență practică, protocoalele internaționale nesugestive recomandă, în general, explicarea și exersarea următoarelor reguli:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Să spună „nu înțeleg” dacă nu înțelege o întrebare. Deoarece s-a demonstrat că, atât la copii cât și launii adulți, când trebuie să depună mărturie în instanță, tind să răspundă la întrebări chiar dacă nu le înțeleg semnificația^[1]. 2. Atunci când nu știe ce răspuns să dea la o întrebare să spună, în funcție de situație, „nu știu”, „nu-mi amintesc” și să nu încerce să ghicească sau să inventeze răspunsul. Dar, dacă îl știe sau și-l amintește, este important să-l spună. Cercetările au identificat la copii că aceștia știu că adulții așteaptă un răspuns când le adresează o întrebare^[2], deoarece simt presiune să răspundă la întrebare chiar și în cazul în care nu știu răspunsul. Sunt autori^[3] care susțin că, adesea când li se adresează copiilor întrebări directive („Ce culoare avea părul lui?”) sau cu opțiuni („S-a întâmplat dimineața, la prânz sau seara?”), aceștia sunt reticenți să răspundă cu „nu știu”, iar sublinierea acestei posibilități pare să le permită unor copii să spună că nu știu răspunsul. 3. Prin intermediul celei de a treia reguli se comunică copilului să corecteze interviuatorul când acesta greșește sau spune ceva care nu este adevărat. Introducerea acestei reguli se bazează pe intenția de a contracara tendința firească a copiilor de a crede că adulții au întotdeauna dreptate și că sunt surse de informare de încredere^[4]. Doar o treime dintre copii corectează adultul când acesta greșește^[5]. 4. A patra regulă solicită copilului să relateze doar evenimentele care s-au întâmplat în realitate și i se solicită promisiunea că va spune adevărul. Cercetări mai noi^[6] au identifi-

[1] S.P. Brubacher, D.A. Poole, J.J. Dickinson (2015), *op. cit.*, pp. 15-33.

[2] D.A. Poole, M.E. Lamb (1998), *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, Washington, DC, American Psychological Association.

[3] S.P. Brubacher, D.A. Poole, J.J. Dickinson (2015), *op. cit.*, pp. 15-33.

[4] D.A. Poole, M.E. Lamb (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, Washington, DC, American Psychological Association.

[5] A.D.Evans, K.P. Roberts, H.L. Price, C.P. Stefek (2010), *op. cit.*, 585-592.

[6] V.Talwar, A.M. Crossman (2012). Children's lies and their detection: Implications for child witness testimony, *Developmental Review*, 32(4), 337-359.

	<p>cat faptul că, atunci când un copil promite că spune adevărul crește, deși nu garantează, onestitatea. O modalitate potrivită este să le spuneți copiilor: „Astăzi vom sta de vorbă despre lucruri care ți s-au întâmplat. Promiți să-mi spui adevărul?” Abilitatea de a distinge între adevăr și minciună nu este asociată cu practica de a spune adevărul. În cazul în care copilul își exprimă reticența sau pare ezitant să promită că va spune adevărul, intervievatorul ar trebui să întrebe motivele, să exploreze preocupările copilului și să încerce să-l ajute să depășească barierele fără să-i facă promisiuni pe care nu le poate respecta^[1].</p>
<i>Calitatea regulilor</i>	<p>Regulile trebuie să fie eficiente, concise, adaptate nivelului de înțelegere a copilului și să nu dureze mai mult de câteva minute.</p>
<i>Reguli de context</i>	<p>Dacă se consideră necesar, se mai pot adăuga, în funcție de vârsta și abilitățile copilului, și alte reguli care pot face comunicarea eficientă^[2]. Astfel, intervievatorul ar putea sublinia copiilor că: toate detaliile sunt importante („Spune-mi tot ce s-a întâmplat, chiar și lucrurile mărunte”); să spună doar ce s-a întâmplat („Nu trebuie să repeți ceea ce i-ai spus cuiva, dacă nu s-a întâmplat așa”)^[3]; că nu cunoaște faptele („Nu știu ce s-a întâmplat”; „Nu am văzut”; „Nu am fost acolo și am nevoie de ajutorul tău ca să înțeleg ce s-a întâmplat”)^[4]. Poate apărea și nevoia de a obține clarificări, astfel se poate discuta diferența dintre un secret bun^[5] și un secret rău^[6], atingeri bune^[7] și</p>

[1] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 20.

[2] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., Hoboken, NJ, John Wiley & Sons Inc., pp. 54-55.

[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 108.

[4] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 22; M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 108.

[5] Un secret bun este o surpriză plăcută. Este ceva care ar face o persoană fericită. De exemplu, un cadou, o petrecere surpriză de ziua de naștere a cuiva. Secretele bune sunt ținute pentru puțin timp, deoarece curând toată lumea va ști despre ele.

[6] Un secret rău este despre ceva ce nu ar trebui să se întâmple. Cineva îți spune să păstrezi un secret care te face să te simți îngrijorat(ă), speriat(ă) sau rău. Oamenii care te îngrijesc, cărora le pasă de tine și te susțin spun că nu trebuie să vorbești cu nimeni despre ceea ce faceți împreună. Te ating când nu vrei să fii atins(ă). Îți zic să nu spui altora. Îți iau banii sau te pun să plătești lucruri pentru ei. Îți cer să spui lucruri care nu sunt adevărate sau îți zic că vei avea probleme dacă spui ce ai văzut. Acestea sunt abuzuri. Abuzurile nu trebuie păstrate secrete. J. Petty (2019). *Chestionarul de evaluare a abuzului asupra copiilor*, Testcentral, p. 45.

[7] O atingere bună este atunci când te face să te simți bine, că ești draguț(ă) și în siguranță. Atunci când părinții îți arată că te iubesc, te îmbrățișează, mângâie și te pupă, bunicii te iau în brațe. Când te ating prietenii fără să te rănească, când se joacă cu tine, te iau de mână sau te ating pe umeri. O atingere sigură este când un doctor te consultă pentru că te doare burta sau altceva.

	atingeri rele ^[1] , clarificarea acțiunilor „pe/deasupra”, „înăuntru” și „sub/dedesubt” ^[2] . Declarațiile factice obiective sunt nepărtinitoare, conțin cuvintele copilului folosite în viața de zi cu zi, exprimate fără teamă, anticiparea recompensei, sfătuire sau în urma sugestionării.
--	--

II.5. Exersarea memoriei episodice

<i>Antrenarea memoriei episodice</i>	Acesta este un moment esențial din cadrul interviului și constă în stimularea memoriei episodice ^[3] ca parte a memoriei autobiografice ^[4] folosind un eveniment neutru sau pozitiv din viața copilului ^[5] , eveniment care nu are legătură cu obiectul investigației ^[6] . Acest exercițiu invită copilul să se gândească înapoi în timp și să recupereze cât mai multe detalii despre ceea ce s-a
--------------------------------------	---

^[1] O atingere rea este atunci când un străin sau poate o persoană cunoscută te atinge într-un mod ciudat și fără permisiunea ta pe buze, obraji, între picioare sau fund. Asta te face să te simți rău, inconfortabil(ă), sau trist(ă). Research Institute, American Prosecutors (2004). *Investigation and Prosecution of Child Abuse*, SAGE Publications. p. 48.

^[2] Pentru a putea determina dacă a existat sau nu o penetrare în timpul abuzului sexual următoarea activitate poate fi utilă pentru înțelegerea și descrierea penetrării de către copil. Pentru a clarifica acțiunile „pe/deasupra”, „înăuntru/în” și „sub/dedesubt” se poate folosi o cutie de șervețele sau un plic. Intervievatorul îi solicită copilului să-și așeze mâna pe rând, deasupra cutiei de șervețele, sub cutie și în interiorul cutiei de șervețele. Identificarea acestei înțelegeri permite copilului, mai târziu în cadrul interviului, să explice, folosindu-se de cuvinte, acțiunile presupusului făptuitor (M. Krueger, 2016, *op. cit.*, p. 65).

^[3] Capacitatea de a-și aminti evenimentele trăite personal asociate cu un anumit timp și loc. După cum a fost definită în 1972 de Endel Tulving, memoria episodică completează memoria semantică ca formă de memorie declarativă. Deși descrierea inițială a memoriei episodice făcută de Tulving a necesitat amintirea celor trei „W” ai unui eveniment – ce, unde și când – de atunci a fost revizuită pentru a include un sentiment de conștientizare de sine și o experiență conștientă subiectivă (numită conștiință autoonetică). Cu alte cuvinte, pe lângă amintirea faptelor unui eveniment trecut, o persoană trebuie să se angajeze într-o „călătorie mentală în timp” și să-și amintească că el sau ea a fost cel care a trăit evenimentul. Hipocampus joacă un rol cheie în formarea și recuperarea memoriei episodice. Atrofia acestei zone și a structurilor din formarea hipocampusului este o caracteristică distinctă a bolii Alzheimer, deși memoria episodică scade considerabil (*APA Dictionary of Psychology*, 2015, p. 95).

^[4] **1.** Memoria unei persoane pentru episoade sau experiențe care au avut loc în propria sa viață. Adesea termenii «memorie autobiografică» și «memorie episodică» sunt folosiți intersanjabil. Cu toate acestea, memoria autobiografică poate consta din informații stocate în memoria episodică (adică din evenimente trăite într-un anumit moment și loc), din memoria semantică (adică din cunoașterea faptelor și conceptelor generale care dau sens informațiilor) sau într-un amestec de două. De exemplu, memoria autobiografică a primei zile de școală poate conține informații episodice, cum ar fi întâlnirea cu profesorul, dar poate conține și informații semantice, cum ar fi aflarea că învățătorul se numește Mihai. **2.** mai larg, memorie pentru orice informație despre sine, inclusiv nu numai experiențele personale, ci și cunoștințele factice legate de sine, schema de sine și așa mai departe (*APA Dictionary of Psychology*, 2015, p. 377).

^[5] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, *op. cit.*, p. 23.

^[6] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, *op. cit.*, p. 108.

	întâmpat și ce a trăit. Prin exersarea memoriei episodice copilul poate demonstra capacitatea de a percepe, aminti și comunica cu exactitate un eveniment experimentat.
<i>Efecte pozitive</i>	Este important să fie realizat acest exercițiu deoarece: cresc semnificativ detaliile furnizate de copil mai târziu în interviu, se familiarizează cu întrebările deschise și invitațiile, încurajează răspunsurile narative și acomodează copilul la ce să se aștepte și cum să răspundă mai departe în interviu; interviewerul poate observa reacțiile copilului, adaptându-se la ritmul și stilul lui; îl poate ajuta pe copil să dezvolte un discurs emoțional prin numirea și explorarea emoțiilor; oferă interviewerului informații de bază pe care să le compare cu atitudinile, comportamentele și răspunsurile copilului când vorbește de presupusul eveniment; poate facilita identificarea acuzațiilor false dacă există o nepotrivire între comportamentul și abilitățile copilului în timpul exersării memoriei episodice și fazele de fond ^[1] .
<i>Alegerea unui eveniment pozitiv</i>	Pentru alegerea unui eveniment pozitiv, interviewerul poate identifica, în prealabil, cu părintele neabuziv care însoțește copilul un eveniment semnificativ cum ar fi ziua de naștere a copilului, Crăciunul, Paștele, plecarea într-o excursie, o serbare de la școală etc.
<i>Alternative la evenimente pozitive</i>	În situația în care părintele nu însoțește copilul sau nu pot fi identificate evenimente pozitive recente, se poate apela la descrierea zilei precedente, de dimineață de când s-a trezit până seara când s-a culcat, sau a zilei în curs – de dimineață de când s-a trezit până când s-a întâlnit cu interviewerul. Dacă evenimentul special identificat în prealabil cu părintele pare să nu fie o alegere bună, deoarece copilul nu-și amintește bine ce s-a întâmplat în ziua respectivă sau pentru că nu dorește să-l descrie, interviewerul poate identifica un alt eveniment sau folosi activitățile din ziua precedentă sau ziua curentă pentru a continua exercițiul ^[2] .
<i>Explorarea memoriei copilului</i>	Exersarea memoriei episodice poate începe cu invitarea copilului să povestească tot ce s-a întâmplat în timpul evenimentului special sau zilei respective, îndemnându-l să ofere cea mai cuprinzătoare relatare posibilă – de la început până la sfârșit. („Gândește-te la ceva ce ai făcut săptămâna aceasta și te-a făcut fericit. Spune-mi tot ce s-a întâmplat de la început până la sfârșit”; „Am înțeles că săptămâna trecută ți-ai serbat ziua de naștere. Spune-mi tot ce s-a întâmplat de când au venit copiii în vizită și până au plecat”; „Gândește-te la ziua de azi și spune-mi tot ce ai făcut de dimineață de când te-ai trezit până

^[1] *Ibidem*, p. 109.

^[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., pp. 110-111.

	ai ajuns aici”).
<i>Invitații repetate. Scop</i>	Adesea, pentru a explora memoria copilului cu privire la evenimentul ales, intervievatorul trebuie să folosească mai multe invitații („Și apoi ce s-a întâmplat?”) care-l ajută pe copil să înțeleagă ce se așteaptă de la el să relateze în propriile cuvinte.
<i>Invitații de segmentare a timpului</i>	După ce a finalizat de relatat evenimentul, se pot solicita clarificări cu privire la unele elemente folosind invitații de segmentare a timpului sau încadrare temporală. Eficiența acestora s-a dovedit, mai ales la copiii cu vârsta de 8 ani sau mai mari, ca fiind o strategie valoroasă în obținerea mai multor detalii ^[1] .
<i>Necesitatea de minim a trei invitații de segmentare a timpului</i>	Se recomandă cel puțin 3 invitații de segmentare în timp: o segmentare de timp foarte scurtă, folosind informațiile furnizate de copil, și trei invitații cu indicii care ar trebui să se refere la acțiuni, gânduri, emoții/sentimente și senzații transmise de copil. Alte invitații suplimentare se pot referi la descrieri ale locației sau a unui obiect ^[2] . Unii copii pot vorbi în detaliu despre un anumit eveniment timp de câteva minute, iar alții ar putea fi îndemnați să ofere narațiuni despre un al doilea sau al treilea eveniment ^[3] . Atunci când se oferă sprijin copilului (se adresează invitații), este important să se folosească prenumele lui. Receptivitatea copilului la eforturile intervievatorului de a-l implica în relatarea evenimentului care apoi este segmentat poate fi un indiciu bun despre cât de dispus este copilul să dezvăluie posibile abuzuri mai târziu în interviu ^[4] . Dacă răspunsurile copilului sunt nepotrivite sau este reticent, este mai bine să se continue până când copilul devine mai cooperant ^[5] .
<i>Durata etapei</i>	Durata acestei etape ar trebui să fie suficient de lungă pentru a ajuta copilul să înțeleagă cantitatea de detalii necesare intervievatorului, dar nu ar trebui să fie excesivă, pentru a nu-l obosi. Este important să se țină cont de capacitățile specifice etapei sale de dezvoltare și, în general, această etapă ar trebui să dureze maxim 7 minute la copiii mai mici. În cazul în care copilul interviuat este cooperant și înțelege instrucțiunile, timpul de la începutul interviului, incluzând și această fază, ar trebui să fie de 15-20 minute ^[6] .

[1] APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 14.

[2] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 110.

[3] APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 32.

[4] *Ibidem*, p. 32.

[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 110.

[6] *Ibidem*.

II.6. Tranziția către subiectul interviului

<p><i>Tranziția către faza de fond a interviului</i></p>	<p>Trecerea la faza de fond a interviului este o etapă delicată în care manifestările de disconfort sau reticență manifestate de copil sunt frecvente^[1]. Protocolul APSAC^[2] recomandă ca, înainte de a trece la faza de fond a interviului, intervievatorul să aprecieze cât de pregătit este copilul să ia în considerare posibile bariere care ar putea apărea și pe care va trebui să le abordeze. Ținând cont de etapa de dezvoltare și de situația particulară a copilului, intervievatorul ar putea, chiar înainte de interviu, să-și pregătească potențiale solicitări pe care să le adreseze copilului în faza de tranziție.</p>
<p><i>Sprrijinirea copilului în faza de tranziție, potrivit protocoalelor NICHHD-RF și APSAC</i></p>	<p>Atât protocolul NICHHD-RF, cât și Protocolul APSAC oferă sugestii concrete intervievatorului pentru a sprijini copilul în faza de tranziție și pentru gestionarea reticenței ca să relateze. Sprijinul oferit trebuie să fie nesugestiv, să varieze în funcție de dinamica interviului^[3] și, gradual, să devină mai focalizat^[4].</p>
<p><i>Scenarii referitoare la condiția/reacțiile copilului. Solicitări care pot fi adresate acestuia</i></p>	<p>Ambele protocoale prezintă mai multe scenarii referitoare la condiția și reacțiile copilului aflat în această fază și propun solicitări care pot fi adresate acestuia:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Copilul este conștient de motivul realizării interviului („Spune-mi mai multe despre motivul pentru care ne-am întâlnit să vorbim astăzi”; „ Acum, că ne cunoaștem puțin mai bine, aș vrea să vorbim despre motivul pentru care [ești, sunt] astăzi aici.”; „Așa cum ți-am spus, meseria mea este să vorbesc cu copiii despre lucruri care s-ar putea să li se fi întâmplat. Aș vrea să-mi spui de ce crezi că [mama, tata, bunica] [te-au adus azi, am venit să vorbesc cu tine azi]”). 2. Copilul a menționat în fazele anterioare ale interviului despre motivul pentru care a venit, iar în acest context, intervievatorul poate repeta motivele utilizând cuvintele copilului și apoi îl invită să relateze („Mai devreme ai spus că.... Spune-mi tot ce s-a întâmplat”). 3. Copilul a declarat înainte de interviu ceea ce s-a întâmplat, iar o referire promptă la această declarație (fără a descrie ceea ce a spus copilul) se poate dovedi a fi utilă.

[1] *Ibidem*, p. 111.

[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 33.

[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., pp. 111-112; APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 33.

[4] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 23.

	<p>Intenția acestei întrebări nu este de a obține o relatare textuală a discuției, ci de a permite copilului să facă acuzația. („Am auzit că ai vorbit cu [numele persoanei/asistent social/polițist/medic etc.] despre ceva care s-a întâmplat. Spune-mi tot/Povestește-mi despre ce ați vorbit”.</p> <p>4. În cazul în care, în răspunsul său, copilul nu oferă informații despre subiectul în cauză, pare evitant, rezistent și necooperant, intervievatorul poate utiliza întrebări deschise nesugestive: „[Numele copilului], meseria mea este să vorbesc cu copiii despre lucrurile care li s-au întâmplat; „Ce ți-a spus [numele] despre faptul că ai venit astăzi să vorbești cu mine?”; „Am auzit că s-a întâmplat ceva. Spune-mi tot ce s-a întâmplat”; „[Numele copilului], aici, copiii pot vorbi despre lucrurile bune și rele care li s-au întâmplat”; „Spui că îți este rușine/frică să vorbești. Spune-mi mai multe despre asta”; „Am [văzut, auzit] că ai avut răni documentate/vânătași pe corp [partea corpului]. Povestește-mi tot despre asta”.</p> <p>5. Atunci când vânătăile sau rănilor sunt vizibile sau când intervievatorului i s-a spus că există semne de rănire (situații de abuz fizic), intervievatorul poate adresa următoarea invitație, însă să aibă grijă să nu numească părțile relevante, specifice ale corpului, dacă copilul nu face acest lucru. „Am [văzut, auzit] că ai avut [răni documentate, vânătăși] pe [partea corpului]. Povestește-mi tot despre asta”;</p> <p>6. Intervievatorul poate numi locația sau ora presupusă a incidentului, însă, în contextul abuzului sexual intrafamiliar, trebuie specificată locația fără a numi făptuitorul suspectat. De exemplu, dacă presupusul abuz a avut loc la casa tatălui în timpul programului de vizită, intervievatorul trebuie să evite să spună numele presupusului făptuitor și să limiteze întrebarea la denumirea camerei în care a avut loc presupusul eveniment^[1]. „[Numele copilului], ți s-a întâmplat ceva la [locația, timpul presupusului incident]?”; „Am auzit că ceva s-a întâmplat în [locația]. Spune-mi tot ce s-a întâmplat”.</p> <p>7. În cazul în care copilul a fost mutat din locuință și plasat într-un centru de primire urgență sau altă locație: „Unde locuiești/stai acum? Cum de locuiești acolo?”; „[Mama ta/altcineva] este îngrijorată despre ceva care ți s-a întâmplat? Spune-mi ce o/îl îngrijorează?”</p> <p>8. Dacă presupusul făptuitor este cineva cu care copilul are relații apropiate (de atașament sau s-a bucurat de viața de</p>
--	--

^[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 113.

	<p>familie), intervievatorul îi poate spune fără a specifica numele persoanei, ci doar tipul de relație pe care copilul o are cu aceasta „Am auzit ceva despre [fratele/antrenorul/unchiul etc.]. Spune-mi tot ce s-a întâmplat”. În situația în care nu are nimic abuziv de relatat, copilul răspunde cu ușurință oferind informații inofensive.</p> <p>9. În cazul în care copilul nu face o acuzație sau neagă că i s-a întâmplat ceva, intervievatorul poate lua o pauză și va decide dacă va continua interviul, evaluând situația folosindu-se de observația sa asupra reticenței verbale și nonverbale a copilului. Ca regulă generală, intervievatorul ar trebui să evite să lege un presupus făptuitor de un anumit comportament abuziv. În acest caz poate lua în considerare un al doilea interviu pentru a încerca să creeze o relație mai bună și o legătură mai puternică de încredere cu copilul. Numai dacă intervievatorul consideră că obiectivul interviului nu este înțeles de către copil sau are preocupări serioase cu privire la bunăstarea acestuia, poate folosi următoarele întrebări tranzitorii: „[Numele copilului], te-a supărat cineva?”; „[Numele copilului], ți-a făcut cineva ceva și crezi că nu a fost bine ce a făcut?”; „[Numele copilului], ți-a făcut cineva [prezentati, pe scurt, acuzațiile sau suspiciunile, fără a specifica numele presupusului făptuitor, sau a oferi prea multe detalii]?”.</p> <p>10. În cazul în care copilul spune clar că nu vrea să vorbească (este neîncrezător în sine, este îngrijorat în legătură cu ceva foarte specific), următoarele declarații de susținere pot arăta empatia față de dificultățile copilului, pentru a-l liniști și sprijini sau pentru a-i recunoaște decizia de a nu dezvălui. „[Numele copilului], înțeleg că tu ești [dificultatea pe care copilul a menționat-o, ex.: rușinat]. Haide să începem să vorbim, iar eu o să te ajut cu asta”; Mulți copii au [dificultatea pe care copilul a menționat-o], iar eu încerc să-i ajut”; „Înțeleg că ești [dificultatea pe care copilul a menționat-o], povestește-mi despre asta”; „Sunt sigur/sigură că poți să povestești foarte bine despre acest lucru”; „Nu-ți face griji, nu o să [spun celorlalți copii/ o să am grijă să nu întârzii la școală]”; „Tu alegi dacă vrei să-mi spui sau nu, iar eu voi respecta lucrul acesta.”</p> <p>11. În situația în care există dovezi independente care să ridice suspiciuni și copilul pare că evită sau rezistă, intervievatorul poate folosi afirmații de susținere care urmăresc să exprime această îngrijorare și să exploreze sursele rezistenței copilului înainte de a continua cu o întrebare finală. [Numele copilului], [eu, alții] își fac griji pentru tine,</p>
--	--

	<p>și vreau să știu dacă ți s-a întâmplat ceva; [Numele copilului], dacă ceva ți s-a întâmplat, și vrei să nu se mai întâmple, poți să-mi spui mie despre asta.; [Numele copilului], dacă îți este greu să-mi spui, din ce cauză este greu?"; „[Numele copilului], te îngrijorează ceva?; „[Numele copilului], ce s-ar întâmpla dacă mi-ai spune?"; „[Numele copilului], ți-a spus cineva să nu-mi spui?"; „Uneori copiii cred că, dacă li s-a întâmplat ceva, este vina lor, dar copiii nu sunt responsabili/vinovați pentru ceea ce li s-a întâmplat"; Tu alegi dacă vrei să-mi spui sau nu și rolul meu e să te las să alegi”.</p> <p>12. Ultima întrebare tranzitorie este folosită numai atunci când cineva a făcut o dezvăluire despre presupusele fapte. Este important să fie formulată cu precizie, incluzând cât mai puține detalii despre presupusele acțiuni. În niciun caz nu trebuie menționat numele presupusului făptuitor. „[Numele copilului], înțeleg că [tu, cineva] [a spus, a văzut] [descrieți pe scurt acuzațiile sau suspiciunile, fără a spune numele presupusului abuzator, și fără a oferi prea multe detalii]. Vreau să știu dacă ceva ți s-a întâmplat.”</p>
<i>Posibilă finalizare a interviului. Cauze</i>	În cazul în care se stabilește finalizarea interviului, fie ca apoi copilul să fie chemat din nou cu scopul de a realiza o relație de încredere mai profundă și apoi să se continue explorarea abuzului, fie că interviul se încheie fără nicio acuzație, următoarea afirmație poate fi utilizată: „[Numele copilului], ce vei face după ce terminăm de vorbit?”.
<i>Protocoloale nesugestive. Respectarea drepturilor copilului</i>	Protocoloalele nesugestive au fost construite pentru a sprijini copilul și a promova dezvăluirea, dar trebuie respectat dreptul copilului de a nu dezvălui și nu trebuie exercitate presiuni nejustificate asupra lui ^[1] .

II.7. Adunarea de informații prin explorarea unuia sau mai multor incidente

<i>Faza de fond</i>	Scopul acestei faze este de a facilita relatarea copilului, respectiv ca acesta să spună cât mai multe detalii posibile despre circumstanțele și dinamica evenimentului la care a asistat ca martor sau pe care l-a experimentat ca victimă directă. Detaliile relatate de copil pot folosi adesea ca bază pentru colectarea de probe relevante în anchetă și pentru a ghida planificarea cazului ^[2] . În toată etapa în care evenimentul abuzului este povestit, este important să fie menținută și întărită relația
---------------------	---

^[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 112.

^[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 24.

	stabilită cu copilul, continuând să fie încurajat și să fie abordate adecvat dificultățile, distresul și reținerile acestuia ^[1] .
<i>Debutul interogatoriului deschis</i>	De îndată ce copilul a indicat că s-a întâmplat ceva, interviuatorul trebuie să înceapă interogatoriul deschis prin invitarea acestuia să relateze despre ceea ce s-a întâmplat, colectând informații despre fapte și experiențele copilului. „Spune-mi tot ce s-a întâmplat, de la început până la sfârșit”.
<i>Scenariile posibile</i>	În această fază trebuie luate în calcul trei scenarii, respectiv: 1) Copilul se referă în mod clar la un singur eveniment; 2) Copilul indică faptul că au avut loc mai multe incidente; 3) Copilul raportează acuzația într-un mod generic, sugerând că a avut loc mai mult de un eveniment. Dacă copilul este lăsat să facă o relatare inițială generică sau din memoria de script despre ceea ce s-a întâmplat de obicei, înainte de a trece la anumite episoade, poate oferi o imagine mai largă despre ceea ce a experimentat.
<i>Relatarea generică</i>	Relatarea generică poate oferi indicii episodice sau etichete care apoi pot fi folosite în ancorarea și explorarea unor evenimente specifice ^[2] .
<i>Indicii referitoare la unicitatea sau pluralitatea incidentului</i>	Adesea, modul în care copilul răspunde oferă indicii dacă copilul se referă la un singur incident sau la mai multe. Suspiciunile interviuatorului cu privire la repetitivitatea maltratării ar putea apărea din modul în care copilul utilizează verbele („Tata vine în camera mea și mă atinge” în loc de „Tata a venit în camera mea și m-a atins”) sau din utilizarea adverbilor (de exemplu, „întotdeauna”; „uneori” sau „deseori”) ^[3] . Un mod facil de a-i încuraja pe copii să relateze un episod sau un eveniment singular este ca interviuatorul să utilizeze limbajul episodic ^[4] .
<i>Determinarea numărului evenimentelor după NICHD-RF</i>	În cazul în care copilul menționează un eveniment specific, interviuatorul poate adresa următoarea invitație: „[Numele copilului], mi-ai spus că [descrieți pe scurt afirmațiile copilului]. Povestește-mi cât de bine poți totul, de când a început și până la sfârșit”. În cazul în care copilul menționează mai multe evenimente: „[Numele copilului], mi-ai spus că [descrieți pe scurt afirmațiile făcute de copil]. Povestește-mi totul despre [ultima/prima oară/la locul/la ora/evenimentul specific] de când au început și până la sfârșit. Pentru a sprijini continuarea relației copilului, interviuatorul poate repeta modul în care eve-

[1] Protocolul Internațional de Intervievare a Copilului Bazat pe Dovezi – forma revizuită. National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Protocol (RP), 2021, p. 11.

[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 24.

[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 115.

[4] K.P. Roberts, S.P. Brubacher, M.B. Powell & H. Price (2018). „Exerciții narative”, în M.E. Lamb, D.J. Rooy, L.C. Malloy & C. Katz (Ed.), *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. Asociației de Științe Cognitive din România, p. 157.

	<p>nimentul descris de copil a început, iar apoi se poate întreba: „Apoi, ce s-a întâmplat?” Această întrebare poate fi folosită ori de câte ori este nevoie până când se obține o descriere completă a presupusului incident^[1].</p> <p>În cazul în care copilul oferă o descriere generală și nu se poate determina numărul evenimentelor: „[Numele copilului], mi-ai povestit că [descrieți pe scurt afirmațiile făcute de copil]. Acest lucru s-a întâmplat o dată sau de mai multe ori?”^[2]</p>
<p><i>Determinarea numărului evenimentelor după APSAC</i></p>	<p>Protocolul APSAC^[3] recomandă ca, în situația în care interviuatorului nu îi este clar din relatarea copilului dacă evenimentul s-a întâmplat o singură dată sau de mai multe ori, să abordeze copilul utilizând întrebări deschise care ar putea clarifica dacă au existat mai multe incidente: „Spune-mi oriunde/în toate locurile în care s-a întâmplat ceva”; „Spune-mi tot ce s-a întâmplat de mai multe ori/timpul când ți-l amintești cel mai mult”. Autorii protocolului atenționează că interviuatorul nu ar trebuie să întrebe „De câte ori s-a întâmplat asta?”. Întrebarea cu alegere forțată „S-a întâmplat o dată sau de mai multe ori” ar trebui să fie o ultimă soluție, numai după ce mai multe solicitări deschise au fost încercate și nu s-a reușit să se clarifice dacă au existat mai multe incidente.</p>
<p><i>Abordarea evenimentelor multiple</i></p>	<p>O modalitate prezentată în literatura de specialitate^[4] despre ordinea în care interviuatorul ar trebui să solicite copilului să facă relatarea evenimentelor multiple cuprinde următoarea ordine: mai întâi i se solicită copilului să descrie ultimul eveniment deoarece memoria lui ar trebui să fie mai bogată, apoi să vorbească despre primul (care ar trebui să fie bine encodat deoarece a fost un eveniment special) și, în final, să povestească un alt episod pe care și-l amintește bine. Acest mod poate oferi o idee despre durata abuzului, natura și evoluția severității în timp, obținerea de informații despre elemente specifice ale evenimentului – prezența unui martor, locuri în care s-au petrecut incidentul(le) sau folosirea de obiecte.</p>
<p><i>Segmentarea timpului. Folosirea de întrebări deschise/invitații cu indicații exacte</i></p>	<p>Utilizând detaliile oferite de copil, relatarea este mai întâi explorată folosind segmentarea timpului, respectiv aceasta se împarte în scurte segmente cronologice. Apoi, când detaliile importante rămân nedezvăluite, pot fi explorate segmente de timp mai scurte și pot fi folosite invitații cu indicații exacte. Aceste două tipuri de întrebări (întrebări deschise și întrebări</p>

[1] Protocolul Internațional de Intervievare a Copilului Bazat pe Dovezi – forma revizuită. National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Protocol (RP), 2021, p. 10.

[2] *Ibidem*.

[3] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 24.

[4] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 115.

	cu indicații exacte) ar trebui să fie favorizate pentru a obține cât mai multe informații despre acțiuni, autor, detaliile importante din punct de vedere judiciar și locație înainte de a utiliza alte tipuri de întrebări ^[1] . „[Numele copilului], gândește-te la [dimineața, ziua aceea] și spune-mi, tot ceea ce s-a întâmplat din momentul în care [o activitate pe care copilul a menționat-o] până în momentul în care [o activitate ulterioară pe care copilul a menționat-o]; Spune-mi mai multe despre [activitate, lucru, sentiment, gând].”
<i>Trecerea la utilizarea întrebărilor directive</i>	Numai după ce s-au epuizat invitațiile/întrebările deschise, intervievatorul poate trece la utilizarea întrebărilor directive care pot ajuta la obținerea unor detalii nedezvăluite relevante și vor ajuta copilul să aducă clarificări asupra unor acțiuni care s-au produs în timpul evenimentului, locul exact, indicații privind poziția victimei și a făptuitorului.
<i>Solicitarea de a încadra în timp. Momentul folosirii ei</i>	Un tip de solicitare asociat este denumit „încadrarea în timp”, prin aceasta se cer informații de la copil despre ceea ce s-a întâmplat înainte sau după o anumită acțiune. De exemplu: „Ce s-a întâmplat chiar înainte/imediat după [acțiunea menționată de copil]?” Cu toate acestea, intervievatorul ar trebui să utilizeze solicitările care vizează acțiunile care s-au întâmplat înainte și după evenimentul explorat cu prudență, deoarece copiii mici pot avea dificultăți cu aceste concepte, în special cu ceea ce s-a întâmplat înainte ^[2] .

II.8. Pauza

<i>Anunțarea pauzei</i>	Când se consideră că au fost obținute suficiente detalii utilizându-se întrebări deschise și directive, intervievatorul anunță copilul că urmează o scurtă pauză. „[Numele copilului], acum vreau să fiu sigur(ă) că am înțeles tot ce mi-ai spus și să văd dacă mai vreau să te întreb ceva. O să dureze câteva minute”. Înregistrarea și observarea copilului în camera de interviu ar trebui să continue și în timpul pauzei ^[3] .
<i>Posibilitatea consultării membrilor echipei interdisciplinare în timpul pauzei</i>	În cadrul pauzei se pot consulta membrii echipei interdisciplinare (polițist, procuror, judecător, avocat, psiholog, asistent social etc.) pentru a lua în considerare subiecte suplimentare care ar trebui abordate în interviu ^[4] .

^[1] *Ibidem*, p. 116.

^[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 14.

^[3] *Ibidem*, p. 27.

^[4] M. Rohrabough, K.London, A.K.Hall (2016). „Planning the Forensic Interview”, în W. T. O’Donohue și M. Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse, A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, 2016, p. 210; APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 27.

<p><i>Cazul intervievatorului singur. Recomandări</i></p>	<p>În cazul în care este singur, intervievatorul poate să-și revizuiască informațiile obținute, respectiv pentru a vedea dacă sunt necesare alte întrebări suplimentare pentru a clarifica unele detalii din relatarea copilului, respectiv adresarea de întrebări deschise și directive, iar apoi, numai dacă informațiile sunt absolut necesare, întrebări cu opțiuni, deoarece răspunsurile obținute la acestea sunt mai puțin fidele – respectiv că reflectă cu încredere ceea ce s-a întâmplat. Suplimentar, adresarea întrebărilor cu opțiuni presupune ca intervievatorul să introducă conținut suplimentar sau detalii noi care pot contamina memoria copilului^[1].</p> <p>Dacă este necesar, copilului i se poate oferi o pauză de baie sau i se poate solicita ca în pauză să se gândească și la altceva pe care dorește ca intervievatorul să știe^[2].</p>
<p><i>Abordarea informațiilor suplimentare. Sugestii</i></p>	<p>După pauză, dacă intervievatorul deține informații suplimentare față de cele relatate de copil, i le poate adresa cu precauție, deoarece pot contamina memoria copilului dacă se dovedește că au fost furnizate de către copil altcuiva ca urmare a unor întrebări sugestive. Acestea pot fi informații pe care copilul le-a dezvoltat altcuiva sau declarații făcute de un martor. Întrebările cu opțiuni ar trebui întotdeauna asociate cu invitații^[3]. „[Numele copilului], când mi-ai spus despre [evenimente specifice plasate în timp și spațiu], mi-ai spus despre [activitate, lucru, sentiment, gând]. [S-a, s-au, este, sunt] [un detaliu pe care copilul să-l confirme sau să-l nege]?” Dacă este potrivit, continuați cu următoarea solicitare: „Povestește-mi totul despre [activitate, lucru, sentiment, gând].”</p>

II.9. Aspecte finale și încheierea interviului

<p><i>Etapă de sfârșit a interviului. Recomandări</i></p>	<p>Această ultimă fază din interviu poate începe cu următoarea afirmație: „Mi-ai spus de ce ai venit să vorbim astăzi. Mi-ai spus [multe] informații și așa am înțeles ce ți s-a întâmplat”, iar apoi se mai poate adresa următoarea întrebare: „Mai este ceva ce vrei să-mi spui?”</p> <p>Dacă copilul a menționat că a povestit unei persoane anume despre eveniment(e), intervievatorul îl poate întreba: „Acum vreau să-mi povestești cum au aflat și alți oameni despre [incidentul menționat]”. În cazul în care copilul relatează că nu</p>
---	--

^[1] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 117.

^[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 27.

^[3] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 117.

	<p>a spus altcuiva, verificați totuși asta întrebându-l: „Mai știe cineva despre ce ți s-a întâmplat?”^[1].</p> <p>Tot în această etapă se pot obține de la copil informații despre procesul de intervievare („Cum te-ai simțit când ai vorbit cu mine despre ceea ce ți s-a întâmplat?”) și indicii despre riscul de retractare („Ce simți despre faptul că ai vorbit cu mine?”; „Cum te simți că trebuie să pleci cu [numele persoanei care a adus copilul la interviu]?”; „Ce crezi că [numele îngrijitorilor și posibil al suspectului] vor spune/gândi despre tine că vorbești cu mine astăzi?”)^[2].</p> <p>Deoarece adesea copiii au întrebări despre ceea ce este probabil să se întâmple în continuare, intervievatorul poate invita copilul să-i adreseze întrebări „Vrei să mă întrebi ceva despre ceea ce am vorbit?”. În acest context, intervievatorul poate descrie pe scurt următorii pași posibili, având grijă să se adreseze într-un mod adecvat nivelului de dezvoltare al copilului și să nu facă promisiuni care depășesc controlul și atribuțiile sale^[3].</p> <p>Mai ales în situația în care copilul a refuzat să dezvăluie, dar există îngrijorări cu privire la posibilele rele tratamente sau siguranța copilului, intervievatorul ar trebui să-l ajute să identifice un adult potrivit cu care copilul ar putea vorbi sau, în funcție de caz, să îndrume copilul și familia acestuia către alte servicii din comunitate de care are nevoie. Este recomandabil să se lase opțiunea deschisă pentru ca acesta să fie văzut din nou și să furnizeze informații cu privire la ceea ce s-a întâmplat, de exemplu, „Dacă te gândești la altceva, mă poți anunța și putem stabili o altă oră ca să vorbim”. Poate fi util să se solicite copilului să vorbească despre ultima dată când a văzut sau a comunicat cu presupusul făptuitor^[4].</p> <p>Este important ca la finalul interviului copilul să-și recapete calmul și să părăsească camera simțindu-se cât mai bine că a participat la interviu. În acest sens intervievatorul mulțumește copilului pentru participare și efortul depus spunându-i „Îți mulțumesc că ai vorbit cu mine astăzi” și mută discuția pe un subiect neutru cum ar fi activitățile copilului „[Numele copilului], ce vei face după ce terminăm de vorbit?”^[5].</p>
--	---

---

[1] *Ibidem*, p. 118.

[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 27.

[3] *Ibidem*, p. 28.

[4] *Ibidem*.

[5] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, op. cit., p. 118.

II.10. Abordarea de tip pânne și împerecherea întrebărilor pe parcursul interviului

<i>Distribuirea întrebărilor</i>	Metafora utilizată pentru distribuirea întrebărilor, atunci când se investighează problemele principale, este urmarea unei structuri ierarhice de tipul unei pâlnii, în care se folosesc întrebări deschise la începutul audierii și, progresiv, întrebări mai specifice care vor fi adresate doar mai târziu în cadrul interviului. În partea largă, superioară a pâlniei sunt plasate invitațiile/întrebările deschise, iar solicitările focalizate pe recunoașterea sunt reprezentate de capătul îngust, inferior. Această abordare se aplică în cadrul structurii principale a audierii ca întreg și nu pentru interogarea cu privire la incidente sau subiecte specifice din cadrul audierii.
<i>Avantaje</i>	Se subliniază ^[1] că această abordare facilitează reamintirea liberă (relatarea cu o probabilitate mai mare a informației corecte) care, în comparație cu recunoașterea (care duce într-o măsură mai mare la informații eronate) ajută profesioniștii din domeniul judiciar să ia decizii informate, protejând totodată copiii vulnerabili de alte abuzuri evitându-se incriminările nefondate ale persoanelor nevinovate.
<i>Dezavantaje</i>	Cu toate acestea se atrage atenția că utilizarea invitațiilor la începutul investigării problemelor principale, urmate progresiv, pe măsură ce interviul înaintază, de întrebări mai restrânse sau mai specifice, face ca efectele pozitive ale întrebărilor deschise/invitațiilor să nu fie disponibile copiilor pe întregul interviu. Se poate întâmpla ca efectele negative ale adresării unor întrebări mai specifice să fie exacerbate când sunt introduse mai târziu în interviu, moment în care reamintirea liberă a copiilor să se fi epuizat, ceea ce poate determina copilului o susceptibilitate la cerințele cognitive și sociale pe care le pun astfel de întrebări ^[2] .
<i>Asocierea întrebărilor focalizate cu o invitație. Beneficii</i>	O soluție identificată ^[3] este abordarea prin „împerechere” imediată a întrebării focalizate (directive, cu opțiuni sau sugestive) cu o invitație. Această abordare susține și încurajează elabora-

^[1] Y. Orbach & M.-E. Pipe (2018). „Investigarea problemelor principale”, în M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy & C. Katz (coord.), *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. Asociației de Științe Cognitive din România, pp. 165-166; M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., John Wiley & Sons, p. 64; R.P. Fisher, S.J. Ross & B.S. Cahill (2010). „Interviewing witnesses and victims”, în P.A. Granhag (Ed.), *Forensic psychology in context: Nordic and international approaches*. Willan Publishing, p. 67.

^[2] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., John Wiley & Sons, p. 64.

^[3] *Ibidem*.

	rea relației care este condusă, în acest caz, de copil și limitează intervenția sugestivă a intervievatorului care poate contamina relatarea copilului cu părerea intervievatorului. În plus, procedând astfel, crește numărul de invitații adresate copilului, invitații care se pot menține pe parcursul întregului interviu. De exemplu, „Spune-mi tot ce poți despre (asta)”. Un studiu ^[1] publicat în anul 2011 susține că această abordare este foarte utilă în rândul copiilor mai mici, care sunt mai sugestibili, iar în urma adresării de întrebări „împerecheate” își pot organiza răspunsurile într-o relatare detaliată și coerentă.
<i>Analiza posibilei contagiuni a întregului interviu de folosirea întrebărilor sugestive</i>	Referitor la prezența și frecvența întrebărilor sugestive, s-a afirmat că acestea nu fac neapărat ca întregul interviu să fie considerat problematic sugestiv, ci este important să se ia în considerare modul în care astfel de întrebări sunt cuibărite în contextul mai larg al interviului ^[2] .
<i>Interviul bine făcut. Evidențierea influențării copilului de către terți</i>	Un interviu bine realizat poate ajuta prin evidențierea inconsecvențelor sau a unui limbaj de script folosit de copil care, uneori, ar putea indica sugestionarea intenționată (sfătuire/învățare) a copilului înaintea de interviu sau faptul că relațiile acestuia provin din interviuri informale neintenționate sugestive (părinți preocupați, medici, cadre didactice etc.). Efectele potențiale ale sugestiilor care au fost encodeate înaintea interviului oficial au fost evidențiate în multe studii care au condus la concluzia unanim acceptată, respectiv necesitatea de a efectua interviuri formale în context judiciar cât mai repede posibil.
<i>Urgența interviului formal</i>	Scopul urgenței este susținut de avantajele timpului scurt scurs de la presupusul incident care facilitează reamintirea și minimizează riscurile de contaminare a amintirii copilului ^[3] .

III. Particularități culturale, socio-economice, de etnie, religie și limbă ale copilului cu posibil impact asupra interviului

<i>Necesitatea luării în considerare a situațiilor</i>	Literatura de specialitate ^[4] menționează că, în general rasa, cultura și situația socio-economică trebuie avute în vedere
--	--

^[1] E. Reese, C.A. Haden, L. Baker-Ward, P. Bauer, R. Fivush & P.A. Ornstein (2011). Coherence of personal narratives across the lifespan: A multidimensional model and coding method, *Journal of Cognition and Development*, 12, 424-462.

^[2] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkowitz, Y. Orbach, P.W. Esplin (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., John Wiley & Sons, p. 64.

^[3] *Ibidem*, p. 9.

^[4] A.L. Fontes & K.C. Faller (2007). „Conducting Culturally Competent Sexual Abuse Interviews With Children From Diverse Racial, Cultural, and Socioeconomic Back grounds”, în K.C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, p. 152.

<i>particulare ale copilului</i>	atunci când se face un interviu despre un posibil abuz sexual asupra copilului.
<i>Diferențe culturale și socio-economice dintre copil și intervievator. Potențial negativ</i>	Diferențele culturale și socio-economice dintre copil și intervievator au potențialul de a împiedica comunicarea și dezvoltarea: frică și capacitatea limitată a copilului de a comunica cu alte persoane; copiii imigranți se pot confrunta cu presiuni suplimentare de a nu dezvălui – presiuni care rezultă din caracteristicile societății în general și caracteristicile rasei, etniei sau culturii lor ^[1] .
<i>Necunoașterea circumstanțelor reale ale copiilor. Factori frenatori ai comunicării</i>	Necunoașterea circumstanțelor reale ale copiilor și familiilor din care provin (cazuri sociale fără locuință, stare de sănătate precară, neșcolarizare etc.) poate îngreuna comunicarea, respectiv intervievatorul poate să nu înțeleagă informațiile oferite de copil sau să nu înțeleagă dificultățile cu care se confruntă familiile cu venituri mici. De exemplu, intervievatorul poate fi nedumerit de aparenta lipsă de îngrijorare a unei mame (nu tratează abuzul ca o urgență) al cărei copil a fost abuzat sexual fără penetrare, motiv pentru care îi răspunde sau o tratează cu lipsă de respect.
<i>Situația copilului abuzat ai căror părinți se află în poziții sociale și de putere în raport cu intervievatorul. Conduita intervievatorului</i>	Mai rar întâlnite sunt situațiile de intervievare a unor copii care sunt din familii cu un statut economic mult mai bogat decât al intervievatorului sau copiii unor persoane aflate în funcții de autoritate din sistemul judiciar sau de protecție a copilului. În acest caz intervievatorul poate să evite să implice autoritățile sau poate fi intimidat de capacitatea familiei de a reuni resurse private precum avocați, terapeuți etc., în încercarea de a rămâne dincolo de limita de intervenție a autorităților ^[2] .
<i>Copilul care resimte discriminarea etnică. Necesitatea unui intervievator de aceeași etnie</i>	În situațiile menționate, intervievatorul trebuie să facă tot posibilul să sprijine copilul ^[3] să se simtă în largul său, să folosească un limbaj potrivit ^[4] pentru copil și să reducă importanța poziției de autoritate ^[5] . Discriminarea pe criterii de etnie experimentată de copil îi poate afecta viziunea asupra lumii și adesea limita dorința de a avea încredere în profesioniști, iar intervievarea copilului ar trebui să se facă, dacă este posibil, de un specialist aparținând

[1] A.L. Fontes (2005). *Interviewing diverse children and families about maltreatment. Child abuse and culture: Working with diverse families*, Guilford Press, p. 96.

[2] A.L. Fontes & K.C. Faller (2007). „Conducting Culturally Competent Sexual Abuse Interviews With Children From Diverse Racial, Cultural, and Socioeconomic Back grounds”, în K.C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, p. 155.

[3] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 3.

[4] *Ibidem*, p. 4.

[5] A.L. Fontes & K.C. Faller (2007). „Conducting Culturally Competent Sexual Abuse Interviews With Children From Diverse Racial, Cultural, and Socioeconomic Back grounds”, în K.C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, p. 155.

	aceleiași etnii, deoarece poate crește numărul dezvăluirilor acurate ^[1] .
<i>Importanța înțelegerii rădăcinilor culturale ale copiilor</i>	Diferențele etnice pot forma o barieră între copil și interviuator, mai ales în zonele cu populații de imigranți care provin din culturi diferite, iar obstacolele în calea divulgării includ definiții diferite ale caracterului adecvat al unei anumite activități sexuale, practici culturale care imită maltratarea, diferite convenții pentru comunicarea nonverbală, reticența copilului de a dezvălui abuzul sexual și alte experiențe abuzive autorităților sau unui străin care sunt diferiți cultural. Înțelegerea rădăcinilor culturale ale unor practici poate ajuta la modelarea intervențiilor, dar toți copiii merită aceeași protecție împotriva tuturor formelor de abuz și neglijare ^[2] .
<i>Neînțelegerea de către interviuator a particularităților religiei copilului. Riscuri</i>	Neînțelegerea caracteristicilor religiei copilului îl poate împiedica pe interviuator, într-o varietate de moduri, să adune informații de la acesta. De exemplu ^[3] , ateii, agnosticii și familiile care practică religii care se află într-o minoritate cum ar fi iudaismul, islamul etc. se pot simți rău în largul persoanelor care fac parte din cultul majoritar, iar interviuatorul poate fi văzut ca nefiind de încredere și respins de copil. Interviuatorul care-i solicită copilului evreu, hindus sau musulman, în faza de exersare a memoriei episodice, să povestească tot ce își amintește că a făcut de Crăciun poate fi respins de copil și văzut ca nefiind de încredere. În plus, dacă presupusul abuzator al copilului are un anumit statut în religia copilului, cum ar fi preot, pastor, rabin, imam sau persoană practicantă și respectată în comunitatea religioasă, această circumstanță, foarte probabil, va inhiba divulgarea ^[4] .
<i>Copilul vorbitor de altă limbă. Necesitatea interpretului</i>	Atunci când se interviuează un copil care vorbește o altă limbă se utilizează un interpret.

[1] *Ibidem*, p. 156.

[2] A.L. Fontes & K.C. Faller (2007). „Conducting Culturally Competent Sexual Abuse Interviews With Children From Diverse Racial, Cultural, and Socioeconomic Back grounds”, în K.C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, p. 156.

[3] A.L. Fontes (1995). *Sexual abuse in nine North American cultures: Treatment and prevention*, Sage Publications, pp. 259-263.

[4] A.L. Fontes & K.C. Faller (2007). „Conducting Culturally Competent Sexual Abuse Interviews With Children From Diverse Racial, Cultural, and Socioeconomic Back grounds”, în K.C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, pp. 157-158.

<p><i>Traducerea literală și poziționarea interpretului</i></p>	<p>Este foarte important ca traducerea să fie realizată literal. Interpretul trebuie să fie instruit să traducă exact ce spune intervievatorul și copilul, să nu adauge sau să nu schimbe nimic, să nu dialogheze cu nici una dintre părți în timpul interviului și să relateze textual ce spune fiecare în parte (la persoana întâi singular), spre deosebire de „Ea a spus...” sau „El întreabă...”^[1] Este recomandat ca interpretul, în timpul interviului, să stea în spatele copilului sau lângă copil, iar intervievatorul ar trebui să vorbească direct cu copilul și să nu adreseze întrebările interpretului, ci prin intermediul acestuia^[2].</p>
<p><i>Intervievatorul și copilul care vorbesc suficient de bine limba celuilalt</i></p>	<p>Uneori, intervievatorul și copilul vorbesc suficient de bine limba celuilalt pentru a putea comunica (de exemplu, maghiara), dar această comunicare s-ar putea să nu fie exactă, completă sau confortabilă și problemele de competență lingvistică poate împiedica divulgarea^[3]. Membrii familiei și persoanele apropiate familiei nu pot servi ca interpreți imparțiali și exacti^[4]. Chiar și un interpret profesionist trebuie să fie familiarizat cu problemele abuzului sexual și să traducă întrebările intervievatorului astfel încât acestea să fie comunicate cu precizie copilului^[5]. Interpreții uneori traduc întrebările sau răspunsurile într-un mod care le modifică sensul. Mai mult, chiar și interpreții profesioniști introduc uneori părtiniri/biasuri prin propriile sentimente despre experiențele sau viziunile pe care le au despre abuzurile sexuale din cultura lor^[6]. În cazul în care în timpul interviului apar provocări legate de interpretare, intervievatorul și interpretul ar trebui să iasă din sala de interviu pentru a le clarifica și găsi soluții optime^[7].</p>
<p><i>Sugestii APSAC pentru gestionarea provocărilor determinate de diferențele culturale</i></p>	<p>Ghidul APSAC^[8] oferă o serie de posibile provocări determinate de diferențe culturale, dar și recomandări practice pentru ca intervievatorul să le gestioneze eficient: conștientizarea prejudecăților proprii care ar putea apărea în practica profesională – autoreflexie continuă asupra răspunsurilor personale generate de posibile prejudecăți și evitarea stereotipurilor; informarea</p>

[1] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 6.

[2] *Ibidem*.

[3] A.L. Fontes & K.C. Faller (2007). „Conducting Culturally Competent Sexual Abuse Interviews With Children From Diverse Racial, Cultural, and Socioeconomic Back grounds”, în K.C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice*, Oxford University Press, p. 158.

[4] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 6.

[5] *Ibidem*.

[6] L.A. Fontes (2005). *Child abuse and culture. Working with diverse families*, Guilford Press, p. 169; APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 6.

[7] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 6.

[8] *Ibidem*, pp. 5-6.

	<p>apriori despre valorile culturale relevante ale familiei în activitățile de creștere și îngrijire a unui copil (practici legate de disciplinare, igienă, baie, moduri de exercitare a autorității în mediul familial etc.) și acțiuni care ar putea fi așteptate atunci când se suspectează abuzul asupra copilului; identificarea normelor culturale care ar putea împiedica semnalarea violenței în familie sau abuzul asupra copilului; dacă mediul cultural în care crește copilul l-ar putea descuraja pe copil să corecteze adultul, ceea ce l-ar determina să fie mai ușor de acord cu întrebările sugestive ale intervievatorului – intervievatorul va sublinia prin invitații că acordă permisiunea copilului de a-i corecta greșelile și va evalua disponibilitatea copilului de a o face; normele culturale și practicile parentale din familia copilului ar putea descuraja sau interzice dezvăluirea informațiilor sensibile legate de familie, conducând la reticența copilului de a dezvălui astfel de informații; în această situație se recomandă o discuție prealabilă cu un membru cooperant (îngrijitor al copilului) din familie sau un lider respectat din cultura sa, care să-i dea permisiunea copilului în fața intervievatorului să relateze și să spună adevărul despre ceea ce s-a întâmplat.</p>
<p><i>Necesitatea înregistrării interviului</i></p>	<p>Înregistrarea audio-video a interviului permite identificare și analiza a posteriori a oricăror biasuri și a modului în care au fost gestionate provocările generate de caracteristicile culturale ale copilului și modul în care s-a realizat activitatea de interpretat.</p>

BIBLIOGRAFIE

1. Ahern, E. C., Lyon, T. D. (2013). Facilitating maltreated children's use of emotional language, *Journal of Forensic Social Work*, 3(2), 176-203.
2. Alexander, K. W., Quas, J. A., Goodman, G. S. (2002). Theoretical advances in understanding children's memory for distressing events: The role of attachment, *Developmental Review*, 22, 490-519.
3. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry (1997). Practice parameters for the forensic evaluation of children and adolescents who may have been physically or sexually abused. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 375-568.
4. Anderson, J., Ellefson, J., Lashley, J., Lukas Miller, A., Olinger, S., Russell, A., Weigman, J. (2010). The CornerHouse forensic interview protocol: RATA®. *Thomas M. Cooley Journal of Practical and Clinical Law*, 12 (2), 193-331.
5. Andrews, S. J., Lamb, M. E. (2014). „The effects of age and delay on responses to repeated questions in forensic interviews with children alleging sexual abuse”, *Law and Human Behavior*, 38(2), 171-180.

6. Ansado, J., Chiasson, V., Beauchamp, M. H. (2014). „Croissance cerebrale et neurodéveloppement a l'adolescence [Adolescent brain growth and neurodevelopment]”, în Claes, M., Lannegrand, Willems L. (Eds.), *La psychologie de l'adolescence* (pp. 45-71) Les Presses de l'Université de Montreal.
7. APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*. The American Professional Society of the Abuse of Children (APSAC). Disponibil pe <https://www.apsac.org/guidelines>.
8. Baker-Ward, L., Ornstein P. A., Starnes L. P. (2009). „Children's understanding and remembering of stressful experiences”, în Quas, J. A., Fivush, R. (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive, and social considerations* (pp. 28-59), Oxford University Press.
9. Bart Klika, J., Conte, J. R. (Eds.) (2017). *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*. Fourth Edition. SAGE Publications, Inc.
10. Băiceanu, L. (2004). *Dicționar Ilustrat de Psihologie Englez-Român*. Editura Tehnică.
11. Bjorklund, D. F., Bjorklund, B., Brown, R. & Cassel, W. (1998). Children's susceptibility to repeated questions: How misinformation changes children's answers and their minds. *Applied Developmental Science*, 2, 99-111.
12. Boat, B. & Everson, M. (1994). „Exploration of anatomical dolls in sexual abuse evaluations: Current research and practice”, în G. Goodman & B. Bottoms (Eds.), *Child victims, child witnesses* (pp. 47-70). Guilford Press.
13. Bromberg, D. S., O'Donohue, W. T. (Eds.) (2013). *Handbook of Child and Adolescent Sexuality. Development and Forensic Psychology*. Elsevier.
14. Brown, D. A., Lamb, M. E. (2017). „A contextually and developmentally sensitive view of children's memory development: Between the laboratory and the field”, în Dick, A. S., Muller, U. (Eds.), *Advancing developmental science: Philosophy, theory, and method*, (pp. 119-132). Routledge.
15. Brubacher, S. P., Malloy, L. C., Lamb, M. E., Roberts, K. P. (2013). How do interviewers and children discuss individual occurrences of alleged repeated abuse in forensic interviews?, *Applied Cognitive Psychology*, 27(4), 443-450.
16. Brubacher, S. P., Poole D. A., Dickinson, J. J. (2015). The use of ground rules in investigative interviews with children: A synthesis and call for research, *Developmental Review*, 36, 15-33.
17. Brubacher, S. P., Powell, M. B., Roberts, K. P. (2014). Recommendations for interviewing children about repeated experiences, *Psychology, Public Policy, and Law*, 20(3), 325-335.
18. Brubacher, S. P., Roberts, K. P., Powell, M. (2012). Retrieval of episodic versus generic information: Does the order of recall affect the amount and accuracy of details reported by children about repeated events? *Developmental Psychology*, 48(1), 111-122.
19. Brubacher, S. P., Malloy, L. C., Lamb, M. E. & Roberts, K. P. (2013). How do interviewers and children discuss individual occurrences of alleged repeated abuse in forensic interviews? *Applied Cognitive Psychology*, 27(4), 443-450.

20. Brubacher, S. P., Roberts, K. P. & Powell, M. (2011). Effects of practicing episodic versus scripted recall on children's subsequent narratives of a repeated event. *Psychology, Public Policy, and Law*, 17(2), 286-314.
21. Ceci, S. J., Bruck M. (1995). *Jeopardy in the courtroom: A scientific analysis of children's testimony*, Washington, DC, American Psychological Association.
22. Ceci, S. J., Kulkofsky, S., Klemfuss, J. Z., Sweeney, C. D. & Bruck, M. (2007). Unwarranted assumptions about children's testimonial accuracy. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 311-328.
23. Ceci, S. J., Kulkofsky, S., Klemfuss, J. Z., Sweeney, C. D. & Bruck, M. (2007). Unwarranted assumptions about children's testimonial accuracy. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 311-328.
<https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.3.022806.091354>.
24. Ceci, S. J., Papierno, P. B. & Kulkofsky, S. C. (2007). Representational Constraints on Children's Memory and Suggestibility. *Psychological Science*, 18, 503-509.
25. Ceci, S., Hritz, A. & Royer, C. (2016). „Understanding suggestibility”, în W. T. O'Donohue & M. Fanetti (Eds.), *Forensic interviews regarding child sexual abuse: A guide to evidence-based practice* (pp. 141-153). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21097-1_8.
26. Chae, Y., Ceci, S. J. (2005). „Individual differences in children's recall and suggestibility: The effect of intelligence, temperament, and self-perceptions”, *Applied Cognitive Psychology*, 19(4), 383-407.
27. Chein, J., Albert D., O'Brien L., Uckert K., Steinberg L. (2011). Peers increase adolescent risk taking by enhancing activity in the brain's reward circuitry, *Developmental Science*, 14(2), 1-10.
28. Cialdini, R. B. (2009). *Influence: Science and practice* (5th ed.). Pearson.
29. Cicchetti, D., Toth S. L. (2015). „Child maltreatment”, în Lamb, M. E., Lerner, R. M. (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental science*, vol. 3, New York, John Wiley & Sons, 513-563.
30. Clarke-Stewart, K. A., Malloy, L. C. & Allhusen, V. D. (2004). Verbal ability, self-control, and close relationships with parents protect children against misleading suggestions. *Applied Cognitive Psychology*, 18(8), 1037-1058. doi: 10.1002/acp.1076.
31. Colman, A. M. (2015). *Oxford Dictionary of Psychology*, 2nd Edition. Oxford University Press. DOI: 10.1093/acref/9780199657681.001.0001
32. Connolly, D. A. & Lindsay, D. S. (2001). The influence of suggestions on children's reports of a unique experience versus an instance of a repeated experience. *Applied Cognitive Psychology*, 15(2), 205-223.
33. Cyr, M. (2022). *Conducting Interviews With Child Victims Of Abuse And Witnesses Of Crime. A Practical Guide*. Routledge.
34. Davidson, D. & Hoe, S. (1993). Children's recall and recognition memory for typical and atypical actions in script-based stories. *Journal of Experimental Child Psychology*, 55, 104-126.
35. Davidson, D. & Jergovic, D. (1996). Children's memory for atypical actions in script-based stories: An examination of the disruption effect. *Journal of Experimental Child Psychology*, 61(2), 134-152.

36. Dion J., Cyr M. (2008). The use of the NICHD protocol to enhance the quantity of details obtained from children with low verbal abilities in investigative interviews: A pilot study, *Journal of Child Sexual Abuse*, 17(2), 144-162.
37. Dion, J., Bouchard, J. Gaudreault, L. & Mercier, C. (2012). „L'agression sexuelle envers les enfants ayant une déficience intellectuelle: Enquête, traitement et prévention”, în M. Hébert, M. Cyr & M. Tourigny (Éds). *L'agression sexuelle envers les enfants*, Tome II (pp. 9-54). Québec: Les Presses de l'Université du Québec.
38. Duke, M. C., Uhl, E.R., Price, H., Wood, J.M. (2016). „Avoiding Problems in Child Abuse Interviews and Investigations”, în William T. O'Donohue și Matthew Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice* (pp. 219-236). Springer, 2016.
39. Duke, M. C., Uhl, E. R., Wood, J. M. & Price, H. L. (2015). Avoiding problems in child abuse interviews and investigations, în W. O'Donohue & M. Fanetti (Eds.), *Forensic interviews regarding child sexual abuse: A guide to evidence-based practice*. New York, NY: Springer.
40. Eigsti, I.-M., Cicchetti, D. (2004). The impact of child maltreatment on expressive syntax at 60 months, *Developmental Science*, 7(1), 88-102.
41. Eisen, M.L., Quas, J.A. & Goodman G. S. (Eds.) (2002). *Memory and Suggestibility in the Forensic Interview*. Lawrence Erlbaum Associates.
42. Evans, A. D., Roberts K. P., Price H. L., Stefek C. P. (2010). The use of paraphrasing in investigative interviews, *Child Abuse & Neglect*, 34, 585-592.
43. Faller, K. C. (2007). *Interviewing Children about sexual abuse. Controversies and best practice*. Oxford University Press.
44. Farrar, M. J. & Boyer-Pennington, M. E. (1999). Remembering specific episodes of a scripted event. *Journal of Experimental Child Psychology*, 73(4), 266-288.
45. Feltis, B. B., Powell, M. B. & Roberts, K. P. (2011). The effect of event repetition on the production of story grammar in children's event narratives. *Child Abuse & Neglect*, 35(3), 180-187.
46. Finkelhor, D. (1979). *Sexually Victimized Children*. The Free Press.
47. Finnila K, Mahlberga N, Santtila P, Sandnabbaa K, Niemib P. (2003). Validity of a test of children's suggestibility for predicting responses to two interview situations differing in their degree of suggestiveness. *Journal of Experimental Child Psychology*, 85, 32-49.
48. Fisher, R. P., Ross, S. J. & Cahill, B. S. (2010). „Interviewing witnesses and victims”, în P. A. Granhag (Ed.), *Forensic psychology in context: Nordic and international approaches* (pp. 56-74). Willan Publishing.
49. Fontes, L. A. (2005). *Child abuse and culture. Working with diverse families*. Guilford Press.
50. Friedrich, W. N. (2002). *Psychological Assessment of Sexually Abused Children and Their Families*. Sage Publications.
51. Gagnon, K. & Cyr, M. (2017). Sexual abuse and preschoolers: Forensic details in regard of question types. *Child Abuse & Neglect*, 67, 109-118.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.02.022>.

52. Garven, S., Wood, J.M., Malpass, R. S., Shaw, J. S. (1998). More than suggestion: The effect of interviewing techniques from the McMartin preschool case, *Journal of Applied Psychology*, 83(3), 347-359.
53. Given-Wilson, Z., Hodes, M., Herlihy, J. (2018). „A review of adolescent autobiographical memory and the implications for assessment of unaccompanied minors' refugee determinations, *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 23(2), 209-22.
54. Goodman, G. S., Bottoms B. L., Rudy L., Davis S. L., Schwartz-Kenney B. M. (2001). Effects of past abuse experiences on children's eyewitness memory, *Law and Human Behavior*, 25(3), 269-298.
55. Grcenhoot, A. E, Johnson, R. J., Legerski, J., McCloskey, L. A. (2009). „Stress and autobiographical memory functioning”, în Quas J. A., Fivush R. (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive, and social considerations*. Oxford University Press.
56. Guadagno, B. L. & Powell, M. B. (2009). A qualitative examination of police officers' questioning of children about repeated events. *Police Practice and Research: An International Journal*, 10(1), 61-73.
57. Gudjonsson, G. H. (2013). „Interrogative suggestibility and compliance”, în Ridley A. M., Gabbert F., La Rooy D. J. (Eds.), *Suggestibility in legal contexts: Psychological research and forensic implications*, Chichester: Wiley Blackwell, 45-61.
58. Hamond, N. R. & Fivush, R. (1991). Memories of Mickey Mouse: Young children recount their trip to Disneyworld. *Cognitive Development*, 6(4), 433-448. [https://doi.org/10.1016/08852014\(91\)90048-I](https://doi.org/10.1016/08852014(91)90048-I).
59. Henry, L. A., Gudjonsson, G. H. (2003). Eyewitness memory, suggestibility, and repeated recall sessions in children with mild and moderate intellectual disabilities, *Law and Human Behavior*, 27(5), 481-505.
60. Henry, L.A., Bettenay C., Carney, D. (2011). „Children with intellectual disabilities and developmental disorders”, în Lamb, M. E., LeRooy, D. G., Malloy, L. C., Katz, C. (Eds.), *Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice*, 2nd ed. Wiley, 251-281.
61. Henry, L.A., Gudjonsson, G. H. (1999). Eyewitness memory and suggestibility in children with mental retardation, *American Journal on Mental Retardation*, 104(6), 491-508.
62. Hewitt, S. K. (1999). *Assessing allegations of sexual abuse in preschool children*. Thousand Oaks, CA: Sage.
63. Howie, P., Kurukulasuriya, N., Nash, L., Marsh, A. (2009). Inconsistencies in children's recall of witnessed events: The role of age, question format and perceived reason for question repetition, *Legal and Criminological Psychology*, 14(2), 311-329.
64. Howie, P., Nash, L., Kurukulasuriya, N. & Bowman, A. (2012). Children's event reports: Factors affecting responses to repeated questions in vignette scenarios and event recall interviews. *British Journal of Developmental Psychology*, 30(4), 550-568. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02064.x>
65. Hudson, J. A. (1988). Children's memory for atypical actions in script-based stories: Evidence for a disruption effect. *Journal of Experimental Child Psychology*, 46, 159-173.

66. Johnson, M. K., Hashtroudi, S. & Lindsay, D. S. (1993). Source monitoring. *Psychological Bulletin*, 114, 3-28.
67. Karni-Visel, Y., Hershkowitz, I., Lamb, M. E. & Blasbalg, U. (2019). Facilitating the Expression of Emotions by Alleged Victims of Child Abuse During Investigative Interviews Using the Revised NICHD Protocol. *Child Maltreatment*, 24(3), 310-318. <https://doi.org/10.1177/1077559519831382>.
68. Kassin, S. M., Dror, I. E. & Kukucka, J. (2013). The forensic confirmation bias: Problems, perspectives, and proposed solutions. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2, 42-52.
69. Kim, J., Cicchetti D. (2006). Longitudinal trajectories of self-system processes and depressive symptoms among maltreated and nonmaltreated children, *Child Development*, 77(3), 624-639.
70. Korkman, J., Santtila P., Drzewiecki, T., Sandnabba, K. N. (2008). Failing to keep it simple: Language use in child sexual abuse interviews with 3-8-year-old children, *Psychology, Crime & Law*, 14(1), 41-60.
71. Krueger, M. (2016). „Forensic Interviewing and Charging: A Prosecutor’s Perspective”, în William T. O’Donohue și Matthew Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice* (pp. 57- 80). Springer, 2016.
72. La Rooy, D., Katz, C., Malloy, L. C., Lamb, M. E. (2010). Do we need to rethink guidance on repeated interviews?, *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(4), 373-392.
73. Lamb, M. E., Brown, D. A., Hershkowitz, I., Orbach Y., Esplin, P. W. (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*, 2nd ed., John Wiley & Sons Inc.
74. Lamb, E., La Rooy, D. J., Malloy, L.C. & Katz (2018). *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară*. Editura Asociației de Științe Cognitive din România.
75. Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P. W. & Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse & Neglect*, 31(11-12), 1201-1231. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.03.021>.
76. Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., Stewart, H. & Mitchell, S. (2003). Age differences in young children's responses to open-ended invitations in the course of forensic interviews. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(5), 926-934. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.5.926>.
77. Larousse. *Marele Dicționar al Psihologiei*. (2006). Editura Trei.
78. Luca, C. (2014). *Expertiza psihologică a copilului abuzat/neglijat*. Hamangiu.
79. Lyon, T. D., Dorado, S. (2008). Truth induction in young maltreated children: The effects of oath taking and reassurance on true and false disclosures, *Child Abuse & Neglect*, 32(7), 738-748.
80. Malloy, L. C., Quas, J. A. (2009). „Children's suggestibility: Areas of consensus and controversy”, în Kuehnle, K., Connell, M. (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegations: A comprehensive guide to assessment and testimony*, Hoboken, NJ, John Wiley & Sons Inc., 267-297.

81. Matsumoto, D. (ed.) (2009). *The Cambridge Dictionary of Psychology*. Cambridge University Press.
82. McElvaney, R., Greene, S., Hogan, D. (2012). Containing the secret of child sexual abuse, *Journal of Interpersonal Violence*, 27(6), 1155-1175.
83. Melton, G.B., Petrila, J., Norman, G., Poythress, G., Slobogin, C., Otto, R.K., Mossman, D. & Condie, L. O. (2018). *Psychological Evaluations for the Courts. A Handbook for Mental Health Professionals and Lawyers*. Fourth Edition. The Guilford Press.
84. Morgan, M. (1995). *How to interview sexual abuse victims*. Thousand Oaks, CA: Sage. Office of the Attorney General (2014, May 22). Attorney General Holder Announces Significant Policy Shift Concerning Electronic Recording of Statements. Disponibil pe <http://www.justice.gov/opa/pr/attorney-general-holder-announces-significant-policy-shift-concerning-electronic-recording>
85. Morrison, J., Flegel, K. (2016). *Interviewing Children and Adolescents*. 2nd Edition. The Guilford Press.
86. Myles-Worsley, M., Cromer, C. C. & Dodd, D. H. (1986). Children's preschool script reconstruction: Reliance on general knowledge as memory fades. *Developmental Psychology*, 22(1), 22-30.
87. Myles-Worsley, M., Cromer, C. & Dodd, D. (1986). Children's preschool script reconstruction: Reliance on general knowledge as memory fades. *Developmental Psychology*, 22, 2-30.
88. National Children's Advocacy Center (2015). *Episodic and Script Memory in Children: A Selected Bibliography*. Huntsville, AL: Author. Disponibil pe <chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://calio.org/wp-content/uploads/2014/03/episodic-script-memory-bib.pdf>.
89. O'Donohue, W. T., Fanetti, M. (Eds.) (2016). *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*. Springer.
90. Olafson, E. (2007). Children's Memory and Suggestibility, în K. C. Faller, *Interviewing Children About Sexual Abuse. Controversies And Best Practice* (pp. 20-40). Oxford University Press.
91. Orbach, Y. & Lamb, M. E. (2007). Young Children's References to Temporal Attributes of Allegedly Experienced Events in the Course of Forensic Interviews. *Child Development*, 78 (4), 1100-1120. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01055.x>
92. Orbach, Y. & Pipe, M.-E. (2018). Investigarea problemelor principale, în M. E. Lamb, D. J. La Rooy, L. C. Malloy & C. Katz (coord). *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară* (pp. 161-177). Editura Asociației de Științe Cognitive din România.
93. Orbach, Y. & Lamb, M. E. (2001). The relationship between within-interview contradictions and eliciting interviewer utterances. *Child Abuse & Neglect*, 25(3), 323-333. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00254-4](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00254-4).
94. Otgaar, H., Candel, I., Scoboria, A. & Merckelbach, H. (2010). Script knowledge enhances the development of children's false memories. *Acta Psychologica*, 133, 57-63.

95. Otgaar, H., Smeets, T. & Peters, M. (2012). Children's implanted false memories and additional script knowledge. *Applied Cognitive Psychology*, 26, 709-715.
96. Paz-Alonso P. M., Larson R. P., Castelli P., Alley D., Goodman G. S. (2009). „Memory development: Emotion, stress, and trauma”, în Courage M. L., Cowan N. (Eds.), *The development of memory in infancy and Childhood*, 2nd ed., New York, Psychology Press, 197-239.
97. Peterson, C. (2011). Children's memory reports over time: Getting both better and worse. *Journal of Experimental Child Psychology*, 109, 275-293.
98. Petty, J. (2019). *Chestionarul de evaluare a abuzului asupra copiilor*. Testcentral.
99. Pipe M.-E., Salmon K. (2009). „Memory development and forensic context”, în Courage M. L., Cowan N. (Eds.), *The development of memory in infancy and childhood* (2nd ed.), New York, Psychology Press, 241-282.
100. Pipe, M. E., Lamb, M. E., Orbach, Y. & Esplin, P. W. (2004). Recent research on children's testimony about experienced and witnessed events. *Developmental Review*, 24, 440-468.
101. Pivniceru, M.-M., Luca, C. (2016). *Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților*. Hamangiu.
102. Pivniceru, M.-M., Luca, C. (coord.) (2009). *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*. Hamangiu.
103. Poole, D. A., Lamb, M. E. (1998). *Investigative interviews of children: A guide for helping professionals*, Washington, DC, American Psychological Association.
104. Principe, G. F., Schindewolf, E. (2012). Natural conversations as a source of false memories in children: Implications for the testimony of young witnesses, *Developmental Review*, 32, 205-223.
105. Principe, G. F., Tinguely, A. & Dobkowski, N. (2007). Mixing memories: The effects of rumors that conflict with children's experiences. *Journal of Experimental Child Psychology*, 98, 1-19.
106. Raskin, D. C. & Esplin, P. W. (1991). Statement validity assessment: Interview procedures and content analysis of children's statements of sexual abuse. *Behavioral Assessment*, 13 (3), 265-291.
107. Reese, E., Haden, C. A., Baker-Ward, L., Bauer, P., Fivush, R. & Ornstein, P. A. (2011). Coherence of personal narratives across the lifespan: A multidimensional model and coding method. *Journal of Cognition and Development*, 12, 424-462.
108. Research Institute, American Prosecutors (2004). *Investigation and Prosecution of Child Abuse*. SAGE Publications.
109. Roberts K. P., Lamb M. E. (1999). Children's responses when interviewers distort details during investigative interviews, *Legal and Criminological Psychology*, 4, 23-31.
110. Roberts, K. P. (2002). Children's ability to distinguish between memories from multiple sources: Implications for the quality and accuracy of eyewitness statements. *Developmental Review*, 22, 403-435.
111. Roberts, K. P., Brubacher, S. P., Drohan-Jennings, D., Glisic, U., Powell, M. B. & Friedman, W. J. (2015). Developmental differences in the ability to provide temporal information about repeated events. *Applied Cognitive Psychology*, 29(3), 407-417.

112. Roberts, K. P., Brubacher, S. P., Powell, M. B. & Price, H. L. (2018). „Exerciții narative”, în M. E. Lamb, D. J. Rooy, L. C. Malloy & C. Katz (Ed), *Mărturia Copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară* (pp. 143-176). Editura Asociației de Științe Cognitive din România.
113. Rohrabough, M., London, K., Hall, A.K. (2016). „Planning the Forensic Interview, în William T. O’Donohue și Matthew Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice* (pp. 197-218). Springer, 2016.
114. Salmon K., Reese E. (2015). Talking (or not talking) about the past: The influence of parent – child conversation about negative experiences on children’s memories, *Applied Cognitive Psychology*, 12, 791-801.
115. Saywitz, K. J., Lyon, T. D. & Goodman, G. S. (2011). „Interviewing children”, în Myers, J. E. B. (Ed.), *The APSAC handbook on child maltreatment* (3rd ed.) (pp. 330-352). Sage Publications. 337-360.
116. Saywitz, K. J., Wells, C. R., Larson, R. P., Hobbs, S. D. (2019). Effects of interviewer support on children’s memory and suggestibility: Systematic review and meta-analyses of experimental research, *Trauma, Violence & Abuse*, 20(1), 22-39.
117. Saywitz, K. J., Goodman, G. S., Nicholas, E. & Moan, S. F. (1991). Children’s memories of a physical examination involving genital touch: implications for reports of child sexual abuse, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 59(5), 682-91. doi: 10.1037//0022-006x.59.5.682.
118. Saywitz, K. J. & Camparo, L. (1998). Interviewing child witnesses: A developmental perspective. *Child Abuse & Neglect*, 2 (8): 825-843. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(98\)00054-4](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(98)00054-4).
119. Saywitz, K. J. & Lyon, T. D. (2002). „Coming to grips with children’s suggestibility”, în M. L. Eisen, G. S. Goodman & J. A. Quas (eds.), *Memory and suggestibility in the forensic interview* (pp. 85-113). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
120. Scarf, D., Gross, J., Colombo, M. & Hayne, H. (2013). To have and to hold: Episodic memory in 3-and 4-year-old children. *Developmental Psychobiology*, 55(2), 125-132.
121. Schreiber, N., Bellah, L. D., Martinez, Y., McLaurin, K. A., Strok, R., Garven, S. & Wood, J. M. (2006). Suggestive interviewing in the McMartin Preschool and Kelly Michaels Daycare abuse cases: A case study. *Social Influence*, 1(1), 16-47. <https://doi.org/10.1080/15534510500361739>.
122. Slackman, E. & Nelson, K. (1984). Acquisition of an unfamiliar script in story form by young children. *Child Development*, 55, 329-340.
123. Staller, K. M., Nelson-Gardell, D. (2005). A burden in your heart’: Lessons of disclosure from female preadolescent and adolescent survivors of sexual abuse, *Child Abuse & Neglect*, 29(12), 1415-1432.
124. Talwar, V., Crossman A. M. (2012). Children’s lies and their detection: Implications for child witness testimony, *Developmental Review*, 32(4), 337-359.
125. Thierry, K. L., Goh, C. L., Murray, J. & Pipe, M.-E. (2005). Effects of rehearsal and modality of test on children’s source-monitoring performance. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 11, 33-44;

126. Thierry, K. L., Lamb, M. E. & Orbach, Y. (2003). Awareness of the origin of knowledge predicts child witnesses' recall of alleged sexual and physical abuse. *Applied Cognitive Psychology*, 17, 953-967.
127. Toth, S. L., Cicchetti D., Madie J., Emde R. N. (1997). „Representations of self and other in the narratives of neglected, physically abused, and sexually abused preschoolers”, *Development and Psychopathology*, 9(4), 781-796.
128. Towl, G. J., Farrington, D. P., Crighton, D. A. & Hughes, G. (eds.) (2008). *Dictionary of Forensic Psychology*. Routledge
129. Underwager, R., Wakefield H. (1990). *The real world of child interrogations*, Springfield, Charles C. Thomas Pub Ltd.
130. Valentino, K., Toth, S. L., Cicchetti D. (2009). „Autobiographical memory functioning among abused, neglected, and nonmaltreated children: The overgeneral memory effect”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(8), 1029-1038.
131. VandenBos, G. R. (ed.) (2013). *APA Dictionary of Clinical Psychology*. American Psychological Association.
132. VandenBos, G. R. (ed.) (2015). *APA Dictionary of Psychology*, Second Edition. American Psychological Association.
133. Walker, A. G. (2013). *Handbook on questioning children: A linguistic perspectives*, Washington, DC, ABA Center on Children and the Law.

Capitolul III.

Ascultarea copilului în procedurile judiciare civile

Vlad Ciofu

I. Dreptul copilului de a fi ascultat

I.1. Sediul materiei

<i>Personalitatea juridică a copilului</i>	Copilul are personalitate juridică și este titularul propriilor sale drepturi, având un regim juridic structurat astfel de valorile legate de persoană, consecința evoluției societății și a modului de înțelegere a dezvoltării bio-psiho-sociale a ființei umane.
<i>Categoriile de drepturi ale copilului</i>	În această calitate beneficiază de toate drepturile omului și face obiectul unor reglementări speciale care privesc protecția și ocrotirea sa, precum și al unor reglementări care recunosc capacitatea copilului de a contribui el însuși la realizarea propriilor sale drepturi.
<i>Dreptul de a fi ascultat. Reglementări internaționale cu caracter general</i>	Unul dintre drepturile din această categorie înscris cu valoare de principiu în convenția privitoare la drepturile copilului ^[1] este dreptul copilului capabil de discernământ implicat în orice procedură judiciară sau administrativă să își exprime liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește, opinia copilului urmând a fi luată în considerare ținându-se seama de vârsta și gradul său de maturitate.
<i>Dreptul de a fi ascultat. Reglementări la nivel european</i>	Cu același sens, principiul a fost inserat în dreptul Uniunii Europene ^[2] cât și la nivelul Consiliului Europei ^[3] .
<i>Receptarea principiului în dreptul național</i>	Aceste principii au fost transpuse în legislația națională prin Legea cadru nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului ^[4] .
<i>Ascultarea copilului.</i>	De asemenea, Codul civil ^[4] , ca lege generală în domeniul dreptului privat, reglementează ascultarea copilului prin dispozițiile

^[1] Art. 12 din Convenția cu privire la drepturile copilului.

^[2] Art. 24 alin. (1) din Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

^[3] Art. 6 din Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii, publicată în M. Of. nr. 257 din 17 aprilie 2007; art. 6 din Convenția Europeană revizuită în materia adopției de copii, ratificată prin Legea nr. 138/2011, publicată în M. Of. nr. 515 din 21 iulie 2011; Convenția EDO, jurisprudență.

^[4] Art. 29 din Legea nr. 272/2004, republicată în M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014.

<i>Codul civil</i>	art. 264. Acțiunea textului este generală, ascultarea copilului și luarea în considerare a opiniei acestuia vizând orice măsură administrativă sau judiciară care îl privește. Potrivit textului de lege, orice copil are dreptul de a fi ascultat. Ascultarea este obligatorie pentru copilul care a împlinit vârsta de 10 ani, iar, pentru copilul care nu a împlinit această vârstă, ascultarea este condiționată de aprecierea necesității ei de către autoritatea care instrumentează cauza [alin. (1)]. Copilul însuși poate cere să fie ascultat, respingerea cererii sale trebuind să fie motivată. Potrivit alin. (2) al aceluiași text de lege, dreptul de a fi ascultat presupune posibilitatea copilului de a cere și a primi orice informație potrivit cu vârsta sa, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea aceasta, dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește. Opinia copilului ascultat va fi luată în considerare în raport cu vârsta și gradul său de maturitate [alin. (4)].
--------------------	--

I.2. Semnificația juridică a noțiunii de discernământ

<i>Copilul capabil de discernământ. Înțeleles</i>	Art. 12 din Convenția privind la drepturile copilului, când se referă la dreptul copilului de a-și exprima opinia, folosește sintagma „copilul capabil de discernământ”, preluată ca atare și de Legea nr. 272/2004. În aceste condiții, se impun câteva observații referitoare la noțiunea de discernământ.
---	--

I.2.1. Semnificația juridică de discernământ în dreptul civil

<i>Semnificații diferite ale noțiunii de discernământ</i>	Noțiunea de discernământ în dreptul civil are trei semnificații diferite:
<i>Discernământul. Condiție de valabilitate a consimțământului/condiție de fond a actului juridic civil</i>	1) Discernământul reprezintă o condiție de valabilitate a consimțământului, condiție de fond, de validitate a actului juridic civil ^[2] . Astfel, pentru valabilitatea consimțământului, acesta trebuie să provină de la o persoană cu discernământ ^[3] .
<i>Definire</i>	Discernământul constă în aptitudinea psihică a unei persoane fizice de a înțelege semnificația faptelor sale, de a avea puterea să aprecieze efectele juridice, care se produc în baza manifestării sale de voință.
<i>Discernământul.</i>	2) Discernământul nu se identifică cu capacitatea de exer-

[1] Adoptat prin Legea nr. 287/2009, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011.

[2] Sediul principal al materiei – art. 1182-1224 C. civ.

[3] G. Boroș, M.-M. Pivniceru, *Fișe de drept civil. Partea generală. Persoane. Drepturi reale principale. Obligații, contracte. succesiuni. Familie*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 55.

<i>Condiție premisă a capacității de exercițiu</i>	cițiu. Capacitatea de exercițiu este o stare de drept care izvorăște din lege, în timp ce discernământul este o stare de fapt care se apreciază de la persoană la persoană, în funcție de atitudinea și puterea psiho-intelectuală a acesteia ^[1] .
<i>Criterii de determinare a capacității de exercițiu</i>	Legiuitorul a stabilit două criterii obiective de determinare a capacității de exercițiu, vârsta și sănătatea, în funcție de care distinge între capacitate și incapacitate. Nu toate persoanele au capacitatea de a încheia personal acte juridice, ci numai acelea care au maturitatea fizică și psihică necesară pentru a înțelege semnificația actelor juridice pe care le încheie.
<i>Regula. Incapacitatea copilului în vârstă de până la 18 ani de a încheia acte juridice singur</i>	În funcție de criteriul vârstei, până la împlinirea vârstei de 18 ani, copilul este considerat, în principiu, incapabil de a încheia singur acte juridice date fiind insuficiența dezvoltării sale fizice și psihice pentru a participa singur la viața juridică încheind acte juridice privind persoana și patrimoniul său ^[2] .
<i>Etapetele capacității de exercițiu</i>	Stadialitatea dezvoltării persoanei se reflectă în etapele capacității de exercițiu, care urmează categoriile de vârstă ale copilului. Astfel, minorul sub vârsta de 14 ani este considerat în mod absolut a fi incapabil; ^[3] minorul cu vârsta între 14 și 18 ani are o capacitate de exercițiu restrânsă, limitată, pentru care incapacitatea este absolută, dar parțială; la împlinirea vârstei de 18 ani, copilul dobândește capacitate de exercițiu deplină, fiind prezumat a avea atât capacitate, cât și discernământ.
<i>Importanța distincției</i>	Distincția se reflectă în planul actelor juridice pe care le poate încheia prin reprezentare ^[4] , cu excepțiile prevăzute de lege ^[5] , cu încuviințarea părinților ^[6] sau, după caz, a tutorei și, în condițiile prevăzute de lege, cu autorizarea instanței de tutelă ^[7] și, prin excepție, singur ^[8] .
<i>Protecția și ocrotirea persoanei</i>	Regimul juridic al incapacităților are ca rațiune protecția persoanei având rolul de a suplini dificultățile datorate discernământului în formare al a copilului.
<i>Discernământ. Condiție de existență a vinovăției în materie</i>	3) Discernământul reprezintă elementul de structură a capacității delictuale care reglementează vinovăția. În această ipoteză discernământul semnifică aptitudinea de reprezen-

[1] C.T. Ungureanu, *Drept civil, Partea generală. Persoanele*, ed. a III-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 68.

[2] C.T. Ungureanu, *op. cit.*, p. 70.

[3] Art. 33 alin. (1) C. civ.

[4] Art. 43 alin. (2) teza I C. civ.

[5] Art. 43 alin. (3) C. civ., art. 264 alin. (1) C. civ., art. 42 alin. (1) C. civ. etc.

[6] Art. 144-147 C. civ.

[7] Art. 41 alin. (2) C. civ.

[8] Art. 41 alin. (3) C. civ. și art. 42 C. civ.

<i>delictuală</i>	tare a faptei și urmările sale.
<i>Răspundere delictuală. Existența discernământului. Minorul care nu a împlinit 14 ani</i>	Minorul care nu a împlinit 14 ani nu răspunde pentru prejudiciul cauzat dacă nu se dovedește discernământul său la data săvârșirii faptei ^[1] . Legea prezumă minorul ca fiind lipsit de discernământ, deci și de capacitate delictuală, însă prezumția este legală, putându-se deci face dovada existenței discernământului la data săvârșirii faptei, angajându-i astfel, răspunderea delictuală.
<i>Răspunderea delictuală. Absența discernământului. Minorul care a împlinit 14 ani</i>	Minorul care a împlinit 14 ani răspunde pentru prejudiciul cauzat afară de cazul când se dovedește că la data săvârșirii faptei era lipsit de discernământ ^[2] . Pentru acesta se prezumă existența discernământului, însă prezumția fiind legală, poate fi răsturnată prin orice mijloc de probă. Răspunderea celui lipsit de discernământ poate fi atrasă în condițiile în care nu se poate angaja răspunderea persoanei care, potrivit legii, avea îndatorirea de a-l supraveghea ^[3] .

I.2.2. Dreptul copilului de a fi ascultat. Excepții de la regula incapacității absolute

<i>Dreptul copilului de a fi ascultat. Excepție de la regula incapacității absolute</i>	Dreptul copilului de a fi ascultat nu poate presupune existența discernământului din moment ce tocmai inexistența lui îi atrage starea de incapacitate. Presupunerea că un copil incapabil de discernământ nu își poate exprima opinia ar însemna a lipsi de efecte juridice substanța art. 264 C. civ. care reglementează dreptul copilului de a fi ascultat în pofida incapacității sale.
<i>Drept personal nepatrimonial care se exercită prin efectul legii</i>	Dreptul copilului de a fi ascultat este un drept personal nepatrimonial care se exercită prin efectul legii. Chiar dacă discernământul este o condiție a capacității de exercițiu, tocmai de la această regulă face excepție textul citat. De altfel, prin exprimarea opiniei copilului, acesta nu își dă consimțământul la încheierea vreunui act juridic și nici nu a săvârșit un fapt ilicit pentru a se antrena răspunderea delictuală.
<i>Sensul real al sintagmei „copil capabil de discernământ”</i>	Înseamnă că semnificația sintagmei „capabil de discernământ” este cea cuprinsă în Recomandarea generală nr. 12 ^[4] , semnificând o obligație a statelor de a evalua capacitatea copilului de a-și forma independent o părere fără a porni de la ideea că un copil nu este în stare să își exprime opiniile. Dimpotrivă, statele

[1] Art. 1366 alin. (1) C. civ.

[2] Art. 1366 alin. (2) C. civ.

[3] Art. 1368 C. civ.

[4] Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2009), Comentariul general nr. 12 – Dreptul copilului de a fi ascultat, disponibilă pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

	trebuie să prezume că un copil are capacitatea de a-și crea propriile viziuni și să recunoască dreptul acestuia de a le expune fără a fi obligat să demonstreze în prealabil această abilitate.
<i>Receptarea completă a dreptului internațional</i>	De altfel, Codul civil nu a preluat în dispozițiile art. 264 sintagma „copilul capabil de discernământ”, urmând ca aprecierea opiniei copilului să se facă potrivit criteriilor privitoare la vârsta și gradul de maturitate, așa cum dispun, de altfel, și convențiile internaționale enunțate, reprezentând o transpunerea corespunzătoare a dispozițiilor convenționale în materie.
<i>Ascultarea copilului sub vârsta de 10 ani. Drept condiționat</i>	Rămâne în discuție dreptul copilului care nu a împlinit vârsta de 10 ani de a fi ascultat, vocația de aplicabilitate a dreptului în privința acestuia fiind condiționată de propria solicitare de a fi ascultat, pe de o parte, și de încuviințarea sau respingerea motivată a cererii acestuia, pe de altă parte. În aceste condiții dreptul de a fi ascultat nu este un drept pur și simplu, cu o exercitare plenară, ci un drept condiționat de solicitarea copilului și încuviințarea sau respingerea motivată a cererii acestuia.
<i>Neimpunerea prin legislație a unei restricții de vârstă</i>	Cu privire la acest aspect, în Recomandarea generală nr. 12 ^[1] se recomandă statelor de a nu impune prin lege o restricție de vârstă în privința exercitării acestui drept. Se subliniază faptul că implementarea completă a art. 12 din Convenție semnifică valorificarea dreptului copilului de a fi ascultat și prin recunoașterea și respectarea formelor nonverbale ale comunicării, inclusiv jocul, limbajul corporal, mimica, desenul și pictura, care sunt modalități prin care copiii mai mici demonstrează capacitatea de a înțelege, indică alegerile și preferințele lor ^[2] . Tot astfel, copilul nu trebuie să stăpânească toate aspectele problemei care îl vizează, ci să înțeleagă chestiunea, în măsura în care aceasta îi permite să formuleze o opinie cu privire la problema în cauză ^[3] .
<i>Implementarea dreptului de a fi ascultați pentru copiii care au dificultăți în a-și exprima/face cunoscută opinia</i>	În același sens, statele sunt obligate să asigure implementarea dreptului de a fi ascultat pentru copiii care întâmpină dificultăți în a se face auziți (copiii cu dizabilități trebuie să fie echipați cu toate mijloacele de comunicare necesare, precum și să le poată utiliza, fapt ce le-ar permite să-și exprime mai des părerile; copiii proveniți din familii de minorități, familii de origine autohtonă și cele ale imigranților, precum și copiii care nu

^[1] Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2009), Comentariul general nr. 12 – Dreptul copilului de a fi ascultat, disponibilă pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

^[2] Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2009), Comentariul general nr. 12 – Dreptul copilului de a fi ascultat, par. 21, disponibilă pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

^[3] *Ibidem*, par. 21.

	vorbesc limba majorității populației trebuie să li să recunoască dreptul de a-și exprima opinia și să li se creeze cadrul necesar pentru facilitarea exprimării ei) ^[1] .
<i>Responsabilitatea implementării măsurilor</i>	Adoptarea tuturor acestor măsuri care garantează implicarea copilului în procedurile judiciare, potrivit Orientărilor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind Justiția în interesul copiilor ^[2] , ar trebui să fie responsabilitatea judecătorului care trebuie să verifice dacă copiii au fost implicați în mod eficient în procedură și dacă aceștia sunt absenți numai în cazul în care ei înșiși au refuzat să participe sau dacă maturitatea lor de înțelegere nu le permite implicarea ^[3] .

1.2.3. Obligatorietatea ascultării copilului

<i>Cazuri expres prevăzute de lege</i>	Codul civil reglementează ascultarea obligatorie a copilului. Astfel, ascultarea copilului este obligatorie în soluționarea neînțelegerilor între părinți privitoare la exercițiul autorității părintești (art. 486 C. civ.), în soluționarea neînțelegerilor privitoare la restrângerea drepturilor copilului de a păstra relații cu alte persoane cu care acesta are legături de familie (art. 494 C. civ.), în cazurile de solicitare a înapoierii copilului de la orice persoană care îl ține fără drept (art. 495 C. civ.), în ipoteza soluționării neînțelegerii dintre părinți cu privire la stabilirea ori schimbarea locuinței copilului (art. 496-497 C. civ.), în cazul schimbării felului învățării ori a pregătirii profesionale [art. 498 alin. (2) C. civ.], în ipoteza încuviințării instanței asupra înțelegerii părinților privind exercitarea autorității părintești (art. 506 C. civ.), în hotărârea instanței privind raporturile dintre părinții divorțați și copii (art. 396 C. civ.), în ipoteza stabilirii modalităților părintelui separat de copil de a avea legături personale cu acesta după divorț (art. 401 C. civ.).
<i>Executarea de către statul român a obligației privind ascultarea copilului</i>	Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra constituționalității art. 264 C. civ., care constituie substanța ascultării copilului, reținând constituționalitatea acestuia. Motivarea obligativității ascultării a fost explicată de Curte prin aceea că statul român și-a executat obligația de a asigura cadrul administrativ și pro-

^[1] Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2009), Comentariul general nr. 12 – Dreptul copilului de a fi ascultat, par. 20, disponibilă pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

^[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei *privind justiția în interesul copilului* adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

^[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei *privind justiția în interesul copilului* adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, par. 35, p. 49, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

	cesual necesar exprimării opiniei copilului. Copilul trebuie ascultat în chestiunile sensibile care privesc interesul său superior în cazurile indicate expres de lege, ținând de o anumită marjă de apreciere a statului în stabilirea parametrilor interesului superior al acestuia ^[1] .
<i>Ascultarea copilului este un drept și nu o obligație</i>	Ascultarea copilului este un drept. Prin urmare, refuzul minorului de a-și exprima opinia în procedurile administrative sau judiciare care îl privesc nu poate fi în niciun fel sancționat, întrucât copilul are, în această privință, dreptul, iar nu obligația de a se exprima în fața judecătorului ^[2] .
<i>Obligația de a asculta copilul nu este absolută</i>	Curtea de Justiție a Uniunii Europene s-a pronunțat asupra obligativității ascultării copilului, reținând că audierea unui copil nu constituie o obligație absolută.
<i>Asigurarea posibilității reale și efective a copilului de a se exprima</i>	Dacă o instanță decide că audierea este necesară, aceasta trebuie să îi asigure copilului posibilitatea reală și efectivă de a se exprima. Dreptul copilului de a fi ascultat, astfel cum este prevăzut în Cartă și în <i>Regulamentul Bruxelles II bis</i> , impune să se pună la dispoziția copilului procedurile juridice și condițiile care să îi permită să își exprime liber opinia și ca aceasta să fie obținută de către instanță. Instanța trebuie să ia toate măsurile necesare pentru organizarea acestor audieri, ținând seama de interesul superior al copilului și de circumstanțele fiecărui caz ^[3] .
<i>Neimplicarea copilului în procedurile judiciare. Încălcarea dreptului la viață privată</i>	Consecvență principiilor statuate în privința respectării dreptului la viața de familie, Curtea Europeană a Drepturilor Omului ^[4] a reținut că, în cauză, procedurile derulate au nesocotit interesul superior al copilului, încălcându-se art. 8 din Convenție, prin neimplicarea copiilor în procedura judiciară internă (neprezentarea legală și neascultarea copiilor) și prin excluderea stării emoționale a acestora în aprecierea interesului lor superior.
<i>Audierea copilului. Marja de apreciere a statului</i>	Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu interpretează dreptul la respectarea dreptului la viață privată și de familie în sensul instituirii obligației de a asigura audierea copilului în instanță în toate situațiile. Astfel, neascultarea directă a copilului, în vârstă de 3 ani și 10 luni, de către Tribunalul regional, la data debutului procedurii în apel, și de 5 ani și 2 luni, la mo-

^[1] Curtea Constituțională, decizia nr. 15 din 15 ianuarie 2019 publicată în M. Of. nr. 673 din 31 iulie 2019.

^[2] Curtea Constituțională, decizia nr. 15 din 15 ianuarie 2019 publicată în M. Of. nr. 673 din 31 iulie 2019, par. 26.

^[3] CJUE, C-491/10 PPU, Joseba Andoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz, 22 decembrie 2010 în European Union Agency for Fundamental Rights. (2022). *Handbook on European Law Relation to the Rights of the Child. Publications Office of the European Union*, p. 44.

^[4] CEDO, *Cauza NTS ș.a. contra Georgiei*, hotărârea din 2 februarie 2016.

	<p>mentul la care tribunalul a pronunțat decizia, nu reprezintă o depășire a marjei naționale de apreciere în restricția impusă dreptului de vizită solicitat de reclamant, în condițiile în care tribunalul regional, pentru a complini omisiunea tribunalului de district, privind neascultarea copilului, a solicitat un raport complementar expertului psiholog. S-ar merge mult prea departe în a se reține că tribunalele interne sunt întotdeauna ținute de a asculta copilul atunci când în joc este vorba despre un drept de vizită al părintelui căruia nu i s-a încredințat copilul. Audierea copilului depinde de circumstanțele particulare de caz, având în vedere vârsta și gradul de maturitate a acestuia^[1].</p>
<p><i>Neascultarea copilului în instanță. Încălcarea dreptului la viață privată și de familie</i></p>	<p>Curtea a dat semnificație dispozițiilor art. 8 din Convenție, reținând că nu se poate considera că un copil capabil de discernământ a fost implicat suficient în procesul de luare a deciziilor, dacă nu i s-a dat posibilitatea de a fi ascultat și, prin urmare, de a-și exprima opinia. Având în vedere vârsta și maturitatea primei reclamante, pare greu de susținut ideea că aceasta nu era capabilă de discernământ și nu era capabilă să-și exprime liber opinia^[2].</p>
<p><i>Acordarea importanței cuvenite opiniei copiilor</i></p>	<p>Tot astfel, Curtea a reținut că pe măsură ce copiii se maturizează și odată cu trecerea timpului, devin capabili să își formuleze propriile opinii cu privire la contactele cu părinții lor, instanțele ar trebui să acorde importanța cuvenită opiniilor și sentimentelor lor, precum și dreptului lor la respectarea vieții lor private^[3].</p> <p>În cauza M.K împotriva Greciei^[4], Curtea a reținut că voința exprimată de un copil cu suficient discernământ reprezintă un element-cheie care trebuie avut în vedere pe întreg parcursul procedurilor judiciare sau administrative care îl vizează.</p>

I.2.4. Evaluarea opiniei copilului

<p><i>Două criterii de evaluare a opiniei copilului</i></p>	<p>Ascultarea formală a copilului nu este suficientă. Art. 264 C. civ. fixează două criterii în funcție de care opiniile copilului ascultat vor fi luate în considerare: vârsta și gradul de maturitate, transpunând în dreptul național principiul valorificării opiniei exprimate de copil, statuat la nivel internațional.</p>
---	---

^[1] CEDO, *Cauza Sahin Contra Germaniei*, hotărârea din 8 iulie 2003.

^[2] CEDO, *Cauza M. și M./Croatia*, nr. 10161/13, hotărârea din 3 septembrie 2015 în European Union Agency for Fundamental Rights. (2022). *Handbook on European Law Relation to the Rights of the Child*. Publications Office of the European Union, pct. 46.

^[3] CEDO, *Cauza Plaza/Polonia*, nr. 18830/07, hotărârea din 25 ianuarie 2011, pct. 71; CEDO, *Cauza N.TS./Georgia*, nr. 71776/012, hotărârea din 2 februarie 2016, pct. 72; CEDO, *Cauza Zelikha Magomadova/Rusia*, nr. 58724/14, hotărârea din 8 octombrie 2019, pct. 115.

^[4] CEDO, *Cauza M.K./Grecia*, nr. 51312/16, hotărârea din 1 februarie 2018, pct. 91.

<i>Rolul evaluării corecte a opiniei copilului</i>	Corecta evaluare a opiniei copilului trebuie să aibă un rol important în stabilirea interesului superior al acestuia, imperativ care va amprenta hotărârea judecătorească.
<i>Complementaritatea criteriilor</i>	Cele două criterii sunt complementare, însă gradul de maturitate, care nu are o definiție juridică în raport cu care să se fixeze elementele de stabilire a acestuia, pare să aibă un caracter preponderent din moment ce vârsta în sine nu are aptitudinea de a determina semnificația opiniei exprimate de copil.
<i>Lipsa de identitate între vârsta biologică/ psihologică</i>	Vârsta biologică nu se reflectă identic în vârsta psihologică, din moment ce copiii cu vârstă mai mică pot dezvolta capacități de înțelegere, exprimare, conduită etc. superioare vârstei biologice.
<i>Diferențe individuale în privința conținutului dezvoltării psihice</i>	Dezvoltarea psihică are nu doar un caracter stadial, ci și unul psihoindividual: pe fondul general al caracteristicilor vârstei își pun amprenta particularitățile psihoindividuale ^[1] . Chiar dacă, între anumite limite de vârstă, profilul psihic al copiilor este asemănător, conținutul dezvoltării psihice, direcția și tempoul ei sunt diferite de la un individ la altul, în funcție de zestrea genetică și variațiile factorilor de mediu și educație ^[2] .
<i>Aprecierea individuală a opiniei copilului</i>	De aici rezultă că opinia copilului trebuie apreciată în fiecare caz în parte, atâta timp cât diferențele de capacitate, nivelurile de înțelegere ale copiilor variază în funcție de capacitatea individuală de dezvoltare, experiența de viață, aptitudinea de comunicare, elemente care sunt mai relevante decât vârsta biologică a copilului ^[3] . Prin urmare, chiar copiii cu vârstă mai mică își pot exprima cu claritate opiniile dacă sunt asistați ori sprijiniți în mod corespunzător ^[4] .
<i>Relevarea gradului de maturitate. Dependența de subiectivismul judecătorului/ cunoștințe interdisciplinare</i>	Relevarea gradului de maturitate a copilului presupune adaptarea comunicării la nivelul de înțelegere al acestuia, ținând cont de circumstanțele cauzei, situație care ridică problema, în absența unor criterii clare, a puterii subiective, discreționare a judecătorului de apreciere a maturității, pe de o parte, și tehnica de interviu a copiilor care reclamă cunoștințe interdisciplinare, pe de altă parte.
<i>Dependența audierii de</i>	Prin urmare, practicile de audiere depind de competențele

[1] F. Golu, *Psihologia dezvoltării umane*, Ed. Universitară, 2010, p. 31.

[2] *Ibidem*.

[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, par. 94 din Comentarii generale, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, par. 114, din Comentarii generale, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

<i>competența profesională individuală a judecătorului</i>	profesionale individuale ale judecătorului, care apreciază abilitățile cognitive social-emoționale ale copiilor la diferite vârste, circumstanțele personale, mediul ambient și relația copilului cu fiecare dintre cei implicați ca parte în procedură, perspectiva din care copilul privește lucrurile și o serie de alți factori, elemente sau împrejurări care au ca finalitate evaluarea gradului de maturitate al copilului, căruia îi atribuie sau nu o relevanță juridică în soluționarea cauzei.
<i>Finalități diferite în funcție de abilitățile judecătorului</i>	Rezultă că abilitățile judecătorului în conducerea procesului de ascultare a copilului conduc la relevarea gradului de maturitate al copilului, după cum și o audiere defectuoasă poate subestima cunoștințele și capacitatea de înțelegere a copilului, adevărata capacitate rămânând nerelevantă, cu consecințe pe planul dreptului substanțial.
<i>Sprrijinul acordat de specialiștii în psihologie</i>	În contextul în care în judecătorul are indicii, semnale cu privire la posibile întârzieri, decalaje sau absența unor competențe specifice etapei de dezvoltare a copilului, poate dispune efectuarea unei evaluări psihologice unui serviciu specializat, care să confirme sau să infirme prezența sau absența acestora și poate solicita prezența unui specialist în psihologia copilului la audiere.
<i>Semnificația maturității în viziunea Comitetului drepturilor copilului</i>	În esență însă, potrivit Recomandării generale nr. 12/2009, ^[1] în contextul art. 12 din Convenția privind drepturile copilului, maturitatea copilului semnifică doar capacitatea acestuia de a exprima o opinie cu privire la anumite probleme în mod rezonabil și independent.

II. Participarea copilului în procedurile judiciare civile

II.1. Ipostaze ale copilului în procesul civil

	Copilul poate participa în procesul civil fie ca parte, fie ca participant activ și ca martor.
<i>Copilul – parte în procesul civil</i>	Astfel, copilul poate promova singur acțiunea vizând modificarea măsurilor cu privire la drepturile și îndatoririle părinților divorțați față de copii lor minori, în cazul în care s-au schimbat împrejurările care au determinat luarea măsurii ce se cere a fi schimbată (art. 403 C. civ.). Copilul care a împlinit 14 ani poate solicita schimbarea felului învățăturii sau a pregătirii profesionale la care părinții se opun (art. 498 C. civ.). Copilul are dreptul de a depune în nume propriu plângeri referitoare la încăl-

^[1] Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2009), Comentariul general nr. 12 – Dreptul copilului de a fi ascultat, disponibilă pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

	<p>carea drepturilor sale fundamentale (art. 34 C. civ.); poate promova, prin reprezentant, acțiune privind situația stabilirii filiației față de mamă (art. 423 C. civ.); poate promova, prin reprezentant, dacă este minor, acțiunea privind stabilirea paternității din afara căsătoriei; în acțiunea în tăgada paternității poate avea calitatea de pârât, dacă acțiunea a fost introdusă de tatăl biologic (art. 429 C. civ.); poate promova acțiunea în desfacerea adopției (art. 478 C. civ.) sau acțiunea în anularea adopției (art. 479 C. civ.); copilul care a împlinit 14 ani poate să atace în instanță măsurile de protecție specială instituite potrivit art. 61 din Legea nr. 272/2004. Copilul participă în procedurile judiciare civile ca subiect de drept cu drepturi depline, fără nicio discriminare față de adult.</p>
<i>Copilul – participant în procesul civil</i>	<p>În afara situațiilor în care copilul are calitatea de parte în procesul civil, într-un număr foarte mare de cauze acesta este și participant la procesul civil. Copilul participă la raporturile dintre părinții divorțați și copiii lor minori (art. 396 C. civ.), în procesul vizând modalitatea de exercitare a dreptului de a avea legături personale cu copilul, în caz de neînțelegere între părinți, în cauzele vizând decăderea adoptatorului din drepturile părintești (art. 472 C. civ.), în cauzele vizând neînțelegerile dintre părinți cu privire la exercițiul autorității părintești sau la îndeplinirea îndatoririlor părintești (art. 486 C. civ.), în cauzele privind relațiile sociale ale copilului (art. 494 C. civ.), în cele privind înapoierea copilului de la orice alte persoane care îl țin fără drept, în cauzele privind stabilirea locuinței copilului atunci când părinții nu locuiesc împreună și nu se înțeleg cu privire la locuința copilului (art. 496 C. civ.), în cauzele vizând schimbarea locuinței copilului (art. 497 C. civ.), în cauzele vizând învoiala părinților cu privire la exercitarea autorității părintești sau cu privire la luarea unor măsuri de protecție (art. 506 C. civ.), în cauzele privind drepturile la întreținerea copilului minor (art. 525 C. civ.), în cauzele privind răpirea internațională de copii [art. 13 alin. (2) Convenția de la Haga asupra răpirii internaționale de copii^[1]].</p>
<i>Copilul – martor în procesul civil</i>	<p>În principiu, participarea copilului în procesul civil în calitate de martor este posibilă însă este destul de restrânsă în contextul interdicției prevăzute de art. 315, care stipulează în mod expres că „nu pot fi ascultate ca martori rudele și afinii până la gradul al treilea, inclusiv”, respectiv al dispozițiilor art. 316 C. proc. civ., potrivit cărora „în procesele privitoare la filiație, divorț și alte raporturi de familie se vor putea asculta rudele și</p>

^[1] Convenția de la Haga asupra răpirii internaționale de copii, din 25 octombrie 1980. România a aderat la Convenție prin Legea nr. 100/1992, publicată în M. Of nr. 243 din 30 septembrie 1992.

	afinii prevăzuți la art. 315, în afară de descendenți.”
--	---

II.2. Capacitatea procesuală a copilului

<i>Capacitatea procesuală a copilului</i>	Capacitatea procesuală civilă exprimă reflexul capacității civile pe plan procesual. Ca și capacitatea civilă, capacitatea procesuală civilă include în structura sa două elemente de esență: capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu.
<i>Capacitatea procesuală de folosință</i>	Capacitatea procesuală de folosință semnifică translația pe plan procesual a capacității civile de folosință. Va avea deci capacitate procesuală de folosință persoana care are capacitate de folosință. Tot astfel, îngrădirile capacității civile de folosință vor fi și îngrădiri ale capacității procesuale de folosință, persoana respectivă neputând sta singură ca parte în proces în limitele îngrădirii ^[1] . Lipsa capacității procesuale de folosință poate fi invocată pe cale de excepție în orice stare a procesului ^[2] iar actele de procedură îndeplinite de cel care nu are capacitatea procesuală de folosință sunt lovite de nulitatea absolută ^[3] .
<i>Capacitatea procesuală de exercițiu</i>	Calitatea procesuală de exercițiu reprezintă capacitatea unei persoane care are folosința dreptului de a se angaja și conduce personal procesul, îndeplinind obligațiile și realizând drepturile procesuale pentru a valorifica în justiție dreptul litigios ^[4] . În măsura în care exercitarea unui drept subiectiv substanțial presupune ca titularul său să aibă capacitatea de a exercita acel drept, în aceeași măsură, în principiu, acțiunea în justiție nu este admisibilă dacă reclamantul nu are capacitatea de a sta în justiție. Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu va putea sta singur în judecată, ci va fi reprezentat de către reprezentantul său legal ^[5] (părinți sau în lipsa acestora, tutorele ori cei care îl reprezintă pe cel dat în plasament). Minorul cu vârsta cuprinsă între 14-18 ani va fi citat și va sta personal în proces asistat de părinți sau tutore, care vor semna alături de minor cererile adresate instanței întregindu-i astfel capacitatea ^[6] . În litigiile care privesc munca, îndeletnicirile artistice sau sportive ori profesia minorului care a împlinit vârsta de 15 ani, se citează doar minorul personal ^[7] . De asemenea, actele juridice de dispoziție ale ocrotitorului legal al minorului

^[1] M. Tăbărcă, *Drept procesual civil. Vol. I. Teoria generală conform Noului Cod de procedură civilă*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 165.

^[2] Art. 56 alin. (3) teza I C. proc. civ.

^[3] Art. 56 alin. (3) teza a II-a C. proc. civ.

^[4] M. Tăbărcă, *op. cit.* p. 69.

^[5] Art. 80 alin. (2) C. proc. civ.

^[6] Art. 57 alin. (2) teza I C. proc. civ.

^[7] Art. 42 C. civ.

	<p>cu capacitate de exercițiu restrânsă sunt supuse autorizării, care trebuie să fie anterioară actului de dispoziție^[1]. În ipoteza în care copilul cu capacitate restrânsă nu are ocrotitor legal sau când există contrarietate de interese între minor și reprezentantul său legal, instanța instituie curatela specială la momentul ivirii situației care o reclamă^[2].</p> <p>Participarea copilului în proces este condiționată de capacitatea acestuia de a-și reprezenta semnificația raporturilor juridice la care ia parte și consecințele deciziilor sale.</p>
<p><i>Responsabilizarea părinților în exercitarea cu bună credință a drepturilor procesuale</i></p>	<p>Părinții au un rol în exprimarea opțiunii copilului de a participa la procedura judiciară de ascultare. De aceea, de la caz la caz, o eventuală opoziție a copilului trebuie apreciată în contextul influențelor exercitate de către părinți. S-ar impune o responsabilizare a părinților în acest sens prin exercitarea cu bună-credință a drepturilor procesuale, respectiv, prin încurajarea copilului să participe la procedura de ascultare în prezența judecătorului, ca o garanție a dreptului copilului la liberă exprimare a opiniilor în legătură cu problemele care îl privesc^[3].</p>
<p><i>Posibile obstacole privind accesul la justiție a copilului</i></p>	<p>Potrivit Orientărilor Comitetului de Miniștri privind Justiția în interesul Copilului, un obstacol important care împiedică accesul copiilor la justiție este lipsa capacității juridice care generează reprezentarea juridică a copilului pe plan procesual. Or, în cazul în care reprezentantul nu inițiază nicio procedură sau autoritatea competentă nu a desemnat niciun reprezentant legal, copiii nu beneficiază de vreo altă modalitate de a-și apăra drepturile ori de a reacționa împotriva încălcărilor, justiția fiind inaccesibilă pentru copil în pofida dreptului de acces la justiție^[4] și a faptului că orice persoană poate înainta o acțiune în justiție^[5], așa cum dispune art. 1 din Convenția europeană a drepturilor omului^[6].</p>

[1] Art. 81 alin. (1) C. proc. civ.

[2] Art. 58 alin. (2) C. proc. civ.

[3] Potrivit art. 12 din Codul de procedură civilă (Legea nr. 134/2010 publicată în M. Of. nr. 247 din 10 aprilie 2015) „(1) Drepturile procesuale trebuie exercitate cu bună-credință, potrivit scopului în vederea căruia au fost recunoscute de lege și fără a se încălca drepturile procesuale ale altei părți. (2) Partea care își exercită drepturile procesuale în mod abuziv răspunde pentru prejudiciile materiale și morale cauzate. Ea va putea fi obligată, potrivit legii, și la plata unei amenzi judiciare. (3) De asemenea, partea care nu își îndeplinește cu bună-credință obligațiile procesuale răspunde potrivit alin. (2)^o”.

[4] Orientările din 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, paragraf. 43.

[5] Art. 6 din Convenția EDO.

[6] Fără a defini conceptul de copil, Convenția EDO a adus sub auspiciile protecției sale copilul, prin intermediul art. 1 și ale art. 14 care nu fac nicio distincție în privința vârstei (CEDO, *Cauza Schwizgelz contra Elveției*, hotărârea din 10 iunie 2010), analizând cererile depuse de copii, indiferent de vârsta acestora (CEDO, *Cauza Marks contra Belgiei*, hotărârea din 13 iunie 1979).

III. Ascultarea copilului în procedurile judiciare civile

III.1. Pregătirea ascultării

<i>Crearea condițiilor necesare exercitării dreptului copilului de a fi ascultat</i>	Pregătirea ascultării copilului presupune asigurarea cadrului informațional, logistic și psihologic pentru exercitarea drepturilor fundamentale ale copilului în contextul realizării acestei proceduri cum ar fi: dreptul său la informare; dreptul de a beneficia de asistență de specialitate care implică, după caz, oferirea de servicii de asistență psihologică, medicală, legală și aducerea la cunoștință a modului concret în care poate aplica pentru ele (în situația în care ele nu au fost deja furnizate); dreptul de a fi tratat cu demnitate și compasiune; dreptul de a fi protejat de orice formă de discriminare; dreptul la confidențialitate; dreptul de a fi protejat de consecințele negative, subsidiare, ale unui proces; dreptul la siguranță ^[1] .
<i>Elemente de materializare a dreptului în funcție de situația copilului</i>	Copiii trebuie tratați pe parcursul procedurii judiciare într-o „manieră sensibilă și caracterizată prin grijă, luându-se în considerare situația lor personală și nevoile lor imediate, vârsta, sexul, eventualele dizabilități și gradul de maturitate, fiindu-le pe deplin respectată integritatea lor fizică, mentală și morală. Fiecare copil trebuie tratat individual, cu propriile sale nevoi, dorințe și sentimente ^[2] .
<i>Asigurarea respectului și securității copilului</i>	Copilul trebuie să se simtă respectat și în siguranță atunci când își exprimă punctul de vedere în mod liber. De aceea, se recomandă ca acesta să nu fie ascultat de mai multe ori decât este necesar, mai ales în acele cazuri în care copilul a experimentat unele evenimente traumatizante ^[3] .
<i>Asigurarea exprimării libere a opiniei copilului</i>	Exprimarea liberă a opiniilor presupune asigurarea de către autorități a exprimării nestingerite din partea copilului a propriilor puncte de vedere, independent de oricare influență externă (spațiul în care este ascultat, părinți, alte persoane sau

^[1] Guidelines on Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime, Child-friendly version, 2006, parag. 6-24, disponibil la http://www.ibcr.org/editor/assets/thematic_report/2/2007_child-friendly_guidelines_en.pdf [accesat 15.10.2023].

^[2] Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime anexă la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social, disponibil pe <http://www.un.org/docs/ecosoc/documents/2005/resolutions/Resolution%202005-20.pdf>, 2006, art. V pct. 10 și 11 [accesat 15.10.2023].

^[3] UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, p. 7, disponibil pe <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> [accesat 15.10.2023].

	obiecte) și fără ca acesta să simtă exercitarea unei presiuni din partea celui care inițiază procedura de ascultare ^[1] .
<i>Garantarea dreptului copilului de a-și exprima liber opinia</i>	Garantarea dreptului copilului de a-și exprima liber opinia presupune crearea cadrului necesar de către stat/autorități pentru ascultarea copilului și acordarea importanței cuvenite opiniilor acestuia ^[2] .

III.1.1. Înștiințarea copilului

<i>Înștiințarea copilului ca act de procedură</i>	Înștiințarea prealabilă a copilului este acel act de procedură prin care se aduce la cunoștința sa invitația de prezentare într-o anumită cauză, pentru a își exprima punctul de vedere (poziția sa procesuală sau, după caz, opinia proprie) asupra unui aspect determinat sau pentru a depune mărturie ^[3] .
<i>Încunoștințarea prealabilă a copilului</i>	Încunoștințarea copilului cu privire la participarea la procedura de ascultare nu poate fi concepută fără o informare prealabilă a acestuia cu privire la procesul și contextul ascultării, precum și implicațiile acestei proceduri.
<i>Informarea copilului cu privire la procedura ascultării</i>	Între procedura de înștiințare și cea de informare a copilului cu privire la procedura de ascultare există o legătură indisolubilă.
<i>Dreptul la informare</i>	Copiii trebuie să primească toate informațiile necesare cu privire la modul în care-și pot exercita în mod eficient dreptul de a fi audiați ^[4] . Cu toate acestea, ar trebui să li se explice că dreptul lor de a fi audiați și de a li se lua în considerare opiniile nu influențează în mod necesar decizia finală. Copiii ar trebui să fie consultați pe cât posibil într-o manieră în care se așteaptă să se răspundă dorinței lor de a fi ascultați ^[5] .
<i>Înștiințarea copilului care are</i>	În cazul în care copilul are calitatea de parte în procesul civil, legiuitorul român reglementează două modalități de realizare

[1] Potrivit art. 28 alin. (1) din Legea nr. 272/2004 privind protecția copilului, „copilul are dreptul la libertate de exprimare”, iar, conform art. 29 alin. (1) din același act normativ, „copilul capabil de discernământ are dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește”.

[2] UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, p. 7, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> [accesat 15.10.2023].

[3] M. Haralambe, „Ascultarea copilului în procedurile judiciare civile”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, ed. I, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 71.

[4] Art. 264 alin. (2) C. civ.; art. 29 alin. (3) din Legea nr. 272/2004.

[5] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe/European Union, 2012, p. 28, disponibil la www.coe.int/children [accesat 15.10.2023].

<i>calitatea de parte în procesul civil</i>	a procedurii de citare, în funcție de împrejurarea dacă acesta a împlinit sau nu vârsta de 14 ani. Copilul este citat prin reprezentantul său legal, dacă are vârsta de până la 14 ani (lipsit de capacitate de exercițiu), și personal și prin ocrotitorii săi legali, dacă are vârsta de peste 14 ani (cu capacitate restrânsă de exercițiu).
<i>Înștiințarea indirectă</i>	În situația în care copilul nu a împlinit încă vârsta de 14 ani, fiind lipsit de capacitate de exercițiu, acesta va fi citat prin reprezentanții săi legali, realizându-se astfel o înștiințare indirectă ^[1] .
<i>Dificultăți privind efectivitatea înștiințării</i>	Astfel cum se poate observa, textele de lege nu oferă o garanție că înștiințarea copilului a avut loc în mod efectiv, această măsură rămânând de cele mai multe ori la dispoziția reprezentantului legal. De aceea, se impune instituirea unei proceduri prin care să se realizeze o responsabilizare a reprezentanților legali, astfel încât să fie asigurată copilului o exercitare efectivă a dreptului său de a fi ascultat și de a fi încunoștințat cu privire la această procedură.
<i>Înștiințarea directă</i>	Înștiințarea directă are loc atunci când copilul a împlinit vârsta de 14 ani, prin urmare, în conformitate cu legea română, a dobândit capacitate restrânsă de exercițiu, caz în care acesta va fi citat personal și prin ocrotitorii săi legali ^[2] .
<i>Adaptarea informațiilor</i>	Copiii sunt de cele mai multe ori confuzi și vulnerabili atunci când se confruntă cu decizia de a participa la procedura de ascultare. Procedura de înștiințare a copilului este foarte importantă și presupune atât adaptarea informațiilor oferite prin citație la nivelul de dezvoltare al copilului.
<i>Transmiterea simplă și concisă a informației</i>	Transmiterea informațiilor legate de scopul ascultării trebuie să se facă într-un mod cât mai clar și concis.
<i>Necesitatea adaptării informațiilor oferite prin citație la nivelul de dezvoltare al copilului</i>	Având o vârstă fragedă, precum și o mai mică capacitate de control și experiență de viață decât adulții, aceștia pot fi circumspecți sau intimidati de întâlnirea cu judecătorul. De aceea, se impune oferirea unor informații clare și practice în legătură cu procesul de ascultare, pentru a atenua eventualele stări de anxietate sau rezerve ale copilului, astfel încât să fie încurajat să participe într-un mod efectiv la discuție. Invitația trebuie să fie clară, concisă și realizată în așa fel încât să nu fie

^[1] Potrivit dispozițiilor art. 155 alin. (1), pct. 7 C. proc. civ., vor fi citate „persoanele fără capacitate de exercițiu, prin reprezentanții lor legali, la domiciliul, reședința ori sediul acestora, după caz; în caz de numire a unui curator special, potrivit art. 58, citarea se va face prin acest curator, la sediul său profesional”.

^[2] Conform art. 155 alin. (1) pct. 7¹ C. proc. civ. vor fi citate „persoanele cu capacitate de exercițiu restrânsă, personal și prin ocrotitorii lor legali, la domiciliul, reședința ori sediul acestora, după caz; în caz de numire a unui curator special, potrivit art. 58, citarea se va face și prin acest curator, la sediul său profesional”.

	de natură să îl intimideze pe copil. Vocabularul folosit trebuie să fie adaptat nivelului de dezvoltare intelectuală al copilului ^[1] .
<i>Conținutul înștiințării/informațiilor oferite copilului</i>	În concordanță cu vârsta și gradul de maturitate al copilului, acestuia trebuie să-i fie oferite informații despre pregătirile practice pentru ascultare, astfel încât să știe la ce să se aștepte. Copilul trebuie să știe cum și unde va avea loc procesul de ascultare, cine va participa, cât timp va dura întâlnirea și ce fel de format va avea aceasta. De asemenea, va fi informat cu privire la existența și disponibilitatea unor măsuri de protecție, nivelul de confidențialitate al susținerilor sale, cui îi este permis să vorbească, importanța opiniei sale, când va fi luată decizia, cine va lua decizia și cum va fi comunicată aceasta către copil, a posibilității de a fi însoțit de o persoană apropiată, de încredere, precum și datele de contact ale instanței, pentru a putea cere explicații și lămuriri prealabile. Totodată, se pot oferi copilului informații legate de dreptul de a participa la procedura de ascultare, importanța opiniei sale și modul în care se va lua decizia ^[2] .
<i>Înștiințarea copilului participant în procesul civil</i>	Cu excepția cazului când copilul este victimă a abuzului, este neglijat sau exploatat în orice formă ^[3] , legiuitorul român nu stipulează dispoziții exprese referitoare la înștiințarea, respectiv, informarea copilului cu privire la procedura ascultării judiciare.
<i>Transmiterea informației</i>	Un aspect deosebit de important este reprezentat de modul în care sunt transmise informațiile către copil. Acestea trebuie să fie comunicate într-o formă potrivită vârstei și nivelului de înțelegere al copilului. Informarea părinților nu ar trebui să constituie o alternativă la informarea copilului ^[4] . Simpla citire a informațiilor de către copil sau de către părinți copilului poate să nu fie suficientă, iar oferirea informațiilor

^[1] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 51.

^[2] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 52; Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe/European Union, 2012, p. 56, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 15.10.2023]

^[3] În conformitate cu art. 101 alin. (3) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, „dacă instanța judecătorească apreciază necesar, aceasta îl poate chema pe copil în fața ei, pentru a-l audia. Audierea are loc numai în camera de consiliu, în prezența unui psiholog și numai după o prealabilă pregătire a copilului în acest sens”.

^[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe/European Union, 2012, p. 28, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 15.10.2023].

	părinților sau reprezentanților legali ai copilului nu trebuie să reprezinte o alternativă la informarea efectivă a copilului. De aceea, este important ca, atât părinții sau reprezentanții legali ai copilului, cât și copilul să primească informațiile în mod direct ^[1] .
<i>Posibila transmitere a informației de către judecător sau de o persoană desemnată de acesta</i>	Transmiterea informațiilor părinților sau reprezentanților legali poate să fie realizată în tot sau în parte de către judecător sau de către o persoană desemnată în acest sens (agent procedural, grefier). Recomandabil ar fi ca transmiterea informațiilor către copil să fie realizată de către judecător, ca un demers realizat în direcția pregătirii relației pe care trebuie să o construiască cu copilul.
<i>Informații adaptate la nivelul de înțelegere al copilului</i>	Informațiile date copilului trebuie să fie explicate pe înțelesul acestuia, într-un limbaj simplu ^[2] , sens în care judecătorul trebuie să clarifice orice nelămuriri sau neclarități din partea copilului.
<i>Orientarea spre înștiințarea directă</i>	Modalitatea directă de înștiințare este preferabilă pentru că astfel copilul are ocazia de a fi văzut ca subiect cu drepturi depline în procesul civil și nu doar ca „un mic cetățean cu drepturi mici”, copilul fiind un participant proactiv al procedurilor judiciare și nu doar un subiect al lor ^[3] .
<i>Beneficii</i>	Această modalitate de invitare reprezintă primul element al contactului cu copilul, stabilind așadar raportul socio-judiciar, în baza unor premise de dialog direct, disponibilitate și responsabilitate ^[4] .
<i>Particularități privind înștiințarea copilului martor</i>	În Codul de procedură civilă român este prevăzut un singur articol care face trimitere la aceeași procedură de citare și comunicare a actelor de procedură ca cea privitoare la părți ^[5] . În cazul copilului care a fost propus ca martor în procesul civil, nu pot fi aplicabile prevederile legale referitoare la aducerea acestuia cu mandat de aducere, o astfel de măsură de constrângere fiind în dezacord cu principiul interesului superior al copilului.

[1] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 53

[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei *privind justiția în interesul copilului* adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 21, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

[3] Raportul explicativ al Convenției, Capitolul II, lit. a), art. 3, pct. 33. <http://www.just.ro/Portals/0/CooperareJudiciara/GhidCooperareCivila/Conferinta%20Haga/Raport%20explicativ%201996.doc> [accesat 15.10.2023].

[4] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 73.

[5] Potrivit art. 173 C. proc. civ., „Citarea martorilor, experților, traducătorilor, interpreților ori a altor participanți în proces, precum și, când este cazul, comunicarea actelor de procedură adresate acestora sunt supuse dispozițiilor prezentului capitol, care se aplică în mod corespunzător”.

	În același sens, potrivit Codului de procedură civilă, neprezentarea martorului minor la termenul stabilit pentru audiere nici nu se pedepsește cu amendă judiciară ^[1] .
--	--

III.1.2. Locul ascultării

<i>Context securizat pentru copil</i>	Contextul și mediul în care copilul este ascultat trebuie să fie unul activator și încurajator. Copilul trebuie să dobândească siguranța că adultul responsabil care dorește să-l asculte va lua serios ceea ce el dorește să îi comunice. Comitetul privind Drepturile Copilului a subliniat faptul că ascultarea copilului nu trebuie să aibă loc ca o examinare unilaterală, ci mai degrabă să aibă formatul unei conversații. Trebuie să fie depuse toate diligențele pentru crearea unui mediu confortabil și securizant în care copilul să înțeleagă parametrii conversației și cum va fi pus în valoare punctul său de vedere ^[2] .
<i>Ascultarea în camera de consiliu</i>	În conformitate cu dispozițiile art. 226 alin. (1) C. proc. civ., în cazul în care, potrivit legii, urmează să fie ascultat un minor, ascultarea se va face în camera de consiliu. Potrivit alin. (3) al aceluiași articol, „ținând seama de împrejurările procesului, instanța hotărăște dacă, după caz, părinții, tutorele sau alte persoane vor fi de față la procedura de ascultare” ^[3] .
<i>Ascultarea în spațiul special amenajat</i>	În practică, procedura de ascultare a copilului se desfășoară la sediul instanței, într-o cameră special amenajată în acest sens. Spațiul în care se desfășoară procedura de ascultare a copilului trebuie să fie unul familiar, confortabil, care să favorizeze deschiderea acestuia spre discuție ^[4] . Poziționarea în spațiu față de copil trebuie să fie realizată în așa fel încât copilul să nu se sim-

^[1] Conform art. 187 alin. (1) pct. 2 lit. a) C. proc. civ., dacă legea nu prevede altfel, instanța va putea sancționa următoarele fapte săvârșite în legătură cu procesul, astfel cu amendă judiciară de la 50 lei la 700 lei neprezentarea martorului legal citat sau refuzul acestuia de a depune mărturie când este prezent în instanță, în afară de cazul în care acesta este minor sau beneficiază de consiliere judiciară.

^[2] UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard*, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, p. 10, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> [accesat 18.10.2023].

^[3] În state care au adoptat sistemul anglo-saxon de drept copilul este ascultat de cele mai multe ori în biroul judecătorului, loc în care acesta se simte mai puțin intimidat mai confortabil decât în sala de judecată. Întâlnirile pot avea și în camere special amenajate în care judecătorul se poziționează la același nivel cu copilul, în imediat apropiere cu acesta (N. Bala, R. Birnbaum, F. Cyr, D. McColley, „Children’s Voices in Family Court: Guidelines for Judges Meeting Children”. *Family Law Quarterly*, Vol. 47, No. 3, 2013, p. 398).

^[4] UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard*, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, parag. 43, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> [accesat 18.10.2023].

	tă agasat de prezența persoanelor care participă la ascultarea sa, respectiv că este invadat spațiul său privat ^[1] . De aceea, este recomandabilă păstrarea unei anumite distanțe, care nu va fi foarte mare, ci una firească care să permită purtarea unei discuții libere, de pe poziții egale între judecător și copil ^[2] .
<i>Ascultarea în situații speciale</i>	În situații speciale, când copilul nu este deplasabil sau este foarte anevoioasă sau traumatizantă deplasarea la sediul instanței, nu excludem ca procedura de ascultare a copilului să se desfășoare și într-un alt spațiu decât cel din camera de consiliu de la sediul instanței, de pildă la centrele aflate în subordinea Direcției Generale de Asistență Socială și Protecție a Copilului.
<i>Posibilă practică preliminară a ascultării</i>	Deși nu este reglementată în mod distinct în legislația actuală, apreciem că o posibilă practică ar putea fi aceea în care copiii, înainte de a participa efectiv la procedura judiciară de ascultare, sunt familiarizați cu sediul instanței, sălile de judecată și chiar camera în care se va desfășura procedura. Astfel, aceștia își pot crea o imagine despre spațiul unde va avea loc ascultarea. Copiii pot fi însoțiți de părinți sau alți adulți care fac parte din grupul lor de apropiați, cu excepția situației în care aceasta nu ar fi în interesul superior al copilului ^[3] .
<i>Atmosfera intimidantă lipsește de efectivitate dreptul</i>	Nu se poate aprecia că are loc o ascultare efectivă a copilului atunci când atmosfera în care se desfășoară această procedură este una intimidantă, ostilă, neprietenoasă sau inadecvată cu vârsta acestuia. Procedurile trebuie să fie accesibile și potrivite cu vârsta și nivelul de dezvoltare al copilului ^[4] .
<i>Folosirea mijloacelor tehnice de înregistrare</i>	În cadrul spațiilor de ascultare a copiilor pot fi folosite și mijloacele tehnice de înregistrare. Chiar și folosind mijloacele de înregistrare, imaginea copilului trebuie să fie protejată.
<i>Caracteristici specifice a spațiului de ascultare</i>	În principiu, spațiul în care se desfășoară procedura de ascultare a copilului trebuie să nu fie încărcat cu obiecte sau alți posibili stimuli care ar putea să-i distragă atenția. Cu toate

^[1] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 87.

^[2] În mai multe țări din Uniunea Europeană (Franța, Germania, România), ascultarea copilului are loc la sediul instanței. Totuși, în Bulgaria, copilul este ascultat de către judecător într-un spațiu asigurat de serviciul de asistență socială în afara sediului instanței. Aceeași este situația și în Polonia, unde, astfel cum s-a arătat și mai sus, procedura de ascultare a copilului are loc de cele mai multe ori în centrele familiale de diagnostic. În Croația, Estonia și Finlanda copiii, în special cei de vârste foarte fragede, sunt ascultați la domiciliile lor. (European Union Agency for Fundamental Rights. *Child-friendly Justice: Perspectives and Experiences of Professionals on Children's Participation in Civil and Criminal Judicial Proceedings in 10 EU Member States*. Publications Office of the European Union, 2015, p. 39).

^[3] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 54.

^[4] *Ibidem*.

	acestea, nu este exclus ca în camera de ascultare a copilului să existe unele obiecte (figurine, cartonașe) care să favorizeze exprimarea și deschiderea copilului ^[1] .
<i>Copilul participant activ. Ascultarea în camera de consiliu, în temeiul art. 226 C. proc. civ.</i>	<i>Procedurile în care copilul are calitatea de parte, participant activ sau martor</i> Ori de câte ori copilul are calitatea de participant activ, ascultarea acestuia se va face în camera de consiliu. Întrucât procesul de maturizare și dezvoltare a copiilor este încă în formare, fiind confrunțați cu instanța de judecată, aceștia pot manifesta emoții și dispoziții diferite, cum ar fi tristețe, anxietate, apatie, furie, rușine, copleșire, contrarierate, îngrijorare, pesimism, demoralizare ^[2] . Expunerea acestora într-un spațiu public, unde trebuie să relateze aspecte legate de mediul în care trăiesc sau despre alte fapte percepute în mod direct sau indirect, poate accentua trăirile negative ale copiilor ^[3] .
<i>Posibilitatea prezentării reprezentantului legal al copilului la ascultare</i>	Potrivit alin. (2) al art. 226 C. proc. civ., în raport de împrejurările procesului, instanța va hotărî dacă, după caz, părinții, tutorele sau alte persoane vor fi de față la ascultarea copilului. Copiii pot fi asistați de părinți sau o persoană apropiată aleasă de acesta doar dacă acest lucru nu afectează interesul superior al copilului ^[4] . Cu toate acestea, prezența mai multor persoane la momentul ascultării poate inhiba copilul sau să îi creeze o stare de anxietate ^[5] .
<i>Copilul parte/martor. Audierea în camera de</i>	Ori de câte ori copilul are calitatea de parte sau de martor, ascultarea acestuia se va face tot în camera de consiliu, dar nu

^[1] În Finlanda, camera în care este ascultat copilul este dotată cu figurine din lemn sau păpuși care pot fi folosite de către copii pentru a exemplifica tipul de relații pe care îl au cu celelalte persoane din mediul său sau chiar cu membrii familiei din care fac parte. Totodată, copiilor le sunt puse la dispoziție cartonașe în care sunt ilustrați membrii familiei (mama, tata), precum și alte cartonașe care conțin diferite trăsături care ar putea să fie caracteristice unor astfel de persoane (compasiv, creativ). Prin combinarea acestor cartonașe copilul sugerează tipul de relație pe care îl are cu fiecare dintre membrii familiei în parte (European Union Agency for Fundamental Rights. Child-friendly Justice: Perspectives and Experiences of Professionals on Children's Participation in Civil and Criminal Judicial Proceedings in 10 EU Member States. Publications Office of the European Union, 2015, p. 40).

^[2] G.B., Melton, J. Petrila, N.G. Poythress, C. Slobogin, R.K. Otto, D. Mossman, L.O. Condie, *Psychological Evaluations for the Courts. A Handbook for a Mental Health Professionals and Lawyers*, Fourth Edition. The Guilford Press, London, 2017, p. 454.

^[3] Justiția în interesul copilului. Perspective și experiențele specialiștilor. Rezumat, Agenția pentru drepturi fundamentale ale Uniunii Europene, 2015, p. 10, print. TK-06-14-133-RO-N.

^[4] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 54.

^[5] Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *Rolul judecătorilor și al procurorilor în protecția și promovarea drepturilor copilului*, Ed. Trei, București, 2006, p. 86.

<i>consiliu, în temeiul art. 213 C. proc. civ.</i>	în virtutea art. 226 C. proc. civ., rezervat exclusiv pentru proceduri judiciare în care copilul este implicat și se impune ascultarea sa, ci în virtutea art. 213 C. proc. civ. Astfel, ori de câte ori interesele minorilor ar fi afectate, în cercetarea procesului sau în dezbaterea fondului în ședință publică, instanța, la cerere sau din oficiu, va putea dispune ca acestea să se desfășoare în întregime sau în parte, fără prezența publicului.
<i>Accesul în sala de ședință a altor persoane</i>	În această situație au acces în sala de ședință părțile, reprezentanții lor, cei care îi asistă pe minori, apărătorii părților, martorii, experții, traducătorii, interpreții, precum și alte persoane, cărora instanța pentru motive temeinice le permite să asiste la proces.

III.1.3. Participanții la procedura de ascultare a copilului

<i>Prezența psihologului</i>	Prezența unui psiholog în procesul de ascultare a copilului este necesară, deoarece, fiind un specialist în dezvoltarea copilului, el poate furniza, în această calitate, informații importante magistratului, atât anterior ascultării, referitoare la gradul de dezvoltare al copilului, dar și ulterior ascultării, cu privire la perspectiva psihologică a comportamentului și informațiilor furnizate, pe perioada ascultării ^[1] .
<i>Rolul psihologilor și asistenților sociali</i>	Psihologii și asistenții sociali au un rol important în determinarea interesului superior al copilului. Ei sunt, adesea, chemați să efectueze evaluări ale părinților și copiilor, precum și ale relației părinte-copil, respectiv, să facă recomandări instanțelor judecătorești privind decăderea din exercițiul drepturilor părințești. Psihologul trebuie să examineze cauzele inițiale ale separării copilului, pentru a determina dacă acestea mai sunt sau nu de actualitate, să revadă toate înregistrările privind tratamentul care i-a fost aplicat, precum și istoricul eforturilor de rezolvare a problemelor familiale și de reintegrare a copilului în familia sa, pentru a putea înțelege progresul sau lipsa de progres de-a lungul anilor ^[2] .

^[1] Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime anexă la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social, disponibil la <http://www.un.org/docs/ecosoc/documents/2005/resolutions/Resolution%202005-20.pdf>, 2006, Art. IX, pct. 25 [accesat 22.10.2023].

^[2] Ascultarea copilului în țări precum Croația, Estonia, Finlanda și Polonia este de regulă realizată de asistenți sociali sau psihologi. Astfel, în Croația și Estonia psihologii conduc procedura de ascultare de obicei în cadrul centrelor de binefacere socială iar judecătorii procedează la ascultarea copilului doar în cazurile în care situația copilului este în pericol. În Polonia copiii sunt de obicei ascultați în mod indirect, cu psiholog, în centre familiale de diagnostic. Alternativ, un tutore numit de instanță poate asculta copilul la domiciliul acestuia în faza premergătoare procesului pentru a pregăti procedura de ascultare judiciară care oferă informații despre mediul social în care trăiește copilul. Părinții au dreptul să ceară ascultarea în mod nemijlocit a copilului de către judecător și

<i>Proceduri în care există contrarierate de interese cu copilul. Prezența avocatului</i>	În cadrul Orientărilor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului s-a reținut faptul că, în special în cadrul procedurilor unde există sau poate apărea un conflict de interese între copil și părinți sau alte părți implicate, aceștia ar trebui să aibă dreptul de a fi reprezentați de un avocat ^[1] .
<i>Asistența juridică gratuită</i>	Mai mult decât atât, copiii ar trebui să aibă acces la asistență juridică gratuită, în condiții similare sau mai indulgente decât în cazul adulților ^[2] . Asistența juridică este gratuită în ipoteza în care copilul care a împlinit 14 ani atacă în instanță măsurile de protecție specială prevăzute de Legea nr. 272/2004, instituite prin art. 61 teza a II a din aceeași lege.
<i>Specializarea avocatului</i>	Avocații care reprezintă copiii trebuie să fie bine instruiți, să fie capabili să comunice cu copiii în funcție de nivelul acestora de înțelegere și să cunoască foarte bine atât drepturile acestora, cât și alte aspecte care derivă din acestea. Copiii trebuie considerați clienți cu drepturi depline, iar avocații care îi reprezintă ar trebui să facă cunoscută opinia copiilor ^[3] .
<i>Informarea copilului</i>	Totodată, avocații ar trebui să comunice copilului toate informațiile și explicațiile necesare cu privire la eventualele consecințe ale opiniilor sale ^[4] .
<i>Asistența juridică proprie a copilului</i>	De multe ori părinții copiilor care sunt părți în diferite litigii aflate pe rolul instanțelor de judecată au angajați proprii lor avocați. Cu toate acestea, acești avocați nu reprezintă întotdeauna și interesul superior al copilului. Ar fi oportun ca, în cauze care implică

acest din urmă poate să dispună în acest sens dacă apar dubii cu privire la opinia psihologului transmisă din centrele familiale de diagnostic. În Spania, copilul este ascultat fie de astfel de persoane specializate, fie de judecător, iar uneori de atât de ambele autorități. În Marea Britanie instanțele nu ascultă în mod direct copiii. În cauzele cu minori, este desemnat un reprezentant care va face constatări cu privire la ceea ce simte copilul și apoi raportează instanței rezultatele constatărilor (European Union Agency for Fundamental Rights. Child-friendly Justice: Perspectives and Experiences of Professionals on Children's Participation in Civil and Criminal Judicial Proceedings in 10 EU Member States. Publications Office of the European Union, 2015, p. 46).

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe / European Union, 2012, p. 27, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 12.11.2023].

^[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe / European Union, 2012, p. 27, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 12.11.2023].

^[3] *Ibidem*, p. 27.

^[4] *Ibidem*, p. 28.

	decizii referitoare la copii, aceștia să fie asistați de proprii lor avocați care să le reprezinte interesul în proces ^[1] .
<i>Desemnarea curatorului special</i>	Numirea curatorului special este impusă de necesitatea ca cealaltă parte să nu fie expusă riscului de a suporta amânarea judecării până la numirea reprezentantului sau ocrotitorului legal ^[2] și are drept scop apărarea drepturilor persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă. În cazul unor astfel de persoane operează prezumția că nu au aptitudinea de a-și reprezenta consecințele juridice care pot apărea prin participarea la procedurile judiciare sau la încheierea de acte juridice. Curatorul special are rolul și de a preveni eventualele abuzuri la care ar putea să fie expuși copiii în exercitarea drepturilor lor. Legiuitorul a avut în vedere prin instituirea prevederilor legale privind curatela specială realizarea unei apărări complete și efective a copilului pentru asigurarea unui echilibru procedural, una dintre condițiile de esență ale unui proces echitabil ^[3] .
<i>Judecătorul</i>	Judecătorul trebuie să dea curs procedurii de ascultare a copilului în toate cauzele care îl implică când apreciază că acesta poate înțelege problemele în discuție. Pentru copil este foarte important ca judecătorul să își adapteze limbajul la vârsta și nivelul de înțelegere al copilului. Studiile au arătat că, în procedurile de ascultare a copiilor, interviuatorii au avut

^[1] În țări precum Finlanda, Franța, Germania sau România de obicei părinții copiilor au angajați proprii avocați dar asta nu înseamnă că acești avocați au o relație contractuală directă și cu copiii. În Germania doar avocații din oficiu desemnați de instanță au posibilitatea de a asista la procedura de ascultare a copilului. În Finlanda, dacă există contrarierate de interese între copil și părinții săi, instanța poate numi un tutore care să reprezinte interesele copilului în proces (European Union Agency for Fundamental Rights. Child-friendly Justice: Perspectives and Experiences of Professionals on Children's Participation in Civil and Criminal Judicial Proceedings in 10 EU Member States. Publications Office of the European Union, 2015, p. 41).

^[2] M. Tăbîrcă, *Drept procesual civil. Vol. I. Teoria generală conform Noului Cod de procedură civilă*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 178.

^[3] În conformitate cu dispozițiile art. 58 alin. (1) C. proc. civ. din România, „în caz de urgență, dacă persoana fizică lipsită de capacitatea de exercițiu a drepturilor civile nu are reprezentant legal, instanța, la cererea părții interesate, va numi un curator special, care să o reprezinte până la numirea reprezentantului legal, potrivit legii. De asemenea, instanța va numi un curator special în caz de conflict de interese între reprezentantul legal și cel reprezentat sau când o persoană juridică ori o entitate dintre cele prevăzute la art. 56 alin. (2), chemată să stea în judecată, nu are reprezentant”. Totodată, potrivit art. 81 alin. (2) din același C. proc. civ., „actele procedurale de dispoziție prevăzute la alin. (1), făcute în orice proces de reprezentanții minorilor, ai persoanelor care beneficiază de tutelă specială și ai dispăruților, nu vor împiedica judecarea cauzei, dacă instanța apreciază că ele nu sunt în interesul acestor persoane”.

	mai mult succes în a stimula dezvoltarea copilului atunci când au creat un climat suportiv, nesugestiv ^[1] . Suportul social al intervievatorului, manifestat printr-o abordare prietenoasă, caldă, feedback pozitiv sau neutru, zâmbet sau folosirea prenumelui copilului și evitarea comportamentelor nesuportive cum ar fi frustrarea, neatenția sau critica, ajută copilul să fie mai compliant și reduce erorile la întrebările nesugestive, îmbunătățind precizia fără a contamina relatările acestuia ^[2] .
<i>Crearea unui mediu suportiv</i>	Crearea unui mediu suportiv s-a dovedit utilă în primul rând pentru copiii care sunt mai anxioși sau care manifestă reacții fiziologice exagerate sau prelungite la stres ^[3] , care au un istoric de atașament nesecurizant ^[4] sau care sunt mai puțin comunicativi sau necooperanți ^[5] .
<i>Specializarea judecătorului</i>	Judecătorii, ca și avocații, trebuie să fie foarte bine instruiți și să cunoască în detaliu drepturile copilului, să urmeze cursuri periodice și aprofundate de formare profesională și să fie capabili să comunice cu copiii în funcție de nivelul acestora de înțelegere ^[6] .
<i>Atribute profesionale favorizatoare a dialogului constructiv</i>	În ceea ce privește competențele profesionale ale judecătorului, în literatura de specialitate s-au specificat câteva dintre atributele profesionale care ar putea favoriza un dialog constructiv și cât mai puțin intruziv pentru copil, cum ar fi: cunoștințe aprofundate juridice, sociologice și psihologice, psiho-intelectuale, gândire clară, riguroasă, spirit critic și moral-afectiv, tact, răbdare, toleranță, disponibilitate empatică ^[7] .
<i>Ținuta judecătorului</i>	În ceea ce privește ținuta magistratului, având în vedere starea de confuzie și vulnerabilitate cu care se confruntă cei mai mulți

[1] K.J. Saywitz, C. Wells, R.P. Larson and S.D. Hobbs. „Effects of interviewer support on children's memory and suggestibility: Systematic review and meta-analysis of experimental research”. *Trauma, Violence, and Abuse: A Review Journal.*, 2016, p. 23, doi:10.1177/1524838016683457.

[2] B.L. Bottoms, J.A. Quas and S. Davis. *The influence of interviewer-provided social support on children's suggestibility, memory, and disclosures.* In M.-E. Pipe, M. Lamb, Y. Orbach & A. Cederborg (Eds.), *Child sexual abuse: Disclosure, delay & denial*, 2007, pp. 135-158. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

[3] J.A. Quas, A. Bauer and W.T. Boyce. *Physiological reactivity, social support, and memory in early childhood.* *Child Development*, 2004, 75(3), pp. 797-814. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00707.x

[4] L. Peter-Hagene, B.L. Bottoms, S.L. Davis and K.L. Nysse-Carris, *Social support effects on children's suggestibility after one year.* *American Psychology Law Conference*, New Orleans, LA, 2014.

[5] M.E. Lamb, I. Hershkowitz, Y. Orbach & P.W. Esplin, *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses*, West Sussex, UK: Wiley, 2008, p. 34.

[6] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe / European Union, 2012, p. 61, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 12.11.2023].

[7] I. Buș, M. Miclea, D. David, A. Opre, *Psihologie judiciară – curs postuniversitar*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, 2012, p. 68.

	copii care participă la procedura de ascultare, este recomandat ca acesta să nu poarte robă, ^[1] să arate deschidere, dar să și păstreze o notă de oficialitate.
<i>Documentarea prealabilă a judecătorului</i>	Judecătorul trebuie să dețină cât mai multe informații despre situația copilului, starea lui de sănătate, mediul de dezvoltare, relația cu membrii familiei sale sau cu celelalte persoane care fac parte din grupul său de persoane apropiate mai mult sau mai puțin restrâns.
<i>Planificarea ascultării</i>	Dacă judecătorul ia decizia de a asculta pe copil, atunci acesta trebuie să determine scopul sau obiectivele propuse pentru această întrevvedere, la care nivel trebuie să aibă loc desfășurarea procedurilor, unde și când va avea loc întâlnirea, dacă va fi reprogramată în raport și de orarul copilului, cum va fi pregătit copilul și de către cine va fi adus la întâlnire, cine va participa la procedura ascultării copilului și cui i se va da posibilitatea de a interveni, dacă discuția cu copilul va fi înregistrată și va fi pusă la dispoziția părților sau acestea vor fi informate doar cu privire la aspectele importante ale întâlnirii ^[2] .
<i>Procurorul</i>	Procurorul, ca reprezentant al Ministerului Public, acționează în scopul protejării drepturilor copilului în conformitate cu dispozițiile legale generale și speciale în domeniu ^[3] . Procurorul făcând parte din corpul magistraților, rigorile care îl privesc pe judecător în procedura de ascultare/audiere a copilului se aplică în mod corespunzător și acestuia.
<i>Prezența interpretului sau a traducătorului autorizat</i>	În situația copilului cu dizabilități sau care nu vorbește limba română, se va asigura prezența unui interpret sau traducător autorizat prin intermediul căruia să se poată comunica optim, putându-se face aplicabilitatea art. 225 alin. (1) C. proc. civ., text care, deși nu este specific ca reglementare situației copilului, nu este exclus de la aplicare.

^[1] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 94; Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe/European Union, 2012, p. 80, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 12.11.2023].

^[2] N. Bala, R. Birnbaum, F. Cyr, D. McColley, „Children’s Voices in Family Court: Guidelines for Judges Meeting Children”. *Family Law Quarterly*, Vol. 47, No. 3, 2013, p. 398.

^[3] În conformitate cu dispozițiile art. 92 C. proc. civ., (1) Procurorul poate porni orice acțiune civilă, ori de câte ori este necesar, pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale minorilor, ale persoanelor care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială și ale dispăruților, precum și în alte cazuri expres prevăzute de lege. (la 18-08-2022, Alineatul (1) din Art. 92, Capitolul III, Titlul II, Cartea I a fost modificat de Punctul 3, Art. 8, Capitolul II din Legea nr. 140/2022, publicată în M. Of. nr. 500 din 20 mai 2022). (4) Procurorul poate să exercite căile de atac împotriva hotărârilor pronunțate în cazurile prevăzute la alin. (1), chiar dacă nu a pornit acțiunea civilă, precum și atunci când a participat la judecată, în condițiile legii. (5) Procurorul poate să ceară punerea în executare a oricăror titluri executorii emise în favoarea persoanelor prevăzute la alin. (1).

<i>Procedura în care copilul are calitatea de martor</i>	În cazul în care copilul are calitatea de martor într-un proces civil, depoziția acestuia constituind un mijloc de probă, audierea, se va realiza, în principiu, în prezența părților și a apărătorilor acestora.
<i>Situații în care părțile nu participă la audierea copilului martor</i>	În situații speciale, cum ar fi, de exemplu, cazurile de abuz în familie sau de alienare parentală, în care interesul superior al copilului reclamă lipsa părților implicate în procedura de ascultare, magistratul poate dispune ca acestea să nu participe la audiere. Cu toate acestea, pentru respectarea dreptului la un proces echitabil și a dreptului la apărare prevăzut de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, părților li se poate încuviința să adreseze întrebări prin intermediul unui reprezentant sau a unor specialiști ^[1] .
<i>Persoana de încredere („support person”)</i>	La momentul desfășurării procedurii de ascultare a copilului ar trebui să participe și o persoană de încredere („support person”), care poate fi un specialist sau un membru de familie apropiat copilului ^[2] .
<i>Abilități ale persoanei de încredere</i>	O astfel de persoană ar trebui să posede anumite abilități de comunicare și să aibă o anumită experiență în asistarea copiilor de diferite vârste, pentru a preveni riscul de constrângere, revictimizare sau victimizare secundară ^[3] .
<i>Determinarea persoanei de încredere de către copil</i>	Persoana de suport va fi determinată de copil împreună cu părinții sau reprezentantul său legal din rândul acelor persoane ce au deja o relație cu copilul, dacă circumstanțele concrete nu exclud această posibilitate ^[4] .
<i>Determinarea persoanei de încredere de către instanță</i>	În caz de excludere a acestei ipoteze, persoana de sprijin poate fi desemnată și de magistrat în baza consultării prealabile a copilului sau a persoanelor amintite, acordându-se atenție și sexului persoanei care va fi desemnată, raportat la particularitățile copilului, inclusiv sexul acestuia ^[5] . Persoanei de suport i se va comunica data când copilul va fi audiat, urmând a i se oferi un timp suficient pentru a se familiariza cu copilul ^[6] .

[1] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 87.

[2] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 79.

[3] Art. 16 din Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I. http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf, p. 16/.

[4] *Ibidem*, p. 16.

[5] Art. 16 din Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I. http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf.

[6] UN Office on Drugs and Crime (UNODC), *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary*, April 2009, p. 16, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4a096ce42.html> [accesat 10.11.2024].

<i>Situații care ar impune participarea unei persoane de încredere</i>	În legislația națională nu este reglementat statutul unei persoane de încredere care să aibă rolul de a-l susține pe copil în cadrul procedurii de ascultare realizată în cadrul procesului civil. Cu toate acestea, dat fiind faptul că, până în jurul vârstei de 6-7 ani, copiii sunt foarte dependenți de persoanele din jurul lor și de asigurările pe care acestea le oferă, este posibil ca la procedura de ascultare a copilului să participe și astfel de persoane cu o anumită pregătire în comunicarea cu copilul ^[1] .
<i>Situații de excludere</i>	Nu poate fi desemnată persoana de suport din rândul acelor care își definesc relația cu copilul prin autoritate, au interese antagonice față de cele ale copilului sau a acelor ce reprezintă subiectul ascultării ^[2] .
<i>Cine poate fi desemnată ca persoană de încredere</i>	Persoana de încredere poate fi însuși reprezentantul legal al copilului, un membru al familiei, chiar extinse, sau o altă persoană apropiată copilului. În cazul desemnării, se va putea permite o perioadă adecvată pentru apropierea de copil. Persoana de suport va fi înștiințată cu privire la data și locul ascultării. În cazul audierii repetate a copilului, aceeași persoană de contact va însoți copilul pe parcursul întregii proceduri ^[3] .
<i>Funcțiile persoanei de încredere</i>	Funcțiile persoanei de suport sunt de a asigura echilibrul emoțional al copilului, de a-i furniza informațiile relevante ale chemării sale, familiarizându-l într-un limbaj adecvat gradului său de dezvoltare cognitivă, cu particularitățile procedurii: de exemplu, îi va putea explica rolul unui magistrat, configurația spațiilor de așteptare sau a camerei de ascultare, unde anume va sta. O astfel de persoană de referință va constitui pentru copil o garanție de încredere și siguranță a sa, în contextul experimentării contactului cu procedurile judiciare necunoscute, dificile și austere ^[4] . Persoana de încredere a copilului este persoana ce îi va inspira calm, încredere și disponibilitate sufletească și îi va înlătura emoțiile, neliniștea aferente ^[5] . Ea îi

^[1] C. Luca, „Teorii psihologice privind dezvoltarea copilului”, în C. Luca, S. Luca, ș.a. *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Iași, Asociația Alternative Sociale, 2005, p. 205-208, http://singuracasa.ro/images/img_asistenta_sociala/pentru_profesionisti/resurse_asis_tenta_sociala_copil_singur_acasa/abilitati/AAS_Psihologia_dezvoltarii_copilului.pdf [accesat 09.11.2023].

^[2] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 79.

^[3] Art. 17 din Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I. http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf, p. 16-17.

^[4] UN Office on Drugs and Crime (UNODC), Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, April 2009, p. 17, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4a096ce42.html> [accesat 10.11.2024].

^[5] S. Luca, C. Luca, „Audierea copilului abuzat/traficat în procedurile judiciare penale”, în *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului. Practici de lucru cu copilul victimă*, Asociația

	va furniza într-o manieră sensibilă, asistența de care copilul are nevoie pe parcursul întregii proceduri judiciare, rolul său fiind de a îl ajuta, sprijini și consilia pe copil ^[1] . O astfel de persoană de referință va constitui pentru copil, o garanție de încredere și siguranță a sa, în contextul experimentării contactului cu procedurile judiciare complexe și necunoscute pentru copil ^[2] .
--	---

III.1.4. Timpul de ascultare

<i>Principiul urgenței</i>	În toate procedurile care vizează copii ar trebui să se aplice principiul urgenței cu scopul de a furniza un răspuns rapid și de a proteja interesul superior al copilului, respectându-se în același timp statul de drept. În cazurile care implică dreptul familiei (de exemplu, filiație, exercitare autoritate părintească, răpire de copii), instanțele ar trebui să facă dovada unei diligențe excepționale pentru de a evita riscul unor consecințe negative asupra relațiilor de familie ^[3] .
<i>Timpul de acomodare</i>	Prealabil ascultării copilului, ar fi utilă acordarea unui interval de timp de acomodare a copilului cu spațiul în care va fi ascultat. Acest interval de timp poate presupune o vizită la sediul instanței a copilului însoțit de părinte sau reprezentantul său legal într-o altă zi decât cea în care are loc ascultarea. O persoană care face parte din personalul instanței îi poate prezenta copilului spațiul în care va avea loc procedura de ascultare. Cu această ocazie, copilului și persoanei care îl însoțește le sunt oferite sau reamintite informațiile cu care copilul s-a familiarizat încă din faza de înștiințare cu privire la ascultare. Această fază de acomodare poate fi parcursă și înaintea desfășurării ședinței de ascultare a copilului, deși este recomandabil să i se ofere copilului timpul de care are nevoie pentru a se obișnui cu ideea de participare la procedura de ascultare ^[4] .
<i>Stabilirea datei și a orei ascultării. Criterii</i>	La momentul stabilirii datei și orei ascultării, trebuie să se țină cont de programul școlar și activitățile extra-curriculare ale

Magistraților din Iași, Organizația Salvați Copiii Filiala Iași, 2008, p. 22. <http://www.riia.ro/index.php?section=35> accesat pe 9 august 2009.

^[1] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 80.

^[2] UN Office on Drugs and Crime (UNODC), *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary*, April 2009, p. 17, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4a096ce42.html> [accesat 10.11.2024].

^[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe/European Union, 2012, p. 28, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 10.11.2023].

^[4] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 54.

	copilului. Este de preferat ca ziua ascultării să fie stabilită atunci când copilul nu are ore școlare sau atunci când are un program mai puțin încărcat. Totodată, se vor avea în vedere și nevoile specifice ale fiecărui copil în parte, respectiv, programul său obișnuit de odihnă și alimentație ^[1] .
<i>Durata procedurii de ascultare</i>	Procedura de ascultare a copilului este coordonată de către judecător astfel încât nu există o durată prestabilită pentru ședințele de acest gen însă acesta trebuie să se asigure că procedura durează cât mai puțin, cu excepția cazurilor când este în interesul superior al copilului ca procedura să fie mai amplă ^[2] .
<i>Limitarea numărului ședințelor de ascultare a copilului</i>	Numărul solicitărilor de prezentare a copilului în fața magistratului în vederea ascultării trebuie pe cât posibil limitat. În acest sens, ședința în care acesta este ascultat poate fi înregistrată prin mijloace audio-video și vizionată ulterior dacă există elemente care nu au putut fi reținute din discuția dintre magistrat și copil ^[3] .
<i>Programarea ședinței de ascultare în funcție de programul copilului</i>	Este de dorit ca ședința de ascultare a copilului să fie programată în acea parte a zilei care este convenabilă și pentru copil, luându-se în considerare și vârsta și gradul de maturitate al acestuia. În caz contrar, s-ar putea ajunge la determinarea unei stări de oboseală, nemulțumire și reticență din partea copilului, fapt care nu este util nici pentru procedura judiciară întrucât poate conduce la rezultate viciate ^[4] .

III.2. Ascultarea propriu-zisă a copilului

III.2.1. Aducerea la cunoștință a drepturilor procesuale și pregătirea copilului în vederea ascultării

<i>Scopul ascultării copilului</i>	Scopul ascultării copilului este acela de a lămuri perspectiva copilului asupra problemei litigioase în care este implicat fără a fi parte, de a contura circumstanțele și mediul de viață al copi-
------------------------------------	---

^[1] European Union Agency for Fundamental Rights. Child-friendly Justice: Perspectives and Experiences of Professionals on Children's Participation in Civil and Criminal Judicial Proceedings in 10 EU Member States. Publications Office of the European Union, 2015, p. 49.

^[2] În țări precum Franța, Germania, Bulgaria procedura de ascultare a copilului este coordonată de către judecător și nu există o durată prestabilită a ședințelor de acest gen. Cu toate acestea, în Polonia s-a stabilit ca întrevederile cu copiii cu o vârstă foarte fragedă să nu dureze mai mult de 20-30 minute, în timp ce procedurile de ascultare ale copiilor de vârstă școlară să dureze aproximativ 45 de minute. (*Ibidem*, p. 50).

^[3] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 54.

^[4] Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, Partea I. Art. 29, lit. i, p. 22 disponibil la http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf [accesat 11.11.2023].

	lului, precum și modul de raportare al acestuia la chestiunea în litigiu, în scopul valorificării opiniei sale exprimate în deplină cunoștință de cauză și cu respectarea deplină a drepturilor sale ^[1] . Astfel, este necesar ca ascultarea copilului să se realizeze potrivit unei proceduri adaptate situației specifice a copilului și prietenoase pentru acesta ^[2] .
<i>Informarea prealabilă cu privire la drepturile procesuale. Scop</i>	Această etapă are în vedere informarea pe care magistratul o realizează personal atunci când are loc întâlnirea cu copilul. În lipsa unor garanții potrivit cărora informațiile privind drepturile copilului au fost transmise necenzurat către acesta odată cu invitația de a participa la procedura de ascultare, se impune o nouă comunicare a acestora copilului, de data aceasta de către însuși magistratul care va participa la procedura de ascultare. În acest mod, atât magistratul are siguranța că informațiile au fost transmise în mod corect către copil și acesta a înțeles semnificația acestora, dar și copilul dobândește garanția că drepturile sale procesuale vor fi respectate în cadrul procedurii de ascultare.
<i>Persoana care realizează pregătirea prealabilă</i>	Pregătirea prealabilă a copilului poate fi realizată și de persoana de suport a copilului. Aceasta va trebui să fie în același timp receptivă în observarea copilului în diferite ipostaze relevante anterioare cu scopul furnizării de informații, respectiv pentru o eventuală consultare cu instanța de judecată anterior ascultării copilului cu privire la nevoile speciale ale acestuia și eventualele măsuri de asistență specială care se impun ^[3] .
<i>Excluderea posibilității de a discuta faptele și circumstanțele cauzei</i>	Această persoană de încredere nu va discuta faptele și circumstanțele cauzei cu copilul, pentru a nu îl influența în conturarea opiniei sale, ci se va rezuma la informarea acestuia sub aspectele evocate. În nici un caz nu este admisă manipularea copilului ^[4] .
<i>Pregătirea de către psiholog</i>	Astfel cum prevăd dispozițiile art. 101 alin. (3) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, pregătirea prealabilă a copilului poate fi realizată sau chiar dublată de un specialist, cum ar fi psihologul sau angajați ai direcției de asistență socială și protecția copilului cu competențe asemănătoare (ca în cazul ascultării copilului în vederea exprimării consimțământului pentru adopția sa). Beneficiind de o pregătire de specialitate, aceste persoane vor consti-

[1] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 95.

[2] Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime, Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU, Art. XI pct. 30 lit. d, disponibil la <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf> [accesat la 11.12.2023].

[3] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 89.

[4] *Ibidem*, p. 89.

	tui o garanție a pregătirii prealabile corespunzătoare a copilului, pentru ascultarea sa ^[1] .
<i>Aspectele cu privire la care va fi informat copilul</i>	În funcție de maturitatea și capacitatea sa de înțelegere, copilul va fi informat, sub toate aspectele, cu privire la: drepturile sale specifice în cadrul procesului, inclusiv dreptul de a fi ascultat și modul în care acesta va fi implementat, rolul pe care acesta îl joacă în cadrul procesului, sprijinul de care poate beneficia acesta în cadrul procesului și programele disponibile în timpul ascultării, oportunitățile și consecințele diferitelor opinii din cadrul sau din afara procedurii judiciare, eventualele plângeri care pot fi formulate și modul de gestionare a acestora, mecanismele care pot fi folosite pentru gestionarea deciziilor prin care este afectat copilul, serviciile sau organizațiile de sănătate sau psihologice la care poate apela copilul și care pot oferi un suport ^[2] .
<i>Comunicarea doar a informațiilor relevante</i>	Copilul trebuie să fie cât mai informat cu privire la aspectele legate de proces și despre ceea ce se va discuta în cadrul ședinței de ascultare. Cu toate acestea, apreciem că nu va trebui să primească absolut toate informațiile legate de proces, întrucât unele s-ar putea dovedi a fi dăunătoare sau chiar traumatizante pentru acesta, astfel încât vor fi transmise doar informațiile relevante adecvate în raport de vârsta și capacitatea de înțelegere a copilului ^[3] .
<i>Încurajarea copilului de a comunica direct cu magistratul</i>	Copilul va fi informat referitor și la dreptul de a comunica în mod direct cu magistratul sau indirect, prin reprezentantul legal sau la impactul pe care l-ar putea avea opiniile sale în procesul de deliberare cu privire la soluția care va fi pronunțată în cauză respectivă. De pildă, copilul ar putea fi informat cu privire la faptul că decizia care va fi luată va avea la bază într-o mai mare sau mai mică măsură punctul său de vedere, respectiv, i se va explica de ce nu a fost luată în considerare ^[4] .

[1] *Ibidem*, p. 90.

[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe / European Union, 2012, p. 20, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 12.11.2023].

[3] Conform dispozițiilor art. 2 lit. d) din Convenția europeană pentru exercitarea drepturilor copilului, prin „informații relevante” se înțelege acel tip de informații care sunt adecvate în raport de vârsta și capacitatea de înțelegere a copilului și care îi vor fi furnizate în scopul de a-i permite acestuia să își exercite plener drepturile, cu excepția cazului în care comunicarea unor astfel de informații este contrară binelui copilului, <https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-rights/1680a40f72>. Deși România nu a semnat Convenția europeană pentru exercitarea drepturilor copilului din 1996, reglementările din acest act normativ pot fi orientative în lucrarea de față.

[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Programul Consiliului Europei „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, Council of Europe / European Union, 2012, p. 28, disponibil la www.coe.int/children. [accesat 12.11.2023].

<i>Adaptarea informațiilor potrivit vârstei copilului</i>	Informațiile trebuie să fie date copilului într-un format adaptat pentru vârsta acestuia. În acest sens, este de dorit ca informațiile despre drepturile procesuale mai sus amintite să fie prezentate într-o formă prietenoasă de către magistrat. În acest sens, copilului trebuie să i se explice astfel încât să își formeze o imagine cât mai completă despre ceea ce se întâmplă în cadrul procedurii, fiind încurajat să adreseze întrebări ori de câte ori nu înțelege ceva ^[1] .
<i>În procedurile în care copilul este participant activ</i>	În această situație magistratul va trebui să îi aducă la cunoștință copilului drepturile pe care le poate exercita pe parcursul ascultării folosind un vocabular adecvat nivelului său de dezvoltare și un ton protector, prietenos.
<i>Asigurarea privind respectarea dreptului de a fi protejat împotriva discriminării</i>	Este important ca diferențele dintre oameni să fie întotdeauna respectate, inclusiv diferențele de vârstă, educație și cele privind istoria familiei. Copiii de toate vârstele au dreptul de a participa la proces, cu excepția cazurilor când nu este în interesul lor ^[2] . Deși nu se va pronunța expres în acest sens, prin acțiunile sale și modul de a conduce discuția, judecătorul trebuie să confere copilului asigurarea că va fi protejat împotriva discriminării ^[3] .
<i>În procedurile în care copilul este martor</i>	Copilului martor îi vor fi aduse la cunoștință aceleași drepturi pe care le are pe parcursul ascultării, regăsindu-se în conținut similar, și în situația copilului participant activ.
<i>Obligația de a depune mărturie</i>	Copilul martor are obligația procesuală de a depune mărturie în legătură cu aspectele asupra cărora urmează să facă relatarea.
<i>Depunerea jurământului</i>	În funcție de vârsta împlinită, copilul martor va depune sau nu jurământul. Astfel, are obligația legală de a depune jurământul doar martorul minor care are vârsta mai mare de 14 ani.
<i>Scutirea de jurământ</i>	Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu depune jurământ, însă i se va atrage atenția să spună adevărul ^[4] .

^[1] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 54.

^[2] În conformitate cu art. 2 alin. (1) din Convenția ONU privind Drepturile Copilului, „statele părți se angajează să respecte și să garanteze drepturile stabilite în prezenta Convenție tuturor copiilor din jurisdicția lor, indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie, de naționalitate, apartenență etnică sau origine socială, de situația materială, incapacitatea fizică, de statutul la naștere sau de statutul dobândit al copilului ori al părinților sau al reprezentanților legali ai acestuia” iar potrivit alin. (2) al aceluiași articol, „statele părți vor lua toate măsurile de protejare a copilului împotriva oricărei forme de discriminare sau de sancționare pe considerente ținând de situația juridică, activitățile, opiniile declarate sau convingerile părinților, ale reprezentanților săi legali sau ale membrilor familiei sale”.

^[3] *Handbook on European law relating to the rights of the child – 2022 ed.*, p. 58, disponibil la <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/handbook-european-law-child-rights> [accesat 14.11.2023].

^[4] În conformitate cu dispozițiile art. 320 C. proc. civ., „Copiii care nu au împlinit vârsta de 14 ani și cei care sunt lipsiți de discernământ în momentul audierii, fără a beneficia de consiliere judiciară sau tutelă specială, pot fi ascultați fără jurământ”.

III.2.2. Stabilirea unei relații cu copilul

<p><i>Necesitatea construirii unei relații de încredere cu copilul</i></p>	<p>În cadrul procedurii de audiere a copilului magistrații trebuie să fie conștienți, în primul rând, de relația inegală dintre ei, în calitate de adulți, și copii. Ca adulți, aceștia au o poziție de putere, respectiv, puterea de a defini situația. În relație cu un judecător, procuror sau un avocat, copilul poate resimți mai puternic această relație de inegalitate pentru că acesta este perceput ca o autoritate^[1]. Din acest motiv este important să se creeze o relație de încredere. Această relație de încredere poate fi creată atunci când magistrații, în calitate atât de adulți, cât și de reprezentanți ai autorității statului, dovedesc respect față de unicitatea copilului din fața lor^[2]. În această etapă copilul poate împărtăși trăirile sale emoționale, motivația, îmbunătăți comunicarea și reducerea stresului precum și a nivelului de sugestibilitate^[3].</p>
<p><i>Rolul judecătorului</i></p>	<p>În calitate de practicieni ai dreptului, magistrații trebuie să caute să stabilească o relație reciprocă cu copilul. În literatura de specialitate s-a stabilit că printre cele mai importante aspecte în comunicare se numără: a) abilitățile interpersonale: ascultarea cu atenție și încurajarea interlocutorului, înțelegerea sentimentelor și a opiniilor sale, b) respectul față de interlocutor și c) capacitatea de a înțelege opinia și situația acestuia. În acest sens, ca profesioniști, se așteaptă de la magistrați să își asume responsabilitatea de a stabili un bun contact caracterizat prin deschidere, implicare, interes și respect față de copil^[4].</p>
<p><i>Informarea prealabilă a judecătorului cu privire la copil</i></p>	<p>Pentru construirea unei relații bazate pe încredere cu copilul, judecătorul trebuie fie cât mai bine informat cu privire la copilul cu care urmează să aibă loc întrevederea.</p>
<p><i>Sursele de informare</i></p>	<p>Obținerea informațiilor relevante se realizează de regulă prin studierea actelor și lucrărilor dosarului. Această etapă presupune strângerea de către judecător a unor date cât mai complete despre copil cum ar fi numele, vârsta, situația școlară, contextul familial, relațiile cu persoane care nu fac parte din familie de care se simte apropiat sau, dimpotrivă, le respinge. Deși unele aspecte sunt mai dificil de stabilit doar pe baza probelor administrate, judecătorul trebuie să urmărească și însușirea informațiilor legate de preferințele și aversiunile acestuia, precum și de relația copilului cu părinții.</p>
<p><i>Adaptarea conduitei în</i></p>	<p>Prin urmare, pe baza informațiilor relevante despre copil,</p>

[1] Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *Rolul judecătorilor și al procurorilor în protecția și promovarea drepturilor copilului*, p. 50.

[2] *Ibidem*, p. 51.

[3] Krueger, M. (2016), *op. cit.*, p. 64-65.

[4] *Ibidem*.

<i>raport de informațiile relevante obținute cu privire la copil</i>	judecătorul trebuie să-și construiască discursul astfel încât să obțină un punct de vedere cât mai pertinent din partea copilului, dar să și trateze cu compleanță subiectele care ar putea pune copilului în situații stânjenitoare sau traumatizante (spre ex.: în cazul copilului neglijat/abuzat) ^[1] .
<i>Domenii de dezvoltare a copilului</i>	Fiecare etapă de vârstă a copilului cunoaște o dezvoltare pe mai multe paliere. Dezvoltarea corpului și a minții, precum și a capacităților senzoriale și motorii fac parte din registrul biologic sau fiziologic al copilului. Învățarea, atenția, memoria, limbajul, gândirea și creativitatea alcătuiesc nivelul cognitiv de dezvoltare. Emoțiile, personalitatea și relațiile sociale definesc profilul psihosocial al dezvoltării. Toate aceste domenii de dezvoltare ale copilului se află într-un raport de interdependență, influențându-se reciproc ^[2] .
<i>Vârsta și relevanța ei</i>	Stabilirea vârstei copilului va permite magistratului să identifice trăsăturile specifice categoriei de vârstă din care face parte, precum și nivelul acestuia de maturitate și dezvoltare cognitivă. Diferențele dintre copiii chiar de aceeași vârstă sunt multiple și variază în funcție de o serie de factori cum ar fi genul, înălțimea, greutatea, inteligența, temperamentul etc. Totodată, diferențele individuale pot fi observate și în modul în care copilul gestionează anumite evenimente sau probleme specifice fiecărei etape de dezvoltare, punându-și amprenta asupra personalității sale ^[3] . Într-o măsură oarecum limitată, copilul ajunge să dobândească propria experiență de viață, care determină formarea de atitudini proprii ale acestuia, atitudini la care el se raportează atunci când intră în contact cu mediul înconjurător și cu celelalte persoane.
<i>Mediul de proveniență</i>	Încă de la naștere copilul se dezvoltă într-un anumit context social și istoric. Contextul imediat este în mod natural cel familial, însă chiar și familia la rândul său, este subiectul unor influențe mai largi și în continuă schimbare venite din partea vecinilor, a prietenilor, a comunității și, în final, a societății în care conviețuiește cu acești oameni. Mediul cultural, etnia din care face parte copilul, precum și statutul socio-economic al familiei își pun, de asemenea, amprenta asupra dezvoltării sale ^[4] . Prin urmare, mediul de proveniență este unul dintre factorii

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 113 (partea a II-a), disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

^[2] D.E. Papalia, G.A. Martorell, R.D. Feldman, *A child's world through adolescence*, 13th edition, published by McGraw-Hill Education, 2Penn Plaza New York, NY 10121. Copyright 2014, p. 6.

^[3] *Ibidem*, p. 9.

^[4] *Ibidem*, p. 10.

	care are o influență covârșitoare asupra copilului, aspect de care trebuie să țină seama magistratul care participă la ascultarea acestuia.
<i>Favorizarea exprimării opiniei copiilor cu dizabilități</i>	În cazul copiilor cu dizabilități sau cu o stare de sănătate specială trebuie abordat un mod de comunicare specific, care să favorizeze exprimarea opiniilor de către aceștia, dar care, în același timp, să nu îi expună la suferințe suplimentare ^[1] .
<i>Situația copiilor vulnerabili</i>	O atenție deosebită trebuie acordată copiilor de vârste mici sau care au fost victimele unor abuzuri, cazuri în care cel care realizează procedura de ascultare trebuie să fie conștient de consecințele potențial negative ale acestei proceduri și să ia măsurile cele mai adecvate pentru protejarea acestora ^[2] .
<i>Posibilități alternative de obținere a acestor date</i>	Magistratul poate să obțină datele de mai sus privitoare la copil și în urma consultării cu persoana de suport a copilului. Aceste informații au rolul și de a sprijini copilul în exprimarea opiniei sale, respectiv, va oferi ocazia magistratului de a veni în întâmpinarea nevoilor speciale ale copilului și a putea să îl înțeleagă pe deplin ^[3] .
<i>Prezentarea sumară a participanților la procedură</i>	În prealabil, magistratul va stabili o relație de încredere cu copilul în vederea unei comunicări optime cu acesta. Această etapă poate debuta prin prezentarea de către magistrat a câtorva date despre el (numele și prenumele sau doar prenumele, ocupația și rolul său), respectiv, cu prezentarea de către copil a unor date personale – cu indicarea numelui, vârstei, eventual a stadiului școlar în care se află (școală primară, gimnaziu sau liceu). Totodată, magistratul va prezenta și pe ceilalți participanți, precum și rolul lor în cadrul procedurii (spre exemplu, grefierul sau psihologul) ^[4] .
<i>Modalități de a facilita comunicarea</i>	Pentru a facilita comunicarea cu copilul, magistratul poate să convină cu copilul să folosească același mod de adresare care

^[1] UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, p. 18, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> [accesat 18.10.2023]; C. Newlin, L. Cardisco Steele, A. Chamberlin, J. J. Anderson Kenniston, A. Russel, H. Stewart, V. Vaughan-Eden, Child Forensic Interviewing: Best practices, Juvenile Justice Bulletin, 2015, p. 5.

^[2] Potrivit dispozițiilor art. 2 alin. (6) lit. a), c) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, „în determinarea interesului copilului se va avea în vedere, cel puțin aspecte precum: nevoile de dezvoltare fizică, psihologică, de educație și sănătate, de securitate și stabilitate și apartenență la o familie, istoricul copilului, având în vedere, în mod special, situațiile de abuz, neglijare, exploatare sau orice altă formă de violență asupra copilului, precum și potențialele situații de risc care pot interveni în viitor”.

^[3] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 97.

^[4] American Professional Society on the Abuse of Children. Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse. Chicago, IL: APSAC, 2023, p. 21.

	este folosit și în familia sa, menționând totodată și prenumele său, pentru a crea o atmosferă de familiaritate ^[1] . Limbajul va fi adaptat la vârsta și nivelul de dezvoltare cognitivă al copilului, astfel încât acesta să înțeleagă întrebările și termenii folosiți, explicându-se eventual, termenii pe care acesta nu îi înțelege, dar care nu pot fi evitați ^[2] .
<i>Abordarea unor teme neutre. Scopul ei</i>	Este recomandat ca discuția să înceapă prin abordarea unor teme neutre legate de persoana care l-a însoțit la sediul instanței, mijlocul de transport folosit, distanța parcursă de la domiciliu până la sediul instanței sau până la școală, care sunt disciplinele sale preferate, dacă are prieteni la școală, cu cine se înțelege mai bine, cum ar descrie relația cu educatorul, învățătorul sau profesorii de la școală. Această introducere permite magistratului, pe de o parte, să evalueze nivelul lingvistic și de dezvoltare cognitivă al copilului și, pe de altă parte, face trecerea la subiect, respectiv, motivul pentru care se află în fața judecătorului ^[3] .
<i>Crearea unui climat securizant copilului</i>	Copilul trebuie să știe că este în siguranță pe tot parcursul ascultării și că nu i se va întâmpla nimic rău. Magistratul va pune accent pe ceea ce simte și gândește copilul, dacă este afectat în vreun fel de ceea ce se întâmplă în familia sa și să facă distincția categorică între situația copilului, de participant la proces și persoana care este chemată ca martor la proces, în sensul că va fi asigurat că în niciun caz acesta nu va fi ascultat ca martor pentru părinții săi. Totodată, va fi asigurat că nu trebuie să ia partea vreunui dintre ei, nu este obligat să spună lucruri rele despre aceștia, nu va fi nevoit să facă afirmații care să-l pună într-o lumină mai bună sau mai rea pe vreunul dintre părinți.
<i>Încurajarea copilului de a exprima ceea ce gândește și simte în mod liber</i>	Toți copiii au dreptul de a exprima ceea ce simt și gândesc atunci când părinții iau decizii care le pot influența viața ^[4] . Aici sunt incluse și deciziile luate pe parcursul procesului. De aceea, magistratul și ceilalți participanți la procesul de justiție trebuie să încurajeze dreptul copilului să exprime ceea ce gândește și simte în mod liber și în forma pe care el o consideră potrivită. Magistratul care participă la procedura de ascultare a copilului

[1] *Ibidem*, p. 21.

[2] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 99.

[3] D.L. Thomas, *Speaking with children: Advice from investigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, pp. 65-82.

[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Comentarii generale, parag. 112, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

	trebuie să se asigure că copiii sunt capabili să își exprime fricile și îngrijorările legate de procesul aflat în curs de derulare. Totodată, acesta trebuie să se asigure că părinții iau în serios îngrijorările și fricile copilului ^[1] .
<i>Dreptul la confidențialitate</i>	Dreptul la confidențialitate presupune informarea copilului cu privire la faptul că susținerile sale nu vor fi transmise unor alte persoane, respectiv, că are dreptul la protecția împotriva divulgării informațiilor legate de participarea sa la proces ^[2] . Doar persoanele în care copilul are încredere trebuie să fie înștiințate cu privire la participarea sa la proces.
<i>Încurajări ale copilului de a se angaja în discuție</i>	Pentru aceasta, magistratul poate conferi siguranță copilului astfel încât acesta să înțeleagă exact care este rolul său în cadrul procedurii de ascultare și importanța opiniei sale ^[3] . Copilul este astfel încurajat să vorbească, să pună întrebări atunci când nu înțelege ceva sau să își manifeste dezaprobarea atunci când nu este de acord cu vreun aspect discutat. Magistratul îi va preciza expres copilului, că „nu știu” este un răspuns perfect acceptabil și că, oricând nu înțelege întrebarea sau susținerea, poate solicita repetarea, explicarea acesteia ^[4] .
<i>Formule care pot favoriza deschiderea copilului</i>	Magistratul poate sublinia de la început aspectul de normalitate a atașamentului și a iubirii manifestate de copil pentru părinți. Copilul poate fi sau nu de acord cu această aserțiune. Dacă acesta confirmă ipoteza, se poate continua ascultarea sa însă, dacă acesta nu este de acord cu această afirmație, i se pot cere anumite clarificări. Se vor folosi întotdeauna întrebări deschise, care să favorizeze deschiderea și dialogul (spre ex.: ce îl face să nu fie de acord cu acea afirmație? cum ar descrie relația cu părinții săi? cum îi percepe pe părinți? Cum crede el că ar trebui să fie relația sa cu părinții?)
<i>Atitudinea adoptată de judecător</i>	Judecătorul trebuie să manifeste calm și disponibilitatea de a discuta cu copilul. Acesta trebuie să își pregătească cu atenție cuvintele, să fie deschis și să ia în considerare toate posibilele

[1] ONU, Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime, Partea I, New York, 2009, p. 7, disponibil pe https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidelines_E.pdf [accesat 12.11.2023].

[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, (partea a II-a, Comentarii Generale, parag. 58), disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

[3] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 97.

[4] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 51.

	explicații pentru susținerile copilului, astfel încât să se ajungă la un relativ echilibru de forțe între interlocutori ^[1] .
--	--

III.2.3. Relatarea liberă

<i>Conceptualizare</i>	<p>Relatarea liberă este tehnica de ascultare care constă în expunerea nestânjenită a opiniei copilului și care oferă cele mai acurate informații, fundamentându-se pe spontaneitatea prezentării^[2].</p> <p>Relatarea liberă poate alterna, cu diferite tehnici conversaționale de natură să susțină discuția dintre magistrat și copil, astfel încât acesta din urmă să ajungă să împărtășească ceea ce dorește să exprime.</p>
<i>Tehnici posibile de realizare a unui interviu</i>	<p>În lucrarea „Essential interviewing: A programmed approach to effective communication”, Evans D. și colaboratorii^[3] au abordat mai multe tehnici care să susțină un interviu. Potrivit autorilor, scopul acestor tehnici este de a construi o relație de comunicare cu interlocutorul și, în același timp, de a descoperi care sunt gândurile, emoțiile și problemele cu care se confruntă acesta. Chiar dacă lucrarea mai sus amintită nu are în vedere neapărat ascultarea sau audierea copiilor, totuși, unele dintre aceste tehnici își găsesc utilitatea în astfel de proceduri, putând fi adaptate și aplicate în funcție de gradul de maturitate și nivelul de dezvoltare al copiilor.</p>
<i>Ascultarea activă și urmărirea atentă</i>	<p>Printre practicile conversaționale care favorizează relatarea liberă, un prim loc îl ocupă ascultarea și urmărirea atentă^[4], tehnică care presupune ascultarea generală și concentrarea atenției judecătorului la copilul ascultat, respectiv, cu privire la ceea ce relatează acesta.</p> <p>Ascultarea activă a fost descrisă ca fiind un proces complex care include formularea de întrebări adecvate subiectului dezbătut, comentarii empaticе, parafrazări și sumarizări cu scopul de a se realiza o înțelegere clară a problemelor interlocutorului, dar și de a comunica acestuia interesul celui care îl ascultă pentru mesajul transmis^[5].</p> <p>Ascultarea activă este utilă în procedura de ascultare a copi-</p>

[1] American Professional Society on the Abuse of Children. *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2023, p. 4.

[2] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 104.

[3] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey. *Essential interviewing: A programmed approach to effective communication* (9th ed). Belmont, CA: Brooks/Cole, 2016.

[4] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey, *op. cit.*, p. 23.

[5] D. McNaughton, D. Hamlin, J. McCarthy, D. Head-Reeves, M. Schreiner, *Learning to listen: Teaching an active listening strategy to preservice education professionals*. Topics in Early Childhood Special Education 27.4 (2008): 223-231.

	<p>lului, întrucât se transmite acestuia semnificația pe care o are mesajul său pentru magistratul care conduce discuția.</p> <p>Judecătorul trebuie să fie orientat spre obținerea unor informații cât mai acurate și de încredere din partea copilului. Pentru aceasta, va trebui să abordeze un stil cald, prietenos și respectuos cu copilul dar, în același timp, să își păstreze și obiectivitatea^[1].</p> <p>Copilul va înțelege astfel că magistratul are atât disponibilitatea de a-l asculta, cât și de a lua în considerare punctul său de vedere. Nu există răspunsuri sau susțineri greșite sau corecte, bune sau rele, ceea ce interesează este ca, prin relatarea pe care o face, copilul să expună ceea ce simte și gândește cu privire la contextul situațional în care se află.</p>
<i>Postura adecvată</i>	<p>Pentru susținerea unei ascultări și, mai ales, a unei urmăriri atente, trebuie să fie păstrat contactul vizual^[2] cu copilul, însă acest contact nu trebuie să fie unul insistent, intruziv, ci unul natural, materializat prin adoptarea unei priviri suportive și constant îndreptată spre copil, ascultându-l cu atenție și interes pe tot parcursul discuției.</p> <p>Pentru a scădea anxietatea^[3], a reduce stresul și frica de necunoscut a copilului^[4], judecătorul trebuie să adopte o atitudine susținătoare, exprimând faptul că are răbdare să asculte tot ce are de relatat copilul și manifestând în același timp interes pentru subiectul discuției. Limbajul nonverbal trebuie să fie deschis și, în acest sens, nu este recomandată ținerea mâinilor încrucișate, întrucât această postură are putea transmite semnificația de persoană inabordabilă, care blochează dialogul^[5].</p>
<i>Tonul și limbajul abordat</i>	<p>Limbajul magistratului trebuie să fie unul adaptat nivelului de înțelegere și dezvoltare al copilului.</p> <p>Lipsa de experiență, gândirea nematurizată și neînțelegerea justă a tuturor lucrurilor și evenimentelor, de către copii, sunt factori care afectează percepția, memoria și capacitatea acestora de redare a împrejurărilor, sentimentelor, opiniilor^[6].</p>

[1] American Professional Society on the Abuse of Children, *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2023, p. 4.

[2] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey, *op. cit.*, p. 25.

[3] R.H. Pantell, The Child Witness in the Courtroom. *Pediatrics*, 139 (3), disponibil pe: <https://publications.aap.org/pediatrics/article/139/3/e20164008/53469/The-Child-Witness-in-the-Courtroom?autologincheck=redirected> [accesat 20.01.2024]

[4] M.-M. Pivniceru și C. Luca, „Perspectivă psihologică asupra etapelor audierii copilului”, în M.-M. Pivniceru și C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 16.

[5] J. Messinger, *Dicționar ilustrat al gesturilor*, Ed. Litera, 2009.

[6] P. Buneci, I.T. Butoi, *Martorul pe tărâmul justiției*, Ed. Penguin Book, București, 2004, p. 119.

	Acesta va folosi un ton cald și expresiv, iar ritmul va fi unul care să sugereze implicare din partea judecătorului în discuția pe care o poartă cu copilul ^[1] .
<i>Perioadele de tăcere</i>	Magistratul trebuie să manifeste răbdare și să se simtă confortabil, inclusiv în momentele de tăcere ale copilului ^[2] . Perioadele de tăcere pot să apară destul de frecvent, însă acestea sunt perfect justificate, având în vedere contextul în care copilul se prezintă în fața judecătorului. Perioadele de tăcere nu constituie un comportament anormal, ci pot reprezenta și o formă pozitivă de comunicare dacă se are în vedere faptul că de multe ori oamenii au nevoie de un timp de gândire pentru a exprima corect ceea ce simt sau gândesc ^[3] .
<i>Neîntreruperea relatării</i>	Un aspect important de care trebuie să se țină seama în procedura de ascultare a copilului este reprezentat de neîntreruperea acestuia în relatarea pe care o face ^[4] . Copilul trebuie să fie lăsat să epuizeze ceea ce dorește să transmită, chiar dacă uneori ceea ce relatează nu are legătură cu subiectul dezbătut. Astfel se menține o relație bazată pe încredere și respect cu copilul. Acesta percepe faptul că este într-adevăr ascultat de judecător, precum și faptul că ceea ce el exprimă este important pentru interlocutorul său.
<i>Tehnica narativă</i>	Studiile au arătat că atunci când copilul este încurajat încă din fazele incipiente ale interviului să facă descrieri narative, acesta va oferi mult mai multe detalii pe parcursul ședinței de ascultare fără a fi nevoie de intervenția intervievatorului ^[5] . Pentru a ajuta copilul să se angajeze în povestire, intervievatorul poate selecta un subiect sau o temă care a apărut mai devreme în discuție, ocazie cu care va folosi formulări cum ar fi: „Spune-mi mai multe despre tine!”, „Ce obișnuiești să faci pentru a te relaxa/distra?”, „Ce ai făcut în dimineața aceasta?”. Ulterior, intervievatorul va continua să folosească întrebări deschise, care să includă indicii și propriile cuvinte ale copilului

[1] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey, *op. cit.*, p. 25.

[2] American Professional Society on the Abuse of Children, *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2012, p. 4.

[3] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey. *Essential interviewing: A programmed approach to effective communication* (9th ed). Belmont, CA: Brooks/Cole, 2016, p. 26.

[4] *Ibidem*, p. 26.

[5] S. Brubacher, K. Roberts, M. Powell, Effects of practicing episodic versus scripted recall on children's subsequent narratives of a repeated event, *Psychology, Public Policy & Law* 17(2): 286-314, 2011; M.E. Lamb, I. Hershkowitz, Y. Orbach and P.W. Esplin, *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses*. West Sussex, UK: Wiley, 2008, p. 35.

	astfel încât copilul va reuși să se deschidă și să ofere o descriere cât mai completă a situației de fapt ^[1] .
<i>Întrebări care favorizează relatarea liberă și întrebări directive</i>	<p>În practică se pot întâlni situații în care copilul relatează aspecte care nu privesc discuția, încercând să evite subiectul care poate fi inconfortabil pentru el. În această situație judecătorul poate să facă subtil trecerea spre subiectul dezbaterii prin invitarea copilului să povestească liber și/sau întrebări directive către evenimente sau rutine din viața sa. Spre exemplu, în situația în care copilul relatează aspecte legate de școală, poate fi invitat să spună mai multe despre cine îl duce sau aduce la și de la școală. Dacă vorbește despre jocurile în care este implicat, poate fi întrebat cu cine joacă acele jocuri, cine mai participă la acele activități, ce activități și-ar dori să mai desfășoare și cu cine. Pentru favorizarea relatărilor din partea copiilor, se folosesc întrebări deschise; acestea încurajează copilul să povestească, să exprime ceea ce simte sau gândește despre anumite situații^[2].</p> <p>Exemple de întrebări deschise: „Spune-mi mai multe despre acel eveniment?”, „Gândește-te și spune-mi ce ai simțit/gândit despre acea situație?”, „Povestește-mi despre ce îți face plăcere să faci?” etc.</p>
<i>Încurajările minime</i>	Pentru a asigura copilul de faptul că este ascultat, pot fi folosite încurajări minime cum ar fi „bine”, „înțeleg”, „aha” sau pur și simplu folosirea limbajului non-verbal, datul ușor din cap în sens afirmativ, privirea atentă, interesată îndreptată spre copil atunci când relatează ceva care lui i se pare important, afișarea unei mimici relaxate, a unui zâmbet cald, încurajator. Repetarea unor cuvinte din enunțul anterior al copilului poate facilita continuarea relatării. Încurajările minime sunt foarte importante în discuția cu copilul deoarece sugerează faptul că judecătorul acordă atenția necesară dezbaterii și manifestă interes față de ceea ce relatează copilul ^[3] .
<i>Reflectarea emoțiilor</i>	Este foarte important ca judecătorul să conștientizeze încărcătura emoțională a procedurii de ascultare, atât pentru el, dar mai ales pentru copil. De aceea, pentru a crea o atmosferă prietenoasă și cât mai puțin traumatizantă pentru copil (“child friendly justice”) și pentru a facilita deschiderea acestuia, se impune recunoașterea și reflectarea emoțiilor simple ale interlocutorului. Emoțiile pot fi exprimate atât în mod direct, uneori

^[1] C. Newlin, L. Cardisco Steele, A. Chamberlin, J. J. Anderson Kenniston, A. Russel, H. Stewart, V. Vaughan-Eden, „Child Forensic Interviewing: Best practices”, *Juvenile Justice Bulletin*, 2015, p. 9.

^[2] C. Luca, „Ascultarea pentru stabilirea autorității părintești și locuinței copilului”, în M.-M. Pivniceru și C. Luca, *Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 277.

^[3] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey, *op. cit.*, p. 25.

	<p>fiind chiar descrise de copil, dar și indirect, putând fi deduse din mimica sau gesturile acestuia^[1].</p> <p>Pe tot parcursul desfășurării procedurii de ascultare, judecătorul trebuie să fie atent și la componenta afectivă a discursului copilului care poate transpare în postura, tonul vocii sau ritmul vorbirii. Pentru reflectarea emoțiilor, se pot folosi formule cum ar fi: „Înțeleg că te simți...”, „Cu alte cuvinte, ceea ce simți/te simți...”^[2].</p> <p>Reflectarea emoțiilor ajută la construirea unei relații între magistrat și copil, fiind indicată în special în situații în care acesta din urmă are unele trăiri legate de aspectele relatate sau întâmpină dificultăți în a relate anumite împrejurări, fapt care împiedică progresul discuției.</p>
<i>Gestionarea unor reacții emoționale neașteptate din partea copilului</i>	<p>În principiu, pe baza datelor culese în etapa de informare, magistratul poate anticipa posibile reacții ale copilului. Cu toate acestea, în practică pot apărea diferite manifestări ale acestuia cum ar fi: izbucnirea neașteptată în plâns, refuzul de a mai comunica, accese de furie etc. Magistratul trebuie să fie pregătit să gestioneze eventualele situații de criză^[3].</p>
<i>Măsuri suplimentare</i>	<p>Pe lângă ascultarea activă, în literatura de specialitate^[4] sunt recomandate unele măsuri suplimentare, cum ar fi: a nu se intra în defensivă sau în ofensivă sau să se transfere responsabilitatea către altcineva, încercarea de a înțelege punctul de vedere al interlocutorului, explorarea împreună cu el, blând, delicat, pentru a vedea ce se află în spatele emoțiilor, reformularea punctului său de vedere cât mai clar cu putință, explicarea poziției persoanei care realizează ascultarea și, eventual, interpelarea dacă ar mai putea face ceva pentru a remedia lucrurile.</p>
<i>Reflectarea conținutului</i>	<p>Reflectarea conținutului^[5] prin parafrază și sumarizare poate reprezenta o tehnică utilă în facilitarea relatării evenimentelor importante pentru copil.</p>
<i>Parafrizarea</i>	<p>Atunci când judecătorul dorește să se asigure că a înțeles corect ceea ce a dorit copilul să exprime, poate folosi parafrizarea, care presupune reluarea ideii exprimată anterior de copil. În acest mod magistratul verifică înțelegerea corectă a ceea ce copilul a dorit să transmită, dar îl ajută și pe copil să-și organizeze ideile și să dea un anumit sens discuției. Prin intermediul parafrării, magistratul sugerează că este atent și în-</p>

[1] *Ibidem*, p. 89.

[2] *Ibidem*, p. 95.

[3] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 97.

[4] A. Stoica-Constantin, *Conflictul interpersonal. Prevenire, rezolvare și diminuarea efectelor*, ed. a 2-a, 2018, Ed. Polirom, Iași, p. 187.

[5] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey, *op. cit.*, p. 25.

	<p>cearcă să înțeleagă ceea ce spune copilul. Este important ca, prin parafrază, să nu fie schimbat sensul afirmațiilor copilului. Parafrăzarea poate fi utilizată atunci când, spre exemplu, copilul se simte vulnerabil dacă se discută despre emoțiile sau sentimentele sale sau atunci când acesta nu poate identifica cu certitudine ceea ce simte. Reprezintă exemple de parafrază: „să înțeleg că ai vrut să spui că...”, „de fapt prin această afirmație dorești să spui că...”^[1].</p>
<i>Sumarizarea</i>	<p>Sumarizarea poate fi folosită în special pentru a integra ideile principale ale copilului în discuție, cu scopul de a-l ajuta să-și organizeze discursul. Sumarizarea presupune o recapitulare, un rezumat al ideilor principale enunțate de interlocutor. Prin intermediul sumarizării este stimulată explorarea mai profundă a subiectelor de discuție, se poate face trecerea de la o temă la alta sau de la o etapă la alta a discuției^[2]. Exemplu de sumarizare: „mi-ai povestit despre relația cu colegii tăi de la școală, precum și despre cum te înțelegi cu frații tăi....ce ai putea să îmi spui despre relația cu părinții tăi?”.</p>
<i>Conduite excluse</i>	<p>Indiferent de opinia copilului, de răspunsurile acestuia la diversele întrebări adresate ulterior, magistratul nu își poate manifesta nemulțumirea, nu va ridica tonul vocii sale și nici nu va folosi cuvinte informale, care pot afecta respectul deplin cuvenit copilului. Din acest punct de vedere, adresarea indicată este realizată prin folosirea prenumelui copilului și nu prin uzitarea unor apelative de genul: „băiete”, „fato”, „măi”, care sunt de natură să inhibe copilul, prin crearea unui sentiment de inferioritate și de teamă și să îi afecteze încrederea în sine^[3].</p>
<i>Surse de stres pentru copil</i>	<p>În cauzele care privesc raporturile de familie dintre părinți, magistratul care îl ascultă pe copil trebuie să conștientizeze faptul că acesta se confruntă cu două surse de stres, pe de o parte, este vorba despre stresul legat de interviu și contactul cu judecătorul care reprezintă o persoană cu o anumită autoritate în concepția copilului, iar, pe de altă parte, se pune problema stresului legat de situația familială și modul în care opinia sa va fi luată în considerare în ceea ce privește relația dintre cei doi părinți^[4].</p>
<i>Situații de abuz</i>	<p>În unele situații din discuția cu copilul poate reieși faptul că a fost victima unui abuz sau face parte dintr-o familie unde au fost exercitate abuzuri între membrii acesteia. În astfel de cazuri, magistratul va aborda cu mare atenție și responsabilitate aceste subiecte.</p>

^[1] *Ibidem*, p. 28.

^[2] *Ibidem*, p. 29.

^[3] M. Haralambe, *op. cit.*, p. 97.

^[4] *Ibidem*, p. 96.

<i>Respectarea drepturilor copilului și protecția vieții private a acestuia</i>	Magistratul trebuie să urmărească în mod constant respectarea drepturilor copilului și să evite pe cât posibil ca intervenția sa să reprezinte o intruziune în viața privată a acestuia. Totodată, va trebui să ia în considerare eventuala teamă a copilului de represiunile la care ar putea fi supus în familie. Nu excludem posibilitatea judecătorului de a sesiza și organele abilitate pentru a face investigații cu privire la susținerile copilului. Ascultarea copiilor abuzați face obiectul unui alt capitol al lucrării de față, astfel încât nu vom dezvolta mai mult acest subiect în această secțiune.
<i>În procedurile în care copilul este martor</i>	În ceea ce îl privește pe copilul care are calitatea de martor, pe lângă prima sursă de stres care este comună celor două ipostaze ale copilului, apare și cea de-a doua, determinată de stresul provocat de reamintirea unor evenimente cu o încărcătură emoțională foarte negativă, care poate determina chiar o situație de stres posttraumatic, care, la rândul său, poate conduce la blocarea totală a copilului ^[1] . În procedurile în care copilul este martor, acesta va fi ascultat separat, iar magistratul va fi atent, pe parcursul ascultării efective, la limitele capacității de concentrare a copilului. Pe parcursul audierii copilului, este recomandat să se facă pauze atunci când este necesar, ca măsură ce deservește interesul superior al acestuia ^[2] .

III.2.4. Adresarea întrebărilor

<i>Evitarea emoțiilor negative</i>	Ca regulă generală, în accepțiunea noastră, copilul trebuie să fie lăsat să relateze liber ceea ce dorește să exprime. De cele mai multe ori copiii sunt timorați atunci când sunt puși în situația de a fi ascultați de judecători în cadrul procesului civil. Una dintre principalele cauze pentru care copiii trăiesc astfel de emoții este reprezentată de insuficiența informare prealabilă cu privire la scopul ascultării, precum și tendințele de manipulare din partea părinților care încearcă să-și atragă copiii, în încercarea de a-i transforma în aliați în conflictul în care sunt implicați.
<i>Necesitatea întrebărilor</i>	După ce magistratul se asigură în faza premergătoare ascultării de informarea corespunzătoare a copilului, se procedează la ascultarea propriu-zisă a acestuia. Cu toate acestea, în practică

^[1] Th.D. Lyon, „Speaking with children: Advice from investigative interviewers, National Association of Counsel for Children”, în P.F. Talley (Ed.), *Handbook for the treatment of abused and neglected children*. Binghamton, NY: Haworth, Denver, 2005, pp 65-82.

^[2] Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU, Art. XI lit. d, disponibil la <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>, [accesat la 28.11.2023].

	s-a constatat că foarte rar copiii se deschid și relatează în mod firesc, natural, aspectele care țin de situația lor în contextul familial supus analizei instanței. De aceea, de multe ori, magistratul trebuie să apeleze la întrebări care contribuie la deschiderea copilului și ghidarea discursului acestuia spre aspectele care interesează speța instrumentată, respectiv, clarificarea unor aspecte importante care țin de statutul copilului în contextul familial actual.
<i>Alegerea celei mai bune formule de adresare a întrebărilor</i>	Magistratul trebuie să se gândească întotdeauna la cea mai bună variantă de formulare a întrebărilor, să asculte cu atenție răspunsurile copilului și, atunci când este posibil, să încorporeze răspunsul copilului în întrebarea subsecventă ^[1] .
<i>Echilibrul cu privire la numărul de întrebări</i>	Deși magistratul poate urmări lămurirea unor aspecte specifice cu privire la relația copilului cu unul dintre părinți în mod special, pe parcursul discuției se recomandă păstrarea unui echilibru în numărul de întrebări adresate cu privire la relația cu mama, respectiv cu tatăl copilului. Astfel, copilul nu va percepe pe unul dintre părinți săi drept o țintă a discuției ^[2] .
<i>Dreptul de a fi tratat cu demnitate și compasiune</i>	Pe tot parcursul procedurii de ascultare copilul va fi tratat cu respect și înțelegere ^[3] . Fiecare copil trebuie să fie tratat ca orice alt individ, recunoscându-i-se propriile nevoi, dorințe și sentimente. În cadrul procesului de ascultare, întrebările trebuie să fie adresate într-un mod corect și respectuos ^[4] . Magistratul trebuie să ia în considerare nevoile copilului de a fi tratat cu respect și demnitate, folosindu-se un limbaj pe care acesta îl folosește în mod uzual și pe care îl înțelege. Copilul va fi ascultat într-un mediu confortabil și securizant ^[5] .
<i>Folosirea întrebărilor deschise</i>	Pentru a permite exprimarea cât mai eficientă a copiilor și exprimarea cât mai completă a opiniilor acestora, se recomandă în special folosirea întrebărilor deschise ^[6] . Întrebările deschise facilitează relatarea liberă a copilului, precum și dialogul cu magistratul. Ex.: „Povestește-mi despre cum îți place să îți petreci timpul liber? Spune-mi despre activitățile pe care le

[1] American Professional Society on the Abuse of Children. *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2023, p. 11.

[2] Y. Orbach & M.-E. Pipe, (2018). „Investigarea problemelor principale”, în M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy & C. Katz (coord.), *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. ASCR, p. 165.

[3] G. Lansdown, *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011, p. 66.

[4] *Ibidem*.

[5] ONU, *Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime*, Partea I, New York, 2009, p. 7, disponibil pe http://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonreform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf [accesat la 16.11.2023].

[6] P.M. Sthal, *Conducting Child Custody Evaluations. From Basic to Complex Issues*, Sage, p. 98.

	faci cu mama? Spune-mi despre activitățile pe care le faci cu tata? Cum te simți atunci când te implici în astfel de activități?”.
<i>Scopul întrebărilor deschise</i>	Prin intermediul întrebărilor deschise i se oferă copilului ocazia de a vorbi despre aspectele care îl privesc în mod direct și care sunt importante pentru el. Adresarea întrebărilor deschise facilitează explorarea în profunzime a aspectelor relatate de persoana interviuată, având și rolul de clarificare în ceea ce îl privește pe acesta ^[1] . Astfel, copilul este motivat să răspundă și se simte mai confortabil să exprime ceea ce simte sau gândește, fără a trăi cu impresia că se află la un interogatoriu. Nu în ultimul rând, adresarea de întrebări deschise conduce la o destăinuire a copilului, oferind prilejul de a avansa în explorarea sentimentelor, trăirilor și gândurilor acestuia ^[2] .
<i>Tehnica de tip „pâlnie”</i>	În literatura de specialitate, ^[3] s-a discutat despre utilitatea tehnicii de tip „pâlnie” pentru adresarea întrebărilor. Intervievatorul debutează, astfel, cu o întrebare destul de generală, care corespunde părții mai largi a pâlniei. În cazul în care aceasta nu este productivă, interviuatorul va avansa gradual spre întrebări mai specifice. Întrebările subsecvente nu trebuie să favorizeze o narațiune foarte amplă, dar nici să fie extrem de concentrate asupra unui subiect. De îndată ce copilul oferă anumite informații, procesul de interpelare va recircula prin capătul mai larg al pâlniei, această tehnică fiind cunoscută și sub denumirea de „abordare de tip clepsidră”. În această etapă vor fi combinate întrebări specifice sau directe cu întrebări deschise (de exemplu, dacă se oferă un răspuns închis din partea copilului, i se va cere să dezvolte cele susținute).
<i>Întrebările închise. Rezerve în privința folosirii lor</i>	Deși de cele mai multe ori, adresarea întrebărilor închise nu este recomandată, totuși, uneori, se impune folosirea acestora, mai ales atunci când se dorește surprinderea unui anumit eveniment sau incident care este relevant pentru discuție ^[4] . Întrebările închise mai pot fi folosite atunci când vizează un fapt anume determinat sau vizează în mod direct subiectul discuției. În general, se impune evitarea folosirii frecvente a întrebărilor închise, întrucât dau impresia de interogatoriu și ar putea să conducă la o inhibare a copilului, respectiv, la o reticență a acestuia de a mai comunica liber cu judecătorul.

[1] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey, *op. cit.*, p. 47.

[2] *Ibidem*, p. 47.

[3] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkovitz, Y. Orbach & Ph.W. Esplin, *Tell Me What Happened, Questioning Children About Abuse*, Second Edition, Hoboken: Wiley, 2018, p. 64.

[4] C. Newlin, L. Cardisco Steele, A. Chamberlin, J. J. Anderson Kenniston, A. Russel, H. Stewart, V. Vaughan-Eden, *Child Forensic Interviewing: Best practices, Juvenile Justice Bulletin*, 2015, p. 7.

<i>Formulări interogative nerecomandate</i>	<p>Deși starea de disconfort a copilului participant la procedura de ascultare este inevitabilă, întrebările urmează a fi adresate într-o anumită ordine, astfel încât să fie cât mai puțin intruzive pentru acesta. Este îndeobște cunoscut faptul că interviatorii trebuie să evite tehnicile sugestive, cum ar fi: întrebări care reflectă bias-urile acestora, care le întăresc așteptările sau care provoacă copilul la speculații sau întrebări care sunt coercitive^[1]. De asemenea, nu ar trebui să se înceapă niciodată discuția prin adresarea de întrebări directe, referitoare la anumite evenimente traumatizante trăite de copil în mediul familial. Chiar dacă aceste subiecte vor fi abordate pe parcursul discuției, trecerea trebuie să fie făcută cu tact, cu ajutorul unor întrebări introductive, astfel încât să nu i se creeze un profund disconfort copilului.</p> <p>Este de evitat abordarea mai multor subiecte în cadrul aceleiași întrebări sau adresarea dintr-o dată a mai multor întrebări^[2]. De asemenea, se recomandă a nu se sugera răspunsul în conținutul întrebării, tocmai pentru a nu da impresia copilului că magistratul are idei preconcepute sau că știe deja răspunsul care ar putea fi formulat^[3].</p>
<i>În procedurile în care copilul este martor</i>	<p>În privința modalității de audiere și adresare a întrebărilor copilului martor, Codul de procedură civilă nu distinge față de situația martorilor majori.</p> <p>Astfel, posibilitatea adresării de întrebări în mod liber de către părți și avocații acestora trebuie să fie cenzurată în măsura în care se ignoră cadrul protectiv creat pentru respectarea interesului superior al copilului.</p>
<i>Modalitatea optimă de formulare/adresare de întrebări copilului martor</i>	<p>În ceea ce privește modalitatea concretă optimă de formulare și adresare de întrebări copilului martor, acestea să fie adresate de către părți, prin intermediul unor specialiști, iar magistratul să vegheze asupra adresării lor în mod simplu, respectuos și protector, atrăgând atenția, atunci când este cazul, asupra acestei importante cerințe.</p>
<i>Aprecierea probei testimoniale având ca martor copilul</i>	<p>Din analiza dispozițiilor art. 320 C. proc. civ. rezultă faptul că rămâne în sarcina magistratului să aprecieze cu privire la depozitia martorului copil care are vârsta sub 14 ani, în raport de gradul acestuia de dezvoltare cognitivă și emoțională^[4].</p>

^[1] American Professional Society on the Abuse of Children. *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2023, p. 11.

^[2] D. Evans, M.T. Hern, M.R. Uhlemann, A.E. Ivey, *op. cit.*, p. 63.

^[3] American Professional Society on the Abuse of Children. *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2023, p. 11.

^[4] În conformitate cu dispozițiile art. 320 C. proc. civ., „Copiii care nu au împlinit vârsta de 14 ani [...] pot fi ascultați fără jurământ, însă instanța le va atrage atenția să spună adevărul și va ține seama, la aprecierea depoziției lor, de situația lor specială”.

III.2.5. Responsabilizare și încurajare

<i>Oferirea posibilității copilului de a adresa întrebări</i>	Încă de la momentul demarării procedurii de ascultare a copilului, acestuia i se oferă posibilitatea de a adresa el însuși întrebări magistratului. Această posibilitate este reiterată cu ocazia finalizării discuției. Magistratul va răspunde la toate întrebările adresate de către copil și va încerca să clarifice cât mai mult aspectele cu privire la care a fost întreat. Totodată, judecătorul se va asigura că au fost epuizate toate subiectele pe care copilul dorea să le supună atenției acestuia ^[1] .
<i>Opinia și argumentele copilului</i>	Pentru a investiga opinia copilului și a-i conferi încredere în puterea argumentelor sale, magistratul se poate adresa cu următoarea invitație: „Ce dorești să ne mai împărtășești? Ce crezi că ar mai fi important să știm pentru a putea găsi cea mai bună soluție pentru tine?”
<i>Recadrarea convingerilor limitative</i>	În cazul copilului care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală însă nu răspunde penal, acesta va fi încurajat să împărtășească valori prosociale și motivația pentru schimbare, modalități de identificare a unor resurse și alte activități sau grupuri sociale decât cele în care s-a implicat până atunci. Discuția se poate purta pe tema reinsertiei sociale și a suportului care poate veni din partea celorlalți. Se poate pune accent pe punctele tari ale copilului cu scopul de a-i conferi încrederea că a crede într-un viitor mai bun poate fi o credință realistă ^[2] .
<i>Încurajarea</i>	Judecătorul va adopta o atitudine suportivă în raport cu copilul, îl va asigura că înțelege dificultățile pe care le întâmpină și îl va încuraja în depășirea momentelor mai puțin plăcute din familia sa ^[3] .
<i>Formule nerecomandate</i>	Nu ar fi recomandat ca judecătorul să facă promisiuni care nu pot fi onorate sau care nu intră în competența sa ^[4] .

III.2.6. Încheierea ascultării

<i>Revenirea la teme neutre</i>	Revenind la teme neutre de discuție, cum ar fi programul în continuare sau de a doua zi al copilului, magistratul va finaliza discuția, în aceeași notă prietenoasă, lăsându-i copilului o stare mentală pozitivă ^[5] .
---------------------------------	--

[1] American Professional Society on the Abuse of Children. *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2023, p. 21.

[2] D.E. Papalia, S.W. Olds & R.D. Feldman, *Dezvoltare umană*, Ed. Trei, 2010, p. 413-417.

[3] American Professional Society on the Abuse of Children. *Practice Guidelines*, op. cit., p. 27.

[4] *Ibidem*, p. 28.

[5] C. Luca (coord.), *Traficul de persoane. Practici și resurse pentru combatere și colaborare*, Asociația Alternative Sociale, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 95.

<i>Finalul procedurii</i>	La finalul întrevederii, se va mulțumi copilului pentru disponibilitatea de a participa la discuție și de a împărtăși cu judecătorul câteva din ideile sale.
<i>Oferirea unui feedback</i>	Interacțiunea cu copilul se încheie odată cu finalizarea ascultării și părăsirea de către acesta a sediului instanței. Cu toate acestea, în Comentariul privind aplicabilitatea dispozițiilor art. 12 din Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului se recomandă ca, după pronunțarea soluției în dosar, copilul să fie informat cu privire la aceasta și la modul în care opiniile sale au fost avute în vedere în procesul de deliberare ^[1] . Această procedură oferă garanția copilului că ascultarea sa nu a reprezentat o simplă formalitate, ci, dimpotrivă, a fost luată în serios și a contat în procesul decizional ^[2] .

IV. Evaluarea ascultării copilului

<i>Necesitatea evaluării</i>	Ascultarea copilului este supusă evaluării judecătorului care, în funcție de ipostaza părții în proces (parte, participant activ sau martor), va dispune prin hotărârea judecătorească măsurile solicitate sau care se impun. Evaluarea corectă a opiniei copilului, realizată cu responsabilitate, îi va permite magistratului să ia decizia corectă în privința copilului fără a prejudicia în vreun fel dezvoltarea sa ulterioară, dimpotrivă, creându-i cadrul potrivit pentru ca aceasta să fie una benefică în viitor.
<i>Aspecte care trebuie avute în vedere în cadrul evaluării ascultării copilului</i>	În toate cazurile în care copilul participă în procesul civil, ca parte sau doar participant, trebuie evaluat modul în care interesul superior al copilului poate fi afectat de decizia ce va fi pronunțată. Magistrații implicați în procedura de ascultare a copilului trebuie să aibă în vedere faptul că fiecare copil este unic, cum, de altfel, și fiecare om este unic, iar circumstanțele care l-au adus în fața instanței sunt, de asemenea, unice. Copiii pot avea diferite niveluri de dezvoltare emoțională și morală sau de responsabilitate. Faptul că ei se află într-o situație dificilă este consecința unor împrejurări de care nu pot fi făcuți responsabili; toți copiii merită respect și înțelegere. Unii copii au o „rețea de susținere” mai bună decât alții: ei sunt înconjurați de

^[1] UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No 12 (2009): The Right of the Child to be Heard, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, parag. 45, p. 13, disponibil la <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> [accesat 28.11.2023].

^[2] *Ibidem*, parag. 45, p. 13.

	adulți care îi ajută sau sprijină. Unii copii au mai multe oportunități decât alții ^[1] .
<i>Caracterul relativ al opiniei exprimate de copil</i>	Dreptul de a își exprima opinia nu reprezintă dreptul de veto cu privire la luarea unei măsuri privitoare la copil. El nu este un drept absolut, ci trebuie analizat atât în contextul vârstei și maturității acestuia ^[2] , dar și al unor posibile influențe negative ce pot fi exercitate asupra sa de către persoane din mediul apropiat. Acest drept nu echivalează cu posibilitatea discreționară a copilului de a hotărî singur, asupra măsurilor care-l privesc.
<i>Procesul verbal de ascultare</i>	Procesul verbal întocmit ca urmare a ascultării copilului reprezintă un act procedural în care se consemnează modul desfășurării ascultării și aspectele relatate de către copil. Ascultarea copilului nu reprezintă un mijloc procedural de administrare a unei probe, ci, potrivit art. 264 C. civ., reprezintă doar instrumentul de relevare a opiniei copilului în legătură cu o problemă care îl privește.
<i>Criteriile de apreciere a opiniei copilului</i>	Potrivit art. 264 alin. (4) C. civ., opiniile copilului ascultat vor fi luate în considerare în raport cu vârsta și gradul său de dezvoltare.
<i>Drepturile în concurs. Soluție</i>	În cadrul procesului civil, respectarea dreptului la confidențialitate a opiniilor copilului intră în concurs cu respectarea dreptului la un proces echitabil, drept care reclamă accesul părților la actele și lucrările dosarului, inclusiv la procesul-verbal de ascultare a copilului. Argumentele în favoarea permiterii accesului părinților sau reprezentanților legali ai copilului la procesul-verbal în care este consemnată opinia copilului se bazează pe respectarea dreptului la apărare și la un proces echitabil garantat de dispozițiile art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Aceasta, întrucât este posibil ca unele dintre afirmațiile copilului să trădeze influența exercitată sau chiar manipularea realizată de către unul din părinți. În aceste condiții, limbajul în care este consemnată opinia copilului în procesul-verbal trebuie să fie circumscris doar cu privire la existența unei opinii rezonabile a copilului exprimată în cunoștință de cauză, evitându-se detalierile de context amprentate de stările emoționale ale copilului.
<i>În procedurile în care copilul este martor</i>	Opinia copilului nu poate fi asimilată mărturiei ca probă în procesul judiciar. Aceasta semnifică exercitarea unui drept al

^[1] Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *Rolul judecătorilor și al procurorilor în protecția și promovarea drepturilor copilului*, Ed. Trei, București, 2006, p. 52.

^[2] Conform art. 12 din Convenția O.N.U. cu privire la drepturile copilului, „Statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ, dreptul de a exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului fiind luate în considerare avându-se în vedere vârsta sa și gradul său de maturitate.”

	<p>copilului în cauzele care îl privesc, în timp ce mărturia reprezintă o probă, iar ascultarea copilului martor reprezintă mijlocul de administrare a acestei probe. În acest ultim caz, ascultarea copilului nu privește situația proprie a acestuia, ci oferă instanței informații cu privire la pricina dedusă judecării.</p> <p>Forța probantă a depoziției copilului este supusă principiului echivalenței probelor.</p> <p>În ipoteza art. 320 C. proc. civ.^[1], copiii care nu au împlinit vârsta de 14 ani și cei care sunt lipsiți de discernământ în momentul audierii, fără a beneficia de consiliere judiciară sau tutelă specială, pot fi ascultați fără jurământ, însă instanța le va atrage atenția să spună adevărul și va ține seama la aprecierea depoziției lor de situația lor specială.</p> <p>Nedepunerea jurământului nu trebuie să conducă la diminuarea forței probante a mărturiei copilului, vârsta nefiind un criteriu de invalidare a mărturiei sale^[2].</p>
--	--

V. Considerații finale

V.I. Importanța ascultării copilului

<i>Implicarea activă a copilului</i>	Ascultarea copilului reprezintă o implicare activă a acestuia în toate acțiunile care îl privesc și, prin urmare, și în procesul decizional.
<i>Garanție a respectării celorlalte drepturi</i>	Prin ascultarea copilului se garantează respectarea celorlalte drepturi ale sale, copilul ca subiect de drept având propriile opinii cu privire la celelalte drepturi ale sale și a dreptului în privința căruia acesta este chemat să-și exprime opinia.
<i>Drept condiție pentru realizarea altor drepturi</i>	Dreptul de a fi ascultat presupune realizarea condițiilor prealabile privitoare la informare (dreptul de a fi informat) și libertatea de a se exprima.
<i>Consolidarea capacității copilului de a-și exercita dreptul la liberă exprimare</i>	Crearea unui mediu în care opiniile exprimate de către copil sunt respectate contribuie la consolidarea capacității copilului de a-și exercita dreptul la liberă exprimare, deși drepturile sunt diferite (dreptul de a fi ascultat privește o problemă determinată într-un cadru procesual configurat de specificul cauzei în care se manifestă, în timp ce libertatea de exprimare vizează

^[1] În conformitate cu dispozițiile art. 320 C. proc. civ., „Copiii care nu au împlinit vârsta de 14 ani și cei care sunt lipsiți de discernământ în momentul audierii, fără a beneficia de consiliere judiciară sau tutelă specială, pot fi ascultați fără jurământ, însă instanța le va atrage atenția să spună adevărul și va ține seama, la aprecierea depoziției lor, de situația lor specială”.

^[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, partea a II-a Comentarii generale, parag. 70, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

	dreptul de a avea și exprima opinii, precum și a căuta și primi informații prin intermediul oricărui mijloc de informare existent).
<i>Posibilitatea dezvoltării plenare a personalității copilului</i>	Participând la deciziile care îl privesc, mai ales că nu în toate situațiile există identitate între nevoile adulților și cele ale copiilor, copilul învață să interacționeze cu adulții și cu alte persoane, conferindu-i astfel încredere în sine și oferindu-i astfel posibilitatea dezvoltării plenare a personalității sale și a capacităților lui evolutive.
<i>Respectarea drepturilor și intereselor copilului</i>	Date fiind realitatea obiectivă care include copilul ca parte integrantă a vieții de familie, orice intervenție sau măsură care afectează familia are repercusiuni directe sau indirecte asupra sa. Ascultarea copilului în aceste proceduri poate contribui decisiv la identificarea elementelor de fapt concrete care să conducă la o soluție optimă în ceea ce îl privește și la respectarea drepturilor și a intereselor sale.

V.2. Necesitatea stabilirii unor bune practici în materie de audiere

<i>Necesitatea adoptării unor ghiduri de audiere</i>	<p>Nu există reguli specifice privind audierea copilului. Modalitățile de desfășurare a ascultării, neavând o reglementare procedurală, sunt lăsate la libera apreciere a judecătorului, de ale cărui abilități speciale depind practica audierii, fără a se putea verifica măsura în care comunicarea este adaptată nevoilor copilului și dacă abilitățile sau cunoștințele copilului au fost evaluate corespunzător. Tot astfel, lipsesc reguli procedurale care să vizeze locul, momentul, modalitățile de transmitere a informațiilor către copil, precum și tipologia informațiilor, ca și persoanele care trebuie să informeze copilul. De asemenea, furnizarea de informații după pronunțarea hotărârii judecătorești nu are o reglementare specială, copilul trebuind a fi, totuși, informat într-un limbaj simplu și clar cu privire la drepturile și opțiunile pe care le are, inclusiv în privința atacării hotărârii judecătorești.</p> <p>În aceste condiții, prezența ghidurilor de bune practici ar fi de natură să orienteze profesioniștii în a aplica dreptul copilului de a fi ascultat în toate fazele procesuale și etapele judiciare, astfel încât exercitarea dreptului copilului la opinie să fie pleneră.</p>
--	--

BIBLIOGRAFIE

1. Agenția pentru drepturi fundamentale ale Uniunii Europene, Justiția în interesul copilului. Perspective și experiențele specialiștilor. Rezumat, 2015.
2. American Professional Society on the Abuse of Children. *Practice Guidelines: Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse*. Chicago, IL: APSAC, 2023.
3. Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *Rolul judecătorilor și al procurorilor în protecția și promovarea drepturilor copilului*, București: Ed. Trei, 2006.
4. Bala, N., Birnbaum, R., Cyr, F., & McColley, D., „Children’s Voices in Family Court: Guidelines for Judges Meeting Children”. *Family Law Quarterly*, Vol. 47, No. 3, 2013.
5. Boroi, G., Pivniceru, M.-M., *Fișe de drept civil. Partea generală. Persoane. Drepturi reale principale. Obligații. Contracte. Succesiuni. Familie*, Ed. Hamangiu, București, 2016.
6. Bottoms, B.L., Quas J.A. & Davis, S., „The influence of interviewer-provided social support on children’s suggestibility, memory, and disclosures”. în M.-E. Pipe, M. Lamb, Y. Orbach, & A. Cederborg (Eds.), *Child sexual abuse: Disclosure, delay, & denial*, 2007, Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
7. Brubacher, S., Roberts, K. & Powell, M., „Effects of practicing episodic versus scripted recall on children’s subsequent narratives of a repeated event”. *Psychology, Public Policy & Law*, 2011.
8. Buneci, P. & Butoi, I.T., *Martorul pe tărâmul justiției*, Ed. Penguin Book, București, 2004.
9. Buș, I., Miclea, M., David, D. & Opre, A. *Psihologie judiciară – curs postuniversitar*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, 2012.
10. Butoi I.T. & Butoi T., *Psihologie judiciară*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2003.
11. Carta Drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2012/C-326/02.
12. CEDO, *Cauza NTS ș.a. contra Georgiei*, hotărârea din 2 februarie 2016.
13. CEDO, *Cauza M. și M./Croatia*, nr. 10161/13, hotărârea din 3 septembrie 2015, în European Union Agency for Fundamental Rights. (2022). Handbook on European Law Relation to the Rights of the Child. Publications Office of the European Union.
14. CEDO, *Cauza M.K./Grecia*, nr. 51312/16, hotărârea din 1 februarie 2018.
15. CEDO, *Cauza Zelikha Magomadova/Rusia* nr. 58724/14, hotărârea din 8 octombrie 2019.
16. CEDO, *Cauza Sahin Contra Germaniei*, hotărârea din 8 iulie 2003.
17. CEDO, *Cauza MARKS contra Belgiei*, hotărârea din 13 iunie 1974.
18. CEDO, *Cauza N.TS./Georgia*, nr. 71776/012, hotărârea din 2 februarie 2016.
19. CEDO, *Cauza Plaza/Polonia*, nr. 18830/07, hotărârea din 25 ianuarie 2011.
20. CEDO, *Cauza SCHWIZGELZL contra Elveției*, hotărârea din 07.10.2020.
21. CJUE, C-491/10 PPU, Joseba Andoni Aguirre Zarraga/Simone Pelz, 22 decembrie 2010 în European Union Agency for Fundamental Rights. (2022). Handbook on

- European Law Relation to the Rights of the Child. Publications Office of the European Union.
22. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2009), Comentariul general nr. 12 – Dreptul copilului de a fi ascultat, disponibilă pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.
  23. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului (2009), Comentariul general nr. 12 – Dreptul copilului de a fi ascultat, disponibilă pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.
  24. Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului, republicată în Monitorul Oficial nr. 314 din 13 iunie 2001.
  25. Convenția asupra relațiilor personale care privesc copiii, publicată în M. Of. nr. 257 din 17 aprilie 2007; art. 6 din Convenția Europeană revizuită în materia adopției de copii, ratificată prin Legea nr. 138/2011, publicată în M. Of. nr. 515 din 21 iulie 2011.
  26. Convenția de la Haga asupra răpirii internaționale de copii, din 25 octombrie 1980 la care România a aderat la Convenție prin Legea nr. 100/1992, publicată în M. Of. nr. 243 din 30 septembrie 1992.
  27. Decizia Curții Constituționale nr. 15 din 15.01.2019, publicată în M. Of. nr. 673 din 31 iulie 2019.
  28. European Union Agency for Fundamental Rights. Child-friendly Justice: Perspectives and Experiences of Professionals on Children's Participation in Civil and Criminal Judicial Proceedings in 10 EU Member States. Publications Office of the European Union, 2015.
  29. Evans, D., Hern, M.T., Uhlemann, M.R., & Ivey, A.E., *Essential interviewing: A programmed approach to effective communication* (9th ed). Belmont, CA: Brooks/Cole, 2016.
  30. Golu, F., *Psihologia dezvoltării umane*, Ed. Universitară, 2010.
  31. Guidelines on Justice in Matters involving child victims and witnesses of crime, Child-friendly version, 2006, disponibil la http://www.ibcr.org/editor/assets/thematic_report/2/2007_child-friendly_guidelines_en.pdf.
  32. Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, Anexa la Rezoluția 2005/20 a Consiliului Economic și Social al ONU, disponibil la <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>.
  33. Handbook on European law relating to the rights of the child – 2022 edition, disponibil la <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/handbook-european-law-child-rights>.
  34. Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, disponibil la http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_UNICEF_Model_Law_on_Children.pdf.
  35. Krueger, M. (2016). „Forensic Interviewing and Charging: A Prosecutor’s Perspective”, în William T. O’Donohue și Matthew Fanetti (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice* (p. 57-80). Springer.

36. Lamb, M.E., La Rooy, D.J., Malloy L.C., & Katz C. (coord.). *Mărturia copilului. Cercetare psihologică și practică judiciară*. Ed. ASCR, 2018.
37. Lamb, M.E., Hershkowitz, I., Orbach, Y. & Esplin, P.W. *Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses*. West Sussex, UK: Wiley, 2018.
38. Lansdown, G., *Every Child's Right To Be Heard. A resource Guide On The UN Committee On The Rights Of The Child General Comment No. 12*, Page Bros Ltd, 2011.
39. Legea nr. 272/2004, republicată în M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014.
40. Legea nr. 287/2009, republicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011.
41. Luca, C. & Luca, S., *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Iași, Asociația Alternative Sociale, 2005.
42. Luca, C., (coord.), *Traficul de persoane. Practici și resurse pentru combatere și colaborare*, Asociația Alternative Sociale, Ed. Hamangiu, București, 2008.
43. Luca, S. & Luca, C., *Justiția pentru minori în interesul superior al copilului. Practici de lucru cu copilul victimă*, Asociația Magistraților din Iași, Organizația Salvați Copiii Filiala Iași, 2008.
44. Lyon, Th.D., „Speaking with children: Advice from investigative interviewers, National Association of Counsel for Children”, în P.F. Talley (Ed.), *Handbook for the treatment of abused and neglected children*. Binghamton, NY: Haworth, Denver, 2005.
45. McNaughton, D., Hamlin, D., McCarthy, J., Head-Reeves, D. & Schreiner, M., „Learning to listen: Teaching an active listening strategy to preservice education professionals”. *Topics in Early Childhood Special Education*, 2008.
46. Melton, G.B., Petrila, J., Poythress, N.G., Slobogin, C., Otto, R.K, Mossman, D. & Condie, L.O., *Psychological Evaluations for the Courts. A Handbook for a Mental Health Professionals and Lawyers, Fourth Edition*. The Guilford Press, London, 2017.
47. Messenger, J., *Dicționar ilustrat al gesturilor*, Ed. Litera, 2009.
48. Newlin, C., Cardisco Steele, L., Chamberlin, A., Anderson, J., Kenniston, J., Russel, A., Stewart H. & Vaughan-Eden, V., „Child Forensic Interviewing: Best practices”, *Juvenile Justice Bulletin*, 2015.
49. O'Donohue W.T. & Fanetti, M. (Eds.), *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse. A Guide to Evidence-Based Practice*, Springer, 2016.
50. Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>.
51. Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 94 din Comentarii generale, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>.
52. Pantell, R.H., *The Child Witness in the Courtroom*. Pediatrics, 139 (3); 2017, Disponibil pe: <https://publications.aap.org/pediatrics/article/139/3/e20164008/53469/The-Child-Witness-in-the-Courtroom?autologincheck=redirected>.

53. Papalia, D.E., Martorell, G.A. & Feldman, R.D., *A child's world through adolescence*, 13th edition, published by McGraw-Hill Education, 2Penn Plaza New York, NY 10121., 2014.
54. Peter-Hagene, L., Bottoms, B.L., Davis, S.L. & Nysse-Carris, K.L., „Social support effects on children's suggestibility after one year”. American Psychology Law Conference, New Orleans, LA, 2014.
55. Pivniceru, M.-M. & Luca, C. (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009.
56. Pivniceru, M.-M, & Luca, C. *Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică a copilului în caz de separarea/divorțul părinților*, Ed. Hamangiu, 2016.
57. Quas, J.A., Bauer A., & Boyce, W.T. „Physiological reactivity, social support, and memory in early childhood”. *Child Development*, 2004, 75(3).
58. Saywitz, K.J., Wells, C., Larson, R.P. & Hobbs, S.D., „Effects of interviewer support on children's memory and suggestibility: Systematic review and meta-analysis of experimental research”. *Trauma, Violence, and Abuse: A Review Journal*, 2016.
59. Stoica-Constantin, A., *Conflictul interpersonal. Prevenire, rezolvare și diminuarea efectelor*, ed. a 2-a, Ed. Polirom, Iași, 2018.
60. Tăbârcă, M., *Drept procesual civil. Vol. I. Teoria generală conform Noului Cod de procedură civilă*, Ed. Universul Juridic, București, 2013.
61. Thomas, D.L., *Speaking with children: Advice from investigative interviewers*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005.
62. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, disponibil pe <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>.
63. Ungureanu, C.T., *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a III-a, Ed. Hamangiu, București, 2016.
64. Sthal, P.M., *Conducting Child Custody Evaluations. From Basic to Complex Issues*, Sage, 2011.

Capitolul IV.

Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale

Sofia Luca

I. Justiția prietenoasă cu copilul

I.1. Necesitatea unei justiții adaptată copiilor^[1]

<i>Neadaptarea justiției în toate cazurile la situația copilului</i>	Deși copiii sunt implicați adesea în procedurile judiciare ^[2] , nu se poate spune că justiția este întotdeauna adaptată la situația acestora ^[3] . Ca răspuns direct la o consultare de amploare inițiată de Consiliul European, copiii și tinerii au raportat în general o lipsă de încredere în sistemul juridic, identificând numeroase deficiențe cum ar fi cadrele intimidante, lipsa de informații și explicații adecvate vârstei lor, o abordare insuficientă a conceptului de familie, precum și procedurile excesiv de lungi sau, dimpotrivă, expeditivă ^[4] .
<i>Posibil impact negativ al procedurilor judiciare asupra vieții copilului</i>	Procedurile judiciare pot avea un impact considerabil asupra vieții copiilor implicați, iar absența unei abordări în interesul copilului poate duce la restricționarea sau încălcarea drepturilor acestora. În plus, atunci când sistemele judiciare naționale nu dispun de proceduri și practici favorabile copiilor, cei mai vulnerabili dintre aceștia (de exemplu, copiii cu handicap

^[1] Potrivit Portalului european e-justiție – Drepturile minorilor în cadrul procedurilor judiciare – https://e-justice.europa.eu/35998/RO/rights_of_minors_in_court_proceedings, accesat la 15.12.2023, aproximativ 19% din populația Uniunii Europene (95 de milioane de locuitori) are vârsta sub 18 ani. Copiii pot fi implicați direct sau indirect în sistemele de justiție din statele membre, de exemplu dacă comit infracțiuni, dacă sunt martori sau victime ale unei infracțiuni, dacă solicită azil, dacă fac obiectul unei proceduri de adopție sau dacă părinții lor sunt în dezacord cu privire la custodie.

^[2] Conform documentului *Justiția în interesul copilului – Listă de verificare pentru specialiști*, elaborat de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2018, disponibil pe https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-checklist-for-professionals_ro.pdf, în jur de 2,5 milioane de copii iau parte la proceduri judiciare pe teritoriul Uniunii Europene (UE) în fiecare an, ca urmare a divorțului părinților sau în calitate de victime sau de martori ai unor infracțiuni. Deși participarea lor efectivă la astfel de proceduri este esențială pentru îmbunătățirea funcționării justiției, modul în care sunt tratați copiii în cadrul sistemelor de justiție rămâne un motiv de preocupare.

^[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului European privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului European la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 7, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

^[4] *Ibidem*.

	sau copiii migranți) se confruntă cu obstacole deosebite atunci când încearcă să își exercite drepturile ^[1] . De aceea, este important ca justiția să aibă întotdeauna în vedere interesul copiilor, indiferent de identitatea acestora și de actele comise iar sistemele judiciare și nejudiciare să fie adaptate la drepturile, interesele și nevoile specifice ale copiilor ^[2] .
<i>Justiția în interesul copilului. Semnificație</i>	„Justiția în interesul copilului” înseamnă sisteme judiciare care garantează respectarea și punerea în aplicare eficientă și la cel mai înalt nivel posibil a tuturor drepturilor copilului, ținând cont de principiile participării, intereselor superioare ale copilului, demnității, protecției împotriva discriminării și a statului de drept, acordând atenția corespunzătoare nivelului de maturitate și de înțelegere a copilului, precum și circumstanțelor cazului ^[3] . Aceasta este, în special, o justiție accesibilă, adecvată vârstei copilului, rapidă, diligentă, adaptată la nevoile copilului și concentrată pe drepturile acestuia ^[4] .
<i>Tratamentul recomandat în procedurile în care sunt implicați copiii</i>	În orice situație în care copiii intră în contact cu procedurile judiciare, nejudiciare sau alte acțiuni, indiferent de statutul și capacitatea lor juridică, aceștia ar trebui tratați cu atenție, sensibilitate, echitate și respect pe parcursul oricărei proceduri sau cauze, acordându-se o atenție specială situației personale, bunăstării și nevoilor lor specifice, precum și un respect deplin pentru integritatea lor fizică și psihică ^[5] .

I.2. Copiii victimă în procesul penal

<i>Calitatea procesuală a copilului victimă</i>	Copiii se regăsesc cel mai adesea în postura de victimă a infracțiunilor, în special a celor săvârșite cu violență ori a infracțiunilor privitoare la viața sexuală ^[6] . În acest context ia naștere calitatea acestora de subiect procesual principal (ca persoană vătămată) sau de parte (ca parte civilă, în condițiile în care aceștia exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal).
---	--

[1] Portalul european e-justiție – Drepturile minorilor în cadrul procedurilor judiciare – https://e-justice.europa.eu/35998/RO/rights_of_minors_in_court_proceedings, accesat la 15.12.2023.

[2] Acesta este în special scopul pentru care Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat la 17 noiembrie 2010 un instrument practic pentru cele 47 de state membre ale Consiliului Europei, respectiv Orientările privind justiția în interesul copilului, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, pp. 17-19.

[4] *Ibidem*, p. 17.

[5] *Ibidem*, p. 7.

[6] S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 170.

<p><i>Abordarea specifică centrată pe copilul victimă</i></p>	<p>Participarea copilului victimă în procesul penal presupune o serie de ipostaze în care acesta se poate găsi (identificarea/recunoașterea sa ca victima, depunerea plângerii, audierea sa în calitate de persoană vătămată/parte civilă sau martor, subiect al măsurilor de sprijin și protecție), o serie de drepturi pe care le poate exercita și de obligații care îi pot incumba, conducând la necesitatea unei abordări specifice din partea profesioniștilor^[1], centrate pe copilul-victimă, diferită de cea a unei victime adulte^[2]. Unul dintre cele mai relevante momente se referă la audierea copilului victimă a unei infracțiuni.</p>
<p><i>Perspectiva trivalentă a audierii copilului victimă</i></p>	<p>Problematika audierii copilului victimă în procesul penal nu se rezumă la procedeul tactic al audierii, ci trebuie privită dintr-o perspectivă trivalentă: ca o garanție de exprimare a dreptului consacrat al copilului de a fi ascultat în toate procedurile care îl privesc, având în vedere că dreptul de a fi audiat este o componentă a dreptului de a avea acces la justiție și la un proces echitabil; ca procedeul tactico-criminalistic prin care se obține una dintre cele mai importante probe în procesul penal, respectiv declarația copilului victimă; ca mijloc de satisfacere a nevoii victimei de a se implica în procedura penală în scopul recuperării și reintegrării sale sociale^[3].</p>
<p><i>Complexitatea și dificultatea audierii copilului victimă</i></p>	<p>Audierea copilului victimă a unei infracțiuni (în special a celor săvârșite cu violență ori privitoare la viața sexuală) este o activitate laborioasă, care poate pune la încercare profesioniști experimentați în condițiile în care o astfel de victimă prezintă, de regulă, în funcție de vârstă, de nivelul de dezvoltare și maturitate, de gradul de afectare rezultat din implicarea sa victimală, o serie de caracteristici specifice care pot face ca realizarea unei comunicări eficiente cu cel care o audiază să fie dificilă, eliptică, distorsionată sau, uneori, chiar imposibil de realizat.</p>

[1] Prin profesioniști, în lucrarea de față, ne referim la toate persoanele cu care copilul victimă intră în contact într-un fel sau altul, în cadrul procedurilor judiciare, respectiv: lucrători de poliție, procurori, judecători, asistenți sociali, psihologi, personal din domeniul medical etc.

[2] S. Luca, *op. cit.*, p. 170.

[3] S. Van der Aa, „Introduction to victimology and victim’s rights”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 11, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf, accesat la data de 28.12.2023. În aceeași lucrare autoarea a subliniat că, dacă victimelor li s-ar permite să participe la proces, să primească informații și să fie tratate cu respect, procedura penală ar putea avea efecte terapeutice, accelerând procesul de vindecare și sporind șansele ca victimele să devină din nou membri pe deplin funcționali ai societății.

<i>Necesitatea formării complexe/interdisciplinare a intervievatorului</i>	În acest context, persoana care efectuează audierea victimei copil trebuie nu numai să cunoască și să aplice legislația internațională și națională care reglementează și promovează drepturile și protecția copiilor implicați în procedurile penale în calitate de victime, ci și aspectele legate de etapele de dezvoltare psihologică a copilului și factorii care pot împiedica ori influența dezvăluirea faptei, cu implicații directe asupra conduitei de urmat din partea celui care realizează audierea.
<i>Condiții privitoare la profesionist</i>	Este necesar, totodată, ca profesionistul care realizează audierea unui copil victimă să posede abilități de comunicare și să reflecte o abordare sensibilă, profesionistă și imparțială, centrată pe copilul-victimă, luând în considerare în mod corespunzător vârsta, nivelul de maturitate, opiniile, nevoile și preocupările acestuia, să identifice și să implementeze bunele practici în materia audierii copilului victimă a unei infracțiuni, menite să îl protejeze împotriva riscului de victimizare secundară și repetată ^[1] .
<i>Chestiuni prelabile audierii propriu-zise</i>	De asemenea, ori de câte ori se impune audierea unui copil victimă a unei infracțiuni în cursul unor proceduri judiciare penale, este necesar ca cel care efectuează audierea să țină seama de o serie de chestiuni prelabile audierii propriu-zise, privitoare la persoanele chemate să participe la audierea victimei copil, la locul unde se va desfășura audierea, pregătirea copilului în vederea audierii în scopul exercitării plenare a dreptului acestuia de a fi ascultat și inclusiv, propria pregătire a celui care realizează audierea ^[2] .

II. Persoanele chemate la audierea copilului victimă

II.1. Reprezentanții legali

<i>Cadrul juridic internațional</i>	Convenția cu privire la Drepturile Copilului stipulează în art. 12, dreptul copilului de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care-l privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau instituție corespunzătoare, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională.
-------------------------------------	---

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 18-19.

^[2] S. Luca, *op. cit.*, p. 181.

<i>Cadrul juridic european</i>	Cadrul juridic european stabilește, la rândul său, necesitatea acordării permisiunii copiilor de a fi însoțiți, în afară de părinți, de un adult la alegerea lor ^[1] , întrucât aceștia ar trebui să fie chestionați doar în prezența părinților lor ori a reprezentanților legali sau a altor persoane calificate să îi asiste ^[2] , cu excepția cazurilor când a fost luată o decizie motivată pentru neadmiterea prezenței persoanei în cauză ^[3] . Se atrage atenția că oportunitatea prezenței părinților la audierea propriu-zisă trebuie apreciată în fiecare caz în parte. Se recomandă ^[4] , de asemenea, ca în cadrul cercetărilor și procedurilor penale, în conformitate cu rolul victimelor în sistemul judiciar penal relevant, autoritățile competente să numească un reprezentant special pentru victimele copii în cazul în care, în conformitate cu dreptul intern, titularii răspunderii părintești nu pot reprezenta victima copil ca urmare a unui conflict de interese între aceștia și copilul victimă sau în cazul în care victima este neînsoțită sau separată de familie.
<i>Cadrul juridic național</i>	În legislația internă, normele procedural penale care conțin dispoziții referitoare la modul de audiere a copilului victimă (persoană vătămată) fac referire în mod expres la necesitatea asigurării prezenței reprezentanților legali doar la audierea copiilor cu vârsta de până la 14 ani.
<i>Persoanele chemate la audierea copilului</i>	Astfel, în situația cadru prevăzută de art. 111 alin. (8 ¹) C. proc. pen. ^[5] , audierea persoanei vătămate în vârstă de până

[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 29.

[2] Recomandarea (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985, par. I, C, pct. 8 disponibilă pe <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DocId=686736&Usage=2>, accesat la data de 15.12.2023; Recomandarea (2002) 5 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată la 30 aprilie 2002, par. 46, disponibilă pe <http://rm.coe.int/09000016805e2612>, accesat la data de 04.01.2024.

[3] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, art. 20 lit. c), disponibilă pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029>, accesat la 03.01.2024.

[4] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, art. 24.

[5] Art. 111 alin. (8¹) C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 51/2023 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010, privind Codul de procedură penală, publicată în M. Of. nr. 186 din 6 martie 2023.

<i>victimă cu vârsta mai mică de 14 ani</i>	la 14 ani are loc în prezența unuia dintre părinți, a tutorelui sau a persoanei ori a reprezentantului instituției căreia îi este încredințat minorul spre creștere și educare, precum și în prezența unui psiholog, stabilit de organul judiciar, care va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare.
<i>Excepții de la regulă</i>	Cu privire la aceeași categorie de victime, mai mici de 14 ani, art. 111 alin. (8 ²) C. proc. pen. ^[1] reglementează excepțiile de la regula prezenței la audiere a reprezentanților legali ai copilului, prevăzând trei situații distincte, respectiv: 1) reprezentanții legali nu pot fi prezenți; 2) reprezentanții legali au un interes procesual propriu în cauză, având calitatea de suspect, inculpat, persoană vătămată, parte civilă/parte responsabilă civilmente ori martor în cauză; 3) există suspiciunea rezonabilă că pot influența declarația minorului.
<i>Persoanele chemate la audierea copilului victimă în situațiile de excepție</i>	În toate aceste situații, audierea persoanei vătămate în vârstă de până la 14 ani va avea loc în prezența unui reprezentant al autorității tutelare sau a unei rude cu capacitate deplină de exercițiu, precum și în prezența unui psiholog, stabilit de organul judiciar, care va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare.
<i>Înlocuirea reprezentantului legal al instituției căreia copilul îi este încredințat</i>	Un ultim context, expus în art. 111 alin. (8 ³) C. proc. pen. ^[2] , privește situația în care audierea persoanei vătămate în vârstă de până la 14 ani vizează chiar activitatea instituției căreia îi este încredințată spre creștere și educare, caz în care la audierea copilului, reprezentantul acestei instituții (care îndeplinește <i>de jure</i> rolul de reprezentant legal), pe fondul conflictului de interese prezumat cu minorul, va fi înlocuit cu reprezentantul autorității tutelare sau cu o rudă cu capacitate deplină de exercițiu precum și cu un psiholog (care va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare), stabiliți de organul judiciar.
<i>Persoanele chemate la audierea copilului cu vârsta între 14 și 18 ani.</i>	În ceea ce privește copii cu vârsta între 14 și 18 ani, normele procedural penale nu conțin dispoziții exprese referitoare la persoanele care însoțesc persoanele vătămate la momentul audierii acestora, însă necesitatea ca și victimele copii cu vârsta de peste 14 ani să fie însoțite de ocrotitorii lor legali rezultă din

^[1] Potrivit art. 111 alin. (8²) C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 51/2023, „Dacă persoanele prevăzute la alin. (8¹) nu pot fi prezente sau au calitatea de suspect, inculpat, persoană vătămată, parte civilă, parte responsabilă civilmente ori martor în cauză ori există suspiciunea rezonabilă că pot influența declarația minorului, audierea acestuia are loc în prezența unui reprezentant al autorității tutelare sau a unei rude cu capacitate deplină de exercițiu, precum și în prezența unui psiholog, stabiliți de organul judiciar. Psihologul va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare”.

^[2] Art. 111 alin. (8³) C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 51/2023.

<i>Absența dispozițiilor legale exprese</i>	dispozițiile legale procedurale care guvernează desfășurarea procesului penal și care fac trimitere la legea civilă ori la dispozițiile legilor speciale.
<i>Dispoziții legale referitoare la persoanele chemate la audierea copilului victimă cu vârsta de peste 14 ani</i>	Astfel, potrivit art. 41 C. civ. ^[1] , minorul care a împlinit vârsta de 14 ani are capacitate de exercițiu restrânsă. Conform art. 289 alin. (8) C. proc. pen. ^[2] , persoana cu capacitate de exercițiu restrânsă poate face plângere cu încuviințarea persoanelor prevăzute de legea civilă ^[3] , iar conform art. 296 alin. (2) C. proc. pen. ^[4] , când persoana vătămată este un minor, termenul de 3 luni, pentru depunerea plângerii prealabile, curge de la data când ocrotitorul sau reprezentantul său legal a aflat despre săvârșirea faptei. De asemenea, conform dispozițiilor art. 19 alin. (3) C. proc. pen. ^[5] , când persoana vătămată (...) are capacitate de exercițiu restrânsă, acțiunea civilă se exercită în numele acesteia de reprezentantul său legal sau, după caz, de către procuror, în condițiile art. 20 alin. (1) și (2) C. proc. pen.
<i>Prezența la audiere a reprezentantului legal, ca formă de protecție juridică</i>	Dispozițiile legale sus-menționate statuează că victimele minore, cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, au asigurată, la rândul lor, o formă de protecție juridică prin necesitatea cel puțin a citării ocrotitorilor legali în condițiile reglementării obligativității de încuviințare din partea acestora a unor acte îndeplinite de minori. În plus, dispozițiile art. 113 C. proc. pen. ^[6] , care reglementează protecția persoanei vătămate și a părții civile, clarifică la rândul lor condițiile participării reprezentanților legali la audierea victimelor vulnerabile ^[7] , fără a distinge cu privire la vârsta acestora ^[8] .

^[1] Adoptat prin Legea nr. 287/2009, republicată, cu modificările și completările aduse prin Legea nr. 71/2011, în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011.

^[2] Adoptat prin Legea nr. 135/2010, publicată în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010.

^[3] Conform art. 106 C. civ., ocrotirea minorului se realizează prin părinți, prin instituirea tutelei, prin darea în plasament sau, după caz, prin alte măsuri de protecție specială anume prevăzute de lege.

^[4] Alin. (2) al art. 296 a fost modificat prin art. 17 din Legea nr. 140/2022, publicată în M. Of. nr. 500 din 20 mai 2022.

^[5] Alin. (3) al art. 19 a fost modificat prin art. 102 pct. 6 din Legea nr. 255/2013, publicată în M. Of. nr. 515 din 14 august 2013.

^[6] Art. 113 C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin O.U.G. nr. 18/2016, publicată în M. Of. nr. 389 din 23 mai 2016, și prin Legea nr. 217/2023, pentru modificarea și completarea Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, precum și a Legii audiovizualului nr. 504/2002, publicată în M. Of. nr. 634 din 11 iulie 2023, care potrivit art. IV din lege, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2024.

^[7] Conform art. 113 alin. (2) C. proc. pen., copiii, indiferent de vârstă, sunt prezumați ca fiind victime vulnerabile.

^[8] Din coroborarea dispozițiilor alin. (5) și (2) ale art. 113 C. proc. pen. rezultă că la audierea unei persoane vătămate vulnerabile aceasta poate fi însoțită, la cererea sa, de reprezentantul său legal și

<i>Necesitatea asigurării prezenței reprezentanților legali ai copilului victimă indiferent de vârstă</i>	Așadar, din textele de lege sus-menționate rezultă necesitatea asigurării prezenței reprezentanților legali (părinți, tutore, persoana ori reprezentantul instituției a căreia îi este încredințat minorul spre creștere și educare), care să susțină opiniile și interesele copilului, ori de câte ori un copil (persoană fără capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă) este implicat în procedurile judiciare în calitate de persoană vătămată sau parte civilă, cu excepția situației în care aceștia lipsesc sau prezența lor este contraindicată ori inoportună.
<i>Situații în care prezența reprezentanților legali este contraindicată</i>	Prezența reprezentanților legali este contraindicată în toate situațiile în care aceștia ar putea fi autorii prezumtivi ai infracțiunii sau ar avea un interes procesual propriu ori există o suspiciune rezonabilă că ar putea influența declarația copilului.
<i>Interesele procesuale proprii/riscul de influențare a copilului</i>	Dacă în prima situație înlăturarea acestora este determinată de contrarietatea de interese dintre copil și reprezentanții lui legali, pe fondul unor interese procesuale proprii ale acestora din urmă, în cea de-a doua situație, riscul de influențare a copilului este cel care determină îndepărtarea lor din procedură.
<i>Riscul de influențare a copilului. Situații exemplificative</i>	Cu titlu exemplificativ, dacă victima copil a fost agresată de un membru de familie, este contraindicată prezența părintelui care s-ar putea afla în stare de dependență față de agresor sau într-un conflict de loialitate față de acesta, având, de pildă, interes ca minorul să nu declare adevărul, putând influența astfel mărturia acestuia.
<i>Prezența inoportună a unui părinte la audiere. Exemple din practica judiciară</i>	În anumite cazuri, prezența părinților poate inhiba copilul, pe fondul sentimentelor de jenă, de temere sau a sentimentului de vină pe care copilul și-o asumă, acesta refuzând să vorbească în fața părintelui, mai ales dacă dezvăluirea privește aspecte intime, delicate. Practica judiciară a relevat multiple situații în care, dat fiind tipul sau natura anumitor infracțiuni (cum ar fi cele de trafic de minori, proxenetism, cele privitoare la viața sexuală), prezența unuia dintre părinți, la audierea victimei minore, să nu fie oportună. Spre exemplu, atunci când se pune problema audierii unei adolescente, victimă a unei infracțiuni de proxenetism/trafic de minori, când relațiile acesteia cu părinții sunt marcate de neînțelegeri, de lipsa comunicării ori există un sentiment acut de jenă în abordarea unor chestiuni legate de aspectele vieții intime a copilului ^[1] .

de către o persoană desemnată de ea, cu excepția cazului în care organul judiciar decide motivat în sens contrar.

^[1] Tribunalul Iași, sentința penală nr. 953/28 iunie 2017, definitivă prin decizia penală nr. 274/2018 din 20.04.2018 a Curții de Apel Iași (nepublicată). În speță, cu ocazia audierii în fața instanței a persoanei vătămate, minoră la data comiterii faptei, aceasta a refuzat inițial să facă dezvăluiri privind istoria de trafic, precizând doar că nu își menține declarația dată în cursul urmăririi penale, până la momentul în care judecătorul, realizând jena minorei cauzată de prezența mamei în

<i>Asigurarea prezenței substituțiilor reprezentanților legali. Situații</i>	Dacă este contraindicat ori inoportun ca la audiere să participe unul dintre ocrotitorii legali ai copilului (deși aceștia reprezintă în continuare, în mod legal, copilul) ori dacă aceștia lipsesc, la audierea copilului vor fi chemați reprezentantul autorității tutelare sau o rudă cu capacitate de exercițiu deplină.
<i>Prezența persoanei de încredere</i>	De asemenea, art. 4 alin. (6) din Legea nr. 211/2004 ^[1] și art. 113 alin. (5) C. proc. pen. ^[2] impun obligația pentru organul judiciar de a interpela minorul despre persoana în care acesta are încredere, fiind indicat ca această persoană să-l însoțească pe parcursul audierii ^[3] . Dacă victima copil nu este în măsură să numească o astfel de persoană de încredere, audierea se va face doar în prezența reprezentantului din cadrul autorității tutelare teritoriale, evitându-se prezența membrilor de familie care pot influența ori inhiba mărturia copilului ^[4] .
<i>Însemnătatea persoanei de încredere</i>	Alegerea persoanei de încredere are o mare însemnătate, deoarece prezența acesteia poate înlătura nesiguranțele și întări încrederea copilului, asigura suportul emoțional de care copilul are nevoie în contextul stresant al audierii, facilitându-se astfel comunicarea cu copilul ^[5] .
<i>Participarea concomitentă a reprezentantului legal și a persoanei de încredere</i>	Este de reținut că asigurarea prezenței la audierea copilului a reprezentanților legali ai acestuia nu exclude participarea și a persoanei de încredere, în condițiile în care copilul a solicitat prezența sa ^[6] , tocmai în virtutea rolului său de facilitator al comunicării victimei cu autoritățile și de sprijin emoțional al copilului.
<i>Înlăturarea persoanei de încredere desemnată de copil</i>	Înlăturarea acestei persoane poate fi făcută de către organul judiciar doar motivat, pe baza aceluiași criterii expuse pentru reprezentanții legali, de prezență contraindicată sau inoportună.

sala de ședință, a invitat-o pe aceasta afară, persoana vătămată dând ulterior o declarație completă privind faptele comise în dauna sa.

^[1] Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, publicată în M. Of. nr. 274 din 10 aprilie 2019.

^[2] Art. 113 alin. (5) C. proc. pen.

^[3] T. Furniss, *Manual multiprofesional pentru abuzul sexual al copilului, Management integrat, terapie și intervenție legală*, Ed. Waldpress, 2004, p. 206.

^[4] V. Badea, B.N. Trandafir, *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, 2017, p. 22, disponibil pe https://fonpc.ro/wp-content/uploads/2021/11/Ghid_audierea_minorilor_victime_violentei.pdf, accesat la 29.12.20123.

^[5] *Ibidem*.

^[6] Acest lucru rezultă din dispozițiile art. 113 alin. (5) C. proc. pen. potrivit căruia, la audiere, persoana vătămată poate fi însoțită, la cererea sa, de către reprezentantul său legal și de către o altă persoană desemnată de către persoana vătămată, cu excepția situației în care organul judiciar decide motivat în sens contrar.

<p><i>Desemnarea curatorului special</i></p>	<p>În practică se pot ivi situații în care, în conformitate cu dispozițiile art. 2 C. proc. civ. (care reglementează aplicabilitatea generală a Codului de procedură civilă și în alte materii, în măsura în care legile care le reglementează nu cuprind dispoziții contrare), coroborat cu dispozițiile art. 58 C. proc. civ., organul de urmărire penală sau instanța care judecă procesul va desemna un curator special^[1] dintre avocații anume desemnați în acest scop pentru fiecare instanță^[2]. Spre exemplu, în ipoteza în care copilul este victima unei infracțiuni săvârșite de către ambii părinți, fiind plasat ulterior încetării măsurii plasamentului în regim de urgență către unul dintre membrii familiei extinse (bunica maternă), această persoană, pe fondul relațiilor de rudenie cu mama copilului, se află, în mod evident, într-o relație de contrarietate de interese cu minorul, interesele copilului putând fi protejate prin desemnarea unui curator special din rândul avocaților^[3].</p>
--	---

II.2. Audierea prin intermediul sau în prezența unui psiholog sau a unui alt specialist în consilierea victimelor

<p><i>Prezența psihologului sau altui specialist în consilierea victimelor</i></p>	<p>Pe lângă reprezentanții legali, la audierea persoanelor vătămate minore poate fi necesar să se asigure și prezența unui psiholog sau a unui alt specialist în consilierea victimelor. Dispozițiile legale în vigoare expun mai multe situații în care organul judiciar trebuie să ia măsuri pentru desemnarea unui psiholog care să asiste la audierea persoanei vătămate sau prin intermediul căruia să se realizeze audierea.</p>
--	--

^[1] În același sens, a se vedea Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, disp. art. 24 alin. (1) lit. b), potrivit căreia „în cercetările și procedurile penale, în funcție de rolul victimelor în sistemul judiciar penal relevant, autoritățile competente numesc un reprezentant special pentru victimele-copii în cazul în care, conform dreptului intern, titularii răspunderii părintești nu pot reprezenta victima-copil ca urmare a unui conflict de interese între aceștia și victima-copil sau atunci când victima-copil este neînsoțită sau separată de familie”.

^[2] În acest sens urmează a se consulta – *Tabelul cu avocații definitivii ce pot fi desemnați de instanțe ca și curatori în perioada (necesară) – întocmit de Barou.*

^[3] În dosarul nr. 9333/99/2017 al Tribunalului Iași, constatând că persoanele vătămate minore (...), cu capacitate de exercițiu restrânsă, parte dintre acestea beneficiare inițiale ale măsurii de plasament în regim de urgență, fiind reintegrate ulterior în familie, se află în situație de contrarietate de interese cu ocrotitorii lor legali, trimiși în judecată pentru săvârșirea de infracțiuni în care ca persoane vătămate figurează copiii inculpaților, instanța a dispus, în baza disp. art. 58 C. proc. civ. coroborat cu dispozițiile art. 2 C. proc. civ. (prin încheierile din 05.12.2017 și 18.06.2018), desemnarea dnei avocat A.A., din cadrul Baroului Iași, în calitate de curator special pentru minorii persoane vătămate.

<i>Audierea prin intermediul unui psiholog sau unui alt specialist în consilierea victimelor</i>	Astfel, persoana vătămată în raport de care organul judiciar a identificat o nevoie specifică de protecție, în sensul art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen. ^[1] , poate fi audiată prin intermediul unui psiholog sau a altui specialist în consilierea victimelor.
<i>Situații care justifică audierea prin intermediul psihologului</i>	Audierea prin intermediul psihologului va fi dispusă ori de câte ori este necesară audierea unor persoane vătămate precum: victime de vârstă mică sau cu dizabilități, al căror nivel cognitiv și lingvistic necesită abordări specifice, pe care doar un specialist le poate aplica și interpreta ^[2] ; victime care din cauza traumei severe cauzată de natura și gravitatea faptei, de natura relației cu autorul infracțiunii, de temerile legate de efectele sau consecințele dezvăluirii, de lipsa de încredere în ajutorul sau protecția acordată de autorități, se află într-o stare emoțională care îngreunează sau face deosebit de dificilă stabilirea unei relații de încredere cu intervievatorul și dezvăluirea abuzului, fiind necesare tehnici specifice pe care un psiholog expert ^[3] cu competențe le deține.
<i>Copiii de vârstă mică sau cu dizabilitate psihică în contextul modului de exprimare a acestora</i>	De pildă, în privința copiilor de vârstă mică sau cu dizabilitate psihică, în contextul modului de exprimare a acestora, audierea lor ar putea fi transpusă în forma unei declarații doar cu sprijinul specialiștilor ^[4] . Copiii victimă sunt adesea incapabili să transpună în cuvinte cele petrecute, întrucât limbajul lor s-ar putea să nu fie atât de dezvoltat încât să le permită expunerea evenimentului traumatizant ^[5] ori sentimentele de frică sau emoție, resimțite pe fondul procedurilor judiciare, să determine inhibiția și neputința acestora să dea declarații ^[6] . În acest

[1] Astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 217/2023.

[2] Judecătoria Iași, sentința penală nr. 4114 din 30 septembrie 2004, rămasă definitivă prin neapelare, citată de S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 175, subsol 17. În speță, o fetiță de 4 ani a fost supusă unor acte de perversiune sexuală (penetrări vaginale cu degetul urmate de masturbare și ejaculare), de către un bărbat, angajat de familia acesteia pentru efectuarea diverselor munci gospodărești, în care copilul avea încredere, numindu-l „bunicul”. Minora a fost audiată încă din faza de urmărire penală, în prezența mamei și a unui psiholog din cadrul Organizației Salvați Copii, Filiala Iași, chemat ca specialist, cu ajutorul căruia a fost transpusă în scris declarația copilului, după interpretarea limbajului folosit de acesta pentru a denumi organele genitale („cuc” și „pășărică”) ori lichidul seminal („iaurt”).

[3] Colegiul Psihologilor din România (2022), Standarde pentru activitatea de expertiză psihologică, aprobate prin Hotărârea nr. 36/2021 privind aprobarea Standardelor pentru activitatea de expertiză psihologică și a Procedurii de înscriere în Registrul experților psihologi, publicată în M. Of. nr. 838 din 2 septembrie 2021.

[4] S. Luca, *op. cit.*, p. 176.

[5] A. Muntean, „Intervenția”, în *Copilul maltratat – Evaluare, prevenire, intervenție*, lucrare colectivă coordonată de Ș. Ionescu, Fundația Internațională pentru Copil și Familie, București, 2001, p. 151.

[6] S. Luca, *op. cit.*, p. 176.

	context, implicarea psihologului este necesară întrucât, spre exemplu, la descrierea abuzului, copiii au diferite moduri de exprimare, în funcție de vârstă, competență și stil lingvistic ^[1] .
<i>Rolul psihologului care realizează audierea</i>	Dacă audierea se face prin intermediul unui psiholog expert, evident că acesta va fi cel care va conduce interviul (acest specialist va realiza o audiere nesugestivă, care nu va expune copilul la victimizare secundară sau repetată). Psihologul va fi cel care va controla procedura de interviu, adaptând ritmul acestuia în funcție de nevoile individuale ale copilului victimă, veghind ca procedura în sine să nu afecteze bunăstarea copilului și ca acesta să fie protejat de orice formă de suferință (inclusiv fizică, psihologică și emoțională).
<i>Necesitatea menținerii cadrului procesual legal</i>	Audierea prin intermediul psihologului se va realiza în cadrul procesual stabilit de lege pentru audierea persoanelor vătămate, în funcție de faza procesuală în care se găsește cauza. Aceasta înseamnă că audierea prin intermediul psihologului, indiferent dacă va avea loc în cabinetul acestuia (cu condiția ca spațiul să fie adaptat audierii copiilor) ori într-o sală special amenajată pentru audiere din cadrul direcțiilor generale de protecție a copilului, secțiilor de poliție, parchetelor sau instanțelor, se va face cu respectarea procedurilor impuse de lege pentru această etapă procesuală (privind citarea/prezența reprezentanților legali, apărătorilor părților), cu participarea organului judiciar competent care a dispus audierea.
<i>Posibilitatea observării procesului de audiere de către ceilalți participanți</i>	Este de subliniat că reprezentanții legali/persoana de încredere, avocații, organul judiciar care a dispus audierea (lucrător de poliție, procuror sau judecător) nu vor fi prezenți în aceeași cameră în care are loc audierea, dar că vor putea să observe procesul de audiere derulat de psiholog, din spatele geamului despărțitor, având astfel posibilitatea să formuleze observații și întrebări, pe care interviewerul le va adresa, într-o manieră accesibilă și nesugestivă, copilului victimă.
<i>Audierea în prezența unui psiholog. Impunerea audierii în prezența unui psiholog</i>	Există, de asemenea, situații, expres prevăzute de lege, în care audierea copilului nu poate fi făcută decât în prezența unui psiholog. Conform normelor legale în vigoare, prezența psihologului se impune întotdeauna la audierea copiilor mai mici de 14 ani ^[2] , precum și la audierea copiilor victimă, indiferent de vârstă, cu privire la care organul judiciar a stabilit existența unei nevoi specifice de protecție ^[3] . Se poate conchide că prezența

[1] C. Luca, *Expertiza psihologică a copilului abuzat/neglijat*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 156.

[2] Potrivit art. 111 alin. (8¹), (8²) și (8³) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023, la audierea copiilor sub 14 ani, prezența psihologului se impune în toate cazurile.

[3] Conform art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, în situația persoanelor vătămate în raport de care organul judiciar a stabilit existența unei nevoi specifice de

	psihologului la audiere se impune ori de câte ori vorbim de victime copii care, în raport de starea de vulnerabilitate dată de vârstă, natura și gravitatea infracțiunii, starea de temere resimțită ca urmare a agresiunii, a amenințărilor sau intimidărilor din partea agresorului ori a familiei acestuia, sunt expuși riscului de victimizare secundară și repetată.
<i>Necesitatea desemnării unui psiholog independent</i>	Este de reținut că atunci când audierea victimei copil vizează chiar activitatea instituției căreia îi este încredințat spre creștere și educare, psihologul chemat la audiere nu poate să facă parte din instituția vizată de audierea copilului. Deși acest aspect nu este prevăzut expres, trebuie avut în vedere că în condițiile în care prezența psihologului care să asiste la audierea copilului victimă este reclamată tocmai de vulnerabilitatea deosebită a acestuia, dată de vârstă, dar și de contextul în care investigația penală poartă asupra unei fapte care vizează instituția căreia copilul îi este încredințat spre creștere și educare, psihologul chemat la audiere nu se poate afla într-un raport ierarhic sau instituțional cu instituția vizată de anchetă. Așa cum se subliniază și în jurisprudența CEDO ^[1] , este necesară nu doar absența oricărui raport ierarhic sau instituțional dar și o independență concretă. În aceste împrejurări, se va impune desemnarea unui psiholog independent, care să asigure o protecție efectivă copilului victimă și asupra căruia să nu planeze vreo suspiciune de parțialitate ^[2] .

protecție, audierea acestora se face în prezența unui psiholog sau a unui alt specialist în consilierea victimelor.

^[1] CEDO, *Cauza Bursuc contra României*, hotărârea din 12 octombrie 2004, par. 103. Curtea amintește că, pentru ca o anchetă cu privire la omor sau rele tratamente săvârșite de agenți ai statului să fie considerată efectivă, se poate aprecia, în general, că este necesar ca persoanele care conduc ancheta și cele care fac cercetările să fie independente de cele implicate în evenimente. Aceasta presupune nu doar absența oricărui raport ierarhic sau instituțional, dar și o independență concretă.

^[2] CEDO, *Cauza A.Ö. și H.Ö. contra României*, hotărârea din 3 mai 2022, par. 2-6, 13-14. Curtea a reținut că reclamantul (tatăl uneia dintre cele două victime minore aflate în îngrijirea unui centru) s-a plâns de faptul că reprezentanții centrului de îngrijire și asistență nu au luat măsurile necesare pentru a-i proteja fiica împotriva abuzului sexual și nu au informat, conform legii, poliția. Din declarațiile date la poliție reiese că psihologul centrului de îngrijire și asistență, care a întocmit unul dintre rapoartele de evaluare, i-a cerut primei reclamante să îi ceară scuze suspectului pentru ce „l-a forțat” să îi facă (el ei). După examinarea tuturor elementelor care i-au fost prezentate, Curtea a identificat deficiențe în cercetările efectuate în cauză. Printre acestea: lipsa unei anchete efective cu privire la neluarea, de către reprezentanții centrului de îngrijire și asistență, a măsurilor necesare pentru a preveni abuzul și pentru a informa poliția în timp util; lipsa unei reprezentări efective acordate primei reclamante. În ceea ce privește acest din urmă aspect, trebuie reținut că tatăl primei reclamante se afla în închisoare, că minoră a fost reprezentată de un angajat al instituției împotriva căreia fuseseră formulate plângeri în aceeași cauză, precum și de un avocat din

<i>Audierea în prezența unui alt specialist în consilierea victimelor</i>	Potrivit dispozițiilor legale privind audierea persoanelor vătămate în raport de care organul judiciar a stabilit o măsură specifică de protecție ^[1] , aceasta poate fi făcută nu numai în prezența unui psiholog, ci și a unui alt specialist în consilierea victimelor. Legea procesual penală nu distinge cine sunt specialiștii în consilierea victimelor, dar pentru identitate de rațiune cu privire la necesitatea desemnării unui psiholog, se poate aprecia că acesta poate fi un asistent social din cadrul DGASPC-urilor sau SPAS-urilor ori din cadrul ONG-urilor acreditate în acordarea de asistență socială copiilor victime.
<i>Rolul și limitele psihologului care asistă la audiere</i>	Dacă în ceea ce privește audierea prin intermediul psihologului, rolul acestuia poate fi dedus din însăși necesitatea care determină organul judiciar să apeleze la un specialist care să faciliteze o audiere corespunzătoare a copilului victimă cu nevoi specifice de protecție, în ceea ce privește audierea în prezența psihologului, când interviul este realizat chiar de către organul judiciar (polițist, procuror sau judecător), rolul și limitele psihologului sunt destul de neclare.
<i>Explicitarea competențelor psihologului</i>	Este de reținut că psihologul cu specializarea în psihologie clinică ^[2] este un specialist cu competențe în psihologia dezvoltării copilului care își poate exprima opinia atât în privința capacității cognitive și lingvistice a copilului victimă, cât și în privința stării emoționale, a consecințelor comportamentelor abuzive asupra acestuia (cu efect direct asupra capacității copilului de a dezvălui abuzul ori de a face față unei audieri legată de abuzul în sine).
<i>Rolul de supraveghetor al procesului de audiere</i>	Corespunzător acestor competențe, psihologul este specialistul în măsură să vegheze ca, în cadrul audierii, copilul să nu fie expus (involuntar/voluntar) la situații riscante din punct de vedere emoțional (care să adâncească trauma sau să provoace noi traume) sau tratamente de orice fel care ar pune în pericol bunăstarea sau echilibrul emoțional al acestuia (audieri pe parcursul nopții, pe durate de timp care depășesc limitele sale fizice sau psihice), audieri prin metode sau tehnici care nu țin cont de capacitatea sa de înțelegere ori de nevoile copilului sau care afectează demnitatea sau dreptul acestuia la protecție și siguranță. În plus, psihologul poate detecta gradul de sugestibilitate al copilului și, drept urmare, vulnerabilitatea acestuia la tehnici de interviu sugestive.

oficiu, și că niciunul dintre acești reprezentanți nu a depus nicio cerere semnificativă în cursul urmăririi penale și nu a atacat rezoluția procurorului în cauză.

^[1] Art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[2] Conform art. 7 din Normele privind competențele profesionale ale psihologilor cu drept de liberă practică, din 11.01.2019, parte integrantă din Hotărârea Colegiului Psihologilor din România nr. 1/2019, publicată în M. Of. nr. 173 din 5 martie 2019.

<i>Rolul de persoană de suport emoțional</i>	Când audierea se face în prezența unui psiholog ^[1] , atunci rolul acestuia va fi acela de a acorda suport emoțional copilului și de a veghea ca drepturile copilului, bunăstarea, necesitățile sale imediate și confortul lui emoțional să fie respectate și asigurate.
<i>Corolarul rolurilor psihologului sau altui specialist în consilierea victimelor care asistă la audiere</i>	În concluzie, în context judiciar, psihologul sau alt specialist în consilierea victimei, prezent pe parcursul audierii, va putea încunoștința pe intervievator dacă starea emoțională actuală a copilului permite sau nu audierea acestuia și va veghea asupra procesului în sine, semnalând persoanei care conduce audierea nivelul necesar de adaptare a limbajului la capacitățile cognitive și lingvistice ale copilului, eventualul caracter sugestiv al întrebărilor, nevoia copilului de a lua o pauză ori de încheia audierea ^[2] sau orice alte chestiuni care ar putea conduce la riscul de victimizare secundară sau revictimizare a copilului.
<i>Extinderea rolului psihologului pe toată durata procedurilor judiciare</i>	Conform dispozițiilor legale ^[3] în vigoare care reglementează persoanele ce se impune a fi prezente pe parcursul audierii copilului victimă cu vârsta de până la 14 ani, psihologul va oferi consiliere de specialitate victimei pe toată durata procedurilor judiciare. Formularea textului de lege relevă voința legiuitorului ca victima să fie consiliată de psiholog nu numai pe durata procedurii de audiere, ci pe tot parcursul procedurilor judiciare, aspect ce este în acord cu reglementările europene ^[4] care subliniază necesitatea ca serviciile de sprijin și protecție (care includ și consilierea psihologică) pentru victimele infracțiunilor să fie acordate de la momentul identificării, pe parcursul procedurilor, cât și ulterior finalizării acestora.

^[1] În conformitate cu dispozițiile art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, sau art. 111 alin. (8¹), (8²) și (8³) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023.

^[2] Potrivit Orientărilor Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei privind justiția în interesul copiilor, cap. IV, art. 61, ședințele de judecată trebuie să fie adaptate la „ritmul și atenția copilului”. Se recomandă, de asemenea, ca audierile să nu dureze prea mult, să se programeze pauze regulate și să se evite distragerea atenției în timpul audierii.

^[3] Art. 111 alin. (8¹), (8²), (8³) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023.

^[4] Directiva 2012/29/EU a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, parag. 34.

II.3. Prezența la audiere a altor persoane desemnate de organul judiciar. Audiarea prin interpret

<p><i>Audiarea prin interpret.</i> <i>Componentă a dreptului victimei de a înțelege și a se face înțeleasă</i></p>	<p>Justiția nu poate fi înfăptuită efectiv decât dacă victimele pot să explice în mod adecvat circumstanțele infracțiunii și să furnizeze probe autorităților competente într-un mod inteligibil^[1]. Este la fel de important să se garanteze faptul că victimele sunt tratate cu respect și că își pot exercita drepturile^[2]. În acest scop, victimele care nu înțeleg sau nu vorbesc limba utilizată în procedurile penale la care participă pot beneficia, la cerere și în mod gratuit, de servicii de interpretariat, în funcție de rolul care le revine în cadrul procedurilor penale din sistemul judiciar penal relevant, cel puțin la audierile și interogatoriile victimei în cadrul procedurilor penale în fața organelor de cercetare și a autorităților judiciare, inclusiv în cursul interogatoriilor de către organele de poliție, precum și de servicii de interpretariat în momentul participării active la audierile în fața instanței și a oricăror audieri intermediare care sunt necesare^[3].</p>
<p><i>Audiarea prin interpret în legislația națională</i></p>	<p>Dispozițiile legale naționale nu prevăd norme speciale pentru audiarea persoanelor vătămate care nu înțeleg sau nu se exprimă bine în limba română, dar dispozițiile art. 105 C. proc. pen.^[4] conțin reguli generale care se aplică în cazul audierii persoanelor în cursul procesului penal, deci în mod implicit și persoanelor vătămate copii. Potrivit acestor norme, în cazul în care persoana audiată nu înțelege, nu vorbește sau nu se exprimă bine în limba română, audiarea acesteia se va face prin interpret.</p>
<p><i>Alegerea interpretului</i></p>	<p>În ceea ce privește desemnarea interpretului, potrivit textului de lege sus-menționat, acesta poate fi ales de către partea care necesită servicii de interpretariat sau de către organul judiciar (dacă persoana audiată nu a indicat o anumită persoană), cu condiția ca acesta să facă parte dintre interpreții autorizați de</p>

^[1] *Ibidem.*

^[2] *Ibidem.*

^[3] Art. 7 din Directiva 2012/29/EU a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57.

^[4] Conform art. 105 C. proc. pen., „(1) Ori de câte ori persoana audiată nu înțelege, nu vorbește sau nu se exprimă bine în limba română, audiarea se face prin interpret. Interpretul poate fi desemnat de organele judiciare sau ales de părți ori persoana vătămată, dintre interpreții autorizați, potrivit legii. (2) În mod excepțional, în situația în care se impune luarea urgentă a unei măsuri procesuale sau dacă nu se poate asigura un interpret autorizat, audiarea poate avea loc în prezența oricărei persoane care poate comunica cu cel ascultat, organul judiciar având însă obligația de a relua audiarea prin interpret imediat ce aceasta este posibilă. (3) Dacă persoana audiată este surdă, mută sau surdo-mută, audiarea se face cu participarea unei persoane care are capacitatea de a comunica prin limbajul special. În această situație comunicarea se poate face și în scris”.

	Ministerul Justiției. În ceea ce privește alegerea interpretului, în cazul membrilor unor comunități mici de vorbitori ai limbii respective, deoarece există riscul ca victima să cunoască interpretul, este de preferat ca acesta să fie o persoană neutră ^[1] .
<i>Desemnarea unei alte persoane cu rol de interpret în situații urgente</i>	În mod excepțional, în caz de urgență sau dacă nu se poate asigura un interpret autorizat, la audierea persoanei poate fi asigurată prezența oricărei persoane care poate să comunice cel mai bine cu cel ascultat. În această din urmă situație, organul judiciar are obligația să reia audierea în prezența unui interpret imediat ce acest lucru este posibil [art. 105 alin. (2) C. proc. pen.].
<i>Desemnarea unui translator-interpret în limbajul mimico-gestual</i>	În cazul în care copilul victimă este surd, mut sau surdo-mut, audierea acestuia se face cu participarea unei persoane autorizate care are capacitatea de a comunica prin limbajul special, cu precizarea că în această situație comunicarea se poate face și în scris [art. 105 alin. (3) C. proc. pen.].
<i>Desemnarea unei alte persoane cu rol de interpret în limbajul mimico-gestual</i>	Cu privire la această categorie de victime, în cazul în care organul judiciar nu găsește o persoană autorizată care să poată comunica cu copilul prin limbajul special, iar comunicarea nu se poate realiza în scris, audierea acestor victime se va face cu ajutorul oricărei persoane care are aptitudini de comunicare, organul judiciar având obligația să reia audierea în prezența unei persoane autorizate în limbajul semnelor imediat ce acest lucru este posibil.
<i>Condiții de apreciere a necesității de numire a unui interpret</i>	Deși este posibil ca victima să aibă cunoștințe de bază privind limba în care se desfășoară procedurile judiciare, stresul la care aceasta este supusă pe parcursul interacțiunii cu organul judiciar poate face mai dificilă înțelegerea situației, astfel încât este preferabil să se utilizeze un interpret ^[2] .
<i>Calitatea serviciilor de interpretariat</i>	Serviciile de traducere și interpretare furnizate victimei de către stat nu ar trebui să aibă o calitate inferioară celor furnizate autorului infracțiunii ^[3] .
<i>Posibilitatea de a contesta refuzul</i>	Deși legislația națională nu prevede această posibilitate, Directiva 2012/29/EU ^[4] menționează că victima trebuie să aibă

[1] T. Ștefan, „Right to be understood and right to information”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 27, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf, accesat la data de 28.12.2023.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

[4] Potrivit art. 7 pct. 7 din Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, statele membre se asigură că autoritatea competentă evaluează dacă victimele au nevoie de interpretare sau traducere, astfel

<i>serviciilor de interpretare</i>	dreptul de a contesta hotărârea prin care serviciile de interpretare sau traducere i-au fost refuzate, fără ca prin această procedură să se determine tergiversarea cauzei.
<i>Sexul traducătorului</i>	În interpretarea Directivei sus-menționate, o atenție deosebită ar trebui acordată sexului traducătorului/interpretului care intră în contact cu victima, în conformitate cu nevoile și dorințele victimei ^[1] .
<i>Gratuitatea serviciilor de interpretariat</i>	Potrivit art. 12 C. proc. pen., asigurarea serviciilor de interpretariat este gratuită și este realizată inclusiv în scopul de a asigura posibilitatea persoanei vătămate de a lua cunoștință de piesele dosarului, de a vorbi, precum și de a pune concluzii în instanță prin interpret.
<i>Asigurarea contactului victimei cu avocatul său prin intermediul interpretului</i>	Deși textul de lege prevede expres că interpretul va asigura doar suspectului sau inculpatului a cărui asistență juridică este obligatorie posibilitatea de a comunica cu avocatul său, pentru identitate de rațiune, organul judiciar trebuie să asigure și posibilitatea persoanei vătămate de a comunica cu avocatul său ales sau din oficiu, prin intermediul interpretului desemnat.

II.4. Consiliere și reprezentare juridică

<i>Cadrul internațional</i>	Orientările privind justiția în cauzele în care sunt implicați copii victime și martori ai infracțiunilor ^[2] statuează dreptul copilului la asistență efectivă. În interpretarea acestuia se reține că, în cadrul procedurilor legale, copilul victimă sau martor trebuie asistat de un avocat, asigurat în mod gratuit de către stat, în următoarele situații: la cererea copilului; la cererea părinților ori a tutorilor săi; la cererea persoanei de suport ^[3] .
<i>Cadrul european</i>	La rândul lor, reglementările europene statuează asupra dreptului copiilor de a fi reprezentați de un avocat, în special în

cum se prevede la alineatele (1) și (3). Victimele pot contesta o decizie de a nu furniza servicii de interpretare sau traducere. Normele procedurale pentru o astfel de cale de atac se stabilesc în dreptul intern.

^[1] T. Ștefan, „Right to be understood and right to information”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/IPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 27.

^[2] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. IX, pct. 22, disponibilă pe <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>, accesat la 04.01.2024.

^[3] UN Office on Drugs and Crime (UNODC), Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, 2009, p. 14, disponibil pe: <https://www.refworld.org/docid/4a096ce42.html>, accesat la data de 20.01.2024.

	<p>cadrul procedurilor unde există sau poate apărea un conflict de interese între copil și părinți sau alte părți implicate^[1]. Totodată, copiii ar trebui să aibă acces la asistență juridică gratuită, în condiții similare sau mai indulgente decât în cazul adulților^[2]. Este deosebit de important ca, încă din prima fază a procesului, când victima ia contact cu polițistul, acesta să o informeze asupra posibilității de a obține asistență juridică calificată^[3].</p>
<p><i>Specializarea avocaților copiilor</i></p>	<p>Ca și ceilalți profesioniști care intră în contact cu copiii, avocații care reprezintă copiii ar trebui să fie instruiți și să cunoască foarte bine drepturile acestora și aspectele conexe, să urmeze cursuri periodice și aprofundate de formare profesională și să fie capabili să comunice cu copiii în funcție de nivelul acestora de înțelegere. Copiii ar trebui considerați clienți cu drepturi depline, iar avocații care îi reprezintă ar trebui să facă cunoscută opinia copiilor. Avocații ar trebui să comunice copilului toate informațiile și explicațiile necesare cu privire la eventualele consecințe ale opiniilor sale^[4].</p>
<p><i>Dreptul la asistență juridică. Cadru juridic european</i></p>	<p>Dreptul de acces la asistență juridică este recunoscut victimelor infracțiunilor, atunci când au calitatea de parte în procedurile penale. Condițiile sau normele procedurale în conformitate cu care victimele pot avea acces la asistență juridică se stabilesc în dreptul intern^[5].</p>
<p><i>Dreptul la asistență juridică obligatorie. Cadru juridic național</i></p>	<p>Examinând dispozițiile legale naționale în materie se constată că asistența juridică a copilului victimă este asigurată prin instituirea obligativității desemnării, în lipsa apărătorului ales, a unui avocat din oficiu pentru persoana vătămată minoră. Astfel, asistența juridică este obligatorie când persoana vătămată/partea civilă este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu ori cu capacitate de exercițiu restrânsă sau când persoana vătămată sau partea civilă este victima uneia dintre infracțiunile prevăzute de art. 197, art. 199, art. 209-216¹, art. 218,</p>

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 27.

^[2] *Ibidem*.

^[3] Recomandarea (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985, pct. A. 2, disponibilă pe <https://rm.coe.int/16805e3be1>, accesat la data de 03.01.2024.

^[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 27.

^[5] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, art. 13.

	art. 218 ¹ , art. 219, art. 219 ¹ , art. 221, art. 222 și art. 223 C. pen. ^[1] . În aceste împrejurări, dacă copilul victimă nu beneficiază de serviciile unui avocat ales, organul judiciar este obligat să ia măsuri pentru desemnarea unui avocat din oficiu, în prezența căruia va fi efectuată audierea ^[2] .
<i>Asistența juridică gratuită</i>	O altă formă de asigurare a asistenței juridice persoanelor vătămate minore este asistența juridică gratuită, prev. de art. 14 din Legea nr. 211/2004 ^[3] .
<i>Categoriile de victime care pot obține asistența juridică gratuită</i>	Asistența juridică gratuită se acordă următoarelor categorii de victime: persoanelor asupra cărora a fost săvârșită o tentativă la infracțiunile de omor, omor calificat, prevăzute la art. 188 și art. 189 C. pen., o infracțiune de vătămare corporală, prevăzută la art. 194 C. pen., o infracțiune intenționată care a avut ca urmare vătămarea corporală a victimei, o infracțiune de viol, agresiune sexuală, act sexual cu un minor, coruperea sexuală a minorilor, prevăzute la art. 218-221 C. pen.; copiii aflați în întreținerea persoanelor decedate prin săvârșirea infracțiunilor de omor, omor calificat, prevăzute la art. 188 și art. 189 C. pen., precum și a infracțiunilor intenționate care au avut ca urmare moartea persoanei; victimelor altor infracțiuni decât cele sus-menționate ^[4] , dacă venitul lunar pe membru de familie al victimei este cel mult egal cu salariul de bază minim brut pe țară stabilit pentru anul în care victima a formulat cererea de asistență juridică gratuită.

[1] Conform art. 93 alin. (4) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023.

[2] Au existat în practică (dosar nr. 8742/99/2017 al Tribunalului Iași) situații în care victima minoră a fost audiată în calitate de persoană vătămată, la prima sa audiere, până la constituirea ei ca parte civilă, fără a fi asistată de către un avocat. Apărarea inculpatului a invocat în procedura de Cameră preliminară faptul că asistența juridică nu a fost asigurată victimei minore, solicitându-se să se constate nulitatea absolută a declarației date în aceste circumstanțe de persoana vătămată și eliminarea acesteia din materialul probator. Parchetul s-a apărat menționând că este sancționată cu nulitatea absolută doar încălcarea dispozițiilor legale privind asistența juridică obligatorie a unei părți așa cum prevedea art. 281 alin. (1) lit. f) C. proc. pen. (deci în condițiile în care victima ar fi fost parte civilă), pentru că persoana vătămată nu este parte în proces. Legiuitorul a eliminat această discrepanță, prin modificarea pe care a adus-o prin Legea nr. 51/2023 textului de lege sus-menționat, sancționând cu nulitatea absolută încălcarea dispozițiilor legale privind asistarea de către avocat și a persoanei vătămate, atunci când asistența juridică este obligatorie. S-a avut în vedere faptul că minorii (persoane fără capacitatea sau cu capacitate de exercițiu restrânsă) fac parte din categoria persoanelor vulnerabile, care au nevoie de consiliere juridică calificată pentru a cunoaște și exercita toate drepturile conferite de lege.

[3] Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, publicată în M. Of. nr. 274 din 10 aprilie 2019.

[4] Prevăzute la art. 14 alin. (1) din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor.

<i>Condițiile pentru obținerea asistenței juridice gratuite</i>	Pe lângă încadrarea victimei într-una din categoriile sus-menționate, alte cerințe pentru a putea obține asistența juridică gratuită sunt: infracțiunea să fi fost săvârșită pe teritoriul României, iar, în cazul în care infracțiunea a fost săvârșită în afara teritoriului României, victima să fie cetățean român sau străin care locuiește legal în România și procesul penal să se desfășoare în România ^[1] ; să depună o cerere ^[2] pentru acordarea asistenței juridice gratuite la tribunalul în a cărui circumscripție domiciliază ^[3] .
<i>Durata și cuantumul asistenței juridice gratuite acordate</i>	Asistența juridică gratuită se acordă fiecărei victime pe tot parcursul procesului, în limita unei sume echivalente cu două salarii de bază minime brute pe țară, stabilite pentru anul în care victima a formulat cererea de asistență juridică gratuită ^[4] .
<i>Distincții necesare între cele două forme de asistență juridică</i>	Deși, aparent, în condițiile în care asistența juridică este oricum asigurată victimelor minore, nu ar prezenta relevanță dacă aceasta este obligatorie sau gratuită, în realitate, în condițiile în care copilul victimă are vocație să acceseze asistența juridică gratuită, aceasta poate căpăta valențele unei asistențe mai eficiente, în contextul în care asistența juridică gratuită semnifică inclusiv dreptul victimei de a alege serviciile unui avocat ales și doar dacă aceasta nu numește un avocat, comisia pentru acordarea de compensații financiare victimelor unor infracțiuni ^[5] va desemna un avocat din oficiu.

^[1] Conform art. 14 alin. (2) din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor.

^[2] Conform art. 17 alin. (2) din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, cererea pentru acordarea asistenței juridice gratuite trebuie să cuprindă: a) numele, prenumele, cetățenia, data și locul nașterii, domiciliul sau reședința victimei; b) data, locul și circumstanțele săvârșirii infracțiunii; c) dacă este cazul, data sesizării și organul de urmărire penală sau instanța de judecată, sesizată potrivit art. 16; d) calitatea de soț, copil sau persoană aflată în întreținerea persoanei decedate, în cazul victimelor prevăzute la art. 14 alin. (1) lit. b); e) dacă este cazul, venitul lunar pe membru de familie al victimei; f) numele, prenumele și forma de exercitare a profesiei de avocat de către apărătorul ales sau mențiunea că victima nu și-a ales un apărător.

^[3] Art. 17 alin. (1) din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019.

^[4] Art. 18 alin. (1) din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor.

^[5] Potrivit art. 17 alin. (1) din Legea nr. 211/2004, privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, cererea de acordare a asistenței juridice gratuite se soluționează de doi judecători din cadrul Comisiei pentru acordarea de compensații financiare victimelor unor infracțiuni, prin încheiere, în termen de 15 zile de la data depunerii.

<i>Dreptul persoanei vătămate de a se consulta cu avocatul</i>	Indiferent dacă persoana vătămată beneficiază de serviciile unui avocat ales sau din oficiu, potrivit dispozițiilor legale în vigoare ^[1] , aceasta are dreptul să se consulte cu avocatul, atât înainte, cât și în cursul audierii.
<i>Nulitatea absolută în cazul neasigurării dreptului la asistență juridică</i>	Încălcarea dispozițiilor legale privind asistarea de către avocat a persoanei vătămate, atunci când asistența juridică este obligatorie, așa cum este cazul copiilor persoane vătămate, determină întotdeauna sancțiunea nulității absolute ^[2] .
<i>Reprezentarea în mod efectiv a intereselor copilului</i>	Este de subliniat importanța faptului ca avocatul, ales sau din oficiu, să reprezinte în mod efectiv interesele copilului victimă ^[3] (mai ales în contextul existenței unui conflict de interese între copil și reprezentanții săi legali), să asigure asistență calificată copilului prin depunerea de cereri în numele acestuia, să conteste actele care sunt de natură să-i vătămă interesele ^[4] , să formuleze căile de atac prevăzute de lege în caz de necesitate și să furnizeze acestora informații obiective și complete ^[5] .
<i>Specializarea. Componentă de esență a unei asistențe juridice calificate</i>	Pentru a fi în măsură să îndeplinească aceste cerințe, un aspect important este ca avocații care asigură asistența juridică a copilului victimă să fie specializați în acordarea de asistență juridică acestei categorii vulnerabile, fiind indicat să dețină cunoștințe privitoare la drepturile copiilor, să fie capabili să comunice cu copiii în funcție de nivelul acestora de înțelegere (pentru a putea să comunice copiilor toate informațiile și explicațiile necesare cu privire la eventualele consecințe ale opiniilor lor) și să facă cunoscută opinia copiilor ^[6] .
<i>Rolul avocaților pe parcursul audierii în</i>	În ceea ce privește rolul avocaților în legătură cu procedura audierii propriu-zise, se reține că aceștia au un rol important în

[1] Art. 111 alin. (3) rap. la art. 109 alin. (2) C. proc. pen.

[2] Art. 281 alin. (1) lit. f) C. proc. pen. modificat prin Legea nr. 217/2023.

[3] Astfel cum se subliniază în Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 104, p. 74, avocatul nu ar trebui să promoveze ceea ce consideră a fi în interesul superior al copilului (ceea ce face un tutore sau apărător public), ci să determine și să apere opiniile copilului, la fel ca în cazul unui client adult. Avocatul ar trebui să depună eforturi pentru a obține acordul informat al copilului cu privire la cea mai bună strategie care trebuie adoptată. Dacă avocatul nu este de acord cu opinia copilului, acesta trebuie să încerce să convingă copilul, la fel cum ar proceda cu un alt client.

[4] A se vedea în acest sens CEDO, *Cauza A.Ö. și H.Ö. contra României*, hotărârea din 3 mai 2022, parag. 13, disponibilă pe <https://www.csm1909.ro/ViewFile.aspx?guid=cdcc5690-b1eb-406f-bbbc-495ebbd46fe9-InfoCSM>, accesat la data de 07.01.2024.

[5] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 52, p. 56.

[6] *Ibidem*, p. 27.

<i>sălile special amenajate</i>	furnizarea de sprijin copiilor și familiilor în afara sălii de audiere ^[1] . Aceștia vor constitui legătura între copil și profesionistul care conduce audierea (prin furnizarea de informații despre copil și nevoile acestuia) și vor veghea ca pe parcursul audierii drepturile copilului să fie respectate de toți participanții, opunându-se la adresarea de întrebări inutile, care fac referire la viața intimă sau privată a copilului ori care sunt de natură să afecteze integritatea (fizică, psihică sau emoțională) sau să producă suferințe nejustificate acestuia.
<i>Regula prezenței avocatului în spatele geamului despărțitor</i>	Ei nu ar trebui să fie prezenți în mod obișnuit în timpul interviurilor copilului în sala în care se desfășoară audierea ^[2] , ci în spatele geamului despărțitor, de unde pot observa cum decurge audierea și de unde pot realiza apărarea persoanei pe care o asistă.
<i>Situații excepționale</i>	În situații rare și excepționale în care copilul dorește prezența unui avocat sau a unei persoane de sprijin și în cazul în care prezența acestora nu va interfera cu desfășurarea investigației, intervievatorul ar trebui să se întâlnească din timp cu avocatul/persoana de sprijin pentru a stabili reguli clare de conduită și importanța abținerii de la implicarea directă în interviu ^[3] . Cel mult, în aceste situații excepționale, se poate permite ca avocatul să stea în spatele copilului și să instruiască persoana de sprijin să nu spună nimic și să nu ajute copilul să răspundă ^[4] .

III. Locul unde se desfășoară audierea

III.1. Importanță și justificare

<i>Cadrul juridic internațional</i>	În interpretarea Convenției privind Drepturile Copilului ^[5] s-a reținut că un copil nu se poate exprima eficient dacă contextul în care și exercită acest drept este intimidant, ostil, insensibil sau neadaptat la vârsta acestuia ^[6] . Este important, în special,
-------------------------------------	--

[1] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, The American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC), p. 10, disponibil pe <https://www.apsac.org/guidelines>.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*.

[5] Convenția privind Drepturile Copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului, publicată în M. Of. nr. 109 din 28 septembrie 1990, republicată în M. Of. nr. 314 din 13 iunie 2001.

[6] United Nations, CRC Convention on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12, General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, 2009, parag. 23, p. 9, disponibil pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>, accesat la data de 08.01.2024.

	să se acorde atenție aspectului sălilor de audiență, îmbrăcăminte judecătorilor și avocaților, prezenței unor paravane și sălilor de așteptare separate și să se asigure un mediu ce i-ar permite copilului să se simtă respectat și în securitate atunci când își exercită acest drept ^[1] .
<i>Cadrul juridic european</i>	În același sens, reglementările europene atrag atenția asupra necesității de amenajare a unor săli de audiere și de așteptare astfel încât să se creeze un mediu adaptat copiilor și de soluționare a cauzelor care implică copii în spații neintimidante și adaptate copilului ^[2] , a derulării ședințelor de judecată cu ușile închise, precum și asupra posibilității acordate victimelor de a fi audiate fără a fi prezente în sala de judecată, în special prin folosirea tehnologiilor de comunicații adecvate ^[3] .
<i>Măsurile pentru evitarea contactului dintre victimă și autorul infracțiunii. Scop</i>	Totodată, constituie o obligație a statelor membre semnatare a Directivei 2012/29/EU ^[4] stabilirea condițiilor necesare care să asigure evitarea contactului vizual dintre victimă și autorul infracțiunii și, după caz, membrii familiei acestuia în incinta în care se desfășoară procedurile penale, precum și audierea victimei cu nevoi specifice de protecție în incinte concepute sau adaptate în acest scop. În acest sens, autoritățile trebuie să pună la dispoziția profesioniștilor un număr cât mai mare de măsuri fezabile pentru a se preveni suferința victimelor în cursul procedurilor judiciare, în special ca urmare a contactului vizual cu autorul infracțiunii, cu membrii familiei sale, cu asociații săi sau cu persoanele din public și în scopul protejării victimelor infracțiunilor ^[5] .
<i>Alinierea legislației naționale la</i>	În scopul alinierii ^[6] la standardele europene în domeniu, în legislația națională se prevede că, începând cu data de 1 iunie

[1] *Ibidem*.

[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 29.

[3] Art. 36 din Convenția de la Lanzarote, adoptată de Consiliul Europei la 25 octombrie 2010 și ratificată de Parlamentul României prin Legea nr. 252/2010, publicată în M. Of. nr. 885 din 9 decembrie 2010.

[4] Art. 19, art. 23 din Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57.

[5] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, par. 53.

[6] Obligația de transpunere a Directivei 2012/29/UE A Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului s-a realizat parțial

<i>standardele europene</i>	2018, sediile nou-construite ale instanțelor de judecată vor fi dotate cu săli de așteptare separate pentru victimele infracțiunilor, iar începând cu data de 1 ianuarie 2019, în sediile instanțelor de judecată, vor fi amenajate spații de așteptare separate pentru victimele infracțiunilor ^[1] . De asemenea, în cazul persoanelor vătămate pentru care a fost stabilită în condițiile legii existența unei nevoi specifice de protecție, organul judiciar poate dispune ca audierea să se efectueze în incinte concepute sau adaptate acestui scop ^[2] , ori ca audierea să se realizeze prin videoconferință sau alte mijloace tehnice de comunicare la locul unde victima beneficiază de măsura de protecție a cazării temporare ^[3] .
-----------------------------	--

III.2. Evitarea contactului vizual dintre victimă și autorul infracțiunii

<i>Dreptul la evitarea contactului vizual dintre victimă și autorul infracțiunii</i>	Evitarea contactului vizual dintre victimă și autorul infracțiunii și, după caz, membrii familiei acestora în incinta în care se desfășoară procedurile penale a fost recunoscut la nivelul Uniunii Europene ^[4] ca un drept distinct pentru victimele infracțiunilor, tocmai din cauza potențialului vătămător al acestei interacțiuni.
<i>Rațiunea evitării contactului vizual</i>	Contactul (vizual) cu infractorul, cu familia și prietenii acestuia este adesea unul dintre aspectele de care victimele se tem cel mai mult ^[5] . Simpla idee provoacă suferință victimelor și multe

în România prin O.U.G. nr. 24/2019, care modifică Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, publicată în M. Of. nr. 274 din 10 aprilie 2019.

^[1] Potrivit art. 35¹ din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor.

^[2] Conform art. 111 alin. (6) lit. a) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[3] Potrivit art. 111 alin. (6) lit. d) C. proc. pen. modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[4] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4 noiembrie 2012 în JOUE L 315/57, art. 19. În acest sens, în alin. (2) al art. 19 din Directivă se menționează obligația statelor de a prevedea cel puțin zone de așteptare separate pentru victimele infracțiunilor.

^[5] În Fra-2017-child-friendly_justice-summary_ro, p. 4, disponibil pe https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_ro.pdf, se menționează că numeroși copii au declarat că s-au întâlnit cu acuzații atât în proceduri penale, cât și în proceduri civile, iar aceasta din cauza garanțiilor procedurale insuficiente. Astfel de confruntări cu acuzații și cu rudele lor – care au loc adesea înainte sau după audieri din lipsă de structuri de așteptare adaptate copilului – reprezintă principala sursă de teamă a copiilor. În plus, sentimentul de siguranță al copilului este subminat de lipsa de intrări separate și/sau de dispozițiile defectuoase în materie de securitate în cadrul instanței, cum ar fi proasta coordonare a sosirii și plecării păților, pentru a se evita întâlnirea dintre copii și acuzați.

	dintre ele apreciază măsurile care încearcă să prevină orice astfel de confruntare ^[1] .
<i>Amenajarea de facilități</i>	În acest scop, ca primă măsură, în special în clădirile instanțelor judecătorești și în secțiile de poliție, trebuie amenajate facilități precum intrări și săli de așteptare separate pentru victime.
<i>Incinte pentru audierea victimelor</i>	A doua măsură vizează conceperea unor incinte sau adaptarea celor existente pentru audierea victimelor pentru care a fost constatată existența unor nevoi specifice de protecție ^[2] .
<i>Adaptarea spațiilor de audiere la interesele superioare ale copiilor</i>	Având în vedere obligația de adaptare a justiției la interesele superioare ale copiilor ^[3] , chiar și în lipsa spațiilor și dotărilor necesare, profesioniștii trebuie să ia toate măsurile prin care să se asigure că audierea copilului victimă se face în spații neintimidante, adaptate vârstei copilului, fără factori disturbatori, într-un mediu securizant și prietenos în care se evită contactul vizual cu inculpatul sau membrii familiei acestuia.

III.3. Incintele concepute sau adaptate audierii copiilor

<i>Caracteristicile incintelor concepute sau adaptate scopului audierii</i>	Deși în legislația națională nu se arată ce se înțelege prin incinte concepute sau adaptate audierii victimelor, din bunele practici furnizate de sistemele juridice ale altor state ^[4] reiese că aceste camere de audiere trebuie să fie concepute și mobilate astfel încât să se poată adapta audierii unor copii de vârste diferite și să nu conțină elemente care pot distra atenția
---	--

^[1] S. Van der Aa, „The Right to protection”, în Superior Council of Magistracy of Romania, JUST/2012/JPEN/AG/2949 *Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 118, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf, accesat la data de 28.12.2023.

^[2] Potrivit art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, în cazul persoanelor vătămate pentru care a fost stabilită în condițiile legii existența unei nevoi specifice de protecție, organul judiciar va dispune, fără a aduce atingere bunei desfășurări a procesului ori drepturilor și intereselor părților, audierea acestora în incinte concepute sau adaptate acestui scop.

^[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive.

^[4] Modelul Barnahus a fost implementat prima oară în Europa în 1998 de Islanda, urmată de alte țări nordice (Suedia în 2005, Norvegia în 2007, Groenlanda în 2011, Danemarca în 2013), preluat de Țările Baltice și din sud-estul Europei (Estonia, Bulgaria și Croația), pentru ca apoi să fie extins și în alte țări precum Cipru, Irlanda, Malta și UK – se arată pe site-ul Consiliului Europei, în News 2018, 20th anniversary of Children’s Houses: Icelandic model to counter child sexual abuse continues inspiring change across Europe, disponibil pe <https://www.coe.int/en/web/portal/-/20th-anniversary-of-children-s-houses-icelandic-model-to-counter-child-sexual-abuse-continues-inspiring-change-across-europe>.

	acestora, fiind dotate cu aparatură de înregistrare audio-video. Cele mai utile în practică ^[1] s-au dovedit a fi incintele formate dintr-o cameră de audiere izolată fonic, cu geam despărțitor unidirecțional și sistem de înregistrare audio-video și o cameră tehnică care permite participarea și observarea audierii de către celelalte părți, avocați sau alți participanți.
<i>Setările fizice ideale ale camerelor de audiere</i>	Mobilierul din camera de audiere ar trebui să fie confortabil și accesibil pentru copii. În acest sens sunt ideale canapelele sau scaunele mari, primitoare, aranjate într-o manieră care să permită comunicarea directă și relaxată ^[2] . Este oportună semnalizarea faptului că respectiva cameră este inaccesibilă altor persoane pe perioada audierii ^[3] .
<i>Aranjamente și dotări nerecomandate</i>	Este de evitat interpunerea unui birou sau mese între copil și intervievator din cauza caracterului intimidant dar și din perspectiva obturării observării în integralitate a copilului de către intervievator ^[4] . Nu se recomandă dotarea camerei cu jucării sau alte elemente de distragere a atenției, vizual sau audibil (lumini, un ceas care ticăie tare și altele asemenea) ^[5] .
<i>Adaptarea unei incinte existente la nevoile copilului în faza urmării penale</i>	În condițiile în care, din diverse motive (lipsa incintelor special concepute, lipsa disponibilității camerei special amenajate acolo unde aceasta există etc.), audierea copilului victimă nu poate fi realizată într-o cameră special concepută sau adaptată acestui scop, trebuie aleasă pe cât posibil o incintă neutră, mobilată simplu, departe de zgomot sau alți factori perturbatori care să distragă atenția sau să influențeze starea copilului.

[1] A. Russell, *Forensic Interview Room set-up*, p. 4, disponibilă pe <https://www.zeroabuseproject.org/wp-content/uploads/2019/02/NCPTC-Forensic-Interview-Room-Set-up.pdf>, accesat la 19.12.2023.

[2] M. Krueger (2016). „Forensic Interviewing and Charging: A Prosecutor’s Perspective”, în W.T. O’Donohue & M. Fanetti, (Eds.) *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse, A Guide to Evidence-based practice*, Springer, p. 63.

[3] Așa cum se subliniază în Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, paragraf. 113, este important ca copilul să se poată exprima liber și fără întreruperi. Aceasta poate însemna în practică interzicerea accesului altor persoane în sală (de exemplu, al părinților sau al presupusului autor al infracțiunii) și asigurarea unei ambianțe care să nu fie perturbată de întreruperi nejustificate, indisciplină sau traficul diferitor persoane.

[4] A. Russell, *op. cit.*, p. 3. Autoarea subliniază că un aranjament în stil interogatoriu cu intervievator care stă vizavi de copil poate fi intimidant; interpunerea unui birou între copil și intervievator poate împiedica capacitatea de a comunica eficient cu copilul. De asemenea, băncile dure pot permite unui copil distras să-și piardă concentrarea asupra subiectului mai repede.

[5] C. Thompson și L. Rudolph (2000) *apud* H. Cameron, „Asking the tough questions: a guide to ethical practices in interviewing young children”, *Early Child Development and Care*, (2005), 175:6, 597-610, <https://doi.org/10.1080/03004430500131387>, accesat la 15.09.2023. Se avertizează împotriva dezordinii inutile create de lucruri care distrag atenția vizual sau audibil (lumini, jucării colorate care fac zgomote, un ceas care ticăie tare și așa mai departe) mai ales pentru tineri sau copii care sunt neliniștiți sau par incapabili să se concentreze.

<i>Adaptarea sălii de ședință la nevoile copilului în faza cercetării judecătorești</i>	În ceea ce privește faza cercetării judecătorești în cazul lipsei sau indisponibilității unei săli special amenajate pentru audierea copiilor se poate opta pentru alegerea unei săli de dimensiuni mai mici, în care ședința să se țină cu ușile închise ^[1] , nefiind permis accesul publicului. Modificările aduse Codului de procedură penală ^[2] impun, în prezent, declararea ca fiind nepublică, chiar și din oficiu, a ședinței de judecată care vizează copiii, persoane vătămate ale anumitor tipuri de infracțiuni.
<i>Atenuarea diferenței de mărime dintre copil și interviewer</i>	Pentru ambele situații, un aspect important este luarea unor măsuri pentru atenuarea diferenței de mărime dintre copiii mici și interviewerii adulți, subliniindu-se că mobilierul uzitat ar trebui să reducă la minimum această diferență. Aceasta nu presupune poziționarea copiilor pe scaune proporționate pentru adulți, care sunt prea mari pentru ei, în efortul de a îi aduce până la nivelul interviewerului, deoarece acest lucru înseamnă, de obicei, că nu pot pune picioarele pe podea, lucru incomod pentru copii ^[3] . Se recomandă însă aranjarea unui mobilier care permite atât persoanei care realizează audierea, cât și copilului să stea la nivel de egalitate, evitându-se ca persoana care audiază să stea în spatele unui birou, pentru că acesta poate să le amintească copiilor figurile autorității din viața lor și să le descurajeze încrederea și narațiunea liberă ^[4] .
<i>Alte măsuri de evitare a victimizării</i>	Alte exemple de măsuri practice care pot fi puse în aplicare în scopul evitării riscului de victimizare secundară și repetată sau riscului de a expune victima la suferințe ca urmare a contactului vizual cu acuzatul, membrii familiei acestuia sau cu publicul sunt: crearea unor intrări sau a unor zone de așteptare

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, cap. IV, pct. 2, par. 9.

^[2] Potrivit art. 352 alin. (3) C. proc. pen. „Dacă judecarea în ședință publică ar putea aduce atingere unor interese de stat, moralei, demnității sau vieții intime a unei persoane, intereselor minorilor sau ale justiției, instanța, la cererea procurorului, a părților ori din oficiu, poate declara ședință nepublică pentru tot cursul sau pentru o anumită parte a judecării cauzei”. Potrivit art. 352 alin. (3¹) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, „din oficiu sau la solicitarea expresă a persoanei vătămate sau a procurorului, ședința de judecată este declarată nepublică pentru tot cursul său dacă persoana vătămată este minoră și este victima uneia dintre infracțiunile prevăzute la art. 197, art. 199, art. 209-216¹, art. 218, art. 218¹, art. 219, art. 219¹, art. 221, art. 222, art. 223 și art. 374 din Codul penal”. Potrivit art. 352 alin. (3²) C. proc. pen. modificat prin Legea nr. 217/2023, „La solicitarea expresă a persoanei vătămate sau a procurorului, ședința de judecată este declarată nepublică pentru tot cursul său dacă judecarea în ședință publică ar putea aduce atingere unor interese de stat, moralei, demnității sau vieții intime a unei persoane.”.

^[3] H. Cameron, „Asking the tough questions: a guide to ethical practices in interviewing young children”, *Early Child Development and Care*, vol. 175:6, 2005, p. 599, DOI: 10.1080/03004430500131387.

^[4] A. Russell, *op. cit.*, p. 3.

	separate pentru victime; limitarea numărului de persoane prezente atunci când victima trebuie să facă o declarație sensibilă; evitarea ca victima să fie nevoită să meargă prin fața acuzatului până la boxa martorilor și planificarea atentă a chemării victimelor și ale infractorilor ^[1] .
--	--

IV. Pregătirea copilului victimă

IV.1. Importanța și necesitatea pregătirii copilului victimă în vederea audierii

<i>Importanța pregătirii copilului pentru audiere</i>	Copiii victimă sunt persoane deosebit de vulnerabile în contextul vârstei și dificultăților de comunicare, stării emoționale cauzate de tipul, natura și gravitatea infracțiunii comise asupra lor și eventuala relație de dependență cu autorul acesteia, a lipsei de informații adecvate și adaptate nivelului lor de înțelegere, privitoare la rolul lor în cadrul procedurii de audiere și la etapele acesteia, la ceea ce se va întâmpla cu ei după dezvăluirea faptei.
<i>Necesitatea pregătirii copilului victimă în vederea audierii</i>	De aceea, este necesar ca victima copil să beneficieze, anterior audierii propriu-zise, de o pregătire prealabilă, în cadrul căreia să fie informată de către o persoană avizată, asupra procedurilor pe care le urmează o pricină de genul celei în care este implicată, precum și ce presupune audierea propriu-zisă, importanța acestei audieri pentru identificarea și pedepsirea agresorului, toate acestea cu scopul de a evita traumatizarea secundară a copilului victimă, cât și în vederea obținerii unei declarații relevante.
<i>Rolul pregătirii copilului în reglementările internaționale</i>	Pregătirea copilului este enumerată printre cei cinci pași obligatorii pentru implementarea dreptului copilului de a fi ascultat, prevăzut de art. 12 din Convenția privind Drepturile Copilului ^[2] . În acest sens, se specifică că responsabilii de audierea copilului trebuie să se asigure că: copilul este informat despre dreptul de a-și expune punctul de vedere cu privire la orice problemă ce-l vizează și, în special, în orice procese juridice sau administrative, precum și de impactul pe care opiniile exprimate îl pot avea asupra rezultatului procesului; copilul este la curent cu faptul că are posibilitatea de a se exprima fie direct,

^[1] S. Van der Aa, „The Right to protection”, în Superior Council of Magistracy of Romania, JUST/2012/JPEN/AG/2949 *Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 118.

^[2] Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului, publicată în M. Of. nr. 109 din 28 septembrie 1990, republicată în M. Of. nr. 314 din 13 iunie 2001.

	<p>fie prin intermediul unui reprezentant și să fie conștient de posibilele consecințe ale alegerii efectuate. Persoana responsabilă de luarea deciziei trebuie să pregătească adecvat copilul înainte de audieri (să-i ofere informații cu privire la locul, timpul și modalitatea de desfășurare a procesului, precum și să-i comunice cine vor fi participanții, ținând cont de opinia copilului în această privință)^[1]. Participarea copilului la audieri și procese ar trebui planificată din timp și ar trebui depuse toate eforturile pentru a asigura continuitatea relațiilor dintre copii și profesioniștii care intră în contact cu aceștia pe tot parcursul procesului^[2].</p>
<p><i>Rolul pregătirii copilului în cadrul juridic european</i></p>	<p>În același sens, potrivit reglementărilor europene, copiii trebuie să știe cu exactitate ceea ce urmează să se întâmple și care va fi rolul opiniei sau declarației lor^[3], dreptul copilului victimă de a fi ascultat fiind în strânsă legătură cu dreptul de a fi informat^[4] cu privire la aspecte precum: disponibilitatea serviciilor medicale, psihologice și sociale; rolul unui copil victimă și/sau martor; modalitățile prin care se desfășoară „interogarea”; mecanisme de sprijin existente pentru copil atunci când depune o plângere și participă la investigații și proceduri judiciare; locurile și orele specifice audierilor; disponibilitatea măsurilor de protecție; posibilitățile de a primi despăgubiri; dispozițiile pentru apel^[5].</p>
<p><i>Rolul pregătirii copilului în</i></p>	<p>În legislația națională, pregătirea victimei infracțiunii pentru participarea la proces este menționată ca și activitate ce este</p>

[1] United Nations, CRC Convention on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12, General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, 2009, parag. 41, disponibil pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>, accesat la data de 08.01.2024.

[2] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XI, pct. 30, b), disponibilă pe <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>, accesat la 04.01.2024.

[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 111.

[4] European Convention on the Exercise of Children's Rights (STE nr. 160) adoptată la Strasbourg la 25.01.1996, intrată în vigoare la 01.07.2000 (România nu a ratificat această Convenție), disponibilă pe <https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-s-rights/1680a40f72>, accesat la 04.01.2024. Art. 3 din Convenție combină dreptul de a fi ascultat cu dreptul de a fi informat. Astfel, în procedurile judiciare, copiii ar trebui să primească toate informațiile relevante, să fie consultați și să-și exprime opiniile, precum și să fie informați cu privire la posibilele consecințe ale respectării opiniilor lor sau ale oricărei decizii.

[5] Art. 9 din Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57.

<i>legislația națională</i>	realizată de o persoană din cadrul Serviciului de Sprijinire a Victimelor Infracțiunilor, care are, printre altele, rolul de a oferi informații și consiliere cu privire la rolul victimei în cadrul procedurilor penale ^[1] . De asemenea, normele procedural penale ^[2] fac referire la activitatea de consiliere de specialitate, din partea unui psiholog, a persoanelor vătămate în vârstă de până la 14 ani, pe durata procedurilor judiciare.
<i>Pregătirea – etapă distinctă a audierii</i>	Având în vedere că stresul de a face față unei situații nefamiliare este probabil să diminueze abilitatea victimei de a da furniza cele mai complete dovezi, este în interesul justiției ca victimele să fie sprijinite și pregătite în mod corespunzător înainte de a depune mărturie ^[3] . Ca urmare, pregătirea copilului victimă în vederea audierii, care se impune cu deosebire în cazul categoriei victimelor vulnerabile, este o etapă distinctă, care va avea loc înainte de audierea acestuia.

IV.2. Persoanele responsabile de pregătirea copilului în vederea audierii

<i>Pregătirea copilului de către psiholog sau alt specialist în consilierea victimelor</i>	Deși se recomandă ^[4] ca pregătirea copilului să fie realizată de către persoana responsabilă cu audierea, în practică, în raport de dispozițiile legale naționale ^[5] , copilul poate fi pregătit în vederea audierii de psihologul sau alt specialist în consilierea victimelor care a asistat victima în cadrul procesului de evaluare individuală inițială ^[6] ori a căruia prezență este solicitată în
--	--

^[1] Art. 7 alin. (4) din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019.

^[2] Art. 111 alin. (8¹), (8²), (8³) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023.

^[3] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 111, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>, accesat la data de 12.01.2024.

^[4] United Nations, CRC Convention on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12, General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, 2009, paragraf 41, disponibil pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>, accesat la data de 08.01.2024.

^[5] Art. 111 alin. (8¹), (8²), (8³) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023 și art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, fac mențiuni despre audierea victimei minore cu vârsta până la 14 ani sau a victimei cu nevoi specifice de protecție, în prezența sau prin intermediul unui psiholog sau altui specialist în consilierea victimelor, care va acorda consiliere de specialitate pe tot parcursul procesului penal. De asemenea, conform art. 7 alin. (4) din Legea nr. 211/2004, privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, persoana din cadrul Serviciului de Sprijinire a Victimelor Infracțiunilor are, printre altele, rolul de a oferi informații și consiliere cu privire la rolul victimei în cadrul procedurilor penale, inclusiv pregătirea acesteia pentru participarea la proces.

^[6] În conformitate cu art. 3⁹ din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019.

	mod special pentru procedura audierii ^[1] , în timp ce audierea propriu-zisă să fie realizată de organul judiciar în fața căruia se află cauza ^[2] , cu participarea, pe cât posibil, și a persoanei care a realizat pregătirea copilului.
<i>Pregătirea copilului de către polițist, procuror sau judecător</i>	În cazul în care primul contact al copilului victimă, mai mare de 14 ani, a fost cu organul judiciar competent, iar acesta nu a stabilit, în condițiile legii, existența unei măsuri specifice de protecție față de persoana vătămată copil, astfel cum se prevede în art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., acesta va fi cel care se va ocupa și de pregătirea în vederea audierii a copilului victimă și de a-i furniza informațiile specifice acestei etape procesuale.
<i>Atingerea scopului pregătirii copilului în vederea audierii</i>	Indiferent de cine este persoana care realizează pregătirea copilului, este important ca profesionistul care pregătește copilul pentru audiere să depună toate diligențele pentru atingerea scopului acestei pregătiri, respectiv de a-l face pe copil să se simtă în siguranță și de a-i diminua temerile legate de procedura audierii, contribuind la eliminarea barierelor de comunicare directă dintre copil și interviewer prin crearea unui climat de încredere, de natură a determina copilul să facă relații complete și veridice ^[3] .
<i>Conținutul activităților de pregătire a copilului</i>	Astfel, având în vedere că teama de necunoscut și lipsa de informații adecvate și adaptate nivelului de înțelegere a copilului pot reprezenta obstacole importante în orice proces de comunicare eficientă, pregătirea copilului victimă pentru audiere presupune furnizarea către copil de informații privind rolul său în cadrul procedurilor penale și drepturile specifice acestui rol ^[4] în cadrul procesului; scopul audierii sale; modali-

^[1] În situația copiilor victime cu vârsta până la 14 ani, prezența psihologului care va oferi consiliere de specialitate victimei pe tot parcursul procesului și va asista la audierea acesteia este obligatorie, în conformitate cu art. 111 alin. (8¹), (8²), (8³) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023. De asemenea, indiferent de vârsta copilului victimă, dacă organul judiciar a apreciat că persoana vătămată are nevoi specifice de protecție, dispune ca audierea copilului să se facă în prezența sau prin intermediul unui psiholog, în conformitate cu art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., modificat prin Legea 217/2023. În această împrejurare, acestuia i-ar reveni și obligația de a realiza pregătirea copilului în vederea audierii.

^[2] Polițistul care investighează fapta, procurorul care realizează sau supraveghează urmărirea penală ori judecătorul care are dosarul cauzei spre soluționare.

^[3] M.-M. Pivniceru, C. Luca, „Perspectivă psihologică asupra etapelor audierii copilului”, în *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 16.

^[4] Conform art. 81 C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, în cadrul procesului penal, persoana vătămată are următoarele drepturi: a) dreptul de a fi informată cu privire la drepturile sale; a¹) dreptul de a fi informată cu celeritate despre împrejurarea că persoana aflată în arest, urmărită penal sau condamnată pentru infracțiunea care o afectează este eliberată sau a evadat din detenție, precum și cu privire la orice măsuri relevante adoptate pentru protecția sa în caz de eliberare sau evadare a autorului infracțiunii; b) dreptul de a propune administrarea de probe de către organele judiciare, de a ridica excepții și de a pune concluzii; c) dreptul de a formula orice alte

	tatea de derulare a audierii; rolul persoanei care va face audierea și a celorlalți participanți la audiere; importanța și impactul declarației sale; locul unde se va desfășura audierea și calendarul preconizat; etapele procedurilor ulterioare ^[1] .
<i>Percepțiile copiilor pe fondul lipsei de informații</i>	Lipsa cunoștințelor juridice dăunează copiilor, întrucât cei care nu înțeleg ce se așteaptă de la ei raportează mai multă anxietate, așteptări și convingeri nerealiste, iar crearea/păstrarea de percepții greșite interferează cu mărturia eficientă ^[2] . De exemplu, atunci când copiii, participanți la un studiu, au fost întrebați în legătură cu ceea ce credeau ei că s-ar putea întâmpla în instanță, unii dintre ei au furnizat răspunsuri precum: că vor merge la închisoare dacă răspund incorect la o întrebare; că părții adverse i s-ar putea permite să țipe la ei; că sala de ședință „este o cameră prin care treci în drum spre închisoare”; că robele judecătorilor le amintesc de preoți, vrăjitoare sau vampiri ^[3] .
<i>Justificarea activității de pregătire</i>	Este important ca minorul să înțeleagă ce se întâmplă pe parcursul procedurilor, modul în care evoluează sau pot evolua lucrurile, opțiunile de care dispune și consecințele opțiunilor respective ^[4] .
<i>Cantitatea și calitatea informațiilor furnizate</i>	Copiii ar trebui să primească informații și consiliere într-o manieră adecvată vârstei și maturității lor, într-un limbaj ușor de

cereri ce țin de soluționarea laturii penale a cauzei; d) dreptul de a fi informată, într-un termen rezonabil, cu privire la stadiul urmăririi penale, la cererea sa expresă, cu condiția de a indica o adresă pe teritoriul României, o adresă de poștă electronică sau mesagerie electronică, la care aceste informații să îi fie comunicate; e) dreptul de a consulta dosarul, în condițiile legii; f) dreptul de a fi ascultată; g) dreptul de a adresa întrebări inculpatului, martorilor și experților; g¹) dreptul de a beneficia în mod gratuit de un interpret atunci când nu înțelege, nu se exprimă bine sau nu poate comunica în limba română. În cazurile urgente se pot folosi mijloace tehnice de comunicare, dacă se apreciază că acest lucru este necesar și că nu împiedică exercitarea drepturilor persoanei vătămate; g²) dreptul de a i se comunica traducerea într-o limbă pe care o înțelege a oricărei soluții de netrimiteră în judecată, atunci când nu înțelege limba română; h) dreptul de a fi asistată de avocat sau reprezentată; i) dreptul de a apela la un mediator, în cazurile permise de lege; j) alte drepturi prevăzute de lege.

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 54, Partea I.

^[2] D.H. Thoman, „Testifying Minors: Pre-Trial Strategies to Reduce Anxiety in Child Witnesses,” 2013, *Nevada Law Journal*: Vol. 14: Iss. 1, Article 9, disponibil pe <https://scholars.law.unlv.edu/nlj/vol14/iss1/9>, accesat la 20.12.2023.

^[3] *Ibidem*.

^[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 54, p. 56.

<i>în etapa pregătirii</i>	înțeles și care să țină cont de diferențele culturale și între sexe ^[1] . De regulă, informațiile ar trebui comunicate în mod direct atât copilului și părinților, cât și reprezentanților juridici. Informarea părinților nu ar trebui totuși să constituie o alternativă la informarea copilului ^[2] .
<i>Informațiile pe înțelesul copiilor</i>	„Informațiile pe înțelesul copiilor” sunt acele informații adecvate și adaptate vârstei, maturității, limbii vorbite, genului și culturii unui copil ^[3] . Acest aspect implică ca cel care le furnizează să ajusteze informațiile (inclusiv informațiile generice despre drepturi) ^[4] și complexitatea comunicării lor în funcție de situația fiecărui copil, prin adaptarea lor în consecință ^[6] .
<i>Necesitatea explicitării informațiilor</i>	Oferirea de informații copiilor înseamnă mai mult decât înmânarea unui proces-verbal cu privire la drepturi și proceduri. Este de esență ca aceste drepturi și proceduri să fie explicate

^[1] *Ibidem*, p. 21.

^[2] *Ibidem*, cap. IV, pct. 3, p. 21.

^[3] Consiliul Europei, *Cum să transmiteți copiilor aflați în situație de migrațiune informații pe înțelesul lor. Manual pentru profesioniști*, Strasbourg, Cedex. <http://book.coe.int>, Editat de Naomi Trewinnard, 2018, p. 20, disponibil pe <https://rm.coe.int/publication-handbook-cf-info-children-in-migration-ron/1680a16a5f>, accesat la 19.12.2023.

^[4] Conform art. 4 din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, „(1) Organele judiciare au obligația de a încunoștința victimele infracțiunilor cu privire la: a) tipul de sprijin pe care victimele îl pot primi și din partea cui, inclusiv, în cazul în care este relevant, informații de bază privind accesul la asistență medicală, orice tip de asistență specializată, inclusiv asistență psihologică și cazare alternativă; b) organul de urmărire penală la care pot face plângere; c) dreptul la asistență juridică și instituția unde se pot adresa pentru exercitarea acestui drept; d) condițiile și procedura pentru acordarea asistenței juridice gratuite; e) drepturile procesuale ale persoanei vătămate și ale părții civile; f) condițiile și procedura pentru a beneficia de dispozițiile art. 113 din Codul de procedură penală, precum și de dispozițiile Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor, cu modificările ulterioare; g) condițiile și procedura pentru acordarea compensațiilor financiare de către stat; h) dreptul de a fi informate, în cazul în care inculpatul va fi privat de libertate, respectiv condamnat la o pedeapsă privativă de libertate, cu privire la punerea acestuia în libertate în orice mod, conform Codului de procedură penală; i) dreptul de a apela la un mediator în cazurile permise de lege; j) autoritatea judiciară la care se vor putea adresa pe viitor pentru obținerea de informații privind stadiul cauzei, precum și datele de contact ale acesteia, dacă victima înțelege să depună o plângere; k) în cazul în care victima își are reședința sau locuința permanentă pe teritoriul unui alt stat membru UE, informații privind posibilitatea de depunere a plângerii penale sau a cererii de acordare a compensației financiare din partea statului pe teritoriul statului respectiv, precum și faptul că există posibilitatea, conform legislației privind cooperarea judiciară internațională, ca aceasta să fie audiată de autoritățile judiciare române fără a fi prezentă pe teritoriul României. (2) Informațiile prevăzute la alin. (1) sunt aduse la cunoștință victimei de către primul organ judiciar la care aceasta se prezintă, într-un limbaj simplu și accesibil acesteia”.

^[6] Consiliul Europei, *Cum să transmiteți copiilor aflați în situație de migrațiune informații pe înțelesul lor. Manual pentru profesioniști*, Strasbourg, Cedex., <http://book.coe.int>, editat de Naomi Trewinnard, 2018, p. 20.

	copiilor într-un mod pe care ei îl înțeleg, în funcție de vârsta, sexul și cultura lor ^[1] .
<i>Modul de abordare a copilului în cadrul pregătirii</i>	În cadrul procesului de pregătire, profesionistul va realiza o abordare empatică, centrată pe copilul victimă, respectând dreptul acestuia de a-și exprima liber opiniile în orice decizie care îl privește, tratând copilul cu respect și demnitate, ținând cont de particularitățile lui de vârstă, dar și de posibilele consecințe ale infracțiunii căreia i-a căzut victimă, sesizând persoanelor competente eventuala necesitate a luării față de copil a unor măsuri specifice de protecție. Profesionistul va încerca să identifice aspectele care intensifică starea de temere sau anxietate a copilului și să le înlăture sau să le reducă, precum și să afle cât mai multe lucruri despre copil (cum ar fi: caracteristicile lingvistice și comportamentale, de dezvoltare cognitivă, starea emoțională, nevoile de îngrijire sau asistență imediată, cine este persoana care ar dori să îl însoțească la proces), pe care să le comunice ulterior, dacă este cazul, persoanei care va realiza audierea propriu-zisă.
<i>Familiarizarea copilului cu locul unde se va desfășura audierea</i>	Orientările Justiției în interesul copilului ^[2] notează inclusiv necesitatea familiarizării copilului victimă cu locul unde se va desfășura audierea, mai ales dacă audierea urmează a avea loc în cadrul unei instanțe. Aspectul sălii de judecată în sine poate crește nivelul de anxietate a unui copil ^[3] . Copiii ar trebui să știe cum va arăta sala de judecată, cine va participa la proces, unde va sta fiecare persoană și ce presupune rolul fiecărei persoane.
<i>Furnizarea către specialist de informații generale</i>	În cazul în care pregătirea copilului victimă în vederea audierii este realizată de un psiholog sau un alt specialist în consilierea victimelor, organul judiciar va pune la dispoziția acestuia informații generale despre cazul cercetat.
<i>Limitele pregătirii copilului</i>	Este important de subliniat că rolul profesionistului care pregătește copilul în vederea audierii este limitat la furnizarea de informații generale copilului, într-un mod adaptat și adecvat nivelului de înțelegere a acestuia și sprijinirea copilului în procesul de familiarizare cu rolul său în cadrul procedurii, ca și asigurarea de suport emoțional copilului. Această pregătire nu poate și nu trebuie să vizeze discutarea cu copilul despre fapta căreia i-a căzut victimă sau probele administrate în cauză ^[4] ,

^[1] *Ibidem*, p. 7.

^[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 122, p. 80.

^[3] D.H. Thoman, „Testifying Minors: Pre-Trial Strategies to Reduce Anxiety in Child Witnesses, 2013”, *Nevada Law Journal*: Vol. 14: Iss. 1, Art. 9.

^[4] Ministry of Justice, National Police Chief’s Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special*

	evitându-se orice influență asupra a ceea ce are de spus copilul în cauză.
<i>Momentul optim al pregătirii</i>	În timp ce audierea copilului-victimă trebuie să fie efectuată la un interval cât mai scurt după producerea evenimentului sau după caz, de la depunerea plângerii, pregătirea pentru audiere se va realiza cât mai aproape de data stabilită pentru audiere. Se recomandă ca pregătirea copilului pentru audiere să fie realizată cu câteva zile înainte de audiere sau cu câteva ore înainte de începerea acesteia. Nu se recomandă decalaje de timp foarte mari între etapa de pregătire și audierea propriu-zisă și nici discuțiile legate despre ceea ce i s-a întâmplat ^[1] .
<i>Locul unde se va desfășura pregătirea în vederea audierii</i>	Spațiul în care se va desfășura pregătirea pentru audierea copilului-victimă va fi stabilit de la caz la caz. Pregătirea poate fi realizată nemijlocit în camera în care va avea loc audierea, după cum poate fi efectuată și în camera de așteptare ori într-o altă locație (un centru pentru copii, cabinetul psihologului, sediul DGASPC – dacă copilul va fi pregătit de personalul direcției). Este important însă ca pregătirea pentru audiere a copilului victimă să fie desfășurată într-un spațiu neutru și lipsit de factori intruzivi ori care ar putea distra atenția acestuia.

V. Pregătirea profesionistului care realizează audierea copiilor victime

V.1. Pregătirea profesională specializată a profesionistului și pregătirea procedurii de audiere

<i>Dubla necesitate privind audierea copilului victimă</i>	Audierea unui copil victimă a unei infracțiuni este ghidată de o dublă necesitate: aflarea adevărului cu respectarea principiului interesului superior al copilului victimă și protejarea acestuia pe parcursul procedurii în sine de riscul victimizării secundare și repetate, precum și de intimidare și răzbunare.
<i>Necesitatea unui intervievator pregătit și specializat</i>	Necesitatea unui intervievator pregătit și specializat este evidentă în condițiile în care audierea unei victime minore (mai ales exploatată/abuzată sexual) presupune o mare presiune ^[2] , anxietate a acesteia față de abuz, îngrijorare față de consecințele dezvăluirii abuzului, lipsă de încredere cu privire la ajutorul ce-i va fi acordat, la care se adaugă temerea persoanei care

Measures, 2022, p. 72, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>, accesat la data de 12.01.2024.

^[1] *Ibidem*.

^[2] T. Furniss, *Manual multiprofesional pentru abuzul sexual al copilului, Management integrat, terapie și intervenție legală*, Ed. Waldpress, 2004, p. 200.

	face audierea că nu va reuși cea mai adecvată abordare a victimei ori că o va victimiza secundar ^[1] .
<i>Consecințele lipsei de pregătire și specializare</i>	Efectuarea audierii de către o persoană nespecializată, insuficient pregătită sau în condiții improprie, poate avea drept consecință obținerea unei declarații false sau incomplete și re-traumatizarea copilului ^[2] .
<i>Cele două aspecte ale pregătirii profesionistului</i>	Etapa pregătirii profesionistului se referă la două aspecte distincte: pregătirea profesională specializată a persoanei care interviuează copilul; pregătirea procedurii de audiere.

V.1.1. Pregătirea profesională specializată a persoanei care realizează audierea

<i>Cadrul juridic internațional</i>	Reglementările juridice internaționale subliniază că, pentru a evita alte dificultăți pentru copil, interviurile, examinările și alte forme de investigare ar trebui să fie efectuate de profesioniști ^[3] instruiți, care să procedeze într-un mod sensibil ^[4] , respectuos și aprofundat ^[5] . Profesioniștii ar trebui, de asemenea, să fie instruiți în recunoașterea și prevenirea intimidării, amenințării și vătămării copiilor victime și martori ^[6] .
<i>Tratament comprehensiv și adaptat copiilor de</i>	La rândul lor, reglementările juridice europene atrag atenția asupra necesității unui personal specializat la toate nivelurile (primire inițială, poliție, ministerul public, magistrați), care să

^[1] S. Luca, *op. cit.*, p. 185.

^[2] *Ibidem*, p. 185-186.

^[3] Potrivit ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. IV, pct. 9 lit. b), „profesioniști” se referă la persoanele care, în cadrul activității lor, sunt în contact cu copiii victime și martori ai infracțiunilor sau sunt responsabile pentru abordarea nevoilor copiilor din sistemul de justiție și pentru care se aplică prezentele orientări. Aceasta include, dar nu se limitează la, următoarele: avocații copiilor și victimelor și persoanele de sprijin; practicienii din domeniul serviciilor de protecție a copilului; personalul agenției de protecție a copilului; procurori și, dacă este cazul, avocați ai apărării; personalul diplomatic și consular; personalul programului privind violența domestică; judecători; personalul instanțelor; funcționari responsabili cu aplicarea legii; profesioniști din domeniul medical și al sănătății mintale; și asistenții sociali.

^[4] Astfel cum este definit în ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. IV, lit. d), termenul „sensibil la copil” denotă o abordare care echilibrează dreptul copilului la protecție și care ia în considerare nevoile și opiniile individuale ale copilului.

^[5] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. V, pct. 13, disponibilă pe <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>, accesat la 04.01.2024.

^[6] *Ibidem*, art. XII, pct. 34.

<i>către un personal specializat</i>	fie supus verificărilor periodice pentru testarea aptitudinii lor de a lucra cu copiii ^[1] și care să garanteze un tratament comprehensiv și adaptat copiilor și să facă posibil ca asistența prevăzută să răspundă necesităților copiilor ^[2] .
<i>Cadrul juridic național relevant în materia formării/specializării personalului</i>	Art. 2 din Legea nr. 211/2004 ^[3] instituie în sarcina autorităților competente cu formarea diferitelor categorii de profesioniști care lucrează cu și pentru copii obligația de a asigura specializarea personalului propriu care, în exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege, stabilește legături directe cu victimele infracțiunilor ^[4] .
<i>Specializarea personalului instanțelor</i>	De asemenea, Legea privind organizarea judiciară ^[5] prevede înființarea și funcționarea la nivelul curților de apel ^[6] , a tribunalelor ^[7] și a judecătoriilor ^[8] , de secții sau completuri specia-

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 23.

^[2] Recomandarea (2002) 5 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată la 30 aprilie 2002, parag. 31, disponibilă pe <http://rm.coe.int/09000016805e2612>, accesat la data de 04.01.2024.

^[3] Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019.

^[4] Art. 2 din Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, prevede că „Institutul Național al Magistraturii, Ministerul Afacerilor Interne, precum și consiliile județene, respectiv consiliile locale ale sectoarelor municipiului București, prin direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului, denumite în continuare direcții generale, asigură specializarea personalului propriu care, în exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege, stabilește legături directe cu victimele infracțiunilor”.

^[5] Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, publicată în M. Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.

^[6] Conform art. 39 alin. (2) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, „în cadrul curților de apel funcționează, în raport cu complexitatea și numărul cauzelor, secții sau, după caz, completuri specializate pentru cauze civile, cauze penale, cauze cu minori și de familie, cauze de contencios administrativ și fiscal, cauze privind conflicte de muncă și asigurări sociale, cauze civile izvorând din exploatarea unei întreprinderi, insolvență, concurență neloială sau pentru alte materii, precum și completuri specializate pentru cauze maritime și fluviale”.

^[7] Conform art. 40 alin. (3) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, „în cadrul tribunalelor funcționează, în raport cu complexitatea și numărul cauzelor, secții sau, după caz, completuri specializate pentru cauze civile, cauze penale, cauze cu minori și de familie, cauze de contencios administrativ și fiscal, cauze privind conflicte de muncă și asigurări sociale, cauze civile izvorând din exploatarea unei întreprinderi, insolvență, concurență neloială sau pentru alte materii, precum și completuri specializate pentru cauze maritime și fluviale”.

^[8] Conform art. 43 alin. (1) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, „în raport cu natura și numărul cauzelor, în cadrul judecătoriilor se pot înființa secții sau completuri specializate. (2) În cadrul judecătoriilor se vor organiza secții sau completuri specializate pentru minori și familie”.

<i>naționale</i>	lizate, precum și înființarea de tribunale specializate ^[1] în soluționarea cauzelor cu minori și de familie ^[2] , care judecă atât infracțiunile săvârșite de minori, cât și infracțiunile săvârșite asupra minorilor ^[3] .
<i>Componenta completurilor și tribunalelor specializate</i>	Componenta secțiilor și completurilor specializate se stabilește de președintele instanței, cu avizul colegiului de conducere, în raport cu volumul de activitate, ținându-se seama de nevoile instanței și de specializarea judecătorilor ^[4] , nefiind permisă desemnarea în cadrul acestora a tuturor judecătorilor din cadrul instanței sau, după caz, al secției, cu excepția situației în care constituirea acestora nu este posibilă din cauza numărului insuficient de judecători.
<i>Obligația de asigurare a specializării</i>	Deși la nivel legislativ este prevăzută obligativitatea specializării personalului care intră în contact cu copiii victime, legea nu prevede în mod distinct în ce constau aceste formări ori nivelul adecvat de specializare.
<i>Recunoașterea necesității stringente de formare</i>	Pe de altă parte, citând surse din EU Justice Scoreboard ^[5] , în Strategia Națională pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Copilului „Copii protejați. România Sigură 2023-2027” ^[6] se subliniază în mod indirect necesitatea stringentă a formării

^[1] Conform art. 41 alin. (1) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, „în domeniile prevăzute de art. 40 alin. (3), atunci când interesul general al societății și volumul de activitate privind cauzele specializate justifică aceasta, se pot înființa tribunale specializate”.

^[2] Singurul tribunal specializat în cauze cu minori și de familie funcționează la Brașov.

^[3] Conform art. 44 alin. (1) din Legea nr. 304/2022, privind organizarea judiciară, „completurile și secțiile specializate pentru minori și familie, precum și tribunalele specializate pentru minori și familie judecă atât infracțiunile săvârșite de minori, cât și infracțiunile săvârșite asupra minorilor. (2) Când în aceeași cauză sunt mai mulți inculpați, unii minori și alții majori, și nu este posibilă disjungerea, competența aparține tribunalului specializat pentru minori și familie”.

^[4] Conform din art. 45 Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, „(2) La curțile de apel și tribunale, în cazul în care prin lege specială se prevede obligativitatea constituirii completurilor specializate, acestea se înființează prin hotărâre a Secției pentru judecători a Consiliului Superior al Magistraturii, la propunerea președintelui instanței. (3) Componenta secțiilor și completelor specializate se stabilește de președintele instanței, cu avizul colegiului de conducere, în raport cu volumul de activitate, ținându-se seama de nevoile instanței și de specializarea judecătorilor. În completurile prevăzute la alin. (2) nu pot fi desemnați toți judecătorii din cadrul instanței sau, după caz, al secției, cu excepția situației în care constituirea acestora nu este posibilă din cauza numărului insuficient de judecători”.

^[5] EU Justice Scoreboard, disponibil pe https://commission.europa.eu/document/db44e228-db4e-43f5-99ce-17ca3f2f2933_en, accesat la 26.12.2023, evidențiază diversele aranjamente realizate de statele membre pentru a face sistemul de justiție mai accesibil pentru copii și potrivit nevoilor lor.

^[6] Adoptată prin H.G. nr. 969/2023, publicată în M. Of. nr. 942 din 18 octombrie 2023.

	personalului implicat în soluționarea cauzelor cu minori chiar prin documentarea ^[1] lipsei de formări necesare în acest domeniu, care afectează accesul copiilor la justiție.
<i>Conținutul și nivelul adecvat de specializare</i>	Examinând recomandările din Convențiile la care România este parte și Directivele cu privire la care România, în calitate de stat membru UE, și-a asumat obligația de transpunere, văzând dispozițiile legale naționale, se poate conchide că persoanele care intră în contact cu copii victimă a infracțiunilor în diferite etape ale investigației penale trebuie să primească formări și să fie specializate în diverse domenii, cum ar fi: cursuri de formare atât generale, cât și de specialitate, pentru a spori nivelul de conștientizare de către judecători, procurori și avocați a nevoilor victimelor ^[2] ; în materia drepturilor copilului, a combaterii exploatării și abuzului sexual asupra copilului ^[3] ; formare interdisciplinară adecvată cu privire la drepturile și nevoile copiilor din diferite categorii de vârstă precum și tipurile de proceduri adaptate acestora ^[4] ; pregătirea necesară pentru a comunica cu victimele copii, indiferent de vârstă și stadiul lor de dezvoltare, precum și cu copiii aflați în situații speciale de vulnerabilitate ^[5] ; cursuri de formare care să permită practicienilor să recunoască victimele și să le trateze în mod respectuos, profesionist și nediscriminatoriu ^[6] ; formare cu privire la serviciile specifice de sprijinire a victimelor spre care ar trebui direc-

[1] Se subliniază în Strategia Națională pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Copilului „Copii protejați. România Sigură 2023-2027”, pct. 4.4.4., că lipsa pregătirii specialiștilor, în special a polițiștilor și judecătorilor în ceea ce privește investigarea și judecarea cauzelor cu copii în proceduri judiciare și copii victime, afectează accesul copiilor la justiție, judecătoria și procurorii au la dispoziție ghiduri elaborate împreună cu reprezentanții societății civile, care să faciliteze audierea copiilor în proceduri judiciare, dar acestea nu sunt întotdeauna utilizate, în condițiile în care specialiștii nu au o formare de bază care să conducă la însușirea principiilor și a metodelor necesare, inclusiv în ceea ce privește lucrul cu copiii cu dizabilități.

[2] Art. 25 din Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57.

[3] Art. 34, art. 36 din Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată la Lanzarote la 25 octombrie 2007, p. 23, disponibilă pe <https://rm.coe.int/168046e1d9>, accesat la 04.01.2024.

[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 23.

[5] *Ibidem*.

[6] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, art. 25.

	ționate acestea sau cursuri specializate în cazul în care munca lor privește îndeosebi victimele cu nevoi speciale, precum și formare psihologică ^[1] ; formare specifică cu privire la modalitățile de realizare a unei evaluări individuale de identificare a necesităților specifice de protecție ale victimelor și pentru a stabili necesitatea ca acestea să beneficieze de măsuri speciale de protecție ^[2] ; formare cu privire la tehnici de investigare a copilului victimă ^[3] etc.
--	--

V.1.2. Pregătirea profesioniștilor în vederea recunoașterii victimelor cu nevoi specifice de protecție

<i>Obligația protejării victimelor cu nevoi specifice de protecție</i>	Pe durata audierilor și în momentul depunerii mărturiei, organele judiciare au obligația, fără a aduce atingere dreptului la apărare al persoanei acuzate, de a lua măsuri de protecție a siguranței victimelor ^[4] și a membrilor familiilor acestora împotriva victimizării secundare și repetate și a intimidării și răzbunării, inclusiv împotriva riscului unor vătămări emoționale sau psihologice și de protecție a demnității victimelor ^[5] .
<i>Scopul măsurilor</i>	Scopul acestor măsuri nu este doar de a proteja victimele îm-

^[1] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, parag. 61.

^[2] *Ibidem*.

^[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 23.

^[4] S. Van der Aa, „The right to protection”, în Superior Council of Magistracy of Romania, JUST/2012/JPEN/AG/2949 *Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 116. Autoarea a subliniat că aceste măsuri de protecție nu ar trebui să încalce drepturile (fundamentale) ale pârâtului, însă documentul de orientare CE avertizează statele membre să interpreteze această trimitere ca fiind „strict proporțională”. Nu vor exista multe situații în care dreptul la apărare să prevaleze în mod legitim asupra nevoii de protecție a victimelor.

^[5] În art. 18 din Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, cu denumirea marginală „Dreptul la protecție”, se menționează că, „Fără a aduce atingere dreptului la apărare, statele membre garantează adoptarea unor măsuri de protecție a siguranței victimelor și a membrilor familiilor acestora împotriva victimizării secundare și repetate și a intimidării și răzbunării, inclusiv împotriva riscului unor vătămări emoționale sau psihologice, și de protecție a demnității victimelor pe durata audierilor și în momentul depunerii mărturiei. După caz, astfel de măsuri includ și proceduri instituite în temeiul dreptului intern pentru protecția fizică a victimelor și a membrilor familiilor acestora”.

<i>de protecție</i>	potriva revictimizării de către suspect, ci și împotriva victimizării reînnoite ^[1] ca urmare a participării lor la procedura penală.
<i>Categoriile de victime cu nevoi specifice de protecție</i>	Victimele copii, precum și victimele traficului de persoane, ale terorismului, ale criminalității organizate, ale violenței în cadrul relațiilor apropiate, ale violenței sexuale sau exploatării, ale violenței bazate pe gen, ale infracțiunilor inspirate de ură, victimele cu dizabilități, tind să facă obiectul unei rate ridicate a victimizării secundare și repetate sau a intimidării și răzbunării ^[2] .
<i>Recunoașterea victimelor cu nevoi specifice de protecție</i>	Victimele care au fost identificate ca fiind vulnerabile la victimizarea secundară și repetată sau la intimidare și răzbunare ar trebui să beneficieze de măsuri adecvate de protecție în cursul procedurilor penale ^[3] . Natura exactă a acestor măsuri ar trebui determinată prin evaluări individuale ^[4] , luând în considerare dorința victimei. Aceste evaluări ar trebui realizate pentru toate victimele, pentru a stabili expunerea la riscul de victimizare secundară și repetată sau de intimidare și răzbunare și care sunt măsurile de protecție speciale necesare ^[5] . Îngrijorările și

^[1] Definită ca fiind victimizare secundară care, conform art. 3⁴ lit. e) din Legea nr. 211/2004, privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, reprezintă trauma suferită de victimă, care nu apare ca un rezultat direct al faptei penale, ci prin reacția față de victimă a instituțiilor și a persoanelor cu care aceasta intră în contact.

^[2] Paragrafele 57, 58 și 59 din Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57.

^[3] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, parag. 58.

^[4] Conform parag. 56 din Directiva 2012/29/UE, a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, evaluările individuale ar trebui să țină seama de caracteristicile personale ale victimei, precum vârsta acesteia, genul și identitatea sau exprimarea de gen, etnia, rasa, religia, orientarea sexuală, sănătatea, prezența unei dizabilități, statutul victimei din punctul de vedere al reședinței, dificultățile de comunicare, relația cu autorul infracțiunii sau dependența de acesta, experiențele anterioare în materie infracțională. Acestea ar trebui să țină, de asemenea, seama de tipul sau natura și de circumstanțele infracțiunii, precum și dacă este vorba de infracțiuni inspirate de ură, infracțiuni inspirate de prejudecăți sau infracțiuni săvârșite pe motive de discriminare, violență sexuală, violență în cadrul relațiilor apropiate, infracțiuni în cazul cărora autorul se afla într-o poziție de control, dacă victimele își au reședința într-o zonă cu o rată mare a criminalității sau dominată de bande organizate sau dacă țara de origine a victimei nu este statul membru în care a fost comisă infracțiunea.

^[5] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și

	teama victimelor în legătură cu procedurile ar trebui să fie un factor-cheie în stabilirea necesității aplicării unei anumite măsuri în ce le privește ^[1] .
--	---

V.2. Pregătirea profesionistului în vederea audierii victimei copil

<i>Pregătirea de către profesionist a procesului de audierea a victimelor</i>	Pregătirea profesionistului în vederea audierii copilului victimă privește și componenta de pregătire a procesului de audiere în sine. Aceasta are în vedere: studierea cauzei; strângerea și examinarea datelor necesare cunoașterii copilului și a nevoilor acestuia; stabilirea cadrului procesual optim; luarea, în caz de necesitate, a măsurilor speciale de protecție a copilului; întocmirea planului de audiere a copilului victimă.
---	---

V.2.1. Planificarea audierii

<i>Studierea cauzei</i>	Profesionistul (lucrător de poliție, procuror, judecător sau psiholog) care urmează să audieze copilul victimă, indiferent de natura și complexitatea cauzei, va trebui să studieze toate actele și lucrările dosarului, examinând cu atenție materialul probator administrat până în acel moment, astfel încât să dețină toate informațiile referitoare la fapta cercetată. Procedând în această manieră, persoana care audiază va putea corobora în timp real dovezile furnizate de copil în timpul audierii cu datele rezultate din celelalte mijloace de probă, fără să fie nevoit să întrerupă audierea pentru a verifica informațiile ^[2] .
<i>Verificarea și completarea informațiilor referitoare la copilul victimă</i>	Din datele relevate de materialul dosarului, profesionistul va extrage toate informațiile existente referitoare la copilul victimă, familia și mediul din care acesta provine, luând măsuri pentru completarea acestora în cazul în care se impune.
<i>Valorificarea datelor strânse despre copilul victimă</i>	Acestea ar trebui să fie disponibile din surse precum: dosarul copilului de la SPAS sau DGASPC (în cazul în care copilul a făcut subiectul unor verificări/evaluări/plan de servicii în vederea luării, de pildă, a unei măsuri de protecție alternativă ori mă-

de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, parag. 55.

^[1] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, parag. 58.

^[2] V. Badea, B.N. Trandafir, *op. cit.*, p. 31.

	<p>suri speciale de protecție); referatul de evaluare individuală a victimei^[1] întocmit de Serviciul de Sprijin a Victimelor Infracțiunilor^[2]; referate de evaluare întocmite victimelor (în special în cazurile de trafic de minori) de către psihologi din cadrul DGASPC la solicitarea organului judiciar; rapoarte de expertiză a victimelor diferitelor forme de violență, întocmite de psihologi experți independenți; rapoarte ale poliției sau audieri colaterale (părinți, rude, vecini, grădiniță/școală, asistenți sociali)^[3]; anchete sociale; date obținute de la unitatea de învățământ, de la medicul de familie etc.</p>
<p><i>Stabilirea cadrului procesual legal optim audierii</i></p>	<p>Folosind informațiile extrase din actele și lucrările dosarului, organul judiciar va stabili ulterior cadrul procesual optim al audierii, care presupune: stabilirea titularilor răspunderii părintești/persoanei de încredere în fiecare caz individual în parte și examinarea existenței vreunei situații de excludere (pe motiv de contrarietate de interese/inoportunitate) a prezenței vreunora dintre aceste persoane la audiere; desemnarea psihologului sau altui specialist în consilierea victimelor care să realizeze sau să asiste la audierea victimei (dacă normele de procedură obligă sau organul judiciar identifică necesitatea unei nevoi specifice de protecție care impun ca audierea să aibă loc în prezența sau prin intermediul unui psiholog); asigurarea asistenței juridice a copilului victimă.</p>
<p><i>Consecințele nerespectării cadrului procesual legal</i></p>	<p>Respectarea dispozițiilor legale care stabilesc cadrul procesual în care un copil persoană vătămată poate fi audiat este deosebit de importantă, pentru că, indiferent de cât de bine ar fi realizată audierea, în condițiile în care nu au fost respectate normele legale, se va considera că proba nu a fost legal administrată, ceea ce va duce în final la eliminarea ei în procedura de cameră preliminară. Ca o consecință, se va proceda la re-audierea persoanei vătămate minore audiată cu nerespectarea dispozițiilor legale, ceea ce va conduce la posibila retrauma-</p>

^[1] Conform art. 3¹⁰ alin. (1) din Legea nr. 211/2004, privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, rezultatele evaluării se consemnează într-un referat de evaluare, care va conține: a) datele de identificare a victimei; b) tipul vătămării suferite de victimă prin comiterea faptei; c) starea fizică și psihică a acesteia; d) nevoile de protecție specifice ale victimei; e) tipurile de servicii de sprijin și protecție de care victima poate beneficia și durata acestora.

^[2] Înființat prin Legea nr. 211/2004, privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019. În conf. cu art. 3³ din lege, în vederea acordării serviciilor de sprijin și protecție pentru victimele infracțiunilor, în structura organizatorică a fiecărei direcții generale se înființează un compartiment pentru sprijinirea victimelor infracțiunilor, structură în cadrul căreia vor funcționa cel puțin trei specialiști, respectiv: asistent social, psiholog, consilier juridic.

^[3] V. Badea, B.N. Trandafir, *op. cit.*, p. 31.

	tizare a copilului.
<i>Furnizarea/obținerea de informații suplimentare de la reprezentanții legali</i>	După stabilirea de către organul judiciar a persoanelor care vor participa la audierea copilului, ideal ar fi ca profesionistul care va realiza audierea să ia legătura cu reprezentanții legali ai copilului pentru a le furniza informațiile legate de procedură și calendarul audierii (ocazie cu care poate afla de la aceștia alte aspecte referitoare la nevoile de sprijin și protecție actuale ale copilului, eventuale detalii legate de starea fizică și emoțională a acestuia, obiceiuri și programul școlar).
<i>Informarea părinților cu privire la aspecte procedurale</i>	De asemenea, cu această ocazie, organul judiciar ar putea să le aducă la cunoștință și să explice drepturile pe care legea le conferă, în funcție de calitatea procesuală deținută de copil ^[1] , inclusiv dreptul și condițiile pentru a beneficia de măsurile de protecție prevăzute de lege, dar și cu privire la dreptul copilului de a fi audiat de către o persoană de același sex cu victima în cazurile expres prevăzute de normele legale, și să îi încunoștințeze, dacă este cazul, cu privire la specialistul desemnat să pregătească copilul în vederea audierii, pentru a facilita contactul copilului cu acesta.
<i>Consultarea dosarului de către psiholog</i>	Dacă audierea va avea loc prin intermediul unui psiholog desemnat de organul judiciar, acesta din urmă va pune la dispoziția specialistului dosarul cauzei în vederea pregătirii procesului de audiere.

V.2.2. Identificarea și evaluarea nevoilor victimei și luarea măsurilor de protecție

<i>Identificarea nevoilor</i>	În condițiile în care organul judiciar constată, pe baza materia-
-------------------------------	---

^[1] În cazul persoanelor vătămate, drepturile prevăzute de art. 81 C. proc. pen., respectiv: a) dreptul de a fi informată cu privire la drepturile sale; a¹) dreptul de a fi informată cu celeritate despre împrejurarea că persoana aflată în arest, urmărită penal sau condamnată pentru infracțiunea care o afectează este eliberată sau a evadat din detenție, precum și cu privire la orice măsuri relevante adoptate pentru protecția sa în caz de eliberare sau evadare a autorului infracțiunii; b) dreptul de a propune administrarea de probe de către organele judiciare, de a ridica excepții și de a pune concluzii; c) dreptul de a formula orice alte cereri ce țin de soluționarea laturii penale a cauzei; d) dreptul de a fi informată, într-un termen rezonabil, cu privire la stadiul urmăririi penale, la cererea sa expresă, cu condiția de a indica o adresă pe teritoriul României, o adresă de poștă electronică sau mesagerie electronică, la care aceste informații să îi fie comunicate; e) dreptul de a consulta dosarul, în condițiile legii; f) dreptul de a fi ascultată; g) dreptul de a adresa întrebări inculpatului, martorilor și experților; g¹) dreptul de a beneficia în mod gratuit de un interpret atunci când nu înțelege, nu se exprimă bine sau nu poate comunica în limba română. În cazurile urgente se pot folosi mijloace tehnice de comunicare, dacă se apreciază că acest lucru este necesar și că nu împiedică exercitarea drepturilor persoanei vătămate; g²) dreptul de a i se comunica traducerea într-o limbă pe care o înțelege a oricărei soluții de netrimitere în judecată, atunci când nu înțelege limba română; h) dreptul de a fi asistată de avocat sau reprezentată; i) dreptul de a apela la un mediator, în cazurile permise de lege; j) alte drepturi prevăzute de lege.

<i>specifice de protecție</i>	lului probator administrat în cauză până la acel moment procesual și a informațiilor obținute, că victima copil are nevoi specifice de protecție, văzând și solicitarea acesteia sau, după caz, a reprezentanților legali, va dispune luarea uneia sau mai multor măsuri de protecție ^[1] în funcție de necesitățile individuale ale copilului și faza procesuală în care se află cauza. O bună înțelegere a copiilor și a modului în care aceștia se comportă atunci când sunt confrunțați cu experiențe traumatizante va contribui la asigurarea unui proces de strângere a probelor de înaltă calitate și va reduce, de asemenea, stresul la care sunt supuși copiii în momentul aplicării măsurilor necesare ^[2] .
<i>Rolul măsurilor de protecție în procedura audierii</i>	Este important de reținut că un copil securizat, care are încredere că autoritățile îl pot proteja, va fi mai sigur pe el și, în consecință, va fi mai dispus să colaboreze pentru descoperirea faptei și identificarea făptuitorului.
<i>Măsurile specifice de protecție a victimelor copii cu nevoi specifice pe parcursul audierii</i>	În ceea ce privește audierea persoanelor vătămate, Codul de procedură penală prevede o serie de măsuri de protecție ^[3] a victimelor față de care organul judiciar a identificat nevoi specifice de protecție, respectiv: audierea persoanei vătămate în incinte concepute sau adaptate acestui scop; audierea persoanei vătămate prin intermediul sau în prezența unui psiholog sau a altui specialist în consilierea victimelor; audierea persoanei vătămate, cât și eventuala ei reaudiere de aceeași persoană dacă acest lucru este posibil; audierea acesteia prin videoconferință sau alte mijloace tehnice de comunicare la locul unde beneficiază de măsura de protecție a cazării temporare.
<i>Condițiile pentru luarea măsurilor specifice de protecție</i>	Pentru a putea fi dispuse măsurile specifice de protecție ^[4] trebuie să fie îndeplinite mai multe condiții, respectiv: din datele și împrejurările cauzei să rezulte că persoana vătămată are nevoi specifice de protecție; instituirea măsurilor de protecție

^[1] Prevăzute de art. 111 alin. (6) lit. a), b), c), d) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, precum și cele prevăzute de art. 126-127 C. proc. pen.

^[2] Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 13 decembrie 2011, privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului, parag. 30. Potrivit acesteia, măsurile de protecție a copiilor victime ar trebui să fie adoptate în interesul superior al acestora, ținându-se seama de o evaluare a nevoilor lor; participarea copiilor victime la procedurile penale nu ar trebui să le provoace traume suplimentare în măsura posibilului, ca rezultat al audierilor sau al contactului vizual cu infractorii.

^[3] Prevăzute de art. 111 alin. (6) lit. a), b), c), d) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[4] Prevăzute de art. 111 alin. (6) lit. a), b), c), d) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023.

	să fie posibilă față de resursele materiale și umane, disponibile ^[1] ; prin instituirea măsurilor să nu se aducă atingere bunei desfășurări a procesului ori drepturilor și intereselor părților ^[2] .
<i>Caracterul obligatoriu al dispunerii măsurilor specifice de protecție</i>	Dacă îndeplinirea acestor condiții conducea anterior modificărilor survenite prin Legea nr. 217/2023 ^[3] la reținerea unei vocații a persoanei vătămate de a beneficia de una sau mai multe măsuri specifice de protecție, organele judiciare având facultatea ^[4] , iar nu obligația de a dispune aceste măsuri, conform noilor modificări, intrate în vigoare de la 01.01.2024, luarea măsurilor de protecție a devenit obligatorie ori de câte ori organul judiciar identifică existența unor nevoi specifice de protecție ^[5] .
<i>Alte măsuri de protecție care pot fi dispuse pe parcursul procedurilor</i>	În scopul asigurării unei protecții eficiente a victimei infracțiunii pe parcursul derulării procedurilor, pe lângă măsurile specifice de protecție sus-menționate, în conformitate cu art. 113 alin. (1) C. proc. pen. ^[6] , atunci când sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege referitoare la statutul de martor amenințat ^[7] sau vulnerabil ^[8] ori pentru protecția vieții private sau a demnității

^[1] În parag. 59 din Directiva 2012/29/EU se menționează că: „necesitățile operaționale imediate și constrângerile pot face imposibilă garantarea faptului că, de exemplu, același funcționar de poliție audiază constant victima; boala, maternitatea sau concediile parentale sunt exemple de astfel de constrângeri. În plus, incintele destinate în mod special pentru audierile victimelor pot să nu fie disponibile, de exemplu, din cauza renovărilor. În eventualitatea unor asemenea constrângeri de ordin operațional sau practic, s-ar putea să nu fie posibilă aplicarea de la caz la caz a unei măsuri speciale preconizate ca urmare a unei evaluări individuale.

^[2] M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. a 6-a, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 458.

^[3] Legea nr. 217/2023, pentru modificarea și completarea Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, precum și a Legii audiovizualului nr. 504/2002.

^[4] M. Udriou, *op. cit.*, vol. I, p. 458.

^[5] Art. 111 alin. (6) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[6] Art. 113 alin. (1) C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[7] Conform art. 125 C. proc. pen., în cazul în care există o suspiciune rezonabilă că viața, integritatea corporală, libertatea, bunurile sau activitatea profesională a martorului ori a unui membru de familie al acestuia ar putea fi puse în pericol ca urmare a datelor pe care le furnizează organelor judiciare sau a declarațiilor sale, organul judiciar competent acordă acestuia statutul de martor amenințat și dispune una ori mai multe dintre măsurile de protecție prevăzute la art. 126 sau art. 127, după caz.

^[8] Conform art. 130 C. proc. pen., sunt martori vulnerabili: a) martorul care a suferit o traumă ca urmare a săvârșirii infracțiunii ori ca urmare a comportamentului ulterior al suspectului sau inculpatului; b) martorul minor. Odată cu acordarea statutului de martor vulnerabil, față de acesta, procurorul și instanța pot dispune măsurile de protecție prevăzute la art. 126 alin. (1) lit. b) și d) sau, după caz, art. 127 lit. b)-e), care se aplică în mod corespunzător. Distorsionarea vocii și a imaginii nu este obligatorie. Conform art. 113 alin. (2) C. proc. pen., sunt prezumate vulnerabile victimele copii, victimele care sunt în relație de dependență față de autorul infracțiunii, victimele terorismului, ale criminalității organizate, ale traficului de persoane, ale violenței în cadrul relațiilor apropiate, ale violenței sexuale sau ale exploatării, victimele infracțiunilor săvârșite din ură și victimele afectate de

	sau în cazul în care eliberarea sau evadarea autorului infracțiunii poate pune în pericol viața privată sau demnitatea persoanei vătămate, a părții civile ori a martorului amenințat sau vulnerabil sau poate cauza acestora un prejudiciu, indiferent de natura și întinderea acestuia, organul de urmărire penală ^[1] dispune ^[2] față de persoana vătămată ori față de partea civilă dispozițiile prevăzute la art. 126 și art. 127, care se aplică în mod corespunzător.
<i>Măsuri de protecție care pot fi luate în faza de urmărire penală</i>	Potrivit art. 126 alin. (1) C. proc. pen., la care se face trimitere în art. 113 alin. (1) C. proc. pen., în cursul urmăririi penale, odată cu acordarea statutului de martor amenințat, procurorul dispune aplicarea uneia sau a mai multora dintre următoarele măsuri: a) supravegherea și paza locuinței martorului sau asigurarea unei locuințe temporare; b) însoțirea și asigurarea protecției martorului sau a membrilor de familie ai acestuia în cursul deplasărilor; c) protecția datelor de identitate, prin acordarea unui pseudonim cu care martorul va semna declarația sa; d) audierea martorului fără ca acesta să fie prezent, prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere, cu vocea și imaginea distorsionate, atunci când celelalte măsuri nu sunt suficiente.
<i>Măsuri de protecție care pot fi luate în procedura de cameră preliminară</i>	Dacă starea de pericol a apărut în cursul procedurii de cameră preliminară, judecătorul de cameră preliminară, din oficiu sau la sesizarea procurorului, dispune măsurile de protecție prevăzute la art. 127 C. proc. pen. ^[3] .
<i>Măsuri de protecție care pot fi luate în faza judecătii</i>	Potrivit art. 127 alin. (1) C. proc. pen., la care se face trimitere în art. 113 alin. (1) C. proc. pen., în cursul judecătii, odată cu acordarea statutului de martor amenințat, instanța dispune aplicarea uneia sau a mai multora dintre următoarele măsuri: a) supravegherea și paza locuinței martorului sau asigurarea unei locuințe temporare; b) însoțirea și asigurarea protecției martorului sau a membrilor de familie ai acestuia în cursul

o infracțiune din cauza prejudecăților sau din motive de discriminare care ar putea avea legătură în special cu caracteristicile lor personale, victimele cu dizabilități, precum și victimele care au suferit un prejudiciu considerabil ca urmare a gravității infracțiunii.

^[1] B. Buneci, în articolul „Protecția persoanei vătămate și a părții civile în cadrul procesului penal” (disponibil pe <https://revista.universuljuridic.ro/protectia-persoanei-vatamate-si-partii-civile-cadrul-procesului-penal/>) a subliniat faptul că această protecție se ia numai de către organul de urmărire penală, în faza de urmărire penală, și de către instanța de judecată în cursul judecătii, atunci când măsura de protecție se dispune din oficiu, la cererea procurorului, a martorului, a părților sau a persoanei vătămate. În același sens, a se vedea M. Udroui, *op. cit.*, vol. I, p. 473.

^[2] Conform modificărilor aduse textului art. 113 alin. (1) C. proc. pen. prin Legea nr. 217/2023, se elimină facultatea organului judiciar de a lua aceste măsuri, instituirea măsurilor devenind obligatorie.

^[3] Art. 126 alin. (7) C. proc. pen.

	deplasărilor; c) nepublicitatea ședinței de judecată pe durata ascultării martorului; d) ascultarea martorului fără ca acesta să fie prezent în sala de judecată, prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere, cu vocea și imaginea distorsionate, atunci când celelalte măsuri nu sunt suficiente; e) protecția datelor de identitate ale martorului și acordarea unui pseudonim sub care acesta va depune mărturie.
<i>Complementaritatea și posibilitatea cumulării măsurilor de protecție</i>	Este de reținut că măsurile specifice de protecție prevăzute de art. 111 alin. (6) C. proc. pen. ^[1] pot fi dispuse separat sau împreună cu măsurile de protecție prevăzute la 126-127 C. proc. pen., în vederea asigurării unei protecții eficiente a victimei infracțiunii și evitării victimizării secundare sau repetate.
<i>Luarea în considerare și a altor măsuri menite să împiedice victimizarea secundară</i>	Înainte de audierea copilului victimă, organul judiciar trebuie să aibă în vedere și posibilitatea luării altor măsuri menite să împiedice victimizarea secundară și repetată a acestuia.
<i>Audierea de către o persoană de același sex</i>	Una dintre aceste măsuri, specifică doar fazei de cercetare penală ^[2] , este ca audierea victimei să fie făcută de către o persoană de același sex cu cel al persoanei vătămate, dacă aceasta este o victimă a infracțiunilor de violență în familie, infracțiunilor care aduc atingere libertății sexuale, rele tratamente aplicate minorului, hărțuire și hărțuire sexuală, precum și în alte cazuri în care, din cauza împrejurărilor comiterii faptei, acest lucru se apreciază ca fiind necesar ^[3] .
<i>Imposibilitatea audierii victimei de către o persoană de același sex. Remedii</i>	Dacă acest lucru nu este posibil, organul de cercetare penală va trebui să aibă în vedere, fără a aduce atingere bune desfășurări a procesului ori drepturilor sau intereselor părților, că audierea acestor victime și, după caz, reaudierea lor va putea fi

^[1] Codul de procedură penală modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[2] Această măsură nu vizează decât faza cercetării penale, nefiind aplicabilă fazei cercetării judecătorești, unde, dat fiind principiul repartizării aleatorii a cauzelor, alegerea unui judecător de același sex cu victima este imposibilă.

^[3] Conform art. 111 alin. (7) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, audierea și, după caz, reaudierea de către organele de cercetare penală a persoanelor care au fost victime ale infracțiunilor prev. de art. 197, art. 199, art. 209-216¹, art. 218, art. 218¹, art. 219, art. 219¹, art. 221, art. 222, art. 223 și art. 374 C. pen., precum și în alte cazuri în care, din cauza împrejurărilor comiterii faptei, acest lucru se apreciază ca fiind necesar, se efectuează numai de către o persoană de același sex cu persoana vătămată. Dacă acest lucru nu este posibil, fără a aduce atingere bune desfășurări a procesului ori drepturilor sau intereselor părților, audierea acestor persoane și, după caz, reaudierea lor poate fi realizată de o persoană care nu este de același sex cu persoana vătămată, cu acordul avocatului și al unui psiholog sau al altui specialist în consilierea victimelor.

	realizată de o persoană care nu este de același sex cu persoana vătămată, doar cu acordul avocatului ^[1] și al unui psiholog sau al altui specialist în consilierea victimelor, fiind obligat să solicite și să obțină acordul acestora ^[2] .
<i>Obligativitatea înregistrării audierii prin mijloace tehnice audio-video</i>	O altă chestiune de care organul judiciar va ține seama este că, ori de câte ori audiază un minor, înregistrarea audierii prin mijloace tehnice audio-video este obligatorie ^[3] . Dacă înregistrarea video nu este posibilă, audierea se va înregistra în toate cazurile prin mijloace tehnice audio.
<i>Avantajele înregistrării prin mijloace tehnice audio-video</i>	Deși, în practică, înregistrarea audio-video a audierii poate părea dificilă, mai ales pentru profesioniștii care nu sunt obișnuiți cu această metodă, avantajele ei sunt incontestabile. Astfel, folosirea mijloacelor tehnice de înregistrare audio-video: va elimina întreruperile generate de necesitatea persoanei care interviuează să consemneze cele declarate de victimă, permițând fluența procesului de audiere ^[4] ; va prezerva cele declarate de copil în contextul în care trecerea timpului sau influențele ori presiunile exercitate de inculpat sau membrii familiei acestuia ar putea avea ca efect afectarea memoriei victimei ^[5] sau retractarea celor declarate inițial ^[6] ; va permite părților sau organelor judiciare să examineze cum a decurs audierea, conținutul și modul de formulare a întrebărilor (inclusiv intonația folosită la formularea acestora), verificarea spontaneității, stânenelii sau a ușurinței cu care au fost formulate răspunsurile, făcând din aceasta un proces obiectiv și transparent, evitând astfel criticile sau interpretările ulterioare ^[7] ; va surprinde aspecte ale audierii care nu pot fi redată în scris (cum arăta copilul la momentul audierii, limbaj nonverbal, diverse reacții emoționale, pauze sau ezitări în relatarea evenimentului, etc.) ^[8] ; va permite intervievatorului să revadă și să analizeze modul în care a decurs audierea, conținutul declarației și reac-

^[1] Deși legea nu distinge, se poate presupune că este vorba despre avocatul persoanei vătămate în cauză.

^[2] Art. 111 alin. (7) C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[3] Potrivit art. 111 alin. (8) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023, „dacă persoana vătămată este minor, înregistrarea audierii acesteia prin mijloace tehnice audio-video este obligatorie în toate cazurile. Atunci când înregistrarea video nu este posibilă, înregistrarea se realizează în toate cazurile prin mijloace tehnice audio”.

^[4] V. Badea, B.N. Trandafir, *op. cit.*, p. 27.

^[5] M.E. Lamb, Y. Orbach, K.J. Sternberg, I. Hershkowitz & D. Horowitz (2000). „Accuracy of investigators' verbatim notes of their forensic interviews with alleged child abuse victims”. *Law and Human Behavior*, 24, 699-708. DOI:10.1023/A:1005556404636.

^[6] S. Luca, *op. cit.*, p. 187.

^[7] V. Badea, B.N. Trandafir, *op. cit.*, p. 28.

^[8] *Ibidem*, p. 27

	țiile persoanei audiate, putând astfel să aprecieze asupra sincerității/nesincerității declarației și necesității efectuării unei noi audieri ^[1] ; înregistrarea va putea fi folosită pentru eventuale confruntări, filmul putând fi prezentat persoanei inculpate ^[2] ; va reduce sau înlătura necesitatea de a efectua o nouă audiere, înregistrarea putând fi prezentată instanței de fond ^[3] și instanței de control judiciar, prevenindu-se astfel revictimizarea copilului ^[4] ; va scurta durata audierii. Înregistrarea declarației constituie mijloc de probă ^[5] , împreună cu declarația scrisă sau cu procesul-verbal încheiat în acest scop ^[6] .
<i>Autoevaluarea specialistului</i>	Nu sunt de neglijat nici avantajele în ceea ce privește posibilitatea de formare și perfecționare a intervievatorului în contextul în care vizionarea repetată a înregistrării permite specialistului care a realizat audierea să se poată autoevalua și să-și îmbunătățească abilitățile și procedura audierilor viitoare ^[7] .
<i>Dezavantajele</i>	Singurele dezavantaje ale înregistrării audierii copilului victimă

^[1] *Ibidem*, p. 28.

^[2] *Ibidem*, p. 25.

^[3] În dosarul nr. 30261/2002 instrumentat inițial de Judecătoria Iași și, ulterior, strămutat conform art. 55 C. proc. pen., victimele minore (în număr de șapte) ale infracțiunilor de „act sexual cu un minor” și „corupție sexuală”, fapte ce constau în aceea că în perioada anilor 1997-2001 au fost supuse de către inculpat la acte sexuale anormale, precum și la acte de corupție sexuală în timp ce se aflau în centre de plasament, au fost audiate în camera special amenajată pentru audierea minorilor-părți vătămate sau învinuți din cadrul Poliției Iași, de către ofițerul repartizat pentru efectuarea unor astfel de anchete. Declarațiile părților vătămate au fost înregistrate pe suport magnetic audio-video și au fost luate în prezența asistenților sociali, iar la finalizarea cercetărilor casetele video au însoțit dosarul la instanța de judecată. Trebuie făcută precizarea că declarațiile imprimate pe suport magnetic corespund situației de fapt cuprinse în actul de sesizare a instanței de judecată. Interesat sau dezinteresat, pe parcursul desfășurării cercetării judecătorești, cinci dintre minorii victimă au revenit asupra declarațiilor inițiale, creând chiar un scandal mediatic, în condițiile în care inculpatul, cetățean francez, era arestat de câteva luni, măsura preventivă putând apărea în acest context ca nelegală. La acestea s-au adăugat dificultatea dovedirii faptelor, în lipsa unor probe materiale (urme de spermă, fotografii, etc). În lipsa acelor casete video care atestau faptul că declarațiile celor implicați au fost luate cu respectarea dispozițiilor legale ar fi existat probleme serioase în dovedirea faptelor și, în consecință, în pronunțarea unei sentințe de condamnare. Inculpatul a fost găsit vinovat și condamnat pentru săvârșirea infracțiunii de „corupție sexuală” și „perversiune sexuală” la o pedeapsă privativă de libertate de patru ani, speță citată în S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 187 (subsol 48).

^[4] În acest sens a se vedea CEDO, *Cauza S.N. contra Suediei*, hotărârea din 2 iulie 2002, parag. 46-54, disponibilă pe https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_ROM, accesat la data de 15.01.2024.

^[5] Conform art. 111 alin. (10) C. proc. pen., „declarația dată de persoana vătămată în condițiile alin. (9) constituie mijloc de probă chiar dacă a fost administrată înainte de începerea urmăririi penale”.

^[6] V. Badea, B.N. Trandafir, *op. cit.*, p. 28.

^[7] *Ibidem*, p. 25.

<i>Înregistrării</i>	prin mijloace audio-video sau audio, dar care se impune a fi contracarate cu mijloacele necesare, sunt cele privitoare la: posibilitatea ca aparatul să nu funcționeze corespunzător în momentul luării declarației; copilul să vorbească prea încet sau prea repede ori neinteligibil; copilul să fie timorat de prezența aparatului de înregistrare din cauza inhibiției sau a insuficienței ori necorespunzătoare pregătiri prealabile.
<i>Evitarea audierilor repetate ale victimelor copii</i>	O altă măsură menită să înlăture expunerea repetată a victimei la riscul de victimizare secundară și de care profesionistul care realizează audierea trebuie să țină seama, inclusiv în procesul de pregătire a audierii, este ca reaudierea persoanei vătămate să se facă numai dacă acest lucru este strict necesar ^[1] .

V.2.3. Alegerea momentului audierii

<i>Momentul audierii, stabilit de lege</i>	Referitor la momentul optim al audierii, dispozițiile procedurale ^[2] (care privesc faza urmăririi penale) prevăd că audierea persoanei vătămate de către organul judiciar care a înregistrat plângerea cu privire la săvârșirea unei infracțiuni se desfășoară de îndată, iar dacă acest lucru nu este posibil, audierea se va realiza ulterior depunerii plângerii, fără întârzieri nejustificate.
<i>Momentul optim al audierii</i>	Deși scopul dispoziției legale este de a preîntâmpina trenarea nejustificată a cauzei după sesizarea cu plângere a organelor judiciare, nu este întotdeauna posibil și oportun ca audierea să se realizeze imediat ulterior depunerii plângerii. În unele cazuri, când victimele sunt deosebit de vulnerabile ca urmare a tipului sau naturii faptei comise asupra lor, acestea au nevoie de o pregătire prealabilă realizată de un psiholog sau alt specialist în consilierea victimelor, de luarea unor măsuri asistență, sprijin și protecție care să asigure nevoile imediate ale acestora și să le securizeze, abia apoi putând fi audiate.
<i>Evitarea momentelor improprii de audiere</i>	În acest sens se recomandă ^[3] ca, indiferent de cât de urgentă apare ca fiind necesitatea, din perspectiva momentului operativ ^[4] , de a obține o declarație a persoanei vătămate, audierea copilului victimă să nu aibă loc într-un moment impropriu (la ore târzii, când copilul este obosit, speriat), care poate afecta în mod considerabil calitatea și cantitatea informațiilor obținute de la acesta, dar și traumatiza în mod nejustificat copilul. În cazul în care circumstanțe excepționale impun (de exemplu

^[1] Art. 113 alin. (4) C. proc. pen., modificat prin O.U.G. nr. 18/2016, publicată în M. Of. nr. 389 din 23 mai 2016.

^[2] Art. 111 alin. (9) C. proc. pen.

^[3] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children, op. cit.*, p. 8.

^[4] Cum ar fi strângerea materialului probator pentru eventuala luare a unei măsuri preventive față de persoana suspectă.

	atunci când un presupus autor se află în custodia poliției pentru o infracțiune gravă și este necesară o audiere pentru a obține probe potențiale vitale) și este absolut esențial ca victima să fie audiată într-un moment în care este probabil să fie obosită, se poate lua în considerare efectuarea doar a unei scurte audieri în care să fie abordate chestiunile absolut relevante și necesare. O audiere mai substanțială poate fi apoi realizată la un moment mai potrivit ^[1] .
<i>Perspectiva psihologică asupra momentului optim al audierii</i>	Păreră profesionistilor în domeniul psihologiei copilului ^[2] este în sensul că se pot ivi dificultăți cu privire la determinarea momentului oportun pentru audierea copilului de către specialiști, putându-se alege acest moment ca fiind cel în care „amintirea evenimentului este încă proaspătă dar nu mai este asupritoare pentru copil”.

V.2.4. Întocmirea planului de ascultare a victimei

<i>Planul de ascultare a victimei</i>	Înainte de audierea propriu-zisă, profesionistul care o va realiza trebuie să întocmească un <i>plan de ascultare a victimei</i> , alcătuit din problemele ce urmează a fi lămurite prin audierea acesteia ^[3] .
<i>Analiza materialului relevant al cauzei</i>	În acest sens este necesară analiza întregului material relevant pentru cazul dat (cine a sesizat organele judiciare despre posibila existență a unei infracțiuni, care au fost împrejurările ce au determinat o astfel de acțiune, plângeri anterioare ale victimei, cui a mai povestit victima despre presupusa faptă, cine este presupusul agresor, antecedenta penală a acestuia etc.) ^[4] .
<i>Datele relevante supuse notării</i>	Profesionistul își poate nota: datele relevante obținute despre victimă din actele și lucrările dosarului, din discuțiile cu părinții sau persoana de încredere (de pildă: prenumele cu care copilul este obișnuit; datele cunoscute despre școală, prieteni, animale de companie, hobby-uri – utile pentru facilitarea realizării contactului psihologic cu copilul victimă; o întâmplare pozitivă și una negativă experimentată de copil în ultima perioadă – necesare pentru antrenarea memoriei episodice a copilului și a capacității narative a acestuia); datele relevante despre circumstanțele presupuse ale comiterii faptei și perioada de timp incriminată; modele de solicitări/invitații cadru nesugestive ^[5] .

^[1] Ministry of Justice, National Police Chief’s Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 70.

^[2] G. Lopez, *Violențele sexuale asupra copiilor*, Ed. Dacia, 2001, p. 79.

^[3] S. Luca, *op. cit.*, p. 186.

^[4] *Ibidem*.

^[5] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, *op. cit.*, p. 34.

	care facilitează narațiunea din partea copilului, pentru obținerea unor răspunsuri detaliate pe parcursul audierii; întrebări preformulate într-o manieră nesugestivă și adecvată înțelegerii copilului victimă asupra chestiunilor care sunt neelucidate sau insuficient relevate în cuprinsul plângerii depuse ori din celelalte probe administrate, pentru situația în care copilul nu va face dezvăluiri asupra acestor elemente în cadrul relatării libere.
<i>Audierea după un protocol standard</i>	În cazul în care audierea urmează a se realiza utilizând un protocol de interviu standard ^[1] , profesionistul poate să își atașeze la planul de audiere modelul de protocol, pentru a-l avea la îndemână în contextul în care, pe fondul emoțiilor sau presiunii cauzate de audiere, uită etapele exacte ale acestuia ^[2] .
<i>Verificarea mijloacelor tehnice de înregistrare</i>	În condițiile în care cel care interviuează va realiza audierea prin intermediul mijloacelor tehnice audio-video sau audio, înainte de începerea audierii propriu-zise, este necesară verificarea funcționării mijloacelor tehnice.

VI. Audierea propriu-zisă

VI.1. Dreptul copilului de a-și exprima opinia

<i>Cadrul juridic internațional</i>	Convenția cu privire la Drepturile Copilului ^[3] garantează copilului capabil de discernământ dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește și oportunitatea de a fi ascultat în special „în orice procedură judiciară sau administrativă care îl vizează”. Opiniile copilului vor fi luate în considerare ținându-se seama de vârsta sa și de gradul său de maturitate.
<i>Semnificația termenului „liber”</i>	În interpretarea dreptului copilului de a-și exprima liber opinia se subliniază că „liber” semnifică următoarele: copilul își poate exprima opiniile fără presiune și poate alege dacă vrea sau nu să-și exercite dreptul său de a fi ascultat; copilul nu trebuie să fie manipulat sau supus unei influențe sau presiuni nejustificate; este intrinsec legat de perspectiva „proprie” a copilului

^[1] Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, în *Îndrumar teoretic și practic privind infracțiunea de viol. O abordare axată pe victimele minore*, p. 45, disponibil pe <https://www.mpublic.ro/sites/default/files/PDF/indrumar.pdf>, accesat la data de 23.12.2023, recomandă utilizarea protocolului NICHHD.

^[2] Este important ca, în cazul în care se utilizează un protocol standard, etapele acestuia să fie parcurse cu precizie, pentru că fiecare pas este documentat să aibă un rezultat de care depind pașii următori.

^[3] Art. 12 din Convenția cu privire la drepturile copilului.

	(copilul are dreptul de a-și exprima propriile opinii, și nu opiniile altora) ^[1] .
<i>Potențialul efect traumatic al audierii asupra copilului</i>	Se atrage însă atenția că „audierea” unui copil este un proces dificil care poate avea un impact traumatic asupra copilului. De aceea, un copil nu ar trebui să fie intervievat mai des decât este necesar, în special atunci când interviul vizează momente dăunătoare ^[2] .
<i>Reglementarea europeană a dreptului victimelor de a fi audiate</i>	La rândul lor, reglementările europene ^[3] statuează asupra obligației statelor de a asigura victimelor posibilitatea de a fi audiate în cursul procedurii penale și de a prezenta probe, cu mențiunea că în cazul audierii unei victime-copil se iau în considerare în mod adecvat vârsta și maturitatea acesteia. Normele procedurale în temeiul cărora victimele pot fi audiate în cursul procedurilor penale și pot prezenta probe se stabilesc în cadrul dreptului intern.
<i>Dreptul intern cu privire la audierea victimelor</i>	Codul de procedură penală prevede ^[4] că ascultarea părților sau a persoanei vătămate este procedeul probatoriu, respectiv modalitatea prin care se obține mijlocul de probă constând în declarația persoanei vătămate. Mijlocul de probă este un mijloc prin care se stabilesc faptele sau împrejurările care servesc la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei, contribuind la aflarea adevărului în procesul penal ^[5] .

^[1] United Nations, CRC Convention on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12, General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, 2009, parag. 22, disponibil pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>, accesat la data de 08.01.2024.

^[2] United Nations, CRC Convention on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12, General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, 2009, parag. 24.

^[3] Art. 10, cu denumirea marginală *Dreptul de a fi audiat*, din Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57.

^[4] Conform art. 97 C. proc. pen., „(1) Constituie probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal. (2) Proba se obține în procesul penal prin următoarele mijloace: a) declarațiile suspectului sau ale inculpatului; b) declarațiile persoanei vătămate; c) declarațiile părții civile sau ale părții responsabile civilmente; d) declarațiile martorilor; e) înscrisuri, rapoarte de expertiză sau constatare, procese-verbale, fotografii, mijloace materiale de probă; f) orice alt mijloc de probă care nu este interzis prin lege. (3) Procedeul probatoriu este modalitatea legală de obținere a mijlocului de probă”.

^[5] M. Udriou, *op. cit.*, vol. I, p. 353.

<i>Reglementarea generică a modului de audiere a persoanelor vătămate</i>	În ceea ce privește modul în care se realizează audierea persoanei vătămate, normele procedurale penale ^[1] prevăd doar, în ordinea afișată, că: la începutul primei audieri organul judiciar adresează persoanei vătămate întrebările care le sunt adresate (și) inculpaților ^[2] ; apoi i se aduc la cunoștință drepturile prev. la alin. (2) al art. 111 C. proc. pen. ^[3] ; persoana vătămată este lăsată să spună tot ce știe cu privire la faptă, iar apoi i se pot pune întrebări; persoana vătămată are dreptul să se consulte cu avocatul atât înainte, cât și pe durata audierii și i se poate permite să utilizeze însemnări și notițe proprii ^[4] .
<i>Norme procedurale specifice fazei de judecată</i>	Specific fazei de judecată, dispozițiile procedurale ^[5] prevăd că: instanța procedează la audierea persoanei vătămate ^[6] după ascultarea inculpatului și, după caz, a coinculpatului; aceasta este lăsată să arate tot ce știe despre fapta care face obiectul judecății; după care i se pot pune în mod nemijlocit întrebări de către procuror, inculpat, avocatul inculpatului, partea responsabilă civilmente și avocații acestora; președintele și ceilalți membri ai completului pot, de asemenea, pune întrebări, dacă apreciază necesar, pentru justa soluționare a cauzei; instanța poate respinge întrebările care nu sunt concludente și utile cauzei; persoana vătămată/parte civilă poate fi reascultată ori de câte ori este necesar.
<i>Lipsa dispozițiilor legale privind modul de audiere a copiilor</i>	Textele de lege enunțate nu prevăd dispoziții speciale cu privire la modalitatea de abordare a copiilor victime și tehnici de audiere specifice pentru copii.

[1] Art. 111 alin. (3) cu referire la art. 109 alin. (1) și (2) C. proc. pen.

[2] Prevăzute la art. 107 alin. (1) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 255/2013, publicată în M. Of. nr. 515 din 14 august 2013, care se referă la „nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, codul numeric personal, numele și prenumele părinților, cetățenia, starea civilă, situația militară, studiile, profesia ori ocupația, locul de muncă, domiciliul și adresa unde locuiește efectiv și adresa la care dorește să îi fie comunicate actele de procedură, antecedentele penale sau dacă împotriva sa se desfășoară un alt proces penal, dacă solicită un interpret în cazul în care nu vorbește sau nu înțelege limba română ori nu se poate exprima, precum și cu privire la orice alte date pentru stabilirea situației sale personale”.

[3] Conform art. 111 alin. (2) C. proc. pen., persoanei vătămate i se aduc la cunoștință următoarele drepturi și obligații: a) dreptul de a fi asistată de avocat, iar în cazurile de asistență obligatorie, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu; b) dreptul de a apela la un mediator în cazurile permise de lege; c) dreptul de a propune administrarea de probe, de a ridica excepții și de a pune concluzii, în condițiile prevăzute de lege; d) dreptul de a fi încunoștințată cu privire la desfășurarea procedurii, dreptul de a formula plângere prealabilă, precum și dreptul de a se constitui parte civilă; e) obligația de a se prezenta la chemările organelor judiciare; f) obligația de a comunica orice schimbare de adresă.

[4] Art. 111 alin. (3) cu referire la art. 109 alin. (2) C. proc. pen.

[5] Art. 380 alin. (1) C. proc. pen., cu denumirea marginală „Audierea persoanei vătămate, a părții civile și a părții responsabile civilmente”.

[6] Conform dispozițiilor art. 111 C. proc. pen., anterior citat.

<i>victime</i>	
<i>Aplicarea tehnicilor de audiere conforme cu standardele internaționale</i>	În sistemele juridice din mai multe țări ^[1] și în ultima vreme, în mod dispart, și în România ^[2] , se aplică de către profesioniștii care audiază copii victime în context judiciar, tehnici de audiere, conforme cu standardele europene și internaționale în domeniul audierii minorilor victime ale infracțiunilor, bazate pe protocoale de interviu nesugestive ^[3] adaptate pentru audierea diferitelor categorii de victime, în special pentru copiii victime ale abuzului sexual, maltratării sau neglijării, menite să conducă, dacă sunt aplicate corect, la facilitarea dezvăluirii abuzului de către copil cu minimizarea consecințelor sau efectelor nega-

^[1] În Regatul Unit (Anglia și Țara Galilor), Ministerul justiției a elaborat orientări pentru interviuarea copiilor victime și martori, intitulate *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>. Acestea se adresează tuturor celor implicați în anchetele relevante, inclusiv poliției, asistenților sociali pentru adulți și copii și membrilor profesiei juridice. Interviuurile ABE pentru copii pot fi înregistrate video și prezentate mai târziu în locul mărturiei primare a copilului; Guvernul scoțian a stabilit, de asemenea, Orientări pentru cele mai bune practici de interviuare în publicația sa din 2011, *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*, 2011, disponibil pe www.scotland.gov.uk/Publications/2011/12/16102728/0. Aceste orientări prevăd interviuri comune înregistrate video de către ofițeri de poliție și asistenți sociali special instruiți. Asistenții sociali instruiți să efectueze interviuri comune de investigație sunt parteneri și colocalizați cu ofițerii de poliție pentru a facilita un răspuns rapid la cererile de interviu; În Finlanda, atât poliția, cât și psihologii urmează liniile directoare pentru audierea și informarea copiilor. Orientările au fost elaborate de Centrul Național de Cercetare și dezvoltare pentru bunăstare și sănătate Stakes. Finlanda a elaborat de asemenea un set special de orientări privind interviuarea copiilor care sunt victimele abuzului sexual și sau ale agresiunii sexuale – Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor, p. 42, disponibil pe https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_ro_0.pdf, accesat la 15.01.2024.

^[2] Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, în *Îndrumar teoretic și practic privind infracțiunea de viol. O abordare axată pe victimele minore*, p. 45, disponibil pe <https://www.mpblic.ro/sites/default/files/PDF/indrumar.pdf>, accesat la data de 23.12.2023, recomandă procurorilor care instrumentează cazurile de abuz sexual asupra copiilor utilizarea Protocolului elaborat de National Institute of Child Health and Human Development (NICHD).

^[3] Cognitive Interview, Interview Step-Wise, NICHD Protocol, Corner House Forensic Interview – M. Cyr, *Conducting interviews with child victims of abuse and witnesses of Crime, A practical Guide*, Routledge, 2022, p. 85; alte tehnici specializate de interviu care evită întrebările sugestive și provoacă o relatare spontană a acuzației, cu condiția ca pe parcursul colectării probei bunăstarea copiilor să fie protejată – *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 105, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>, accesat la 15.01.2024; D. Wenke, J. Radosavljev Kirčanski, *Hearing child victims of exploitation and trafficking and children at risks, Practice-oriented guidance for child sensitive communication and interviewing to obtain accurate and reliable statements from children*, p. 11, disponibil pe <https://rm.coe.int/ghid-privind-protectia-copiilor-impotriva-exploatarii-sexuale-si-a-abu/1680a8aec4?ref=enfancejeunesseinfos.fr>, accesat la data de 15.01.2024.

	tive asupra psihicului copilului care face dezvăluirea. De regulă, aceste tehnici de audiere și protocoale de interviu se aplică în contextul disponibilității pentru profesioniști a incintelor special concepute ori a celor adaptate în scopul audierii copiilor.
<i>Extragerea regulilor de bază ale audierii unei victime copil din standardele internaționale și bunele practici în domeniu</i>	Indiferent însă de disponibilitatea unor tehnici de audiere sau a unui protocol de interviu, din standardele internaționale ^[1] în domeniul audierii minorilor victime sau martori și bunele practici existente în domeniu se pot extrage o serie de reguli de bază care trebuie avute în vedere și aplicate de orice profesionist care are sarcina audierii unui copil victimă în context judiciar, menite să înlăture greutățile nejustificate și suferințele inutile ale acestora pe parcursul procedurilor ^[2] .

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Cap. V, pct. a, invită statele membre să promoveze cercetarea tuturor aspectelor justiției în interesul copilului, inclusiv tehnicile de interogare adaptate copilului, difuzarea informațiilor și formarea profesională cu privire la aceste tehnici.

^[2] În documentul *Raport privind practica instanțelor de judecată și a parchetelor de pe lângă acestea în investigarea și soluționarea cauzelor privind infracțiuni la viața sexuală cu victime minore, 2022*, întocmit de Inspekția Judiciară – Direcția pentru procurori, disponibil pe <https://www.inspectiajudiciara.ro/sitewebservice/Resources/Rapoarte-de-control/RAPORT-privind-practica-instan%C8%9Belor-de-judecat%C4%83-%C8%99i-a-parchetelor-de-pe-l%C3%A2ng%C4%83-aceste-a-%C3%AEn-investigarea-%C8%99i-solu%C8%9Bionarea-cauzelor-privind-infrac%C8%9Biuni-la-via%C8%9Ba-sexual%C4%83-cu-victime.pdf>, se menționează că, „de la momentul sesizării până la momentul unei eventuale hotărâri de condamnare a agresorului, victima și familia acesteia sunt supuse unui adevărat calvar. Pe de-o parte este vorba de trauma suferită și amplificată, iar pe de altă parte, de interacțiunea copilului cu mediul judiciar, în urma unui proces psihologic care poate fi traumatizant în sine și anume hotărârea de a dezvălui abuzul sexual la care a fost supus. Primul contact al copilului cu autoritățile judiciare îl pun pe acesta într-o situație pentru care nu este pregătit și, de cele mai multe ori, în interacțiune cu un funcționar care nu a beneficiat, în toate cazurile, de o pregătire specifică pentru abordarea adecvată a acestuia. Ajungând în momentul în care va trebui să relateze ceea ce i s-a întâmplat, copilul întâmpină dificultăți datorate nivelului de dezvoltare specific vârstei, lipsei cunoștințelor necesare pentru a înțelege termeni specifici urmăririi penale, încadrării juridice a faptelor și, nu în ultimul rând, lipsei educației sexuale, ceea ce nu-i permite să explice cu ușurință sau în termeni adecvați ceea ce i s-a întâmplat. Toate acestea, dacă se suprapun cu lipsa de experiență practică a persoanei care efectuează audierea, cu emoția generată de mediile neprietenoase în care are loc aceasta, va conduce la obținerea unei declarații ghidate, cel mult, de normele de procedură penală, în care se trece peste etape absolut necesare unei audieri de calitate și eficiente, precum stabilirea unei relații cu copilul și etapa relatării libere, declarația copilului fiind obținută cu ajutorul unor întrebări de cele mai multe ori închise, repetitive ale anchetatorului și care ar putea fi calificate ca sugestive. Din perspectiva obiectivului aflării adevărului, efectuarea în această manieră a audierii copilului nu va aduce rezultate semnificative, obținându-se cel mult, ca mijloc de probă, o declarație în care relatarea copilului este filtrată și reformulată, astfel încât, prin parcurgerea ulterioară a declarației scrise nu se va putea decela care afirmații și formulări aparțin copilului și care anchetatorului”.

VI.2. Etapele audierii propriu-zise

<i>Etapizarea audierii</i>	Faza audierii propriu-zise vizează mai multe etape care se referă la: necesitatea creării unei relații de încredere între persoana care audiază și copilul victimă; prezentarea de către persoana care audiază a regulilor după care se desfășoară audierea și familiarizarea copilului cu acestea; facilitarea și obținerea relațiilor libere din partea copilului a evenimentului; adresarea de întrebări deschise, nesugestive pentru clarificarea circumstanțelor privitoare la faptă și făptuitor; încheierea audierii.
----------------------------	--

VI.2.1. Stabilirea relației de încredere

<i>Stabilirea relației de încredere cu victima copil</i>	Crearea relației de încredere dintre persoana care audiază și copilul victimă presupune stabilirea unui raport cu victima copil, menit să conducă la asigurarea unui mediu favorabil și maximizarea confortului și competenței copiilor în amintirea evenimentelor trecute ^[1] , facilitând deci dezvăluirea faptei, în condiții de încredere și siguranță. Este de reținut că victimele copii pot experimenta și manifesta stări și sentimente diverse în legătură cu procesul audierii: anxietate ^[2] , temere ^[3] , reticență ^[4] , respingere ^[5] , ostilitate ^[1] , față de persoana care audiază în
--	---

^[1] E.C. Ahern, S.N. Stolzenberg, T.D. Lyon, Do Prosecutors Use Interview Instructions or Build Rapport with Child Witnesses?, *Behavioral Sciences and the Law* 33, (4): 476-492, 2015, disponibil pe <https://doi.org/10.1002/bsl.2183>.

^[2] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 42. Copilul poate fi anxios din cauza fricii față de reprezentantul autorității, expunere și pedeapsă. Acesta poate experimenta sentimente de vinovăție pentru ce s-a întâmplat ori în raport de ceea ce este posibil să se întâmple în condițiile dezvăluirii faptei, mai ales dacă acesta se află în relație de dependență față de agresor sau sub autoritatea acestuia.

^[3] M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkovitz, Y. Orbach & P.W. Esplin, *Tell Me What Happened, Questioning Children About Abuse*, second edition, Wiley, 2018, p. 52-53. Mulți copii pot asocia prezența lor la poliție sau la instanță cu ceva rău; se pot afla sub impactul amenințărilor sau intimidărilor agresorului; le este frică că vor fi abandonați sau pedepsiți; frica că nu vor fi crezuți; pot avea sentimente de complicitate, rușine și vinovăție; pot fi timorați de spațiul în care are loc audierea ori de persoanele prezente.

^[4] I. Hershkovitz, „Stabilirea relației cu copiii în cadrul audierilor”, în *Mărturia copilului, Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. Asociației de Științe Cognitive, 2018, p. 123. Pentru mulți copii a vorbi cu o persoană necunoscută, mai ales despre lucruri sensibile, constituie o serioasă barieră în calea comunicării.

^[5] T. Ștefan, „Focus on specific victim's rights”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/IPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 21. În unele situații, faptul că persoana care îl audiază are același sex cu agresorul poate determina o reacție de respingere la copil, asociind în mod automat sexul intervievatorului cu cel al agresorului.

	contextul situației noi, dificile în care se află, care se vor traduce în tot atâtea bariere în calea comunicării cu interviewerul.
<i>Justificarea reglementării de lege lata a raportului</i>	Deși dispozițiile legale nu prevăd expres construirea relației de încredere/raportului ca o fază distinctă în cadrul audierii, având în vedere obligația/recomandarea pentru statele membre de a-și adapta sistemele de justiție la nevoile și interesele copiilor ^[2] , construirea de raporturi poate fi justificată din punct de vedere juridic în mai multe moduri ^[3] : adresarea de întrebări preliminare copiilor poate ajuta la reducerea anxietății acestora și îndeplinirea obligației organelor judiciare de a proteja copiii de riscul victimizării secundare; întrebările de construire a raportului pot ajuta la stabilirea capacității copiilor de a-și aminti și de a raporta evenimente experimentate contribuind ulterior la aflarea adevărului în cauză; stabilirea unui raport de încredere poate îmbunătăți cantitatea și calitatea informațiilor obținute de la copil în cadrul interviului ^[4] .
<i>Procedee de facilitare a legăturii dintre interviewer și copilul victimă</i>	Bunele practici ^[5] în domeniul audierii copilului victimă și literatura de specialitate ^[6] indică o serie de procedee care, în cele mai multe cazuri, facilitează conectarea interviewerului cu copilul victimă, ajută la depășirea fricilor copilului cu privire la procedură și îl fac să capete încredere în cel care audiază ca și în procesul în sine, favorizând dezvăluirea ulterioară a faptei.
<i>Prezentarea interviewerului și a rolului său</i>	În acest sens, pentru că interviewerul este un străin, iar majoritatea copiilor nu au nicio înțelegere sau au o înțelegere limitată cu privire la ce să se aștepte sau cum să se comporte pe parcursul interviului ^[7] , este util ca persoana care audiază să se prezinte și să ofere o scurtă explicație neutră a rolului său, folo-

^[1] În Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 56, se menționează că cei care depun mărturie pot fi ostili mai ales în contextul unei relații apropiate cu agresorul.

^[2] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 24, p. 44.

^[3] E.C. Ahern, S.N. Stolzenberg, T.D. Lyon, *Do Prosecutors Use Interview Instructions or Build Rapport with Child Witnesses?*, *Behavioral Sciences and the Law* 33, (4) 476-492, 2015.

^[4] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 80.

^[5] *Ibidem*.

^[6] H. Cameron, „Asking the tough questions: a guide to ethical practices in interviewing young children”, *Early Child Development and Care*, (2005), 175:6, 597-610, <https://doi.org/10.1080/03004430500131387>, accesat la 15.09.2023; M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims ...*, *op. cit.*, p. 104; M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkovitz, Y. Orbach & P.W. Esplin, *Tell Me What Happened, Questioning Children About Abuse*, second edition, Wiley, 2018, p. 169-170.

^[7] H. Cameron, *op. cit.*, 597-610.

	sind un limbaj simplu, nesugestiv, adecvat dezvoltării copilului ^[1] .
<i>Informarea adecvată a copilului privind înregistrarea interviului și observarea acestuia de către alte persoane</i>	Persoana care audiază trebuie, de asemenea, să informeze copilul, într-un mod adecvat din punctul de vedere al dezvoltării sale cognitive și lingvistice, că interviul este înregistrat (și/sau despre orice altă metodă de documentare), precum și motivul pentru care se face acest lucru. Dacă este cazul, copilul ar trebui, de asemenea, să fie informat că interviul este observat de alți profesioniști ^[2] . Orice întrebări pe care copilul le are despre motivul pentru care audierea este înregistrată sau despre persoanele care îl observă ar trebui să primească un răspuns sincer ^[3] .
<i>Documentarea datei, timpului, locului și celor prezenți la audiere</i>	La începutul înregistrării persoana responsabilă de audiere va anunța data, ora și locul unde are loc audierea, cât și persoanele prezente pe parcursul acesteia.
<i>Discuțiile introductive</i>	Apoi pot urma discuții introductive cu referire la persoana copilului ^[4] , în general, despre lucruri pe care copilul le știe deja ^[5] și le vede ca fiind relativ neamenințătoare, cum ar fi: numele, câți ani are, când este ziua lui de naștere, în ce clasă este, materia sau activitatea preferată la școală, numele profesorului, numele celor mai buni prieteni, frați sau animale de companie și așa mai departe. Aceste discuții pot ajuta la transmiterea interesului față de copil și la facilitarea raportului ^[6] . Este important ca, încă din această etapă, întrebările adresate copilului să fie deschise, pentru a încuraja și a obișnui copilul cu răspunsuri descriptive ^[7] .

VI.2.2. Furnizarea de informații privind scopul audierii, drepturile specifice și etapele de derulare a acesteia

<i>Informarea despre procedură</i>	Copilul este informat, de asemenea, cu privire la scopul audierii, drepturile pe care acesta le are pe parcursul procedurii ^[8] , etapele de derulare a acesteia ^[1] , durata estimată.
------------------------------------	---

[1] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 20.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

[4] Art. 111 alin. (1) C. proc. pen. prevede etapa întrebărilor prealabile (referitoare la nume, adresă, situație școlară etc.), care în funcție de modalitatea în care sunt formulate se pot constitui în elemente inițiale utilizate în construirea unei relații de încredere cu copilul victimă.

[5] Cu ajutorul acestora persoana care audiază verifică identitatea copilului, documentând, într-o manieră adaptată copilului, cerințele impuse de art. 111 alin. (1) C. proc. pen.

[6] M. Cyr, *Conducting Interviews With Child Victims...*, op. cit., p. 104.

[7] *Ibidem*.

[8] Prevăzute de art. 111 alin. (2) C. proc. pen., la care se adaugă drepturile pe care le are în calitate de persoană vătămată, prev. de art. 81 C. proc. pen. Cu această ocazie i se pot furniza și explicita copilului, dacă acest lucru nu s-a întâmplat deja în etapa de pregătire (cum ar fi ideal),

<i>Caracteristicile furnizării informațiilor</i>	Este foarte important ca toate aceste informații să fie furnizate într-o manieră sensibilă și într-un limbaj accesibil pentru copil, adaptând nivelul de comunicare la cel al copilului. Aceasta înseamnă că este necesar ca vocabularul, structura propoziției și complexitatea explicațiilor să fie adaptate la nivelul de dezvoltare al copilului ^[2] . Acest lucru poate fi realizat mai ușor dacă se analizează răspunsurile copilului la întrebările deschise, preliminare, adresate anterior ^[3] . Nu este indicat să se presupună că, dacă un copil are o vârstă mai mică, înțelege mai puțin, fără o verificare efectivă a acestei chestiuni. Adaptarea comunicării la nivelul de înțelegere al copilului nu înseamnă ca interviuatorul să împrumute un limbaj infantil, ci doar să se asigure că limbajul folosit este înțeles de copil.
<i>Demonstrarea empatiei față de copil</i>	În scopul realizării unei conexiuni cu copilul victimă, contează, de asemenea, ca persoana care audiază să demonstreze empatie față de copil prin manifestarea unui interes real pentru bunăstarea copilului, a dorinței de a încerca să înțeleagă situația din perspectiva acestuia, de a respecta și accepta sentimentele lui și prin oferirea de sprijin neutru din punctul de vedere al conținutului (care poate include expresii de susținere, zâmbete, aprobări discrete din cap), adoptând, totodată, o postură relaxată și deschisă ^[4] .
<i>Asigurarea copilului de suportul interviuatorului și a mediului securizat</i>	Asemeni oricărei persoane aflată pentru prima dată în fața unei autorități, un copil poate fi îngrijorat de maniera în care va decurge audierea, legat de ceea ce se așteaptă de la el, după cum poate deveni reticent din cauza celor ce i se pot întâmpla după audiere, dacă va face relatări despre faptă. În funcție de îngrijorările copilului și de starea de spirit a acestuia, persoana care audiază trebuie să-l asigure că se află într-un mediu sigur, de încredere și că rolul ei este de a-l ajuta să se descurce cât mai bine în aceste circumstanțe ^[5] . Deși ar trebui întreprinse toate eforturile pentru a aborda aceste preocupări în timpul pregătirii copilului pentru audiere, interviuatorul trebuie să le

informații despre drepturile sale în calitate de persoană vătămată, într-o formă și un limbaj adaptat nivelului său de înțelegere.

^[1] Copilului i se va explica că întâi va povesti, cu propriile sale cuvinte, ceea ce își amintește și că apoi i se vor pune întrebări de clarificare.

^[2] APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 4.

^[3] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 81.

^[4] APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 20.

^[5] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 201-202.

	diminueze în timpul acestei faze, dacă aceste îngrijorări apar din nou ^[1] .
<i>Conduite interzise</i>	Cu toate acestea, nu este indicat să se promită lucruri care nu țin de competențele sau nu sunt în controlul persoanei care audiază. Dacă victima copil are anumite nevoi care depășesc limitele intervenției profesionistului, aceasta ar putea fi asigurată că va fi referită unei persoane sau instituții care poate să o ajute ^[2] .

VI.2.3. Prezentarea regulilor de desfășurare a audierii

<i>Introducerea instrucțiunilor de interviu</i>	În continuare, este util ca persoana care audiază să prezinte copilului regulile (instrucțiunile de interviu) după care se va desfășura audierea, care vor fi consolidate pe parcursul acesteia ori de câte ori se va considera relevant sau necesar ^[3] .
<i>Maximizarea cantității de informații neeronate</i>	Recomandările pentru persoana care audiază de a utiliza instrucțiunile de interviu și construirea unui raport deschis se bazează pe obiectivul maximizării cantității de informații pe care copiii le produc, reducând în același timp erorile ^[4] . Indiferent dacă copilul este audiat în faza urmăririi penale sau în faza cercetării judecătorești, instrucțiunile sunt concepute pentru a crește gradul de înțelegere și pentru a reduce confuzia. Aceste obiective sunt la fel de importante în timpul anchetei ca și la proces ^[5] .
<i>Rațiunea concepției instrucțiunilor</i>	Aceste reguli au rolul, pe de o parte, de a orienta copilul către ce se așteaptă de la el pe parcursul audierii și pentru a stimula răspunsuri exacte, iar pe de altă parte, sunt un bun prilej de a întări copilului ideea de colaborare cu persoana care audiază, menită să încurajeze și să sprijine copilul ^[6] . Atunci când sunt prezentate și înțelese de copil în mod corespunzător, aceste reguli reduc înclinația copilului de a ghici, cresc dorința acestuia de a cere clarificări și sporesc rezistența copilului la sugestie ^[7] . Regulile servesc, de asemenea, la corectarea preventivă a erorilor de comunicare, iar împreună cu utilizarea ulterioară a unor tehnici adecvate de audiere pe parcursul inter-

[1] *Ibidem*, p. 202.

[2] APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 27.

[3] *Ibidem*, p. 20.

[4] E.C. Ahern, S.N. Stolzenberg, T.D. Lyon, „Do Prosecutors Use Interview Instructions or Build Rapport with Child Witnesses?“, *Behavioral Sciences and the Law Behav. Sci. Law* 33, 2015, p. 478.

[5] *Ibidem*, p. 488.

[6] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 202.

[7] APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 20.

	viului, acestea pot crește acuratețea informațiilor generate de copil ^[1] .
<i>Conținutul regulilor</i>	<p>Regulile vizează o serie de indicații/instrucțiuni pe care persoana care audiază trebuie să le explice copilului, respectiv^[2]:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) să răspundă atunci când știe răspunsul la o întrebare, dar dacă nu știe răspunsul, să nu ghicească. Se explică copilului că, dacă nu știe răspunsul la o întrebare, să spună „nu știu”. În cazul copiilor de vârstă mică, se impune practicarea regulii prin oferirea unui exemplu; 2) că poate oricând să ceară clarificări cu privire la orice întrebare sau activitate care se desfășoară în timpul audierii și că poate oricând să spună dacă nu înțelege o întrebare. Se explică copilului că atunci când nu înțelege o întrebare, să spună „nu înțeleg”. 3) că este important să povestească tot ce își aduce aminte fără să ascundă nimic^[3], dar că nu este nici o problemă dacă nu își amintește unele evenimente^[4]. Se explică copilului că i se pot pune întrebări pentru a-l ajuta să își amintească sau să clarifice anumite răspunsuri,^[5] subliniindu-se faptul că el este cel care deține informațiile și că intervievatorul nu cunoaște răspunsurile pentru că nu a fost acolo când s-au întâmplat lucrurile^[6]; 4) că poate oricând să corecteze pe intervievator atunci când acesta greșește^[7]. În cazul copiilor de vârstă mică, se impune practicarea regulii prin oferirea unui exemplu; 5) că poate să ceară mai mult timp pentru unele răspunsuri și că poate cere o pauză ori de câte ori simte nevoia.

[1] *Ibidem*.

[2] *Ibidem*, p. 22.

[3] Se poate spune copilului, „*Cu cât mai multe îmi vei spune, cu atât mai multe voi înțelege*”. Unii copii pot avea impresia falsă că intervievatorul cunoaște deja ce s-a întâmplat. Este important de subliniat faptul că intervievatorul nu a fost prezent la eveniment, că nu știe ce s-a întâmplat și că furnizarea de cât mai multe detalii este importantă – Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 81.

[4] M.-M. Pivniceru, C. Luca, „*Perspectiva psihologică asupra etapelor audierii copilului*”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 28.

[5] Se poate spune copilului „*se poate întâmpla ca eu să nu înțeleg ceva și atunci te voi întreba încă o dată, ca să înțeleg mai bine. Te rog să faci și tu același lucru, dacă nu vei înțelege ceva. Poți spune: Nu înțeleg ce ziceți și eu voi încerca să-ți explic cu alte cuvinte*” – APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 21.

[6] Se poate spune copilului „*atunci când vei povesti, nu uita că eu nu eram acolo când s-a întâmplat aceasta*” – APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 22.

[7] Se poate spune copilului „*Dacă eu voi spune lucruri neadevărate / incorecte, după părerea ta, trebuie să-mi spui că greșesc și să mă corectezi. Ne-am înțeles?*” – APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 22.

<i>Solicitarea de a vorbi tare</i>	Este recomandabil ca de la începutul audierii să i se solicite copilului să vorbească suficient de tare, astfel încât să fie auzit. În caz contrar, s-ar ajunge în situația de a întrerupe relatarea liberă a copilului prin solicitări prin care acestuia i se atrage atenția să vorbească mai tare. Acest lucru ar putea fi evitat și în condițiile în care aparatura de captare a sunetului ar fi una suficient de performantă.
<i>Verificarea înțelegerii regulilor de către copil</i>	După ce au fost explicate regulile, este indicat ca persoana care audiază să se asigure că minorul a înțeles clar tot ceea ce i s-a explicat, să fie întrebat dacă are nelămuriri până la această etapă și dacă este de acord să participe la audiere ^[1] .

VI.2.4. Relatarea liberă. Etapă cheie a audierii

<i>Etapa relatării libere</i>	După realizarea contactului psihologic și explicitarea regulilor după care se va desfășura audierea, urmează etapa relatării libere, care este etapa cheie a audierii, când victima este lăsată să povestească cu propriile cuvinte ceea ce i s-a întâmplat, într-o manieră spontană și neîntreruptă prin adresarea de întrebări ^[2] , informațiile furnizate de victimă în faza relatării libere fiind considerate cele mai veridice dovezi care pot fi obținute ^[3] .
<i>Avantajele relatării libere</i>	Avantajele relatării libere sunt numeroase: permite copilului să relateze evenimentele într-o manieră personală, potrivit experienței sale de viață și nivelului de dezvoltare cognitiv și lingvistic; furnizează răspunsuri mai lungi; copilul poate relata fapte sau împrejurări necunoscute până atunci; pot apărea date din care să rezulte săvârșirea altor fapte sau participarea altor persoane; oferă indicatori importanți pentru limbajul folosit de copil și pentru modalitatea de formulare ulterioară a întrebărilor ^[4] .
<i>Necesitatea solicitărilor deschise, nesugestive</i>	Pentru a facilita relatarea liberă, sunt utile: solicitările/invitațiile deschise, nesugestive ^[5] , care invită copilul să povestească;

[1] M.-M. Pivniceru, C. Luca, *op. cit.*, p. 46.

[2] *Ibidem*, p. 20.

[3] S. Luca, *op. cit.*, p. 200.

[4] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 202.

[5] „Spune-mi despre motivul pentru care ești azi aici”, urmată în cazul în care copilul nu face nicio referire la problemă „Am înțeles că ți s-a întâmplat ceva. Spune-mi mai multe despre asta”. Dacă copilul a reușit tranziția la subiectul de îngrijorare, se trece la etapa relatării libere, prin adresarea invitației copilului „Spune-mi tot ce s-a întâmplat de la început până la sfârșit, cât de bine poți” – M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy & C. Katz, *Mărturia copilului, Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. Asociației de Științe Cognitive, 2018, p. 166.

	menținerea atenției și interesului cu privire la ceea ce spune copilul prin păstrarea contactului vizual cu acesta ^[1] ; folosirea de expresii sau gesturi care încurajează continuarea relatării; adoptarea unei atitudini calme, de încurajare și respect și a unui comportament relaxat ^[2] .
<i>Evitarea întreruperii copilului în faza relatării libere</i>	Pentru a evita întreruperea narațiunii copilului în faza relatării libere este indicat ca persoana care audiază: să evite sugestiile de orice fel, criticile, gesturile sau expresiile evidente care aprobă sau resping afirmațiile copilului ^[3] (cum ar fi: încrunțarea, ironiile, lipsa de atenție, nervozitatea, precum și manifestările de satisfacție sau mulțumire) ^[4] ; să dovedească flexibilitate și obiectivitate ^[5] ; să manifeste toleranță față de informațiile repetitive sau irelevante ^[6] ; să acorde timpul necesar copilului să-și ordoneze gândurile și să formuleze răspunsuri și să nu se grăbească să pună întrebări ^[7] .
<i>Gestionarea corespunzătoare a interviului</i>	Este deci important de reținut că gestionarea corespunzătoare a unui interviu nu înseamnă doar capacitatea/știința de a pune întrebările potrivite, corecte sau orice întrebări, ci și abilitatea de a asculta ceea ce are de spus copilul, de a avea răbdarea ca acesta să răspundă la întrebări și de a gestiona pauzele inerente din timpul interviului.

VI.2.5. Etapa adresării de întrebări

<i>Etapa întrebărilor. Debut și scop</i>	Etapa adresării de întrebări începe numai după ce copilul a terminat relatarea liberă a evenimentului. Scopul acestei faze a audierii este de a lămuri cauza sub toate aspectele, respectiv: descrierea cât mai completă a circumstanțelor în care s-a petrecut fapta; identitatea autorului sau descrierea în amănunt a acestuia în vederea identificării; descrierea locului în care s-a petrecut incidentul; stabilirea datei sau perioadei de timp în care s-a săvârșit fapta; prezența și identitatea altor persoane (autori sau martori); dacă minorul a povestit despre faptă și
--	---

[1] S. Luca, *op. cit.*, p. 201.

[2] *Ibidem*, p. 198.

[3] *Ibidem*, p. 201.

[4] V. Zdrenghia, T. Butoi, „Ancheta judiciară din perspectivă psihologică”, în *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1994, p. 156.

[5] M.-M. Pivniceru, C. Luca, *op. cit.* p. 19.

[6] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 205.

[7] H. Cameron, „Asking the tough questions: a guide to ethical practices in interviewing young children”, *Early Child Development and Care*, (2005), 175:6, 597-610, <https://doi.org/10.1080/03004430500131387>, accesat la 15.09.2023.

	altor persoane și reacția acestora; dacă acuzația privește un singur eveniment sau mai multe; dacă s-au întâmplat alte evenimente similare cu alți copii.
<i>Modul de adresare a întrebărilor. Adaptarea în funcție de copil</i>	În această etapă, o importanță deosebită o reprezintă modul de adresare a întrebărilor. Este necesar ca limbajul folosit la adresarea întrebărilor să fie adaptat capacităților intelectuale ale copilului, prin folosirea unei terminologii simple. Utilizarea unor termeni pe care copilul nu îi înțelege va avea ca efect inhibarea acestuia sau obținerea de relații neconforme cu cele întâmplate ^[1] . Studiile psihologice au dovedit că limbajul poate fi o barieră între copil, adult și adevăr ^[2] .
<i>Sugestii cu caracter general privind adresarea întrebărilor</i>	Modalitatea de formulare a întrebărilor și conținutul acestora, tonul cu care sunt adresate, limbajul non-verbal al persoanei care audiază sunt esențiale pentru obținerea unor răspunsuri relevante și veridice de la copilul victimă, fiind recomandat ca întrebările: să fie formulate într-un limbaj accesibil, potrivit nivelului de dezvoltare a copilului, evitându-se construcțiile gramaticale dificile ^[3] ; să fie scurte, clare și precise; să fie lipsite de elemente de sugestibilitate sau de intimidare; să fie adresate pe rând (nu se pun două întrebări într-o singură frază sau cu privire la evenimente diferite) ^[4] ; să vizeze strict faptele percepute direct de copil; să fie formulate utilizându-se termenii folosiți de victimă (pentru descrierea istoriei de abuz/trafic, denumirea organelor genitale, descrierea activităților sexuale etc.); să fie adresate pe un ton suportiv, fiind indicat să se evite tonul care arată neîncredere și/sau cel critic ^[5] ; limbajul non-verbal al intervievatorului trebuie să exprime atenție și interes pentru răspunsurile furnizate de copil ^[6] .
<i>Evitarea jargonului profesional</i>	De asemenea, se recomandă evitarea jargonului profesional sau a oricărui altuia pentru că se poate genera confuzie ^[7] (fiind puțin probabil ca victima copil să aibă capacitatea să înțeleagă termenii specifici folosiți). Sunt interzise utilizarea limbajului sexual inadecvat, ironizarea victimei, gesturile obscene.

^[1] S. Luca, *op. cit.*, p. 202.

^[2] A. Graffam, Ph.D., Walker, *Handbook on Questioning Children: a Linguistic Perspective*, ABA Centre on Children and the Law, Washington, 1994, p. 20.

^[3] S. Luca, *op. cit.*, p. 201.

^[4] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 92.

^[5] M.-M. Pivniceru, C. Luca, *op. cit.*, p. 22.

^[6] *Ibidem*, p. 21.

^[7] *Ibidem*, p. 22.

<i>Încurajarea și reasigurarea copilului</i>	Pe măsură ce copilul furnizează răspunsuri este indicată încurajarea și reasigurarea lui că se descurcă bine ^[1] , atât timp cât încurajările nu manipulează victima să continue dincolo de ceea ce intenționează să spună. Este importantă încurajarea copilului să vorbească utilizând un vocabular propriu, cu care este obișnuit ^[2] .
<i>Folosirea întrebărilor deschise. Avantaje</i>	Literatura de specialitate ^[3] , ghidurile de interviu/protocoalele de audiere ^[4] a victimelor copii sunt unanime în sublinierea utilității și relevanței deosebite, pentru obținerea unei audieri nesugestive și veridice, a întrebărilor deschise ^[5] . Acestea sunt ideale pentru procesul judiciar, dând posibilitatea copilului să prezinte propriul său punct de vedere asupra a ceea ce s-a petrecut, fără ca victimei să i se sugereze un anumit răspuns ^[6] .
<i>Întrebările centrate</i>	Deși întrebările deschise îndeamnă copilul să povestească liber ce s-a petrecut, este posibil să fie necesar ca acestea să fie urmate de adresarea de întrebări centrate: asupra oamenilor și comportamentului acestora ^[7] ; asupra circumstanțelor abuzului ^[8] ; asupra părților corpului ^[9] . Aceste tipuri de întrebări pot

[1] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 84.

[2] *Ibidem*, p. 205.

[3] M. Cyr, *Conducting interviews with child victims...*, op. cit., p. 86; M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy, C. Katz, *Mărturia copilului, Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. Asociației de Științe Cognitive, 2018, p. 37; M.E. Lamb, D.A. Brown, I. Hershkovitz, Y. Orbach & Ph.W. Esplin, *Tell Me What Happened, Questioning Children About Abuse*, second Edition, Wiley, 2018, p. 66.

[4] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>, accesat la data de 12.01.2024; – APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 12; Protocolul NICHHD, Step-Wise Interview.

[5] M. Cyr, *Conducting interviews with child victims...*, op. cit., p. 86.

[6] T. Furniss, *Manual multiprofesional pentru abuzul sexual al copilului, Management integrat, terapie și intervenție legală*, Ed. Waldpress, 2004, p. 222. Exemplu de întrebare deschisă: „Ce s-a întâmplat când ai fost ultima oară în vizită la tatăl tău?”

[7] Spre exemplu: „Cum te înțelegi cu tatăl tău?”; „Sunt lucruri pe care le face în special cu tine?”; „Face el vreodată ceva ce nu îți place?”, citate în S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 208.

[8] Spre exemplu: „Ce face mama ta când este foarte supărată pe tine?”; „Ce se întâmplă când mama merge la lucru și tu rămâi acasă cu tatăl tău?”, citate în S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 208.

[9] În acest scop, copilul poate fi întrebat mai întâi cum definește el diferite părți ale corpului, ulterior putându-se formula întrebări centrate, cum ar fi: „Ai văzut tu cum arată...?”; „Te-a durut vreodată...?”; „Te-a atins vreodată acolo cineva?”, citate în S. Luca, „Audierea copilului victimă în

	fi folosite pentru a facilita procesul de dezvoltare, dar trebuie urmate în mod direct de o întrebare deschisă ^[1] .
<i>Întrebările cel mai puțin preferate</i>	În contrast, întrebările închise cu alegere multiplă, forțată, prin care se cere copilului să aleagă dintr-un număr limitat de răspunsuri posibile, care pot să nu acopere realitatea ^[2] ori întrebările închise, de tipul da/nu ^[3] , au o utilitate redusă (putând conduce la formularea unor răspunsuri dezirabile, inexacte sau incomplete) și sunt contraindicate ^[4] .

VI.2.6. Realizarea echilibrului dintre drepturile victimei și ale inculpatului pe parcursul audierii

<i>Realizarea echilibrului dintre drepturile victimei și ale inculpatului pe parcursul audierii</i>	Se reține, referitor la scopul audierii, că polițistii, procurorii, judecătorii au rolul de a obține de la victimă o relatare completă și sinceră a ceea ce s-a întâmplat, fiind, totodată, ținuti să realizeze un echilibru între urmărirea interesului superior al copilului pe parcursul audierii și asigurarea dreptului persoanei acuzate la un proces echitabil (care implică, printre altele, respectarea principiului egalității de arme) ^[5] .
<i>Duelul judiciar</i>	Pe de altă parte, avocații apărării, pentru a argumenta nevinovăția unui inculpat, își pot asuma rolul de a discredita acuzațiile aduse clientului lor, încercând să creeze îndoieli rezonabile în mintea celor care judecă faptele, sugerând că victima/martorul minte sau greșește ^[6] , iar adresarea directă de întrebări ace-

procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 208.

^[1] T. Furniss, *op. cit.*, p. 222.

^[2] Exemplu, „Cel care te-a atins acolo jos este tata sau unul dintre frații tăi?”, când în realitate, agresorul nu este nici una dintre aceste persoane. Pentru că informațiile furnizate de intervievator în întrebările care prezintă opțiuni pot fi incorecte, astfel de întrebări pot duce în eroare atât pe cel care realizează audierea cât și pe copil.

^[3] Exemplu de întrebare închisă „Tatăl tău a făcut asta?”. Exemplu de întrebare închisă dirijată „Tatăl tău a făcut asta, nu-i așa?”.

^[4] Potrivit Orientărilor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 31, „Protocoloale de interogare care iau în considerare diferite stadii de dezvoltare a copilului ar trebui concepute și aplicate într-un mod care să sprijine validitatea mărturiei acestuia. Protocoloalele respective ar trebui să evite întrebările orientate, sporind, în consecință, fiabilitatea acestora”.

^[5] În Cauza *S.N. contra Suediei*, Hotărârea din 02.10.2002, parag. 47-53, disponibilă pe https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_ROM, accesat la data de 15.01.2024, Curtea EDO recunoaște că în procedurile penale privind abuzul sexual pot fi adoptate anumite măsuri în scopul protejării victimei, cu condiția ca aceste măsuri să fie conciliate cu exercitarea adecvată și eficientă a dreptului la apărare.

^[6] A. Cunningham, L. Stevens, *Helping a Child be a Witness in Court: 101 Things to Know, Say and Do*, 2011, p. 14, disponibil pe <https://www.tcvcm.ca/files/2015-12/helping-a-child-witness.pdf>, accesat la 16.01.2024.

	tora (nemijlocită/examinarea încrucișată) este un mijloc de a face acest lucru ^[1] . În acest scop, avocații inculpaților utilizează diverse tehnici în timpul examinării încrucișate, inclusiv utilizarea vocabularului și sintaxei complexe ^[2] , propoziții lungi, două întrebări intercalate în aceeași frază, întrebări sugestive ^[3] , extinderea interogatoriului pe o perioadă de timp cât mai lungă posibil, repetarea întrebărilor deja puse pentru a crește frustrarea și confuzia și adoptarea unui ton conflictual sau furios ^[4] .
<i>Evitarea traumelor suplimentare ale copilului prin strângerea probelor</i>	Deși, în conformitate cu normele legale privind probele și cele care reglementează judecata cauzei ^[5] , avocații apărării pot adresa persoanei vătămate întrebări în mod nemijlocit, Orientările Justiției în interesul copilului ^[6] invită statele membre să adapteze, dacă este cazul, anumite elemente ale legislației privind strângerea probelor cu scopul de a evita traumele suplimentare ale copiilor, subliniind faptul că judecătorul este cel care, în cele din urmă, va aprecia gravitatea și valabilitatea oricăror mărturii sau probe ^[7] .
<i>Rolul instanțelor naționale în protejarea copilului</i>	În același sens este și jurisprudența Curții EDO, care, deși atestă rolul autorităților naționale competente să decidă cu privire la admisibilitatea și relevanța probelor, a hotărât, de asemenea, că dreptul unei persoane de a se apăra nu prevede un drept nelimitat de a folosi orice argumente în apărare. Astfel, din

[1] E.C. Ahern, S.N. Stolzenberg, T.D. Lyon, Do Prosecutors Use Interview Instructions or Build Rapport with Child Witnesses?, Behavioral Sciences and the Law 33, (4): 476-492, 2015, disponibil pe <https://doi.org/10.1002/bsl.2183>.

[2] Potrivit lui J. Korkman, *How (not) to Interview Children Interviews with Young Children in Sexual Abuse Investigations in Finland*, p. 28, disponibil pe <http://bibbild.abo.fi/ediss/2006/KorkmanJulia.pdf>, strategiile de examinare încrucișată utilizate în instanță neagă copiilor orice posibilitate de a-și prezenta propriile experiențe, deoarece copiii se confruntă cu întrebări greu de decodificat.

[3] Potrivit M. Cyr, *Conducting interviews with child victims...*, op. cit., p. 123, întrebările sugestive pot lua diferite forme, implicând presiunea exercitată asupra copilului pentru a confirma sau infirma o ipoteză, comportament, acțiune.

[4] A. Cunningham, L. Stevens, *Helping a Child be a Witness in Court: 101 Things to Know, Say and Do*, 2011, p. 14, disponibil pe <https://www.tcvc.ca/files/2015-12/helping-a-child-witness.pdf>, accesat la 16.01.2024.

[5] Art. 111 alin. (3) cu referire la art. 109 alin. (1) C. proc. pen. și art. 380 C. proc. pen.

[6] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

[7] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 129, p. 84.

	moment ce o confruntare directă între persoanele inculpate pentru infracțiuni de violență sexuală ^[1] și presupusele lor victime implică riscul de a le traumatiza și mai mult pe acestea din urmă, în opinia Curții necesitatea audierii în contradictoriu, în persoană, a victimei de către pârât trebuie să fie evaluată foarte atent de instanțele naționale, cu atât mai mult cu cât întrebările au un caracter mai intim ^[2] .
<i>Asigurarea echilibrului între interesele apărării și cele ale victimelor</i>	În ceea ce privește conflictele dintre interesele apărării și cele ale martorilor în procesele penale, Curtea EDO a hotărât deja în mai multe rânduri că procesele penale ar trebui să fie organizate în așa fel încât să nu pună în pericol în mod nejustificat viața, libertatea ori siguranța martorilor, în special în cazul victimelor chemate să depună mărturie, și nici interesele lor aflate în general sub incidența art. 8 din Convenție. Astfel, interesele apărării trebuie puse în echilibru cu cele ale martorilor sau victimelor care trebuie să depună mărturie ^[3] .
<i>Cenzurarea tehnicilor care depășesc limitele unei apărări eficiente</i>	Astfel, Curtea EDO consideră că audierea în contradictoriu nu trebuie folosită ca mijloc de intimidare sau umilire a martorilor (victimelor). În acest sens, trebuie cenzurate: întrebările formulate într-o manieră care sugerează răspunsurile; întrebările adresate de mai multe ori; adresarea de întrebări care nu au nicio relevanță pentru cauză; întrebările sau observațiile care nu au ca scop doar atacarea credibilității victimei, ci și denigrarea caracterului acesteia; insinuările jignitoare sau cele care depășesc limitele a ceea ce ar putea fi tolerat pentru a permite elaborarea unei apărări eficiente; contestarea constantă de către inculpat sau apărătorul acestuia a veridicității răspunsurilor victimei și prezentarea în această etapă a versiunii proprii a inculpatului asupra evenimentelor ^[4] .

^[1] CEDO, *Cauza S.N. contra Suediei*, hotărârea din 2 iulie 2002, pct. 47, disponibilă pe https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_ROM, accesat la data de 15.01.2024. În cauză, Curtea recunoaște caracteristicile specifice ale procedurilor privind infracțiunile cu caracter sexual, concluzionând că: „Astfel de proceduri sunt adesea concepute ca o experiență dureroasă pentru victimă, în special din cauza faptului că aceasta este confruntată împotriva voinței sale cu inculpatul. Aceste aspecte sunt cu atât mai evidente în cazurile care implică minori. Pentru a stabili dacă un inculpat a beneficiat sau nu de un proces echitabil în cadrul acestor proceduri trebuie să se țină cont de dreptul presupusei victime la viață privată.” Prin urmare, Curtea recunoaște că în procedurile penale privind abuzul sexual pot fi adoptate anumite măsuri în scopul protejării victimei, cu condiția ca aceste măsuri să fie conciliate cu exercitarea adecvată și eficientă a dreptului la apărare.

^[2] CEDO, *Cauza Y. contra Sloveniei*, hotărârea din 28 mai 2015, par. 106, disponibilă pe <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Y-impotriva-Sloveniei.pdf>, accesat la 15.01.2024.

^[3] CEDO, *Cauza Y. contra Sloveniei*, hotărârea din 28 mai 2015 par. 103.

^[4] CEDO, *Cauza Y. contra Sloveniei*, hotărârea din 28 mai 2015, par. 108-109.

<p><i>Rolul magistratului în supravegherea formei și conținutului întrebărilor și apărărilor</i></p>	<p>În jurisprudența^[1] sa, Curtea EDO a subliniat că este în primul rând responsabilitatea președintelui completului să se asigure că respectarea integrității persoanei audiate este protejată corespunzător în timpul procesului. S-a reținut, în speță, că sensibilitatea situației în care victima este audiată direct, în detaliu și timp îndelungat de către cel pe care l-a acuzat că a agresat-o sexual, impunea ca președintele completului să supravegheze forma și conținutul întrebărilor și comentariilor apărării, a observațiilor cu caracter personal care nu restrâng în mod nejustificat dreptul la apărare și să intervină atunci când este necesar prin limitarea acestora în vederea atenuării experienței traumatizante a persoanei audiate.</p>
<p><i>Prevenirea tacticilor folosite de avocați</i></p>	<p>În același sens, cele mai bune practici internaționale în tratamentul copiilor victime și martori ai infracțiunilor de către sistemul de justiție penală^[2] subliniază că tacticile folosite de avocații apărării, care ar trebui prevenite de judecători, includ: (a) construirea încrederii copilului și apoi distrugerea acesteia, recreând astfel experiențele copilului în mâinile abuzatorului; (b) adresarea de întrebări irelevante destinate în mod specific supărării copilului; (c) confuzia copilului cu întrebări repetitive și/sau rapide, întreruperi repetate ale răspunsurilor sau solicitarea unor momente și detalii nerealist de specifice; (d) solicitarea adresată copilului de a estima momentul producerii evenimentului sau de a furniza numărul sau succesiunea evenimentelor la care copilul este determinat să răspundă prin tăcere sau printr-o confirmare a faptului că nu știe sau printr-un răspuns inexact; (e) declararea faptului că copilul a consimțit la activitate sau supunerea copilului la întrebări privind antecedentele sale sexuale.</p>
<p><i>Controlul și supravegherea strictă a examinării încrucișate</i></p>	<p>Președinții completurilor de judecată ar trebui să exercite un control atent și o supraveghere strictă a interogatoriului încrucișat al copiilor. Într-un mod mai general, ca și în cazul altor interogatorii, interogatoriul încrucișat ar trebui să fie condus ținând seama de faptul că martorii vulnerabili, inclusiv copiii victimă, ar trebui să fie abordați într-un mod simplu, atent și respectuos. Dacă este necesar, este responsabilitatea judecătorului să reamintească părților acest principiu călăuzitor și să</p>

[1] CEDO, *Cauza Y. contra Sloveniei*, hotărârea din 28 mai 2015, par. 109.

[2] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Handbook for professionals and Policymakers on Justice in matters involving child victims and witnesses of crime*, 2009, p. 84, disponibil pe https://www.unodc.org/e4j/data/_university_uni_/handbook_for_professionals_and_policymakers_on_justice_in_matters_involving_child_victims_and_witnesses_of_crime.html, accesat la data de 05.01.2024.

	reflecteze dacă este în interesul superior al copilului să participe la astfel de mecanisme ^[1] .
<i>Neabaterea de la scopul audierii judiciare</i>	În concluzie, pe tot parcursul procesului de audiere, profesioniștii implicați (de la persoana care audiază, la psihologul sau specialistul în consilierea victimei care asistă la audiere, avocații copilului și ai persoanei acuzate) trebuie să păstreze în minte și să înțeleagă că scopul oricărei audieri în context judiciar este acela de a obține informații de la copilul victimă într-un mod neutru, sensibil și obiectiv, într-o manieră compatibilă cu interesul superior la copilului, reducând la minimum riscul victimizării secundare a acestuia. În esență, audierea trebuie să fie nedirijată, nesugestivă, să nu învinovățească și să nu stigmatizeze ^[2] .

VI.2.7. Durata audierii și pauzele de pe parcursul acesteia

<i>Elemente în raport de care se stabilește durata audierii</i>	Durata unei audieri trebuie să corespundă abilităților și rezistenței copilului, fiind indicat ca profesionistul responsabil de audiere să nu facă presupuneri cu privire la durata de atenție a copilului în funcție de vârstă. Intervievatorul ar trebui să asculte indiciile copilului și să fie atent la semnalele care indică oboseală, pierderea concentrării sau necesitatea de a folosi baia ^[3] .
<i>Întreruperea audierii</i>	Dacă în timpul audierii, copilul victimă prezintă semne vizibile de oboseală excesivă sau simptomele unei boli care îi afectează capacitatea fizică ori psihică de a participa la ascultare, organul judiciar va dispune întreruperea ascultării și, dacă este cazul, va lua măsuri ca acesta să fie consultat de un medic ^[4] .
<i>Pauzele pe durata audierii. Evitarea riscului de a lua legătura cu alte persoane</i>	Chiar dacă copilul victimă se simte bine pe tot parcursul audierii, este posibil ca, în funcție de durata acesteia, să fie necesară acordarea unor pauze. Când se fac pauze, trebuie documentat ce se întâmplă cu copilul pe parcursul acestora ^[5] . Astfel, este indicat ca victima să fie supravegheată pe perioada pauzei, pentru a evita riscul ca aceasta să fie abordată de persoana cercetată ori de membrii familiei sau prieteni ai acesteia. Copilului victimă i se va atrage atenția să nu discute cu alte persoane despre audiere, iar persoana care asigură suportul copilului pe parcursul audierii ar trebui să comunice organului judiciar orice astfel de imixtiune.

[1] *Ibidem*.

[2] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children, op. cit.*, p. 1.

[3] *Ibidem*, p. 8.

[4] Art. 106 alin. (1) C. proc. pen.

[5] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children, op. cit.*, p. 8.

VI.2.8. Încheierea audierii

<i>Pauza dinaintea încheierii audierii. Posibilitatea abordării unor întrebări suplimentare</i>	Înainte de a încheia un interviu, intervievatorul ar trebui să ia o pauză pentru a verifica cu observatorii și pentru a lua în considerare subiecte suplimentare care ar trebui abordate cu copilul. Pe durata pauzei i se poate solicita copilului să se gândească la ce altceva ar mai dori el ca intervievatorul să știe ^[1] .
<i>Întrebările suplimentare și clarificatoare</i>	După pauză, înainte de a încheia un interviu, pot fi puse întrebările suplimentare și clarificatoare ^[2] , avându-se în vedere în mod corespunzător aspectele anterior detaliate privind necesitatea limitării întrebărilor care nu respectă condițiile de formă și conținut, a comentariilor apărării și a observațiilor cu caracter personal care ar putea exacerba experiența traumatizantă a persoanei audiate.
<i>Încheierea interviului</i>	Închiderea este componenta finală a unui interviu judiciar și oferă o oportunitate pentru intervievator să revizuiască ipotezele și să evalueze preocuparea, siguranța și nivelul de sprijin, precum și disponibilitatea copilului de a încheia ^[3] . Copilul este întrebat dacă are vreo întrebare sau dacă vrea să mai adauge ceva. Spre exemplu „Mai ai ceva ce vrei să-mi spui?” „Ai întrebări pentru mine despre ce am vorbit?” ^[4] .
<i>Întrebările copilului și conduita intervievatorului</i>	Este posibil ca victima copil să aibă întrebări despre ceea ce este probabil să se întâmple în continuare, iar intervievatorul poate descrie pe scurt următorii pași așteptați, având grijă să facă acest lucru într-un mod adecvat nivelului de înțelegere a copilului și să nu facă nicio promisiune care nu stă în controlul intervievatorului ^[5] .
<i>Recrearea stării de bine a copilului</i>	Este important ca audierea să nu se încheie abrupt, ci într-o notă pozitivă, de obicei prin trecerea discuției la subiecte mai neutre. Intervievatorul ar trebui să urmărească ca victima să părăsească interviul în stare de echilibru ^[6] . Se mulțumește copilului pentru efortul depus, după care intervievatorul poate reveni la un subiect neutru, abordat în prima fază a interviului. Este important pentru copil să-și recapete calmul și să plece simțindu-se cât de bine posibil ca urmare a participării la interviu. Intervievatorul ar trebui să lase deschisă pentru copil op-

[1] APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, op. cit., p. 27.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, p. 28.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*.

	țiunea de a se vedea din nou pentru a-i oferi informații despre proces ^[1] .
--	---

VII. Consemnarea celor declarate de persoana vătămată

<i>Consemnarea în scris a audierii</i>	Potrivit normelor procedurale în materia consemnării declarațiilor ^[2] , declarația persoanei vătămate se consemnează în scris.
<i>Conținutul declarației scrise</i>	În declarație se consemnează întrebările adresate pe parcursul ascultării, menționându-se cine le-a formulat, și se menționează de fiecare dată ora începerii și ora încheierii ascultării ^[3] .
<i>Consemnarea declarației prin transcrierea înregistrării</i>	Având în vedere că, potrivit art. 111 alin. (8) C. proc. pen. ^[4] , în cazul persoanelor vătămate minore, audierea este înregistrată, în mod obligatoriu, în toate cazurile prin mijloace tehnice audio-video, iar atunci când înregistrarea video nu este posibilă, înregistrarea se realizează în toate cazurile prin mijloace tehnice audio, consemnarea declarației persoanei vătămate minore se poate face prin transcrierea înregistrării.
<i>Necesitatea transcrierii cât mai exacte a înregistrării</i>	Este important de subliniat necesitatea consemnării în scris a declarației prin transcrierea cât mai exactă a înregistrării audierii, pentru a se evita criticile ulterioare din partea apărării privind conținutul acesteia. Având în vedere, pe de o parte, că părțile pot obține o copie a suportului pe care a fost înregistrată audierea (putând compara astfel scriptul cu ceea ce rezultă din înregistrare), că aceasta va putea fi vizionată de către instanța de fond sau de control judiciar, iar pe de altă

^[1] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 85.

^[2] Art. 110 C. proc. pen. la care face trimitere art. 111 alin. (3) C. proc. pen., prevede: „(1) Declarațiile suspectului sau inculpatului se consemnează în scris. În declarație se consemnează întrebările adresate pe parcursul ascultării, menționându-se cine le-a formulat, și se menționează de fiecare dată ora începerii și ora încheierii ascultării. (2) Dacă este de acord cu conținutul declarației scrise, suspectul sau inculpatul o semnează. Dacă suspectul sau inculpatul are de făcut completări, rectificări ori precizări, acestea sunt indicate în finalul declarației, fiind urmate de semnătura suspectului sau a inculpatului. (3) Când suspectul sau inculpatul nu poate sau refuză să semneze, organul judiciar consemnează acest lucru în declarația scrisă. (4) Declarația scrisă este semnată și de organul de urmărire penală care a procedat la audierea suspectului sau a inculpatului, de judecătorul de drepturi și libertăți ori de președintele completului de judecată și de greșier, de avocatul suspectului, inculpatului, al persoanei vătămate, părții civile sau părții responsabile civilmente, dacă aceștia au fost prezenți, precum și de interpret când declarația a fost luată printr-un interpret. (5) În cursul urmăririi penale, audierea suspectului sau inculpatului se înregistrează cu mijloace tehnice audio sau audio-video. Atunci când înregistrarea nu este posibilă, acest lucru se consemnează în declarația suspectului sau inculpatului, cu indicarea concretă a motivului pentru care înregistrarea nu a fost posibilă”.

^[3] Art. 110 alin. (1) C. proc. pen. la care face trimitere art. 111 alin. (3) C. proc. pen.

^[4] Art. 111 alin. (8) C. proc. pen. astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 217/2023.

	<p>parte, necesitatea păstrării permanent a unei conduite neutre din partea intervievatorului (în contextul în care scopul unei audieri nu este dovedirea vinovăției/nevinovăției persoanei acuzate, ci aflarea adevărului în cauză), transcrierea parțială a înregistrării, cu privire doar la elementele considerate relevante la acel moment de către cel care face transcrierea, va expune, în mod nejustificat, mijlocul probator constând în declarația copilului persoană vătămată riscului de contestare ulterioară, putând conduce la punerea la îndoială a credibilității victimei ori la denaturarea realității celor petrecute.</p>
<p><i>Păstrarea cuvintelor sau expresiilor folosite de copil. Importanță</i></p>	<p>În același scop, este deosebit de important să nu fie înlocuite ori amenajate cuvintele copilului (activitate considerată uneori necesară de către intervievator pentru a crea un continuum a celor declarate de copil ori pentru a imprima un sens cuvintelor acestuia sau pentru a păstra o notă de oficialitate a conținutului declarației, evitându-se folosirea cuvintelor considerate inadecvate/vulgare). Este posibil ca victima să fie ulterior reaudiată în aceeași fază procesuală sau într-o altă etapă procesuală, iar consemnarea într-o manieră diferită a celor relatate de ea poate fi de natură să conducă la confuzie atât pentru organul judiciar, cât și pentru copil (mai ales în contextul în care nu înțelege termenii folosiți în contextul consemnării) după cum poate conduce la contradicții între cele relatate și consemnate în cadrul celor două declarații ori la necoroborarea acestora cu restul materialului probator administrat în cauză.</p>
<p><i>Consemnarea declarației de către judecător. Riscul contaminării ei</i></p>	<p>În faza cercetării judecătorești, deși înregistrarea audierii se realizează în orice împrejurare (ședința de judecată fiind înregistrată integral audio), președintele completului procedează la consemnarea în scris a declarației chiar pe parcursul procesului de audiere. Riscul de contaminare a declarației copilului și chiar a procesului de audiere în sine este și mai ridicat în condițiile în care consemnarea celor relatate de copil se face de către președintele de complet uneori chiar întrerupând copilul pe parcursul relatării libere, pentru a dicta grefierului cele redată de copil până la acel moment. Este evident că, deși în multe cazuri se încearcă consemnarea integrală și cât mai fidelă a celor spuse de copil, de cele mai multe ori nu se reușește acest lucru, fie pentru că judecătorul nu a auzit, nu a înțeles sau nu a notat exact așa cum a declarat copilul, fie pentru că acesta sumarizează cele relatate de copil, operațiune în cadrul căreia, involuntar, ar putea omite aspecte (pentru că nu le-a notat ori pe care le-a apreciat la acel moment ca neesențiale) ori ar putea da un alt sens celor relatate de copil. Totodată, întreruperile frecvente pot frânge firul narativ al relatărilor copilului, pot deturna atenția și concentrarea acestuia de la subiectul în discuție, după cum pot contamina relatările ulte-</p>

	rioare (în condițiile în care magistratul dictează cu voce tare ceva eronat sau care nu a fost relatat până atunci de copil, iar acesta din urmă înțelege că a zis ceva greșit, care nu se cade, ori chiar că cel care îl audiază îl corectează pentru că știe mai bine ce s-a întâmplat).
<i>Dificultăți cu privire la momentul transcrierii</i>	Pentru toate aceste motive, este foarte important ca procesul de consemnare în scris a declarației să fie făcut prin transcrierea înregistrării interviului, chiar dacă, în practică, se pot ivi dificultăți cu privire la momentul realizării transcrierii, având în vedere că această operațiune poate dura o anumită perioadă de timp, în care copilul trebuie să aștepte, ca și ceilalți participanți la audiere, pentru a semna declarația ^[1] .
<i>Semnarea declarației de către copil</i>	Declarația consemnată în scris se semnează de persoana vătămată ^[2] .
<i>Situații speciale</i>	Când persoana vătămată nu poate sau refuză să semneze, organul judiciar consemnează acest lucru în declarația scrisă ^[3] . Incapacitatea de a semna declarația poate apărea la copiii preșcolari, în timp ce refuzul de a semna declarația poate fi determinat de alte elemente care țin de o situație neprevăzută, de faptul că persoana audiată nu este de acord cu conținutul celor consemnate în declarație sau de modul în care a decurs audierea. În toate situațiile acest lucru trebuie expres menționat în conținutul declarației scrise.
<i>Completările, rectificările, precizările. Operarea lor la finalul declarației</i>	Potrivit art. 110 alin. (2) teza a II-a C. proc. pen., dacă persoana vătămată are de făcut completări, rectificări ori precizări, acestea sunt indicate în finalul declarației, fiind urmate de semnătura persoanei vătămate ^[4] . Textul de lege atrage atenția asupra necesității de a nu interveni ulterior în conținutul declarației consemnate pentru a rectifica, completa ceea ce persoana vătămată a declarat, rectificările, completările sau precizările urmând a fi realizate la finalul declarației.
<i>Semnarea declarației de către ceilalți participanți</i>	Din interpretarea art. 111 alin. (3) cu referire la art. 110 C. proc. pen., rezultă că declarația scrisă este semnată de persoana vătămată și de organul judiciar care a procedat la audierea acesteia, de avocații persoanei vătămate și a celorlalte părți (dacă aceștia au fost prezenți), de grefier (în cazul declarației data în faza judecătii), precum și de interpret când declarația a

^[1] Potrivit art. 110 alin. (4) C. proc. pen., declarația scrisă este semnată și de organul de urmărire penală care a procedat la audierea persoanei vătămate, de judecătorul de drepturi și libertăți ori de președintele completului de judecată și de grefier, de avocatul suspectului, inculpatului, al persoanei vătămate, părții civile sau părții responsabile civilmente, dacă aceștia au fost prezenți, precum și de interpret când declarația a fost luată printr-un interpret.

^[2] Conform art. 110 alin. (2) C. proc. pen. la care face trimitere art. 111 alin. (3) C. proc. pen.

^[3] Conform art. 110 alin. (3) C. proc. pen. la care face trimitere art. 111 alin. (3) C. proc. pen.

^[4] Conform art. 110 alin. (2) C. proc. pen. la care face trimitere art. 111 alin. (3) C. proc. pen.

	fost luată printr-un interpret. Deși textul de lege nu prevede expres, în situația în care audierea persoanei vătămate a fost realizată prin intermediul ori în prezența unui psiholog, acesta va semna la rândul său, declarația scrisă.
--	---

VIII. Garanții procedurale pentru victimele infracțiunilor

<p><i>Garanții procedurale pentru victimele infracțiunilor</i></p>	<p>Există o serie de garanții procedurale, menite să înlăture riscul de victimizare secundară și repetată sau de intimidare și răz-bunare din partea autorului infracțiunii ori ca urmare a parti-cipării copiilor victime în procedurile penale, de care organul judiciar ar trebui întotdeauna să țină seama, respectiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> – evitarea contactului vizual între victime și acuzați ori membrii familiei acestora, inclusiv pe parcursul depunerii mărturiei, ca de exemplu în timpul audierilor și al confrun-tărilor, prin mijloace adecvate, inclusiv prin utilizarea unor tehnologii speciale de comunicații^[1]; – audierea victimei minore în incinte special concepute sau adaptate acestui scop^[2]; – audierea victimei fără ca aceasta să fie prezentă în sala de judecată, prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere ca urmare a instituirii măsurilor de protecție^[3]; – audierea victimelor prin videoconferință sau alte mijloace tehnice de comunicare la locul unde beneficiază de mă-sura de protecție a cazării temporare^[4]; – derularea ședințelor în cauzele cu minori cu ușile închise, prin evitarea depunerii declarației în ședință publică^[5]; – nedivulgarea sau limitarea divulgării informațiilor cu pri-vire la identitatea și adresa victimei^[6];
--	---

^[1] Art. 35¹ alin. (1) din Legea nr. 211/2004 prevede dotarea instanțelor cu săli/spații de așteptare separate pentru victimele infracțiunilor; luarea măsurilor specifice de protecție prev. de art. 111 alin. (6) lit. a) C. proc. pen.; art. 126 alin. (1) lit. d) și art. 127 lit. d) C. proc. pen.

^[2] Art. 111 alin. (6) lit. a) C. proc. pen.

^[3] Art. 126 alin. (1) lit. d) și art. 127 lit. d) C. proc. pen.

^[4] Art. 111 alin. (6) lit. d) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 217/2023.

^[5] Conform modificărilor aduse art. 352 C. proc. pen. prin Legea nr. 217/2023, se introduc două noi alineate, respectiv alin. (3¹) și (3²). Potrivit art. 352 alin. (3¹) „din oficiu sau la solicitarea expresă a persoanei vătămate sau a procurorului, ședința de judecată este declarată nepublică pentru tot cursul său dacă persoana vătămată este minoră și este victima uneia dintre infracțiunile prevăzute la art. 197, art. 199, art. 209-216¹, art. 218, art. 218¹, art. 219, art. 219¹, art. 221, art. 222, art. 223 și art. 374 din Cod penal”. Conform alin. (3²), „la solicitarea expresă a persoanei vătămate sau a pro-curorului, ședința de judecată este declarată nepublică pentru tot cursul său dacă judecarea în ședință publică ar putea aduce atingere unor interese de stat, moralei, demnității sau vieții intime a unei persoane”.

^[6] Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și

	<ul style="list-style-type: none"> – audierea victimei minore, cât și eventuala ei reaudiere să fie făcută de aceeași persoană^[1], dacă acest lucru este posibil și dacă organul judiciar apreciază că aceasta nu aduce atingere bunei desfășurări a procesului ori drepturilor și intereselor părților^[2]; – audierea victimelor cu vulnerabilitate crescută să se facă în faza cercetării penale de către o persoană de același sex^[3]; – audierea victimei minore prin intermediul sau în prezența unui psiholog^[4] sau a altui specialist în consilierea victimelor^[5]; – audierea de îndată a victimei unei infracțiuni, fără întârzieri nejustificate, menită să reducă riscul de influențare a declarației victimei ca urmare a presiunilor ori intimidărilor din partea inculpatului și familiei^[6]; – înregistrarea audio/video în toate cazurile a declarației victimei minore^[7]. Înregistrarea audio-video a declarației victimei minore ar putea constitui o garanție împotriva victimizării secundare și repetate și o garanție a achita-
--	---

de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 04.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, parag. 54.

^[1] În Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 30, se subliniază că, în cazul în care sunt necesare mai multe interogatorii, este de preferat ca acestea să fie efectuate de către aceeași persoană cu scopul de a se asigura coerența abordării în interesul superior al copilului și încrederea reciprocă construită până la această etapă. Din interpretarea textului rezultă că acesta se referă la situația în care victima este audiată prin intermediul mai multor sesiuni sau este reaudiată în cadrul aceleiași faze procesuale.

^[2] Art. 111 alin. (6) lit. c) C. proc. pen.

^[3] Art. 111 alin. (7) C. proc. pen. Potrivit textului, toate audierile victimelor violenței sexuale, violenței bazată pe gen sau ale violenței în cadrul unor relații apropiate, dar și în alte cazuri în care din cauza împrejurărilor comiterii faptei acest lucru este considerat necesar, cu excepția cazului în care sunt efectuate de un procuror sau un judecător, sunt efectuate de către o persoană de același sex cu victima, dacă victima dorește acest lucru, cu condiția ca derularea procedurilor penale să nu fie afectată.

^[4] CEDO, *Cauza W.S. contra Poloniei*, hotărârea din 19 iunie 2007, parag. 61, disponibilă pe <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-81140>, a sugerat diferite modalități de testare a fiabilității unui copil victimă și a indicat că acest lucru poate fi realizat prin intermediul unei metode mai puțin invazive decât interogarea directă. Pot fi aplicate anumite metode sofisticate: de exemplu, copilul poate răspunde, în prezența unui psiholog, la întrebările scrise puse de către apărare sau într-un studio care permite solicitantului sau avocatului să asiste în timp real la interogare prin intermediul unei legături video sau al unei oglinzi mascate.

^[5] Art. 111 alin. (6) lit. b) C. proc. pen., art. 111 alin. (8¹), (8²), (8³) C. proc. pen.

^[6] Art. 111 alin. (9) C. proc. pen.

^[7] Art. 111 alin. (8) C. proc. pen.

	<p>bilității procedurii, în condițiile în care reaudierea trebuie să aibă caracter excepțional^[1], iar inculpatul ar putea avea posibilitatea de a contesta credibilitatea declarațiilor persoanei vătămate în urma vizionării înregistrării^[2];</p> <ul style="list-style-type: none"> – evitarea repetării fără motive întemeiate a audierilor în cadrul urmăririi penale și al cercetării judecătorești^[3]; – utilizarea procedurii audierii anticipate, de către judecătorul de drepturi și libertăți, în condițiile art. 308 C. proc. pen.^[4], ca mijloc de evitare a audierilor repetate ale victimei. Audierea anticipată este și remediu pentru asigurarea dreptului la apărare al suspectului/inculpatului.
--	--

Concluzii

	<p>Justiția în interesul copilului înseamnă nu doar proceduri judiciare și garanții însoțitoare ale drepturilor acestuia. Înseamnă, în primul rând, observarea persoanei copilului victimă, a trăirilor sale și a gradului său de percepție plasat într-un context situațional particular și, în mod esențial, semnifică valorificarea individualității sale prin ascultarea sa. Pentru aceasta, copilul trebuie să fie informat despre întregul parcurs procesual, asupra drepturilor sale, a modalităților de valorificare a lor și asupra consecințelor pe care le antrenează poziția sa. Nu în ultimul rând, informarea trebuie să se poarte asupra conținutului hotărârii judecătorești și asupra punerii sale în aplicare.</p> <p>Din acest punct de vedere ar fi, poate, util, ca la sediul instanțelor ori al altor instituții care interferează cu copiii să existe pliante, broșuri sau alte materiale explicative de drepturi, formulate în cuvinte simple și accesibile copilului ori reprezentanților săi legali, prin intermediul cărora să ia cunoștință asupra unor minime informații în privința garanțiilor și drepturilor</p>
--	--

^[1] Art. 113 alin. (4) C. proc. pen., conform căruia reaudierea persoanei vătămate se face numai dacă acest lucru este strict necesar pentru desfășurarea procesului penal.

^[2] CEDO, *Cauza S.N. contra Suediei*, hotărârea din 2 iulie 2002, parag. 47, disponibilă pe https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_ROM, accesat la data de 15.01.2024.

^[3] Art. 113 alin. (4) C. proc. pen.

^[4] Potrivit art. 308 C. proc. pen., atunci când există riscul ca persoana vătămată, partea civilă, partea responsabilă civilmente sau un martor să nu mai poată fi audiat în cursul judecății, procurorul poate sesiza judecătorul de drepturi și libertăți în vederea audierii anticipate a acestuia. Judecătorul de drepturi și libertăți, dacă apreciază cererea întemeiată, stabilește de îndată data și locul audierii, dispunându-se citarea părților și subiecților procesuali principali. Când audierea are loc la sediul instanței, aceasta se desfășoară în camera de consiliu, iar participarea procurorului este obligatorie. Aceste dispoziții se aplică în mod corespunzător cu privire la audierea minorului martor sau parte civilă, precum și cu privire la audierea persoanei vătămate dacă, în raport cu persoana acestora sau cu natura cauzei, procurorul apreciază că evitarea audierii repetate pe parcursul procesului este în interesul acestora.

	<p>procesuale, organismelor care le asigură protecția și la care ar trebui să se adreseze în caz de încălcare a drepturilor lor.</p> <p>Justiția prietenoasă cu copilul înseamnă a vedea copilul, sens în care trebuie adaptate mecanismele tehnice și tehnicile de interviu la nivelul de înțelegere al copilului, precum și folosirea de personal specializat în psihologia dezvoltării copilului, pe lângă specializarea intervievatorului. În acest sens ghidurile de audiere ar oferi un bun exemplu în comunicarea cu copilul mai ales în lipsa unor tehnici standardizate cu acest obiect.</p> <p>De asemenea, trebuie evitată retraumatizarea victimei în cadrul procesului prin folosirea unor tehnici de audiere necorespunzătoare ori adresarea directă de întrebări copilului chiar de către agresorul său. În această situație, întrebările ar putea fi adresate de către apărătorul inculpatului prin intermediul instanței sau al profesionistului însărcinat cu audierea.</p>
--	---

BIBLIOGRAFIE

1. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, (2015). *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*.
2. Ahern, E. C., Stolzenberg S. N., Lyon T. D., (2015). Do Prosecutors Use Interview Instructions or Build Rapport with Child Witnesses?, *Behavioral Sciences and the Law* 33, (4): 476-492. <https://doi.org/10.1002/bsl.2183>.
3. APSAC Taskforce, (2023). *Forensic Interviewing of Children*, The American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC), 2023, disponibil pe <https://www.apsac.org/guidelines>.
4. Badea, V. & Trandafir, B. N. (2017). *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, disponibil pe https://fonpc.ro/wp-content/uploads/2021/11/Ghid_audierea_minorilor_victime_violentei.pdf.
5. Buneci B. (2022), Protecția persoanei vătămate și a părții civile în cadrul procesului penal, *Revista Universul Juridic*, disponibil pe <https://revista.universuljuridic.ro/protectia-persoanei-vatamate-si-partii-civile-cadrul-procesului-penal/>.
6. Cameron, H. (2005). Asking the tough questions: a guide to ethical practices in interviewing young children, *Early Child Development and Care*, vol.175:6, DOI: 10.1080/03004430500131387.
7. Consiliul Europei – Secretariatul Comitetului Lanzarote (2022). *Ghid privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale în situații de criză și de urgență. Principalele obligații ale Statelor în temeiul Convenției de la Lanzarote pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale*, disponibil pe <https://rm.coe.int/ghid-privind-protectia-copiilor-impotriva-exploatarii-sexuale-si-a-abu/1680a8aec4?ref=enfancejeunesseinfos.fr>.
8. Consiliul Europei (2018). *Cum să transmiteți copiilor aflați în situație de migrațiune informații pe înțelesul lor. Manual pentru profesioniști*, Strasbourg, Cedex.

- <http://book.coe.int>, Editat de Naomi Trewinnard, disponibil pe <https://rm.coe.int/publication-handbook-cf-info-children-in-migration-ron/1680a16a5f>.
9. Cunningham A., Stevens L. (2011). *Helping a Child be a Witness in Court: 101 Things to Know, Say and Do*, Centre for Children & Families in the Justice System.
  10. Cyr M. (2022). *Conducting interviews with child victims of abuse and witnesses of Crime, A practical Guide*, Routledge.
  11. Furnis, T. (2004). *Manual multiprofesional pentru abuzul sexual al copilului, Management integrat, terapie și intervenție legală*, Waldpress.
  12. Graffam A., Walker Ph. D. (1994). *Handbook on Questioning Children: a Linguistic Perspective*, ABA Centre on Children and the Law.
  13. Korkman J.(2006) *How (not) to Interview Children Interviews with Young Children in Sexual Abuse Investigations in Finland*, Lucrare de doctorat, disponibilă pe <https://www.doria.fi/handle/10024/88732>.
  14. Lamb M. E., Brown D. A., Hershkovitz I., Orbach Y., & Esplin P. W. (2018). *Tell Me What Happened, Questioning Children About Abuse*, Second edition, Wiley.
  15. Lamb M. E., La Rooy D. J., Malloy L. C., & Katz C. (2018). *Mărturia copilului, Cercetare psihologică și practică judiciară*, Editura Asociației de Științe Cognitive.
  16. Lamb, M. E., Orbach, Y., Sternberg, K. J., Hershkovitz, I., & Horowitz, D. (2000). Accuracy of investigators' verbatim notes of their forensic interviews with alleged child abuse victims. *Law and Human Behavior*, 24, 699–708. DOI:10.1023/A:1005556404636.
  17. Luca, C. (2014). *Expertiza psihologică a copilului abuzat/neglijat*, Editura Hamangiu.
  18. Luca, S. (2009). „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în Pivniceru, M.-M. & Luca, C. (coord.) (2009). *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare* (pp. 170-217), Editura Hamangiu.
  19. M. Krueger, (2016). „Forensic Interviewing and Charging: A Prosecutor's Perspective”, în W. T. O' Donohue & M. Fanetti, (Eds.) *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse, A Guide to Evidence-based practice* (pp. 57-79), Springer.
  20. Ministry of Justice, National Police Chief's Council (2022). *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>.
  21. Ministry of Justice, National Police Chief's Council (2011), *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, disponibil pe <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bills-acts/circulars/achieving-best-evidence-circular-2011-03.pdf>.
  22. Muntean, A. (2001). „Intervenția”, în Ș. Ionescu (coord.), *Copilul maltratată – Evaluare, prevenire, intervenție* (pp. 125-161), Fundația Internațională pentru Copil și Familie.
  23. Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție (2022). *Îndrumar teoretic și practic privind infracțiunea de viol. O abordare axată pe victimele minore*, disponibil pe <https://www.mpublic.ro/sites/default/files/PDF/indrumar.pdf>

24. Pivniceru, M.-M. & Luca, C. (coord.) (2009). *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Editura Hamangiu.
25. Russell, A. (f.a.) *Forensic Interview Room set-up*. disponibilă pe <https://www.zeroabuseproject.org/wp-content/uploads/2019/02/NCPTC-Forensic-Interview-Room-Set-up.pdf>.
26. Scottish Government (2011). *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*, (2011). Disponibil pe www.scotland.gov.uk/Publications/2011/12/16102728/0.
27. Consiliul Europei, (2018). *20th anniversary of Children's Houses: Icelandic model to counter child sexual abuse continues inspiring change across Europe*, disponibil pe <https://www.coe.int/en/web/portal/-/20th-anniversary-of-children-s-houses-icelandic-model-to-counter-child-sexual-abuse-continues-inspiring-change-across-europe>.
28. Ștefan, T. (2014). „Right to be understood and right to information”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf.
29. Ștefan, T. (2014). „Focus on specific victim's rights”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf.
30. Thoman, D. H. (2013). Testifying Minors: Pre-Trial Strategies to Reduce Anxiety in Child Witnesses, *Nevada Law Journal*: Vol. 14: Iss. 1, Article 9, disponibil pe <https://scholars.law.unlv.edu/nlj/vol14/iss1/9>.
31. Udroi, M. (2019). *Procedură penală. Partea Generală*, ed. 6, vol. 1, Ed. C.H. Beck.
32. UN Office on Drugs and Crime (UNODC), Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary, 2009, disponibil pe: <https://www.refworld.org/docid/4a096ce42.html>.
33. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2009). *Handbook for professionals and Policymakers on Justice in matters involving child victims and witnesses of crime*, disponibil pe https://www.unodc.org/e4j/data/_university_uni_/handbook_for_professionals_and_policymakers_on_justice_in_matters_involving_child_victims_and_witnesses_of_crime.html.
34. Van der Aa, S. (2014). „The Right to protection”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf.
35. Van der Aa, S. (2014). „Introduction to victimology and victim's rights”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf.
36. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, (2017). *Child-friendly justice. Summary*, disponibil pe https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_ro.pdf.

37. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (2018). *Justiția în interesul copilului – Listă de verificare pentru specialiști*, disponibil pe https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-checklist-for-professionals_ro.pdf.
38. Colegiul Psihologilor din România (2022), Standarde pentru activitatea de expertiză psihologică, aprobate prin Hotărârea nr. 36/2021 privind aprobarea Standardelor pentru activitatea de expertiză psihologică și a Procedurii de înscriere în Registrul experților psihologi, publicate în M. Of. nr. 838 din 2 septembrie 2021.
39. Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată la Lanzarote la 25 octombrie 2007, disponibilă pe <https://rm.coe.int/168046e1d9>, accesat la 04.01.2024.
40. Convenția privind Drepturile Copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, ratificată de România prin Legea nr. 18 din 18 septembrie 1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului, publicată în M. Of. nr. 109/28 septembrie 1990, republicată în Monitorul Oficial nr. 314 din 13 iunie 2001.
41. Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 13 decembrie 2011, privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului, disponibilă pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32011L0093>.
42. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului, din 25 octombrie 2012, de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului, publicată la 4.11.2012 în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 315/57, disponibilă pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029>.
43. ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, disponibilă pe <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>, accesat la 04.01.2024.
44. EU Justice Scoreboard, disponibil pe https://commission.europa.eu/document/db44e228-db4e-43f5-99ce-17ca3f2f2933_en.
45. European Convention on the Exercise of Children's Rights (STE nr. 160) adoptată la Strasbourg la 25.01.1996, intrată în vigoare la 01.07.2000 (România nu a ratificat această Convenție), disponibilă pe <https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-s-rights/1680a40f72>, accesat la 04.01.2024.
46. Inspekția Judiciară – Direcția pentru procurori (2022). *Raport privind practica instanțelor de judecată și a parchetelor de pe lângă acestea în investigarea și soluționarea cauzelor privind infracțiuni la viața sexuală cu victime minore*, disponibil pe <https://www.inspectiajudiciara.ro/siteweb/service/Resources/Rapoarte-de-control/RAPORT-privind-practica-istan%C8%9Belor-de-judecat%C4%83-%C8%99i-a-parchetelor-de-pe-l%C3%A2ng%C4%83-acestea-%C3%AE-n-investigarea-%C8%99i-solu%C8%9Bionarea-cauzelor-privind-infrac%C8%9Biuni-la-via%C8%9Ba-sexual%C4%83-cu-victime.pdf>.

47. Legea nr. 217/2023, pentru modificarea și completarea Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, precum și a Legii audiovizualului nr. 504/2002, publicată în M. Of. nr. 634 din 11.07.2023.
48. Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, republicată în temeiul art. XIV al titlului XVI din Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției precum și unele măsuri adiacente, publicată în M. Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.
49. Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin OUG nr. 24/2019, publicată în M. Of. nr. 274 din 10 aprilie 2019.
50. Normele privind competențele profesionale ale psihologilor cu drept de liberă practică, din 11.01.2019, parte integrantă din Hotărârea Colegiului Psihologilor din România nr. 1/2019, publicată în M. Of. nr. 173 din 05 martie 2019.
51. Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>.
52. Portalul european e-justiție - Drepturile minorilor în cadrul procedurilor judiciare, disponibil pe https://e-justice.europa.eu/35998/RO/rights_of_minors_in_court_proceedings.
53. Recomandarea (2002)5 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre referitoare la protecția femeilor împotriva violenței, adoptată la 30 aprilie 2002, parag. 46, disponibilă pe <http://rm.coe.int/09000016805e2612>.
54. Recomandarea (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985, disponibilă pe <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=605227&SecMode=1&DoClid=686736&Usage=2>.
55. Recomandarea (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale, adoptată de Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei la data de 28 iunie 1985, pct. A. 2, disponibilă pe <https://rm.coe.int/16805e3be1>.
56. United Nations, CRC Convention on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12, General Comment No. 12 (2009), The right of the child to be heard, 2009, disponibil pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

*

57. CEDO. Cauza A.Ö. și H.Ö. vs. România. Hotărârea din 3 mai 2022, parag. 13, disponibilă pe <https://www.csm1909.ro/ViewFile.ashx?guid=cdcc5690-b1eb-406f-bbbc-495ebbd46fe9-InfoCSM>.
58. CEDO. Cauza Y. vs. Slovenia. Hotărârea din 28 mai 2015, disponibilă pe <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Y-impotriva-Sloveniei.pdf>
59. CEDO. Cauza W.S. vs. Polonia. Hotărârea din 19 iunie 2007, parag. 61, disponibilă pe <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-81140>.

60. CEDO. Cauza S.N. vs. Suedia. Hotărârea din 02.10.2002, disponibilă pe https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_ROM.
61. Judecătoria Iași, *Sentința penală nr. 4114 din 30.09.2004, rămasă definitivă prin neapelare.*
62. Sentința penală nr. 953/28 iunie 2017, definitivă prin decizia penală nr. 274/2018 din 20.04.2018 a Curții de Apel Iași (nepublicată).

Capitolul V.

Audierea copilului martor în procedurile judiciare penale

Sofia Luca

I. Situația copilului martor în procedurile judiciare penale

<i>Situația copilului martor</i>	Una dintre situațiile în care un copil poate fi implicat în procedurile judiciare este aceea în care este chemat să dea declarație în legătură cu împrejurări determinante referitoare la fapta prevăzută de legea penală săvârșită de o altă persoană, despre care acesta are cunoștință în calitate de martor ^[1] .
<i>Vulnerabilitatea copilului martor</i>	Vulnerabilitatea copilului care a asistat la comiterea unei infracțiuni poate fi aproape la fel de ridicată ca cea a copilului asupra căruia a fost comisă fapta. Cu excepția lipsei vătămarilor fizice, ^[2] impactul asupra psihicului copilului martor se poate situa, în anumite situații, la un nivel comparabil cu cel produs asupra victimei. Aceasta depinde, ca și în cazul copilului victimă, de tipul, de natura și gravitatea faptei, de dependența sau relația cu autorul infracțiunii și de caracteristicile de vârstă, dezvoltare, precum și de gradul de sugestibilitate ale copilului martor.
<i>Riscul victimizării martorului</i>	În plus, dacă în raportul victimă-infracțor determinarea victimei de a dezvălui fapta poate fi direct proporțională cu dorința acesteia de a vedea pedepsit pe cel responsabil de suferințele sale și de a scăpa de victimizarea repetată, în ceea ce îl privește pe martor, acesta se poate afla în situația în care riscul de a fi victimizat este legat de împrejurarea dacă va dezvălui sau nu evenimentele la care a asistat.
<i>Temerile legate de procedura în care este</i>	La acestea, ca și la copilul victimă, se adaugă temerile legate de procedurile la care trebuie să participe în calitate de martor, fiind expus unor situații pe care nu le cunoaște și nu știe cum

^[1] M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. 6, vol. 1, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 476.

^[2] Cu mențiunea că în anumite situații, persoana care are calitatea de martor poate să fi suferit personal o vătămare fizică, materială sau morală printr-o faptă penală pentru care acțiunea penală se pune în mișcare din oficiu, dar să nu dorească să participe în cauză în calitate de persoană vătămată, condiții în care, în conformitate cu art. 81 alin. (2) C. proc. pen., poate fi audiată în calitate de martor.

<i>implicat</i>	să le gestioneze și silit să aibă un rol pe care, cel mai probabil, nu îl dorește. În aceste împrejurări, era și firesc ca și copilul martor ^[1] să facă subiectul de preocupare al protecției organismelor internaționale și europene. În documentele internaționale ^[2] și europene ^[3] , copilul martor în procedurile judiciare penale se bucură de protecție juridică la un nivel comparabil cu cel prevăzut pentru copilul victimă.
<i>Cadrul internațional</i>	Astfel, în preambulul Orientărilor privind justiția în cauzele în care sunt implicați copii victime și martori ai infracțiunilor ^[4] se recunoaște că acei copii care sunt victime și martori sunt deosebit de vulnerabili și au nevoie de protecție, asistență și sprijin speciale, adaptate vârstei, nivelului lor de maturitate și nevoilor lor unice, pentru a preveni alte greutăți și traume care ar putea rezulta din participarea lor la procesul de justiție penală, atrăgându-se atenția asupra consecințelor fizice, psihologice și emoționale grave ale infracțiunilor și victimizării atât pentru copiii victime, cât și pentru copiii martori (în special în cazurile de exploatare sexuală), dar și asupra faptului că participarea copiilor victime și martori la procesul de justiție penală este necesară pentru urmărirea penală eficientă.
<i>Cadrul european</i>	Potrivit Orientărilor privind justiția în interesul copilului ^[5] , pe parcursul oricărei proceduri sau cauze, copiii ar trebui tratați cu atenție, sensibilitate, echitate și respect, acordându-se o atenție specială situației personale, bunăstării și nevoilor lor spe-

^[1] D. Motoi, „Right to be heard” în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, 2014, p. 44, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf, accesat la data de 28.12.2023. Autorul menționează că poziția victimei în sistemele juridice din diferite țări variază, întrucât în unele state victima unei infracțiuni nu este parte în proces, ci are doar rolul de martor.

^[2] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, disponibilă pe <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>, accesat la 04.01.2024. Așa cum se menționează în art. II, *Liniile directe* au fost elaborate ca urmare a conștientizării faptului: că milioane de copii din întreaga lume suferă vătămări ca urmare a infracțiunilor și a abuzului de putere; că drepturile acestor copii nu au fost recunoscute în mod adecvat; că aceștia pot suferi dificultăți suplimentare atunci când asistă la procesul de justiție; că este necesară recunoașterea împrejurării că, copiii sunt vulnerabili și necesită o protecție specială adecvată vârstei, nivelului lor de maturitate și nevoilor speciale individuale.

^[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>, accesat la 03.01.2024.

^[4] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime.

^[5] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive.

	cifice, precum și un respect deplin pentru integritatea lor fizică și psihică, subliniindu-se faptul că acest tratament ar trebui să le fie oferit copiilor în orice situație în care aceștia intră în contact cu procedurile judiciare, nejudiciare sau alte acțiuni, indiferent de statutul și capacitatea lor juridică în cadrul oricărei proceduri sau cauze.
<i>Protecție juridică identică cu cea a copilului victimă</i>	De altfel, Orientările privind justiția în cauzele în care sunt implicați copiii victime și martori ai infracțiunilor și Orientările privind justiția în interesul copilului plasează atât copilul victimă, cât și copilul martor pe același nivel de protecție și de aceea tratamentul ce trebuie acordat copilului victimă se impune a fi acordat și copilului martor.
<i>Reglementarea indistinctă a audierii martorilor</i>	În ceea ce privește cadrul legal național, procedura de audiere a martorului (fără ca legea să distingă dacă martorul este adult sau copil) este reglementată în art. 114-130 din Capitolul II „Audierea persoanelor” al Titlului IV „Probele, mijloacele de probă și procedeele probatorii” din Codul de procedură penală.
<i>Cazuri speciale de audiere a martorului</i>	În cadrul acestui capitol, doar art. 124 C. proc. pen. ^[1] , cu denumirea marginală „Cazuri speciale de audiere a martorului,” vizează procedura de audiere a copiilor martori cu vârsta de până la 14 ani, făcând referire, în esență, la persoanele a căror prezență trebuie asigurată la audierea unui astfel de martor și cazurile de excludere a anumitor persoane, precum și câteva garanții procedurale.

^[1] Art. 124 C. proc. pen., astfel cum a fost modificat prin Legea nr. 51/2023 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, publicată în M. Of. nr. 186 din 6 martie 2023, prevede: (1) Audierea martorului minor în vârstă de până la 14 ani are loc în prezența unuia dintre părinți, a tutorei sau a persoanei ori a reprezentantului instituției căreia îi este încredințat minorul spre creștere și educare, precum și în prezența unui psiholog, stabilit de organul judiciar. Psihologul va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare. (2) Dacă persoanele arătate la alin. (1) nu pot fi prezente sau au calitatea de suspect, inculpat, persoană vătămată, parte civilă, parte responsabilă civilmente ori martor în cauză ori există suspiciunea rezonabilă că pot influența declarația minorului, audierea acestuia are loc în prezența unui reprezentant al autorității tutelare sau a unei rude cu capacitate deplină de exercițiu, precum și a unui psiholog, stabiliți de organul judiciar. Psihologul va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare. (2¹) În cazul în care audierea martorului minor vizează activitatea instituției căreia îi este încredințat spre creștere și educare, se înlocuiește reprezentantul acestei instituții cu reprezentantul autorității tutelare sau cu o rudă cu capacitate deplină de exercițiu, precum și cu un psiholog stabiliți de organul judiciar. Psihologul va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor. (4) Audierea martorului minor trebuie să evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a acestuia. (5) Martorului minor care la data audierii nu a împlinit vârsta de 14 ani nu i se comunică obligațiile prevăzute la art. 120 alin. (2) lit. d) și nu depune jurământ, dar i se atrage atenția să spună adevărul.

<i>Adaptarea procedurii de audiere similar copilului victimă</i>	Văzând însă reglementările internaționale care impun statelor membre să își adapteze justiția la nevoile și interesele copiilor, în orice situație în care aceștia intră în contact cu procedurile judiciare ^[1] , în cauzele în care se audiază copii martori ai infracțiunilor, procedura audierii acestora va parcurge în esență aceleași etape, specifice audierii victimelor copii, referitoare la pregătirea profesionistului și a procesului de audiere, pregătirea copilului martor și audierea propriu-zisă.
--	--

II. Procesul de pregătire a audierii copilului martor

<i>Elemente componente</i>	Pregătirea în vederea audierii martorului copil va avea în vedere: pregătirea profesională specializată a profesionistului care va realiza audierea; pregătirea procedurii de audiere (care vizează: studierea cauzei; stabilirea persoanelor prezente la audierea martorului; cunoașterea caracteristicilor individuale ale martorului și a relațiilor acestuia cu părțile din proces; recunoașterea riscurilor și nevoilor de protecție; întocmirea planului de audiere și stabilirea întrebărilor ce urmează să fie adresate martorului; pregătirea materialelor ce urmează să fie folosite în timpul audierii; alegerea timpului și a locului unde urmează să se efectueze audierea; alegerea mijlocului de chemare a martorului pentru audiere).
----------------------------	---

II.1. Pregătirea profesională specializată a profesionistului

<i>Pregătirea profesională specializată</i>	Pregătirea profesională specializată a profesionistului care va realiza audierea martorului copil vizează, în esență, aceleași aspecte de specializare evidențiate la copilul victimă, în contextul în care, pe lângă abordarea celor mai bune metode și tehnici pentru atingerea scopului audierii (aflarea adevărului în cauză), persoana care audiază are și obligația protejării copilului martor împotriva dificultăților inerente implicării sale în procedurile judiciare ^[2] precum și împotriva riscului de victimizare secundară, de intimidare și răzbunare.
---	--

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, parag. 24, p. 44.

^[2] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, Art. V, pct. 13.

<i>Completitudinea cunoștințelor profesionistului</i>	Așadar, profesionistul care va audia copilul martor trebuie: să cunoască drepturile și nevoile copiilor din diferite categorii de vârstă, precum și tipurile de proceduri adaptate acestora ^[1] ; să aibă pregătirea necesară pentru a comunica cu copiii, indiferent de vârstă și stadiul lor de dezvoltare, precum și cu copiii aflați în situații speciale de vulnerabilitate ^[2] ; să fie format în scopul recunoașterii și prevenirii intimidării, amenințării și violenței asupra copilului martor ^[3] ; să urmeze cursuri de formare care să-l ajute să trateze copilul martor cu atenție, sensibilitate, echitate și respect pe parcursul oricărei proceduri sau cauze, acordând o atenție specială situației personale, bunăstării și nevoilor lui specifice, precum și un respect deplin pentru integritatea lui fizică și psihică ^[4] ; să fie instruit în ceea ce privește abilitățile de comunicare, utilizarea unui limbaj adecvat copiilor și dezvoltarea cunoștințelor privind psihologia infantilă ^[5] ; să primească formare cu privire la tehnici de investigare a copilului martor ^[6] .
---	--

II.2. Planificarea procedurii de audiere

<i>Pregătirea procedurii de audiere</i>	Pregătirea procedurii de audiere va debuta cu studierea materialului probator administrat până la acel moment procesual și obținerea datelor necesare referitoare la copilul martor a cărui audiere se impune, respectiv: numele părinților, adresa de domiciliu, stabilirea relației dintre acesta, persoana vătămată și celelalte părți din dosar, eventuale documente referitoare la starea de sănătate sau condiția particulară a martorului (în cazul în care din acte rezultă date privind eventuale dizabilități). De asemenea, în cazul în care martorul nu vorbește limba română, stabilirea limbii vorbite de acesta pentru a efectua demersurile necesare în vederea desemnării unui interpret.
---	--

II.2.1. Persoanele chemate la audierea martorului copil

<i>Citarea martorului</i>	Dacă martorul are vârsta mai mică de 14 ani, citarea lui în vede-
---------------------------	---

[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 23.

[2] *Ibidem*.

[3] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XII, pct. 34.

[4] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, p. 18-19.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*.

<i>cu vârsta mai mică de 14 ani împreună cu ocrotitorul său legal</i>	rea audierii se va dispune împreună cu unul dintre părinți ori, după caz, tutorele sau persoana ori reprezentantul instituției căruia minorul i-a fost încredințat spre creștere și educare, a căror prezență se impune a fi asigurată la audierea acestuia ^[1] .
<i>Prezența altor persoane la audierea martorului. Condiții</i>	La fel ca și în cazul victimelor copii, în cazul în care părintele ori, după caz, tutorele sau persoana ori reprezentantul instituției căruia minorul i-a fost încredințat spre creștere și educare, nu poate fi prezent sau are calitatea de suspect, inculpat, persoană vătămată, parte civilă, parte responsabilă civilmente ori martor în cauză (respectiv, are un interes sau o calitate proprie în cauză) ori există suspiciunea rezonabilă că poate influența declarația minorului ^[2] , audierea acestuia va avea loc în prezența unui reprezentant al autorității tutelare sau a unei rude cu capacitate deplină de exercițiu ^[3] .
<i>Audierea care privește activitatea instituției căreia îi este încredințat copilul</i>	De asemenea, în cazul în care audierea martorului minor vizează activitatea instituției căreia îi este încredințat spre creștere și educare, la audierea martorului se va asigura prezența reprezentantului autorității tutelare sau a unei rude cu capacitate deplină de exercițiu, care va înlocui pe reprezentantul instituției vizată de declarația copilului ^[4] .
<i>Audierea copilului cu vârsta între 14-18 ani. Prezența</i>	În ceea ce privește copilul martor cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, dispozițiile legale nu impun, dar nici nu interzic ca acesta să fie însoțit la audierea sa ca martor de unul dintre

^[1] Conform art. 124 alin. (1) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023, audierea martorului minor în vârstă de până la 14 ani are loc în prezența unuia dintre părinți, a tutorelui sau a persoanei ori a reprezentantului instituției căreia îi este încredințat minorul spre creștere și educare, precum și în prezența unui psiholog, stabilit de organul judiciar. Psihologul va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare.

^[2] În dosarul nr. 8152/99/2018, al Tribunalului Iași, în care a fost audiată, ca martor, fiica de 14 ani a inculpatului, în prezența unui psiholog din cadrul DGASPC (în contextul în care minora prezenta simptome acute de stres, iar mama acesteia figura, la rândul său, în calitate de martor), s-a stabilit existența unei suspiciuni rezonabile de influențare a martorei minore de către mama sa. Astfel, în raportul de evaluare psihologică dispus în cauză cu privire la martora minoră, s-a stabilit că aceasta prezintă atașament și sentimente de loialitate față de tată, având dorința de a prezenta lucrurile într-o lumină favorabilă tatălui, existând suspiciunea de transfer informațional de la mamă la fiică.

^[3] Conform art. 124 alin. (2) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023, dacă persoanele arătate la alin. (1) nu pot fi prezente sau au calitatea de suspect, inculpat, persoană vătămată, parte civilă, parte responsabilă civilmente ori martor în cauză ori există suspiciunea rezonabilă că pot influența declarația minorului, audierea acestuia are loc în prezența unui reprezentant al autorității tutelare sau a unei rude cu capacitate deplină de exercițiu, precum și în prezența unui psiholog, stabiliți de organul judiciar. Psihologul va oferi consiliere de specialitate minorului pe toată durata procedurilor judiciare.

^[4] Conform art. 124 alin. (2¹) C. proc. pen. modificat prin Legea nr. 51/2023.

<i>altor persoane la audiere</i>	părinți ori de către alt reprezentant legal, după caz, dacă, copilul are nevoie de suportul acestei persoane ^[1] . Deși organul judiciar nu are obligația să asigure prezența la audiere a reprezentantului legal al martorului cu vârsta între 14 și 18 ani, în condițiile în care are obligația legală să evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a martorului minor, ^[2] va trebui să stabilească, în raport de împrejurările concrete ale cauzei și de dorința martorului, dacă se impune sau nu prezența acestei persoane la audiere.
<i>Prezența psihologului</i>	De asemenea, în cazul martorului mai mic de 14 ani, organul judiciar va desemna un psiholog, care va fi prezent pe parcursul audierii copilului martor și care va asigura consiliere de specialitate acestuia pe toată durata procedurilor judiciare ^[3] . Ca și în cazul victimelor copii, rolul psihologului pe parcursul audierii copilului martor va fi de a acorda suport emoțional copilului și de a veghea ca acesta să nu fie expus la situații riscante din punct de vedere emoțional sau la tratamente care ar pune în pericol bunăstarea sau echilibrul emoțional al martorului, ca audierile să se desfășoare prin metode adaptate capacității de înțelegere a copilului, cu respectarea nevoilor acestuia la protecție și siguranță, cu utilizarea unor tehnici de interviu nesugestive.
<i>Rolul și limitele psihologului</i>	Psihologul prezent la audiere va putea oferi consiliere cu privire la modul în care ar trebui adresate întrebările și, eventual, interveni în timpul interviului în cazul în care comunicarea profesionistului cu copilul este defectuoasă. Acesta ar putea ajuta interviewerul să reformuleze întrebarea pe înțelesul copilului sau să repete răspunsurile martorului în cazul în care acestea sunt inaudibile sau neclare în înregistrare. Măsura în care psihologul va putea fi implicat activ în comunicarea întrebărilor va varia de la martor la martor, în funcție de nevoile specifice ale acestuia și de stilul său de comunicare, însă numai după un prealabil consens cu organul judiciar ^[4] .

^[1] În acest sens, a se vedea ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. IX, pct. 25, lit. b), în care se menționează că profesioniștii ar trebui să elaboreze și să pună în aplicare măsuri care să faciliteze depunerea mărturiei de către copii, pentru a îmbunătăți comunicarea și înțelegerea în etapele premergătoare procesului și ale procesului, măsuri care pot include: persoane de sprijin, inclusiv specialiști și membri corespunzători ai familiei pentru a însoți copilul în timpul mărturiei.

^[2] Aspect prevăzut expres de art. 124 alin. (4) C. proc. pen.

^[3] Art. 124 alin. (1), (2), (2¹) C. proc. pen., modificat prin Legea nr. 51/2023.

^[4] Consensul ar trebui să acopere chestiuni precum: cum va semnala specialistul profesionistului care realizează interviul că martorul nu a înțeles o întrebare sau nevoia acestuia de a lua o pauză sau cum ar trebui formulate/reformulate întrebările pentru a fi înțelese de martor și pentru a maximiza calitatea relatărilor făcute de acesta – Ministry of Justice, National Police Chief's Council,

<p><i>Desemnarea unui psiholog independent.</i> <i>Situații</i></p>	<p>Este de reținut că, în situația în care audierea martorului minor vizează activitatea instituției căreia acesta îi este încredințat spre creștere și educare, psihologul care va fi desemnat pentru a asista martorul pe parcursul audierii nu poate face parte din instituția vizată de mărturia copilului. Deși acest lucru nu este prevăzut expres, trebuie avut în vedere că, în condițiile în care prezența psihologului, care să asiste la audierea copilului martor, este reclamată tocmai de vulnerabilitatea deosebită a copilului care va testa împotriva instituției căreia îi este încredințat spre creștere și educare, acesta nu poate să fie angajatul instituției respective (ori să facă parte dintr-o altă instituție subordonată ierarhic aceluiași angajator principal)^[1]. În aceste împrejurări, se va impune desemnarea unui psiholog independent, care să asigure o protecție efectivă copilului martor și asupra căruia să nu planeze vreo suspiciune de parțialitate^[2].</p>
<p><i>Audierea prin interpret</i></p>	<p>În cazul în care martorul nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată în procedurile penale la care participă, audierea acestuia se va realiza prin interpret^[3], asigurat în mod gratuit de către</p>

Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p.142, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>, accesat la data de 12.01.2024.

^[1] CEDO, *Cauza Bursuc contra României*, hotărârea din 12 octombrie 2004, parag. 103. Curtea amintește că, pentru ca o anchetă cu privire la omor sau rele tratamente săvârșite de agenți ai statului să fie considerată efectivă, se poate aprecia, în general, că este necesar ca persoanele care conduc ancheta și cele care fac cercetările să fie independente de cele implicate în eveniment. Aceasta presupune nu doar absența oricărui raport ierarhic sau instituțional, dar și o independență concretă.

^[2] CEDO, în *Cauza A.Ö. și H.Ö. contra României*, hotărârea din 3 mai 2022, a reținut că reclamantul (tatăl unei victime minore aflată în îngrijirea unui centru) s-a plâns de faptul că reprezentanții centrului de îngrijire și asistență nu au luat măsurile necesare pentru a-i proteja fiica împotriva abuzului sexual și nu au informat, conform legii, poliția. Din declarațiile date la poliție reieșea faptul că psihologul centrului de îngrijire și asistență, care a întocmit unul dintre rapoartele de evaluare, i-a cerut primei reclamante să îi ceară scuze suspectului pentru ce „l-a forțat” să îi facă (el ei). După examinarea tuturor elementelor care i-au fost prezentate, Curtea a identificat deficiențe în cercetările efectuate în cauză. Printre acestea: lipsa unei anchete efective cu privire la neluarea de către reprezentanții centrului de îngrijire și asistență a măsurilor necesare pentru a preveni abuzul și pentru a informa poliția în timp util (a se vedea pct. 4); lipsa unei reprezentări efective acordate primei reclamante. În ceea ce privește acest din urmă aspect, s-a reținut că tatăl primei reclamante se afla în închisoare, că minora a fost reprezentată de un angajat al instituției împotriva căreia fuseseră formulate plângeri în aceeași cauză (a se vedea pct. 2), precum și de un avocat din oficiu, și că niciunul dintre acești reprezentanți nu a depus nicio cerere semnificativă în cursul urmăririi penale și nu a atacat rezoluția procurorului în cauză (a se vedea pct. 6).

^[3] Conform art. 105 C. proc. pen.

	<p>stat^[1]. Având în vedere că normele legale nu fac vorbire despre posibilitatea martorului de a alege interpretul, desemnarea acestuia se va face de către organul judiciar competent^[2]. În caz de urgență sau dacă nu se poate asigura un interpret autorizat, la audierea persoanei poate fi asigurată prezența oricărei persoane care poate să comunice cel mai bine cu cel ascultat. În această din urmă situație, organul judiciar are obligația să reia audierea în prezența unui interpret imediat ce acest lucru este posibil. În cazul în care copilul martor este surd, mut sau surdo-mut, audierea acestuia se face cu participarea unei persoane autorizate care are capacitatea de a comunica prin limbajul special, cu precizarea că în această situație comunicarea se poate face și în scris. În cazul în care organul judiciar nu găsește o persoană autorizată care să poată comunica cu copilul prin limbajul special, iar comunicarea nu se poate realiza în scris, audierea martorului se va face cu ajutorul oricărei persoane care are aptitudini de comunicare, organul judiciar având obligația să reia audierea în prezența unei persoane autorizate în limbajul semnelor, imediat ce acest lucru este posibil.</p>
<p><i>Prezența avocatului</i></p>	<p>Deși dispozițiile art. 88 C. proc. pen. reglementează asistența sau reprezentarea în proces prin avocat doar a părților și a subiecților procesuali principali, martorul (subiect procesual) care se prezintă la audiere cu un avocat poate fi asistat pe parcursul acesteia de avocatul respectiv^[3]. Aceasta înseamnă că, în legislația națională, martorul copil nu beneficiază de asistență juridică obligatorie, dar că acesta poate beneficia de serviciile unui avocat ales care să îi asigure suportul necesar pe parcursul audierii lui în calitate de martor.</p>

II.2.2. Evaluarea capacității martorului de a depune mărturie

<p><i>Evaluarea capacității martorului de a depune mărturie. Situații</i></p>	<p>Este posibil ca din informațiile existente la dosar să rezulte date că martorul se află într-o situație ce pune la îndoială, în mod rezonabil, capacitatea sa de a depune mărturie în cauză. În cazul copiilor, această îndoială ar putea rezulta din caracteristicile individuale ale martorului, cum ar fi vârsta, capacitățile sale intelectuale și lingvistice, o stare fizică/psihică alterată permanent sau temporar (din cauza unei boli fizice sau mentale sau a unei infirmități) ori din situația celor care se</p>
---	--

^[1] Conform art. 12 C. proc. pen., subiecților procesuali care nu vorbesc limba română sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima în limba română, li se asigură, în mod gratuit, posibilitatea de a vorbi, prin interpret.

^[2] Conform art. 105 C. proc. pen.

^[3] Conform art. 118 alin. (3) C. proc. pen.

	aflau la momentul perceperii faptelor sub influența unor substanțe psihotrope, luării unei medicații etc. ^[1] . În aceste împrejurări, organul judiciar trebuie să stabilească dacă persoana este capabilă să relateze în mod conștient fapte și împrejurări de fapt conforme cu realitatea ^[2] . Pentru a decide cu privire la capacitatea unei persoane de a fi martor, organul judiciar dispune, la cerere sau din oficiu, orice examinare necesară, prin mijloacele prevăzute de lege ^[3] .
<i>Necesitatea unei evaluări psihologice</i>	O altă situație care pune sub semnul întrebării capacitatea unui copil de a depune mărturie și interesul statului/părților de a solicita depunerea acestei mărturii este atunci când traumele mentale sau fizice care decurg din infracțiune ar cauza vătămări suficient de grave încât victima să nu poată depune mărturie fără a suferi alte traume substanțiale. În această categorie ar trebui încadrați și copiii care, din cauza gravității traumei psihice provocate de asistarea la comiterea unei fapte, sunt incapabili să rememoreze evenimentul traumatizant sau reamintirea evenimentului ar fi de natură să le adâncească trauma sau să le producă traume suplimentare. ^[4] Pentru stabilirea acestui aspect, organul judiciar ar trebui să dispună efectuarea unei evaluări psihologice care să stabilească dacă este oportun/recomandabil ca martorul copil să depună mărturie în cauză.

II.2.3. Luarea în considerare a măsurilor de protecție a martorilor copii

<i>Protecția martorilor. Scop</i>	Protecția martorilor are drept scop, pe de o parte, evitarea oricăror riscuri cu privire la aceste persoane, iar, pe de altă parte, asigurarea fiabilității probelor administrate. Garantarea protecției martorilor are ca scop evitarea riscului ca aceștia să refuze să dea declarații sau a riscului ca aceștia să distorsioneze adevărul din cauza pericolului la care ar putea fi expusă viața, integritatea corporală sau libertatea lor sau a rudelor apropiate ale acestora ^[5] .
-----------------------------------	--

^[1] M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. 6, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 476.

^[2] Conform art. 115 C. proc. pen., (1) Orice persoană poate fi citată și audiată în calitate de martor, cu excepția părților și a subiecților procesuali principali. (2) Persoanele care se află într-o situație ce pune la îndoială, în mod rezonabil, capacitatea de a fi martor pot fi audiate doar atunci când organul judiciar constată că persoana este capabilă să relateze în mod conștient fapte și împrejurări de fapt conforme cu realitatea.

^[3] Conform art. 115 alin. (3) C. proc. pen.

^[4] A. Cunningham, L. Stevens, *Helping a Child be a Witness in Court: 101 Things to Know, Say & Do*, Centre for Children & Families in the Justice System, 2011, p. 6, disponibil pe <https://www.tvcvm.ca/files/2015-12/helping-a-child-witness.pdf>, accesat la 16.01.2024.

^[5] M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. 6, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 497.

<i>Justificarea luării unor măsuri de protecție a martorului copil</i>	Ca urmare, înainte de a proceda la audierea în calitate de martor, dacă există o suspiciune rezonabilă că viața, integritatea corporală, libertatea, bunurile sau activitatea profesională a martorului ori a unui membru de familie al acestuia ar putea fi puse în pericol ca urmare a datelor pe care le furnizează organelor judiciare sau a declarațiilor sale sau dacă martorul a suferit o traumă ca urmare a săvârșirii infracțiunii ori ca urmare a comportamentului ulterior al suspectului sau inculpatului ori dacă martorul este minor, organul judiciar are obligația să evalueze necesitatea și oportunitatea luării uneia sau mai multor măsuri de protecție a martorului copil.
<i>Statutul de martor amenințat</i>	Conform art. 125 C. proc. pen., în cazul în care există o suspiciune rezonabilă că viața, integritatea corporală, libertatea, bunurile sau activitatea profesională a martorului ori a unui membru de familie al acestuia ar putea fi puse în pericol ca urmare a datelor pe care le furnizează organelor judiciare sau a declarațiilor sale, organul judiciar competent acordă acestuia statutul de martor amenințat și dispune una ori mai multe dintre măsurile de protecție prevăzute la art. 126 sau art. 127 C. proc. pen., după caz.
<i>Măsurile de protecție a martorului amenințat în cursul urmăririi penale. Caracter obligatoriu</i>	Astfel, în cursul urmăririi penale, odată cu acordarea statutului de martor amenințat, procurorul dispune, ca măsură obligatorie, din oficiu sau la cererea martorului, a uneia dintre părți sau a unui subiect procesual principal, aplicarea uneia sau a mai multora dintre următoarele măsuri de protecție: a) supravegherea și paza locuinței martorului sau asigurarea unei locuințe temporare; b) însoțirea și asigurarea protecției martorului sau a membrilor de familie a acestuia în cursul deplasărilor; c) protecția datelor de identitate prin acordarea unui pseudonim cu care martorul va semna declarația sa; d) audierea martorului fără ca acesta să fie prezent, prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere, cu vocea și imaginea distorsionate, atunci când celelalte măsuri nu sunt suficiente.
<i>Măsurile de protecție a martorului amenințat în cursul procedurii de camera preliminară. Caracter obligatoriu</i>	Dacă starea de pericol a apărut în cursul procedurii de cameră preliminară, judecătorul de cameră preliminară, din oficiu sau la sesizarea procurorului, va fi cel care dispune, ca măsură obligatorie, aplicarea uneia sau mai multora dintre măsurile de protecție enumerate mai sus ^[1] .
<i>Măsurile de protecție a martorului amenințat în cursul judecății.</i>	În cursul judecății, acordarea statutului de martor amenințat se dispune de instanță, din oficiu sau la cererea procurorului, a martorului, a părților sau a persoanei vătămate ^[2] . Odată cu

[1] Art. 126 alin. (7) C. proc. pen.

[2] Conform art. 128 alin. (3) C. proc. pen., în ipoteza în care cererea de acordare a statutului de martor amenințat este formulată de martor ori de părți sau persoana vătămată, instanța poate dispune ca procurorul să efectueze de urgență verificări cu privire la temeinicia cererii de protecție.

<i>Caracter obligatoriu</i>	acordarea statutului de martor amenințat, instanța va dispune (măsură obligatorie), prin aceeași încheiere, aplicarea uneia sau mai multora dintre următoarele măsuri de protecție: a) supravegherea și paza locuinței martorului sau asigurarea unei locuințe temporare; b) însoțirea și asigurarea protecției martorului sau a membrilor de familie a acestuia în cursul deplasărilor; c) nepublicitatea ședinței de judecată pe durata ascultării martorului; d) ascultarea martorului fără ca acesta să fie prezent în sala de judecată prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere la distanță, cu vocea și imaginea distorsionate, atunci când celelalte măsuri nu sunt suficiente; e) protecția datelor de identitate ale martorului și acordarea unui pseudonim sub care acesta va depune mărturie.
<i>Statutul de martor vulnerabil</i>	Potrivit art. 130 C. proc. pen., procurorul sau, după caz, instanța poate decide acordarea statutului de martor vulnerabil următoarelor categorii de persoane: a) martorului care a suferit o traumă ^[1] ca urmare a săvârșirii infracțiunii ori ca urmare a comportamentului ulterior al suspectului sau inculpatului; b) martorului minor.
<i>Protecția martorului vulnerabil. Rațiune</i>	Dacă în cazul martorilor amenințați necesitatea protecției rezultă din riscul care planează asupra lor sau a membrilor familiilor acestora, în cazul martorilor vulnerabili posibilitatea dispunerii unor măsuri de protecție se naște din faptul că declarația dată în prezența altor persoane sau sub identitatea reală ar putea fi de natură să traumatizeze martorul sau să accentueze o anumită traumă suferită prin perceperea faptei comise ^[2] .
<i>Măsurile de protecție a martorului vulnerabil în faza urmăririi penale. Caracter facultativ</i>	Astfel, dacă dosarul se află în faza urmăririi penale, odată cu acordarea statutului de martor vulnerabil, procurorul, din oficiu sau la cererea martorului, a uneia dintre părți sau a unui subiect procesual principal, poate institui măsuri de protecție a martorului constând în: însoțirea și asigurarea protecției martorului sau a membrilor de familie ai acestuia în cursul deplasărilor; audierea martorului fără ca acesta să fie prezent, prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere, cu vocea și imaginea distorsionate, atunci când celelalte măsuri nu sunt suficiente ^[3] .

^[1] Gh. Mateuț, *Procedură penală. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 561. Autorul apreciază că „noțiunea de traumă” trebuie înțeleasă în dublu sens: de prejudiciu fizic sau moral cauzat prin infracțiune; de tulburare psihică ori teamă determinată de comportamentul ulterior al suspectului sau inculpatului, de natură a-l intimida, în scopul de a-i influența declarația.

^[2] M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, vol. I, ed. 6, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 505.

^[3] Prevăzute la art. 126 alin. (1) lit. b) și d) C. proc. pen.

<p><i>Măsurile de protecție a martorului vulnerabil în faza cercetării judecătorești.</i> <i>Caracter facultativ</i></p>	<p>Dacă dosarul se află în faza cercetării judecătorești, instanța de judecată, odată cu acordarea statutului de martor vulnerabil, din oficiu, sau la cererea martorului a uneia dintre părți sau a unui subiect procesual principal, poate dispune măsurile de protecție constând în^[1]: însoțirea și asigurarea protecției martorului sau a membrilor de familie ai acestuia în cursul deplasărilor; nepublicitatea ședinței de judecată pe durata ascultării martorului; ascultarea martorului fără ca acesta să fie prezent în sala de judecată, prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere, cu vocea și imaginea distorsionate, atunci când celelalte măsuri nu sunt suficiente^[2]; protecția datelor de identitate ale martorului și acordarea unui pseudonim sub care acesta va depune mărturie.</p>
<p><i>Caracterul facultativ al măsurilor de protecție în cazul martorilor vulnerabili</i></p>	<p>Spre deosebire de martorul amenințat, în raport de care organul judiciar este obligat, ca, odată cu acordarea statutului, să dispună măsuri de protecție a acestuia, în privința martorului vulnerabil, acordarea statutului de martor vulnerabil și luarea măsurilor de protecție față de acesta este facultativă. Astfel, deși legea procesual penală menționează drept condiție suficientă pentru acordarea statutului de martor vulnerabil minoritatea acestuia (copiii martori fiind prezumați vulnerabili), lasă, totuși, la facultatea organului judiciar atât acordarea acestui statut, cât și luarea în consecință a măsurilor de protecție în cazul acestora^[3].</p>
<p><i>Interesele imperative ale societății în ceea ce privește martorii copii</i></p>	<p>Este de reținut că societatea are două interese imperative în ceea ce privește copiii martori: interesul de a descoperi adevărul folosind mărturia acestora și interesul de a proteja integritatea și bunăstarea mentală și fizică a copiilor martori. Aceste interese se traduc în responsabilitatea organului judiciar de a se asigura că un copil martor are posibilitatea de a oferi o</p>

^[1] Prevăzute de 127 lit. b)-e) C. proc. pen.

^[2] Ascultarea martorului vulnerabil se realizează fără ca acesta să fie prezent fizic în locul unde se află organul judiciar și are loc prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere, urmându-se, cu particularitățile datorate măsurii de protecție, procedura de drept comun; distorsionarea vocii și imagini nu este obligatorie. M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. 6, vol. I, Ed. C.H. Beck, 2019, p. 506.

^[3] Spre deosebire de statutul de martor amenințat, care determină obligativitatea instituirii uneia sau mai multora dintre măsurile de protecție prev. la art. 126 și art. 127 C. proc. pen., potrivit art. 130 alin. (2) C. proc. pen., odată cu acordarea statutului de martor vulnerabil, procurorul sau instanța pot dispune măsurile de protecție prevăzute la art. 126 alin. (1) lit. b) și d) sau, după caz, art. 127 lit. b)-e), care se aplică în mod corespunzător. Distorsionarea vocii și a imaginii nu este obligatorie.

	mărturie completă și veridică și de a proteja copiii de suferința emoțională severă indusă de procesul judiciar ^[1] , audierea acestora trebuind să evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a copiilor ^[2] .
--	--

II.2.4. Măsuri și proceduri speciale pentru obținerea mărturiei copilului. Alegerea momentului și locului audierii. Înregistrarea declarației

<i>Necesitatea măsurilor și procedurilor speciale pentru obținerea mărturiei copilului</i>	Ținând seama de vulnerabilitatea prezumată a martorului copil (dată de vârstă), de natura și gravitatea faptei la care a fost martor, relația acestuia cu părțile din proces, caracteristicile individuale ale copilului, circumstanțele cauzei și obiectul probațiunii, organul judiciar are responsabilitatea să pună în aplicare măsuri și proceduri speciale de colectare a probelor de la copiii martori ^[3] . Acestea pot însemna: utilizarea înregistrării audio-video sau audio ^[4] ; limitarea numărului de audieri la strictul necesar; evitarea contactului inutil cu procesul judiciar ^[5] ; evitarea contactului vizual cu acuzatul; luarea măsurilor de protecție a martorilor ori de câte ori există date că acestea se impun ^[6] .
<i>Evaluarea individuală a nevoilor martorilor copii</i>	Atunci când analizează nevoile martorilor copii, organul judiciar nu ar trebui să presupună, spre exemplu: că un copil mai mare va fi în mod necesar mai încrezător decât unul mai mic; că un copil mai mare va dori întotdeauna să depună mărturie direct în sala de judecată; să facă presupuneri bazate pe comportamentul copilului (de pildă, unii copii se pot comporta cu un

^[1] Judicial Council of California, Bench handbook. The child witness, revizuit, 2016 (Introducere), disponibil pe http://www.sblawlibrary.org/uploads/7/3/1/1/7311175/cwhb_2016pt.pdf, accesat la 24.01.2024.

^[2] Art. 124 alin. (4) C. proc. pen.

^[3] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XI, pct. 31 lit. a).

^[4] Conform art. 123 alin. (2) C. proc. pen., în cursul urmăririi penale, audierea martorului se înregistrează prin mijloace tehnice audio sau audio-video, dacă organul de urmărire penală consideră necesar sau dacă martorul solicită expres aceasta și înregistrarea este posibilă.

^[5] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XI, pct. 31, lit. a), b).

^[6] Potrivit M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy, C. Katz, *Mărturia copilului, Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. Asociației de Științe Cognitive, 2018, p. 350, este obligatoriu să recunoaștem vulnerabilitățile inerente ale copiilor martori și să continuăm – cum multe țări o fac deja – să identificăm cele mai bune modalități de a-i ajuta pe acești copii să facă față situației pe măsură ce se confruntă cu dificultățile asociate participării lor în procese.

	anumit grad de bravadă chiar dacă se confruntă de fapt cu o mare angoasă la perspectiva de a depune mărturie) ^[1] .
<i>Relevanța timpului și locului audierii</i>	La fel ca în cazul victimelor copii, alegerea timpului și locului unde va avea loc audierea poate avea o înrâurire relevantă asupra cantității și calității informațiilor obținute de la martorul copil.
<i>Decizia privind momentul desfășurării audierii. Elemente de analiză</i>	Decizia cu privire la momentul desfășurării unui interviu trebuie să țină seama de cerințele anchetei (de exemplu, custodia unui presupus autor), dar și de efectele potențiale ale traumei sau stresului copilului, care pot interfera cu procesul de amintire. Această chestiune ar trebui determinată mai degrabă prin interpelarea martorului decât prin alegerea unei perioade arbitrare de timp. Unii martori vor dori să fie audiați relativ repede, în timp ce alții ar putea dori să fie audiați la o dată ulterioară. În orice situație, se va avea întotdeauna în vedere faptul că potențialul de contaminare a memoriei crește odată cu trecerea timpului ^[2] .
<i>Alte elemente de luat în considerație la stabilirea momentului audierii</i>	În esență, în ceea ce privește momentul ales pentru audierea copilului martor, este indicat ca aceasta să aibă loc într-un interval cât mai apropiat de perceperea nemijlocită de către copil a faptelor și împrejurărilor de fapt cu privire la care acesta testează, pentru a evita contaminarea memoriei martorului ^[3] . Cu toate acestea, în funcție de gradul de vulnerabilitate a copilului martor ori în cazul în care există o suspiciune rezonabilă că martorul copil face parte din categoria martorilor amenințați sau a suferit o traumă ca urmare a săvârșirii infracțiunii ori ca urmare a comportamentului ulterior al suspectului sau inculpatului, în funcție de nivelul de stres și anxietate resimțit de copil în legătură cu procesul judiciar în sine, este posibil, ca, prealabil audierii acestuia, să fie necesară luarea unor măsuri de protecție în privința sa, precum și pregătirea copilului în vederea audierii. În concluzie, este necesar ca procesul să aibă loc cât

[1] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2011, p. 19, disponibil pe <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bills-acts/circulars/achieving-best-evidence-circular-2011-03.pdf>, accesat la data de 12.01.2024.

[2] *Ibidem*.

[3] G. Groza, „Memoria falsă și mărturia martorilor”, *Psihologie aplicată în procesul penal*, JBC nr. 1/2020, p. 50, disponibil pe [JBC_1_groza.pdf](#) (baroul-cluj.ro). Autoarea face vorbire despre contaminarea memoriei martorilor ca efect al expunerii la informații posteveniment care poate duce la declarații (uneori semnificativ) diferite de la o audiere la alta. Acest efect apare cu atât mai mult cu cât se scurge mult timp între cele două audieri și mai ales dacă martorul este expus la mai multe surse de contaminare (discuții cu părțile sau alți martori sau știri în mass-media).

	de repede apare ca fiind practic, cu excepția situației în care întârzierea procedurilor este în interesul superior al copilului ^[1] .
<i>Alegerea momentului optim al audierii</i>	Audierile nu ar trebui să aibă loc într-un moment în care este probabil ca martorul să sufere de efectele obosealii. În cazul în care circumstanțele sunt de așa natură (de exemplu, atunci când un presupus autor se află în custodia poliției pentru o infracțiune gravă și este necesară o audiere pentru a obține probe potențiale vitale), încât este absolut esențial ca un martor să fie audiat într-un moment în care este probabil să fie obosit, se poate lua în considerare efectuarea doar a unei scurte audieri în care să fie abordate elemente absolut relevante și necesare. Un interviu mai substanțial poate fi apoi luat la un moment mai potrivit ^[2] .
<i>Prevenirea situațiilor de excepție</i>	De altfel, nesocotirea stării de oboseală a copilului martor, dincolo de faptul că va avea ca rezultat probabil o cantitate și o calitate redusă a informațiilor obținute, este posibil să conducă și la necesitatea întreruperii ascultării, ^[3] în cazul în care în timpul acesteia copilul va da semne vizibile de oboseală excesivă. De aceea, pe lângă celelalte aspecte, este util, mai ales în cazul martorilor de vârstă mai mică, ca momentul ales pentru audiere să fie în acel interval orar care nu coincide cu rutinele zilnice de odihnă ^[4] .
<i>Locul audierii</i>	Un alt element de care organul judiciar trebuie să țină seama atunci când planifică audierea unui martor copil este locația în care va realiza audierea. Deși dispozițiile procedurale penale naționale nu identifică, ca în cazul copilului victimă, necesitatea audierii copilului martor în spații special concepute sau adaptate audierii copiilor, reglementările internaționale sunt neechivoce în ceea ce privește necesitatea adaptării procedurilor la interesele și nevoile copiilor, indiferent de calitatea sau statutul acestora ^[5] . În aceste împrejurări, audierea martorilor co-

^[1] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XI, pct. 30 lit. c).

^[2] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 70.

^[3] În conformitate cu art. 106 alin. (1) C. proc. pen., dacă, în timpul audierii unei persoane, aceasta prezintă semne vizibile de oboseală excesivă sau simptomele unei boli care îi afectează capacitatea fizică ori psihică de a participa la ascultare, organul judiciar dispune întreruperea ascultării și, dacă este cazul, ia măsuri pentru ca persoana să fie consultată de un medic.

^[4] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 70.

^[5] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XI, pct. 29 lit. d), subliniază necesitatea utilizării unor proceduri adaptate

	pii se va realiza, ori de câte ori este posibil și oportun, în camerele speciale, adaptate audierii copiilor de vârste diferite, a căror descriere se regăsește în capitolul destinat audierii copilului victimă (la care facem trimitere).
<i>Locul de așteptare</i>	La fel de importantă este și asigurarea unor săli de așteptare separate, unde copilul martor va petrece timpul necesar până la momentul chemării sale în sala de audiere, fiind ferit astfel de întâlnirea neașteptată cu persoana acuzată sau alte persoane aflate în relație cu acesta ori de alte influențe nedorite.
<i>Spații improprii de audiere și așteptare. Riscul de contaminare a declarației martorului</i>	De multe ori, pe fondul lipsei logisticii/spațiilor adecvate audierii copiilor în mediul rural, mai ales în faza cercetărilor penale, audierea copiilor martori se realizează în spații complet improprie (birouri în care se găsesc în același timp mai multe persoane, funcționari sau alți martori), în condiții inadecvate (cu o multitudine de factori disturbatori), cu spații de așteptare în care se pot afla în același timp alți martori sau chiar suspjecții/inculpații din cauză. În aceste condiții, riscul de contaminare/influențare a declarației martorului copil este unul important, dat fiind gradul ridicat de sugestibilitate a acestuia la stimuli externi. Ca urmare, organul judiciar are nu numai obligația, ci și interesul să identifice soluții adecvate pentru a adapta procedurile la situația copilului martor.
<i>Audierea martorului fără a fi prezent la locul audierii</i>	Atunci când organul judiciar a dispus acordarea statutului de martor amenințat sau vulnerabil și luarea măsurii de protecție prevăzute de art. 126 lit. d) sau art. 127 lit. d) C. proc. pen., audierea martorului se va realiza fără ca acesta să fie prezent la locul audierii, prin intermediul mijloacelor de transmitere la distanță, cu vocea și imaginea distorsionate (după caz) ^[1] . Pentru că unul dintre motivele care stau la baza luării acestei măsuri de protecție este evitarea contactului vizual dintre martor și persoana acuzată sau membrii familiei ori prietenii acestuia, este important ca profesionistul care se ocupă de audiere să ia măsurile necesare pentru ca, deși nu se află fizic în sala unde se desfășoară sesiunea de audiere, copilul martor nici să nu vizualizeze aceste persoane prin intermediul camerei de luat vederi.
<i>Obturarea contactului vizual dintre copil și persoana acuzată</i>	Camera de înregistrare ar trebui orientată spre persoana care realizează audierea și care are nevoie de contactul vizual direct cu copilul, în timp ce persoana acuzată și supporterii acesteia să nu se afle în raza de acțiune a camerei. Aceasta înseamnă că ei

copiilor, inclusiv săli de audiere concepute pentru copii, medii judiciare modificate care iau în considerare martorii copii și alte măsuri adecvate pentru a facilita mărturia copilului.

^[1] Astfel cum rezultă din dispozițiile art. 130 C. proc. pen., în cazul martorilor cărora li s-a acordat statutul de martor vulnerabil, distorsionarea vocii și imaginii nu este obligatorie.

	<p>pot vedea copilul, dar că acesta nu îi poate vedea, evitându-se astfel creșterea anxietății inerente a martorului la vederea acuzatului ori la eventualele gesturi sau grimase ale acestuia sau ale altor persoane din public, menite să timoreze copilul. Acest lucru va fi adus la cunoștința copilului martor în faza de pregătire.</p>
<p><i>Necesitatea înregistrării declarației martorului copil</i></p>	<p>O atenție specială ar trebui acordată de organul judiciar deciziei de înregistrare a audierii martorului copil^[1], mai ales dacă acesta testează cu privire la infracțiuni grave ori care poartă asupra unor aspecte sensibile sau dacă, din cauza vulnerabilității determinată de vârstă, expunerea sa repetată la contextul judiciar ar fi de natură să cauzeze acestuia suferințe sau greutăți nejustificate^[2]. De asemenea, organul judiciar are obligația să aducă la cunoștința martorului, înainte de audiere, că are dreptul de a solicita personal înregistrarea declarației^[3]. În ceea ce privește avantajele înregistrării audierii copilului martor (atât pentru copil, pentru organul judiciar, cât și pentru procedură), facem trimitere la argumentele expuse în capitolul privind <i>Audierea copilului victimă în cadrul procedurilor penale</i>, din cadrul lucrării de față, care își găsesc pe deplin aplicabilitatea.</p>
<p><i>Alegerea mijlocului de chemare a martorului pentru audiere</i></p>	<p>După ce organul judiciar a stabilit locul, data și ora la care va avea loc audierea martorului copil, va dispune citarea acestuia și a unuia dintre părinți ori a unui alt reprezentant legal în funcție de vârsta/ solicitarea copilului. Potrivit art. 114 alin. (2) lit. a) C. proc. pen., orice persoană citată ca martor are obligația de a se prezenta în fața organului care a citat-o, la locul, ziua și ora arătate în citație.</p>
<p><i>Eludarea citației scrise. Aducerea martorului copil cu mandat. Consecințe negative</i></p>	<p>Deși, în practică, în scopul de a nu tergiversa soluționarea cauzei ori de a nu pierde momentul operativ sau ca element de tactică criminalistică, organul de cercetare sau de urmărire penală eludează dispozițiile legale potrivit cărora chemarea unei persoane în fața organului de urmărire penală sau a instanței de judecată se face prin citație scrisă,^[4] dispunând în mod direct emiterea unui mandat de aducere pe numele martorului, această procedură nu este potrivită pentru martorii copii, întrucât stresul și anxietatea copilului martor se pot accentua în mod simțitor în condițiile în care copilul va fi luat</p>

^[1] Având în vedere că dispozițiile art. 123 alin. (2) C. proc. pen. lasă la facultatea organului judiciar aprecierea necesității înregistrării declarației audierii martorului.

^[2] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XI, pct. 31 lit. a).

^[3] Conform art. 123 alin. (2) C. proc. pen., martorul poate solicita expres înregistrarea audierii, aspect care presupune ca acestuia să îi fie, *a priori*, adus la cunoștință acest drept.

^[4] Art. 257 C. proc. pen.

	pe neașteptate din locul în care se află și condus de un lucrător de poliție la sediul organului judiciar sau la locul stabilit de acesta pentru audiere.
--	---

II.2.5. Întocmirea planului de audiere

<i>Planul de audiere. Importanța întocmirii lui</i>	Scopul unei audieri este de a obține informații din relatarea martorului cu privire la evenimentul/evenimentele presupuse și orice alte date care ar putea ajuta ancheta. Un interviu bine realizat va avea loc numai dacă a avut loc o planificare adecvată. Importanța planificării nu poate fi supraestimată, întrucât succesul unei audieri și, prin urmare, al unei investigații ar putea depinde de aceasta ^[1] . Chiar dacă circumstanțele impun o audiere intempestivă, este necesară o sesiune de planificare adecvată care să țină seama de toate informațiile disponibile cu privire la martor la momentul respectiv și care să identifice principalele aspecte și obiective de atins. Planificarea ar trebui să reprezinte o parte integrantă a procesului de audiere și nu este un lux de care investigatorii se pot lipsi atunci când sunt ocupați, considerându-se că, în lipsa unei planificări eficiente, nu poate exista o audiere eficientă ^[2] . Ca atare, timpul petrecut anticipând și acoperind din vreme problemele în cercetarea penală va fi recompensat ulterior cu o audiere îmbunătățită. Este important ca, în măsura posibilităților, cazul să fie revizuit în detaliu înainte de inițierea unei audieri pentru asigurarea faptului că sunt acoperite toate aspectele și că sunt adresate întrebările cheie, deoarece posibilitatea de a face acest lucru se va pierde în majoritatea cazurilor odată ce interviul a fost încheiat ^[3] .
<i>Planul de audiere. Conținut</i>	Ca atare, în procesul pregătirii în vederea audierii a unui martor copil, este indicat ca organul judiciar să întocmească un plan de audiere a martorului care va cuprinde cel puțin: obligațiile procedurale de îndeplinit în raport de vârsta martorului și relația martorului cu părțile din cauză (chemarea la audiere a reprezentantului legal și a unui psiholog, în cazul victimelor mai mici de 14 ani; aducerea la cunoștința martorului a dreptului

^[1] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 19.

^[2] M.E. Lamb, D.J. La Rooy, L.C. Malloy, C. Katz, *Mărturia copilului, Cercetare psihologică și practică judiciară*, Ed. Asociației de Științe Cognitive, 2018, p. 121.

^[3] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 19.

	<p>de a nu da declarație în cazurile expres prevăzute de lege; nedepunerea jurământului); faptele sau împrejurările de fapt pentru dovedirea cărora a fost propus sau pentru care se procedează la audierea acestuia; poziția martorului în cauză; evaluarea necesității de a înregistra audierea dacă martorul nu o solicită în mod expres, după ce i-a fost adus la cunoștință acest drept; datele ce caracterizează persoana copilului (dacă martorul este o persoană vulnerabilă și din alte motive decât vârsta și care sunt acelea, dacă are dizabilități etc.); existența datelor din care să rezulte necesitatea luării unor măsuri de protecție față de martor; întrebări preformulate într-o manieră nesugestivă și adecvată înțelegerii copilului martor asupra chestiunilor de lămurit în cauză; întrebările ce urmează a fi adresate martorului; necesitatea prezentării unor mijloace de probă cu ocazia ascultării; stabilirea ordinii în care vor fi ascultați martorii, prioritate având cei care au perceput nemijlocit faptele sau împrejurările ce urmează a fi clarificate.</p>
--	--

II.3 Pregătirea martorului copil în vederea audierii

<p><i>Pregătirea copilului martor. Orientări internaționale și bune practici</i></p>	<p>Deși Codul de procedură penală nu prevede faza pregătirii copilului martor în vederea audierii, Orientările privind justiția în cauzele în care sunt implicați copii victime și martori ai infracțiunilor^[1] subliniază că profesioniștii ar trebui să ia măsuri pentru a preveni dificultățile în timpul procesului de cercetare și urmărire penală, pentru a se asigura că interesul superior și demnitatea copiilor victime și martori sunt respectate. Aceștia ar trebui să abordeze copiii victime și martori cu sensibilitate, unul din rolurile acestora fiind de a oferi certitudine cu privire la proces, inclusiv să ofere copiilor victime și martori așteptări clare cu privire la ce să se aștepte în cadrul procesului, cu cât mai multă certitudine posibil. Se menționează, de asemenea, că participarea copilului la audieri și procese ar trebui planificată din timp^[2]. La rândul lor, bunele practici din alte țări^[3] subliniază că martorii trebuie să fie întotdeauna pregătiți pentru un interogatoriu.</p>
--	--

^[1] ECOSOC Resolution 2005/20, Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, art. XI pct. 30 lit. b).

^[2] *Ibidem*.

^[3] Anglia și Țara Galilor – Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, p. 72, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>, accesat la data de 12.01.2024.

<i>Conținutul pregătirii</i>	Pregătirea martorului ar trebui să includă explicații cu privire la: scopul audierii și rolul lui pe parcursul acesteia; drepturile conferite ^[1] și obligațiile impuse de lege martorului ^[2] ; înregistrarea declarației acestuia (în cazul în care organul judiciar a apreciat necesitatea înregistrării audierii prin mijloace tehnice audio sau audio-video ^[3] ori atunci când martorul este audiat prin intermediul mijloacelor audio-video de transmitere la distanță), ocazie cu care martorului îi vor fi descrise unde se va afla la momentul în care va fi audiat, cine îl va putea vedea, cine va fi cu el în aceeași cameră etc; persoanele prezente la audiere și rolul acestora; durata aproximativă a audierii. De asemenea, persoana care va realiza pregătirea copilului martor în vederea audierii va identifica și va semna (organului judiciar) necesitatea luării unor măsuri de protecție a acestuia pe durata procedurii sau a procesului, în funcție de îngrijorările copilului, după cum va depune toate eforturile pentru a reduce sau înlătura stresul sau anxietatea copilului, oferind suport emoțional acestuia (confort fizic și reasigurare) ^[4] .
<i>Persoana care realizează pregătirea. Situații</i>	Dacă la audierea martorului copil va fi prezent un psiholog, poate fi solicitat sprijinul acestuia în vederea pregătirii martorului pentru audiere. Deși Codul de procedură penală prevede ^[5] faptul că prezența la audiere a unui psiholog este obligatorie doar pentru martorii copii cu vârsta de până la 14 ani (caz în care acesta le va oferi și consiliere de specialitate pe toată durata procedurilor judiciare), nimic nu împiedică organul judiciar ca, în cazul martorilor vulnerabili ^[6] (chiar dacă aceștia au peste 14 ani), să solicite implicarea unui specialist care să pregătească copilul în vederea audierii și să participe la aceasta. În celelalte cazuri, pregătirea în vederea audierii va trebui să fie realizată de persoana care va conduce audierea.

^[1] Dreptul de a refuza să dea declarație în cazurile expres prevăzute de lege (conform art. 117 C. proc. pen.); dreptul la tăcere și de neautoincriminare (prev. de art. 118 C. proc. pen.); dreptul de a fi supus măsurilor de protecție și de a beneficia de restituirea cheltuielilor prilejuite de chemarea în fața organelor judiciare; dreptul de a nu declara fapte și împrejurări de fapt care, dacă ar fi cunoscute, l-ar incrimina [prev. de art. 119 alin. (1) C. proc. pen.]; precum și dreptul de a solicita înregistrarea declarației [conform art. 123 alin. (2) C. proc. pen.].

^[2] Prevăzute de art. 120 alin. (1) lit. b), c), și d) C. proc. pen.

^[3] În condițiile prevăzute de art. 123 alin. (2) C. proc. pen.

^[4] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 72-73.

^[5] Art. 124 alin. (1), (2) și (2¹) C. proc. pen.

^[6] Din cauza vârstei sau a unei dizabilități psihice, care fac dificilă comunicarea, a unei stări emoționale exacerbate cauzate de faptă sau de participarea lor la proces.

<i>Limitele pregătirii</i>	Dacă pregătirea copilului în vederea audierii este realizată de psihologul care va asista copilul martor pe parcursul audierii, acestuia i se va atrage atenția să nu discute cu copilul sau cu alte persoane (care ar putea avea vreo implicație în fapta cercetată) detaliile presupusei infracțiuni investigate, dar că trebuie să fie în măsură să liniștească martorul dacă acesta dorește să vorbească sau să își exprime temerile legate de proces. Totodată, aspectele de fond referitoare la probe nu ar trebui discutate în timpul pregătirii unui martor pentru audiere, după cum martorului nu ar trebui să i se ofere, niciodată, niciun fel de stimulente pentru a depune mărturie ^[1] .
<i>Durata pregătirii pentru audiere</i>	În unele cazuri această pregătire poate fi una destul de scurtă și poate avea loc imediat înainte de audiere, în timp ce în alte cazuri ar putea fi necesar să se acorde mai mult timp și ca această pregătire să aibă loc cu câteva ore sau chiar zile înainte de interviul propriu-zis ^[2] .

III. Audierea propriu-zisă a copilului martor. Fazele audierii

III.1. Debutul audierii propriu-zise

<i>Fazele principale ale audierii</i>	La fel ca și în cazul copiilor victime, audierile martorilor copii ar trebui să conțină 4 faze principale ^[3] : stabilirea relației de încredere (raportul); inițierea și susținerea unei relatări narative libere; audierea propriu-zisă – relatarea liberă; încheierea audierii.
<i>Elemente prealabile</i>	Dacă interviul este înregistrat ^[4] , persoana care documentează audierea își va rosti clar numele, atât al său, cât și al persoanelor prezente, data, ora și locul desfășurării interviului, făcând trimitere la contextul audierii, fără a face referire în mod expres la faptă și persoana acuzată ^[5] .

[1] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 72.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

[4] În conformitate cu art. 123 alin. (2) C. proc. pen.

[5] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 80.

III.1.1. Stabilirea relației de încredere

<p><i>Importanța stabilirii relației de încredere</i></p>	<p>Stabilirea unei relații de încredere este esențială pentru că un bun raport între persoana care audiază și martorul copil va crește atât cantitatea, cât și calitatea informațiilor obținute de către interviewer. Majoritatea martorilor sunt anxioși înainte de audiere și puțini dintre ei vor fi familiarizați cu aspectele formale ale acestei proceduri, cu atât mai mult cu cât aceștia sunt copii. Unul dintre motivele pentru care stabilirea relației de încredere este atât de importantă este acela că anxietatea martorilor, indiferent dacă aceasta este indusă de infracțiune ori de situația de interviu sau de altceva, trebuie să fie redusă pentru a putea obține maximul de informații^[1].</p>
<p><i>Necesitatea stabilirii relației de încredere</i></p>	<p>Unii martori pot avea diverse sentimente și pot resimți diferite stări legate de procesul audierii. Astfel: unii dintre ei, în raport de relația lor anterioară cu făptuitorul sau martorii vulnerabili, se pot simți vinovați, presupunând că au făcut ceva greșit pentru simplul motiv că sunt audiați; alții pot fi nefericiți sau pot simți rușine ori resentimente în raport cu faptul că sunt chestionați, în cazul în care discuția privește, în special, probleme personale sau intime; unii martori pot să fie îngrijorați de ceea ce se poate întâmpla după audiere, dacă oferă relații despre cele întâmplate. În faza stabilirii raportului astfel de sentimente ar trebui abordate prin arătarea respectului și empatiei față de ceea ce simte copilul, însă într-o manieră neutră, în timp ce îngrijorările ar trebui discutate și reduse, în limitele permise de lege^[2].</p>
<p><i>Timpul de familiarizare petrecut cu profesionistul</i></p>	<p>Prin urmare, este important ca profesionistul care va realiza audierea să petreacă un timp pentru a stabili o relație cu acel martor. Natura și amplexarea construirii raportului necesar depind foarte mult de ceea ce s-a stabilit despre martor în timpul fazei de planificare și de pregătire a audierii^[3]. Copiii martori și, în mod particular, cei cu dizabilități psihosociale precum și cei care au fost traumatizați, este posibil să aibă nevoie de mai mult timp pentru a se familiariza cu profesionistul care va realiza audierea și pentru a fi pregătiți și dornici să ia parte la o audiere. În aceste împrejurări profesionistul ar trebui să ia în considerare posibilitatea de a se întâlni cu copilul anterior interviului, pentru că procesul de familiarizare a acestuia s-ar putea să ia mai mult timp^[4]. Consultarea cu persoanele care cunosc bine copilul ar putea să ofere unele indicații cu privire</p>

[1] *Ibidem.*

[2] *Ibidem*, p. 73.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem.*

	la comportamentul probabil al acestuia și să ofere unele sugestii cu privire la modul în care intervievatorul poate interacționa cel mai bine cu el ^[1] .
<i>Modalități de construire a relației de încredere</i>	În acest sens, profesionistul ar trebuie să se prezinte și să facă o scurtă relatare cu privire la rolul său în cadrul audierii, ca și al celorlalte persoane care vor fi prezente la audiere. Apoi pot începe o serie de discuții inițiale cu copilul martor, pe teme pe care acesta le cunoaște, legate de persoana martorului, în conformitate cu art. 119 alin. (1) C. proc. pen. ^[2] , urmate de subiecte neutre (activități preferate, hobby-uri etc). Adresarea unor întrebări cu privire la elemente neutre, care nu au nicio legătură cu evenimentul investigat, este importantă întrucât la astfel de întrebări martorul poate da răspunsuri pozitive și, ca urmare, poate fi imprimată o stare de spirit pozitivă ^[3] . Este indicat ca stilul/maniera de formulare a întrebărilor (neutre) din această fază, care trebuie să fie în mod predominant deschise, să fie păstrată pe tot restul interviului, astfel ca martorul să se obișnuiască cu răspunsurile descriptive care îi vor fi solicitate mai târziu (în etapa relatării libere și a întrebărilor de clarificare) ^[4] .
<i>Martorul cu identitate protejată. Excluderea întrebărilor de natură a-i devoala identitatea</i>	În situația în care față de martorul copil s-a dispus luarea măsurii de protecție a datelor de identitate, întrebările privind persoana martorului nu vor viza datele de identitate ale acestuia, după cum nu se vor adresa niciun fel de alte întrebări care ar putea conduce la devoalarea identității martorului (câți ani are, în ce clasă este, dacă locuiește la bloc sau la casă etc.) Din același considerent, acestuia nu i se vor adresa nici întrebările legate de eventuala relație de rudenie cu părțile din cauză. Martorul cu identitate protejată va putea fi însă întrebât cu privire la hobby-uri (dacă acestea nu sunt de natură să-i

[1] *Ibidem*.

[2] Conform art. 119 alin. (1) C. proc. pen., dispozițiile art. 107 se aplică în mod corespunzător în cazul audierii martorului. Potrivit art. 107 C. proc. pen., „(1) La începutul primei audieri, organul judiciar adresează întrebări suspectului sau inculpatului cu privire la nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, codul numeric personal, numele și prenumele părinților, cetățenia, starea civilă, situația militară, studiile, profesia ori ocupația, locul de muncă, domiciliul și adresa unde locuiește efectiv și adresa la care dorește să îi fie comunicate actele de procedură, antecedentele penale sau dacă împotriva sa se desfășoară un alt proces penal, dacă solicită un interpret în cazul în care nu vorbește sau nu înțelege limba română ori nu se poate exprima, precum și cu privire la orice alte date pentru stabilirea situației sale personale. (2) Întrebările prevăzute la alin. (1) se repetă la audierile ulterioare doar atunci când organul judiciar consideră necesar.”

[3] Ministry of Justice, National Police Chief’s Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 80.

[4] *Ibidem*.

	dezvăluie identitatea), materia preferată sau orice alt subiect neutru menit să detensioneze copilul.
<i>Subiecte neutre. Timp relativ scurt de abordare. Consecințe</i>	Este, de asemenea, important ca discuțiile pe subiecte neutre în cadrul fazei de stabilire a raportului să fie epuizate într-un interval relativ scurt de timp, întrucât: unii martori pot obosi înainte să ajungă la faza relatării libere cu privire la subiectul de interes; alții ar putea deveni confuzi cu privire la scopul audierii, fapt ce le-ar putea crește nivelul de anxietate ^[1] . Intervievatorii ar trebui să fie conștienți de faptul că nu este nici de dorit, nici esențial să se discute subiecte neutre în fiecare interviu. În cazul în care un martor este nerăbdător să înceapă relatarea despre presupusul incident (incidente) cât mai curând posibil, o discuție despre subiecte neutre ar putea fi contraproductivă prin prelungirea inutilă a fazei de raport, sporind astfel nivelul de anxietate a martorului ^[2] .
<i>Stabilirea raportului de încredere în situații speciale</i>	Dacă martorul copil a făcut subiectul unei evaluări din partea unui specialist sau informațiile reținute în planul de anchetă conduc la ideea că această etapă ar trebui prelungită, este indicat ca etapa de construire a raportului să fie inițiată anterior datei stabilite pentru audierea propriu-zisă, în etapa de pregătire a copilului ^[3] .
<i>Stabilirea raportului. Caracter continuu</i>	În orice caz, raportul nu trebuie privit ca ceva care este limitat la prima fază a unui interviu; el începe atunci când interviuatorul se întâlnește pentru prima dată cu martorul și continuă pe tot parcursul acestuia.
<i>Stilul profesionistului care audiază</i>	Este important de reținut că stilul profesionistului care realizează audierea are un impact important atât în faza de stabilire a relației de încredere cu copilul martor cât și pe parcursul derulării audierii. Este de dorit ca atitudinea profesionistului să reflecte calm, încredere, profesionalism și competență ^[4] . O abordare prea autoritară poate conduce la efecte nedorite: blocajul comunicării sau complianța martorului ^[5] care conduce la obținerea unei declarații false.

^[1] *Ibidem*, p. 80-81.

^[2] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 81.

^[3] *Ibidem*.

^[4] S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 198.

^[5] G. Groza, „Memoria falsă și mărturia martorilor”, în JBC nr. 1/2020 – *Psihologie aplicată în procesul penal*, p. 48, disponibil pe [JBC_1_groza.pdf](http://baroul-cluj.ro) (baroul-cluj.ro). Autoarea subliniază efectele situațiilor în care un martor compliant este abordat ferm de către investigator sau când un martor care are o stimă de sine scăzută ajunge să prefere complianța în cazul confruntării cu alți martori

III.1.2. Prezentarea și explicitarea regulilor procedurale, a drepturilor și obligațiilor

<i>Comunicarea obiectului cauzei și audierii</i>	După ce organul judiciar se asigură că martorul se simte confortabil să discute cu el, i se comunică obiectul cauzei, faptele sau împrejurările de fapt pentru dovedirea cărora a fost propus ca martor ^[1] .
<i>Întrebările privind relația martorului cu părțile</i>	Martorul este apoi întrebat dacă este membru de familie cu părțile din proces sau cu persoana vătămată, dacă a stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copiii ori se află în relații de prietenie sau de dușmănie cu aceste persoane, precum și dacă a suferit vreo pagubă în urma săvârșirii infracțiunii ^[2] .
<i>Dreptul de a refuza să dea declarație în calitate de martor</i>	În raport de relația martorului copil cu persoana acuzată, i se aduce la cunoștință dreptul de a refuza să dea declarație dacă se află într-una din situațiile expres prevăzute la art. 117 C. proc. pen. ^[3] , explicându-i-se pe înțelesul său conținutul dreptului și efectele deciziei sale.
<i>Dreptul martorului la tăcere și neautoincrimare</i>	De asemenea, se aduce la cunoștința martorului că are dreptul să păstreze tăcerea cu privire la faptele și împrejurările de fapt care, dacă ar fi cunoscute, ar conduce la incriminarea sa ^[4] .

decât să se supună efortului de a-și susține poziția. În prima situație, martorul nu are intenția de a da o declarație mincinoasă, însă presiunile anchetei sunt atât de mari încât preferă să spună „ceea ce se dorește de la el”. Sigur că nu orice persoană cedează sub aceste presiuni, însă studiile arată că persoanele cu stimă scăzută, din dorința de a evita o confruntare, ajung să declare așa cum își dorește cel care ia declarația. Stilul dominant al investigatorului (de exemplu, martorul este întrebat, „la ce te ajută să-l aperi?”, „dacă nu declari tot ce știi, poți răspunde pentru infracțiunea de favorizare a infractorului sau pentru mărturie mincinoasă”) poate conduce la mărturii mincinoase la persoane care nu ar fi avut nicicând intenția de a declara mincinos.

^[1] Art. 119 alin. (2) teza I C. proc. pen.

^[2] Conform art. 119 alin. (2) teza a II-a C. proc. pen., martorul este întrebat dacă este membru de familie sau fost soț al suspectului, inculpatului, persoanei vătămate ori al celorlalte părți din procesul penal, dacă a stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copiii ori se află în relații de prietenie sau de dușmănie cu aceste persoane, precum și dacă a suferit vreo pagubă în urma săvârșirii infracțiunii. Conform art. 119 alin. (3) C. proc. pen., martorului nu i se adresează întrebările privind persoana sa atunci când față de acesta s-a dispus o măsură de protecție a datelor de identitate.

^[3] Conform art. 117 alin. (1) C. proc. pen., au dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor următoarele persoane: a) soțul, ascendenții și descendenții în linie directă, precum și frații și surorile suspectului sau inculpatului; b) persoanele care au avut calitatea de soț al suspectului sau al inculpatului; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau aceloră dintre părinți și copiii, dacă dovedesc că au conviețuit sau conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul.

^[4] Conform art. 118 C. proc. pen., (1) Martorul are dreptul să nu declare fapte și împrejurări de fapt care, dacă ar fi cunoscute, l-ar incrimina. Organul judiciar este obligat să îi aducă la cunoștință acest drept înainte de fiecare audiere, în condițiile art. 120. (2) Probele obținute cu încălcarea prevederilor alin. (1) nu pot fi folosite împotriva martorului în niciun proces penal. Dispozițiile art. 102 alin. (3) și (4) se aplică în mod corespunzător. (3) Declarația de martor dată de o persoană

	<p>Acest drept a fost consacrat în art. 118 C. proc. pen., potrivit căruia declarația dată de o persoană care, în aceeași cauză, anterior declarației, a avut sau, ulterior, a dobândit calitatea de suspect ori inculpat nu poate fi folosită împotriva sa. Deși există obligația legală de aducere la cunoștință a acestui drept înainte de fiecare audiere, dacă pe parcursul audierii se constată că martorul copil face declarații prin care se autoincriminează, organul judiciar are obligația procedurală pozitivă de a-i aduce la cunoștință dreptul la tăcere, neputându-se considera că martorul a renunțat în mod neechivoc la dreptul la tăcere prin simpla continuare a relatării^[1]. Mecanismul compensatoriu al vătămării dreptului la tăcere și al privilegiului împotriva incriminării este dat de lege, care prevede că organul judiciar nu va putea folosi aceste declarații împotriva martorului, existând riscul ca toate probele derivate pe care organul judiciar le obține ca urmare a declarațiilor incriminatoare ale martorului să fie excluse^[2]. Astfel, mijlocul de probă obținut cu încălcarea dreptului la tăcere și a privilegiului împotriva autoincriminării este lipsit, potrivit legii, de valoare probantă împotriva martorului devenit ulterior suspect sau inculpat, atât cu privire la conținutul acestor declarații, cât și cu referire la credibilitatea lor. Ca atare, în ipoteza în care organul judiciar nu a procedat la întreruperea audierii de îndată ce martorul a dat declarații prin care se autoacuză, ci a continuat ascultarea, cu încălcarea dispozițiilor art. 118 C. proc. pen., se va putea dispune excluderea probei^[3].</p>
<p><i>Aducerea la cunoștință a drepturilor și a obligațiilor. Martorul copil mai mare de 14 ani</i></p>	<p>Martorului mai mare de 14 ani i se aduc la cunoștință drepturile și obligațiile pe care le are în calitate de martor, respectiv: dreptul de a fi supus măsurilor de protecție și de a beneficia de restituirea cheltuielilor prilejuite de chemarea în fața organelor judiciare, atunci când sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege; obligația de a se prezenta la chemările organelor judiciare, atrăgându-i-se atenția că, în cazul neîndeplinirii acestei obligații, se poate emite mandat de aducere împotriva sa; obligația de a comunica în scris în termen de 5 zile orice schimbare a adresei la care este citat, atrăgându-i-se atenția că, în cazul neîndeplinirii acestei obligații, se poate dispune împotriva sa sancțiunea amenzii judiciare; obligația de a da decla-</p>

care, în aceeași cauză, anterior declarației, a avut sau, ulterior, a dobândit calitatea de suspect ori inculpat nu poate fi folosită împotriva sa. Organele judiciare au obligația să menționeze, cu ocazia consemnării declarației, calitatea procesuală anterioară. (4) Dacă martorul se prezintă la audiere însoțit de un avocat, acesta poate asista la audiere.

^[1] M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. 6, vol. 1, Ed. C.H. Beck, 2019, p. 488.

^[2] *Ibidem*.

^[3] *Ibidem*.

	rații conforme cu realitatea, atrăgându-i-se atenția că legea pedepsește infracțiunea de mărturie mincinoasă ^[1] . Despre aducerea la cunoștință a drepturilor și obligațiilor prevăzute la alin. (1) se face mențiune în cuprinsul declarației.
<i>Depunerea jurământului sau a declarației solemne. Martorul copil mai mare de 14 ani</i>	Înainte de a fi ascultat de organele de urmărire penală sau de instanța de judecată, martorul copil, mai mare de 14 ani, este întrebat dacă înțelege să depună jurământ ^[2] . Dacă acesta, din motive de conștiință sau confesiune sau din orice alte motive, optează să nu depună jurământ, i se va cere să facă o declarație solemnă ^[3] . Jurământul sau declarația solemnă, prin care martorul se angajează să declare adevărul în fața organelor judiciare, reprezintă garanția sincerității martorului și a fiabilității declarației sale ^[4] .
<i>Martorul cu vârsta de până la 14 ani. Exceptarea acestuia de la depunerea jurământului</i>	Martorii cu vârsta de până la 14 ani sunt exceptați de la depunerea jurământului sau a declarației solemne, întrucât, față de scopul urmărit prin depunerea jurământului și de lipsa consecințelor juridice ale unei declarații mincinoase, martorii sub 14 ani beneficiază de cauza de neimputabilitate a minorității ^[5] . Acestora li se va atrage însă atenția să spună adevărul ^[6] . O modalitate recomandată în literatura internațională de specialitate ^[7] este să li se solicite martorilor copii să promită că vor spune adevărul.
<i>Martorul cu vârsta de până la 14 ani. Aducerea la cunoștință doar a drepturilor</i>	Totodată, martorilor cu vârsta de până la 14 ani li se aduc la cunoștință doar drepturile prevăzute de art. 120 alin. (1) C. proc. pen. ^[8] , întrucât, pe fondul vârstei, nu le incumbă și obligațiile prevăzute de norma legală ^[9] .

[1] Conform art. 120 C. proc. pen.

[2] Conform art. 121 alin. (3) C. proc. pen., textul jurământului este următorul „Jur că voi spune adevărul și nu voi ascunde nimic din ceea ce știu. Așa să-mi ajute Dumnezeu!” Referirea la divinitate din formula jurământului se schimbă în funcție de credința religioasă a martorului. În timpul depunerii jurământului cu excepțiile impuse de credința religioasă martorul ține mâna dreaptă pe cruce sau pe biblie.

[3] Conform art. 121 alin. (5) C. proc. pen. textul declarației solemne este următorul: „Mă oblig că voi spune adevărul și nu voi ascunde nimic din ceea ce știu”.

[4] M. Udriou, *Procedură penală. Partea generală*, ed. 6, vol. 1, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 491.

[5] *Ibidem*.

[6] Conform art. 124 alin. (5) C. proc. pen.

[7] APSAC Taskforce. (2023). *Forensic Interviewing of Children, op. cit.*, p. 22.

[8] Conform art. 120 alin. (1) C. proc. pen. martorului i se aduc la cunoștință următoarele drepturi: dreptul de a fi supus măsurilor de protecție și de a beneficia de restituirea cheltuielilor prilejuite de chemarea în fața organelor judiciare, atunci când sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege; dreptul de a nu declara fapte și împrejurări de fapt care, dacă ar fi cunoscute, l-ar incrimina.

[9] Conform art. 124 alin. (5) C. proc. pen., martorului minor care la data audierii nu a împlinit vârsta de 14 ani nu i se comunică obligațiile prevăzute la art. 120 alin. (2) lit. d) și nu depune jurământ, dar i se atrage atenția să spună adevărul.

<p><i>Adaptarea informațiilor la nivelul de înțelegere al copilului</i></p>	<p>Este foarte important ca toate drepturile și obligațiile martorului copil, indiferent de vârstă, să fie nu doar prezentate, ci și explicitate în mod corespunzător nivelului de maturitate și de înțelegere al acestuia, profesionistul trebuind să se asigure că martorul a înțeles impactul și consecințele mărturiei sale asupra cauzei, ca și asupra propriei persoane. O importanță deosebită trebuie acordată situației în care copilul martor se află în relații de rudenie cu persoana acuzată. Explicarea consecințelor depunerii mărturiei și expunerea sa la rigorile legii penale în cazul în care face declarații mincinoase, deși legea îi conferă posibilitatea de a nu da declarații, tocmai pe fondul unei vulnerabilități/subiectivități prezumate, izvorâte din relația cu persoana acuzată, este esențială, mai ales în contextul în care martorul copil este într-o relație de dependență sau s-ar putea găsi într-un conflict de loialitate cu cel cu privire la care testează.</p>
---	--

III.1.3. Prezentarea și explicitarea regulilor de interviu

<p><i>Regulile de bază ale audierii. Importanță</i></p>	<p>Este indicat ca unui martor copil să i se explice ce se așteaptă de la el pe parcursul audierii, având în vedere că pentru cei mai mulți dintre ei aceasta este o experiență nouă. Oamenilor în general le este frică de lucrurile necunoscute, neașteptate. Această frică poate fi redusă prin explicitarea procedurii de audiere, a modalității de desfășurare a acesteia (i se va explica martorului că întâi va fi lăsat să spună tot ce își amintește și că apoi îi vor fi adresate întrebări pentru a clarifica detaliile furnizate)^[1].</p>
<p><i>Regulile după care se va desfășura audierea. Instrucțiunile de interviu</i></p>	<p>De asemenea, copilului martor i se vor explica următoarele reguli: dacă i se va pune o întrebare pe care nu o înțelege, trebuie să spună că nu înțelege (să nu ghicească); dacă i se adresează o întrebare la care nu cunoaște răspunsul, să răspundă că nu știe răspunsul; dacă interviewerul a înțeles greșit ce a răspuns martorul sau a sumarizat greșit răspunsul, copilul trebuie să îi atragă atenția asupra acestor lucruri și să îl corecteze. Este, de asemenea, important ca profesionistul să atragă atenția martorului copil, într-un manieră adaptată nivelului de înțelegere a acestuia, că el nu a fost de față la eveniment și că nu are de unde să cunoască ceea ce s-a întâmplat acolo, fiind important ca martorul să furnizeze cât mai multe detalii despre subiect^[2].</p>

^[1] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 81.

^[2] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special

<i>Nevoia unei pauze</i>	Profesionistul va stabili cu copilul că poate cere oricând o pauză. Dacă acesta pare a se sfii să verbalizeze o astfel de solicitare, ar putea fi util să fie stabilit de comun acord, un semn sau un obiect pe care copilul să îl atingă, arătând astfel că are nevoie de pauză ^[1] .
--------------------------	---

III.2. Etapa relatării libere. Debut și metode de susținere

<i>Consacrare legislativă</i>	Astfel cum rezultă din prevederile Codului de procedură penală ^[2] , după ce martorului i se aduce la cunoștință obiectul cauzei și i se arată faptele sau împrejurările pentru care a fost propus ca martor, i se cere să declare tot ce știe cu privire la acestea.
<i>Inițierea relatării libere</i>	În această fază, profesionistul trebuie să inițieze relatarea liberă și neîntreruptă a expunerii martorului prin intermediul solicitărilor deschise. Astfel, interviewerul ar putea să aibă pregătite (notate în planul de audiere) câteva modele de solicitări care favorizează relatarea liberă, cerându-i martorului să se concentreze asupra chestiunii în cauză/incidentului care face obiectul anchetei ^[3] .
<i>Neîntreruperea relatării prin formularea de întrebări</i>	Este extrem de importantă respectarea procedurii de audiere a unui martor și anume ca, inițial, martorul să fie lăsat să spună tot ceea ce știe legat de faptă, fără a-i fi întreruptă relatarea prin formularea de întrebări. Acestea trebuie reținute și adresate mai târziu ^[4] . În acest fel se reduc considerabil posibilitățile de contaminare prin formularea întrebărilor la care martorul răspunde.
<i>Utilizarea de solicitări nespecifice</i>	În această fază, profesionistul care audiază trebuie să încurajeze martorul să ofere o relatare liberă în propriile lui cuvinte, prin utilizarea de solicitări nespecifice, cum ar fi „s-a mai întâmplat altceva?”, „ce altceva îmi mai poți spune?” și „poți să îmi explici și altfel ca să înțeleg mai bine?” Verbele „spune” și „explică” sunt foarte utile ^[5] . Solicitățile utilizate în această etapă nu ar trebui să

Measures, 2022, p. 81. În acest document se subliniază că unii dintre martorii vulnerabili pot avea impresia falsă că interviewerul știe multe sau totul despre ce s-a întâmplat și, fiind determinați să îl mulțumească pe acesta, se vor rezuma la a confirma cele spuse de interviewer.

^[1] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 81.

^[2] Art. 122 alin. (2) C. proc. pen.

^[3] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 84.

^[4] *Ibidem*.

^[5] *Ibidem*, p. 88.

	include informații relevante care sunt cunoscute de interviuator, dar care nu au fost încă relatate de martor ^[1] .
<i>Metode de a susține relatarea liberă a martorului</i>	Pentru a susține și încuraja relatarea liberă a martorului este utilă ascultarea activă din partea profesionistului, astfel încât martorul să știe că ceea ce a comunicat deja a fost receptat. În acest sens poate fi utilă oferirea de încurajări pentru a-l determina să continue relatarea (... așa, ... înțeleg, ... continuă etc.) ^[2] în timp ce limbajul non-verbal al profesionistului trebuie să reflecte atenție și interes pentru ceea ce spune martorul, evitându-se, totodată, gesturile de enervare, de aprobare sau dezaprobare ^[3] . O altă tehnică utilă este ca interviuatorul să reflecte ceea ce martorul tocmai a spus ^[4] . De exemplu, la relatarea martorului „nu am auzit ce a spus X”, profesionistul poate reflecta, „nu ai auzit...”. Profesionistul trebuie să fie atent însă, la pericolul de a transmite aprobarea sau dezaprobarea a ceea ce martorul a spus și de aceea trebuie să folosească un ton cât se poate de neutru ^[5] . De asemenea, în funcție de subiectul discuției, martorii copii pot fi reticenți, spre exemplu, să vorbească în mod liber despre incidente privind viața lor intimă. Acest impediment poate fi depășit prin oferirea de suport de către interviuator „știi că este dificil pentru tine să vorbești despre asta. Este ceva ce aș putea face să fie mai ușor?” ^[6] .

III.3. Etapa întrebărilor

<i>Necesitatea întrebărilor</i>	Este puțin probabil ca în etapa relatării libere copilul martor să relateze toate aspectele chestiunii în discuție. Pentru aceasta, va fi necesar să îi fie adresate întrebări de clarificare.
<i>Reamintirea motivului adresării întrebărilor și a regulilor de interviu</i>	Înainte de a-i adresa martorului întrebări, ar putea fi util să i se explice din nou că i se vor adresa întrebări cu privire la ceea ce a relatat deja, în scopul de a se obține mai multe informații și de a se clarifica ceea ce martorul a declarat anterior. De asemenea, ar fi util să fie reamintite regulile privind audierea, prezentate la începutul interviului, subliniind că este necesar să fie obținute toate detaliile, că este o

[1] *Ibidem*, p. 84.

[2] M.-M. Pivniceru, C. Luca, „Perspectiva psihologică asupra etapelor audierii copilului”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, 2009, p. 21.

[3] S. Luca, *op. cit.*, p. 201.

[4] Ministry of Justice, National Police Chief's Council, *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, 2022, p. 84.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*, p. 85.

	sarcină dificilă care necesită concentrare și că nu este nicio problemă să răspundă „nu știu” atunci când nu cunoaște răspunsul la o întrebare, sau să spună „nu înțeleg”, atunci când nu înțelege o întrebare ^[1] .
<i>Adresarea de întrebări în mod nemijlocit de către părți/ceialți participanți</i>	După ce martorul a declarat tot ce știe în cauza penală în care este ascultat, i se pot pune întrebări, nemijlocit, de către părți și subiecții procesuali principali, procuror, de instanța de judecată sau de judecătorul de drepturi și libertăți (în procedura audierii anticipate), în ordinea consacrată de dispozițiile procedurale ^[2] (stabilită în funcție de cine l-a propus) cu privire la faptele și împrejurările care trebuie constatate în cauză, cu privire la persoana părților, precum și în ce mod a luat cunoștință despre cele declarate.
<i>Limite. Neprimejduirea vieții, a libertății, a siguranței sau a intereselor martorilor copii</i>	Potrivit art. 122 alin. (3) C. proc. pen., martorului nu i se pot adresa întrebări privind opțiunile politice, ideologice sau religioase ori alte circumstanțe personale și de familie, cu excepția cazului în care acestea sunt strict necesare pentru aflarea adevărului în cauză sau pentru verificarea credibilității martorului. Pe lângă aceste limitări, organul judiciar în fața căruia se realizează audierea copilului martor trebuie să vegheze ca procesele penale să fie organizate în așa fel încât să nu pună în pericol în mod nejustificat viața, libertatea ori siguranța martorilor și nici interesele lor, aflate în general sub incidența art. 8 din Convenție ^[3] .
<i>Păstrarea echilibrului între interese</i>	Interesele apărării trebuie puse în echilibru cu cele ale martorilor care trebuie să depună mărturie ^[4] . Având în vedere nivelul similar de protecție recunoscut de reglementările internaționale și jurisprudența CEDO copiilor martori cu cel al copiilor victime, pentru mai multe detalii pe această temă, facem trimitere la capitolul privind <i>Audierea copiilor victime în procedurile penale</i> ^[5] tratat în lucrarea de față.
<i>Reguli privind formularea</i>	Pentru obținerea unor răspunsuri complete și veridice de la copilul martor este indicat ca, în ceea ce privește modali-

[1] *Ibidem*, p. 86.

[2] Conform art. 381 C. proc. pen., pentru faza de judecată.

[3] Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, din 4 noiembrie 1950, parte integrantă din Legea nr. 30/1994, privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la această convenție, publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994.

[4] CEDO, *Cauza Y. împotriva Sloveniei*, hotărârea din 28 mai 2015, parag. 103, disponibilă pe <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Y-impotriva-Sloveniei.pdf>, accesat la 15.01.2024.

[5] A se vedea, în special, în cadrul capitolului: *Asigurarea echilibrului între interesele apărării și cele ale victimelor; Rolul magistratului în supravegherea formei și conținutului întrebărilor și apărărilor; Cenzurarea tehnicilor care depășesc limitele unei apărări eficiente.*

<p><i>întrebărilor</i></p>	<p>tatea de formulare și adresare a întrebărilor, să se respecte o serie de reguli, respectiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> – întrebările să fie simple, adaptate nivelului de înțelegere al martorului; să fie nesugestive; să abordeze un singur subiect per întrebare. De câte ori este necesar și posibil, să se verifice dacă martorul a înțeles întrebarea, rugându-l să explice ce a înțeles, mai degrabă decât să fie întreat „ai înțeles?”^[1]; – se adresează câte o singură întrebare o dată, acordând suficient timp copilului pentru a răspunde înainte de formularea întrebării următoare. Intervievatorul trebuie să se abțină de a umple momentul de tăcere acordat copilului pentru a răspunde la întrebare, prin adresarea unei alte întrebări sau formularea de remarci. Copilul nu va fi întrerupt în timp ce încă răspunde, pentru că, în acest mod, poate înțelege că ceea ce spune nu interesează sau că i se solicită răspunsuri scurte^[2]; – întrebările să conțină doar subiecte/informații la care copilul martor a făcut deja referire în faza relatării libere, folosind cuvintele utilizate de copil^[3]; – întrebările să privească câte un singur subiect, până când se va aprecia că au fost obținute toate informațiile legate de acesta. Înainte de abordarea unui alt subiect, este util ca martorul copil să fie avertizat cu privire la schimbarea acestuia^[4]. De exemplu, interviuatorul poate spune „acum aș vrea să aflui mai multe despre altceva,” urmând întrebările privind alt topic.
<p><i>Înlăturarea dificultăților de înțelegere a unor concepte</i></p>	<p>La formularea întrebărilor nu se vor utiliza termeni care fac parte din jargonul profesional și se va acorda atenție sporită conceptelor de „dată și timp”, „durată, frecvență și eveniment”, „greutate, înălțime și vârstă”, pe care copiii mai mici s-ar putea să aibă dificultăți să le înțeleagă^[5]. Pentru a preîntâmpina aceste dificultăți există câteva tehnici folositoare la formularea întrebărilor vizând aceste concepte. Astfel, greutatea, înălțimea și vârsta pot fi apreciate prin referirea la o altă persoană cunoscută de copil (intervievatorul sau un alt membru de familie). Estimarea datei sau a timpului se poate face prin referire la date importante din viața copilului (zi de</p>

[1] Ministry of Justice, National Police Chief’s Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 92-93.

[2] *Ibidem*, p. 92.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*, p. 93.

	naștere, sărbători religioase, vacanțe sau orele de clasă etc.). Intervalul orar sau durata unui eveniment pot fi de asemenea aflate prin referirea la programe TV vizionate de copil sau obiceiurile zilnice ale copilului acasă sau la școală ^[1] .
<i>Adresarea aceleași întrebări copilului. Explicații</i>	În cazul în care profesionistul adresează din nou, la un moment dat, aceeași întrebare copilului (chiar utilizând alte cuvinte), este important ca acestuia să i se explice că se face asta nu pentru că sunt nemulțumiri sau pentru că nu este crezut vizavi de primul răspuns furnizat, ci pentru că se dorește asigurarea faptului că a fost înțeles bine ^[2] . De exemplu, „vreau doar să mă asigur că am înțeles bine, ceea ce ai spus despre paltonul bărbatului. Ce culoare ai spus că avea acesta?”.

III.4. Finalizarea interviului

<i>Durata interviului</i>	Audierea trebuie să decurgă în ritmul imprimat de martorul copil. Unii martori vor avea nevoie de mai multe pauze, iar durata atenției lor pe parcursul unei perioade de timp este bine să fie documentată anterior ^[3] de către profesionist. Uneori, în funcție și de gravitatea chestiunilor discutate, mai ales dacă acestea comportă emoții puternice, este posibil să fie nevoie de mai multe pauze, în care martorul să se poată stabili emoțional sau chiar să fie luată în considerare posibilitatea luării declarației în cadrul mai multor sesiuni de interviu (mai ales în cazurile complicate; când sunt acuzații multiple; când copilul este mic sau este traumatizat). Aceste sesiuni pot fi separate printr-un anumit număr de ore sau chiar programate în zile diferite ^[4] . În orice împrejurare în care se ajunge la soluția mai multor sesiuni de interviu, este necesar ca această decizie să fie temeinic motivată în scris ^[5] .
<i>Sumarizare</i>	Este recomandat ca fiecare audiere să aibă o fază de încheiere. Aceasta solicită din nou atenția martorului, prin recapitularea de către profesionistul care a condus audierea a aspectelor principale reținute din cele relatate de martor. Aceasta se face

^[1] *Ibidem*.

^[2] Prin repetarea aceleași întrebări, unii copii pot crede că răspunsul lor a fost greșit sau incorect ori că nu au fost crezuți – Ministry of Justice, National Police Chief’s Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 93.

^[3] Prin discuțiile cu reprezentantul legal sau cu psihologul care este prezent la audiere sau care a pregătit copilul în vederea audierii.

^[4] Ministry of Justice, National Police Chief’s Council, Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures, 2022, p. 70.

^[5] *Ibidem*, p. 105.

	întotdeauna în termenii folosiți de martor la relatarea evenimentelor, rugându-l pe copil să corecteze de câte ori consideră că profesionistul a reținut greșit ori când ceea ce a spus a fost înțeles greșit. Sumarizarea poate conduce la informații suplimentare și de aceea este important ca martorului să i se atragă atenția că poate întrerupe pe intervievator pentru a adăuga noi informații de care și-a amintit în acele împrejurări ^[1] .
<i>Închiderea audierii</i>	Interviul nu trebuie să se încheie într-o manieră abruptă. Aceasta întrucât intervievatorul trebuie să se asigure că martorul nu rămâne într-o stare de stres ca urmare a audierii, ci într-una pozitivă ^[2] . Poate fi util ca, la finalul interviului, profesionistul să inițieze o discuție scurtă pe un subiect neutru menționat în prima fază a raportului. Indiferent cât de puține informații a dezvăluit, copilul nu trebuie să plece cu impresia că l-a supărat sau dezamăgit pe intervievator ^[3] . Martorului trebuie să i se mulțumească pentru efortul depus și timpul consumat și să fie întrebat dacă mai vrea să spună ceva ^[4] .
<i>Posibilitatea martorului de a adresa întrebări intervievatorului.</i>	Martorul este întrebat apoi dacă el are întrebări pentru intervievator. În cazul în care aceste întrebări sunt adresate trebuie formulat un răspuns într-o manieră cât mai corectă și sinceră ^[5] .
<i>Interzicerea promisiunilor/ laudelor</i>	Nu se fac promisiuni despre cum vor evolua lucrurile care nu sunt în controlul profesionistului, după cum martorul nu va fi lăudat sau felicitat pentru că a furnizat informații pe care nu ar fi trebuit să le dea ^[6] .
<i>Furnizarea datelor de serviciu a intervievatorului în scopul completării obiectului audierii</i>	Ar putea fi util ca martorului să i se furnizeze datele de serviciu ale anchetatorului și să i se spună că poate să anunțe dacă și-a mai amintit ceva legat de obiectul audierii. De asemenea, pot fi furnizate informații despre servicii (de suport, medicale, sociale) de care martorul are putea avea nevoie ^[7] .
<i>Ora și data la care s-a încheiat audierea</i>	Indiferent cum se documentează audierea (consemnată în scris sau înregistrată pe suport audio sau audio-video și, ulterior, transcrisă), trebuie notată sau anunțată ora și data la care aceasta s-a încheiat.

[1] *Ibidem*, p. 213.

[2] *Ibidem*, p. 214.

[3] *Ibidem*, p. 95.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*, p. 214.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*, p. 95.

III.5. Consemnarea declarației martorului copil

<p><i>Consemnarea în scris a declarației</i></p>	<p>Consemnarea declarațiilor martorilor se face potrivit dispozițiilor art. 110 C. proc. pen., care se aplică în mod corespunzător^[1]. Așadar, declarația martorului se consemnează în scris. În declarație se consemnează întrebările adresate pe parcursul ascultării, menționându-se cine le-a formulat. Dacă este de acord cu conținutul declarației scrise martorul o semnează. Dacă martorul are de făcut completări, rectificări ori precizări, acestea sunt indicate în finalul declarației, fiind urmate de semnătura martorului. Când martorul nu poate sau refuză să semneze, organul judiciar consemnează acest lucru în declarația scrisă. Declarația scrisă este semnată și de organul de urmărire penală care a procedat la audierea martorului, de judecătorul de drepturi și libertăți ori de președintele completului de judecată și de grefier, de avocatul suspectului sau inculpatului, persoanei vătămate, părții civile sau a părții responsabile civilmente, dacă aceștia au fost prezenți, precum și de interpret când declarația a fost luată prin interpret. Deși legea nu prevede, dacă la luarea declarației a asistat și un psiholog, acesta va semna, la rândul său, declarația, atestând în acest mod prezența sa la audiere.</p>
<p><i>Consemnarea în scris a declarației înregistrate</i></p>	<p>Dacă în cursul urmăririi penale audierea martorului a fost înregistrată prin mijloace tehnice audio sau audio-video, în condițiile în care organul de urmărire penală a considerat necesar sau martorul a solicitat expres aceasta, și înregistrarea a fost posibilă, declarația va fi de asemenea consemnată în scris pentru a putea fi semnată de martor.</p>
<p><i>Consemnarea în scris a declarației în termenii folosiți de copil</i></p>	<p>În ceea ce privește consemnarea/transpunerea în scris a declarației, este foarte important ca aceasta să fie redată în scris exact așa cum a fost dată (cu termenii folosiți de copil și cât mai acurat posibil).</p>
<p><i>Pericolul folosirii unor termeni nerelatați de copil</i></p>	<p>Folosirea unor termeni pe care nu copilul i-a relatat poate avea ca efect punerea sub semnul întrebării a credibilității martorului cu ocazia evaluării ulterioare a declarației, mai ales dacă cuvintele utilizate nu pot face parte în mod evident din bagajul de cuvinte al martorului.</p>
<p><i>Reformularea cuvintelor copilului, sursă de contaminare a declarației</i></p>	<p>Inclusiv reformulările celor spuse de martor cu ocazia consemnării pot să fie o sursă de contaminare (chiar dacă cel care consemnează este de bună-credință) atunci când investigatorul crede deja într-o ipoteză (fie prin faptul că el stabilește, atunci</p>

^[1] Art. 123 alin. (1) C. proc. pen.

	când consemnează ce este și ce nu este important, fie prin cuvintele pe care le alege atunci când formulează) ^[1] .
<i>Consemnarea declarației martorului protejat</i>	În ceea ce privește consemnarea declarației martorului protejat, în art. 129 alin. (4) C. proc. pen. se arată în mod expres că declarația martorului protejat se înregistrează prin mijloace tehnice video și audio și se redă integral în formă scrisă.
<i>Semnarea declarației martorului protejat</i>	În cursul urmăririi penale declarația martorului protejat se semnează de organul de urmărire penală ori, după caz, de judecătorul de drepturi și libertăți și de procurorul care a fost prezent la audierea martorului și se depune la dosarul cauzei. Declarația martorului transcrisă va fi semnată și de acesta și va fi păstrată în dosarul depus la parchet într-un loc special în condiții de confidențialitate. În cursul judecății declarația martorului se semnează de președintele completului de judecată ^[2] .
<i>Forța probantă a declarației martorului minor</i>	În jurisprudența CEDO s-a reținut că declarațiile minorului, care este martor în sensul art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție, au fost utilizate ca elemente de probă de jurisdicția națională și luate în considerație ca fiind credibile, constituind singurul element de probă pe care s-a fundamentat condamnarea reclamantului major. Acesta a invocat faptul că nu a beneficiat de un proces echitabil, deoarece nu a avut posibilitatea de a-l interoga pe minorul martor în vârstă de 10 ani care l-a acuzat de agresiune sexuală, pentru care a și fost condamnat. Ținând cont de circumstanțele cauzei și mai ales de particularitățile procedurii penale în unele infracțiuni cu caracter sexual care implică un minor ce necesită măsuri speciale pentru protecția sa, dar și menajarea dreptului la apărare al inculpatului, Curtea a reținut că minorul a fost audiat la urmărirea penală, a doua oară, la cererea avocatului învinutului, care a avut posibilitatea de a formula întrebări copilului prin intermediul polițistului și că, studiind înregistrarea sonoră, a declarat că întrebările sale au fost înțelese de copil. În aceste condiții, atât acuzatul cât și apărătorul său au avut posibilitatea completă de a pune în discuție credibilitatea declarațiilor copilului victimă (audiat în speță în calitate de martor), inclusiv prin faptul că acestea au fost verificate în instanța de fond și apel și, prin urmare, nu au fost încălcate dispozițiile art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție ^[3] .
<i>Audierea anticipată a copiilor martori</i>	Menită să asigure echitabilitatea procedurii în condițiile în care principiile contradictorialității și oralității sunt esențiale în administrarea probei și pentru ca judecătorul să poată acorda

[1] G. Groza, „Memoria falsă și mărturia martorilor”, în JBC nr. 1/2020 *Psihologie aplicată în procesul penal*, p. 50, disponibil pe JBC_1_groza.pdf (baroul-cluj.ro).

[2] Art. 129 alin. (4)-(5) C. proc. pen.

[3] În acest sens a se vedea CEDO, *Cauza S.N. contra Suediei*, hotărârea din 2 iulie 2002.

	valoare probantă deplină probelor administrate în faza de urmărire penală, care nu au putut fi administrate în cursul judecății, ^[1] audierea anticipată a copiilor (martori sau victime) este reglementată de art. 308 C. proc. pen. ^[2] .
<i>Procedura audierii anticipate. Dublul scop</i>	Procedura audierii anticipate în cazul copiilor martori sau victime asigură contradictorialitatea în faza urmăririi penale, având un dublu scop: evitarea riscului de victimizare secundară și repetată a persoanei vătămate sau de intimidare sau răzbuinare, precum și asigurarea unei protecții adecvate vârstei pentru martorii minori; garantarea efectivității dreptului persoanei împotriva căreia a fost formulată o acuzație în materie penală în sens european, prevăzut de art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenția EDO, cu ocazia audierii martorilor.
<i>Asigurarea standardului convențional al dreptului la apărare/protecția copilului martor sau victimă</i>	În acest fel este asigurat standardul convențional al dreptului la apărare al suspectului sau inculpatului, ^[3] asigurându-se și protecția copiilor martori sau victime. Aceasta întrucât, acordând persoanei acuzate dreptul de a adresa întrebări acestora în prima fază a procesului, reaudierea lor în fața instanței de judecată nu va mai fi necesară, declarația dată în faza urmăririi penale în fața judecătorului de drepturi și libertăți fiind pusă însă în dezbateră contradictorie a părților și avută în vedere la deliberare.

Concluzii

	<p>Copilul martor compare în instanță prin simplul fapt că a perceput un eveniment, o stare, o împrejurare ori o situație legată de infracțiunea ce constituie obiect al judecății, indiferent de vârsta sa.</p> <p>Chiar dacă, juridic vorbind, poziția de martor este mai confortabilă decât aceea a copilului victimă, statutul de copil este remanent și el trebuie tratat ca atare, atât în privința tehnicilor de audiere, a suportului emoțional care trebuie susținut de specialiști, cât și a conduitei interviewerului care trebuie să ia</p>
--	---

[1] M. Udriou, *Procedură penală. Partea specială*, ed. 6, Ed. C.H. Beck, 2019, p. 80.

[2] Conform art. 308 C. proc. pen., (1) Atunci când există riscul ca persoana vătămată, partea civilă, partea responsabilă civilmente sau un martor să nu mai poată fi audiat în cursul judecății, procurorul poate sesiza judecătorul de drepturi și libertăți în vederea audierii anticipate a acestuia. (2) Judecătorul de drepturi și libertăți, dacă apreciază cererea întemeiată, stabilește de îndată data și locul audierii, dispunându-se citarea părților și subiecților procesuali principali. Când audierea are loc la sediul instanței, aceasta se desfășoară în camera de consiliu. (3) Participarea procurorului este obligatorie. (4) Dispozițiile alin. (1)-(3) se aplică în mod corespunzător cu privire la audierea minorului martor sau parte civilă, precum și cu privire la audierea persoanei vătămate dacă, în raport cu persoana acestora sau cu natura cauzei, procurorul apreciază că evitarea audierii repetate pe parcursul procesului este în interesul acestora.

[3] M. Udriou, *Procedură penală. Partea specială*, ed. 6, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 81-82.

	<p>în considerare evitarea stresului pentru copil (contactul cu persoana acuzată, audieri repetate etc.) și necesitatea de a-i oferi copilului accesul la servicii de sprijin pe tot parcursul procesului de către specialiști. Înregistrarea audio-video a copilului martor ar fi una dintre soluțiile care i-ar oferi protecție în procedurile judiciare penale, mijlocul de probă fiind astfel conservat, putând fi reascultată fără a mai traumatiza copilul prin reaudieri ori prin supunerea acestuia unor presiuni emoționale sau intimidante din partea avocaților părților.</p>
--	--

BIBLIOGRAFIE

1. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, (2015). *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*.
2. APSAC Taskforce (2023). *Forensic Interviewing of Children*, The American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC), 2023, disponibil pe <https://www.apsac.org/guidelines>.
3. Cunningham, A., Stevens, L. (2011). *Helping a Child be a Witness in Court: 101 Things to Know, Say and Do*, Centre for Children & Families in the Justice System.
4. Cyr, M. (2022). *Conducting interviews with child victims of abuse and witnesses of Crime, A practical Guide*, Routledge.
5. Motoi, D. (2014). „Right to be heard”, în Superior Council of Magistracy of Romania, *JUST/2012/JPEN/AG/2949 Strengthening judicial cooperation to protect victims of crime. Handbook*, disponibil pe http://inm-lex.ro/fisiere/d_926/Project%20Handbook_final.pdf.
6. Judicial Council of California. (2016). *Bench handbook. The child witness*, disponibil pe http://www.sblawlibrary.org/uploads/7/3/1/1/7311175/cwhb_2016pt.pdf.
7. Lamb, M. E., La Rooy, D. J., Malloy, L. C., & Katz, C. (2018). *Mărturia copilului, Cercetare psihologică și practică judiciară*, Editura Asociației de Științe Cognitive.
8. Luca, S. (2009). „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”. În M.-M Pivniceru, & C. Luca, (coord.) (2009). *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare* (pp. 170-217), Editura Hamangiu.
9. Mateuț, Gh. (2019). *Procedură penală. Partea Generală*, Universul Juridic.
10. Ministry of Justice, National Police Chief's Council (2022) *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, disponibil pe <https://www.gov.uk/government/publications/achieving-best-evidence-in-criminal-proceedings>.
11. Ministry of Justice, National Police Chief's Council, (2011) *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures*, disponibil pe

- <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bills-acts/circulars/achieving-best-evidence-circular-2011-03.pdf>.
12. Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, disponibile pe <https://rm.coe.int/16806b7ecb>.
  13. Pivniceru, M.-M. & Luca, C. (coord.) (2009). *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Editura Hamangiu.
  14. Udroui, M. (2019) *Procedură penală. Partea Specială*, ed. 6, Ed. C.H. Beck.
  15. Udroui, M. (2019). *Procedură penală. Partea Generală*, ed. 6, vol. 1, Ed. C.H. Beck.
  16. UN Office on Drugs and Crime (UNODC) (2019). *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. Model Law and Related Commentary*, disponibil pe: <https://www.refworld.org/docid/4a096ce42.html>.
  17. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2009), *Handbook for professionals and Policymakers on Justice in matters involving child victims and witnesses of crime*, disponibil pe https://www.unodc.org/e4j/data/_university_uni_/handbook_for_professionals_and_policymakers_on_justice_in_matters_involving_child_victims_and_witnesses_of_crime.html.
  18. United Nations, CRC Convention on the Rights of the Child, CRC/C/GC/12, General Comment No. 12 (2009), *The right of the child to be heard*, disponibil pe <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.
  19. Convenția privind Drepturile Copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, ratificată de România prin Legea nr. 18 din 18 septembrie 1990 pentru ratificarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului, publicată în M. Of. nr. 109/28 septembrie 1990, republicată în Monitorul Oficial nr. 314 din 13 iunie 2001.
  20. ECOSOC Resolution 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, disponibilă pe <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>, accesat la 04.01.2024.
  21. Legea nr. 217/2023, pentru modificarea și completarea Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, precum și a Legii audiovizualului nr. 504/2002, publicată în M. Of. nr. 634 din 11 iulie 2023.
  22. Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, republicată în temeiul art. XIV al titlului XVI din Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției precum și unele măsuri adiacente, publicată în M. Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.
  23. Legea nr. 51/2023 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, publicată în M. Of. nr. 186 din 6 martie 2023
  24. Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin OUG nr. 24/2019, publicată în M. Of. nr. 274 din 10 aprilie 2019
  25. CEDO, Cauza Bursuc contra României, Hotărârea din 12/10/2004.

26. CEDO. Cauza A.Ö. și H.Ö. vs. România, Hotărârea din 3 mai 2022, par. 13, disponibilă pe <https://www.csm1909.ro/ViewFile.ashx?guid=cdcc5690-b1eb-406f-bbbc-495ebbd46fe9-InfoCSM>.
27. CEDO. Cauza S.N. vs. Suedia, Hotărârea din 02.10.2002, disponibilă pe https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_ROM.
28. CEDO. Cauza Y. vs. Slovenia, Hotărârea din 28 mai 2015, disponibilă pe <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Y-impotriva-Sloveniei.pdf>.

Capitolul VI.

Audierea copilului în conflict cu legea penală

Daniel Mirăuță

I. Introducere

<i>Drepturi de participare</i>	Minorul are dreptul de a participa efectiv la orice procedură judiciară care îl privește, precum și dreptul de a fi audiat. Acesta din urmă presupune că vor fi ascultate și se va da relevanța cuvenită în aceste proceduri nu doar opiniilor persoanelor care îl au în creștere pe minor, ci și propriilor opinii ale minorului.
<i>Distincții în raport cu victima minoră</i>	Audierea minorului într-o procedură penală, atunci când acesta este acuzat în acea cauză, pornește de la premise doar parțial comune cu cele ale audierii victimei minore, deoarece scopul și caracteristicile audierii sunt definite nu doar de statutul de minor al persoanei audiate, cât mai ales de calitatea procesuală în care minorul este audiat.
<i>Victima minoră în centrul atenției legiuitorului</i>	Preocupările legiuitorului au gravitat în general în jurul modalității de audiere a victimei minore, având în vedere dubla vulnerabilitate a acesteia decurgând din statutul de minor și cel de victimă a unei infracțiuni.
<i>Augmentarea garanțiilor procesuale pentru copilul victimă</i>	Deși Codul de procedură penală conține un capitol dedicat procedurii în cauzele cu copilul în conflict cu legea penală, totuși, în concret, dispozițiile ce prevăd garanții procesuale pentru copilul-victimă sunt mult mai numeroase decât cele prevăzute în cazul copilului-autor al unei infracțiuni.
<i>Modalitate de abordare a copilului în conflict cu legea</i>	Copilul autor al unei infracțiuni pare să constituie, la prima vedere, un subiect procesual aparte, în privința căruia nu s-ar putea pretinde aceleași menajamente ca în cazul victimei minore, fiind necesară o abordare mai fermă și vigilentă (caracteristică persoanelor cu reflexe antisociale), dar în comunicarea cu care e nevoie de empatie și compasiune, specifice abordării oricărui minor.
<i>Răspunderea penală a minorului de vârsta între 14 și 18 ani</i>	Deși starea de minoritate este o cauză care atenuază responsabilitatea și forma de răspundere penală, minorul care poate răspunde penal (cu vârsta între 14 și 18 ani) nu e considerat <i>de plano</i> iresponsabil. Caracterul incomplet al dezvoltării sale morale, emoționale, sociale, psihice, biologice, eventuala neglijență a părinților, vulnerabilitatea la presiunea anturajului sunt aspecte care pot explica delinvența minorului, dar care nu îl exonerează la nivelul răspunderii penale. Deși un astfel de minor

	poate fi considerat o victimă a mediului la care a fost expus, totuși din perspectiva responsabilității penale acesta acționează cu discernământ, motiv pentru care abordarea sa într-o audiere trebuie făcută pornind de la o asemenea premisă.
<i>Absența unei dispoziții exprese privind efectele audierii asupra stării psihice a copilului</i>	Codul de procedură penală nu conține o dispoziție expresă, spre deosebire de situația martorului minor [art. 124 alin. (4) C. proc. pen.], potrivit căreia audierea acestuia trebuie să evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a acestuia.
<i>Păstrarea conștiinței fragilității copilului</i>	Totuși, și în cazul minorului în conflict cu legea penală, anchetatorul trebuie să păstreze conștiința fragilității ființei din fața sa, aflată încă în formare și care nu este doar un produs al propriilor decizii, ci mai degrabă un produs al investiției adulților (fie că e vorba de membrii familiei sau de cei din comunitatea socială extinsă) din viața sa.
<i>Garanții comune pentru victima minoră și inculpatul minor</i>	Din acest motiv, pornind de la faptul că este mai important și mai relevant ceea ce au în comun copiii-victimă și copiii-acuzați (și anume: o vulnerabilitate datorată, în cazul victimei, unei fapte penale comise împotriva sa, iar în cazul acuzatului, datorată unei prezumate neglijențe a adulților în supravegherea și creșterea sa; un potențial social care trebuie recuperat; nevoi specifice de comunicare și de protecție) decât postura antagonică în proces, se constată la nivel legislativ o treptată transferare a drepturilor procesuale concepute pentru victimele minore către inculpații minori. Astfel, au devenit comune atât pentru victima minoră, cât și pentru acuzatul minor, următoarele garanții: <ul style="list-style-type: none"> – reaudierea minorului se face numai dacă acest lucru este strict necesar pentru desfășurarea procesului penal [art. 509 alin. (5) C. proc. pen.]; – citarea reprezentanților legali ai minorului pentru momentul audierii acestuia, cu mențiunea că, în cazul în care minorul persoană vătămată este în vârstă de până la 14 ani, este obligatorie chiar prezența acestora [art. 111 alin. (8)^[1], art. 505 alin. (1)^[2], art. 508 alin. (1) C. proc. pen.^[3]]; – organul judiciar, când nu poate stabili vârsta persoanei suspectate a fi minoră și există motive pentru a se considera că

^[1] Art. 111 alin. (8¹) C. proc. pen.: Audierea persoanei vătămate în vârstă de până la 14 ani are loc în prezența unuia dintre părinți, a tutorelui sau a persoanei ori a reprezentantului instituției căreia îi este încredințat minorul spre creștere și educare (...).

^[2] Art. 505 alin. (1) C. proc. pen.: Când suspectul ori inculpatul este minor, la orice ascultare sau confruntare a acestuia organul de urmărire penală dispune citarea părinților ori, după caz, a tutorelui, curatorului sau a persoanei în îngrijirea ori supravegherea căreia se află temporar minorul.

^[3] Art. 508 alin. (1) C. proc. pen.: La judecarea cauzei se citează serviciul de probațiune, părinții minorului sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul.

	<p>aceasta este minoră, persoana va fi prezumată a fi minoră [art. 113 alin. (6)^[1], art. 504 alin. (3) C. proc. pen.^[2]];</p> <ul style="list-style-type: none"> – atunci când minorul are vârsta mai mică de 16 ani, instanța, dacă apreciază că administrarea anumitor probe poate avea o influență negativă asupra sa, poate dispune îndepărtarea lui din ședință; în aceleași condiții pot fi îndepărtați temporar din sala de judecată și părinții ori tutorele, curatorul sau persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul [art. 509 alin. (3)^[3], art. 509 alin. (6) C. proc. pen.^[4]]; – obligativitatea asistenței juridice [art. 90 lit. a)^[5], art. 93 alin. (4) C. proc. pen.^[6]]; – cauzele care implică inculpați minori sau victime minore se judecă de urgență și cu precădere [art. 355^[7], art. 509 alin. (1)^[8] C. proc. pen.].
<p><i>Interesul superior al copilului</i></p>	<p>Superioritatea interesului copilului, ca reper prioritar în orice procedură judiciară care implică un minor, constituie un standard unanim acceptat în legislația internațională privind drepturile copilului, fără a distinge după cum acest copil este victimă sau acuzat în această procedură^[9]. Justiția are întotdeauna</p>

^[1] Art. 113 alin. (6) C. proc. pen.: Ori de câte ori organul judiciar nu poate stabili vârsta persoanei vătămate și există motive pentru a se considera că aceasta este minor, persoana vătămată va fi prezumată a fi minor.

^[2] Art. 504 alin. (3) C. proc. pen.: Ori de câte ori organul judiciar nu poate stabili vârsta suspectului sau a inculpatului și există motive pentru a se considera că acesta este minor, persoana respectivă va fi prezumată a fi minor.

^[3] Art. 509 alin. (3) C. proc. pen.: Când inculpatul este minor cu vârsta mai mică de 16 ani, instanța, dacă apreciază că administrarea anumitor probe poate avea o influență negativă asupra sa, poate dispune îndepărtarea lui din ședință. În aceleași condiții pot fi îndepărtați temporar din sala de judecată și părinții ori tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul.

^[4] Art. 509 alin. (6) C. proc. pen.: Când persoana vătămată este minor cu vârsta mai mică de 16 ani, victimă a infracțiunilor prevăzute la art. 197, art. 199, art. 209-216¹, art. 218, art. 218¹, art. 219, art. 219¹, art. 221, art. 222, art. 223 și art. 374 C. pen., instanța, dacă apreciază că administrarea anumitor probe poate avea o influență negativă asupra sa, va dispune îndepărtarea minorului din ședință. În aceleași condiții pot fi îndepărtați temporar din sala de judecată și părinții ori tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau în supravegherea căreia se află temporar minorul.

^[5] Art. 90 lit. a) C. proc. pen.: „a) când suspectul sau inculpatul este minor”.

^[6] Art. 93 alin. (4) C. proc. pen.: Asistența juridică este obligatorie când persoana vătămată sau partea civilă este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu ori cu capacitate de exercițiu restrânsă.

^[7] Art. 355¹ C. proc. pen.: Cauzele cu persoane vătămate minore, victime ale uneia dintre infracțiunile prevăzute la art. 197, art. 199, art. 209-216¹, art. 218, art. 218¹, art. 219, art. 219¹, art. 221, art. 222, art. 223 și art. 374 C. pen., se judecă de urgență și cu precădere, în condițiile art. 355 C. proc. pen.

^[8] Art. 509 alin. (1) C. proc. pen.: Cauzele cu inculpați minori se judecă de urgență și cu precădere.

^[9] Art. 3 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului: „în toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești,

	<p>în vedere interesul copiilor, indiferent de identitatea acestora și de actele comise^[1]. Interesul superior al copilului reprezintă o cerință legală, obligatorie, care reflectă atât diferențele specifice ale copilului, cât și măsurile personalizate ce se pot lua la un anumit moment cu privire la acesta în cadrul unei proceduri judiciare^[2]. Determinarea interesului superior al copilului și prioritizarea acestuia în raport de alte exigențe constituie o sarcină complexă ce revine organului judiciar.</p>
<i>Concurs de interes</i>	<p>Interesul superior, dar privat al minorului acuzat într-un proces penal intră însă în concurs cu un alt interes general superior, și anume interesul societății de a identifica eventualul pericol social pe care o persoană îl prezintă și de a înlătura acel pericol. Interesul general al societății pare să dicteze vigilență și fermitate în audierea minorului acuzat, dar interesul superior al minorului reclamă dimpotrivă o comunicare atentă și lipsită de orice formă de brutalitate. Din aceste motive, audierea copilului acuzat de comiterea unei infracțiuni este complexă și necesită mult profesionalism din partea anchetatorului.</p>
<i>Interesul superior al copilului considerat primordial</i>	<p>În ce privește echilibrul dintre interesul superior al minorului și alte interese concurente, s-a arătat^[3] că <i>potențialele conflicte trebuie soluționate de la caz la caz, punând în balanță cu atenție interesele tuturor părților și găsind un compromis adecvat. Trebuie să se procedeze la fel și în cazul în care drepturile altor persoane intră în conflict cu interesul superior al copilului. În cazul în care nu este posibilă armonizarea intereselor în cauză, este necesar ca autoritățile și decidenții să analizeze și să pună în balanță drepturile tuturor celor interesați, ținând seama de faptul că dreptul copilului ca interesul superior al acestuia să fie un considerent primordial înseamnă că interesele copilului au o prioritate ridicată, nefiind un simplu considerent dint-o serie de considerente. Prin urmare, trebuie să se acorde o importanță</i></p>

autoritățile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala”; Art. 24 alin. (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; Art. 2 alin (4) din Legea nr. 272/2004, republicată în 2014, în M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014.

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[2] M.-M. Pivniceru, C. Luca, *Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică a copilului în caz de separarea/divorțul părinților*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 90.

^[3] Convenția cu privire la drepturile copilului – Comitetul pentru drepturile copilului – Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului ca interesul superior al acestuia să prevaleze, adoptat de Comitet în cadrul celei de-a șizeci și doua sesiuni (14 ianuarie-1 februarie 2013) [art. 3 alin. (1)], pct. 39, p. 10, disponibil la <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2021/12/ONU-CRC-C-GC-14-RO.pdf>.

	<i>mai mare elementelor care servesc cel mai bine intereselor copilului.</i>
<i>Expectanțele întâlnirii anchetatorului cu minorul</i>	Fără a ne pronunța dacă organul judiciar care conduce audierea ar trebui să pozeze într-o figură paternală sau una autoritar-impozantă, să adopte un stil distant sau prietenos, cert este că întâlnirea dintre acesta și minor ar trebui să conducă, din perspectiva unui act de justiție ideal, la încredere și deschidere din partea minorului.
<i>Reducerea impactului negativ a procedurilor judiciare</i>	Reglementările legale specifice audierii copiilor care au comis infracțiuni ^[1] par să își propună în general doar să reducă impactul negativ al procedurilor judiciare desfășurate împotriva lor, prin reducerea expunerii minorului către public, prin informarea reprezentanților legali ai acestuia și asigurarea posibilității prezenței lor la audiere, precum și prin folosirea unui limbaj accesibil minorului.
<i>Posibil impact pozitiv al judecătorului cu minorul în conflict cu legea</i>	Există însă mai mult potențial în aceste audieri și trebuie prin urmare așteptări mai mari de la întâlnirea între autoritatea morală, socială a magistratului și deriva adolescentului în conflict cu legea. Este posibil ca aceste audieri să aibă un impact educativ. Organul judiciar care conduce audierea trebuie să realizeze că această întâlnire poate fi o oportunitate pentru a determina schimbări în percepția și raportarea minorului la autorități și la regulile sociale.
<i>Înțelegerea procedurilor judiciare de către copilul în conflict cu legea</i>	De altfel, în expunerea de motive la Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale ^[2] , la paragraful 1, legiuitorul european leagă prevenirea recidivei în rândul minorilor de înțelegerea de către aceștia a procedurilor judiciare în care sunt implicați: „Scopul prezentei directive este de a stabili garanții procedurale pentru a se asigura că copiii (...) sunt în măsură să înțeleagă și să urmeze procedurile respective și să își exercite dreptul la un proces echitabil, și de a preveni recidiva în cazul copiilor și de a promova integrarea socială a acestora”.

[1] Art. 504-509 C. proc. pen.

[2] Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale a fost adoptată la 11 mai 2016 și publicată în JOUE L 132 din 21 mai 2016.

<i>Obiectivul ultim al oricărei proceduri penale care vizează un minor</i>	Convenția cu privire la drepturile copilului fixează ca obiectiv ultim al oricărei proceduri penale care vizează un minor reintegrarea sa și asigurarea unui rol constructiv în societate ^[1] ; recuperarea potențialului minorului, chiar când acesta a comis o infracțiune, este așadar un deziderat umanist care impune o adaptare a procedurii judiciare derulate împotriva sa.
--	--

II. Definirea unor noțiuni

	Audierea unui copil în calitate de acuzat într-un proces penal are ca premisă posibilitatea tragerii acestuia la răspundere penală.
--	---

II.1. Vârsta răspunderii penale

<i>Vârsta minimă a răspunderii penale. Documente internaționale</i>	Convenția cu privire la drepturile copilului a impus statelor părți să stabilească o vârstă minimă a responsabilității penale, sub care copiii nu pot fi trași la răspundere pentru presupusa comitere a unei infracțiuni ^[2] . În același sens, ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing) ^[3] au prevăzut că înțelesul noțiunii de capacitate penală trebuie să fie definit în mod clar și că vârsta răspunderii penale nu trebuie fixată la o limită prea mică, ținând cont de gradul de maturitate emoțională, psihică și intelectuală a copilului.
<i>Categoriile de minori. Subiecte ale răspunderii penale</i>	Din punct de vedere al aptitudinii minorului de a fi subiect al tragerii la răspundere penală, potrivit art. 113 C. pen., există trei categorii de minori: – minorii cu vârsta până la 14 ani care nu răspund penal, în privința acestora există o prezumție absolută de lipsă a

^[1] Art. 40 din Convenția cu privire la drepturile copilului: „Statele părți recunosc oricărui copil bănuit, acuzat sau dovedit că a comis o încălcare a legii penale dreptul de a fi tratat într-un mod corespunzător promovării simțului său de demnitate și al valorii personale, care să întărească respectul său pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora și care să țină seama de vârsta sa ca și de necesitatea de a promova reintegrarea sa și asigurarea unui rol constructiv în societate”.

^[2] Art. 40 alin. (3) lit. a) din Convenția cu privire la drepturile copilului: „Statele părți se vor strădui să promoveze adoptarea de legi și proceduri, înființarea de autorități și instituții, special concepute pentru copiii bănuiți, acuzați sau găsiți vinovați de încălcarea legii penale și, în special (...) să stabilească o vârstă minimă sub care copiii să fie prezumați ca neavând capacitatea de a încălca legea penală”.

^[3] Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, prevede la art. 4.1: „În sistemele juridice care recunosc noțiunea de limită a răspunderii penale, aceasta din urmă nu trebuie să fie fixată prea jos ținând cont de problemele de maturitate afectivă, psihologică și intelectuală”.

	<p>discernământului (fiind așadar prezumat absolut că minorul nu are înțelegerea semnificației sociale a conduitei sale) și deci de incapacitate penală, pentru faptele penale comise de acesta fiind incidentă cauza de neimputabilitate a minorității prevăzută de art. 27 C. pen. care atrage soluția de achitare; în cazul acestui minor nu e necesară efectuarea unei expertize medico-legale;</p> <ul style="list-style-type: none"> – minorii cu vârsta între 14 și 16 ani care răspund penal doar dacă printr-o expertiză medico-legală psihiatrică se dovedește că au săvârșit fapta cu discernământ; așadar în privința acestui minor există o prezumție relativă de lipsă a discernământului, care poate fi înlăturată doar prin expertiza medico-legală psihiatrică; în cazul comiterii unei fapte penale de către un astfel de minor, efectuarea expertizei este obligatorie, conform art. 184 alin. (1) C. proc. pen., fără să fie necesară în prealabil dovedirea unui dubiu cu privire la existența discernământului^[1]; dacă se face prin expertiză dovada existenței discernământului, minorul este considerat responsabil, având capacitate penală, nefiind incidentă cauza de neimputabilitate a minorității; dacă dimpotrivă, prin expertiză se face dovada faptului că minorul nu a comis fapta cu discernământ, minorul va fi achitat, fiind incidentă cauza de neimputabilitate a minorității prevăzută de art. 27 C. pen.; – minorii cu vârsta între 16 și 18 ani care răspund penal în aceleași condiții ca persoanele majore; aceste persoane sunt prezumate relativ că au discernământ, lipsa discernământului putând fi dovedită doar printr-o expertiză medico-legală, caz în care minorul va fi achitat pentru cauza de neimputabilitate a iresponsabilității prevăzută de art. 28 C. pen.^[2]; în acest caz, lipsa discernământului nu se datorează unei insuficiente dezvoltări a capacității psihice din cauza vârstei, ci unei boli psihice sau unui alt tip de cauză (somnambulism, stare hipnotică); în cazul acestui minor, expertiza medico-legală psihiatrică nu devine obligatorie decât dacă există o îndoială asupra discernământului.
<i>Adolescentul</i>	Așadar, potrivit legislației române, audiat ca persoană acuzată

^[1] Art. 184 alin. (1) C. proc. pen.: În cazul infracțiunilor comise de minorii cu vârsta între 14 și 16 ani (...), precum și atunci când organul de urmărire penală sau instanța are o îndoială asupra discernământului suspectului ori inculpatului în momentul săvârșirii infracțiunii ce face obiectul acuzației, se dispune efectuarea unei expertize medico-legale psihiatrice.

^[2] Art. 28 C. pen.: Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana care în momentul comiterii acesteia nu putea să își dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale ori nu putea să le controleze, fie din cauza unei boli psihice, fie din alte cauze.

<i>În conflict cu legea</i>	Într-un proces penal nu poate fi copilul de orice vârstă, ci doar minorul cu vârsta între 14 și 18 ani; de fapt, din punct de vedere al dezvoltării biologice, vorbim de un adolescent, însă din perspectivă psihologică adolescența aparține și copilăriei, motiv pentru care subliniem vulnerabilitatea sa socială ^[1] și deci responsabilitatea organelor judiciare în modul de abordare a acestuia.
<i>Criteriul în funcție de care se stabilește calitatea procesuală a copilului</i>	Copilul va avea în proces calitatea de suspect sau inculpat, în funcție de etapa procesuală de la momentul audierii (înainte sau după punerea în mișcare a acțiunii penale).

II.2. Relevanța stării de minorat asupra aplicării unei proceduri speciale

<i>Procedura specială aplicabilă minorilor</i>	Procedura de urmărire, judecare și punere în executare a hotărârii privind un minor aflat în conflict cu legea penală, procedura care presupune și audierea sa, este specială în raport cu cea a persoanelor majore. Astfel, potrivit art. 504 alin. (1) C. proc. pen., urmărirea și judecarea infracțiunilor săvârșite de minori (...) se fac potrivit procedurii obișnuite, cu completările și derogările prevăzute în prezentul capitol și în secțiunea a 8-a a capitolului I din titlul V al părții generale.
<i>Garanțiile specifice</i>	Garanțiile ce reprezintă conținutul acestei proceduri speciale, derogatorii, vizează de principiu: nepublicitatea ședinței de judecată, citarea la audierea sa a persoanelor responsabile de creșterea minorului, întocmirea unui referat de evaluare de către un serviciu specializat, citarea Direcției generale de asistență socială și protecția copilului sau a Serviciului de Probă-țiune, asistarea obligatorie de către un apărător, judecarea cauzei de către un complet special constituit pentru judecarea de cauze cu minori.
<i>Distincții în raport cu care se aplică sau nu</i>	Interpretarea sistematică a art. 504 alin. (2) ^[2] și art. 507 alin. (3) ^[3] C. proc. pen. conduce însă la concluzia că simpla mi-

^[1] D.E. Papalia, S.W. Olds, R.D. Feldman, *Dezvoltare umană*, Ed. Trei, 2010, p. 355-356.

^[2] Art. 504 alin. (2) C. proc. pen.: „În cursul urmăririi penale, procedura în cauzele cu infractori minori se aplică și persoanelor care au împlinit 18 ani, până la împlinirea vârstei de 21 de ani, dacă la data dobândirii calității de suspect erau minore, atunci când organul judiciar consideră necesar, ținând seama de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate”.

^[3] Art. 507 alin. (3) C. proc. pen.: „Inculpatul care a săvârșit infracțiunea în timpul când era minor este judecat potrivit procedurii aplicabile în cauzele cu infractori minori, dacă la data sesizării instanței nu a împlinit 18 ani. Dacă la data sesizării instanței inculpatul împlinise vârsta de 18 ani, dar la data dobândirii calității de suspect era minor, instanța investită, reținând cauza, poate decide aplicarea procedurii pentru cauzele cu infractori minori, atunci când consideră necesar, ținând cont

<i>procedura specială</i>	noritate de la momentul comiterii faptei nu este suficientă pentru ca toate aceste garanții specifice enumerate mai sus să se aplice pe tot parcursul urmăririi penale sau al judecării unui minor, întrucât împlinirea vârstei de 18 ani pe parcursul procesului poate conduce la pierderea unora din aceste garanții pentru etapele ulterioare ale procesului (aceste garanții a căror incidență depinde de îndeplinirea anumitor condiții sunt de principiu cele referitoare la nepublicitatea ședinței de judecată, citarea persoanelor responsabile de creșterea minorului, citarea Serviciului de Probațiune, asistarea obligatorie de către un apărător). Deși la analiza fiecărei din aceste garanții vor fi indicate în detaliu și condițiile în care ea mai subzistă sau nu după împlinirea vârstei de 18 ani de către persoana acuzată, ca repere generale au aplicabilitate următoarele principii, corespunzătoare etapei urmăririi penale sau judecării:
---------------------------	---

II.2.1. În faza de urmărire penală

<i>Circumstanțele speciale pot reclama menținerea garanțiilor speciale</i>	Dacă organul de urmărire penală apreciază că intervenirea majoratului acuzatului și gradul de maturitate actual al acestuia nu mai impun păstrarea garanțiilor procedurii speciale oferite minorilor, atunci acestea nu vor mai fi menținute. Acest lucru rezultă din interpretarea <i>per a contrario</i> a dispozițiilor art. 504 alin. (2) C. proc. pen., potrivit căruia în cursul urmăririi penale, procedura în cauzele cu infractori minori se aplică și persoanelor care au împlinit 18 ani, până la împlinirea vârstei de 21 de ani, dacă la data dobândirii calității de suspect erau minore, doar atunci când organul judiciar consideră necesar, ținând seama de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate.
--	--

II.2.2. În faza judecării

<i>Aprecierea asupra necesității menținerii procedurii speciale</i>	Dacă inculpatul împlinise deja vârsta de 18 ani la data sesizării instanței (momentul înregistrării rechizitoriului pe rolul primei instanțe de judecată) și instanța apreciază că nu e necesară aplicarea procedurii speciale pentru minori, atunci inculpatul va fi judecat în ședință publică și fără regulile referitoare la citarea altor persoane sau la asistarea obligatorie de către un apărător în virtutea minorității. Doar în mod excepțional, instanța investită poate decide aplicarea procedurii pentru cauzele cu inculpați minori, chiar dacă la data sesizării instanței inculpatul împlinise vârsta de 18 ani
---	--

de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate”.

	(fiind însă minor la data dobândirii calității de suspect), atunci când consideră necesar, ținând cont de toate circumstanțele cauzei, inclusiv de gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate.
<i>Procedura specială pe tot parcursul judecății cauzei. Condiții</i>	Dacă la data sesizării instanței inculpatul încă nu împlinise 18 ani, potrivit art. 507 alin. (3) C. proc. pen., acesta va continua să fie judecat pe tot parcursul judecății în primă instanță și al apelului conform procedurii speciale prevăzute pentru inculpații minori chiar dacă între timp, pe parcursul procesului, acesta va împlini vârsta de 18 ani.

II.2.3. Garanție procesuală necondiționată

<i>Obligativitatea întocmirii unui referat de evaluare</i>	Totuși, dacă existența unor garanții (nepublicitatea ședinței de judecată, citarea persoanelor responsabile de creșterea minorului, citarea Serviciului de Probațiune, asistarea obligatorie de către un apărător, judecarea de către un complet anume constituit) depind de minoritatea de la momentul sesizării instanței sau, după împlinirea vârstei de 18 ani, de aprecierea organului judiciar, există și o garanție care este atât de indisolubil legată de starea de minorat de la momentul comiterii faptei, încât împlinirea vârstei de 18 ani după comiterea faptei nu conduce la pierderea ei; această garanție constă în obligativitatea întocmirii unui referat de evaluare de către un serviciu specializat.
<i>Justificare</i>	Rațiunea acestei garanții rezidă în faptul că aplicarea tratamentului sancționator va fi totdeauna cel specific minorilor (măsurile educative) chiar dacă după comiterea faptei și până la rămânerea definitivă a hotărârii făptuitorul a împlinit vârsta de 18 ani. Or relevanța referatului de evaluare decurge tocmai din faptul că acesta îl ajută pe judecător la individualizarea măsurii educative care va fi aplicată.

II.3. Prezumția de minoritate

<i>Prezumția de minoritate</i>	Codul de procedură penală instituie în favoarea suspectului sau a inculpatului o prezumție de minoritate atunci când nu se poate stabili vârsta persoanei și există indicii că ar fi minor. Ori de câte ori organul judiciar nu poate stabili vârsta suspectului sau a inculpatului și există motive pentru a se considera că acesta este minor, persoana respectivă va fi prezumată a fi minor [art. 504 alin. (3) C. proc. pen.]. Apreciem că pot exista astfel de situații atunci când persoana acuzată, din cauza stării temporare de sănătate sau din cauza unor afecțiuni psihice nu poate da detalii legate de persoana sa și nici nu există alte
--------------------------------	--

	mijloace pentru stabilirea identității sau vârstei.
--	---

II.4. Minorul cu vârstă mai mică de 14 ani

<i>Prezumție absolută de incapacitate penală</i>	Potrivit art. 113 alin. (1) C. pen., minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal. Legiuitorul instituie astfel o prezumție absolută de incapacitate penală care nu poate fi răsturnată în niciun fel; cu alte cuvinte nu ar putea fi admisibilă o probă care ar tinde la dovedirea existenței în concret a discernământului minorului cu această vârstă. Minorul cu vârsta până în 14 ani nu va fi deci audiat într-un proces penal pentru a i se stabili o formă de răspundere penală.
<i>Audierea minorului în vederea lămuririi circumstanțelor comiterii faptelor</i>	Nu trebuie însă să se înțeleagă că minorul cu vârsta până în 14 ani care a comis o infracțiune nu intră în contact cu organele de cercetare penală (polițiști, procurori) și că acesta ar fi scutit de explicații sau lămuriri cu privire la fapta sa în cadrul unor audieri în faza incipientă a anchetei. În mod practic, chiar dacă în cele din urmă cauza va fi clasată pentru minoritate (cauză de neimputabilitate), mecanismul de cercetare penală se va declanșa oricum, indiferent de vârsta făptuitorului, în vederea lămuririi circumstanțelor comiterii faptelor.
<i>Asistarea de către psiholog</i>	În prealabil minorul va putea fi audiat de organele de cercetare penală, în aceleași coordonate stabilite de legislația procesual penală cu privire la minorii care răspund penal, cu mențiunea că, potrivit art. 88 alin. (3) din Legea nr. 272/2004, minorul va fi însoțit și asistat de către un psiholog sau asistent social, desemnat de Direcția generală de asistență socială și protecția copilului în orice etapă a cercetării penale.
<i>Clasarea cauzei. Consecințe</i>	După ce cauza va fi clasată, organele de urmărire penală vor sesiza Direcția generală de asistență socială și protecția copilului spre asigurarea intervențiilor specifice, respectiv în vederea luării măsurilor administrative potrivit legii speciale de ocrotire a minorilor. Astfel, față de acest minor pot fi instituite măsurile de protecție specială prevăzute de art. 59 din Legea nr. 272/2004 ^[1] privind protecția și promovarea drepturilor copilului (plasamentul; supravegherea specializată).

[1] Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

<i>Criteria de individualizare a măsurilor de protecție specială</i>	La alegerea măsurilor de protecție specială, sunt avute în vedere: a) condițiile care au favorizat săvârșirea faptei; b) gradul de pericol social al faptei; c) mediul în care a crescut și a trăit copilul; d) riscul săvârșirii din nou de către copil a unei fapte prevăzute de legea penală; e) orice alte elemente de natură a caracteriza situația copilului.
<i>Titularii propunerii măsurii</i>	Aceste măsuri se iau, potrivit art. 84 din Legea nr. 272/2004, la propunerea direcției generale de asistență socială și protecția copilului în a cărei unitate administrativ-teritorială se află copilul, de către comisia pentru protecția copilului, atunci când există acordul părinților sau al altui reprezentant legal al copilului, ori, după caz, instanța judecătorească, atunci când acest acord lipsește.
<i>Audierea minorului în cadrul acestor proceduri</i>	Aceste proceduri vor presupune de asemenea audierea minorului, atât de către judecător, psiholog, asistenți sociali, funcționari din cadrul direcției generale de asistență socială și protecția copilului, audiere care se realizează conform principiului prevăzut de art. 29 alin. (1) din același act normativ, potrivit căruia copilul are dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește.
<i>Aplicabilitatea regulilor de procedură civilă</i>	Instanța care va audia minorul în vederea luării unei măsuri de protecție specială este una civilă, iar nu penală, audierea derulându-se potrivit Codului de procedură civilă și a Legii nr. 272/2004.
<i>Incidența art. 29 din Legea nr. 272/2004</i>	În cadrul acestei proceduri, minorul are posibilitatea de a cere și de a primi orice informație pertinentă, de a fi consultat, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește; de asemenea, opiniile copilului ascultat vor fi luate în considerare și li se va acorda importanța cuvenită, în raport cu vârsta și cu gradul de maturitate a copilului.
<i>Motivarea refuzului de ascultare a copilului</i>	O decizie de refuz a ascultării copilului într-o asemenea procedură trebuie motivată de către instanță [art. 29 alin. (5) din Legea nr. 272/2004].
<i>Însoțirea și ascultarea copilului în procedură</i>	Copilul care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și care nu răspunde penal va fi însoțit și asistat de către un psiholog sau asistentul social, desemnat de direcția generală de asistență socială și protecția copilului în orice etapă a cercetării penale.
<i>Interdicția publicității</i>	Potrivit art. 87 din Legea nr. 272/2004, este interzis să se dea publicității orice date referitoare la săvârșirea de fapte penale

	de către copilul care nu răspunde penal, inclusiv date privitoare la persoana acestuia ^[1] .
--	---

II.2. Noțiunea de audiere

<i>Sensul noțiunii de audiere</i>	Nu orice comunicare între organul judiciar și minor în cadrul procesului penal reprezintă o audiere și deci nici nu e pasibilă de garanțiile specifice. Din acest motiv este important a înțelege că, în sensul legii penale, audierea semnifică un procedeu probatoriu specific, ce se desfășoară după reguli procedurale bine determinate și care se finalizează printr-o declarație scrisă. Această precizare este necesară din cauza echivocului limbajului Codului de procedură penală.
<i>Sensul specific al noțiunii de audiere</i>	În înțelesul procedurii penale, noțiunea de audiere are un sens specific; ea privește, în sens restrâns, acel procedeu probatoriu consumat într-un moment procesual distinct în care inculpatul este interpelat în mod detaliat asupra faptei comise în cadrul judecării fondului cauzei; audierea, în acest înțeles, are loc în anumite etape procesuale bine fixate și cu respectarea anumitor condiții și nu se confundă cu orice comunicare dintre magistrat și autorul infracțiunii.
<i>Interacțiuni multiple ale minorului cu organul judiciar</i>	Însă în mod evident, minorul nu intră în contact doar în aceste momente cu organul judiciar care îl anchetează sau îl judecă. Procesul penal presupune multiple interacțiuni, toate fiind relevante pentru aflarea adevărului atât cu privire la faptele care fac obiectul procesului, cât și pentru cunoașterea persoanei acuzatului; astfel, suspectul sau inculpatul poate fi ascultat cu ocazia unor confruntări, i se pot cere explicații în cadrul unei cercetări la fața locului, a unei reconstituiri sau a unei percheziții; de asemenea, inculpatul prezintă concluziile sale și are posibilitatea adresării ultimului cuvânt atunci când este prezent în cadrul discuțiilor privind măsurile preventive și oricare alte măsuri procesuale care îl privesc.
<i>Ascultarea în sens larg</i>	Așadar, nu orice ascultare constituie o audiere. Inculpatului i se poate asculta ultimul cuvânt, i se pot asculta concluziile orale în

^[1] Potrivit opiniei Comitetului pentru drepturile copilului, ar trebui să existe o protecție pe viață împotriva publicării de informații legate de infracțiuni săvârșite de minori. Motivul existenței regulii privind nepublicarea și al continuării aplicării sale după ce minorul a împlinit vârsta de 18 ani este acela că divulgarea unor astfel de informații cauzează stigmatizarea permanentă a persoanei în cauză, fapt care este probabil să aibă efecte negative asupra accesului său la educație, la un loc de muncă, la o locuință sau la un mediu de viață în siguranță. Acest lucru îl împiedică pe minor să se reintegreze și să joace un rol constructiv în societate (Convenția cu privire la drepturile copilului – Comitetul pentru drepturile copilului – Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile minorilor în sistemul justiției cu minori din 18 septembrie 2019, p. 12, disponibil la <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2022/07/ONU-CRC-C-GC-24-RO.pdf>).

	cadrul discutării unei măsuri procesuale (nefinalizate prin luarea unei declarații, de exemplu art. 345 alin. (1) C. proc. pen.), poate fi ascultat în vederea luării unei măsuri procesuale (ascultare finalizată cu consemnarea unei declarații scrise, de exemplu ascultările inculpatului la luarea măsurilor preventive sau de siguranță), toate aceste interpelări constituind ascultări în sens larg.
<i>Ascultarea în sens restrâns</i>	Procedul probatoriu al audierii (sensul restrâns) vizează acea ascultare care are loc în cadrul rezolvării fondului cauzei, în cursul urmăririi penale sau al judecății, în condițiile descrise de art. 107-111, art. 505 ¹ C. proc. pen.
<i>Confruntarea. Formă specifică de audiere</i>	O formă specifică de audiere o constituie confruntarea, în cadrul căreia sunt audiate simultan două sau mai multe persoane, ale căror declarații anterioare se contrazic sau exclud. În acest caz, conform art. 131 C. proc. pen., organul judiciar confruntă persoanele audiate doar cu privire la faptele și împrejurările în privința cărora există aceste contradicții, putând încuviința ca persoanele confruntate să își pună reciproc întrebări.
<i>Confruntarea. Distincții în raport cu audierea</i>	Confruntarea, spre deosebire de audiere, nu cunoaște etapa relatării libere, rezumându-se strict la adresarea de întrebări, întrucât are ca premisă existența unor declarații anterioare.
<i>Păstrarea garanțiilor</i>	Confruntarea la care participă un minor, având în vedere faptul că are natura unei audieri, ar trebui făcută în aceleași condiții și cu aceleași garanții existente în cazul audierii (garanții referitoare la citarea anumitor persoane, la asistența juridică, la nepublicitatea ședinței de judecată, la specializarea completului).
<i>Evitarea intimidării sau timorării minorului prin confruntare</i>	Organul judiciar va trebui să aibă în vedere la încuviințarea confruntării minorului cu alți coinalpați majori posibilitatea ca minorul să se simtă intimidat sau timorat. În practică, există cazuri când, în special, inculpații majori solicită confruntări cu părțile vătămate, cu martorii sau chiar cu ceilalți inculpați minori. În principiu, aceștia mizează pe faptul că, într-o discuție directă și contradictorie, din cauza temerilor provocate de prezența inculpatului major, persoanele confruntate vor reveni sau măcar vor nuanța declarațiile inițiale ^[1] .
<i>Renunțarea la confruntare. Situații</i>	În pregătirea confruntării trebuie stabilit dacă copilul este pregătit psihic acestei activități. Atunci când se va constata că minorul care urmează a fi supus confruntării este puternic influențat de coinalpații majori sau se teme de cel cu care va fi confruntat, este indicat a se renunța la această activitate ^[2] .

[1] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în proceduri judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 146.

[2] *Ibidem*, p. 147.

II.3. Profesionistul care conduce audierea

<i>Profesionistul care efectuează audierea</i>	Audierea minorului aflat în conflict cu legea penală în cadrul procesului penal se face de către organul judiciar, respectiv de către un organ de cercetare penală (polițist sau procuror) sau de judecător. În mod evident, pe parcursul procesului penal și în vederea soluționării cauzei, minorul va intra în contact nu doar cu organele judiciare, ci și cu alți profesioniști care îl vor asculta conform propriilor reguli și norme (de către medici în cadrul expertizării medico-legale, de către psiholog în vederea întocmirii rapoartelor de evaluare psihologică, de către consilierii de probațiune în vederea întocmirii referatului de evaluare).
<i>Posibilitatea audierii copilului de o persoană de același sex cu ea</i>	Spre deosebire de persoana vătămată ^[1] , în cazul inculpatului-minor nu există o prevedere potrivit căreia acesta să fie audiat în cursul urmăririi penale de o persoană de același sex în cazul anumitor infracțiuni. Totuși, nicio dispoziție nu împiedică organul de urmărire penală să procedeze în aceeași manieră și în cazul inculpatului minor (eventual prin instrumente procedurale specifice precum delegarea), în situația în care se estimează că diferența de sex dintre minor și organul judiciar care conduce audierea constituie o piedică în calea unei audieri eficiente ^[2] .

III. Cadrul legal național și internațional

<i>Cadrul juridic internațional</i>	Sfera drepturilor consacrate de cadrul legislativ internațional ^[3] s-a extins, simțindu-se nevoia actualizării în raport cu noile
-------------------------------------	---

^[1] Art. 111 alin. (7) C. proc. pen.: audierea și, după caz, reaudierea de către organele de cercetare penală a persoanelor vătămate care au fost victime ale infracțiunilor prevăzute la art. 197, art. 199, art. 209-216¹, art. 218, art. 218¹, art. 219, art. 219¹, art. 221, art. 222, art. 223 și art. 374 din Codul penal, precum și în alte cazuri în care, din cauza împrejurărilor comiterii faptei, acest lucru se apreciază ca fiind necesar se efectuează numai de către o persoană de același sex cu persoana vătămată. Dacă acest lucru nu este posibil, fără a aduce atingere bunei desfășurări a procesului ori drepturilor și intereselor părților, audierea acestor persoane vătămate și, după caz, reaudierea lor poate fi realizată de o persoană care nu este de același sex cu persoana vătămată, cu acordul avocatului și al unui psiholog sau al altui specialist în consilierea victimelor.

^[2] Personalul justiției pentru minori ar trebui să reflecte diversitatea tipologică a tinerilor care intră în contact cu sistemul de justiție pentru minori, sens în care se vor face eforturi pentru asigurarea unei reprezentări echilibrate a femeilor și a minorităților în organele de justiție pentru minori, pct. 22.2. din Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite.

^[3] Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie publicat în B. Of. nr. 146 din 20 noiembrie 1974, Convenția cu privire la drepturile copilului (M. Of. nr. 314 din 13 iunie 2001), Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției

	exigențe; astfel, în plan european, pornind de la Foaia de parcurs pentru consolidarea drepturilor procedurale ale persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale ^[1] și de Orientările Consiliului Europei privind o justiție în interesul copilului ^[2] , au fost adoptate o serie de Directive ale Parlamentului European și ale Consiliului ^[3] care au fost transpuse în legislația română prin acte normative de modificare ale Codului de procedură penală, directive prin care s-au reglementat măsuri privind dreptul la traducere și interpretare, dreptul la informare cu privire la drepturi și informare privind acuzațiile, dreptul la consiliere juridică și asistență judiciară, dreptul la comunicare cu rudele, cu angajatorii și cu autoritățile consulare și garanții speciale pentru persoanele suspectate sau acuzate care sunt vulnerabile.
<i>Cadrul juridic național</i>	Codul de procedură penală ^[4] , precum și Legea nr. 272/2004 privind protecția drepturilor copilului ^[5] , Legea nr. 252/2013 pri-

pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite; Normele Organizației Națiunilor Unite privind protecția minorilor privați de libertate („Normele de la Havana”, 1990) adoptate prin Rezoluția AG nr. 45/113, 14 decembrie 1990; Orientările Organizației Națiunilor Unite privind prevenirea delincvenței juvenile („Orientările de la Riyadh”, 1990) adoptate prin Rezoluția AG nr. 45/112, 14 decembrie 1990; Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO) din 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin Legea nr. 30/1994 și publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; deși România nu a ratificat Convenția Europeană cu privire la exercitarea drepturilor copiilor (ETS 160), drepturile prevăzute în acest document sunt în general consacrate și în celelalte tratate internaționale.

^[1] Foaia de parcurs pentru consolidarea drepturilor procedurale ale persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale, adoptată prin Rezoluția Consiliului din 30 noiembrie 2009 și publicată în JO C 295, 04.12.2009, p. 1.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[3] Directivele nr. 2010/64/UE privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale, nr. 2012/13/UE privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, nr. 2013/48/UE privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, nr. 2016/343 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale și nr. 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale.

^[4] Codul de procedură penală a fost adoptat la data de 1 iulie 2010, prin Legea nr. 135/2010, și publicat în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010.

^[5] Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea informării, sprijinirii și protecției victimelor infracțiunilor, modificată prin O.U.G. nr. 24/2019, publicată în M. Of. nr. nr. 274 din 10 aprilie 2019.

	vind organizarea serviciului de probațiune ^[1] , H.G. nr. 1439/2004 privind serviciile specializate destinate copilului care a săvârșit o fapta penală și nu răspunde penal ^[2] au armonizat legislația națională, inclusiv sub aspectul drepturilor copilului aflat în proceduri judiciare penale ca suspect sau inculpat.
--	---

IV. Scopul audierii

<i>Scopul audierii</i>	Scopul audierii îl constituie în primul rând aflarea adevărului despre faptele cercetate, nivelul de implicare a persoanei audiate în aceste evenimente, atitudinea sa cu privire la fapte, însă în același timp audierea oferă o perspectivă asupra personalității minorului, pentru individualizarea tratamentului sancționator.
------------------------	--

V. Caracterul special al procedurii de audiere a copilului în conflict cu legea penală

<i>Procedură specială</i>	Procedura de urmărire, judecată și implicit de audiere a copiilor în conflict cu legea penală este una specială, care derogă sub aspectul anumitor garanții procesuale de la procedura comună aplicabilă inculpaților majori.
<i>Sediul materiei</i>	Această procedură specială este instituită de art. 504 alin. (1) C. proc. pen., potrivit căruia urmărirea și judecarea infracțiunilor săvârșite de minori (...) se fac potrivit procedurii obișnuite, cu completările și derogările prevăzute în prezentul capitol (Capitolul III al Titlului IV din Partea specială a Codului de procedură penală, intitulată <i>Procedura aplicabilă în cauzele cu infractori minori</i>) și în Secțiunea a 8-a a Capitolului I din Titlul V al Părții generale.
<i>Elemente componente de particularitate</i>	Particularitățile audierii minorului care a comis o infracțiune instituite prin această procedură specială vizează în general locul audierii, persoanele care pot participa la audiere, asistarea minorului de către un avocat, cât și specializarea magistratului care efectuează audierea.

^[1] Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, publicată în M. Of. nr. 512 din 14 august 2013.

^[2] H.G. nr. 1439/2004 privind serviciile specializate destinate copilului care a săvârșit o fapta penală și nu răspunde penal, publicată în M. Of. nr. 872 din 24 septembrie 2004.

V.1. Justificarea unei proceduri speciale

<i>Rațiunea legiuitorului</i>	Nevoia unor reglementări speciale privind judecarea și audierea copilului care a comis o infracțiune pornește de la premisa că procesul penal, în forma sa generală, nespecifică minorilor, are o încărcătură emoțională și psihică negativă, improprie dezvoltării minorului, chiar și atunci când acesta are calitatea de acuzat în cauză.
<i>Factori care pot amprenta negativ copilul</i>	Aceste dispoziții speciale se justifică prin faptul că minorul nu are maturitatea psihică și experiența necesare pentru folosirea eficientă a drepturilor procesuale acordate de lege. În aceste condiții de reglementare, legiuitorul a urmărit, prin instituirea acestei proceduri, să asigure minorilor un plus de garanții procesuale care să-și dovedească eficiența prin îmbinarea laturii sancționatorii cu cea educativă.
<i>Justiția prietenoasă cu copilul</i>	Solemnitatea ședinței de judecată și accesul în această sală a publicului străin, limbajul inaccesibil al profesioniștilor, uniforme polițiștilor, robele magistraților, eventualele cătușe ale altor inculpați prezenți constituie pentru un minor factori care îi pot crea o stare de anxietate și teamă, acesta putând ajunge să considere că este la discreția unor adulți care nu îl înțeleg și cu care nu poate comunica.

V.2. Nevoia unei justiții mai prietenoase cu copiii

<i>Finalitatea urmărită</i>	Reglementările legale naționale și internaționale speciale ^[1] urmăresc să atenueze impactul negativ al contactului minorului cu sistemul judiciar printr-o justiție mai prietenoasă cu copiii, care are ca reper principal interesul superior al copilului ^[2] .
-----------------------------	---

^[1] Codul de procedură penală; Legea nr. 272/2004; Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite; *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Publications Office, 2012.

^[2] Prin *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, disponibil pe <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>, justiția în interesul copilului a fost definită ca „acel sistem judiciar care garantează respectarea și punerea în aplicare eficientă a tuturor drepturilor copilului la cel mai înalt nivel posibil, (...) acordând atenția corespunzătoare nivelului de maturitate și de înțelegere al copilului, precum și circumstanțelor cazului. Aceasta este, în special, o justiție accesibilă, adecvată vârstei copilului, rapidă, diligentă, adaptată la nevoile copilului și concentrată pe drepturile acestuia, respectând drepturile copilului, inclusiv dreptul la un proces echitabil, dreptul de a participa la proceduri și de a le înțelege, dreptul la viață privată și la viața de familie, precum și dreptul la integritate și demnitate”; Națiunile Unite, Comitetul pentru drepturile

	Această atenție specială dată unei proceduri judiciare specifice care îl vizează pe minorul suspect sau inculpat are ca finalitate ultimă prezervarea potențialului de dezvoltare al acestuia și de reintegrare în societate ^[1] , care ar risca să se risipească dacă experiența judiciară prin care minorul trece îl copleșește.
<i>Particularități privind audierea copilului</i>	Deși dispozițiile legislative privind audierea sunt, în cea mai mare parte, comune atât majorilor, cât și minorilor, totuși audierea copiilor aflați în conflict cu legea penală de către organele judiciare trebuie să se particularizeze din punct de vedere practic față de ascultarea inculpaților majori, prin acordarea unei atenții speciale, prin pregătirea magistratului (ce trebuie să dețină atât o pregătire juridică complexă, cât și cunoștințe de psihologie judiciară), dar și a copilului, cu alegerea unor tehnici de ascultare care să țină seama de caracteristici determinate, de gradul de dezvoltare al acestuia, precum și de psihologia dezvoltării copilului ori de etapele caracteristice vârstei biologice a minorului ^[2] .
<i>Respectarea interesului superior al copilului în organizarea procesului penal</i>	Jurisprudența CEDO a reținut că procesul penal în privința inculpaților minori „trebuie să fie organizat astfel încât să se respecte principiul interesului superior al copilului. Este esențial ca un copil acuzat de o infracțiune să fie tratat într-un mod care ține seama pe deplin de vârsta sa, maturitatea sa și capacitățile sale intelectuale și emoționale, precum și să se ia măsuri pentru a încuraja înțelegerea procedurii de către minor și participarea sa la aceasta. Dreptul inculpatului minor de a participa efectiv la procesul său penal impune ca autoritățile să îl trateze ținând seama în mod corespunzător de vulnerabilitatea sa și de capacitățile sale încă din primele faze ale participării lui la o cercetare penală și mai ales în faza audierii sale de către poliție. Autoritățile sunt obligate să ia măsuri pentru ca minorul să se simtă cât mai puțin intimidat și inhibat, precum și să se asigure că acesta înțelege pe larg natura și importanța procesului pentru el, inclusiv semnificația oricărei pedepse de care este pasibil, dar și drepturile sale, inclusiv cel la tăcere” ^[3] .

Copilului, *Recomandarea Generală Nr 12(2009)*, p. 1, disponibilă pe https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f12&Lang=en.

^[1] Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale (JOUE L 132 din 21 mai 2016), expunere de motive, par. 9, disponibilă pe <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=IT>.

^[2] I.T. Butoi, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2003, p. 131.

^[3] CEDO, cauza *Blokhin c. Rusia* (cererea nr. 47152/06), Hotărârea din 23 martie 2016, par. 195.

VI. Pregătirea audierii de către organul judiciar

VI.1. Specializarea organului judiciar care realizează audierea

<i>Formarea profesională specifică și continuă</i>	Toți specialiștii care lucrează cu copiii și în interesul acestora ar trebui să beneficieze de formare interdisciplinară adecvată cu privire la drepturile și nevoile copiilor din diferite categorii de vârstă, precum și la tipurile de proceduri care le sunt adaptate acestora. Specialiștii care intră în contact direct cu copiii ar trebui, de asemenea, să beneficieze de pregătirea necesară pentru a comunica cu aceștia indiferent de vârsta și stadiul lor de dezvoltare, precum și cu copiii aflați în situații speciale de vulnerabilitate. Pentru a asigura participarea semnificativă a copiilor la procedurile judiciare, aceștia ar trebui să fie în legătură cu specialiști calificați, care ar trebui să-i informeze, să-i asculte și să-i protejeze ^[1] .
<i>Caracterul obligatoriu al formării continue a specialiștilor</i>	De asemenea, statele membre ale UE ar trebui să se asigure că doar specialiștii formați desfășoară audierile copiilor și că formarea în ceea ce privește audierea copiilor este obligatorie și continuă în ceea ce îi privește pe specialiști. Aceasta implică sporirea oportunităților de formare și calificare în domeniul audierilor minorilor. Specialiștii care îi audiază pe copii trebuie să fie formați în mod specific în ceea ce privește tehnicile adecvate de interogare, ghidurile existente cu privire la audierea copiilor, precum și în ceea ce privește temeiul juridic relevant ^[2] .
<i>Instanța specializată la judecarea cauzelor</i>	Este esențial ca un minor acuzat de comiterea unei infracțiuni care riscă să nu aibă o participare efectivă în procedură din cauza vârstei fragede sau capacității intelectuale limitate să fie

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Publications Office, 2012, secțiunea IV A 4, 5, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[2] Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*, 2017, p. 18; de asemenea, potrivit Comitetului pentru drepturile copilului, *cauzele care îi privesc ar trebui să fie întotdeauna soluționate în cadrul unor sisteme de justiție specializate pentru minori; formarea continuă și sistematică a specialiștilor din sistemul de justiție pentru minori este esențială pentru a asigura respectarea acestor garanții. Acești profesioniști ar trebui să poată lucra în echipe interdisciplinare și ar trebui să fie bine informați cu privire la dezvoltarea fizică, psihologică, mentală și socială a minorilor și adolescenților, precum și cu privire la nevoile speciale ale celor mai marginalizați copii (...). Comitetul recomandă statelor părți să înființeze instanțe pentru minori, fie ca entități distincte, fie ca parte din instanțele existente. În cazul în care acest lucru nu este realizabil din motive practice, statele părți ar trebui să asigure desemnarea unor judecători specializați în soluționarea cauzelor care țin de justiția pentru minori* [Convenția cu privire la drepturile copilului – Comitetul pentru drepturile copilului – Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile minorilor în sistemul justiției cu minori din 18 septembrie 2019, p. 8, 19, disponibil la <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2022/07/ONU-CRC-C-GC-24-RO.pdf>].

<i>cu minori</i>	judecat de o instanță specializată care este capabilă să țină pe deplin cont de aceste aspecte și să adapteze în consecință procedura ^[1] .
<i>Factori de risc</i>	Lipsa unor abilități de comunicare cu minorii, interacțiunea defectuoasă și stângace a autorităților cu aceștia, rigiditatea audierii a determinat o neîncredere a copiilor față de sistemul de justiție penală ^[2] .

VI.2. Specializarea judecătorului

<i>Garanție a procedurii speciale</i>	Codul de procedură penală a reglementat, ca o primă garanție a procedurii speciale în cauzele cu infractori minori, obligativitatea judecării acestora de anumiți judecători.
<i>Compunerea completului de judecată</i>	Astfel, potrivit art. 507 alin. (1) C. proc. pen., cauzele în care inculpatul este minor se judecă potrivit regulilor de competență obișnuite (adică de aceleași instanțe competente să judece și infracțiunile comise de inculpați majori), dar de către judecători anume desemnați potrivit legii.
<i>Obligativitatea înființării completurilor/secțiilor specializate</i>	Instanțele sunt obligate să înființeze în cadrul lor completuri sau secții specializate pentru judecarea cauzelor penale cu inculpați minori ^[3] (la nivel național existând și un singur tribunal specializat în acest sens, respectiv Tribunalul pentru minori și familie Brașov). Compunerea completurilor specializate de judecată este stabilită de colegiul de conducere al instanței la începutul anului ^[4] .
<i>Formarea corespunzătoare a judecătorilor</i>	Întrucât scopul acestei norme este judecarea cauzelor cu minori de către judecători cu aptitudini specifice, iar nu simpla segregare a unor completuri de judecată, înființarea de completuri specializate și desemnarea în cadrul lor a unor anume judecători trebuie însoțită de o formare corespunzătoare a acestor judecători pentru a se asigura atingerea scopului menționat ^[5] .

^[1] CEDO, *S.C. vs. Regatul Unit* (cererea nr. 60958/00), hotărârea din 15 iunie 2004, parag. 35, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/>.

^[2] Centrul de Resurse Juridice, *Justiție prietenoasă pentru Copii – inițiativă privind dezvoltarea conceptului de practică în instanțe*, 2021, p. 25, disponibil la adresa <https://www.crj.ro/wp-content/uploads/2022/05/Raport-Justi%C8%9Bie-prietenoas%C4%83-pentru-copii.pdf>, accesat la 1.03.2024.

^[3] Aspect care rezultă din art. 39 alin. (2), art. 40 alin. (2), art. 43 alin. (2) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, publicată în M. Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.

^[4] Aspect care rezultă din art. 57 din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară.

^[5] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Publications Office, 2012, p. 41, disponibilă la <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>, au subliniat necesitatea sprijinirii specializării personalului și solicitarea formării corespunzătoare a tuturor specialiștilor care intră în contact cu copiii în cadrul sistemului judiciar, aceste aspecte fiind considerate drept esențiale pentru abordarea lipsei de încredere în autorități, exprimată de copii.”

<p><i>Sanctiunea încalcării garanției</i></p>	<p>Încălcarea acestei garanții cade sub incidența nulității relative, conform art. 282 C. proc. pen., neconstituind o încălcare a dispozițiilor referitoare la compunerea instanței^[1]. Potrivit textului citat, această nulitate intervine însă doar dacă prin nerespectarea cerinței legale s-a produs o vătămare a drepturilor părților care nu poate fi înlăturată decât prin desființarea actului. Prin audierea sau judecarea minorului de către un complet de judecată care nu îndeplinește condiția specializării, minorul suferă o vătămare a dreptului său procesual de a fi judecat de către un complet de judecată prezumat a avea abilități și competențe pentru judecarea de cauze cu minori (prezumție care decurge din desemnarea „anume” a completului pentru a judeca astfel de cauze), iar o astfel de vătămare nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului. Nulitatea se acoperă dacă minorul, instanța sau procurorul nu o invocă în termenul prevăzut de lege; astfel nulitatea relativă a audierii minorului de către un complet care nu este specializat în cauze cu minori poate fi invocată, potrivit art. 282 alin. (3) și (4) C. proc. pen.^[2], în timpul sau imediat după efectuarea audierii, ori, cel mai târziu, până la următorul termen de judecată cu procedura completă.</p>
---	--

^[1] M. Udroui (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. 3, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 2597.

^[2] Art. 282 C. proc. pen.: „(1) Încălcarea oricăror dispoziții legale în afara celor prevăzute la art. 281 determină nulitatea actului atunci când prin nerespectarea cerinței legale s-a adus o vătămare drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, care nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului.

(2) Nulitatea relativă poate fi invocată de suspect, inculpat, celelalte părți sau persoana vătămată, atunci când există un interes procesual propriu în respectarea dispoziției legale încălcate, de procuror, precum și, din oficiu, de judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară sau, după caz, de instanța de judecată.

(3) Nulitatea relativă se invocă în cursul sau imediat după efectuarea actului ori cel mai târziu în termenele prevăzute la alin. (4).

(4) Încălcarea dispozițiilor legale prevăzute la alin. (1) poate fi invocată:

a) până la închiderea procedurii de cameră preliminară, dacă încălcarea a intervenit în cursul urmăririi penale sau în această procedură;

b) până la primul termen de judecată cu procedura legal îndeplinită, dacă încălcarea a intervenit în cursul urmăririi penale, când instanța a fost sesizată cu un acord de recunoaștere a vinovăției;

c) până la următorul termen de judecată cu procedura completă, dacă încălcarea a intervenit în cursul judecății.

(5) Nulitatea relativă se acoperă atunci când:

a) persoana interesată nu a invocat-o în termenul prevăzut de lege;

b) persoana interesată a renunțat în mod expres la invocarea nulității”.

<i>Compunerea specială a completului. Condiția minorității inculpatului la momentul sesizării instanței cu rechizitoriul</i>	Această compunere specială a completului de judecată este condiționată de minoritatea inculpatului la momentul sesizării primei instanțe cu rechizitoriul (nefiind așadar suficient faptul că inculpatul era minor la momentul comiterii faptei), dar ea va subzista pe tot parcursul judecării chiar dacă între timp (de la momentul sesizării primei instanței până la rămânerea definitivă a hotărârii) inculpatul va împlini vârsta de 18 ani [art. 507 alin. (2) C. proc. pen.] sau dacă alături de inculpatul minor ar fi judecați și inculpați majori [art. 510 alin. (1) C. proc. pen.].
<i>Pierderea garanției</i>	Dacă, la momentul sesizării primei instanțe cu rechizitoriul, inculpatul devenise deja major, judecarea cauzei de către un complet specializat în cauze cu minori nu mai este obligatorie.

VI.2. Pregătirea audierii și studierea materialelor scrise

	Pe lângă formarea profesională specială a magistratului în domeniul cauzelor cu minori, acesta trebuie să se pregătească în mod concret în vederea audierii fiecărui minor în parte.
--	--

VI.2.1. Planul de audiere

<i>Planul de audiere. Conținut și caracter orientativ</i>	Înainte de audiere, organul judiciar întocmește mental sau chiar scriptic un plan de audiere, care să conțină problemele de lămurit, întrebările și ordinea de adresare a acestora. Planul are caracter orientativ și se poate completa după discuția pregătitoare avută cu minorul sau chiar pe parcursul efectuării audierii propriu-zise, în faza relatării libere, iar întrebările adresate se pot completa, modifica sau reformula în funcție de evoluția audierii și de informațiile rezultate ^[1] . Audierea presupune flexibilitatea organului judiciar de a construi interogarea pe diferitele ipoteze de răspuns pe care le va da persoana audiată și de a se abate, dacă este cazul, de la planul de audiere. Acesta trebuie să ia dinainte în considerare răspunsuri posibile din partea suspectului și să știe cum se va raporta la ele în căutarea adevărului ^[2] .
---	---

VI.2.2. Obiectivele audierii

<i>Variabilitatea obiectivului audierii specifică</i>	Pregătirea audierii de către organul judiciar presupune o planificare a obiectivului urmărit prin audiere care poate varia în funcție de etapa în care survine audierea în economia cauzei.
---	---

^[1] V. Badea, B.N. Trandafir, *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, 2017, p. 32.

^[2] M. Boyle, J.-C. Vullierme, *O scurtă introducere la interviuarea investigativă*, 2019, Tipografia Consiliului European, p. 23.

<i>circumstanțelor de caz</i>	Astfel, obiectivele pot fi: descrierea faptei asumate de inculpat, confruntarea inculpatului cu dovezile de vinovăție și obținerea unor explicații sau apărări ale inculpatului cu privire la aceste probe sau obținerea unei recunoașteri a vinovăției; verificarea unui alibi invocat de inculpat, obținerea unor informații legate de participarea altor persoane la comiterea faptei; luarea la cunoștință atât a atitudinii inculpatului față de fapta comisă, cât și a circumstanțelor personale care îl caracterizează în vederea individualizării tratamentului sancționator; lămurirea unor aspecte punctuale etc.
<i>Beneficii</i>	Stabilirea mentală în prealabil a unor astfel de obiective îl ajută pe intervievator să fie mereu focalizat asupra scopului audierii, fapt care eficientizează și dă coerență procesului audierii.

VI.2.3. Studiarea pieselor scrise

VI.2.3.1. Studiarea dosarului cauzei

<i>Informații relevante despre caz</i>	Pregătirea pentru audiere presupune o bună cunoaștere a cauzei, a probelor aflate deja la dosar (modalitatea de comitere a faptei, eventuala participare a altor persoane, mobilul faptei etc.) precum și o cunoaștere detaliată a circumstanțelor personale care îl caracterizează pe minor: vârsta, componența familiei (eventuale antecedente penale în familie), nivelul de școlarizare, anturajul (dacă face parte dintr-un grup stradal, dintr-un grup infracțional, de asemenea care este poziția acestuia în cadrul grupului), gradul de maturitate emoțională și socială, eventuale afecțiuni psihice, eventuala dependență de droguri sau de jocuri de noroc, alte măsuri educative care au fost aplicate față de minor, alte dosare în care minorul este în curs de cercetare sau de judecată.
--	---

VI.2.3.2. Referatul de evaluare

<i>Referat de evaluare. Caracter obligatoriu</i>	Unul din cele mai relevante și complexe documente pentru cunoașterea minorului este referatul de evaluare întocmit de Serviciul de probațiune de pe lângă Tribunalul în a cărui circumscripție teritorială își are locuința minorul și care trebuie să existe în mod obligatoriu la dosar înainte de pronunțarea unei măsuri educative împotriva minorului, chiar și atunci când la momentul trimiterii în judecată acesta ar fi devenit major. Potrivit art. 506 C. proc. pen., referatul de evaluare poate fi întocmit încă din cursul urmăririi penale la solicitarea organelor de urmărire penală dacă acestea consideră necesar [art. 506 alin. (1) C. proc. pen.]; întocmirea lui devine obligatorie în
--	--

	cursul judecătii, dacă referatul de evaluare nu a fost întocmit în cursul urmăririi penale [art. 506 alin. (2) teza 2 C. proc. pen.]. Instanța poate solicita un nou referat de evaluare actualizat în cursul judecătii, chiar dacă la dosarul cauzei există un referat întocmit în cursul urmăririi penale [art. 506 alin. (2) teza 1 C. proc. pen.].
<i>Întocmirea unui nou referat de evaluare</i>	De asemenea, în cazul în care elementele care constituie baza referatului de evaluare se schimbă considerabil, organul de urmărire penală sau, după caz, instanța va solicita întocmirea unui nou referat de evaluare.
<i>Solicitanții referatului de evaluare</i>	Solicitarea se poate face din oficiu sau în urma sesizării făcute de serviciul de probațiune, de minor ori de către părinți sau, după caz, tutore, curator ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul, cu privire la schimbările intervenite [art. 506 alin. (4 ¹) C. proc. pen.].
<i>Caracterul facultativ al raportului de evaluare. Afectarea interesului superior al copilului</i>	Codul de procedură penală prevede la art. 506 alin. (1 ¹) un singur caz în care efectuarea unui referat de evaluare în cauză nu ar fi obligatorie, și anume atunci când organul judiciar ar considera că acest lucru ar fi contrar interesului superior al minorului, ipoteză greu de imaginat, dar care cu siguranță nu trebuie exclusă.
<i>Scopul întocmirii referatului de evaluare</i>	Scopul întocmirii referatului de evaluare este efectuarea de către serviciul de probațiune de propuneri motivate cu privire la cele mai potrivite măsuri educative ce pot fi luate față de minor, cu privire la natura și durata programelor de reintegrare socială, precum și la alte obligații care pot fi impuse acestuia în vederea reducerii riscului de săvârșire de infracțiuni.
<i>Conținutul extins al referatului de evaluare</i>	Referatul de evaluare conține, potrivit art. 34 din Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune ^[1] , și date privind mediul familial și social al minorului, situația educațională și profesională, conduita generală a minorului, analiza comportamentului infracțional, riscul de săvârșire a unor infracțiuni, precum și orice alte date relevante pentru situația minorului. Referatul de evaluare face referire și la starea de sănătate, la evoluția minorului din punct de vedere fizic, afectiv, moral și intelectual, în măsura în care acestea au influențat sau pot influența comportamentul infracțional.
<i>Necesitatea întocmirii referatului de evaluare în stadiul incipient al</i>	Apare ca evidentă nevoia ca referatul de evaluare să fie întocmit așadar într-un stadiu cât mai incipient al procedurii ^[2] , astfel încât acest referat să poată servi audierii minorului.

^[1] Legea nr. 252/2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, publicată în M. Of. nr. 512 din 14 august 2013.

^[2] Acest aspect, de altfel, rezultă și din art. 7 alin. (5) și (6) ale Directivei (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale, adoptată la 11 mai 2016 și publicată în JOUE L 132 din 21 mai 2016, potrivit căreia eva-

<i>procedurii</i>	
-------------------	--

VI.2.3.3. Alte acte

<i>Alte informații relevante despre minor</i>	În vederea aflării de informații despre minor, organul judiciar care va realiza audierea va putea consulta fișa de cazier judiciar, sistemul informatic ECRIS, fișa matricolă, eventuale declarații și caracterizări ale profesorilor, părinților, medicilor, procesul-verbal de cercetare la fața locului (care arată modul în care s-a comis infracțiunea), percheziția domiciliară (care dezvăluie locul de domiciliu și condițiile în care trăiește copilul) etc. În cazul în care minorul este deja în executarea unei măsuri preventive sau măsuri educative, organul judiciar va putea consulta dosarul individual al persoanei condamnate sau arestate preventiv, întocmit de administrația penitenciarului [conform art. 105 și art. 109 alin. (2) din Legea nr. 254/2013].
<i>Acte necesare stabilirii capacității minorului de a fi supus actelor sau măsurilor dispuse în cursul procesului penal</i>	De asemenea, conform art. 504 alin. (4) C. proc. pen., rezultatele examinării medicale a minorului suspect sau inculpat asupra căruia s-a dispus o măsură preventivă privativă de libertate, efectuate în locul de deținere, potrivit legii privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului, sunt avute în vedere pentru a aprecia capacitatea acestuia de a fi supus actelor sau măsurilor dispuse în cursul procesului penal.
<i>Raportul de expertiză medicală psihiatrică</i>	Tot în vederea cunoașterii minorului, organul judiciar va putea consulta raportul de expertiză medico-legală psihiatrică întocmit în vederea stabilirii existenței discernământului minorului cu vârsta între 14 și 16 ani.
<i>Raportul de evaluare psihologică</i>	Dosarul cauzei mai poate conține, în funcție de complexitatea sa, și un raport de evaluare psihologică care determină profilul psihologic al minorului, prin evaluarea persoanei acestuia sub aspect cognitiv, emoțional, motivațional și comportamental.
<i>Înțelegerea persoanei minorului. Culegerea altor date</i>	Interviewatorul poate avea o înțelegere foarte bună a persoanei minorului și prin prisma datelor privind familia sa: tipul familiei (organizată, dezorganizată etc.), membrii familiei (vârstă, ocupație, școlarizare, antecedente patologice etc.), situația locativă, situația social și economică. În aceeași categorie se încadrează antecedente comportamentale și penale ale membrilor familiei, aspecte legate de violență intrafamilială și, dacă e cazul, consum de substanțe psihoactive (alcool în exces, droguri

luarea individuală are loc în cel mai timpuriu stadiu adecvat al procedurilor și, sub rezerva alin. (6), înainte de trimiterea în judecată. În absența unei evaluări individuale, trimiterea în judecată se poate totuși realiza, cu condiția ca acest lucru să fie în interesul superior al copilului și ca evaluarea individuală să fie, în orice caz, disponibilă la începutul ședințelor de judecată în fața instanței.

	de mare risc, medicamente psihotrope) ^[1] .
<i>Facilitarea dialogului cu minorul</i>	Cunoașterea temeinică a dosarului și aprofundarea personalității minorului (a caracterului, înclinațiilor, preocupărilor și intereselor sale) prin explorarea tuturor resurselor de mai sus va facilita dialogul cu minorul.

VII. Momentul audierii

<i>Alegerea momentului audierii</i>	De principiu, nu există restricții temporale privind posibilitatea audierii inculpatului de către organele judiciare pe parcursul procesului penal; fiind vorba de unul dintre cele mai importante mijloace probatorii, inculpatul poate fi audiat oricând în cursul unui proces penal, atât la inițiativa organului judiciar, cât și la cererea sa sau a altei părți.
<i>Audierea imediată, conform Regulilor de la Beijing</i>	Potrivit art. 20 din Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing): „Orice chestiune trebuie de la început să fie tratată rapid, fără nici o întârziere” ^[2] . Reglementarea impune, ca regulă generală, rapiditatea procedurilor în chestiunile privitoare la tinerii delincvenți, aceasta fiind de importanță majoră. În caz contrar, orice soluție satisfăcătoare pe care ar putea-o permite procedura și judecata ar fi compromisă. Cu cât va trece timpul, cu atât minorul va reînnoa mai greu, aproape imposibil, legătura intelectuală și psihologică cu procedura și judecarea infracțiunii ^[3] .

VII.1. Obligativitatea audierii în cadrul procedurilor fondului cauzei

<i>Caracterul obligatoriu al audierii</i>	Persoana acuzată poate fi audiată oricând în cursul procesului penal. Audierea însă are chiar un caracter obligatoriu în fiecare din următoarele faze: urmărire penală, judecată în primă instanță, judecată în apel.
<i>Excepție. Invocarea dreptului la tăcere</i>	Obligativitatea audierii trebuie înțeleasă în mod evident în sensul că organul judiciar are obligația de a da posibilitatea inculpatului de a fi audiat, în măsura în care acesta din urmă acceptă acest lucru și nu optează pentru exercitarea dreptului la tăcere.

^[1] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu București, 2009, p. 127.

^[2] Ansamblul Regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate de O.N.U. prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, <http://www.anpjst.ro/recomandari/beijing.htm>.

^[3] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în proceduri judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 126.

<p><i>Momentul procesul al acceptării audierii</i></p>	<p>Interpelarea cu privire la acceptarea audierii trebuie să intervină în mod obligatoriu în anumite momente procesuale importante, fără a fi însă exclusă posibilitatea audierii și în afara acestor momente:</p> <ul style="list-style-type: none"> – în cursul urmăririi penale, audierea persoanei care a comis infracțiunea este obligatorie imediat după dobândirea calității de suspect^[1] (când se întocmește ordonanța de efectuare în continuare a urmăririi penale potrivit art. 305 alin. (3) C. proc. pen. întrucât există o bănuială rezonabilă că o anumită persoană a săvârșit infracțiunea) și imediat după dobândirea calității de inculpat (după emiterea ordonanței de punere în mișcare a acțiunii penale potrivit art. 309 alin. (2) C. proc. pen., când există probe din care rezultă că acea persoană a săvârșit infracțiunea^[2]); – în cursul judecătii în primă instanță, audierea inculpatului este obligatorie la debutul cercetării judecătorești (imediat după citirea actului de acuzare)^[3], fiind practic primul și cel mai important mijloc de probă care ar putea fi administrat; – în cursul judecătii apelului, este obligatorie audierea inculpatului care își dă acordul la debutul cercetării judecătorești din apel.
--	---

^[1] Potrivit art. 305 alin. (3) C. proc. pen., „atunci când există probe din care să rezulte bănuiala rezonabilă că o anumită persoană a săvârșit fapta pentru care s-a început urmărirea penală și nu există vreunul dintre cazurile prevăzute la art. 16 alin. (1), organul de urmărire penală dispune ca urmărirea penală să se efectueze în continuare față de aceasta, care dobândește calitatea de suspect”. De asemenea, potrivit art. 307 C. proc. pen., „Persoanei care a *dobândit calitatea de suspect* i se aduc la cunoștință, înainte de prima sa *audiere*, această *calitate*, fapta pentru care este suspectată, încadrarea juridică a acesteia, drepturile procesuale prevăzute la art. 83, încheindu-se în acest sens un proces-verbal”.

^[2] Potrivit art. 309 alin. (1) și (2) C. proc. pen., „(1) Acțiunea penală se pune în mișcare de procuror, prin ordonanță, în cursul urmăririi penale, când acesta constată că există probe din care rezultă că o persoană a săvârșit o infracțiune și nu există vreunul dintre cazurile de împiedicare prevăzute la art. 16 alin. (1). (2) Punerea în mișcare a acțiunii penale este comunicată inculpatului de către organul de urmărire penală care îl cheamă pentru a-l audia”.

^[3] Art. 376 alin. (1)-(3) C. proc. pen.: „(1) Instanța începe efectuarea cercetării judecătorești când cauza se află în stare de judecată. (2) Ordinea de efectuare a actelor de cercetare judecătorească este cea prevăzută în dispozițiile cuprinse în prezenta secțiune. (3) După audierea inculpatului, a persoanei vătămate, a părții civile și a părții responsabile civilmente, se procedează la administrarea probelor încuviințate”.

<i>Momentele procesuale esențiale ale audierii. Importanța lor</i>	Aceste audieri care survin după dobândirea calității de suspect sau de inculpat în cursul urmăririi penale și la debutul cercetării judecătorești de la judecată din primă instanță sau din apel constituie cele mai importante audieri ale persoanei acuzate pe parcursul procesului penal, întrucât ele vizează fondul acuzației, privesc împrejurările legate de comiterea infracțiunii și de implicarea infractorului și reflectă poziția acestuia față de procedura desfășurată în fața sa.
<i>Aplicabilitatea garanțiilor speciale doar în procedurile care țin de fondul cauzei</i>	Garanțiile care fac obiectul procedurii speciale pentru cauzele cu infractori minori prevăzute în Capitolul III al Titlului IV (citarea persoanelor responsabile de creșterea minorilor, nepublicitatea ședinței de judecată, judecarea cauzei de către judecători anume desemnați, întocmirea unui referat de evaluare) au în vedere procedura de urmărire penală și judecare a infracțiunilor, așadar procedura care vizează fondul cauzei (urmărirea penală – Capitolul IV, Titlul I; procedura de judecată în primă instanță – Capitolul II, Titlul III; procedura de judecată a apelului – Capitolul III, Titlul III).
<i>Excluderea aplicării garanțiilor</i>	Garanțiile însoțitoare procedurii speciale pentru cauzele cu infractori minori nu sunt prevăzute așadar și pentru eventualele proceduri auxiliare fondului.

VII.2. Obligatoritatea ascultării în cadrul unor proceduri auxiliare fondului cauzei

<i>Ascultarea obligatorie în alte proceduri penale auxiliare fondului cauzei</i>	<p>Ascultarea inculpatului este obligatorie și în alte proceduri penale auxiliare fondului cauzei.</p> <p>Astfel, este prevăzută obligativitatea ascultării inculpatului la:</p> <ul style="list-style-type: none"> – luarea măsurii preventive a reținerii [art. 209 alin. (4) C. proc. pen.]; – luarea măsurii preventive a controlului judiciar sau pe cauțiune de către procuror sau judecător, precum și la judecarea de către judecătorul de drepturi și libertăți a plângerii formulate împotriva ordonanței de luare a controlului judiciar sau pe cauțiune de către procuror (art. 215, art. 216, art. 213 C. proc. pen.); – luarea sau prelungirea măsurii preventive a arestului preventiv sau a arestului la domiciliu (art. 223, art. 218, art. 234, art. 222 C. proc. pen.); – judecarea cererilor de revocare sau înlocuire a măsurii preventive (art. 242 C. proc. pen.); – luarea sau ridicarea măsurilor de siguranță cu caracter medical: obligarea la tratament, internarea medicală (art. 246, art. 248 C. proc. pen.).
<i>Circumscrierea audierii împrejurărilor legate</i>	Cu toate că organul judiciar în cazul acestor audieri îl poate chestiona pe inculpat cu privire la împrejurările legate de

<i>de obiectul procedurii auxiliare</i>	infracțiune, totuși audierea va fi centrată pe împrejurările care pot determina oportunitatea sau inoportunitatea măsurilor care fac obiectul procedurii auxiliare.
<i>Ascultarea minorului potrivit regulilor fiecărei proceduri</i>	Suspectului sau inculpatului minor i se mai pot cere lămuriri sau explicații în cadrul cercetării la fața locului, a reconstituirii sau a percheziției, cu privire la aceste procedee procedurale. Ascultarea minorului în cadrul acestor proceduri menționate mai sus este guvernată de regulile proprii fiecărei din aceste proceduri în parte, nefiind vorba de o audiere în cadrul urmăririi sau judecării fondului cauzei [în sensul art. 305 alin. (3) C. proc. pen. – audierea în calitate de suspect, art. 309 alin. (2) C. proc. pen. – audierea în calitate de inculpat, sau art. 378 C. proc. pen. – audierea ca prim act de cercetare judecătorească].
<i>Necitarea persoanelor responsabile/serviciul de probațiune la luarea măsurilor prevenție sau de siguranță</i>	Din aceste motive, în lipsa unor dispoziții exprese, la luarea măsurilor preventive sau de siguranță, în cursul urmăririi penale nu sunt citate persoanele responsabile de creșterea minorului, nici serviciul de probațiune sau Direcția generală de asistență socială și protecție a copilului. De asemenea, la luarea sau discutarea măsurilor preventive în cursul etapei camerei preliminare sau a judecării, dacă aceste măsuri sunt discutate separat, în afara termenelor fixate pentru judecarea fondului cauzei, nu se citează persoanele responsabile de creșterea minorului, nici serviciul de probațiune.
<i>Neimpunerea condiției completului specializat la luarea sau prelungirea măsurilor preventive/siguranță în cursul urmăririi penale</i>	De asemenea, tot în lipsa unor dispoziții exprese în acest sens, condiția completului specializat în cauze cu minori nu este incidentă în cadrul luării sau prelungirii măsurilor preventive sau de siguranță în cursul urmăririi penale de către judecătorul de drepturi și libertăți.
<i>Necesitatea completului specializat la luarea/verificarea măsurilor preventive în camera preliminară/judecată</i>	În cazul în care măsurile preventive s-ar lua sau verifica în cadrul etapei camerei preliminare sau a judecării (unui dosar care are ca obiect un rechizitoriu), aceste măsuri sunt de competența judecătorului cauzei (așadar a unui complet specializat în cauze cu minori).
<i>Luarea măsurii de siguranță în cursul urmăririi penale. Publicitatea ședinței</i>	În ce privește garanția nepublicității ședinței de judecată, la luarea sau prelungirea măsurilor preventive de către judecătorul de drepturi și libertăți în cursul urmăririi penale sau de către judecătorul de cameră preliminară, ședința este nepublică prin prisma art. 203 alin. (5) C. proc. pen. ^[1] . În cursul judecării, luarea sau verificarea măsurilor preventive se face în

^[1] Art. 203 alin. (5) C. proc. pen.: „În cursul urmăririi penale și al procedurii de cameră preliminară, cererile, propunerile, plângerile și contestațiile privitoare la măsurile preventive se soluționează în camera de consiliu, prin încheiere motivată, care se pronunță în camera de consiliu”.

	<p>conformitate cu art. 509 alin. (2) C. proc. pen., ședința fiind de asemenea nepublică.</p> <p>În lipsa unor dispoziții exprese în acest sens, discutarea luării măsurilor de siguranță în cursul urmăririi penale are loc în ședință publică.</p>
<p><i>Necesitatea aplicării garanțiilor specifice fondului</i></p>	<p>Dată fiind importanța măsurilor supuse judecării, cât și vulnerabilitatea minorului supus măsurii de siguranță sau pe cale să fie supus unei măsuri preventive, s-ar impune cu atât mai mult incidența garanțiilor referitoare la citarea persoanelor responsabile de creșterea minorului, la nepublicitatea ședinței de judecată și la specializarea completului de judecată și în cadrul acestor proceduri care presupun ascultarea minorului, recomandările internaționale nefăcând vreo distincție sub aspectul acordării acestor garanții după cum minorul este audiat într-o procedură de arestare sau în cursul judecării fondului acuzației.</p>
<p><i>Aplicarea garanțiilor generale potrivit Orientărilor privind justiția în interesul copilului</i></p>	<p>Astfel, organele judiciare ar trebui să aplice garanțiile din Orientările privind justiția în interesul copilului^[1] în toate situațiile în care intră în contact cu copii vulnerabili; este evident că o atitudine în interesul copilului ar trebui adoptată, de asemenea, în situațiile potențiale de risc, cum ar fi arestarea copiilor; cu excepția cazurilor excepționale, părinții ar trebui să fie notificați de urgență cu privire la arestarea copilului lor, iar acestuia din urmă ar trebui să i se garanteze întotdeauna accesul la un avocat sau o altă entitate responsabilă, în conformitate cu legislația națională, de apărarea drepturilor copiilor, precum și dreptul de notificare a părinților sau a unei persoane de încredere. Serviciile de protecție a tinerilor ar trebui contactate în momentul arestării. Doar în cazul în care părinții nu sunt disponibili poate fi contactată o altă persoană în care copilul are încredere (de exemplu, bunicii).</p>
<p><i>Aplicarea garanțiilor generale potrivit Regulilor de la Beijing</i></p>	<p>Și Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing)^[2], prevede că, din clipa în care un minor este arestat, sunt informați părinții sau tutorele său imediat sau, dacă aceasta nu este posibil, în cel mai scurt timp.</p>

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Recomandarea 72, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, p. 68, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[2] Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29.11.1985, la cea de-a 96-a Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, pct. 10.1.

VII.3. Impedimente legale privind audierea

VII.3.1. Refuzul de a fi audiat sau dreptul la tăcere

VII.3.1.1. Modalități de exprimare a refuzului de a fi audiat

<i>Semnificația dreptului la tăcere</i>	Dreptul la tăcere al inculpatului și dreptul de a nu se autoincrimina semnifică păstrarea tăcerii cu privire la faptele ce îi sunt reproșate acuzatului și de a nu contribui la propria sa incriminare, ambele reprezentând aspecte esențiale ale unei proceduri echitabile în procesul penal ^[1] .
<i>Cadrul juridic universal</i>	Astfel, la art. 40 alin. (2) lit. b) pct. I (IV) din Convenția cu privire la drepturile copilului s-a prevăzut că statele părți vor veghea în special ca orice copil bănuț sau acuzat de o încălcare a legii penale trebuie să aibă garantat dreptul de a nu fi constrâns să depună mărturie sau să mărturisească că este vinovat.
<i>Cadrul juridic european</i>	De asemenea, în Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului ^[2] s-a prevăzut că, în vederea interesului superior și a bunăstării copilului, judecătorul ar trebui să aibă posibilitatea de a permite unui copil să nu depună mărturie.
<i>Cadrul juridic național</i>	Și în legislația română, potrivit de art. 109 alin. (3) C. proc. pen., minorul nu poate fi audiat atunci când acesta își exercită dreptul la tăcere ^[3] , fie că e vorba de etapa urmăririi penale, fie de cea a judecării.
<i>Exercitarea dreptului la tăcere în cursul judecării</i>	Conform art. 374 alin. (2) C. proc. pen., în cursul judecării, președintele de complet îl înștiințează pe inculpat cu privire la dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa.
<i>Refuzul de a da declarații în faza judecării. Consecințe</i>	Potrivit art. 378 alin. (5) C. proc. pen., în etapa judecării, când inculpatul refuză să dea declarații, instanța dispune citirea declarațiilor pe care acesta le-a dat anterior (în faza de urmărire penală, sau, eventual, în faza de judecată într-un moment anterior).

^[1] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 140.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Recomandarea 72, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, p. 31, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[3] Art. 109 alin. (3) C. proc. pen.: „În cursul audierii, suspectul sau inculpatul își poate exercita dreptul la tăcere cu privire la oricare dintre faptele ori împrejurările despre care este întrebat”.

<i>Forme de manifestare a dreptului la tăcere</i>	Dreptul la tăcere al suspectului sau inculpatului se poate manifesta nu doar prin refuzul de a da o declarație, ci și prin refuzul de a răspunde, conform art. 109 alin. (3) C. proc. pen., cu privire la oricare dintre faptele ori împrejurările despre care este întrebă în cadrul audierii.
<i>Consultări în vederea exercitării dreptului</i>	În vederea exercitării acestui drept, minorul se poate consulta cu apărătorul său, precum și cu persoanele responsabile de creșterea sa care asistă la audiere.
<i>Aducerea cu mandat a minorului în vederea interpelării cu privire la audiere</i>	Dreptul la tăcere al suspectului sau inculpatului se exercită de principiu în fața organului judiciar, astfel încât, în vederea interpelării minorului cu privire la audiere, organul judiciar are posibilitatea să dispună aducerea cu mandat a minorului, atunci când acesta, deși legal citat, refuză să se prezinte sau când organul judiciar apreciază că această măsură se impune în interesul rezolvării cauzei [art. 265 alin. (1), (2) C. proc. pen.].
<i>Prezumarea refuzului de a da declarații</i>	Minorul poate însă să își exercite dreptul de a nu da nicio declarație prin chiar cererea sa adresată instanței de a fi judecat în lipsă, conform art. 353 alin. (6) C. proc. pen. ^[1] , chiar și atunci când este privat de libertate. Într-o astfel de situație, cererea de judecare în lipsă prezumă și un refuz al inculpatului de a da declarație în cauză.
<i>Verificarea caracterului neechivoc al renunțării la dreptul de a compărea în instanță</i>	Instanța ar trebui să se asigure că renunțarea inculpatului minor la dreptul de a compărea la judecată este exercitată în deplină cunoștință de cauză, după consultarea acestuia cu apărătorul său și cu persoanele responsabile de creșterea sa. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a arătat că, din cauza vulnerabilității minorului acuzat de o faptă penală și a dezechilibrului de forțe căruia acesta este supus prin natura procedurii penale, o renunțare de către acesta la un drept procesual poate fi acceptată doar dacă este exprimată într-un mod neechivoc și doar după ce organul judiciar a urmat toți pașii rezonabili pentru a se asigura că minorul a înțeles dreptul său la apărare și poate aprecia asupra consecințelor conduitei sale ^[2] .

VII.3.1.2. Revenirea asupra refuzului de a fi audiat

<i>Revenirea asupra refuzului de a fi audiat</i>	Suspectul sau inculpatul prezent și interpelat de către organul judiciar care a arătat că nu dorește să dea declarație poate reveni ulterior asupra acestei opțiuni până la finalul procedurii.
--	---

^[1] Art. 353 alin. (6) C. proc. pen.: „Pe tot parcursul judecății, persoana vătămată și părțile pot solicita, oral sau în scris, ca judecata să se desfășoare în lipsă, în acest caz nemaifiind citate pentru termenele următoare”.

^[2] CEDO, cauza *Panovits v. Cipru* (cererea nr. 4268/4), hotărârea din 11 decembrie 2008, parag. 68.

	În practică, unii acuzați specifică în mod concret că nu doresc să dea declarație la momentul interpelării, ci la un moment procesual ulterior, fără ca acest refuz să îi împiedice să fie audiați ulterior, dacă își vor manifesta din nou o astfel de intenție.
<i>Codii de exercitare</i>	Această schimbare a ordinii de desfășurare a actelor de cercetare judecătorească este permisă de art. 376 alin. (5) C. proc. pen., potrivit căreia instanța poate dispune schimbarea ordinii, când aceasta este necesară.
<i>Revenirea expresă asupra dreptului de a păstra tăcerea. Obligația judecătorului</i>	Odată exprimat însă refuzul de a da declarație la un moment când o astfel de interpelare era obligatorie, organul judiciar nu mai este obligat să îl interpeleze ulterior din nou pe suspect sau inculpat cu privire la intenția de a da o declarație, decât dacă se trece la o nouă fază procesuală pentru care este prevăzută de asemenea obligativitatea audierii. De exemplu, dacă la debutul cercetării judecătorești în primă instanță, inculpatul minor declară că își exercită dreptul la tăcere, judecătorul nu mai este obligat să îl interpeleze până la finalul judecății în primă instanță dacă dorește să dea declarație, urmând ca inculpatul să fie interpelat din nou în faza apelului. Dacă însă inculpatul își manifestă din proprie inițiativă până la finalul judecății în primă instanță intenția de a da declarație, judecătorul este obligat să dea posibilitatea inculpatului să fie audiat chiar dacă la momentul primei interpelări refuzase.
<i>Interpelarea facultativă în privința revenirii dreptului la tăcere</i>	Judecătorul, fără a fi obligat, îl poate interpela pe minor înainte de a încheia cercetarea judecătorească dacă a revenit asupra opțiunii de a nu da declarație în cauză.

VII.3.2. Motive medicale

<i>Situații care afectează capacitatea psihică sau fizică a minorului de a participa la audiere</i>	Minorul nu poate fi audiat nici atunci când, potrivit art. 106 alin. (1) C. proc. pen., aceasta prezintă semne vizibile de oboseală excesivă sau simptomele unei boli care îi afectează capacitatea fizică ori psihică de a participa la ascultare.
<i>Întreruperea audierii</i>	În cazul în care aceste semne apar în timpul audierii, organul judiciar întrerupe audierea și, dacă este cazul, ia măsuri pentru ca persoana să fie consultată de un medic.
<i>Obligațiile intervievatorului</i>	Intervievatorul trebuie să țină cont să capacitatea de atenție și concentrare a minorului și să urmărească semnele ce indică o stare fizică sau psihică incompatibilă cu o audiere eficientă.

<i>Adaptarea ședințelor de judecată la ritmul și capacitatea minorului</i>	În vederea evitării aducerii minorului într-o astfel de stare de oboseală, Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului ^[1] recomandă ca ședințele de judecată la care participă copiii să fie adaptate la ritmul și capacitatea de atenție a acestora: ar trebui planificate pauze regulate și audieri care să nu dureze prea mult timp; perturbările ședințelor de judecată ar trebui să fie reduse la minimum. De asemenea, pe cât posibil, sălile de audiere și de așteptare ar trebui amenajate astfel încât să creeze un mediu adaptat copiilor.
<i>Stabilirea orei de audiere. Criterii</i>	Intervievatorul va trebui să se asigure că audierea este programată la o oră adecvată vârstei și maturității copilului, că acesta nu va fi reținut în instanță mai mult decât este necesar pentru audiere și de asemenea că minorul nu este convocat inutil pentru acel termen din cauza vreunor vicii procedurale.
<i>Luarea unor măsuri speciale privind audierea copilului în jurisprudența CEDO</i>	De asemenea, Curtea Europeană a Drepturilor Omului ^[2] a apreciat diligențele instanței naționale de a lua măsuri speciale, adecvate vârstei reduse a inculpatului, respectiv de a reduce audierea la durate de o oră cu pauze de 10 minute, similare programului de școală, pentru a nu obosea excesiv minorul, pentru a permite minorului în pauze să petreacă timp cu părinții săi și cu asistenții sociali într-o zonă de agrement și pentru a întrerupe audierile imediat ce minorul ar fi dat semne de oboseală sau stres.

VII.3.3. Interdicția reaudierii

<i>Regula. Interdicția reaudierii</i>	Spre deosebire de inculpatul major care poate fi reascultat ori de câte ori este necesar [art. 378 alin. (6) C. proc. pen.], potrivit art. 509 alin. (5) C. proc. pen., ascultarea inculpatului minor (în cursul judecății) va avea loc o singură dată.
<i>Excepție. Reaudierea în cazuri temeinic justificate</i>	Reascultarea inculpatului minor va fi admisă de judecător doar în cazuri temeinic justificate.
<i>Condiții privind reaudierea</i>	Potrivit recomandărilor din Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul minorilor ^[3] ,

^[1] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Publications Office, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[2] CEDO, cauza *V. și T. c. Regatul Unit* din 16 dec. 1999 (cererea nr. 24724/94), Marea Cameră, parag. 83-88, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/>.

^[3] Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive, Recomandările 61-63, Monografia nr. 5, p. 9, 86, Publications Office of the European Union, 2012, disponibilă la <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

	numărul de interogatorii ar trebui să fie cât mai redus cu putință, iar durata acestora ar trebui adaptată la vârsta și capacitatea de atenție a copilului. În cazul în care sunt necesare mai multe interogatorii, este de preferat ca acestea să fie efectuate de către aceeași persoană cu scopul de a se asigura coerența abordării în interesul superior al copilului.
<i>Situații de evitat</i>	Orice audiere a minorului constituie un factor stresor cu consecințe negative din punct de vedere emoțional și psihic, fiind de dorit de asemenea ca interacțiunile minorului cu sistemul judiciar să fie efectuate printr-un număr cât mai mic de persoane.

VIII. Locul audierii

VIII.1. Varietatea locurilor audierii

<i>Locurile audierii în cursul urmăririi penale</i>	În funcție de etapa la care intervine audierea și de urgența ei, minorul este de obicei audiat de organul de urmărire penală la locul faptei, la locul prinderii sale, la domiciliul său, la sediul organului de poliție, la locul de deținere, în biroul procurorului sau al polițistului care efectuează urmărirea penală. De asemenea, minorul poate fi audiat cu ocazia efectuării percheziției la locul la care se face percheziția (de obicei la locuința minorului), a cercetării la fața locului sau a reconstituirii (la locul comiterii faptei).
<i>Locurile audierii în cursul judecării</i>	În cursul judecării, regula este aceea că audierea are loc în sala de judecată. Totuși, potrivit art. 350 alin. (2) C. proc. pen., pentru motive temeinice, instanța poate dispune ca judecata să se desfășoare în alt loc decât sediul instanței.
<i>Locurile audierii la luarea măsurii de siguranță a internării medicale</i>	La luarea măsurii de siguranță a internării medicale, întrucât este obligatorie audierea suspectului sau inculpatului, dacă acesta este deja internat într-o unitate de asistență medicală și deplasarea nu este posibilă, judecătorul de drepturi și libertăți procedează la audierea acestuia în prezența avocatului, în locul unde se află suspectul sau inculpatul internat ^[1] .
<i>Locul audierii. Asigurarea</i>	Totuși, potrivit Orientărilor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului ^[2] , ar trebui să se

^[1] Art. 248 alin. (3) C. proc. pen.: „Soluționarea propunerii se face numai după audierea suspectului sau inculpatului, dacă starea sa de sănătate o permite, în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu. Când suspectul sau inculpatul se află deja internat într-o unitate de asistență medicală și deplasarea sa nu este posibilă, judecătorul de drepturi și libertăți sau, după caz, judecătorul de cameră preliminară procedează la audierea acestuia, în prezența avocatului, în locul unde se află”.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de*

<p><i>celor mai bune condiții</i></p>	<p>depună toate eforturile posibile pentru ca minorii să depună mărturie în cele mai favorabile spații și în cele mai bune condiții, adaptate la vârsta, maturitatea și nivelul lor de înțelegere, ținându-se cont de eventualele dificultăți de comunicare ale acestora. Astfel, spațiile ar trebui să fie neintimidante și adaptate copilului. Mediul arhitectural poate să incomodeze în mod semnificativ copilul. Acest lucru poate presupune înființarea unor unități sau săli, incinte speciale în cadrul poliției, Ministerului Public sau instanțelor.</p>
<p><i>Urmărirea penală. Necesitatea asigurării unor spații special amenajate</i></p>	<p>În cursul urmăririi penale, s-a arătat că nu este indicat ca audierea copilului să se facă în biroul procurorului, unde în mod obișnuit intră și alte persoane, ci într-un spațiu special amenajat, de preferat o sală de dimensiuni mai mici, cu un mobilier simplu, dar prietenos, cu culori calde, menit să creeze o ambianță care să atenueze starea de neliniște a copilului și care să-i confere siguranță emoțională^[1]. Detaliile importante care pot determina copiii să se simtă mai confortabil includ, <i>inter alia</i>: garantarea confidențialității (izolarea sonoră a sălii de audiere și a altor săli/ locații); săli echipate în funcție de nevoile copiilor cu scopul de a asigura siguranța fizică și psihică a acestora pe parcursul audierii, utilizarea unor culori neutre și a unui mobilier care să creeze o atmosferă relaxantă pentru copii (două tipuri de mese și scaune, o canapea sau un fotoliu, un covor comod)^[2].</p>
<p><i>Cursul judecătii cauzei. Adaptarea sălilor de ședință la nevoile copilului</i></p>	<p>Și în cursul judecătii, sălile de judecată pot părea opresive și intimidante chiar și pentru adulți. Deși structura instanței este dificil de modificat, cel puțin pentru clădirile deja existente, există modalități de îmbunătățire a tratamentului copiilor în cadrul acestora prin intermediul procedurilor de lucru adaptate copiilor. Funcționarii din instanță ar trebui să familiarizeze copiii cu sala de judecată și cu persoanele implicate. Sălile de audiere și de așteptare ar trebui amenajate astfel încât să creeze un mediu adaptat copiilor. Instanțele pot include, după caz, săli speciale de audiere care să țină cont de interesele superioare ale copilului. În măsura posibilă, ar</p>

motive, Recomandarea 63, 123 Publications Office, 2012, p.30-99 disponibil la <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>, p. 30.

^[1] S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 185.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Recomandarea 63, 123 Publications Office, 2012, p. 82, disponibil la <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

	trebui evitat orice contact al copiilor cu instanțele, procedurile sau sentințele pentru adulți ^[1] .
--	--

VIII.2. Nepublicitatea ședinței de judecată

VIII.2.1. Conținutul garanției nepublicității ședinței de judecată

<i>Regulă. Publicitatea ședinței de judecată</i>	Spre deosebire de urmărirea penală, care are un caracter nepublic, unul dintre principiile care guvernează etapa judecătii este publicitatea acesteia, care asigură transparența actului de justiție. Potrivit art. 352 alin. (1) C. proc. pen., ședința de judecată este publică, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.
<i>Excepție. Nepublicitatea ședinței de judecată. Inculpat minor</i>	Unul dintre cazurile de excepție îl constituie tocmai procedura de judecată a inculpaților minori. Potrivit art. 509 alin. (2) C. proc. pen., ședința de judecată a inculpaților minori este nepublică. Comentariul general nr. 12 (2009) la Convenția privind drepturile copilului ^[2] afirmă în mod ferm că audierile copilului în conflict cu legea penală trebuie desfășurate în spatele ușilor închise; excepțiile de la această regulă trebuie să fie limitativ și clar prevăzute de legislația națională.
<i>Persoanele cărora li se permite prezența la proces</i>	Ca urmare a caracterului nepublic, la judecată nu vor putea asista persoane străine de proces ci doar părțile, persoana vătămată, reprezentanții acestora, avocații și celelalte persoane a căror prezență este autorizată de instanță. În acord cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului ^[3] , interdicția se poate aplica nu doar publicului, ci și presei.
<i>Informarea asupra obligației de confidențialitate</i>	Președintele completului de judecată aduce la cunoștința persoanelor care participă la judecata în ședința nepublică obligația de a păstra confidențialitatea informațiilor obținute în cursul procesului.

VIII.2.2. Justificarea nepublicității ședinței de judecată

<i>Scopul nepublicității</i>	Pentru aflarea adevărului și pentru formarea unei păreri cât mai exacte asupra minorului, acesta nu trebuie tulburat de pre-
------------------------------	--

^[1] *Ibidem*, p. 80-81.

^[2] Convenția cu privire la drepturile copilului – Comitetul pentru drepturile copilului – Comentariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat, adoptat de Comitet în cadrul celei de-a cincizeci și una sesiuni (Geneva, 25 mai-12 iunie 2009), pct. 61, p. 13, disponibil la <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>.

^[3] Potrivit art. 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie, 1950 ratificată de România prin Legea nr. 30/1994 și publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994: „Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia (...), atunci când interesele minorilor (...) o impun”.

	zența unor persoane străine care pot influența negativ relațiile minorului și comportamentul acestuia în timpul judecății (minorul poate fi timorat sau, dimpotrivă, poate deveni sfidător din cauza prezenței unui număr mare de persoane) ^[1] .
<i>Evitarea prejudicierii dezvoltării emoționale și sociale a copilului</i>	Expunerea minorului prezenței și curiozității publicului larg într-o ședință de judecată poate aduce prejudicii dezvoltării sociale și emoționale a acestuia, principiul nepublicității ședinței de judecată constituind o expresie a faptului că interesul superior al minorului prevalează asupra interesului general al publicului de a vedea actul de justiție în plină desfășurare.
<i>Caracterul esențial al nepublicității pentru asigurarea participării copilului la proces și a înțelegerii de către acesta a procedurilor în care este implicat</i>	Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că o ședință de judecată publică, ce beneficiază de atenție sporită din partea presei și a publicului, poate paraliza orice reacție și prezență a minorului la proces, fiind încălcat art. 6 din Convenție în componenta referitoare la dreptul de a participa în proces. A arătat Curtea că garanția instituită în favoarea inculpaților majori a publicității ședinței de judecată trebuie reconsiderată în cazul minorilor, pentru care nepublicitatea este esențială în vederea asigurării participării lor și a înțelegerii de către aceștia procedurilor în care sunt implicați ^[2] . Tot potrivit Curții, este esențial ca un copil care face obiectul unei acuzații penale să fie judecat într-un mod care ține cont de vârsta sa, de nivelul de maturitate și de capacitatea sa intelectuală și emoțională, fiind de dorit ca minorul să înțeleagă procedurile în care este implicat și să participe efectiv la ele atât cât este rezonabil a se aștepta acest lucru de la un copil, nefiind suficientă prezența fizică. În consecință, în cazul unui copil de 11 ani acuzat de o infracțiune gravă ce atrage un mare interes din partea presei și a publicului, este necesar ca audierea să aibă loc în așa fel încât, pe cât posibil, să fie redus sentimentul de intimidare și inhibiție și să existe siguranța că minorul are o înțelegere largă a naturii investigației, a mizei acesteia, inclusiv a pedepsei care i-ar putea fi aplicată. Prezența apropiată a apărătorilor săi nu a compensat, în opinia Curții, inhibarea produsă de atmosfera tensionată a ședinței de judecată și de prezența publicului.
<i>Condițiile participării efective</i>	Așadar, o participare efectivă presupune ca autoritățile judiciare să creeze un mediu sigur și prietenos și să facă uz de metode adecvate de interogare ^[3] .

^[1] M. Udriou (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. 3, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 2603.

^[2] CEDO, Marea Cameră, cauza *V. și T. c. Regatul Unit* (cererea nr. 24724/94), hotărârea din 16 decembrie 1999, paragraf. 83-88, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/>.

^[3] Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*, 2015, p. 3.

<i>Situații de evitat</i>	Deși în cazul supus analizei Curții fuseseră luate măsuri pentru înțelegerea procedurii de către minor și pentru o participare efectivă la ea (minorului de 11 ani îi fusese explicată dinainte procedura ce urma a fi parcursă, fusese dus să viziteze sala de ședință, iar ședințele de judecată au fost comprimate în vederea unei durate mai scurte), totuși s-a considerat că procesul public de 3 săptămâni, caracterizat de formalism și de tipicuri a fost pentru minor incomprehensibil și intimidant, astfel încât acesta nu a putut urmări cu adevărat procesul, nu a putut lua decizii în interesul său, nu a putut să se consulte cu apărătorii săi și nici să dea o declarație adecvată în apărarea sa ^[1] .
---------------------------	---

VIII.2.3. Excepții de la nepublicitatea ședinței de judecată

<i>Condiția minorității la momentul trimiterii în judecată</i>	Această protecție a nepublicității ședinței de judecată este asigurată doar dacă la momentul trimiterii în judecată inculpatul era încă minor, în acest caz ea subzistând pe tot parcursul judecării cauzei (chiar dacă ulterior împlinește 18 ani), aspect care rezultă din art. 507 alin. (3) C. proc. pen., potrivit căruia inculpatul care a săvârșit infracțiunea în timpul când era minor este judecat potrivit procedurii aplicabile în cauzele cu infractori minori, dacă la data sesizării instanței nu a împlinit 18 ani ^[2] .
<i>Inculpatul devenit major la momentul trimiterii în judecată</i>	Din interpretarea <i>per a contrario</i> a acestui text de lege rezultă că, dacă la momentul trimiterii în judecată inculpatul devenise major, atunci acesta va fi judecat conform regulii de drept comun, respectiv în ședință publică, sub sancțiunea nulității absolute a hotărârii.
<i>Aprecierea judecătorului asupra nepublicității</i>	Potrivit art. 507 alin. (3) teza a II-a C. proc. pen., situația de excepție se poate reactiva în cazul în care, deși inculpatul devenise major până la momentul sesizării instanței, totuși era minor la data dobândirii calității de suspect și judecătorul cauzei apreciază că ședința nepublică se impune, ținând cont de toate circumstanțele cauzei, inclusiv de gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate, astfel că judecata va fi publică.

[1] CEDO, Marea Cameră, cauza *V. și T. c. Regatul Unit* (cererea nr. 24724/94), hotărârea din 16 decembrie 1999, paragraf 88, disponibilă la: <https://hudoc.echr.coe.int>

[2] Art. 507 alin. (3) C. proc. pen.: Inculpatul care a săvârșit infracțiunea în timpul când era minor este judecat potrivit procedurii aplicabile în cauzele cu infractori minori, dacă la data sesizării instanței nu a împlinit 18 ani. Dacă la data sesizării instanței inculpatul împlinise vârsta de 18 ani, dar la data dobândirii calității de suspect era minor, instanța investită, reținând cauza, poate decide aplicarea procedurii pentru cauzele cu infractori minori, atunci când consideră necesar, ținând cont de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate.

<i>Revenirea la regula generală</i>	În cazul în care în aceeași cauză sunt judecați mai mulți inculpați, dintre care unii minori și alții majori (majori la momentul trimerii în judecată, chiar dacă la momentul comiterii faptei erau minori), și nu este posibilă disjungerea cauzei potrivit acestei distincții (adică nu este posibilă judecarea separată a inculpaților majori de cei minori), potrivit art. 510 C. proc. pen., se va reveni la regula generală a publicității ședinței de judecată, în vederea respectării principiului general al publicității ședinței de judecată pentru inculpații majori.
<i>Caracterul nepublic al judecării pentru alte considerente decât starea de minoritate</i>	Totuși, chiar și în această situație, judecătorul cauzei are posibilitatea declarării nepublice a ședinței de judecată, pentru alte considerente decât simpla minoritate a inculpatului, și anume pentru evitarea atingerii altor interese prevăzute de art. 352 alin. (3)-(4) C. proc. pen.: interese de stat, morala, demnitatea sau viața privată a unei persoane, interesele justiției, interesul particular al minorului inculpat, interes identificat de către organul judiciar.
<i>Prevalența interesului superior al copilului față de interesul inculpaților majori</i>	Așadar, chiar dacă minorul ar fi judecat împreună cu alți inculpați majori, ședința ar putea fi nepublică, tot în virtutea minorității inculpatului, însă nu <i>ope legis</i> , ci prin evaluarea situației concrete a minorului și a interesului său superior, instanța putând declara ședința nepublică în vederea protejării acestui interes; instanța ar putea astfel avea în vedere faptul că anumite particularități ale faptei sau ale persoanei minorului îl expun publicului, îi afectează imaginea, reputația și dezvoltarea socială, iar instanța apreciază în raport de datele concrete ale cauzei că interesul superior al minorului de a nu fi expus publicului prevalează față de interesul inculpaților majori de a avea un proces public.
<i>Garantarea respectării vieții private a minorului</i>	Potrivit Ansamblului Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing) ^[1] , dreptul minorului la protejarea vieții sale particulare trebuie respectat în toate stadiile în vederea evitării prejudicierii acestuia prin publicitatea faptei penale. În principiu, nu trebuie publicată nicio informație care să poată duce la identificarea copilului. De asemenea, potrivit art. 40 alin. (2) din Convenția cu privire la drepturile copilului, statele părți vor veghea, în special, ca orice copil bănuț sau acuzat de o încălcare a legii penale să aibă garantate cel puțin următoarele drepturi: (...) (vii) dreptul la respectarea deplină a vieții sale private, în toate fazele procedurii.

^[1] Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96-a Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, art. 8

VIII.3. Îndepărtarea din sala de judecată a copilului în conflict cu legea penală

<i>Îndepărtarea din sala de ședință a minorului sub vârsta de 16 ani</i>	În vederea protejării dezvoltării minorului de duritatea experienței judiciare penale, art. 509 alin. (3) C. proc. pen. prevede că instanța, dacă apreciază că administrarea anumitor probe poate avea o influență negativă asupra minorului, din oficiu sau la cererea oricărui participant la proces poate dispune îndepărtarea sa din ședință, dacă minorul la acel moment are o vârstă mai mică de 16 ani ^[1] .
<i>Aprecierea judecătorului</i>	Existența unei posibile astfel de influențe este lăsată la aprecierea instanței și ea poate fi determinată, de exemplu, de cruzimea unor situații de violență descrise sau a unor imagini ori de relatarea unor aspecte legate de sexualitate, nepotrivite pentru vârsta minorului.
<i>Protecția interesului superior al copilului</i>	Această dispoziție reflectă o viziune a Codului de procedură penală centrată pe interesul superior al minorului mai ales în componenta referitoare la dezvoltarea morală și psihică a acestuia.
<i>Îndepărtarea din sală a persoanelor apropiate minorului. Rațiunea legiuitorului</i>	În aceleași condiții pot fi îndepărtați temporar din sala de judecată, potrivit art. 509 alin. (3) C. proc. pen., și părinții ori tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul. În această situație, rațiunea legiuitorului a fost aceea de a evita ca persoanele apropiate minorului să fie afectate negativ de probele care ar putea să îl vizează pe minor (de exemplu, în situația în care probele prezintă în mod explicit fapte grave sau violente comise de minor sau în care minorul a fost implicat).
<i>Neafectarea drepturilor procesuale</i>	În vederea înlăturării unei vătămări a dreptului la apărare pricinuite prin administrarea de probe în lipsa acestor persoane, art. 509 alin. (4) C. proc. pen. prevede că, la rechemarea în sală a persoanelor îndepărtate, președintele completului le aduce la cunoștință actele esențiale efectuate în lipsa lor.

VIII.4. Climatul locului audierii. Adaptarea locului audierii

<i>Adaptarea ședințelor de judecată la ritmul și</i>	Lipsa publicității ședinței de judecată constituie doar o latură a specificității locului în care este audiat minorul. Separat de
--	---

^[1] În același sens, potrivit *Orientărilor Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, p. 29, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>, „Copiii ar trebui protejați, pe cât posibil, împotriva imaginilor sau informațiilor care le pot afecta bunăstarea. În cazul în care judecătorul decide să divulge imagini sau informații care pot prejudicia copilul, acesta ar trebui să solicite recomandări din partea altor specialiști, cum ar fi psihologi sau asistenți sociali”.

<p><i>capacitatea de înțelegere a copilului</i></p>	<p>acest aspect, potrivit recomandărilor din Orientările Comitetului de miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul minorului^[1], ședințele de judecată la care participă copiii ar trebui adaptate la ritmul și capacitatea de atenție a acestora: ar trebui planificate pauze regulate și audieri care să nu dureze prea mult timp. Pentru a facilita participarea copiilor în deplinătatea capacității lor cognitive și pentru a le păstra stabilitatea emoțională, perturbările ședințelor de judecată ar trebui să fie reduse la minimum. Ar trebui să se depună toate eforturile posibile pentru ca minorii să depună mărturie în cele mai favorabile spații și în cele mai bune condiții, adaptate la vârsta, maturitatea și nivelul lor de înțelegere, ținându-se cont de eventualele dificultăți de comunicare ale acestora.</p>
<p><i>Absența reglementării unor măsuri de protecție specială în cazul audierii</i></p>	<p>În cazul inculpatului, chiar minor, nu există în Codul de procedură penală român, spre deosebire de cazul persoanei vătămate, prevederi referitoare la măsuri de protecție specială în cazul audierii, precum: audierea în incinte concepute sau adaptate acestui scop, audierea prin intermediul sau în prezența unui psiholog sau a altui specialist în consiliere, audierea și reaudierea de către aceeași persoană în măsura în care acest lucru este posibil, audierea de către o persoană de același sex în cazul infracțiunilor la viața sexuală.</p>
<p><i>Argumente pentru adaptarea locului în care va fi audiat minorul</i></p>	<p>Totuși, calitatea de inculpat sau suspect nu anulează acele trăsături psihologice specifice vârstei și care pot reclama inclusiv o adaptarea a incintei în cadrul căreia minorul va fi audiat. Minorul ar trebui audiat în locuri prietenoase. Este adevărat că, în special în cazul victimei minore, cadrul audierii trebuie să inspire siguranță și afecțiune, însă, și în cazul suspectului sau inculpatului minor, un cadru prea formal, rece sau ostil l-ar putea inhiba și închide pe acesta, ceea ce nu este un câștig pentru cauză. Nu mai puțin adevărat este faptul că crearea unei atmosfere de solemnitate (nu de coerciție) l-ar putea determina pe inculpat să realizeze impactul și importanța, în contextul procesului penal, a declarației pe care va trebui să o dea^[2].</p>

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, p. 29. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[2] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 133.

<p><i>Interesul superior al copilului reclamă audierea într-un mediu mai puțin formal</i></p>	<p>Astfel, Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului^[1] au arătat că instanțele pot include, după caz, săli speciale de audiere care să țină cont de interesele superioare ale copilului. De asemenea, pentru a adapta mediul la situația copiilor, se poate renunța la purtarea perucilor, a robelor sau a altor uniforme și ținute vestimentare oficiale, în funcție de vârsta copilului sau funcția personalului în cauză. În funcție de circumstanțe și de opiniile copilului, este posibil, de exemplu, ca uniformele să indice în mod clar copilului că stă de vorbă cu un ofițer de poliție și nu cu un asistent social, ceea ce are o anumită relevanță și poate contribui, de asemenea, la crearea impresiei că aspectele care îl vizează sunt luate în serios de către autoritatea competentă. Pe scurt, mediul poate fi relativ formal, însă atitudinea funcționarilor ar trebui să fie mai puțin formală și, în orice caz, adaptată copilului.</p>
---	--

VIII.5. Folosirea mijloacelor tehnice

VIII.5.1. Audierea prin videoconferință

	<p>Audierea presupune de principiu, în mod evident, prezența fizică, față în față a minorului și a anchetatorului.</p>
--	--

VIII.5.1.1. Cazuri în care este posibilă audierea prin videoconferință

<p><i>Audierea prin videoconferință. Situații</i></p>	<p>Totuși, dacă inculpatul minor este în arest preventiv sau în executarea unei măsuri educative privative de libertate, atunci acesta ar putea fi audiat la locul de deținere, prin videoconferință, în două situații:</p> <p>a) atunci când, potrivit art. 364 alin. (1) C. proc. pen.^[2] inculpatul își dă acordul în acest sens; un asemenea acord, pentru că reprezintă o renunțare la un drept procesual, va trebui să fie exprimat în prezența apărătorului sau să fie confirmat de acesta ulterior exprimării sale. Nimic nu împiedică însă instanța să aprecieze, în ciuda solicitării minorului de a fi audiat prin videoconferință, că audierea</p>
---	---

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>, p. 81.

^[2] Art. 364 alin. (1) C. proc. pen.: „Judecata cauzei are loc în prezența inculpatului. Aducerea inculpatului aflat în stare de deținere la judecată este obligatorie. Se consideră că este prezent și inculpatul privat de libertate care, cu acordul său și în prezența apărătorului ales sau numit din oficiu și, după caz, și a interpretului, participă la judecată prin videoconferință, la locul de deținere”.

	<p>acestui este necesar a fi făcută cu prezența sa fizică în sala de ședință.</p> <p>b) în cazuri excepționale, potrivit art. 106 alin. (2) C. proc. pen.^[1], dacă organul judiciar apreciază că aceasta nu aduce atingere bunei desfășurări a procesului ori drepturilor și intereselor părților; astfel de situații pot fi: starea medicală a inculpatului care nu permite transportarea acestuia, condițiile meteorologice care nu permit aducerea inculpatului la instanță etc.</p>
<i>Asistarea inculpatului la locul de deținere de apărătorul său/interpret</i>	În ambele situații însă inculpatul va fi asistat de apărătorul său și eventual de interpret [fapt ce rezultă din art. 106 alin. (3) și art. 364 alin. (1) C. proc. pen.]. Anumite dificultăți de ordin practic (cum ar fi: accesul anevoios al altor persoane în locurile de deținere, împrejurarea că dosarul cauzei se află în sala de ședință unde este studiat de apărător, iar nu la locul de deținere, dificultatea sincronizării ședinței de judecată cu orarul videoconferințelor locului de deținere etc.) au făcut ca, în practică, asistarea persoanei deținute să se facă de apărător cu prezența acestuia din urmă în sala de judecată, iar nu la locul de deținere. În acest caz, exercitarea dreptului la apărare în componenta referitoare la posibilității comunicării cu apărătorul se realizează prin asigurarea unei consultări prealabile în condiții de confidențialitate între apărător și inculpat, prin videoconferință.
<i>Caracterul excepțional al audierii minorului prin videoconferință</i>	O audiere, mai ales a unui inculpat minor, prin videoconferință ar trebui să rămână cu totul excepțională, justificată de situații obiective care împiedică în mod insurmontabil aducerea minorului la instanță și când audierea nu ar putea fi amânată.

VIII.5.1.2. Avantajele și dezavantajele audierii prin videoconferință

<i>Utilizarea frecventă a videoconferinței</i>	În practică, videoconferința capătă o utilizare din ce în ce mai largă, fiind văzută de cele mai multe ori ca un avantaj atât de judecător, cât și de persoana privată de libertate.
<i>Preferința judecătorului pentru audiere directă. Motivație</i>	Deși în mod cert videoconferința prezintă o resursă tehnică modernă care simplifică și reduce costul actului de justiție, totuși importanța momentului audierii și beneficiile unei audieri directe în prezența fizică a inculpatului în sala de ședință îi determină uneori pe judecători să evite folosirea videoconferinței la audierea inculpatului, audiere care constituie de multe ori cel mai important mijloc de probă.

^[1] Art. 106 alin. (2) C. proc. pen.: „Persoana aflată în detenție poate fi audiată la locul de deținere prin videoconferință, în cazuri excepționale și dacă organul judiciar apreciază că aceasta nu aduce atingere bunei desfășurări a procesului ori drepturilor și intereselor părților”.

<i>Dezavantajele audierii prin videoconferință</i>	Videoconferința pune de multe ori în pericol claritatea, inteligibilitatea dialogului și privează de asemenea pe judecător de o resursă importantă, și anume studierea limbajului nonverbal. Dialogul se poartă de multe ori cu întreruperi, întâzieri, repetări ale întrebărilor, fapt care afectează spontaneitatea răspunsurilor ^[1] .
<i>Lipsa suportului psihic pentru inculpatul minor deținut</i>	Codul de procedură penală nu impune, în cazul audierii prin videoconferință a inculpatului minor deținut, ca la locul de deținere să se afle, pe lângă apărător, și părinții minorului, tutorele, curatorul sau persoana în îngrijirea sau supravegherea căruia se află minorul. Cum scopul participării acestora la judecată alături de minor nu este doar opozabilitatea față de părinți a procedurii derulate împotriva minorului, ci și asigurarea unui suport psihic pentru minor, acest din urmă scop cu siguranță nu este asigurat atât timp cât minorul nici nu îi poate vedea pe părinți prin sistemul de videoconferință. Acest scop ar putea fi măcar parțial atins dacă minorului i s-ar permite anterior strigării cauzei un scurt contact prin videoconferință cu părinții săi.

VIII.5.2. Înregistrarea declarației

<i>Recomandarea înregistrării audierii</i>	Potrivit recomandărilor din Orientările Comitetului de miniștri ai Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului ^[2] , înregistrările video sau audio ale audierilor minorilor ar trebui utilizate și considerate probe admisibile, tocmai în ideea evitării repetării audierii.
<i>Înregistrarea cu mijloace tehnice audio/audio-video, obligatorie în cadrul urmăririi penale</i>	Potrivit art. 110 alin. (5) C. proc. pen. în cursul urmăririi penale, audierea suspectului sau inculpatului se înregistrează cu mijloace tehnice audio sau audio-video.

^[1] J. Pudlow, „Court rejects first appearance via TV for juveniles”, *Florida Bar News* (Vol. 27, Art. 15), Florida Bar. „Argumentând că tinerii noștri nu ar trebui tratați ușuratic de dragul folosirii tehnologiei avansate, Curtea Supremă de Justiție a Statului Florida a statuat că tinerii delincvenți trebuie văzuți față de față de judecător. Curtea Supremă a respins astfel propunerea în urma căreia la primul termen de judecată tinerii delincvenți ar fi urmat să compară în fața judecătorului prin sistemul de videoconferință al unității de detenție. Da, videoconferințele sunt mai eficiente, presupun costuri mai mici decât aducerea fizică a delincventului în fața judecătorului care, în felul acesta, nu mai e nevoit să simtă mirosul pestilențial al unor delincvenți sau să respire același aer cu al unor seropozitivi, dar aceste avantaje vin cu un cost ridicat; or soarta tineretului nostru, a spus Curtea Supremă, nu ar trebui să cadă pe locul doi după interesul economic al unei instituții”.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, p. 29, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

<i>Neînregistrarea audierii suspectului. Consemnarea motivului</i>	Atunci când înregistrarea nu este posibilă, acest lucru se consemnează în declarația suspectului sau inculpatului, cu indicarea concretă a motivului pentru care înregistrarea nu a fost posibilă. Înregistrarea audio-video a audierii minorului este însă baza evitării reaudierii inutile a acestuia în fazele ulterioare.
<i>Înregistrarea audio în cursul judecății</i>	Înregistrarea audio a declarației inculpatului are loc și în cursul etapei judecății, dar nu în virtutea unei dispoziții a Codului de procedură penală, ci în virtutea unei dispoziții cu caracter administrativ din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară ^[1] . Astfel, potrivit art. 15 alin. (1) din această lege, ședințele de judecată se înregistrează de către instanță prin mijloace tehnice video sau audio. Ca urmare a împrejurării că această dispoziție legală nu instituie decât o măsură de ordin administrativ, iar nu o condiție procedurală de legalitate, precum cea prevăzută la art. 110 alin. (5) C. proc. pen., omisiunea de înregistrare a ședinței de judecată nu afectează legalitatea audierii.
<i>Rațiunile înregistrării</i>	Înregistrarea audio-video a audierii este utilă mai ales pentru evitarea unei reaudieri ulterioare. În lipsa înregistrării audio-video a declarației date în cursul urmăririi penale, judecătorul care va soluționa cauza nu va avea acces la elementele de limbaj nonverbal ale acestei audieri, elemente care cântăresc de multe ori mult în aprecierea asupra sincerității persoanei audiate. De asemenea, declarațiile scrise nu satisfac condiția percepției <i>ex propriis sensibus</i> a mijloacelor de probă în cazul schimbării completului de judecată, fiind necesară readministrarea probei. O înregistrare audio-video a audierii minorului asigură contactul nu doar cu conținutul depoziției, ci și cu elementele de limbaj nonverbal (ezitări, disconfort), permițând judecătorului care vizionează ulterior această înregistrare un contact nemijlocit cu proba.

IX. Persoane care participă la audierea copilului în conflict cu legea penală

IX.1. Direcția generală de asistență socială și protecție a copilului

<i>Citarea obligatorie în faza de urmărire penală a DGASPC</i>	Conform art. 505 C. proc. pen., în faza de urmărire penală, la orice ascultare sau confruntare a suspectului sau inculpatului minor, este obligatorie citarea Direcției generale de asistență
--	---

^[1] Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, publicată în M. Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.

	socială și protecție a copilului din localitatea unde se desfășoară audierea. Așadar obligatorie este doar înștiințarea prin citare a acestei instituții care poate alege dacă va trimite sau nu un reprezentant la locul audierii.
--	---

IX.2. Serviciul de probațiune

<i>Citarea serviciului de probațiune în ipoteza inculpatului care nu a împlinit 18 ani la momentul sesizării instanței</i>	Potrivit art. 508 C. proc. pen., în cursul judecății se citează serviciul de probațiune, această citare survenind însă doar dacă la momentul sesizării instanței inculpatul încă nu a împlinit 18 ani. În acest caz, citarea Serviciului de probațiune se va face pe tot parcursul judecății chiar dacă în cursul ei inculpatul va împlini vârsta de 18 ani.
<i>Posibilitatea instanței de a decide citarea serviciului de probațiune în situația persoanei care a împlinit 18 ani, dar era minor la data dobândirii calității de suspect</i>	Dacă la data sesizării instanței inculpatul împlinise vârsta de 18 ani, dar la data dobândirii calității de suspect era minor, instanța investită, reținând cauza, în conformitate cu dispozițiile art. 507 alin. (3) teza a II-a C. proc. pen., poate decide dacă va cita Serviciul de probațiune, atunci când consideră necesar, ținând cont de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate.
<i>Obligativitatea întocmirii referatului de evaluare</i>	În orice caz, întocmirea unui referat de evaluare de către Serviciul de probațiune va fi obligatorie chiar dacă la data sesizării instanței inculpatul împlinise deja 18 ani, iar un astfel de referat încă nu fusese întocmit în cursul urmăririi penale, aspect care rezultă din art. 506 alin. (1 ¹) C. proc. pen. ^[1] .
<i>Citarea serviciului de probațiune pe tot cursul judecății cauzei</i>	Citarea Serviciului de probațiune nu se face doar pentru termenul la care are audierea, ci pentru tot cursul judecății. Și în cazul acestei instituții, din art. 508 alin. (1) C. proc. pen. rezultă că obligatorie este doar înștiințarea prin citare, nu și prezența efectivă a unui reprezentant, decât în cazul în care instanța ar solicita în mod expres acest lucru. Astfel, instanța ar putea chema consilierul de probațiune care a întocmit referatul de evaluare pentru a-l interpela în mod direct cu privire la constatările și aprecierile cuprinse în referatul de evaluare.
<i>Rațiunea citării</i>	Rațiunea citării decurge din faptul că, întocmind referatul de evaluare și având o bună cunoaștere a situației minorului, Serviciul de probațiune poate formula pe parcursul judecății propuneri sau observații cu privire la măsurile ce îl vor viza pe minor; în felul acesta, funcția acestui serviciu în cauză nu încetează după întocmirea și comunicarea referatului de evaluare,

^[1] Art. 506 alin. (1¹) C. proc. pen.: În cazul în care minorul este trimis în judecată, solicitarea referatului de evaluare este obligatorie, cu excepția cazului în care acest lucru ar fi contrar interesului superior al minorului.

	citarea în continuare a acestuia până la finalul judecății implicând faptul că este necesară în continuare monitorizarea situației minorului de către acest serviciu pentru identificarea schimbărilor care ar impune noi propuneri.
--	--

IX.3. Persoanele responsabile de creșterea minorului

IX.3.1. Principiul citării persoanelor responsabile de creșterea minorului atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecății

<i>Citarea persoanelor responsabile de creșterea minorului în faza urmăririi penale</i>	Conform art. 505 C. proc. pen., în faza de urmărire penală, la orice ascultare sau confruntarea a suspectului sau inculpatului minor vor fi citate persoanele responsabile de creșterea minorului, fără ca absența lor să poată împiedica efectuarea acestor acte. Citarea acestor din urmă persoane poate fi dispusă de altfel de organul de urmărire penală la orice alt act de urmărire penală la care este citat suspectul sau inculpatul minor (de exemplu, pentru o cercetare la fața locului în prezența inculpatului sau suspectului, pentru o reconstituire sau pentru o expertiză în vederea detectării comportamentului simulat prin tehnica poligraf) dacă organul judiciar consideră că prezența acestora este în interesul superior al minorului și nu este de natură să aducă atingere bunei desfășurări a procesului penal.
<i>Citarea aceluiași persoane pe tot cursul judecății cauzei</i>	Potrivit art. 507 alin. (3) teza I C. proc. pen., citarea acestor persoane în cursul judecății survine doar dacă la momentul sesizării instanței inculpatul încă nu împlinise 18 ani. În acest caz, citarea acestor persoane se va face pe tot parcursul judecății chiar dacă în cursul ei inculpatul va împlini vârsta de 18 ani. De asemenea, conform art. 508 alin. (1) C. proc. pen. aceste persoane vor fi citate pentru tot cursul judecății (așadar nu doar pentru termenul la care are loc audierea), fără ca absența lor să poată împiedica judecarea cauzei.
<i>Transpunerea în legislația națională a dispozițiilor internaționale</i>	Aceste dispoziții sunt în acord cu reglementările și recomandările internaționale. Potrivit Convenției cu privire la drepturile copilului, statele părți vor veghea ca orice copil bănuit sau acuzat de o încălcare a legii penale să aibă dreptul la examinarea fără întârziere a cauzei sale, de către o autoritate sau o instanță judiciară (...) dacă acest lucru nu este considerat contrar interesului major al copilului, ținând seama mai ales de vârsta ori de situația acestuia, în prezența părinților săi sau a reprezentanților săi legali.

	De asemenea, potrivit Ansamblului Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing) ^[1] , garanțiile fundamentale ale procedurii, cum ar fi dreptul la prezența unui părinte sau tutore sunt asigurate în toate stadiile procedurii; părinții sau tutorele pot participa la procedură și pot fi rugați de autoritatea competentă să-o facă, în interesul minorului. Autoritatea competentă poate să le refuze participarea dacă are motive să creadă că excluderea acestora de la proces este în interesul minorului.
--	---

IX.3.2. Persoanele responsabile de creșterea minorului

<i>Persoanele responsabile de creșterea copilului</i>	Din dispozițiile de procedură penală prevăzute la art. 505 alin. (1) și art. 508 alin. (1) C. proc. pen. ^[2] , reiese că persoanele responsabile de creșterea minorului sunt părinții sau, după caz, tutorele, curatorul sau persoana în îngrijirea ori supravegherea căreia se află temporar minorul (de exemplu, asistentul maternal la care minorul se află în plasament).
<i>Citarea ambilor părinți</i>	În cazul în care mai multe persoane sunt titulare ale răspunderii părintești (de exemplu, ambii părinți), se vor cita ambii părinți, nelegala citare a unui părinte constituind un impediment la realizarea audierii la acel termen ^[3] .
<i>Citarea unui alt adult desemnat de copil</i>	Dacă părinții sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul nu au putut fi găsiți ori prezența acestora ar afecta interesul superior al minorului sau desfășurarea procesului penal, citarea se va face, potrivit art. 505 alin. (1 ²) C. proc. pen., către un alt adult care este desemnat de minor și acceptat în această calitate de organul judiciar.
<i>Exemple</i>	Pot fi astfel de cazuri atunci când există contrarietate între interesul minorului și interesul acestor persoane, când aceste

^[1] Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96-a Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, pct. 7.1., 15.2 disponibilă la [https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori\(Regulile%20de%20la%20Beijing\).pdf](https://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/33/Documente%20utile%20pdf/AnsamblulregulilorminimealeNatiunilorUnitecuprivirelaadministrareajustitieipentruminori(Regulile%20de%20la%20Beijing).pdf).

^[2] Art. 505 alin. (1) C. proc. pen.: „Când suspectul ori inculpatul este minor, la orice ascultare sau confruntare a acestuia organul de urmărire penală dispune citarea părinților ori, după caz, a tutorelui, curatorului sau a persoanei în îngrijirea ori supravegherea căreia se află temporar minorul”.

Art. 508 alin. (1) C. proc. pen.: „La judecarea cauzei se citează (...) părinții minorului sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul”.

^[3] Parag. 57 din Expunerea la motive a Directivei (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale adoptată la 11 mai 2016 și publicată în JOUE L 132 din 21 mai 2016 „În cazul în care mai mult de o persoană este titulară a răspunderii părintești pentru același copil, copilul ar trebui să aibă dreptul de a fi însoțit de toate aceste persoane.”

	persoane sunt victime ale infracțiunii comise de minor sau când sunt suspecți ori inculpați alături de minor, când sunt suspiciuni că prezența titularului răspunderii părintești ar putea periclita în mod substanțial procedurile penale, în special atunci când probele ar putea fi distruse sau deteriorate, s-ar putea interveni asupra martorilor; de asemenea, în situația în care, într-o audiere, prezența părinților ar constitui un factor inhibitor care l-ar împiedică pe minor să se deschidă.
<i>Importanța desemnării persoanei de către copil</i>	Este important a se afla de la copil care este persoana în care acesta are încredere și cine ar fi indicat să-l însoțească pe parcursul audierii. Alegerea acestei persoane are o mare însemnătate, deoarece prezența sau sfaturile ei pot influența în mod deosebit declarațiile minorului, îi pot înlătura nesiguranța, acordându-i liniștea necesară pentru darea declarației ^[1] .
<i>Citarea unei alte persoane desemnate de organul judiciar</i>	În cazul în care minorul nu desemnează un alt adult sau adultul desemnat nu este acceptat de organul judiciar, citarea se va face, potrivit art. 505 alin. (1 ³) C. proc. pen., către o altă persoană aleasă de organul judiciar, ținând seama de interesul superior al minorului. Organul judiciar poate desemna în acest sens o rudă majoră din familia extinsă a minorului, o persoană de încredere cunoscută minorului (de exemplu, dirigintele sau un profesor) ori un consilier de probațiune sau psiholog.
<i>Desemnarea unui alt adult în cazul contrarietății de interese</i>	Dacă situația de contrarietate de interese între minor și persoanele responsabile de creșterea sa se ivește în cursul audierii, apreciem că organul judiciar este obligat să suspende audierea și să procedeze la desemnarea unui alt adult care să fie citat potrivit regulilor de mai sus.
<i>Reluarea citării persoanelor responsabile de creșterea copilului</i>	Atunci când încetează împrejurările care au determinat citarea altor persoane în cauză decât cele responsabile de creșterea minorului, potrivit art. 505 alin. (1 ⁴) C. proc. pen., va fi reluată citarea persoanelor responsabile de creșterea minorului.
<i>Absența persoanelor legal citate nu împiedică ascultarea sau confruntarea</i>	Potrivit art. 505 alin. (3) și art. 508 alin. (3) C. proc. pen., neprezentarea persoanelor legal citate la ascultarea sau confruntarea minorului în cursul urmăririi penale sau al judecării nu împiedică efectuarea acestor acte, cu alte cuvinte obligatorie este convocarea, iar nu prezența lor.
<i>Cerința legalei citări</i>	Audierea sau confruntarea nu pot avea loc însă dacă citarea nu s-a făcut în mod legal, iar dacă a avut loc acest act procesual, este lovit de nulitate relativă ^[2] .

^[1] I. Dolea, V. Zaharia, A. Țurcan, *Ghid. Identificarea și protejarea copiilor vulnerabili sub vârsta răspunderii penale sau a celor în conflict cu legea penală*, Cartea Juridică, Chișinău, 2013, p. 63, disponibil la https://cnpdc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1394178095_ghid.pdf.

^[2] Art. 282 alin. (1) C. proc. pen.: „Încălcarea oricăror dispoziții legale în afara celor prevăzute la art. 281 determină nulitatea actului atunci când prin nerespectarea cerinței legale s-a adus o

<i>Situația în care se amână audierea</i>	În consecință, în cazul în care organul judiciar constată că nu a avut loc o convocare corespunzătoare a acestor persoane, va amâna audierea pentru un alt moment cu legala lor convocare. Prezența persoanelor mai sus-menționate contribuie atât la respectarea drepturilor stabilite de lege, cât și a drepturilor constituționale ale minorului reflectate în art. 21 și art. 24 din Constituție ^[1] .
---	---

IX.3.3. Limite ale obligativității citării persoanelor responsabile de creșterea minorului

<i>Situația copilului care a devenit major pe parcursul urmăririi penale. Necitarea persoanelor responsabile de creșterea copilului</i>	În situația în care, pe parcursul urmăririi penale, inculpatul devine major, aceste persoane de principiu nu vor mai fi citate pentru audierile sau confruntările ulterioare.
<i>Excepție</i>	Cu titlu de excepție, audierile și confruntările ulterioare se vor face cu citarea acestor persoane, dacă organul judiciar consideră necesar acest lucru (ținând seama de toate circumstanțele cauzei, inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate), însă doar până la împlinirea vârstei de 21 de ani și doar dacă la data dobândirii calității de suspect era încă minor.
<i>Situația copilului devenit major la data sesizării instanței cu rechizitoriul</i>	În cursul judecății, dacă la data sesizării instanței cu rechizitoriul inculpatul devenise major, aceste persoane nu se mai citează.
<i>Excepție</i>	Cu titlu de excepție, instanța poate decide citarea acestor persoane, atunci când consideră necesar, ținând cont de toate circumstanțele cauzei (inclusiv gradul de maturitate și gradul de vulnerabilitate ale persoanei vizate), însă doar dacă la data dobândirii calității de suspect acesta era încă minor.
<i>Actele procesuale de dispoziție ale inculpatului major</i>	Deși aceste persoane continuă să fie citate și după majoratul inculpatului, totuși actele procesuale de dispoziție efectuate de inculpatul devenit major (împăcarea, retragerea unei căi de atac, cererea de aplicare a procedurii în cazul recunoașterii

vătămare drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, care nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului”.

^[1] Decizia Curții Constituționale nr. 102/06.03.2018, publicată în M. Of. nr. 400 din 10 mai 2018, parag. 41.

	învinuirii) nu mai pot fi condiționate de acordul acestor persoane, art. 415 alin. (2) C. proc. pen. ^[1] și art. 375 alin. (1 ²) C. proc. pen. ^[2] nemaifiind aplicabile.
--	---

IX.3.4. Rațiunea obligativității citării persoanelor responsabile de creșterea minorului

<i>Interogații</i>	Se pune problema care este scopul obligativității citării persoanelor responsabile de creșterea minorului, atât timp cât prezența efectivă a acestora nu este obligatorie.
<i>Scopul reglementării</i>	Scopul acestei reglementări este cel de implicare a acestor persoane în crearea unui cadru adecvat audierii și în cultivarea în minor a unei încrederi față de organul judiciar ^[3] . Potrivit acestei viziuni, prezența acestor persoane, ce se bucură de afecțiunea sau încrederea copilului ori cu autoritate în fața acestuia dau un plus de încredere și măresc șansa relatării adevărului de către copil ^[4] .
<i>Drepturile și îndatoririle persoanelor responsabile de creșterea minorului</i>	Într-adevăr, potrivit art. 508 alin. (1) C. proc. pen., aceste persoane, atunci când sunt prezente, au dreptul și îndatorirea să dea lămuriri, să formuleze cereri și să prezinte propuneri în privința măsurilor ce ar urma să fie luate.
<i>Posibilitatea depunerii în scris a lămuririlor, cererilor și propunerilor</i>	Deși Codul de procedură penală nu prevede, apreciem că, în situația în care aceste persoane nu se prezintă, lămuririle, cererile, propunerile lor pot fi depuse și în formă scrisă la dosarul cauzei.
<i>Prezența persoanelor responsabile. Sprijin psihic și moral pentru copil</i>	Scopul acestei reglementări nu este doar acela de a asigura o opozabilitate a procedurii judiciare față de persoanele care îl au în creștere pe minor și nici doar de a asigura o bună desfășurare a audierii, ci prezența acestor persoane are și rolul de constitui un sprijin psihic și moral pentru minor ^[5] .

^[1] Art. 415 alin. (2) C. proc. pen.: „Reprezentanții legali pot retrage apelul, cu respectarea, în ceea ce privește latura civilă, a condițiilor prevăzute de legea civilă. Inculpatul minor nu poate retrage apelul declarat personal sau de reprezentantul său legal”.

^[2] Art. 375 C. proc. pen.: „(1) Dacă inculpatul solicită ca judecata să aibă loc în condițiile prevăzute la art. 374 alin. (4), instanța procedeează la ascultarea acestuia, după care, luând concluziile procurorului și ale celorlalte părți, se pronunță asupra cererii. (1¹) Inculpatul poate recunoaște faptele și solicita judecarea cauzei în condițiile prevăzute la art. 374 alin. (4) și prin înscris autentic. (1²) În cazurile prevăzute la alin. (1) și (1¹), dacă inculpatul este minor, este necesară și încuviințarea reprezentantului său legal”.

^[3] M. Udroui (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 2586.

^[4] I.T. Butoi, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Ed. Fundației România de Mâine, București, 2003, p. 131.

^[5] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 134. În aceeași sens s-a arătat că prezența persoanei

<i>Rațiunea de reglementare a legiuitorului</i>	Aceste scop rezultă clar din art. 505 ¹ alin. (1) lit. d) C. proc. pen., potrivit căruia minorul suspect sau inculpat este informat cu privire la dreptul său de a fi însoțit de părinți sau, după caz, tutore, curator ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul sau de un alt adult care este desemnat de minor și acceptat în această calitate de organul judiciar, în timpul diferitelor etape ale procedurii conform prezentei legi.
<i>Asistarea nevoilor copilului</i>	Or, sensul termenului de însoțire depășește ideea unei simple prezențe, fiind vorba mai degrabă de o asistare a nevoilor minorului ^[1] .
<i>Evitarea traumelor pentru copil</i>	Prezintă o importanță specială pentru copiii implicați în proceduri penale atât dreptul acestora ca informațiile privind orice acuzații aduse împotriva copilului să fie comunicate nu doar copilului, ci și părinților, cât și dreptul acestora de a putea fi audiați în prezența părinților. Chiar dacă adolescența este perioada de debut a formării sentimentului de independență a minorului, o experiență judiciară parcursă fără suportul părinților poate însemna o traumă pentru minor. Din acest motiv, faptul că minorul înțelege că părinții sunt antrenați și informați în acest proces îi conferă acestuia un sentiment de siguranță.
<i>Drepturi sporite acordate titularului răspunderii părintești în procedura penală care îl privește pe minor</i>	Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale ^[2] acordă drepturi sporite titularului răspunderii părintești în procedura penală care îl privește pe minor: dreptul ca aceștia să primească aceleași informații comunicate minorului, inclusiv informări scrise privind drepturile minorului, dreptul ca minorul să fie însoțit de aceste persoane în timpul diferitelor etape ale procedurii, conform prezentei legi.
<i>Sublinierea vulnerabilității copilului de către Curtea Constituțională</i>	Curtea Constituțională ^[3] a arătat că citarea acestor persoane la audierea minorului „își găsește rațiunea în faptul că minorul se află într-o situație de vădită vulnerabilitate, cu atât mai mult cu cât atunci când ascultarea și confruntarea se fac la sediul

care are în grijă pe copil este cu atât mai importantă nu doar pentru scopul ascultării copilului, cât pentru copil însuși, contribuind la reușita procesului de ascultare a acestuia.

^[1] Același scop al prezenței părinților, și anume sprijinirea morală a minorului, este identificat și de Gr. Teodoru, în *Tratat de drept procesual penal*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 993.

^[2] Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale a fost adoptată la 11 mai 2016 și publicată în JOUE L 132 din 21 mai 2016, transpusă în legislația română prin Legea nr. 284/2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală.

^[3] Decizia Curții Constituționale nr. 102 din 6 martie 2018 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 505 alin. (2) din Codul de procedură penală, precum și a sintagmei „care nu a împlinit 16 ani” din cuprinsul dispozițiilor art. 505 alin. (1) din Codul de procedură penală, publicată în M. Of. nr. 400 din 10 mai 2018.

	organului de urmărire penală, acestea capătă un grad de oficialitate cu care minorul nu este obișnuit, fapt ce ar putea influența negativ calitatea declarațiilor. De asemenea, dispozițiile art. 107-110 referitoare la audierea suspectului/inculpatului, precum și cele ale art. 131 referitoare la confruntare din Codul de procedură penală îl obligă pe minor la respectarea anumitor proceduri și îi conferă anumite drepturi (poate refuza să semneze declarația dacă nu este de acord cu cele consemnate, o poate rectifica sau completa). Or, prezența persoanelor mai sus menționate contribuie atât la respectarea drepturilor stabilite de lege, cât și a drepturilor sale constituționale.”
<i>Nerealizarea scopului convocării în ipoteza în care minorul este audiat prin videoconferință la locul de deținere, iar persoanele responsabile sunt prezente la sediul organului judiciar</i>	Se pune în consecință o întrebare de ordin practic: în ce măsură scopul convocării acestor persoane (sprijinirea morală a minorului) este atins atunci când minorul deținut este audiat prin videoconferință, iar aceste persoane nu sunt în locul de deținere, ci la sediul organului judiciar, minorul neputând comunica deloc cu aceștia, mai ales în condițiile în care parag. 57 din expunerea de motive la Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale atrage atenția asupra faptului că autoritățile competente ar trebui să depună eforturi rezonabile pentru a se asigura că însoțirea minorului este posibilă în practică ^[1] ?
<i>Dreptul copilului suspect/inculpat de a se consulta cu persoanele responsabile în cursul audierii</i>	Înțelegând scopul convocării acestor persoane la audierea minorului, apreciem în consecință că, după cum minorul suspect sau inculpat are dreptul să se consulte cu avocatul atât înainte, cât și în cursul audierii, la fel acesta are dreptul de a se consulta în cursul audierii cu persoanele responsabile de creșterea sa.
<i>Contactul permanent între copilul în conflict cu legea penală reflectat în cadrul</i>	De altfel, ascultarea copilului aflat în conflict cu legea penală presupune un contact permanent și nemijlocit în cadrul procesului penal între copil, apărătorul său, părinții copilului (în calitate de reprezentanți legali sau/și părți responsabile civil-

^[1] Parag. 57 din expunerea de motive la Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale adoptată la 11 mai 2016 și publicată în JOUE L 132 din 21 mai 2016: „Copiii ar trebui să aibă dreptul de a fi însoțiți de titularul răspunderii părintești în cursul ședințelor de judecată în care sunt implicați. În cazul în care mai mult de o persoană este titulară a răspunderii părintești pentru același copil, copilul ar trebui să aibă dreptul de a fi însoțit de toate aceste persoane, cu excepția cazului în care acest lucru nu este posibil în practică, în ciuda depunerii unor eforturi rezonabile de către autoritățile competente. Statele membre ar trebui să prevadă modalitățile practice de exercitare de către copii a dreptului de a fi însoțit de titularul răspunderii părintești pe parcursul ședințelor de judecată în care sunt implicați, precum și dispoziții privind condițiile în care o persoană însoțitoare poate fi exclusă temporar de la ședințele de judecată. Aceste măsuri ar putea, printre altele, prevedea situația în care titularul răspunderii părintești se află în imposibilitatea temporară de a însoți copilul sau în care titularul răspunderii părintești nu dorește să facă uz de posibilitatea de a însoți copilul, cu condiția să se țină seama de interesul superior al copilului”.

<i>procesual</i>	mente) și consilierul de probațiune, pe de o parte și procuror și instanța de judecată, pe de altă parte ^[1] .
<i>Scopul consultării</i>	Această consultare se face însă pentru a determina strategia de apărare (de exemplu pentru a se decide dacă alege să exercite dreptul la tăcere cu privire la anumite întrebare sau nu), iar nu pentru a i se sugera anumite răspunsuri, audierea fiind o procedură <i>intuitu personae</i> .

IX.4. Prezența apărătorului

<i>Prezența obligatorie a apărătorului</i>	La audierea suspectului sau inculpatului minor, atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecății, este obligatorie prezența (nu doar convocarea) unui apărător fie ales de minor sau familia acestuia, fie desemnat din oficiu de către organul judiciar (caz în care onorariul acestuia va fi suportat din fondurile speciale ale Ministerului de Justiție).
<i>Asistență juridică obligatorie</i>	Potrivit art. 90 lit. a) C. proc. pen., minoritatea constituie un caz de asistență obligatorie a suspectului sau inculpatului.
<i>Dreptul minorului reținut/arestat de a lua contact cu avocatul anterior audierii sale</i>	Chiar când este reținut sau arestat, minorul, potrivit art. 89 alin. (2) C. proc. pen., are dreptul ca, anterior audierii sale, să ia contact cu avocatul.
<i>Confidențialitatea comunicărilor</i>	Tot astfel, trebuie asigurată confidențialitatea comunicărilor, cu respectarea măsurilor necesare de supraveghere vizuală, de pază și securitate, fără să fie interceptată sau înregistrată convorbirea dintre ei.
<i>Asigurarea comunicării efective a minorului cu avocatul său</i>	Mai mult decât atât, organul judiciar ar trebui să se asigure, anterior audierii, că minorul inculpat sau suspect a comunicat în mod efectiv cu apărătorul său.
<i>Consultarea cu avocatul în timpul audierii</i>	Suspectul sau inculpatul are dreptul să se consulte și în cursul audierii cu apărătorul, fără însă ca prin această consultare apărătorul să se substituie minorului.
<i>Formularea strategiei de apărare. Scop al comunicării</i>	Cu alte cuvinte, audierea, fiind o procedură <i>intuitu personae</i> , este incompatibilă cu furnizarea de către o altă persoană a răspunsurilor pe care minorul ar trebui să le dea. Consultarea privește mai degrabă strategia de apărare și alegerea de a răspunde sau nu la anumite întrebări.
<i>Reglementarea asistenței obligatorii în Partea generală a Codului de procedură</i>	Prevederea privind asistența obligatorie a suspectului sau inculpatului minor nu se regăsește în capitolul „Procedura în cauzele cu infractori minori”, ci în Partea generală a Codului de procedură penală.

[1] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 124.

<i>penală</i>	
<i>Subzistența obligativității asistenței juridice la momentul audierii, chiar dacă copilul între timp a împlinit 18 ani</i>	Se pune problema în ce măsură mai subzistă obligativitatea asistenței juridice la momentul audierii dacă între timp acesta împlinise 18 ani. Considerăm că dacă organul judiciar a desemnat un apărător din oficiu cât încă suspectul sau inculpatul era încă minor, în aprecierea caracterului obligatoriu al asistenței juridice, atunci, organul judiciar nu va renunța la această asistență juridică după împlinirea vârstei de 18 ani, fiind vorba de un drept câștigat pe parcursul procedurii și a cărui pierdere l-ar pune pe suspect sau inculpat într-o situație procesuală inferioară celei avute anterior. Pierderea unei asistențe juridice primite până la momentul audierii poate determina o vulnerabilitate în modul de exercitare a dreptului la apărare, motiv pentru care opinăm că organul judiciar ar trebui să mențină caracterul obligatoriu al asistenței juridice.
<i>Împlinirea vârstei de 18 ani până la demararea cercetărilor în cursul urmăririi penale. Consecințe asupra asistenței obligatorii</i>	Dacă însă minorul a împlinit vârsta de 18 ani până la demararea cercetărilor în cursul urmăririi penale, respectiv până la sesizarea instanței cu rechizitoriu, atunci nu mai sunt motive pentru care asistența să fie obligatorie prin prisma stării de minoritate. Bineînțeles însă, organul judiciar poate aprecia că asistența obligatorie se impune prin prisma celorlalte situații prevăzute de art. 90 C. proc. pen. ^[1] .
<i>Specializarea apărătorului</i>	Nu doar organul judiciar care audiază minorul ar trebui să fie specializat în comunicarea cu minorii, ci și apărătorul acestuia.
<i>Prezența apărătorului. Facilitarea înțelegerii de către minor a naturii procedurii și rolului său în cadrul acesteia</i>	Avocații care reprezintă copiii ar trebui să fie instruiți și să cunoască foarte bine drepturile acestora și aspectele conexe, să urmeze cursuri periodice și aprofundate de formare profesională și să fie capabili să comunice cu copiii în funcție de nivelul acestora de înțelegere. Copiii ar trebui considerați clienți cu drepturi depline, iar avocații care îi reprezintă ar trebui să facă cunoscută opinia copiilor. Avocații ar trebui să comunice copilului toate informațiile și explicațiile necesare cu privire la eventualele consecințe ale opiniilor sale. Toți specialiștii care lucrează cu copiii (poliția, avocații, judecătorii) ar trebui să fie

^[1] Art. 90 C. proc. pen.: „Asistența juridică este obligatorie:

a) când suspectul sau inculpatul este minor, internat într-un centru de detenție ori într-un centru educativ, când este reținut sau arestat, chiar în altă cauză, când față de acesta a fost dispusă măsura de siguranță a internării medicale, chiar în altă cauză, precum și în alte cazuri prevăzute de lege;

b) în cazul în care organul judiciar apreciază că suspectul ori inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea;

c) în cursul procedurii în cameră preliminară și în cursul judecății în cauzele în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață sau pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani”.

	instruiți în ceea ce privește abilitățile de comunicare, utilizarea unui limbaj adecvat copiilor și dezvoltarea cunoștințelor privind psihologia infantilă ^[1] . Inculpații minori trebuie să fie, în orice caz, reprezentați de avocați competenți și experimentați în ceea ce privește procesele cu minori ^[2] .
<i>Prezența apărătorului. Informarea copilului acuzat cu privire la drepturile pe care le are</i>	Prezența apărătorului asigură nu doar asistența juridică ci facilitează și înțelegerea de către minor a procedurii și participarea la ea. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a arătat ^[3] că participarea efectivă a minorului la procedură presupune faptul că acuzatul înțelege în general natura și rolul său în cadrul procedurii, Aceasta înseamnă că inculpatul, dacă este necesar, cu asistența unui avocat, ar trebui să fie capabil să înțeleagă, în linii mari, ceea ce se întâmplă în instanță. Inculpatul ar trebui să fie capabil să urmărească declarațiile martorilor acuzării și să expună avocaților săi propria versiune a evenimentelor, să le indice orice declarații cu care nu este de acord și să îi informeze cu privire la orice aspecte care pot fi înaintate în apărarea sa.
<i>Semnarea declarației și de către apărător</i>	De asemenea, rolul apărătorului este de a informa copilul acuzat cu privire la drepturile pe care le are. Copiii ar trebui să fie informați cu privire la drepturile lor, precum și la instrumentele pe care le pot utiliza pentru a-și exercita drepturile sau pentru a se apăra. Aceasta este condiția esențială a protejării drepturilor copiilor. Copiii pot suferi de pe urma lipsei de informații obiective și complete. Este posibil ca părinții să nu împărtășească întotdeauna toate informațiile relevante sau ca informațiile furnizate să fie eronate. În acest context, rolul avocaților copiilor și al serviciilor juridice pentru copii este foarte important ^[4] . După audiere, declarația este semnată și de către apărător, conform art. 110 alin. (4) C. proc. pen.

IX.5. Prezența interpretului

<i>Audierea prin interpret</i>	Potrivit art. 105 alin. (1) C. proc. pen., ori de câte ori persoana
--------------------------------	---

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, pct. 67, Publications Office, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>

^[2] CEDO, (Marea Cameră), cauza *T. v. Regatul Unit*, hotărârea din 16 decembrie 1999, parag. 88, și cauza *V. v. Regatul Unit* (cererea nr. 24888/94), hotărârea din 16 decembrie 1999, parag. 90, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/>

^[3] CEDO, cauza *S.C. v. Regatul Unit*, hotărârea din 15 iunie 2004, parag. 29.

^[4] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Publications Office, 2012, pct. 51-52, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

<i>autorizat potrivit legii</i>	audiată nu înțelege, nu vorbește sau nu se exprimă bine în limba română, audierea se face printr-un interpret desemnat de organele judiciare sau ales de parte dintre interpreții autorizați, potrivit legii. În acest sens, potrivit art. 12 alin. (3) teza a II-a C. proc. pen., minorului i se asigură în mod gratuit posibilitatea de a comunica, prin interpret, cu avocatul în vederea pregătirii audierii ^[1] .
<i>Posibilitatea exprimării în limba maternă. Întocmirea actelor procesuale în limba română</i>	De asemenea, potrivit art. 12 alin. (2) C. proc. pen., dacă minorul este cetățean român aparținând minorităților naționale, el are dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, actele procedurale întocmindu-se însă în limba română.
<i>Prezența interpretului</i>	Mai mult, potrivit art. 12 alin. (3) C. proc. pen., dacă minorul nu înțelege limba română ori nu se poate exprima, i se asigură, în mod gratuit, posibilitatea de a lua cunoștință de piesele dosarului, de a vorbi, precum și de a pune concluzii în instanță prin interpret.
<i>Audierea în prezența oricărei persoane care poate comunica cu minorul</i>	Potrivit alin. (2) al art. 105 C. proc. pen., în mod excepțional, în situația în care se impune luarea urgentă a unei măsuri procesuale sau dacă nu se poate asigura un interpret autorizat, audierea poate avea loc în prezența oricărei persoane care poate comunica cu cel ascultat.
<i>Reluarea audierii prin interpret</i>	Organul judiciar are însă în această situație obligația de a relua audierea prin interpret imediat ce aceasta este posibilă.
<i>Comunicarea prin limbaj special. Situații</i>	Potrivit alin. (3) al art. 105 C. proc. pen., în situația în care minorul audiat este surd, mut sau surdo-mut, audierea se face cu participarea unei persoane care are capacitatea de a comunica prin limbajul special. În această situație, comunicarea se poate face și în scris.
<i>Semnarea declarației și de către interpret</i>	Conform alin. (4) al art. 105 C. proc. pen., în cazuri excepționale, dacă nu este prezentă o persoană autorizată care poate comunica prin limbajul special, iar comunicarea nu se poate realiza în scris, audierea se va face cu ajutorul oricărei persoane care are aptitudini de comunicare, cu aceeași obligație pentru organul judiciar de a relua audierea printr-o persoană autorizată imediat ce acest lucru este posibil. După audiere, declarația este semnată și de către interpret, conform art. 110 alin. (4) C. proc. pen.

^[1] Art. 12 alin. (3) C. proc. pen.: Părților și subiecților procesuali care nu vorbesc sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima li se asigură, în mod gratuit, posibilitatea de a lua cunoștință de piesele dosarului, de a vorbi, precum și de a pune concluzii în instanță, prin interpret. În cazurile în care asistența juridică este obligatorie, suspectului sau inculpatului i se asigură în mod gratuit posibilitatea de a comunica, prin interpret, cu avocatul în vederea pregătirii audierii, a introducerii unei căi de atac sau a oricărei altei cereri ce ține de soluționarea cauzei.

IX.6. Prezența unui psiholog

<i>Lipsa unei prevederi legale privind prezența psihologului</i>	Codul de procedură penală nu prevede obligativitatea prezenței unui psiholog la audierea inculpatului sau suspectului minor, spre deosebire de situația persoanei vătămate minore, a martorului minor cu vârsta până în 14 ani, precum și a copilului care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și care nu răspunde penal.
<i>Situații speciale care reclamă prezența psihologului</i>	În situația în care, din datele cauzei rezultă că suspectul sau inculpatul minor este acuzat de o faptă comisă într-un context de abuz sau neglijență asupra sa sau într-un alt context, organul judiciar, dacă apreciază că minorul își va gestiona cu greu emoțiile și anxietatea din cauza faptelor traumatice la care a participat, va putea avea în vedere consilierea și asistarea acestuia de către un psiholog pe parcursul audierii sau chiar al procesului.

IX.7. Permitearea prezenței și a altor persoane

<i>Asistarea altor persoane la desfășurarea judecății</i>	Pornind de la situația-premisă obișnuită că judecata minorului are loc în cadrul unei ședințe nepublice, art. 509 alin. (2) teza a II-a C. proc. pen. prevede totuși că la desfășurarea judecății pot asista, cu încuviințarea instanței, în afară de persoanele arătate mai sus, și alte persoane.
<i>Caracterul justificat al prezenței acestor persoane</i>	Este necesar ca prezența acestor persoane să fie justificată, astfel încât numărul și așa mare de participanți prezenți să nu transforme ședința de judecată într-o ședință <i>de facto</i> publică.
<i>Lămurirea rolului acestor persoane la audiere</i>	Este important ca rolul tuturor persoanelor care asistă sau participă la audierea minorului să fie bine definit și lămurit înainte de a începe audierea, astfel încât în timpul audierii să nu existe distrageri sau întreruperi.

X. Limbajul audierii și comunicarea dintre organul judiciar și persoana audiată

X.1. Limbajul audierii

<i>Adaptarea limbajului</i>	Codul de procedură penală prevede la art. 505 ¹ alin. (2) că toate comunicările către suspectul sau inculpatul minor se fac într-un limbaj simplu și accesibil, adaptat vârstei acestuia.
-----------------------------	--

<i>Adaptarea vizează orice fel de comunicare</i>	În procedurile judiciare privitoare la minor ar trebui să se utilizeze un limbaj adaptat vârstei și nivelului de înțelegere al copilului. De asemenea, copiii ar trebui să primească informații și consiliere într-o manieră adecvată vârstei și maturității lor, într-un limbaj ușor de înțeles și care să țină cont de diferențele culturale și între sexe. Ar trebui să se depună toate eforturile posibile pentru ca minorii să depună mărturie (...) în cele mai bune condiții, adaptate la vârsta, maturitatea și nivelul lor de înțelegere, ținându-se cont de eventualele dificultăți de comunicare ale acestora. Mijloacele utilizate în cadrul audierii ar trebui adaptate la nivelul de înțelegere al copilului și la capacitatea acestuia de comunicare, luându-se în considerare circumstanțele specifice cazului ^[1] .
<i>Abilitățile de comunicare a organului judiciar</i>	Condiția referitoare la limbaj ar trebui să privească nu doar comunicările orale ale organului judiciar cu minorului, ci și cele scrise, destinate în special minorului (cum ar fi procesul-verbal de aducere la cunoștință a drepturilor inculpatului și mai ales încheierile referitoare la măsurile preventive și hotărârile judecătorești prin care se aplică măsuri educative, întrucât aceste hotărâri impun practic minorului standarde de conduită necesar a fi înțelese.
<i>Înțelegerea procedurii de către copil și participarea în cunoștință de cauză la aceasta</i>	Nevoia evidentă de adaptare a limbajului constituie o reală provocare pentru organul judiciar, dat fiind registrul tehnic al limbajului juridic. Simplificarea limbajului juridic și explicitarea normelor și situațiilor legale până în punctul de a fi accesibile unor minori presupune creativitate, ingeniozitate și abilități de comunicare din partea organului judiciar, de unde decurge nevoia de pregătire și specializare, precum și desemnarea de magistrați cu astfel de abilități.

X.1.1. Principiul asigurării participării efective a minorului la procedura care îl privește

	Nevoia de adaptare și accesibilitate a limbajului derivă din principiul necesității înțelegerii de către minor a procedurii judiciare care îl privește și de a participa efectiv la ea, principiu reglementat de art. 12 din Convenția cu privire la drepturile copilului ^[2] , de art. 24 din Carta drepturilor fundamentale a
--	--

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, pct. 56, 64 Publications Office, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[2] Potrivit art. 12 din Convenția cu privire la drepturile copilului, „Statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ dreptul de a exprima liber opinia sa asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului fiind luate în considerare avându-se în vedere vârsta sa și gradul său de maturitate. În acest scop, se va da copilului, în special, posibilitatea de a fi ascultat în orice proce-

	Uniunii Europene ^[1] , preluat de Legea nr. 272/2004 ^[2] . Principiul este recomandat și de Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale ^[3] .
<i>Tratarea minorului în funcție de vârstă/grad de maturitate/capacitate intelectuală și emoțională</i>	Dreptul unei persoane acuzate de a participa efectiv la procesul său penal include nu doar dreptul de a fi prezent fizic, ci și de a asculta și înțelege procedura la care ia parte. În cazul unui minor, este esențial ca, în cadrul acestei proceduri, să fie tratat într-un mod care ține cont în întregime de vârsta sa, de gradul de maturitate, de capacitatea sa intelectuală și emoțională, fiind necesar a fi luate măsuri pentru a i se crea posibilitatea de a înțelege și participa în procedură, fapt ce înseamnă de asemenea că audierea trebuie condusă într-un mod în așa fel încât pe cât posibil să fie redus sentimentul său de teamă și intimidare ^[4] .
<i>Participare efectivă. Înțeles</i>	O participare efectivă presupune ca minorul acuzat să aibă o înțelegere generală a naturii procesului, a mizei în ce privește persoana sa, cât și a pedepsei care i-ar putea fi aplicată. Înseamnă de asemenea ca minorul acuzat, dacă e cazul cu ajutorul unui avocat, prieten sau asistent social să înțeleagă în mare discuțiile din instanță. Minorul ar trebui să poată urmări declarațiile martorilor acuzării și să poată explica apărătorului său propria versiune a faptelor și aspectele care crede că ar trebui

dură judiciară sau administrative care-l privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau instituție corespunzătoare, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională”.

^[1] Art. 24 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene: „Copiii au dreptul la protecția și îngrijirile necesare pentru asigurarea bunăstării lor. Ei își pot exprima în mod liber opinia. Aceasta se ia în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate”.

^[2] Potrivit art. 29 din Legea nr. 272/2004, „(1) Copilul capabil de discernământ are dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește. (2) În orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, copilul are dreptul de a fi ascultat (...). (3) Dreptul de a fi ascultat conferă copilului posibilitatea de a cere și de a primi orice informație pertinentă, de a fi consultat, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa, dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește. (4) În toate cazurile prevăzute la alin. (2), opiniile copilului ascultat vor fi luate în considerare și li se va acorda importanța cuvenită, în raport cu vârsta și cu gradul de maturitate a copilului”.

^[3] În expunerea de motive, la parag. 1 din Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale adoptată la 11 mai 2016 și publicată în JOUE L 132 din 21 mai 2016, se menționează că „scopul prezentei directive este de a stabili garanții procedurale pentru a se asigura că copiii (...) sunt în măsură să înțeleagă și să urmeze procedurile respective și să își exercite dreptul la un proces echitabil, și de a preveni recidiva în cazul copiilor și de a promova integrarea socială a acestora”.

^[4] CEDO, cauza *S.C. vs. Regatul Unit*, hotărârea din 15 iunie 2004, parag. 28-29, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/>.

	cunoscute, precum și să conteste afirmațiile cu care nu este de acord ^[1] .
--	--

X.1.2. Legătura psihologică dintre organul judiciar și minor

<i>Fundamentul audierii</i>	Adecvarea limbajului constituie doar un element al fundamentului oricărei audieri, fundament care este legătura de încredere și de deschidere pe care organul judiciar trebuie să încerce să o creeze cu minorul audiat. Persoana audiată trebuie să aibă percepția că cel care o audiază are o abordare deschisă, plină de respect și fără prejudecăți legată de persoana celui audiat ^[2] . Minorul nu poate fi audiat într-un climat intimidant, ostil, lipsit de sensibilitate sau inadecvat vârstei sale ^[3] .
<i>Caracterul esențial al contactului psihologic</i>	Realizarea contactului psihologic dintre intervievator și copil este esențial pentru efectuarea cu succes a audierii. Legătura emoțională care se creează între organul judiciar și copil îi poate ajuta pe amândoi să se relaxeze.
<i>Momentul stabilirii legăturii psihologice</i>	Înainte de audierea propriu-zisă, este necesar ca intervievatorul să obțină încrederea copilului și să stabilească legătura psihologică cu acesta și cu persoana de încredere care îl însoțește pe copil. Pentru aceasta, organul judiciar trebuie, pe de o parte, să inspire autoritate, iar, pe de altă parte, să fie o persoană caldă, empatică, prietenoasă ^[4] . Curtea Europeană a

^[1] *Ibidem*.

^[2] M. Boyle. J.-C. Vullierme, *O scurtă introducere la intervierea investigativă*, 2019, Tipografia Consiliului Europei, p. 21.

^[3] În același sens, potrivit Orientărilor Comitetului de miniștri privind justiția în interesul copilului, în toate procedurile, copiii ar trebui tratați cu respect, în funcție de vârsta, nevoile speciale, maturitatea și nivelul lor de înțelegere, ținându-se cont de eventualele dificultăți de comunicare ale acestora. Cauzele care implică copiii ar trebui soluționate în spații neintimidante și adaptate copilului. Înainte de începerea procedurilor, copiii ar trebui familiarizați cu configurația instanței sau a altor spații. De asemenea, aceștia ar trebui să cunoască rolul și identitatea funcționarilor implicați. Ar trebui să se utilizeze un limbaj adaptat vârstei și nivelului de înțelegere al copilului. În cazul în care copiii sunt audiați sau interogați în cadrul procedurilor judiciare, nejudiciare sau în cadrul altor tipuri de acțiuni, judecătorii și alți specialiști ar trebui să dea dovadă de respect și sensibilitate în interacțiunile cu aceștia.

^[4] Din această perspectivă, cu totul originală și interesantă ni se pare procedura de audiere a minorului- inculpat prevăzută în Shonenho, Codul japonez privind judecata minorilor, bazat pe ideea de protecție, compasiune și toleranță față de inculpatul-minor, și prezentată în lucrarea M.I. Tyson, „Revising Shonenho: a call to a reform that makes the already effective. Japanese juvenile system even more effective”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (vol. 33, art. 3), Ed. Vanderbilt University, School of Law, accesat prin Gale Academic Onefile. Scopul acestei proceduri este acela de a proteja minorul de stigmatul infracțiunii comise precum și de mediul în care s-a aflat atunci când a comis infracțiunea (...). Potrivit art. 1 din acest cod, legea are ca scop promovarea bunăstării și interesului minorului, iar în cazul minorului acuzat de comiterea unei infracțiuni, reformarea caracterului său și îmbunătățirea condițiilor de viață. De asemenea, legea are ca scop prevederea unei proceduri speciale de judecată (...). Audierea se realizează în așa fel încât minorul beneficiază de o

	Drepturilor Omului a apreciat ^[1] de exemplu faptul că, la instanța națională britanică, profesioniștii implicați în procesul minorului acuzat nu au purtat peruci, iar minorului i s-a permis să stea lângă asistentul său social.
<i>Posibile atitudini ale copilului</i>	Nu trebuie pierdut din vedere faptul că minorii aflați într-o astfel de situație pot fi reticenți, defensivi sau chiar ostili ^[2] . Adolescenții aflați în conflict cu legea este ostil la dialog, răspunde vag și lacunar, comunică greu și monosilabic; nu-și poate formula explicit unele întrebări de esență asupra locului și menirii propriei persoane ^[3] . Autoreflexia și autoanaliza sunt deformatate; are o fantezie debordantă; recurge frecvent la minciuna de imaginație ^[4] .
<i>Pregătiri prealabile</i>	Persoana care va conduce audierea copilului trebuie să adopte o atitudine profesionistă de calm, de încurajare și de respect, să creeze copilului convingerea că este bine informată ^[5] . O

largă libertate de exprimare a opiniilor sale, în absența persoanelor care îl acuză. Singurele persoane prezente la audiere sunt judecătorul, minorul, investigatorul numit de instanță, apărătorul și însoțitorul minorului. Procurorul nu participă la audiere. Aceste reguli creează un sistem în care toți participanții par să fie de aceeași parte, lucrând împreună pentru atingerea aceluiași scop, acela de a crea o atmosferă netensionată care să protejeze pe minor. Principalul scop al audierii minorului este acela de a-l face pe acesta, printr-o atmosferă caracterizată de blândețe, să înțeleagă și să accepte situația în care se află și să se angajeze într-un plan de reformare a conduitei sale. Ideea de a dovedi vinovăția minorului nu este parte a scopului procedurii. Judecătorul nu urmărește să îl judece pe minor, ci să discute cu acesta despre ce s-a întâmplat, la fel cum ar face-o un părinte cu propriul copil. Un procuror nu ar trebui să fie parte în acest proces pentru că prezența sa ar afecta această relație părinte-copil dintre judecător și inculpat. Un minor își exprimă cu multă dificultate gândurile și sentimentele în timpul unei audieri; cu atât mai puțin ar fi deschis și sincer cu privire la faptele sale dacă ar fi de față un procuror care este gata să îl contrazică. Audierea unui inculpat minor va avea succes doar dacă există un parteneriat între judecător și minor, iar minorul simte acest lucru.

Potrivit art. 22 alin. (1) din acest cod, judecata minorilor trebuie făcută într-o modalitate care să reflecte cordialitate, compasiune și liniște, fără a fi prevăzute însă măsuri specifice prin care acest scop poate fi atins. Judecătorul trebuie să fie ferm atunci când investighează faptele, însă trebuie să fie calm și blând atunci când îl întreabă pe minor cu privire la motivele pentru care a comis infracțiunea. Shonenho a fost criticat pe motiv că are tendința de a trata pe infractori ca victime, existând presiuni pentru modificarea prevederilor acestuia.

^[1] CEDO, cauza *S.C. vs. Regatul Unit* (cererea nr. 60958/00), hotărârea din 15 iunie 2004, parag. 30, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/>.

^[2] V. Badea, B.N. Trandafir, *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, 2017, p. 33.

^[3] I. Dolea, V. Zaharia, A. Țurcan, *Ghid. Identificarea și protejarea copiilor vulnerabili sub vârsta răspunderii penale sau a celor în conflict cu legea penală*, Cartea Juridică, Chișinău, 2013, p. 87.

^[4] *Ibidem*.

^[5] S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 193.

	<p>abordare autoritară și formalizată poate induce copilului o atitudine de complezență, nu una de încredere și cooperare^[1]. Este necesar ca interviewerul să își cenzureze gesturile, uneori involuntare, de enervare, irascibilitate, etichetare, aprobare sau dezaprobare^[2].</p> <p>Persoana care conduce audierea trebuie să facă în prealabil pregătirile corespunzătoare pentru a evita perioade de așteptare îndelungate și inutile; de asemenea, se va asigura că durata audierii nu va fi excesivă^[3].</p>
<p><i>Minorul adus cu mandat de aducere. Durata audierii</i></p>	<p>Dacă minorul este adus cu mandat de aducere la organul judiciar în vederea audierii ca suspect sau inculpat, acesta poate rămâne la dispoziția organului judiciar numai pe durata impusă de audiere, dar nu mai mult de 8 ore, în afară de cazul când s-a dispus reținerea ori arestarea preventivă a acestuia [art. 265 alin. (12) C. proc. pen.].</p>

X.1.3. Celeritatea procedurilor

<p><i>Celeritatea procedurii potrivit Codului de procedură penală</i></p>	<p>Codul de procedură penală instituie de altfel un principiu al prioritizării cauzelor cu inculpați minori, prevăzând la art. 509 alin. (1) că aceste cauze cu inculpați minori se judecă de urgență și cu precădere.</p>
<p><i>Celeritatea procedurii. Consacrare internațională</i></p>	<p>Principiul a fost consacrat și în Convenția cu privire la drepturile copilului, care statuează că orice copil bănuit sau acuzat de o încălcare a legii penale are dreptul la examinarea, fără întârziere, a cauzei sale^[4].</p>
<p><i>Limitele temporale ale etapelor procesuale</i></p>	<p>Orice chestiune trebuie de la început să fie tratată rapid, fără nicio ezitare. Rapiditatea procedurilor în chestiunile privitoare la tinerii delincvenți este de importanță majoră. În caz contrar, orice soluție satisfăcătoare pe care ar putea-o permite procedura și judecata ar fi compromisă. Cu cât va trece timpul, cu atât minorul va reînnoa mai greu, aproape imposibil, legătura intelectuală și psihologică cu procedura și judecarea infracțiunii^[5].</p>

^[1] *Ibidem*.

^[2] I. Dolea, V. Zaharia, A. Țurcan, *Ghid. Identificarea și protejarea copiilor vulnerabili sub vârsta răspunderii penale sau a celor în conflict cu legea penală*, Cartea Juridică, Chișinău, 2013, p. 57.

^[3] Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene – FRA, *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*, 2017, p. 9.

^[4] Art. 40 din Convenția cu privire la drepturile copilului.

^[5] Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția nr. 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96-a Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite, pct. 20.

	<p>În același sens s-a recomandat în mod specific „asigurarea unei justiții juvenile rapide și care să evite întârzierile nejustificate cu scopul de a avea un efect educativ eficient^[1].</p> <p>Fiecare etapă a procesului penal trebuie să se încadreze în limite stricte pentru a evita tergiversarea și pentru a asigura o reacție cât mai rapidă posibilă față de infracțiunile comise de minori^[2].</p>
<i>Scopul celerității procedurilor</i>	<p>Într-adevăr, obiectivul procesului penal declanșat împotriva minorului este stabilirea unei eventuale răspunderi penale a acestuia și luarea unei măsuri educative, măsură sancționatorie care prin conținutul și durata ei este specifică minorității; or, o aplicare tardivă a acesteia (de exemplu, după trecerea unei perioade îndelungate de la împlinirea majoratului), din cauza lipsei de celeritate a procedurilor, riscă să lipsească de eficiență întreg procesul penal.</p>

XI. Audierea propriu-zisă

XI.1. Comunicarea scopului întrevederii

<i>Comunicarea scopului și asigurarea înțelegerii informațiilor de către copil și persoanele responsabile de creșterea sa</i>	<p>Înainte de a începe audierea, organul judiciar îi va explica atât suspectului/inculpatului minor, cât și persoanelor responsabile de creșterea sa, scopul acelei întrevederi, precum și modul în care ea va decurge, asigurându-se că aceste persoane au înțeles aceste informații. În acest sens, art. 505¹ alin. (1) lit. a) C. proc. pen. prevede că în cauzele cu suspecti sau inculpați minori, înainte de prima audiere, acestora li se aduc la cunoștință informațiile cu privire la principalele etape ale procesului penal.</p>
<i>Importanța informării copilului cu privire la procedură</i>	<p>Informarea minorului cu privire la modalitatea de desfășurare a procedurii audierii este esențială atât pentru participarea sa efectivă la procedura care îl privește, cât și pentru bunăstarea sa. Informațiile concrete îi pot feri pe copii de sentimentul de neliniște provocat de ceea ce constituie, de cele mai multe ori, prima lor confruntare cu un sistem judiciar potențial intimidant. Un copil bine informat capătă mai multă încredere în el însuși și în sistemul judiciar, se simte mai în siguranță și poate vorbi mai liber.</p>
<i>Echilibrul dintre nevoia</i>	<p>În același timp, trebuie găsit un just echilibru între informarea</p>

^[1] Recomandarea nr. R (87)20 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă adoptată la 17 septembrie 1987 la cea de a 410-a întâlnire, pct. III.4., disponibilă la <https://rm.coe.int/16804e313d>.

^[2] Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003, paragraf. 14.

<i>de informare și cantitatea de informație transmisă</i>	corectă a copiilor și nevoia de a nu-i copleși cu informații. Informațiile concrete și inteligibile pot înlătura sentimentul de neliniște, în timp ce excesul de informații sau de detalii tehnice poate exacerba acest sentiment ^[1] .
<i>Necesitatea informării complete a copilului</i>	Minorul ar trebui să primească de asemenea informații detaliate privind modul de desfășurare al procedurii, locul și rolul copilului, modalitatea de derulare a interogatoriului, calendarul preconizat, importanța și impactul unei mărturii, consecințele unui anumit act etc. Copiii ar trebui să înțeleagă ce se întâmplă, modul în care evoluează sau pot evolua lucrurile, opțiunile de care dispun și consecințele opțiunilor respective. Copiii ar trebui să fie informați cu privire la posibilele alternative la proceduri ^[2] .

XI.2. Identificarea minorului

<i>Date de identificare</i>	Audierea debutează, potrivit art. 107 alin. (1) C. proc. pen., cu identificarea persoanei audiate, prin interogarea acesteia cu privire la nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, codul numeric personal, numele și prenumele părinților, cetățenia, studiile, domiciliul și adresa unde locuiește efectiv și adresa la care dorește să îi fie comunicate actele de procedură, antecedentele penale sau dacă împotriva sa se desfășoară un alt proces penal, dacă solicită un interpret în cazul în care nu vorbește sau nu înțelege limba română ori nu se poate exprima, precum și cu privire la orice alte date pentru stabilirea situației sale personale.
<i>Informații generale despre persoana minorului</i>	Tot în vederea unei bune cunoașteri a persoanei minorului, organul judiciar îi va pune acestuia întrebări legate de anturaj, de modul de petrecere a timpului liber, de situația școlară.
<i>Situația reaudierii minorului</i>	În cazul unei reaudieri a minorului, potrivit art. 107 alin. (2) C. proc. pen., aceste întrebări referitoare la identificarea minorului nu se vor mai repeta decât dacă organul judiciar consideră necesar.

XI.3. Aducerea la cunoștință a acuzației

<i>Limba în care se aduce la cunoștință</i>	Pentru a putea participa în procesul penal, acuzatul minor trebuie informat, prompt și direct, cu privire la acuzația ce i se
---	---

^[1] Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene – FRA, *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*, 2017, p. 7.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, p. 56, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

<i>copilului calitatea pentru care este audiat</i>	aduce, într-o limbă pe care o înțelege, cu privire la procedura urmată în cazul acuzațiilor minori, cât și cu privire la posibilele măsuri pe care instanța le poate lua ^[1] .
<i>Conținutul informării</i>	Potrivit art. 108 alin. (1) C. proc. pen., organul judiciar comunică minorului calitatea în care este audiat, fapta prevăzută de legea penală pentru săvârșirea căreia este suspectat sau pentru care a fost pusă în mișcare acțiunea penală și încadrarea juridică a acesteia.
<i>Adaptarea limbajului vârstei și nivelului de înțelegere a copilului</i>	Întrucât aceste informații pot depăși nivelul de înțelegere și limbajul minorului, organul judiciar va trebui să le comunice minorului într-un limbaj adaptat vârstei și nivelului acestuia de înțelegere. În procedurile judiciare, copiii ar trebui să primească informații într-o manieră adecvată vârstei și maturității lor, într-un limbaj ușor de înțeles și care să țină cont de diferențele culturale și între sexe ^[2] .

XI.4. Comunicarea drepturilor și a obligațiilor

	Minorului i se aduc apoi la cunoștință drepturile și obligațiile aferente calității sale procesuale, prevăzute la art. 83, art. 108 și art. 505 ¹ C. proc. pen.
--	--

XI.4.1 Drepturile generale specifice calității de suspect sau inculpat

<i>Drepturile generale ce i se aduc la cunoștință minorului</i>	Astfel, minorului i se vor aduce la cunoștință, conform art. 83 C. proc. pen.: a ¹) dreptul de a fi informat cu privire la fapta pentru care este cercetat și încadrarea juridică a acesteia; b) dreptul de a consulta dosarul, în condițiile legii; c) dreptul de a avea un avocat ales, iar dacă nu își desemnează unul, dreptul de a se desemna un avocat din oficiu; d) dreptul de a propune administrarea de probe în condițiile prevăzute de lege, de a ridica excepții și de a pune concluzii;
---	---

^[1] Convenția cu privire la drepturile copilului – Comitetul pentru drepturile copilului – Comen-tariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat, adoptat de Comitet în cadrul celei de-a cincizeci și una sesiuni (Geneva, 25 mai-12 iunie 2009), p. 60, disponibilă pe: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f12&Lang=en.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, pct. 56, 64 Publications Office, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

	<p>e) dreptul de a formula orice alte cereri ce țin de soluționarea laturii penale și civile a cauzei;</p> <p>f) dreptul de a beneficia în mod gratuit de un interpret atunci când nu înțelege, nu se exprimă bine sau nu poate comunica în limba română;</p> <p>g) dreptul de a apela la un mediator, în cazurile permise de lege;</p> <p>g¹) dreptul de a fi informat cu privire la drepturile sale.</p>
<i>Dreptul la tăcere</i>	Conform art. 374 alin. (2) C. proc. pen., organul judiciar îl înștiințează pe suspect sau inculpat cu privire la dreptul de a nu face nicio declarație, atrăgându-i atenția că ceea ce declară poate fi folosit și împotriva sa.
<i>Dreptul la acord</i>	Potrivit art. 108 alin. (4) C. proc. pen., organul de urmărire penală trebuie să aducă la cunoștința inculpatului posibilitatea încheierii, în cursul urmăririi penale a unui acord, ca urmare a recunoașterii vinovăției.
<i>Aplicarea procedurii recunoașterii de vinovăție</i>	Potrivit art. 374 alin. (4) C. proc. pen., în cursul judecății, în cazurile în care acțiunea penală nu vizează o infracțiune care se pedepsește cu detențiune pe viață, președintele pune în vedere inculpatului, înainte de audiere, că poate solicita ca judecata să aibă loc numai pe baza probelor administrate în cursul urmăririi penale și a înscrisurilor prezentate de părți și de persoana vătămată, dacă recunoaște în totalitate faptele reținute în sarcina sa, aducându-i la cunoștință dispozițiile art. 396 alin. (10) C. proc. pen. ^[1] .
<i>Încuviințarea reprezentantului legal. Condiții</i>	Atât încheierea unui acord de recunoaștere a vinovăției în cursul urmăririi penale, cât și cererea de aplicare a procedurii recunoașterii vinovăției în cursul judecății sunt condiționate de încuviințarea reprezentantului legal al inculpatului minor, aspect care rezultă din dispozițiile art. 375 alin. (1 ²) C. proc. pen. ^[2] și art. 478 alin. (6) C. proc. pen. ^[3] .

^[1] Art. 396 alin. (10) C. proc. pen.: „(10) Când judecata s-a desfășurat în condițiile art. 375 alin. (1), (1¹) și (2), când cererea inculpatului ca judecata să aibă loc în aceste condiții a fost respinsă sau când cercetarea judecătorească a avut loc în condițiile art. 377 alin. (5) ori art. 395 alin. (2), iar instanța reține aceeași situație de fapt ca cea recunoscută de către inculpat, în caz de condamnare sau amânare a aplicării pedepsei, limitele de pedeapsă prevăzute de lege în cazul pedepsei închisorii se reduc cu o treime, iar în cazul pedepsei amenzii, cu o pătrime. Pentru inculpații minori, instanța va avea în vedere aceste aspecte la alegerea măsurii educative; în cazul măsurilor educative privative de libertate, limitele perioadelor pe care se dispun aceste măsuri, prevăzute de lege, se reduc cu o treime”.

^[2] Art. art. 375 alin. (1) și (1²) C. proc. pen.: „(1) Dacă inculpatul solicită ca judecata să aibă loc în condițiile prevăzute la art. 374 alin. (4), instanța procedează la ascultarea acestuia, după care, luând concluziile procurorului și ale celorlalte părți, se pronunță asupra cererii. (1²) În cazurile prevăzute la alin. (1) și (1¹), dacă inculpatul este minor, este necesară și încuviințarea reprezentantului său legal”.

^[3] Art. 478 alin. (6) C. proc. pen.: Inculpații minori pot încheia acorduri de recunoaștere a vinovăției, cu încuviințarea reprezentantului lor legal, în condițiile prezentului capitol.

XI.4.2. Drepturi specifice calității de suspect sau inculpat minor

<p><i>Drepturile specifice ce i se aduc la cunoștință minorului</i></p>	<p>De asemenea, minorului i se mai aduc la cunoștință, conform art. 505¹ C. proc. pen.:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) informații cu privire la principalele etape ale procesului penal; b) dreptul ca părinții sau, după caz, tutorele, curatorul ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul sau un alt adult care este desemnat de minor și acceptat în această calitate de organul judiciar să primească aceleași informații comunicate minorului; c) dreptul la protecția vieții private, în condițiile legii; cu această ocazie minorul poate fi înștiințat cu privire la principiul caracterului nepublic al ședinței de judecată cât și limitele acestuia; d) dreptul de a fi însoțit de părinți sau, după caz, tutore, curator ori persoana în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul sau de un alt adult care este desemnat de minor și acceptat în această calitate de organul judiciar, în timpul diferitelor etape ale procedurii conform prezentei legi; organul judiciar va fi vigilent în cadrul audierii pentru a sesiza orice situație din care poate decurge o contrarietate între interesele minorului și ale persoanelor responsabile de creșterea acestuia. e) dreptul de a fi evaluat prin intermediul referatului de evaluare; f) dreptul la evaluare medicală și asistență medicală în cazul în care va fi supus unei măsuri preventive privative de libertate; g) măsurile preventive ce li se pot aplica, precum și dreptul ca măsura preventivă privativă de libertate să fie aplicată cu caracter excepțional, potrivit art. 243 C. proc. pen., perioada pentru care poate fi dispusă și durata maximă a măsurii preventive privative de libertate, condițiile pentru prelungirea și menținerea acesteia, precum și dreptul la verificarea periodică a măsurii, în condițiile legii; h) dreptul de a fi prezent la judecarea cauzei; i) dreptul la exercitarea căilor de atac, în condițiile legii.
---	--

XI.4.3. Obligații procesuale impuse minorului

<p><i>Comunicarea obligațiilor procesuale</i></p>	<p>Potrivit art. 108 alin. (2) C. proc. pen., organul judiciar aduce la cunoștință minorului, înainte de audierea sa și următoarele obligații:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) obligația de a se prezenta la chemările organelor judiciare, atrăgându-i-se atenția că, în cazul neîndeplinirii acestei
---	---

	<p>obligații, se poate emite mandat de aducere împotriva sa, iar în cazul sustragerii, judecătorul poate dispune arestarea sa preventivă;</p> <p>b) obligația de a comunica în scris, în termen de 3 zile, orice schimbare a adresei, atrăgându-i-se atenția că, în cazul neîndeplinirii acestei obligații, citațiile și orice alte acte comunicate la prima adresă rămân valabile și se consideră că le-a luat la cunoștință.</p>
<i>Conștientizarea copilului asupra seriozității problemei care-l vizează</i>	Este necesar ca minorul, cu această ocazie, fără a fi intimidat, să fie conștientizat asupra seriozității demersului care îl vizează și asupra posibilelor lui consecințe, atrăgându-i-se atenția asupra importanței declarării adevărului în cazul în care va dori să dea declarație.

XI.4.4. Informarea scrisă

<i>Modalități de comunicare a drepturilor și obligațiilor</i>	Toate drepturile și obligațiile menționate mai sus se comunică, potrivit art. 108 alin. (3) C. proc. pen., verbal, dar și în scris, sub semnătură, iar în cazul în care minorul nu poate ori refuză să semneze, se va încheia un proces-verbal.
<i>Comunicarea accesibilă și simplificată</i>	Aceste drepturi și obligații, în forma în care ele sunt redată în dispozițiile legale, constituie un volum mare de informații, greu de asimilat de minor, din cauza limbajului juridic greu accesibil, cât și capacității reduse de atenție și concentrare a acestuia. În consecință, este de dorit ca intervievatorul, comunicând procesul-verbal ce conține aceste drepturi și obligații, să informeze pe cale verbală minorul cu privire la acestea într-o formă accesibilă și simplificată, pentru a putea fi înțeleasă și asimilată de către acesta din urmă, asigurându-se însă că minorul este deplin lămurit.

XI.4.5. Informarea persoanelor responsabile de creșterea minorului

<i>Informarea și a persoanelor responsabile</i>	Potrivit art. 505 ¹ alin. (3) C. proc. pen., toate aceste drepturi și obligații se comunică și părinților sau, după caz, tutorelui, curatorului ori persoanei în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul.
<i>Comunicarea către adultul desemnat de minor și acceptat de organul judiciar</i>	Potrivit art. 505 ¹ alin. (4) C. proc. pen., în cazul în care aceste persoane nu au putut fi găsite sau comunicarea către acestea ar fi contrară interesului superior al minorului sau ar afecta desfășurarea procesului penal, comunicarea se face către un alt adult desemnat de minor și acceptat de organul judiciar.
<i>Comunicarea informațiilor către adultul desemnat de</i>	În cazul în care însă minorul nu desemnează un alt adult sau adultul desemnat nu este acceptat de organul judiciar, potrivit art. 505 ¹ alin. (5) C. proc. pen., comunicarea informațiilor se va

<i>organul judiciar</i>	face către o altă persoană aleasă de organul judiciar, ținând seama de interesul superior al minorului.
<i>Încetarea circumstanțelor care au determinat desemnarea altor persoane</i>	În cazul în care încetează circumstanțele care au determinat desemnarea altor persoane decât a părinților, tutorelui, curatorului ori persoanei în îngrijirea sau supravegherea căreia se află temporar minorul, potrivit art. 505 ¹ alin. (6) C. proc. pen., comunicarea se va face din nou către aceștia.
<i>Obligația de a informa părinții</i>	Informarea părinților constituie așadar o obligație, și nu doar o alternativă la informarea copilului ^[1] .

XI.5. Relatarea liberă

<i>Relatarea liberă</i>	Potrivit art. 109 C. proc. pen., după aducerea la cunoștință a drepturilor și obligațiilor, minorul este invitat să declare tot ceea ce dorește referitor la fapta prevăzută de legea penală care i-a fost comunicată, după care i se pot pune întrebări.
<i>Neîntreruperea relatării</i>	Minorul este lăsat să facă o relatare liberă, fără a fi întrerupt prin întrebări sau remarci, întrucât, pe de o parte, conexiunea deja creată s-ar putea rupe, iar, pe de altă parte, întrucât copilul își pierde concentrarea mai repede decât adultul ^[2] .
<i>Conduite de evitat</i>	De asemenea, trebuie evitate sugestiile de orice fel, gesturile sau expresiile care aprobă sau resping afirmațiile copilului (cum ar fi încruntarea, ironiile, lipsa de atenție, nervozitatea) ^[3] , precum și manifestările de satisfacție sau mulțumire ^[4] .
<i>Situații de neintervenție a intervievatorului</i>	Sub aspect tactic, s-a arătat că este mai eficient ca intervievatorul să nu intervină în această fază nici chiar atunci când suspectul/înculpatul audiat face pauze mari de gândire sau când persoana care conduce audierea deja se îndoiește de adevărul relatării ^[5] .

^[1] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, p. 21. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[2] I.T. Butoi, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2003, p. 132.

^[3] V. Badea, B.N. Trandafir, *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, 2017, p. 38.

^[4] S. Luca, „Audierea copilului victimă în procedurile judiciare penale”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 196.

^[5] M. Boyle, J.-C. Vullierme, *O scurtă introducere la intervievarea investigativă*, 2019, Tipografia Consiliului Europei, p. 24.

<i>Canalizarea atenției copilului asupra chestiunilor cauzei</i>	Întrucât însă există totuși posibilitatea ca minorul să se abată de la cele întrebate ori să divagheze discuția spre unele chestiuni lipsite de relevanță pentru cazul în speță, s-a arătat ^[1] că interviewerul va trebui să-i readucă minorului atenția asupra chestiunilor care interesează cauza fără a-l dojeni sau apostrofa pentru aceasta. Atitudinea magistratului este esențială în această etapă pentru captarea bunăvoinței copilului și determinarea acestuia să declare conform cu adevărul.
<i>Determinarea schimbării atitudinii minorului</i>	Minorul mai poate de asemenea fi întrerupt atunci când limbajul sau atitudinea sa degenerază. În această situație, interviewerul va trebui să îl determine pe minor să-și modifice atitudinea sau tonul pentru ca relatarea să poată continua ^[2] .

XI.6. Întrebările

<i>Întrebările adresate minorului</i>	După ce minorul a relatat liber evenimentele de care are cunoștință, potrivit art. 109 C. proc. pen., acestuia i se pot pune întrebări de către organul judiciar sau de către celelalte părți sau persoane vătămate care asistă la audiere, precum și de avocații acestora și de avocatul inculpatului a cărui audiere se face.
<i>Întrebări care trebuie să primească răspuns</i>	Declarațiile copilului trebuie să ofere instanței o viziune clară și obiectivă asupra circumstanțelor cauzei penale, fapt pentru care este important ca copilul audiat să ofere răspuns la întrebările: când; unde; cine; cui; ce; cum avut loc infracțiunea.
<i>Caracteristicile întrebărilor</i>	Așadar, întrebările ce se vor adresa minorului acuzat trebuie să fie clare și concise, cu obiective precise ce trebuie atinse prin răspunsurile dorite de la acesta ^[3] .
<i>Concludența și utilitatea întrebărilor</i>	Potrivit art. 357 alin. (2) C. proc. pen., organul judiciar care conduce audierea poate respinge întrebările formulate de părți sau de persoana vătămată și de procuror, dacă acestea nu sunt concludente și utile soluționării cauzei.
<i>Tipuri de întrebări deschise</i>	Sub aspect tactic, s-a arătat ^[4] că șirul întrebărilor ar trebui să înceapă cu o întrebare deschisă (întrebare cu caracter neutru la care se așteaptă un răspuns lung și descriptiv bazat pe amintire liberă), întrucât acest tip de întrebări creează cadrul relatării (de exemplu, „Povestește-mi, ce s-a întâmplat?, Poți să-mi explici mai multe despre...?”).

^[1] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 143.

^[2] *Ibidem*, p. 146.

^[3] I.T. Butoi, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2003, p. 132.

^[4] I. Budăi (coord.), *Tactica audierii în procesul penal. Ghid de bune practici*, Ed. Măiastra, Târgu Jiu, 2020, p. 33.

<i>Tipuri de întrebări specifice</i>	Pentru a stabili exactitatea împrejurărilor faptei, intervievatorul poate folosi întrebările specifice , punctuale în care se concentrează pe aspectele particulare, determinante ale relatării copilului, clarificând aspectele nelămurite, făcând diferența dintre reamintirea liberă și recunoaștere ^[1] . În reamintirea liberă, magistratul invită copilul să spună <i>ce s-a întâmplat</i> , iar în recunoaștere magistratul oferă opțiuni copilului și copilul alege varianta corectă. De aici înainte copilul afirmă sau neagă ceea ce magistratul îi spune. Exemple de întrebări specifice: <i>Unde? Când? Ce? Cine? De ce?</i> ^[2]
<i>Tipuri de întrebări închise</i>	Întrebările închise (la care se așteaptă un răspuns scurt ales dintr-o gamă limitată de opțiuni: de exemplu, „ <i>Cine l-a lovit? Tu l-ai lovit? Cu cine mai erai?</i> ”) vor fi formulate numai în măsura în care răspunsurile la întrebările deschise nu au fost suficiente, minorul omițând sau eschivându-se lămurească un aspect relevant.
<i>Imprecizia răspunsurilor ca urmare a întrebărilor închise</i>	Utilizarea întrebărilor închise este riscantă în cazul audierii copiilor, întrucât, câteodată, aceștia simt că trebuie să aleagă una dintre opțiuni. Așadar, răspunsurile la aceste întrebări sunt mai puțin exacte decât cele oferite la întrebările deschise.
<i>Situații de excepție</i>	Totuși, dacă este necesar, pot fi folosite și întrebări închise care restrâng mult variantele de răspuns, când intervievatorul trebuie să confirme detalii specifice sau să lămurească anumite afirmații ale copilului, iar acesta reacționează confuz la întrebările deschise sau specifice. Aceste întrebări sunt de două feluri: întrebări cu alegere multiplă („ <i>Ai lovit doar una sau pe ambele persoane?</i> ”) și întrebări cu răspunsuri de tip „da/nu”.
<i>Tipuri de întrebări care trebuie evitate</i>	Întrebările care trebuie evitate ^[3] sunt întrebările negative („ <i>Tu nu ai participat la faptă, e adevărat?</i> ”), întrebările compuse („ <i>La ce oră ai ajuns și cât timp ai stat?</i> ”) sau întrebările sugestive (care sugerează implicit un răspuns: „ <i>Nu-i așa că a fost și coînculpatul cu tine?</i> ”).
<i>Riscul întrebărilor sugestive</i>	De principiu, răspunsul la întrebarea pusă nu ar trebui să fie inclus în întrebare, deoarece în situația în care nu a înțeles întrebarea, minorul poate să „ia răspunsul” din întrebarea formulată sau, în situația în care s-a plictisit, să răspundă cu „da” sau „nu”, pentru a termina mai repede ^[4] .

[1] Th.D. Lyon, *op. cit.*, National Association of Counsel for Children, Denver, 2005, p. 4-5.

[2] M.-M. Pivniceru, Cătălin Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 24.

[3] I. Budăi (coord.), *Tactica audierii în procesul penal, Ghid de bune practici*, Ed. Măiastra, Târgu Jiu, 2020, p. 33.

[4] V. Bădea, B.N. Trandafir, *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, 2017, p. 40.

<i>Formele întrebărilor sugestive</i>	Întrebările sau solicitările sugestive pot căpăta diverse forme: informații sau ipoteze false, pe care minorul are tendința de a le confirma, întrebări ce conțin informații necomunicate de minor, rezumate inexacte ale informațiilor livrate de minor sau întrebări cu alegeri multiple.
<i>Sugestibilitatea copiilor</i>	Sugestibilitatea copiilor se datorează dorinței de a se conforma așteptărilor adultului, astfel încât insistența în obținerea unor răspunsuri poate deveni sugestivă, iar minorul poate resimți că trebuie să furnizeze un răspuns.
<i>Tehnica corectă</i>	Totodată, repetarea unor întrebări închise pe parcursul audierii poate determina modificarea răspunsului de fiecare dată când întrebarea este pusă, copilul gândindu-se că adultul nu este mulțumit de răspunsul lui. În concluzie, se recomandă utilizarea întrebărilor deschise, încă de la începutul audierii și pe toată durata acesteia ^[1] .
<i>Solicitarea de lămuriri suplimentare</i>	Minorului i se pot cere lămuriri cu privire la anumite aspecte declarate ori explicații cu privire la anumite probe care îl acuză.
<i>Întrebări adaptate conduitei inculpatului</i>	Intervievatorul trebuie să clarifice atitudinea inculpatului față de acuzație și să adapteze întrebările în funcție de aceasta.
<i>Conduită a minorului care semnifică exercitarea dreptului la tăcere</i>	Minorul poate alege să își exercite dreptul la tăcere în cazul anumitor întrebări. Din acest motiv, dacă minorul nu răspunde la o întrebare, păstrând tăcerea, organul judiciar nu trebuie să repete întrebarea până la punctul în care chestionarea pare să devină opresivă sau sugestivă ^[2] , ci să se lămurească dacă nu cumva tăcerea minorului semnifică exercitarea de către acesta a dreptului la tăcere.
<i>Gestionarea intervenției celorlalți participanți</i>	Apreciem că persoana care conduce audierea trebuie să manifeste atenție pentru ca minorul să nu fie supus unei interogări agresive din partea celorlalți participanți la audiere.

XI.7. Consemnarea declarațiilor

<i>Solicitarea de elemente suplimentare</i>	La finalul audierii, suspectul sau inculpatul ar trebui întrebat dacă mai are ceva de adăugat sau de clarificat.
<i>Obligativitatea consemnării și în scris</i>	Deși se înregistrează audio sau audio-video, declarațiile minorului se consemnează și în scris.
<i>Elemente de consemnare în declarație</i>	Potrivit art. 110 C. proc. pen., în declarație se consemnează întrebările adresate pe parcursul ascultării, menționându-se cine le-a formulat, precum și data orei începerii și orei încheierii ascultării.

^[1] V. Badea, B.N. Trandafir, *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, 2017, p. 30.

^[2] M. Boyle, J.-C. Vullierme, *O scurtă introducere la interviuarea investigativă*, 2019, Tipografia Consiliului European, p. 19.

<i>Semnarea declarației</i>	Dacă este de acord cu conținutul declarației scrise, minorul o semnează. Dacă acesta are de făcut completări, rectificări ori precizări, acestea sunt indicate în finalul declarației, fiind urmate de semnătura sa.
<i>Refuzul semnării declarației</i>	Când minorul nu poate sau refuză să semneze, organul judiciar consemnează acest lucru în declarația scrisă.
<i>Semnatarii declarației</i>	Declarația scrisă este semnată și de organul de urmărire penală care a procedat la audiere, de judecătorul de drepturi și libertăți ori de președintele completului de judecată și de grefier, de avocatul minorului, al persoanei vătămate, părții civile sau părții responsabile civilmente, dacă aceștia au fost prezenți, precum și de interpret, când declarația a fost luată printr-un interpret.
<i>Persoanele excluse de la semnarea declarației</i>	Deși persoanele responsabile de creșterea minorului care asistă la audiere nu semnează declarația, prezența lor la audierea minorului va fi consemnată în încheierea de ședință.
<i>Dezavantajul consemnării declarației prin dictare</i>	Cu privire la modalitatea de consemnare și redactare a declarației, apreciem că ea ar trebui să se realizeze fie printr-o audiere concomitentă cu consemnarea în scris a celor relatate (stenografiere), fie prin redactarea ei la finalul audierii conform înregistrării audio. Redactarea prin dictare către grefier sau prin tehnoredactare în timpul luării declarației constituie un proces lent, greoi, cu dese întreruperi. Prin dictarea declarației, copilul ar trebui întrerupt după fiecare frază, fiind nevoit să aștepte până când cele declarate de el sunt consemnate în declarație. Pretinzând persoanei audiate să relateze depoziția într-un ritm care să îi permită tehnoredactorului să consemneze declarația, depoziția își pierde din spontaneitate, naturalețe; audierea unei persoane presupune de multe ori întreruperi, reveniri, completări, reformulări astfel încât o consemnare cursivă, concomitentă nu este posibilă în lipsa aptitudinilor de stenografiere.
<i>Riscul de reformulare a răspunsurilor după dictare</i>	Dictarea celor relatate duce la deformarea depoziției, la pierderea nuanțelor și a autenticității depoziției; organul judiciar, dictând grefierului cele relatate de persoana audiată, reformulează uneori răspunsul sau depoziția persoanei audiate pentru a-i da o formă scrisă și inteligibilă. Această reformulare este de fapt o pierdere a autenticității declarației; prin dictare, organul judiciar de asemenea uită sau pierde multe detalii din cele expuse de persoana audiată, fapt care naște de multe ori tot felul de întreruperi și sincope legate de opoziția sau intervenția apărătorilor care contestă ce s-a consemnat. De multe ori persoana audiată, confruntată cu o întrebare spontană, va declara adevărul, însă pe parcursul consemnării răspunsului ei, realizând ce a declarat, va nega sau contesta răspunsul inițial, îl va reformula sau îi va da alte nuanțe: organul judiciar nu poate

	combate revenirea persoanei audiate, întrucât nu poate audia la acel moment înregistrarea.
<i>Întocmirea declarației concomitent cu ascultarea relatării libere. Consecințe negative</i>	În același sens s-a mai arătat ^[1] că, în cazul în care declarația se întocmește concomitent cu ascultarea relatării libere, se creează premise de apariție a incongruenței în gândirea copilului audiat, precum și că pot interveni blocaje în comunicare, iar minorul ar putea pierde firul relatării. Totodată, în timp ce persoana ce face audierea se concentrează asupra procesului-verbal, se diminuează posibilitatea de a aprecia critic relatarea.
<i>Criteriul de alegere a modalității de consemnare</i>	Modalitatea de consemnare a informațiilor oferite de cel audiat se va alege în funcție de personalitatea copilului, de capacitatea sa de a formula și transmite mesajul și de disponibilitatea de interacțiune cu cel ce realizează interviul. Astfel, în situația în care copilul audiat este timid sau necooperant, se recomandă să se folosească limbajul stenografic sau să se facă însemnări care să reprezinte un fel de consemnare prescurtată a relatării, precum și să se folosească întrebări ce se ivesc în urma celor declarate de către minor.
<i>Decodificarea limbajului copilului</i>	Întrucât copiii aflați în conflict cu legea sunt tentați să folosească un limbaj specific, obscen, necenzurat, la momentul consemnării, persoana ce realizează audierea trebuie să elucideze și decodifice expresii caracteristice folosite de cel audiat, precum și jargoanele din relatare ^[2] .
<i>Solicitarea de repetare a unor părți ale relatării</i>	Atunci când este necesar, cel audiat poate fi rugat să repete diferite părți ale relatării, fie pentru ca persoana care audiază să-și dea seama dacă a înțeles exact ce anume a vrut să declare copilul, fie pentru a vedea dacă relatează același lucru despre aspecte care procurorului sau judecătorului i se par mai importante.
<i>Redarea limbajului copilului în procesul-verbal</i>	La întocmirea procesului-verbal se va evita folosirea unor termeni nefamiliari copilului sau a termenilor juridici, întrucât nu este permis a se consemna cuvinte și expresii necunoscute sau neînțelese de cel audiat.

XI.8. Alte reguli procedurale privind audierea

<i>Consultarea permanentă a avocatului</i>	Minorul are dreptul să se consulte cu avocatul atât înainte, cât și în cursul audierii potrivit art. 109 alin. (2) C. proc. pen.
<i>Posibilitatea utilizării de însemnări și notițe</i>	Organul judiciar, când consideră necesar, poate permite minorului să utilizeze însemnări și notițe proprii.

^[1] I. Dolea, V. Zaharia, A. Țurcan, *Ghid. Identificarea și protejarea copiilor vulnerabili sub vârsta răspunderii penale sau a celor în conflict cu legea penală*, Cartea Juridică, Chișinău, 2013, p. 70, disponibil la https://cnpdc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1394178095_ghid.pdf.

^[2] *Ibidem*.

<i>Dreptul de a se consulta în timpul audierii cu părinții</i>	Codul de procedură penală nu prevede expres, minorul are dreptul de a se consulta în cursul audierii și cu părinții acestuia.
<i>Solicitarea de explicații și citirea declarațiilor anterioare</i>	De asemenea, potrivit art. 378 alin. (4) C. proc. pen., când minorul nu își mai amintește anumite fapte sau împrejurări ori când există contradicții între declarațiile făcute în instanță și cele date anterior, președintele completului de judecată îi cere acestuia explicații și poate da citire, în întregime sau în parte, declarațiilor anterioare.

XI.9. Tactica de audiere în cazul existenței mai multor acuzați

<i>Audierea separată a minorului în cauze cu mai mulți suspecti sau inculpați în cursul urmăririi penale. Cazuri</i>	Deși Codul de procedură penală nu prevede expres, regula este aceea că în cursul urmăririi penale, în cazul în care sunt mai mulți inculpați sau suspecti, aceștia vor fi audiați separat, fără ca ceilalți inculpați sau suspecti să fie de față. Această regulă, prin contrast cu cea din cursul judecării, decurge din faptul că urmărirea penală, nefiind publică și nici contradictorie, organul de urmărire penală nu are obligația de a fixa termene în care să convoace părțile pentru a asista la administrarea de probe.
<i>Prezența, la cerere, la audiere a apărătorilor celorlalte părți</i>	Totuși, la audiere vor putea asista apărătorii celorlalte părți, atunci când au solicitat expres acest lucru, conform art. 92 alin. (1) C. proc. pen. ^[1] .
<i>Audierea inculpatului în prezența celorlalți în cursul judecării</i>	În cursul judecării însă, potrivit art. 379 C. proc. pen., de principiu, audierea fiecăruia dintre ei se face în prezența celorlalți inculpați.
<i>Excepție</i>	Instanța poate totuși dispune în cursul judecării audierea vreunui dintre inculpați fără ca ceilalți să fie de față, când interesul aflării adevărului o cere.
<i>Justificarea ascultării separate</i>	Un prim argument ar fi acela că, în cadrul unei confruntări a minorului acuzat cu ceilalți inculpați majori, ar exista riscul ca minorul să fie intimidat în discuția directă și contradictorie cu inculpatul major. Mai mult chiar, și atunci când în faza de urmărire penală toți inculpații au recunoscut faptele (inclusiv inculpatul copil), se poate ca în fața instanței unul sau mai mulți inculpați să revină asupra recunoașterii, chiar aruncând vina pe copil, existând posibilitatea ca acesta să suporte o pedeapsă mai redusă, cunoscând că limitele de pedeapsă sunt mai mici, ori să fie achitat, fiind de cele mai multe ori la prima abatere.

^[1] Art. 92 alin. (1) C. proc. pen.: „(1) În cursul urmăririi penale, avocatul suspectului sau inculpatului are dreptul să asiste la efectuarea oricărui act de urmărire penală, cu excepția: a) situației în care se utilizează metodele speciale de supraveghere ori cercetare, prevăzute în Capitolul IV din Titlul IV; b) percheziției corporale sau a vehiculelor în cazul infracțiunilor flagrante”.

<i>Rațiuni psihologice</i>	Motivul ar fi acela că, în principiu, copilul este mai ușor influențabil și poate fi constrâns sau legat afectiv de vreunul dintre ceilalți inculpați, poate avea unele rețineri, astfel încât să declare altfel decât ar declara când ceilalți sunt în afara sălii de judecată. Un alt avantaj tactic al audierii separate și cu prioritate a inculpatului minor față de cei majori în timpul judecății decurge din faptul că minorul are, psihologic, cele mai multe șanse de a spune adevărul. Necunoscând ce a declarat copilul, dar presupunând că acesta ar fi putut spune adevărul, șansele ca ceilalți inculpați să spună adevărul sunt mai mari ^[1] .
<i>Citirea declarației luate separat</i>	Declarațiile luate separat sunt citite în mod obligatoriu celorlalți inculpați, după audierea lor.

XII. Audieri speciale

XII.1. Audierea în cazul procedurii recunoașterii învinuirii

<i>Conținutul audierii în procedura recunoașterii învinuirii</i>	Conform art. 375 C. proc. pen., dacă inculpatul solicită ca judecata să aibă loc în condițiile procedurii de recunoaștere a învinuirii [prevăzute la art. 374 alin. (4) C. proc. pen.], instanța procedează la ascultarea acestuia. Audierea constă în interpelarea inculpatului cu privire la recunoașterea în totalitate a faptelor, după cum sunt descrise în rechizitoriu și cu privire la necontestarea probelor administrate în cursul urmăririi penale; totodată, va fi interpelat reprezentantul legal al minorului cu privire la încuviințarea accesării acestei proceduri.
<i>Asigurarea judecătorului asupra realității recunoașterii faptelor</i>	Deși audierea în acest caz are un caracter sumar, judecătorul are obligația de a se asigura că recunoașterea faptelor este una autentică, fapt ce presupune că minorul a înțeles cu adevărat acuzația adusă și că își însușește versiunea faptelor descrisă în rechizitoriu.
<i>Înlăturarea riscului unei recunoașteri pripite. Audiere detaliată</i>	O audiere detaliată a minorului cu privire la faptă în această procedură prezintă riscul de a devoala aparente contradicții pe detalii nesemnificative între propria versiune și versiunea rechizitoriului (fapt ce nu ar trebui să schimbe aprecierea judecătorului cu privire la admisibilitatea cererii de aplicare a procedurii de recunoaștere a vinovăției), dar are meritul de a înlătura riscul asumării pripite de către minor a vinovăției cu privire o versiunea faptelor pe care poate nu a înțeles-o pe deplin ^[2] .

^[1] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 138.

^[2] S-a exprimat o critică serioasă relativ la faptul că, în cauzele cu inculpați-minori, există un exces de folosire a acordurilor sau a procedurilor de recunoaștere a vinovăției, fără să existe o con-

<i>Interzicerea exercitării presiunilor de orice fel</i>	În mod corect s-a atras atenția asupra pericolului încercării de a obține cu orice preț a recunoașterii copilului că a săvârșit infracțiunea. Intervievatorul nu trebuie să pornească de la premisa că o persoană nevinovată nu va recunoaște niciodată o infracțiune pe care nu a comis-o. Dacă asupra inculpatului copil se vor exercita presiuni, este posibil ca el să recunoască săvârșirea unei infracțiuni pe care în realitate nu a săvârșit-o ^[1] . În plus, nu există circumstanțe care să justifice ca un suspect să fie supus în timpul audierii intimidării, amenințărilor, abuzului ori violenței de orice fel, fizice ori psihice, pentru obținerea de informații, implicarea unei alte persoane ori pentru recunoașterea unei infracțiuni ^[2] .
<i>Semnificația informării cu privire la avantajele recunoașterii</i>	Informarea inculpatului cu privire la avantajele parcurgerii unei proceduri de recunoaștere a învinuirii sau a unui acord de recunoaștere a vinovăției nu constituie o formă de presiune, ci, dimpotrivă, o obligație a organului judiciar și un drept al inculpatului.

sultare reală cu apărătorul și fără o supervizare a acestora de către judecător. Copiii sunt descurajați de judecător, de procuror și chiar de avocați să parcurgă o procedură comună de judecată, atât datorită volumului mare de dosare cât și pentru că etica în cauzele cu inculpați minori pare să fie în sensul că cea mai bună cale este recunoașterea faptelor. În felul acesta există riscul de a trece cu vederea aspecte factuale relevante, apărări, detalii care împiedică o stabilire acurată a faptelor. Când un copil este pus să aleagă între o judecată lungă finalizată cu o posibilă încarcerare și o procedură abreviată de recunoaștere a vinovăției în schimbul unei măsuri neprivative de libertate, este aproape imposibil să rezisti tentației. Dacă nu există atenție, răspunsul copilului la o astfel de ofertă s-ar putea să nu fie unul voluntar (...). În ciuda avantajelor procedurilor și acordurilor de recunoaștere, când este vorba de inculpați minori acestea pot avea un impact negativ. Copiii pot fi negociați buni în mod natural, dar nu sunt suficient de maturi pentru a înțelege nenumăratele motivații care pot determina pe judecător, procuror, avocat să prefere aceste proceduri. Are loc această negociere cu adevărat în interesul minorului sau doar pentru a economisi banii și timpul adulților? Participă în mod real minorul la negocierea acestui acord sau proceduri și înțelege el cu adevărat de ce este în folosul său? S-a făcut vreo formă de presiune pentru ca minorul să accepte aceste proceduri (...)? Aceste proceduri de recunoaștere a vinovăției se pot dovedi cinice. Copilul care nu este vinovat și totuși recunoaște ceva ce nu a făcut sub presiunea unei pedepse aspre va rămâne marcat de lipsa de integritate a sistemului judiciar. De cealaltă parte, copilul care primește un tratament mai blând decât ar fi meritat, simte că a păcălit sistemul. T.F. Geraghty, "Justice for children: how do we get there?", *Journal of Criminal Law and Criminology*, 88 (1), 1997, Ed. Northwestern University, School of Law, p. 232-233.

^[1] D. Horodniceanu, „Audierea copilului aflat în conflict cu legea penală și a copilului martor în procedurile judiciare”, în M.-M. Pivniceru, C. Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 144.

^[2] M. Boyle, J.-C. Vullierme, *O scurtă introducere la interviuarea investigativă*, 2019, Tipografia Consiliului European, p. 6.

XII.2. Audierea unor categorii speciale de copii aflați în conflict cu legea penală

<i>Vulnerabilitatea copiilor cu dizabilități</i>	Copiii cu dizabilități psihosociale și intelectuale reprezintă una din cele mai vulnerabile categorii de participanți în procesul penal, fie că sunt victime sau inculpați/suspecți, dificultăți inerente de audiere a acestor persoane adăugându-i-se atât prejudecățile, cât și lipsa de expertiză a profesioniștilor în acest domeniu ^[1] .
<i>Luarea în considerare a nevoilor specifice ale copiilor</i>	Poliția ar trebui să respecte drepturile individuale și demnitatea tuturor copiilor și să ia în considerare vulnerabilitatea acestora, și anume vârsta și maturitatea, precum și orice nevoi speciale ale copiilor care pot suferi de un handicap fizic sau mental sau care prezintă dificultăți de comunicare ^[2] .
<i>Sprrijinirea copiilor cu dizabilități</i>	Principiul de egalitate a șanselor și nediscriminării vizează și sprijinirea copiilor cu dizabilități ^[3] , care trebuie de asemenea să aibă posibilitatea de a înțelege și de a participa la proces, în măsura în care acest lucru este posibil.
<i>Evaluarea prealabilă medicală/psihologică</i>	În cazul unei astfel de audieri a unei persoane cu dizabilități psihosociale și intelectuale, este necesară o evaluare prealabilă medicală psihiatrică sau psihologică a nivelului de dezvoltare cognitivă a persoanei audiate, evaluare în funcție de care interviuatorul își va calibra obiectivele audierii. O astfel de evaluare ar putea lămuri nu numai existența discernământului la momentul comiterii faptei, dar și în ce măsură nivelul de dezvoltare psihică permite o audiere eficientă.
<i>Asigurarea prezenței interpretului</i>	În cazul copilului cu dizabilități care nu se poate exprima, se va asigura prezența unui <i>interpret</i> prin intermediul căruia să se poată comunica optim. Astfel, potrivit art. 105 alin. (3) C. proc. pen., dacă persoana audiată este surdă, mută sau surdo-mută, audierea se face cu participarea unei persoane care are capacitatea de a comunica prin limbajul special. În această situație, comunicarea se poate face și în scris.

^[1] Centrul de Resurse Juridice, *Justiție prietenoasă pentru Copii – inițiativă privind dezvoltarea conceptului de practică în instanțe*, 2021, p. 4.

^[2] *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, pct. 27, Publications Office, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.

^[3] M.-M. Pivniceru, Cătălin Luca (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 9.

<i>Cazuri excepționale</i>	Potrivit art. 105 alin. (4) C. proc. pen., în cazuri excepționale, dacă nu este prezentă o persoană autorizată care poate comunica prin limbajul special, iar comunicarea nu se poate realiza în scris, audierea se va face cu ajutorul oricărei persoane care are aptitudini de comunicare, organul judiciar având însă obligația de a relua audierea prin interpret imediat ce aceasta este posibilă.
<i>Adaptarea procedurii la dizabilitatea copilului</i>	Este esențial ca un minor acuzat de comiterea unei infracțiuni, care riscă să nu aibă o participare efectivă în procedură din cauza (...) capacității intelectuale limitate, să fie judecat de o instanță specializată, care este capabilă să țină pe deplin cont de handicapul de care suferă și să adapteze în consecință procedura ^[1] .

XIII. Evaluarea audierii

<i>Sistemul liberei aprecieri a probelor</i>	Declarația inculpatului nu are o valoare probantă diferită de cea a celorlalte mijloace de probă. Potrivit sistemului liberei aprecieri a probelor, judecătorul va aprecia liber mijloacele de probă administrate în cauză, neexistând o ordine de preferință referitoare la forța probantă a acestora. Totodată, judecătorul apreciază în mod liber atât valoarea fiecărei probe administrate, cât și credibilitatea lor.
<i>Valoarea probantă a declarației minorului</i>	Probele nu au o valoare <i>a priori</i> stabilită de legiuitor, importanța acestora rezultând în urma aprecierii lor de organele judiciare consecutiv analizei ansamblului materialului probatoriu administrat în mod legal și loial în cauză.
<i>Trimiterea la toate probele evaluate</i>	În luarea deciziei asupra existenței infracțiunii și a vinovăției inculpatului, instanța hotărăște motivat, cu trimitere la toate probele evaluate ^[2] .
<i>Importanța declarației minorului</i>	Deși nu are o valoare probantă diferită, declarația inculpatului are totuși o importanță deosebită în economia întregii cauze, întrucât acesta, spre deosebire de martori sau persoanele vătămate, are cunoștința deplină a realității sau falsității acuzației. O bună cunoaștere a cauzei, a persoanei acuzate și a tehnicilor de audiere poate asigura accesul intervievatorului la aceste informații deținute de persoana acuzată. Accesul la realitatea faptelor investigate poate fi realizat de organul judiciar în ciuda eschivării minorului de la declararea adevărului (printr-o inte-

^[1] CEDO (Secțiunea a patra), *Cauza S.C. vs. Regatul Unit*, nr. 60958/00, hotărârea din 15 iunie 2004, parag. 35, disponibilă la <https://hudoc.echr.coe.int/>.

^[2] Curtea Constituțională, decizia nr. 48 din 28 februarie 2023 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 103 alin. (3) C. proc. pen., publicată în M. Of. nr. 625 din 10 iulie 2023, parag. 16.

	rogare atentă la semnalele de nesinceritate: de exemplu, contradicții, ezitări, reveniri și printr-o verificare a coroborării declarației cu alte mijloace de probă) sau prin câștigarea încrederii minorului și obținerea unei declarații sincere.
--	---

BIBLIOGRAFIE

1. Pivniceru, M.-M. & Luca, C., *Interesul superior al copilului, expertiza psihologică a copilului în caz de separarea/divorțul părinților*, Editura Hamangiu, 2016.
2. Pivniceru, M.-M. & Luca, C. (coord.), *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*, Ed. Hamangiu 2009.
3. Udriou, M. (coord.), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. 3, Editura C.H. Beck, București, 2020.
4. Butoi, I.T. & Butoi, T., *Psihologie judiciară*, Editura Fundației România de Măine, București, 2003.
5. Budăi, I. (coord.), *Tactica audierii în procesul penal*, Ghid de bune practici, Editura Măiastra, Târgu Jiu, 2020.
6. Ciopraga, A. & Iacobuță, I., *Criminalistica*, Editura Junimea, 2002.
7. Teodoru, Gr., *Tratat de drept procesual penal*, ed. a 2-a, Editura Hamangiu, 2008.
8. Badea, V. & Trandafir, B.N., *Ghid metodologic privind audierea minorilor victime ale violenței*, Federația Organizațiilor Neguvernamentale Pentru Copii, 2017.
9. Papalia, D. E., Olds, S. W., & Feldman, R. D., *Dezvoltare umană*, Editura Trei, 2010.
10. Boyle, M. & Vullierme, J.-C., *Scurtă introducere la interviuarea investigativă*, Tipografia Consiliului Europei, 2019.
11. Dolea, I., Zaharia, V. & Țurcan, A., *Ghid. Identificarea și protejarea copiilor vulnerabili sub vârsta răspunderii penale sau a celor în conflict cu legea penală*, Cartea Juridică, Chișinău, 2013. disponibil la https://cnpdc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1394178095_ghid.pdf.
12. Centrul de Resurse Juridice, *Justiție prietenoasă pentru Copii – inițiativă privind dezvoltarea conceptului de practică în instanțe*, 2021.
13. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*, 2015.
14. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, FRA, *Justiția în interesul copilului – perspectivele și experiențele specialiștilor*, 2017.
15. Geraghty, T.F. Justice for children: how do we get there?, *Journal of Criminal Law and Criminology* (Vol. 88, Issue 1), Editura Northwestern University, School of Law, 1997.
16. Tyson, M. I., Revising Shonenho: a call to a reform that makes the already effective Japanese juvenile system even more effective, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (vol. 33, art. 3), 2000 Editura: Vanderbilt University, School of Law.
17. Pudlow, J., „Court rejects first appearance via TV for juveniles”, *Florida Bar News* (Vol. 27, Art. 15), Florida Bar.

18. *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului – Adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive*, Monografia nr. 5, Publications Office of the European Union, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/13896>.
19. Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite privind Administrarea Justiției pentru Minori (Regulile de la Beijing), adoptat prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985, la cea de-a 96 Adunare Generală a Organizației Națiunilor Unite.
20. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie publicat în Buletinul Oficial nr. 146 din 20 noiembrie 1974.
21. Normele Organizației Națiunilor Unite privind protecția minorilor privați de libertate („Normele de la Havana”, 1990) adoptat prin Rezoluția AG nr. 45/113, 14 decembrie 1990.
22. Orientările Organizației Națiunilor Unite privind prevenirea delincvenței juvenile („Orientările de la Riyadh”, 1990) adoptat prin Rezoluția AG nr. 45/112, 14 decembrie 1990.
23. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale – CEDO – din din 4 noiembrie 1950 ratificată de România prin Legea nr. 30/1994 și publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994.
24. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, adoptată de Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la 7 decembrie 2000, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 2012/C-326/02 la 26 octombrie 2012.
25. Directiva (UE) 2016/800 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale a fost adoptată la 11 mai 2016 și publicată în JOUE L 132 din 21 mai 2016, transpusă în legislația română prin Legea nr. 284/2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală.
26. Foaia de parcurs pentru consolidarea drepturilor procedurale ale persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale adoptată prin Rezoluția Consiliului din 30 noiembrie 2009 și fost publicată în JO C-295, 04.12.2009.
27. Convenția cu privire la drepturile copilului a fost adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, la 20 noiembrie 1989 în New York, ratificată de România, prin Legea nr. 18/1990, republicată în iunie 2001, în M. Of. nr. 314 din 13 iunie 2001.
28. Convenția cu privire la drepturile copilului-Comitetul pentru drepturile copilului-Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului ca interesul superior al acestuia să prevaleze adoptat de Comitet în cadrul celei de-a șazezici și doua sesiuni (14 ianuarie – 1 februarie 2013) [art. 3 alin. (1)], disponibil la <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2021/12/ONU-CRC-C-GC-14-RO.pdf>.
29. Convenția cu privire la drepturile copilului-Comitetul pentru drepturile copilului-Comentariul general nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi ascultat, adoptat de Comitet în cadrul celei de-a cincizeci și una sesiuni (Geneva, 25 mai – 12 iunie 2009), disponibil la https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f12&Lang=en.

30. Convenția cu privire la drepturile copilului-Comitetul pentru drepturile copilului-Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile minorilor în sistemul justiției cu minori din 18 septembrie 2019, disponibil la <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2022/07/ONU-CRC-C-GC-24-RO.pdf>.
31. Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.
32. Recomandarea nr. R (87)20 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă adoptată la 17 septembrie 1987 la cea de a 410-a întâlnire, disponibilă la <https://rm.coe.int/16804e313d>.
33. Hotărârea de Guvern nr. 1439 din 2 septembrie 2004 privind serviciile specializate destinate copilului care a săvârșit o fapta penală și nu răspunde penal, publicată în M. Of. nr. 872 din 24 septembrie 2004.
34. Legea nr. 252 din 19 iulie 2013 privind organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, publicată în M. Of. nr. 512 din 14 august 2013.
35. Legea nr. 304/2022 din 15 noiembrie 2022 privind organizarea judiciară publicată în M. Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.
36. Decizia nr. 102 din 6 martie 2018 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 505 alin. (2) din Codul de procedură penală, precum și a sintagmei „care nu a împlinit 16 ani” din cuprinsul dispozițiilor art. 505 alin. (1) din Codul de procedură penală, publicată în M. Of. nr. 400 din 10 mai 2018.
37. Decizia nr. 48 din 28 februarie 2023 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 103 alin. (3) din Codul de procedură penală, publicată în M. Of. nr. 625 din 10 iulie 2023.
38. CEDO, Hotărârea din 23 martie 2016 în cauza *Blokhin c. Rusia* (cererea nr. 47152/06).
39. CEDO, Hotărârea din 11 decembrie 2008 în cauza *Panovits v. Cipru*, (cererea nr. 4268/4).
40. CEDO, Hotărârea din 16 dec. 1999 în cauza *V. și T. c. Regatul Unit*, cererea nr. 24724/94, Marea Cameră.
41. CEDO (Secțiunea a patra), Hotărârea din 15 iunie 2004, *S.C. vs. Regatul Unit*, nr. 60958/00.

**Lucrare realizată și tipărită
cu sprijinul UNICEF în România.**

ALTERNATIVE SOCIALE

Șoseaua Nicolina Nr. 24, Bl. 949, parter, Iași, 700733

Tel: +40 332 407 178

Fax: +40 332 407 179

office@alternativesociale.ro

www.singuracasa.ro

www.profitpentruoameni.ro

www.antitrafic.ro

Opiniile exprimate în acest document aparțin autorilor și nu reflectă neapărat poziția UNICEF.

ISBN 978-606-27-2473-3

9 786062 724733